ADVERSVS IMPIOS ATHEOS

Disputationes Quatuor Philosophicæ.

AVTHORE

F. PHILIPPO FABRO FAVENTINO

Ord. Minor. Conuent. in Vniuersitate Patauina Sacræ Theologiæ Professore.

In quibus doctrina Scoti etiam dilucidatur, & defenditur.

CVM DVPLICI INDICE.

Ad Illustriss. & Reuerendiss. D.

D. FRANCISCVM BARBERINVM

S. R. E. Cardinalem Ampliss.

Permissu Superiorum, & Priuilegio.

VENETIIS, M DC XXVII.

Ex Officina Marci Ginammi.

ADVERSVS

IMPIOS ATHEOS

Disputationes Quatuor Philosophicae.

AVTHORE

F. PHILIPPO FABRO

FAVENTINO

Ord. Minor. Conuent. in Vniuersitate Patauina
Sacrae Theologiae Professore.

In quibus doctrina Scoti etiam dilucidatur, & defenditur.

CVM DVPLICI INDICE.

Ad Illustriss. & Reuerendiss. D.

D. FRANCISCVM BARBERINVM

S. R. E. Cardinalem Amplis.

Permissu Superiorum, & Priuilegio.

VENETIIS. M DC XXVII.

Ex Officina Marci Ginammi.

ILLVSTRISSIMO, ET REVERENDISS. DOMINO D. Francisco Barberino S. R. E. Cardinali Amplissimo.

F. Philippus Faber Fauentinus, Or. Min. Conu. In Vniuersitate Patauina S. Theol. professor.

S. P. P.

EA *est quorundam hominum hebetudo, ne an peruicatia dixerim, Cardinalis Amplissime, qui tametsi perennem illam, & nunquam deficientem D. Augustini vocem in præcordijs suis clamantem habeant,* Fecisti nos Domine ad te, et inquietum est cor nostrum donec quiescat in te, *Nihilominus magis ac magis semper sordescant; Immo animũ hoc desiderio anxium, & penè estuantem in lacus putidos & fetentes ad sitim hanc ardentem explendam impellant; vt meritò de illis dici posit illud Prophetæ,* Duo mala fecit populus meus, dereliquerunt me fontem aquæ viuæ, et foderunt sibi Cisternas dissipatas, quæ aquas continere non valent. *Anima rationalis humana Deo summo bono suo frui anellat, & miseri homines in hoc desiderio reprimendo labo-*

rant, sudant, toti totis viribus sunt; & cum naturæ vis omne eorum effugium coarguit, eò se recipiunt, vt non minus impiè, quàm temerè Deum eße negent. Vel si concedant, agens quidem, sed sine libertate, sine prouidentia, ac veluti inanimæ quoddam Ens naturale alligatum Cœlorum motioni faciunt. Nec verentur seipsos quædam paulò amplius Equo vel Boue nobiliora Bruta; immo longe miserabiliora, vt Grillus apud Plutarchum se iactabat se se affectare. Reclamant Natura, Experientia, & Ratio, qua ab ipso Deo donati sunt. At miseri plusquam letargico morbo consopiti, non aduertunt. Fęlix Populus simplex Christianus, & Catholicus, qui lacte fidei, vt dicebat D. Augustinus, nutritus horum pessimorum hominum non agitatur quæstionibus. Horum ignorantiam docere, & temeritatem optundere, meum esse existimaui Illustriß. & Reuerendiß. Antistes, qui in hac celeberrima Accademia Patauina benignitate & fauore Serenissimæ Reipublicæ Venetæ ad Sacræ Theologiæ lecturam tot annos sum euocatus. Opus aggreßus sum Deo dante fortasse perfici; atque id non Sacræ scripturæ, nec Diuinæ reuelationis, cui non credunt (licèt omni ratione longe præponderet) principijs, sed ipsius luminis naturalis, quod negare non possunt, & Philosophorum assertis, quibus confidunt, innixus. Prodeunt ergo in lucem hi nostri labores, & (quod animum mirificè recreat) non nisi omine fęlici; Siquidem hoc illis cõtingit sub fęlicissimis auspicijs tuis, Amplissime Cardinalis, cui adhuc ab ineunte ętate, quã litterarum bonarum, et multo magis grauiorum studiorum partus iucundi, & grati essent, litterarij labores Accademiæ continuę concertationes cum viris doctis satis superque manifestum fecerunt. Accipe itaque

munu-

munusculum, se magno deuotionis affectu oblatum, & qua soles animi magnanimitate aspice. Meæ interim partes erunt assiduè Deum precari, vt te, quem ex generosa Progenie ad Regna, ad Imperia natum, ad res grauissimas Orbis Christiani inter summos Reges, & Principes gerendas à Deo Ecclesiæ suæ datum cernimus, conseruet incolumem; tuique Aui Summi Pontificis Vrbani Octaui Pontificatum maxime diuturnum, & consiliorum ac rerum suarum cursum iubeat esse fælicem.

F. Felix Francischinus Caßianus, Art. et Sacræ Theol. Doct. totius Ord. Min. Conuent. S. Francisci Min. Generalis.

VTi laude, ita luce dignum existimauit opus contra Atheos Patris Magistri Philippi Fabri Fauentini in Vniuersitate Patauina Theologi publici, & Prouinciæ Bononiæ Ministri Prouincialis Ordinis nostri diligentia elaboratum, Pater Magister Bernardinus Senesius Lucinianensis in Gymnasio magnæ Domus Venetiarum Regens, cui examinandum, & ventilandum commisimus; vt igitur typis demandari valeat, harum robore licentiam elargimur.

In fid. Romæ 16. Ianuarij 1627.

F. Felix Generalis.

F. Franciscus Iannoctius
de Capranica Secr. Ord.

TABVLA DISPVTATIONVM, ET CAPITVM.

DISPVTATIO PRIMA.

An Deus, Angeli, & Dæmones dentur.

DISPV-

DISPVTATIO SECVNDA.

Vtrùm aliqua sincera, & pura veritas haberi possit ex puris naturalibus in hac vita absque speciali illustratione Dei.

DISPVTATIO TERTIA.

Vtrùm Mundus sit æternus, ita quod nunquam habuerit principium, nec vnquam sit habiturus finem. Vbi æternitas Mundi, quæ est fons omnis impietatis, confutatur.

Osten-

DISPVTATIO QVARTA.

Vtrùm mysteria principalia fidei Christianæ solo lumine naturali possint cognosci, & cognita fuerint à Gentilibus, & antiquis Philosophis. Vbi ostenditur Philosophiam à Diuina reuelatione ortam esse; & ad posteros, sed semper magis, ac magis vitiatam & corruptam descendisse, & doctrina fidei magis roboratur.

F I N I S.

TABVLA RERVM NOTABILIVM.

A

Accademici.

Anima Rationalis.

Di-

4

gina-

DISPVTATIO SECVNDA.

Vtrùm aliqua sincera, & pura veritas haberi possit ex puris naturalibus in hac vita absque speciali illustratione Dei.

DISPVTATIO TERTIA.

Vtrùm Mundus sit æternus, ita quod nunquam habuerit principium, nec vnquam sit habiturus finem. Vbi æternitas Mundi, quæ est fons omnis impietatis, confutatur.

Osten-

DISPVTATIO QVARTA.

Vtrùm mysteria principalia fidei Christianæ solo lumine naturali possint cognosci, & cognita fuerint à Gentilibus, & antiquis Philosophis. Vbi ostenditur Philosophiam à Diuina reuelatione ortam esse; & ad posteros, sed semper magis, ac magis vitiatam & corruptam descendisse, & doctrina fidei magis roboratur.

FINIS.

TABVLA RERVM NOTABILIVM.

Dæmones.

Diagoras.

Diodorus Siculus.

Di-

Magiæ

FINIS.

Errata quædam, amice Lector, partim quidem ex artis lubricitate, at partim certè ex amanuensis incuria, me inuito, nedum Authorem consulerem, Typographus vacaret, irrepserunt. Hæc pauca, quæ raptim adnotaui, sic corrigito.

pag. 1. lin. 20. confusi: Eò lege confusi, eò
pag. 3. ab infra lin. 9. amitti lege amicti
pag. 6. lin. 5. cuius lege omni
pag. 7. ab infra lin. 13. Dias lege Dea
pag. 9. ab infra lin. 5. notionem? lege notionem
pag. 10. lin. 7. illam lege illas
ibid. benefitia lege beneficas
pag. 14. ab infra lin. 2. ficte lege fictio
pag. 47. ab infra lin. 15. astra lege atra
ibid. ab infra lin. 3. captum lege Caprum
pag. 58. lin. 4. factum lege fatum
pag. 79. lin. 19. creatur lege cieatur
pag. 121. lin. 14. nobiles lege mobiles
pag. 133. lin. 17. inseparabiles lege separabiles
ibid. lin. 18. mortales lege immortales
ibid. lin. 19. pendent lege pendeat
ibid. lin. 32. conceditur lege concedit
pag. 134. lin. 3. supplicamus lege supleamus
pag. 136. lin. 19. animus lege animis
ibid. lin. 21. proprium lege pręmium
pag. 142. lin. 12. Archite lege Anchisis
pag. 149. lin. 16. uolo lege nolo
ibid. lin. 25. edula lege aula
pag. 165. ab infra lin. 4. caracteri ratio lege caracterizatio
pag. 205. lin. 16. obijcienda lege abijcienda
pag. 216. lin. 9. magis lege nugis
pag. 239. lin. 22. vscibile lege vsibile
pag. 240. ab infra lin. 5. allata lege ablata
pag. 244. lin. 9. supra lege quinta
pag. 247. lin. 18. miseris lege mireris
pag. 269. lin. 3. vacinatores lege vaticinatores
pag. 274. ab infra lin. 13. et lege est
ibid. ab infra lin. 19. existentia lege existentias
pag. 285. lin. 15. quasi lege quarti
pag. 289. lin. 13. principium lege Principum
pag. 295. lin. 9. Dei non lege Dei apertè non
ibid. lin. 12. faciebat lege fauebat
pag. 304. ab infra lin. 8. principium lege Principum
ibid. principium lege Principum

R. P. F.
PHILIPPI FABRI FAVENTINI
ORD. MIN. CONVENT. ETC.
Aduersus impios Atheos.

An Deus, Angeli, & Dæmones dentur; aduersus Atheistas. Disputatio Prima.

Rationes pro Atheistis. Caput Primum.

EO peruenimus, vt quàm maximè necessarium sit, impia, & sacrilega Atheorum deliramenta inuadere. Etsi enim acerrimè etiam ab initio ortus sui sectam hanc; quotquot fuerunt sapientes, immo & legum conditores, & terrenæ potestates extinguere, & penitus eliminare sategerint, vt adhuc apud inferos miser Protagoras abderites ob hanc blasphemiam damnatus capite ab Atheniensibus, testis esse potest: Nihilominus his temporibus postquam Nouatores hæretici liberum sibi esse putauerūt, legem diuinam, & humanam peruertere; cultum verum Dei, & Religionem catholicam conuellere, & totam Christi Domini vineam conspurcare, assurgere videtur. Tanta enim opinionum diuersitate homines confusi: Eò tandem præcipitant, vt nullum esse Deum; nullam præter hanc, quam hoc mundo sentiunt homines fęlicitatem; nullum esse infernum; nullos dæmones, qui vt ministri diuinæ iustitiæ scelera improborum post hanc vitam puniant; Animam rationalem esse corpoream, & animalem, & mortalem; Demum quidquid de Religione dicitur, & statuitur, esse figmentum ad terrendum homines ignauos, vt à sceleribus cohibeantur: reuera tamen nil aliud esse solidum, nisi illud Epicuri, ede, bibe, lude post mortē nulla voluptas, putent. Olim apud Gentiles, quibus lumen Euangelij nondum luxerat, potuerunt Poetarum, & Philosophorum fabulę, & commenta de Dijs suspicionem aliquam ingerere. At ijs, qui lumine Euangelij illustrati veram Dei viui doctrinam agnoscunt, territamenta nugum minime officiunt: sed & præter Euangelium, ipsa opera Dei loquuntur, & cœli enarrant gloriam Dei. Vnde iure Apostolus Paulus ad Rom. 1. clamat *Inuisibilia Dei à creatura mundi per ea, quæ facta sint intellecta conspiciuntur sempi-*

Occasio iruēdi in Atheismum.

Rom. 1.
Paulus reprehēdit Philosophos.

terna eius quoque virtus, & diuinitas; & reprehendit Philosophorum gentium vecordiam, & impietatem, atque eos inescusabiles esse ait, quia Deum ipsum ex creaturis coacti cognouerunt, & tamē vt Deum non glorificauerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est cor eorum insipiens. Si autem Gentiles ante illustrationem Euangelij errantes in Dei cognitione inexcusabiles iudicio Apostoli sunt, quanto magis ij punibiles erunt in stricto Dei iudicio, qui veritate inspecta, & in Euangelio, & in creaturis ipsis magis impiè ab eius vero cultu declinauerunt in vanas eorum adinuentiones! Nos ergo, qui in hoc opere relicta diuina reuelatione (quæ per se, quàm sufficientissimam esse, satis superque patet) de rebus secundum lumen naturæ ex rebus ipsis philosophamur, quàm vana, immò quàm stolida sit hæc Atheistarum impietas ostendamus.

Efficacia rationū pro veritate.

2 Quamuis autem difficillimum sit in quacunque assertione probanda demonstrationibus vti, & à priori illam ostendere; Vnde Arist. ipse, qui instrumentum illud tàm copiosè construxit in suis placitis comprobandis, vix aliquando eo vsus est, sed ex probabilibus vt plurimum procedit; Nos tamen in hac materia adeo cogentibus rationibus vtemur, vt nonnisi mentis non compos, & insipiens, vt sacræ litteræ testantur *(dixit insipiens in corde suo non est Deus)* hanc euidentem veritatem negare possit.

Hac materia ad duo capita reducitur.

3 Et quoniam tota hæc materia ad duo capita principalia reduci videtur, quorum primum est, An Deus existat in rerum natura, accipiendo Deum propriè pro substantia incorporea, immortali, beatissima, & prima causa omnium rerum, & à qua omnia gubernentur; & An dentur aliæ substantiæ abstractæ, & seiunctæ à materia, quæ quoque sint immateriales, & æternę, quas spiritus, seu Angelos, & Dęmones vocamus, & secundum est. An Anima humana rationalis, sit ęterna, & immortalis ordinata ad summam beatitudinem, & æternam, de vtroque agemus. Qui enim Animā rationalē mortalē esse tenēt, laborant quantum possunt omnem substantiam immaterialem superiorem natura corporea è medio tollere, vt hinc, inde inferant vanum esse statuere animam rationalem viuere post corpus; & sic verum Deum, & veros spiritus, & substantias separatas negant; & Animæ rationalis immortalitatem nec olfacere volunt. Et licèt vi coacti aliqui illorum fateantur Motores cœlorum esse immateriales, & immortales; tamen nomine, & re primū Motorem esse Deū, & alios substantias separatas esse spiritus liberos, & nostris animabus nobiliores negāt. Vtrūque aūt validissimis rationibus est comprobandū à nobis, vt perspecta veritate miseri ad cor redeāt; & omnes immortalitati incūbant. Ne vltimò vanis suasionibus decepti illud Orphei in hymno ad Titanes experiātur,

Exhor-

Exhorrentque tuum rapidum, durumque flagellum.
Dæmones humani hostes, atque feri, atque maligni,
Qui nostris animis vacuis infanda ministrant,
Vt super diram vitam cum crimine ducant
Corpore peccantes, semper vinclisque retenti,
Excidat vt nobis summi fulgor Patris aulæ,
Sed tu Dux animorum.

4 Quantum ad primum; adducemus primo rationes Atheistarum, deinde rationes contra ipsos, & demum eorum rationes dissoluemus. *Ordo disput.*

Variæ rationes adducuntur à diuersis, vt est videre apud Plutarchum in opusculo de placitis Philosophorum; sed vberius apud Ciceronem lib. de natura Deorum, vbi introducit Cottam disputantem aduersus Epicurum, qui concessit quidem esse Deum, imò gloriatur fuisse primum qui aperte Deum esse scripserit (quamuis notio de Deo hominibus sit à natura insita) sed nullam curam habere de mundo; fusius apud Sextum Empiricum aduersus Mathematicos. Ego quasdam, quæ euidentiores esse videntur aducam. *Rationes pro Atheistis.*

5 Prima ratio quam omnes huius sectę sequaces adducũt, & exagerant est. Opinionem, quod Deus, vel Dij, siue Dęmones, & Numina supra naturam corporalem sint, esse inuentum hominum. Inquiunt enim, quod Deorum notio semper fuit ignota, donec ij qui primi præfuerunt hominibus, considerantes quantum humanæ vitæ conferret, finxerunt hanc quam habemus de Dijs opinionem. Cum enim olim esset vita aggrestis, & fera immoderata, & nullo ordine procedens, fortiores debilibus iniuriam inferrebant, iuxta illud Orphei. 1. Ratio.

Victum cum ipsi homines ex esa carne pararent
Atque ex debilibus fortes conuiuia inirent

volentes iniuriam facientes reprimere, primum quidem leges tulerunt, vt ij punirentur, qui manifestè iniuriam facerent; postea autem Deos finxerunt, qui inspicerent, quæcunquè ab hominibus scelerate, aut non ex virtute geruntur, & ea punirent, vt ne clanculum quidem auderent facere iniuriam; cùm persuasum haberent quod

Dij totam terram per vadunt aere amitti.
Cernentes quid prauè rectè gerantur.

Cum ergo opinio, quod Deus, & Dij sint, inuentum sit hominum, sequitur, nullam veram existentiam habere.

6 Euhemerus dictus Atheon adiunxit, quod cum prius vita hominum esset insolens, & incomposita, qui cæteros superabant viribus, & prudentia, adeò vt ex eorum iussis omnes viuerent, sibipsis affinxerunt quandam excellentem, & diuinam potentiam ex qua, à multis Dij sunt existimati.

7 Prẹterea nullum esse verum Deum probabat Prodicus Chius, eò quia dicebat, à veteribus illis (quęcūque prosunt vitæ humanæ nostræ) Deos existimatos fuisse, vt solem, lunam, flumina, fontes, & quæcunque similia, propter vtilitatem quam nobis afferunt; & hac de causa Ægiptios Nilum pro Deo; coluisse & eadem ratione; panem existimatum esse Cererem; Vinum verò Bacchum; Aquam Neptunum; Ignem Vulcanum; atque ita vnumquodque eorum, quæ sunt vsui.

2. Ratio. 8 Secundo principaliter ratione idem dogma astruere nituntur sic arguendo. Si Deus, vel Dij sunt, sunt Animalia; Animal enim melius, ac præstantius est non Animali; nihil autem est præstantius Deo; ergo Deus est Animal. Adde quod Vulgus, & Poetæ, & præstantissimorum Philosophorum Caterua attestatur Deum esse Animal. Ex hoc autem sequitur hanc consequentiam valere; si sunt Dij, sunt Animalia; si sunt autem Animalia, sentiunt: Omne enim Animal ex participatione sensus intelligitur Animal; si autem sentiunt amarore afficiuntur, & dulcedine: non enim per alium sensum apprehendunt sensibilia, & non etiam per gustum; Neque amputare à Deo sensum aliquem probabile est: plures enim habens sensus homo eis melius vtitur; imò magis oportet vt dicebat Carneades plures eis tribuere, vt possint plures res apprehendere, non autem quinque, vel ex eis vnum auferre. Dicendum est ergo, Deum habere aliquem gustum, & per eum apprehendere quæ sunt gustabilia; sed si per gustum apprehendit, etiam amarore afficitur, & dulcedine: Dulcedine autem, & amarore affectus aliquibus delectatur, aliquibus vero offenditur; aliquibus autem offensus, erit etiam capax molestiæ, & mutationis in deterius, quod si ita est, in ipsum quoque cadit interitus. si sunt ergo Dij in eos cadit interitus. At in Dijs non potest cadere interitus, ergo non sunt Dij.

9 Confirmatur discurrendo in vnoquoque sensu, vt puta in visu sic. Si est Deus est Animal; si est Animal totus videt; si autem videt, & alba videt, & nigra. Sed quoniam quidem album est quod dispergit, ac digregat visum; nigrum autem quod congregat, ac cōfundit, Deus visum congregat, ac confundit; si autem est capax confusionis, & discretionis, est etiam capax interitus. In Deum autem non cadit interitus, ergo Deus non est.

10 Confirmatur; quia fieri non potest quin, qui per sensum aliquid apprehendit, non alteretur; si ergo Deus sentit, alteratur, quod est capax alterationis mutatur; quod si hoc est, etiam in illum cadit interitus, ergo non est Deus.

3. Ratio. 11 Tertio. Si est Deus, certè oīno est Animal; vt supra dicebamus. Si autem est Animal, est Animal omnino, & omni virtute præditū, felix, & bea-

& beatum. At beatitudo sine virtute consistere non potest; si autem est virtute præditus omnes etiam habet virtutes; sed non habet omnes virtutes, neque enim habet continentiam & fortitudinem; quia non sunt aliqua à quibus difficulter se continere, & abstinere possit: Est enim continentia virtus, quæ nos superiores redit ijs quæ videntur esse eiusmodi, vt difficulter ab ijs abstinere possimus. Fortitudo verò est virtus, quæ nos superiores reddit ijs, quæ superatu difficilia videntur. Si ergo hæ virtutes sunt in Deo, in Deo erunt quædam, quæ à Deo difficulter poterunt tollerari, & à quibus difficulter se abstinebit. Nam si non erunt non habebit has virtutes, nempè continentiam, fortitudinem, ac tollerantiam. Si autem has virtutes non habet, quoniam inter virtutem, & vitiū nihil intercedit, habebit vitia, quæ virtutibus aduersantur; quod quidē dici in Deo est absurdum, ergo Deus non est.

Accedit quod si Deus est omni virtute prędituus, habet etiam magni, & excelsi animi virtutem seu fortitudinem. Et si ita est, est Deo aliquid graue, & difficile. Neque enim quispiam est vir fortis, magnique & excelsi animi, quod sciat quæ sunt proximo difficilia, sed quę sibi. Quare cum sit Deus magni, & excelsi animi, est ei aliquid graue, & difficile. Quod si ita est, est aliquid quod Deo afferat molestiam; quod si hoc est, est etiam aliquid quod afferat interitum; quò fit, vt si est Deus, in eum cadat interitus; In Deo autem non cadit interitus, ergo non est Deus.

12 Quarto. Si in Deo sunt omnes virtutes, etiam in Deo est prudentia, si autem prudentia; habet quoque scientiam bonorum, malorum, & indifferentium. Si autem hoc, ergo habet etiam scientiam laboris: quia labor inter indifferentia computatur. Si autem hoc, necesse est, quod ipse in laborem quoque inciderit, quoniam si non incidisset non haberet eius notionem. Sicut enim qui nunquam incidit in colorem album, vel nigrum, vt cecus à natiuitate, non potest coloris habere conceptionem; ita si Deus non incidit in laborem non potest eius in mente habere notionem. Et quidem si nos qui aliquando in dolorem podagræ incidimus, non possumus apertè cognoscere proprietatem doloris eius, neque aliquibus eum referentibus nobis conijcere; neque ab eis qui perpessi sunt cōgruenter audire, propterea quod, alij aliter cum interpretantur, & alijs asserentibus similem esse tornomi, idest dolori intestinorum; alijs autem fractioni; alijs autem punctioni; ex quo fit Deum, qui certè in nullum laborem, nec dolorem incidit de dolore, & labore non posse habere scientiam. At respondebit aliquis. Deum quidem in laborem non incidere, at incidere in voluptatem; & ex illa doloris, & laboris habere notitiam. Verum hanc responsionem stultam esse proclamant nec omnino, fieri posse, vt quis

4. Ratio.

Tacita responsio.

Refellitur.

notionem doloris, & laboris habeat, nisi vtrumque sit expertus. Voluptatis enim natura aiunt ex ablatione cuiuslibet, quod dolorem offert constat: non expertus ergo dolorem & laborem, voluptatem sentire nequit.

5. Ratio. 13 Præterea si Deus virtute cuius est præditus, & habet prudentiam, habet etiam consilij capiendi virtutem, quandoquidem virtus capiendi consilij est prudentia in consultationibus; si autem habet virtutem capiendi consilium, cum consilium versetur in aliquo incerto, aliquid Dei incertum erit. At nihil est Deo incertum, sicut nihil quod ei in infinitate interitum afferrat, ergo virtus capiendi consilium in Deo non est: non est ergo Deus; quia non omni virtute præditus.

6. Ratio. 14 Præterea si est Deus, aut habet virtutem, aut non habet; & si quidem non habet, Deus est malus, & Cacodemon; quod quidem est absurdum. Si autem habet erit Deo aliquid melius, & præstantius. Nam sicuti virtus est equo ipso melior, & præstantior, & hominis virtus est melior, & præstantior eo qui ipsam habet; eodem modo Dei virtus erit ipso quoque Deo melior, ac præstantior. Si autem est Deo melior, ac præstantior, Deus ipse sine virtute mancus erit, & male habebit, & si hoc est in eum cadet interitus.

7. Ratio. 15 Præterea septimo principaliter. Si est Deus, vel est finitus, vel infinitus. At infinitus esse nō potest, esset enim immobilis, & inanimis. Esset immobilis, quia quod mouetur, mouetur de loco ad locum, quod autem mouetur de loco ad locum est in loco; quod autem est in loco finitum est, ergo si est Deus, & infinitus, est immobilis. Esset etiam inanimis; nam animatum mouetur ab anima à medijs ad fines, & à finibus ad media. At in infinito nullum est medium nec finis, quare nec infinitum est animatum, si ergo Deus est infinitus, neque mouetur, neque est animatus. Neque est finitus Deus, etenim finitum est pars infiniti; At totum est melius parte, ergo infinitum erit melius, & præstantius Deo, & in diuinam naturam obtinebit dominatum. Absurdum est autem dicere esse aliquid melius, & præstantius Deo, ergo Deus non est finitus: sed neque est infinitus, nec finitus, quia præter hæc non potest tertium intelligi, ergo nihil erit Deus.

8. Ratio. 16 Octauo. Si est Deus, vel est corpus, vel est res incorporea. At non est res incorporea: quoniam res incorporea erit inanimis, & insensibilis, & quæ nihil agere valebit. Neque est corpus, quoniam omne corpus est mutabile; in id autem cadit interitus; in Deo autem non cadit interitus, ergo non est Deus.

9. Ratio. Præterea inter contraria, & sibi aduersantia non est medium; Deus autem in neutrum eorum quæ sibi aduersantur incidere cernitur, ergo Deus non est.

17 Præterea si Deus est, aut est vocalis, aut mutus; & Deum quidem dicere esse mutum, est planè absurdum, & repugnans communibus notionibus; si autem est vocalis, voce vtitur, & habet instrumenta vocalia, nempe pulmonem, & asperam arteriam; & os, & linguam; hoc autem est absurdum, & non procul recedens à fabulis Epicuri, qui Deo effigiem hominis, & partes omnes humani corporis affixit, asserens tamen, non esse vere corpus; sed quasi corpus, & partes corporis, vt sanguinem pulmonem &c. non esse vere sangninem, nec vere ossa, sed quasi sanguinem, & quasi ossa: Contra quem Cotta lib. 1. de natura Deorum apud Ciceronem inuehitur dicens se posse intelligere quid sit corpus, quid sit sanguis. At quid sit quasi corpus, quid quasi sanguis, qualia dicebat Epicurus esse corpus & sanguis, &c. Dei non intelligere. 10. Ratio. Cotta apud Ciceronem.

18 Præterea Carneades quod Deus non sit, sic probabat. Si Iuppiter est Deus, Neptunus quoque est Deus, cum sit eius pater, si autem Neptunus est Deus, Achelous quoque est Deus; si autem Achelous, et Nilus; si Nilus, & quilibet fluuius, riui quoque erunt Dij; si riui, etiam torrentes. Non sunt autẽ riui Dij nec Iuppiter, ergo Deus est. Si autẽ essent Dij, Iuppiter quoque esset Deus; non sunt ergo Dij, &c. 11. Ratio.

Adhæc. Si sol esset Deus, dies quoque esset Deus: dies enim non est aliud nisi sol super terram; si autem dies est Deus, mensis quoque est Deus: mensis enim constat ex diebus; Si autem mensis est Deus, annus quoque est Deus: Annus enim constat ex mensibus; sed hoc non est, ergo neque quod primò est assumptum, sol est Deus.

Adhæc: Si Venerem dicimus Deam, erit etiam amor, seu Cupido, cum sit Veneris filius Deus; sed si amor est Deus, misericordia quoque erit Dea: sunt enim ambo animi affectiones, & apud Athenienses sunt quædam aræ misericordiæ; si autem misericordia est Dea, & timor erit Deus aspectu deformissimus; si autem timor est Dias, ergo & reliquæ corporis affectiones, & perturbationes. Non sunt autem hæc; nec Venus ergo est Dea; si autem essent Dij, Venus quoque esset Dea. Adhæc si Ceres est Dea, terra quoque est Dea: Ceres enim inquiunt est terra, si terra est Dea, ergo, & montes, & promontoria, & quiuis lapis est Deus; non est autem hoc, ergo nec quod primo loco positum est.

19 Præterea quæ apud Theologos antiquos reperiuntur de Dijs, plena sunt omni impietate. Vnde Xenophontes reijciens Homerum, & Essiodum dixit. 12. Ratio.

Probri & dedecoris quidquid mortalibus vsquam est
Id totum Antiqui Dijs attribuere Poetæ
Furtum, & adulterium inter se, & fallere se ipsos:

Cum ergo hæc fabulosa sint, & minime decentia Dijs, concludebant asserendum esse, nequaquam Deum, vel Deos dari.

His autem rationibus, nedum Deum, verum non dari concludebant, sed nec Dæmones, nec Angelos, nec aliud numen super rem corporalem dari asserebant; quia Angeli, & Dæmones ab Antiquis pro Dijs habebantur.

Rationes quibus Antiqui Deum, & Deos esse sustinebant contra Atheistas defenduntur. Caput Secundum.

10 EX altera parte omnes sectæ Philosophorum constanter in vnum conuenerunt Deum, & Deos seu alia numina inferiora esse; ideo rationes antiquorum prius adducemus, deinde rationes stabiliores is lumine naturæ docentes, afferremus ad hanc tam necessariam veritatem comprobandam. Quod enim lumine naturæ, hæc veritas ostendi possit, diximus haberi ab Apostolo ad Romanos cap. 1. vbi Philosophos antiquos reprehendit, quod cum Deum cognouerint per creaturas visibiles, illum non vt Deum glorificauerint, sed euanuerint in cogitationibus suis, Idola sequentes.

Quattuor vijs antiqui Deũ esse probabant.

21 Quattuor autem vijs antiqui procedebant, ad propositum ostendendum. Primo ex consensu omnium hominum. Secundo ex ordine, & distributione partium vniuersi. Tertio ex absurdis quæ consequuntur ad eos, qui negant Deum dari. Quarto ex solutione rationum ab Aduersarijs adductarum.

1. Ratio, & 1. via.

Ex prima via sic arguunt. Omnes homines, tam Græci, quàm Barbari Deum esse existimant. Vnde communi consensu sacrificant Deo, vel Dijs vota concipiunt, atque Dijs templa consecrant. Et licet alij aliter hæc faciant, omnes tamen faciunt; Et licet de eius natura, & quidditate, seu quid sit non conueniant: tamen quod aliquid sit, quod sit Deus, sentiunt. Clarum est igitur ipsis persuasum esse, Deum esse aliquid, & in rerum natura existens. At communis hic consensus, & notio non potest esse falsa opinio, & commentum hominum, quia falsæ opiniones, & commenta hominum citò euanescunt; & quæ inuenta sunt non multum permanent, sed excidunt simul cum illis, quorum causa adinuenta erant & conseruabantur.

Cum ergo notio, quod Deus sit, sit ab æterno, & permaneat in eternum, dicendum est Deum esse.

Obiectio Cottæ apud Cicer.

22 Quod si quis cum Cotta apud Ciceronem lib. 1. de nat. Deorum interroget. Vnde quis scire possit hanc notionem Deum esse certam apud omnes nationes semper fuisse, cum nemo sit qui omnes nationes, etiam efferatus lustrare potuerit, & insuper constet Diagoram, & Athei-

& Atheistas supra enumeratos, hanc notionem negasse. Respondemus hanc obiectionem friuolam esse. Et quidem, quod hæc notio fuerit semper apud omnes gentes ex hoc confirmatur; quia animis ipsis hominum est inserta, & cum illis innascitur, neque apparent qui fuerint primi, qui inuenerint hanc notionem Deum esse, sed solum reperitur qui fuerint primi, qui hanc notionem Deum esse negauerint ex propria mente, & consilio, & forsan ex aliquo accidente obnoxio, vt fertur euenisse ipsi Diagore Mio. Qui poesim suam ita inchoauit *à Dæmone, & fortuna fiunt omnia.* Sed cum iniuria affectus fuisset à quodam qui peierauerat & nihil passus fuerat, eò deductus est, vt diceret, non esse Deum. Ad cognoscendum autem hanc notionem esse apud omnes gentes, non sunt peragrandæ regiones omnes, sicut neque ad sciendum Barbaros & scitas efferatas gentes esse; sed sufficit fama communi omnium hominum consensu comprobata. Ridicula, ergo est interrogatio Cottæ.

Solutio.

Diogenes cur negauit Deũ esse.

23 Quare apposité Velleius apud eundem Ciceronem lib. 2. de nat. Deorum hanc Cottæ cauillationem illis verbis refutauit. *Quid enim potest esse tam apertum, tamque perspicuum, cum Cælum suspeximus, Cælestiaque contemplati sumus, quàm esse aliquod numen præstantissimæ mentis quo hæc regantur? Quod ni ita esset, qui potuisset assensu omnium dicere Ennius. Aspice hoc sublime candens, quem vocant omnes Iouem; illum vero, & Iouem, & dominatorem rerum, & omnia nutu regentem. Et vt idem Ennius ait. Patrem diuumque hominumque, & præstantem, atque præpotentem Deum: Quod qui dubitat; haud sane intelligo, cur non idem sol sit; an nullus sit dubitare possit. Quid enim est hoc illo euidentius? Quod nisi cognitum apprehensumque animis haberemus, non tam stabilis opinio permaneret, nec confirmaretur diuturnitate temporis, nec vna cum sæculis ætatibusque hominum inueterare potuißet. Etenim videmus cæteras opiniones fictas diuturnitate extabuisse.*

24 Cum autem aiunt eos qui primitus regnare cœperunt finxisse hanc opinionem de Dijs, noscentes illam valdè conferre ad continendum homines in rectitudine, vnde quæso potuissent illi imaginari hanc opinionem quod dentur Numen, vel Numina quædam æterna, quæ rebus humanis prospicerent, & bona premio, & mala pœna debita afficiant nisi hęc insita à natura illis esset notio? Sed, & quomodo homines omnes illis hanc fictionem credere potuissent, nisi ipsi in seipsis eandem agnoscerent notionem? Numen supremum quoddam esse, quod mortalibus his rebus consuleret? Ecquidem fictio, quod Hippocentauri vel Chimera existat, vel exstiterint, nunquàm quis seriò existimasse compertum est; cum vulgò sit in prouerbio, quicquid non creditur Chimeram vocari. Non ergo auctoritas hominum, nisi vel in-

ternum lumen & ratio ipsa suadeat credibilia suadet hominibus. Quare plusquàm ridiculum est, quod notio, quod Deus sit, figmentum hominum existat. *Opinionum enim comenta delet dies, naturæ iudicia confirmat.*

25 Accedit quod qui primi rebus aliquibus diuinitatem attribuerunt, & Deos dixerũt, & vt Deos venerati sunt, ad id inducti fuerunt, quod viderent illam generi humano admodum beneficia, ergo iam interna mente conceperant Deum esse rem quandam optimam & bonorum largitorem, & gubernatorem omnium. Vnde Diodorus Siculus de prima hominum cognitione differens lib. 1. de gestis fabulosis Antiquorum inquit. *Aegiptios ferunt primos omnium oculos cum in Cælum sustulißent, motum, ordinem, & quantitates cælestium corporum admiratas solem, & lunam Deos putasse, ac solem quidem Osirim lunam Irim nuncupasse à proprietate quadam inditis sibi nominibus. Nam si quis ad Latinam inquam verba transferat multi oculus Osiris dici potest, neque id ab re: radios enim suos quasi multos rebus immittit oculos, quibus omnia perspicit, vt etiam Poeta dicit. Sol qui terrarum flammis opera omnia lustras &c. & Plato in Cracillo sic scribit ad verbum. Videntur mihi primi Græcorum, eos solummodò Deos putasse, quos etiam nunc ex Barbaris colunt solem, videlicet, atque lunam Tellurem stellas, ac Cælum. Nam cum ipsa cernerent Thein hoc est semper currere, semper atque reuolui, ab hac ipsius Thein nato Deos appellarunt.* Eos ergo dixerunt primi Deos quos terrestria, & cœlestia mouere & regere videbant, ergo innata erat notio quoddam esse ens præstantissimum quod omnia regit; licet quod nam illud sit, noscere non valerent. Hoc autem est Deus. Non ergo fictio est Deum esse, sed certissima notio cuicumque inserta à natura, & ab ipso Deo.

Diodorus Siculus de prima hominum cognitione.

26 Atque hoc tandem verbis Ciceronis in prima Tusculanorum concludamus. *Vt porrò firmissimum hoc afferri videtur, cur Deos esse credamus, quod nulla gens, tam fera, nemo omnium tam sit immanis, cuius mentem non imbuerit Deorum opinio. Multi de Dijs praua sentiunt (id enim vitioso more effici solet) omnes tamen eße vim, & naturam diuinam arbitrantur nec verò id collocutio hominum aut consensus efficit, non institutis opinio est confirmata, non legibus; omni autem in re consensio omnium gentium lex naturæ putanda est.*

Cõfirmatio ex Cicer.

2. Ratio.

27 Secundo illa notio pro vera est habenda, quæ non imperitorum hominum sed illustrium, & præclarium vnanimi consensu vt vera habetur; huiusmodi autem est notio de Deo. Hoc autem esse conspicuum patet legenti, tam Poetas (qui Antiquorum Theologi erant & res diuinas versibus explicabant) & præsertim Poeticam Homeri in qua nihil magnum nec præclarum effertur, in quo non sit Deus, à quo depen-

dependet rerum, quę fiunt ius, & potęstas; tam phisicos: mirifice enim consonant, quæ scripserunt. Cum enim notionem, & maximam illam haberent innatam animo; vnum debere esse principium, à quo cuncta emanant, & regantur, licet quod nam sit illud inconciliabiliter differant, & varij varia principia mundi esse putauerint; tamen vnanimes semper omnino fuerunt aliquod esse principium immortale, atque optimum, à quo in alias res bonitas proueniat.

28 Hinc Aegiptij, qui primi de rebus diuinis, et humanis vt supra diximus scribere cęperunt, illa quæ viderunt aliquam opem rebus his mortalibus afferre, Deum vocauerunt. Hinc solem lunam, stellas, animātia, herbas, & alia id genus vt Deos coluerūt, quia ex eo quod innatum habebant Deum esse ens, & bonum, & principium omnium bonorū quidquid boni afferre videbant, Deum nūcusabant & credebāt. Græci ad quos sapientia & literaria studia ab Aegitijs transiuerunt, idipsum vnanimes, licet in alijs quam maximè dissentirent, asseruerunt. Audiamus Plutarchum qui probe nouit sententias veterum Philosophorum, quid dicat. Hic in lib. 1. de placitis Philosophorum cap. 7. inter alias adducens opinionem Platonis inquit. *Plato etiam vocalis ille, cum diceret Deum se ipso vsum exemplari condidisse mundum, nenias redolet priscæ antiquitatis absoletas;* ergo ex testimonio Plutarchi antiquitas putauit Deum esse, atque ipsum condidisse mundum, atque eiusdem fuit sententiæ Plato, quem licet impiè dicat nenias redolere prisce antiquitatis, non efficit tamen illam antiquitatis priscæ nō fuisse opinionem, cui magis credendum est, quam nenijs & ratiunculis, quas deinde contra hanc opinionem Platonis, & Anaxagore, & antiquitatis, de emanatione mundi à Deo ibidem Plutarchus ipse conficit, quas in disputatione de mundi eternitate diluemus. Apertius eandem veritatem manifestant verba, quæ subnectit deinde ibidem Plutarchus. Anaxagoras dixit initio constitisse corpora; Dei autem mentem ea digessisse, itaque omnium ortus effecisse. Plato posuit prima corpora non stetisse, sed absque ordine fuisse mota. Deus autem inquit, ordinem animaduertens confusioni præstare ea composuit; Quid clarius? Dum subiungit. *Communis amborum hic error, quod Deum faciunt res humanas curantem.* Non illorum est error, sed bene Plutarchi, vt Epicuri sententia est, & error, quem vbi supra reiecimus.

Aegiptij.

Græci.

Plutarchus.

Plato.

Plutarchus impiè reprehendit Platonem, Anaxagoram & priscos Antiquiores.

Sed vlterius audiamus alios Philosophos, quàm apertè Deum asseruerint. Sequitur ibidem Plutarchus. *Thales mentem mundi statuit Deum Anaximander stellas cælestes Deos.* Democritus Deum in igne globoso mundi animam (& secundum alios simulacra benefica, & malefica immortalia, hominibus futura significantia, & adiuuantia, & nocentia.) Pitagoras de principijs vnitatem Deum, ac bonum,

quæ sit vnius natura, ipsa mens; infinitam autem binarij naturam, genium & malum, vnde est multitudo materiæ; & visui expositus mundus. Socrates, & Plato. Vnum singularis, & per se subsistentis naturæ, ac solitarium reuera bonum, omnia autem hęc nomina ad mentem referuntur. Mens ergo est Deus, species, seu forma separata, sincera ab omni admixtione materiæ, & passionibus obnoxia. Aristot. supremum Deum ait esse speciem, seu formam separatam, quæ insistat globo vniuersi, qui globus est corpus ethereum quintum ab eo nuncupatum. Stoici dicunt Deum esse mundum, stellas, terram, supremum autem omnium Deorum esse mentem quæ est in ethere.

Epicurus quid de Deo.

Epicurus demum qui minus videri posset Deum nouisse cum voluptatibus & libidinibus ceu sus inuolutus videatur. Illud de Deo preclarè dixit, vt est videre apud Ciceronem lib. 1. de nat. Deorum cum non instituto aliquo, aut more, aut lege opinio sit constituta de Deo, maneatque ad vnum omnium firma consensio intelligi necesse est esse Deos. Atque cum eius naturam inuestigaret dixit: hanc anticipatam notionem de Dijs in nobis esse insertam, vt eas beatas, & eternas haberemus, licet miser ex hoc deinde deduxerit, quod eternum beatumque sit id, non habere negotij quidquam, nec exhibere alteri: propter quod Deo prouidentiam mundi ineptè abstulit; & quærens deinde pulchritudinem ipsius Dei, & beatitudinem eius, figuram humanam ei adaptauit, vt quæ inter omnes species, quæ nobis apparent pulcherrior sit & sine qua nulla possit esse virtus, nec felicitas. Beatus enim, dicebat, nemo potest esse sine virtute, nec virtus sine ratione constare, nec ratio nusquam in esse, nisi in hominis figura, quare hominis esse species Deos confitendum esse. Quod extremum dictum totam suam opinionem expurcauit, cum figuram humanam Dijs affinxerit, vt delicatis, & obscenis voluptatibus, quas quidem omnes nominatim prosequi non erubescit, beatos faceret; nullam, nisi profectam à corpore, & redeuntem ad corpus animi voluptatem noscens.

Aristoteles.

30. Cæterũ præ omnibus sit auctoritas Arist. qui clarius quã viderit Plutarchus hanc veritatem docuit, dum in hoc 12. Met. tex. 41. conclu dit ex disp. anteacta. *Quod quidem igitur est substantia alia sempiterna & immobilis separata à sensibilibus manifestum est ex dictis*, & tex. sequenti quęrere incipit: *Vtrum autem vnam ponendum est talem substantiam aut plures, & quot oportet non latere.* Et discussis aliorum opinionibus tex. 50. inquit substantias illas separatas esse Deos & illos Deos, quos antiquitas venerata est, quibus postea aliqua fabulosa addiderunt ad vulgi, & hominum mores componendos, verbis illis, *Tradita sunt autem à senioribus, & antiquis in fabulæ figura dimissa posterioribus, quia Dij sunt hi: & continet diuinam naturam vniuersalem.* Quod autem

nullam

nullam aliam substantiam, & spiritum abstractum à sensibilibus nisi mouentes orbes non admittat, est miserandum; quia, & ipse fatetur hoc eodem 12. perscrutationem hanc fortioribus se ipso dimitendam esse; & ratio quidem, quam pro se adducit est leuissima; sed de hoc infra. Id nobis sufficiat pro nunc præter substantiam hanc corpoream sensibilem, & mortalem, quam solam Atheistæ noscunt, dari aliam quæ est abiuncta à materia, insensibilis, & immortalis. Enumerantur innumeri alij vt Crotoniates, Xenophanes, Parmenides, Empedocles, Diogenes, Apolloniates, Xenophon, Speusipus, Xenocrates, Ponticus, Heraclides, Theophrastus, Strato, Cleãtes, Perseus, Chrisipus, & alij, quos quilibet apud Ciceronem 1. de nat. Deorum, Diodorum, Siculum lib. 1. de antiquorum gestis fabulosis cap. 2. Eusebium, & alios, qui de hac veritate nullam habuerint dubitationem, sed vt rem certissimam, vel supposuerunt, vel comprobauerunt scriptis, & cultu. Alij Philosophi idẽ sentientes.

31 Quod si quis obijciat. Multos ex Philosophis adductis Deum statuisse herbas, vel elementa, vt ignem, vel aquam. Modo hic non est Deus, quẽ nos quærimus dari, & Atheistæ negant; negant enim Deum verum. Nam si quis (hæc vana) Deos esse appellari contendat, non obstabunt. Respondemus nobis pro nunc ex his omnibus sufficere, quod omnes illi conueniunt dari Deum seu ens vnum optimum, à quo cuncta emanant. Quod autem errauerint multi, in asserendo quodnam illud sit, fatemur; atque ex eorum confutatione probabimus Deum verum dari, & quis ille sit explicabimus. *Tacita respõsio diluitur.*

32 Cum ergo consueuerimus de ijs, quæ sub aspectum cadunt illis credere, quibus acutissimus visus est, ita considerantes, de quibus contemplatur ratio non alijs debemus credere, quam ijs quibus est acutum ingenium, & perspicax ratio, cuiusmodi sunt Philosophi, omninò affirmandum est esse Deum.

33 At Aduersarij obijciunt, quod etiam de ijs quæ apud inferos feruntur in fabulis habent omnes homines communem notionem, & pro se habent consensum Poetarum, & de ijs magis quàm de Dijs; At nemo dixerit vera esse ea quæ feruntur in fabulis, cùm omnes intelligant non solum ea, quæ continentur in fabulis, sed omnem fabulam in se continere repugnantiam. Exemplo sint quæ protulit Homerus his carminibus. *Alia obiectio tollitur.*

Nec non & Tytion terræ omnipotentis alumnum
Cernere erat per tota nouem cui iugera corpus
Porrigitur: rostroque immanis vultur obunco
Immortale iecur tundens, fecundaque pœnis
Viscera, rimaturque epulis habitatque sub alto
Pectore, nec fibris datur vlla renatis,

Ille

Ille tamen manibus non se defendere tentat,
Nam Latona ab eo stuprum passa est Iouis vxor.

Nam si Tytius erat inanimis, quomodo cum nullum haberet sensum subibat supplicium? Sin auem habebat animam, quomodò mortem obierat? Idipsum cernitur in alijs carminibus.

Tantalus est à me visus, qui sęua ferrebat
Tormenta in fluuio stans, eius qui prope mentum
Tangebat. sitiens miser hunc captabat, at ipsum
Prendere non poterat fugientem, nec bibere illi
Concessum est limphæ, cum se curuaret ad haustum.
Nam cum captaret solum irrorata recessit
Pro pedibus nigra, at terra apparebat erantque
Dęmonis arentes faces.

En repugnantiam. si nunquam gustabat humorem, & alimentum quomodo permanebat, non autem interibat egestate, & penuria rerum necessariarum? Sin autem erat immortalis, quomodo manebat immortalis, cum immortalitas pugnet cum tormentis, & doloribus? Nam quidquid dolet mortale est, ergo fabula sic sui continet confutationem, & tamen quæ continet, vera esse, communis est notio hominum.

Reijcitur. 34 Verùm hæc obiectio etiam ab antiquis reijciebatur, quia concepta opinio, quod Dij sint, non inuoluit contradictionem, neque repugnantiam. Et licet; non admodum accurate id ostenderent Stoici, vt est videre apud Ciceronem lib. 2. de nat. Deorum; *Responsio Stoicorum.* dicebant enim non esse suspicandum quod animæ rationales deorsum in infernum ferrantur, cum separantur à corpore ob mortem, quia cum sint subtiles, & non minus igneæ quàm spirituales, sua leuitate ferruntur ad loca superiora, atque per se permanent. Neque enim (vt dicebat Epicurus) solutæ à corporibus disperguntur vt fumi; quoniam non ipsæ à corporibus, sed corpora ab ipsis in esse, & compositione dependent. Vnde cum illæ extra hoc solis tabernaculum, seu mundum fuerint, habitant locum, qui est sub luna; & hinc propter aeris puritatem accipiunt maius tempus ad permanendum, & vtuntur alimento conuenienti; nempè exhalatione ex terra, vt cætera astra; neque habent in ijs locis contrarium quod sit eos dissoluturum, vnde permanent: Cum autem permaneant, dicendum est illas euadere eiusdem naturæ, cuius sunt Dæmones, & Dij. Quare cum Dæmones sint, ipsas quoque esse Deos necesse est. Hæc ergo conceptio quod Dij sint, nullam inuoluit, (dicebant) repugnantiam, quia non continet aliquid quod repugnet ijs, quæ continuo fiunt. Fabulæ ergo apud inferos fictæ, veritati quod Deus vel Dij sint nihil obest.

35 Hæc quidem responsio in eo est falsa, quod opinionem falsam de anima rationali continet, quod enim animæ rationales post separationem à corpore alantur fumis ex terra eleuatis, & quod fiant Dęmones, & Dij, est opinio absurda, vt infra patebit. Tamen in eo quod dicit opinionem de Dijs non includere repugnantiam, verissima est; quia hæc opinio, quod detur vnum primum ens immortale improductum, à quo cuncta emanent, & gubernentur; & quod dentur spiritus superiores homine, qui illi inseruiant, nullam includit repugnantiam, vt patebit soluendo eorum rationes, & adducendo rationes efficacissimas ex lumine naturali. Sed neque omnia quæ antiqui, siue Poetæ, siue Phisici de inferno protulerunt sunt falsa, licet ipsi multa fabulosa admiscuerint vt sunt illæ fabulæ de Tantalo, & Tytio, de Cerbero cane triphauci, & similes, sed quod in inferno sint spiritus damnati, qui reos puniant pro peccatis in hac vita commissis, nullam inuoluit repugnantiã, sed q̃ maximè rectæ rationi congruit, vt infra magis patebit. Vnde non immerito dixit Poeta illæ Orpheus in hymno ad Titanes. *Censura allatæ responsionis.*

Exhorrentque tuum rapidum durumque flagellum
Dæmones humani hostes, atque feri, atque maligni
Qui nostris animis vacuis infanda ministrant
Vt semper diram vitam cum crimine ducant,
Corpore peccantes, semper vinclisque retenti.

36 Tertia ratio sumitur ex ordine, & ornatu mundi. Vnde sic arguunt. Essentia, & principium, ex quo omnia fiun, quæ est materia, est per se immobilis, & nulla figura prædita, neque enim posset continuò moueri, & diuersimodè figurari, vt videmus contingere quotidie, si ipsa esset determinatæ formæ, & immobilis. At quando videmus aliquod pulchrum, & affabrè factum opus, desideramus eius artificem scire, ergo contemplantes vniuersorum materiam moueri esseque formatam, & ornatam, iure quærere debemus causam, quæ eam mouet, varijsque, & multiplicibus formis eam exornat. Probabile est autem eam non esse aliquid aliud, quam vim quandam, quæ ipsam peruadit quomodo per nos vadit anima. Quæ vis, vel est per se mobilis, vel ab alia mouetur; Si autem ab alia moueatur, non poterit moueri nisi altera quoque moueatur, à qua ipsa mouetur, quod est absurdum. Est ergo dicendum quod ipsa est mobilis à se non ab alia, & quod est eterna, & diuina; tunc vlterius. Vel hæc vis eterna ab eterno tempore mouet, vel ab aliquo tempore cœpit mouere, non hoc secundum; quia nulla datur causa, vt ea moueatur ab aliquo tempore, ergo est vis eterna quæ mouet materiam, & quę eam deducit ad ortus, & mutationes. Ea itaque est Deus. Hæc ratio parum differt à ratione Arist. in 8. Phis. & hoc 12. Met. qua, via motus inuestigat primum motorem, & principem 3. Ratio.

cipem

cipem mundi, de qua infra, pro nunc illud sit satis, quod licet in eo deficiat, quod facit Deum ipsum mouere in eternum motu materiali, tamen optimè probat dari vnum principium, à quo omnia pendent, qui est Deus. Quod luculentius ex confirmatione sequenti habetur.

Confirmatio. 37 Confirmatur, quod hæc vis sit Deus. Nam quod gignit id quod est rationis particeps, & est prudens; necesse est quod, & ipsum sit rationis particeps, & prudens. At vis eterna de qua nunc supradictum est habet insitum à natura, vt conficiat homines qui sunt rationis, & prudentiæ participes, ergo vis illa eterna est rationis & prudentię particeps. At esse rationis particeps, & prudentię, independenter ab alio, & id tribuere alijs est diuinæ naturæ proprium, ergo datur Deus. Maior propositio est euidens: est enim in intelligibile, quod vis irrationalis carens intellectu, & voluntate, possit producere vim intelligentem, & volentem; cum imperfectius non possit producere perfectius, sed econ uerso. Minor etiam est euidens: quia iam videmus homines esse intelligentes, & volentes, & tamen naturam hanc suam non habent à se: quia tunc sine ministerio motuum Cęlorum natura humana posset consistere: Sicut ergo corpus eius & vita mortalis emanat à Cęlorum motoribus, & Gubernatore mundi, sic quoque eius intellectum & voluntatem ab eo pendere necesse est; Alioquin perfectius dependeret ab imperfeciori, & viuens vita intellectuali quæ est præstantissima, à carente vita intellectuali, quod est imperfectissimum. Propositio assumpta in subsillogismo est quoque euidens: quia Diuina natura est eccellentissima super omnes alias naturas; nullum autem est nobilius prædicatum quam esse rationis, & prudentiæ præditum independenter à quouis alio ente. Hæc ergo ratio potest quemcunque ratione præditum suadere, & qui hac non suadetur vt belua relinquendus est.

Aliæ rationes Antiquorum ad idem probandum adducuntur, & defenduntur. Caput Tertium.

4. Ratio. QVarto sic arguunt veteres ex vnitate mundi. Ex corporibus alia sunt vnita ex partibus perfectè composita, & constituta in esse: alia ex his quæ iuxta sita sunt, & ad vnum tendunt caput, vt catenæ, & turriculæ, & naues: alia ex distantibus, & disiunctis, & separatis, & per se subiectis, vt exercitus, & greges, & chori. At mundus est corpus, ergo est vel corpus vnitum; vel ex eis, quæ iuxta se sunt posita compositum; vel ex seiunctis, & separatis factum. Sed non esse vnum his duobus vltimis modis, ex ijs quæ per consensum accidunt, ostenditur. Nam in lunæ incremento, & decremento multa Animalia terrestria, & maritima decrescunt & augentur. Aquarumque fluxus, & refluxus, &

xus, & innundationes fiunt in aliquibus partibus maris. Similiter in aliquo ortu, & occasu stellarum accidunt mutationes aeris ambientis, & variæ conuersiones aliquando quidem in melius, aliquando quidem in deterius, & pestilentes. At istę non fiunt ex corporibus consistentibus ex iuxta se positis, sed ex distātibus, quia in his partes minime affi ciuntur per consensum, si quidem in exercitu, licèt ferè omnes milites pereant nihil patitur is qui saluus euadit, & in naui si remus perit, non cessat esse Temo, & aliæ nauis partes: In ijs autem corporibus, quæ sunt vnita est quædam affectio per consensum; si quidem scisso digito totum corpus simul officitur, ergo mundus est corpus vnitum. Rursus hoc firmato sic arguunt. Ex vnitis autem corporibus alia continentur à solo habitu, vt lapides, & ligna; alia à natura vt plantæ; alia ab anima, vt animantia. Mundum ergo cum sit corpus ab vnò ex his continetur. At non ab habitu solo, quia, quæ sic continentur nullam mutationem suscipiunt, aut conuersionem, quæ sit alicuius momenti, vt est videre in lapidibus, & lignis, sed solùm eam patiuntur affectionem, quæ est ex relaxatione, & compressione: Mundus verò suscipit magnas, & magni momenti mutationes, cum aer quidem qui ambit aliquando sit frigidus, aliquando verò calidus, & aliquando quidem siccus, aliquando vero humidus, aliquando verò aliter alteratus à motu cœlestium. Non ergo à solo habitu continetur mundus. Cum autem à solo habitu non contineatur sequitur, quod contineatur, à natura. Nam etiam ea quæ continentur ab anima à natura quoque continentur; quia anima à natura continetur. Si autem continetur à natura, necesse est quod contineatur ab optima natura, siquidem ipse mundus continet omnium naturas, ergo natura, quæ continet mundum, necessariò continet omnium naturas. Natura autem quæ continet omnes naturas necessariò continet eas, quæ sunt participes rationis. At natura, quæ continet naturas, quæ sunt participes rationis; necessariò est quoque ipsa particeps rationis; quia non est possibile, quod totum sit deterius parte. Cum ergo natura quæ continet mundus quæ est quædam totalis natura contineat naturas particulares quæ sunt rationis participes, vt est natura hominis, non est dicendum quod non sit rationis particeps. Si ergo natura administrans, & regens mundum est optima & præstantissima natura necesse est, quod sit intelligens, & bona & immortalis. Cum autem sit huiusmodi est Deus, ergo Deus est.

39 Hæc ratio certè est demonstratiua. Vnde omnes ferè antiqui ea vsi sunt: dempta enim illa compositione ex natura, & mundo quæ videtur facere Deum quodammodo formam, & mundum ipsam materiam, quod est inconueniens, ratio ipsa est optima. Qui enim fieri

potest, vt natura intelligens, & discurrens, & liberè agens, & operans in mundo reperiatur, cuiusmodi est natura rationalis, quæ tam altè superat naturas brutorum, quæ scit condere ciuitates, naues parare, palatia extruere, picturas, sculpturas, vestes, arma, immo ferrum, argentum, aurum, & alia innumerabilia arte efficere, & natura à qua homo ipse procreatur, & conseruatur non sit intelligens, liberè operans, sed rationis sit expers, & libertatis, & veluti lapis pondere, quoddam premat mundum non ratione dirigat. Non est homo qui hac ratione non conuincatur. Et licèt Arist. libertatem in Deo non posuerit, quia ex sensibilibus non deducitur, cum tamen ipsum intelligentem immo intellectum ipsum statuerit consequenter eum esse liberum effugere non potest, sed de hoc infra.

5. Ratio. *Quod alij Dij sint præter supremũ.* 40 Quinta ratio eorum probat præter primũ, & præstantissimum Deum dari alios Deos bonos vel malos, qui sunt Angeli, vel Dęmones. Sic. In terra, & mari, quamuis sit magna crassitudo multa consistunt animantia, quæ animalem, & sentientem facultatem participant, ergo multo probabilius est in aere, qui habet longè plus puritatis, & sinceritatis, quàm terra, & aqua, esse animata, & mente prædita; si autem animantia mente prædita sunt in aere, multò probabilius est, & rationi consentaneum in ęthere quoque esse animantem naturam rationalem. Cum autem in ęthere sint animantia, & illa sint præstantiora terrestribus, eò quia in illis non cadit interritus, sicut in terrestribus, dabis quoque Deos esse, qui hac in re non differunt, sed sunt idem.

6. Ratio. Ratio Cleãtis. 41 Sexto, arguebat Cleantes in hunc modum; si natura est alia natura melior, & præstantior, erit etiam aliqua natura optima, & præstantissima. Et ita si est Animal, aliquo animali melius, erit aliquod Animal optimum, & præstantissimum, quia non datur processus in infinitum. At datur Animal Animali melius, & præstantius, vt Equus, Testudine, & Taurus, Asino, & omnibus terrestribus Animantibus homo est præstãtior, & melior propter corporis & animæ affectiones. At homo non est optimum, & præstantissimum Animal, quia vt plurimum vitio est polutus, nec virtute est ornatus, nisi forsan in senio, & vitæ occasu. Est insuper caducum, & imbecillem, & quamplurimis egens auxilijs, & adminiculis, nempè alimento, & vestitu, & alijs quæ sunt necessaria ad gerendam curam corporis, quod instar alicuius sæui tiranni nobis pręest, & quotidianum tributum exigit, morbosque, & mortem minitatur nisi exhibuerimus quo se lauet, & vngat, amiciat, & nutriat. Quare homo non est perfectum Animal, sed imperfectum, & à perfecto multum separatum, ergo datur Animal homine melius, & præstantius; At quod est homine melius, ac præstantius, est perfectum optimum, ac præstantissimum, & omnibus virtutibus consu-

consumatum, & in quod nullum malum potest. Hoc autem à Deo non differt, est ergo Deus.

42 Septimo. Xenophanes Socraticus Deum esse probari hac ratione, suis verbis relata, putabat cum Aristhodemene disputãdo. *Dic mihi* (aiebat Xenophon.) *ò Aristhodemene sunt ne quos habuisti in admiratione propter sapientiam? Certè inquit. Qui nam sunt illi? Propter Poeticam quidem Homerum habui in admiratione, propter artem statuariam Polycletum: propter picturam verò Zeusim. An non autem eos approbas, & comendas, propterea quæ sunt ab eis constructa excellenter, & affabrè sint fabricata? Maximè inquit. Si ergo Polycleti statua fieret animata, an non longè amplius probares artificem? Certè. Videns ergo statuam quidem diceres eam ab aliquo artifice fabrefactam. Videns autem hominem, & rectè moueri, & corpore pulchrè esse exornatum an non existimas esse fabrefactum, ab aliqua excellenti intelligentia? Deinde autem videns posituram, & vsum partium primum quidem quoniam erectum fecit hominem, dedit illi oculos, vt videret, quæ sunt aspectabilia, auditum autem, vt audiret audibilia, odoratus autem, quis nam esset vsus nisi addidisset nares? & saporum similiter nisi effecta lingua, quæ eos agnosceret, & discerneret? Idque cum scias quod terræ in corpore habes exiguam partem cum sit ampla, ac lata, & parum humoris, cum is sit plurimus, ignisque & aeris similiter. Mentem autem cum nusquam esset, Unde nam fortunatè videris arripuisse?* Hæc Xenophon in vltimis verbis rationem colligens, quod cum homo habeat parum terræ in se, quæ tamen terra est plurima, & habeat parum humoris ignis, & aquę, quæ plurima sunt in mundo, sequitur, quod cum homo habeat mentem, necesse sit quoque plurimam, & optimam mentem esse in mundo. Alioquin homo non habuisset, vnde sibi arriperet mentem. Mens autem illa est Deus, ergo est Deus. Mens qua mundus est præditus, & intelligit est Deus. Vnde Antiqui dicebant Deum esse animam, & mentem mundi facientes quasi compositionem quandã ex Deo, & tota materiali parte mũdi, in qua mundus esset materia, & Deus ipse forma; & ideò Deũ ipsum appellabãt naturã, mentem, & animã mundi, & mundũ totũ dicebãt esse Animal magnum felix, & sempiternum, vt supra vidimus cap. præcedenti.

7. Ratio.

43 Octaua ratio similis præcedenti sic conficitur. Si in mundo non esset aliquod terrestre, nec aliquod terrestre esset in te, & si in mundo non esset aliquid humidum, nec aliquid humidum esset in te. Et similiter dicendum de igne, & aere. Ergo si non esset in mundo aliqua mens, neque vlla mens esset in te. Est autem in te mens aliqua; ergo est etiam in mundo, & ideo mundus est mente, & intelligentia præditus; ergo est etiam Deus scilicet illa mens, & intelligentia, quã mundus est præditus.

8. Ratio.

9. Ratio. 44 Nono sic Arguebant per interrogationem. Num fieri poterit vt si videris effigiem pulchrè, & affabrè factam, dubites an mens artifex hoc effecerit, sed casu accidisse existimes? Ergo nec fieri potest vt in te videns imaginem, quæ tàm varijs modis cuiuis antecellit imagini, & picturæ cũ ea cadat sub intelligentiam, casu eam existimes factam, non autem ab aliquo opifice, qui præstantem vim habeat, & sapientiam, qui non alibi versatur, quàm in mundo eum administrans, & quæ in eo sunt gignens, & augens. Is autem est Deus. Est ergo Deus.

10. Ratio. Cic. lib. 2. de natura Deorum. 45 Decimo. Zenonem sic argumentari solitum fuisse ferunt. *Quod ratione vtitur, id melius est, quàm id quod ratione non vtitur; Nihil autem est mundo melius; ratione igitur vtitur Mundus. Similiter effici potest sapientem esse mundum, similiter beatum, similiter ęternum: omnia enim hæc meliora sunt, quàm ea, quę sunt his carentia; nec mundo quidquàm melius. Ex quo efficitur mundum esse Deum.*

At obijciebant Aduersarij Zenonis huic rationi, quod consequentia illa non valeat; melius, & præstantius est esse animatum, & rationis participem, ergo mundus, cum sit præstantius omnibus alijs, erit rationis, & animæ particeps. Nam non sequitur. Poeticum est melius non poetico, & gramaticum non gramatico; ergo mundus est Poeticus, & Grammaticus. Sed Stoici respondebant Zenonem accepisse in illa propositione id quod est melius, & præstantius absolutè, & simpliciter. At esse gramaticum, vel poeticum, non est melius, & præstantius absolutè non gramatico; neque enim Aristarchus cum sit gramaticus est melior, & præstantior Socrate, non gramatico; ideo cauillus nullus.

Ex Ciceron. vbi supra. 46 Vlterius Zeno sic arguebat. *Nullius sensu carentis, pars aliqua potest esse sentiens; Mundi autem partes sentientes sunt, non igitur caret sensu mundus.* Pergit idem & vrget augustius. *Nihil, inquit, quod animi, quodquè rationis est expers, id generare ex se potest animantem compotemque rationis: Mundus autem generat animantes compotesque rationis; animans igitur est mundus, composque rationis.* Idemque similitudine vt sæpè solet rationem conclusit hoc modo. *Si ex oliua modulatè canentes tibię nascerentur, non dubitares quin inessent in oliua tibicinis quædam scientia. Quid si platani fediculas ferrent numerosè sonantes? idem scilicet sensus in platanis inesse Musicam? Cur igitur mundus non animans, sapiensque iudicetur, cum ex se procreet animantes, atque lapides?* Sensit ergo Zeno omninò necessarium esse asserere Deum esse, à quo homines rationales, & sapientes essent, & emanarent: Quod autem ait deinde calorem seu ignem ęternum peruadentem omnia, etiam sydera cœlestia diuersum ab hoc nostro igne vsuali omnia corrumpente esse animum omnium, & natura continentem omnia, &

quod

quod sit sentiens, intelligens, & sapiens, ac Deus ipse, antea ctis argumentis non officit; nec inuictam illam consequentiam destruit, In mundo hoc, est aliqua pars intelligens, & sapiens, ergo sequitur Deum naturæ, & mundi esse intelligentem, & sapientem. Neque enim sapientem, & intelligentem create posset nisi in se sapiens, & intelligens esset. Sed hominis imbecillitatem insinuat, qui cum cognosceret dari numen, & diuinitatem, à qua intellectus, & sapientia prouenit, quisnam verè hic esset agnoscere non valuit.

47 Vndecimo. Id etiam à motu ostendebant veteres aliter quam Aristoteles. Arguebant enim sic. Quod mundus moueatur vnusquisque cernit, nec nisi à stulto negari potest. Aut ergo mouetur à natura, aut suo arbitratu, aut vertigine, & necessitate. Sed non à vertigine & necessitate, vt volebat Democritus per illas athomos inordinatas. Quoniam aut illa vertigo est ordinata, aut inordinata, si est inordinata, non poterit mouere ordinatè; si autem ordinata, & cum ordine, & consensu, hic motus erit diuinus, & à Deo. Nunquàm enim moueret ordinatè, & salubriter nisi esset mente prædita, & diuina illa vertigo. Si sit autem huiusmodi, non erit amplius vertigo: ea enim est inflexibilis, & necessaria, & breuis temporis. Quamobrem à necessitate, & vertigine non mouetur mundus. sed neque à natura, quæ cadit sub nostra hac visibili cognitione, vt sunt cœli, stellæ, & huiusmodi, quia ista natura est natura alia præstantior, quæ est intelligens, & mente prædita à qua necesse est illam naturam visibilem moueri; ordinate enim mouetur, quod fieri non posset nisi à natura excellentiori, & intelligenti moueretur. Amplius ea natura à qua natura visibilis mouetur cum sit intelligens, & rationis capax, necesse est quod pro arbitratu moueat. Nam ea quidem, quæ sua sponte mouentur opera sunt magis admirabilia, quàm ea, quæ non sunt huiusmodi. Archimedis certè spheram cõtemplantes, in qua sol, luna, & reliqua astra mouentur, valdè obstupescunt admirantes non quidem ligna, nec eorum motum, sed artificem, & causas, quæ mouent. Illa etiam quæ sentiunt sunt magis admirabilia ijs quę non sentiunt, quia causæ, per quas sentiunt, sunt admirabiles magis, quàm causæ eorum quæ non sentiũt. Sicut etiam equus est admirabilior, quàm planta, ita causa, quæ mouet equum, est admirabilior quàm causa plantæ, & sic de alijs. Ergo in proposito; cum motus naturæ huius solis, lunæ, astrorum sit admirabilior motu horum inferiorum, sequitur naturam, quæ est causa motus illorum, esse admirabiliorem, & consequenter esse optimam, & præstantissimam, atque ideo mouere non necessitate, sed arbitratu suo. Hæc autem est idem quod Deus, ergo datur Deus. 11. Ratio.

48 Duodecimo. Alij sic arguunt. In omni corpore, quod multas 12. Ratio.

habet partes, & regitur secundum naturam est aliquid quod dominatur; vnde in nobis id esse in corde sentitur, aut in cerebro, aut in aliqua alia parte. In arboribus autem, & plantis, in nonnullis quidem in radicibus, in alijs autem in coma, in alijs aut in ligni cortice seu medulla. Cum ergo mundus regatur à natura, vt qui constet ex multis partibus, necesse est, quod in eo sit aliquid quod dominetur, & quod incipiat motum. fieri autem non potest, vt id non sit aliquid eorum, quæ sunt in rerum natura. Hoc est Deus, ergo in rerum natura datur Deus.

Obiectio. Sed dicent fortè aliqui, hac ratione; Si valeret, sequi quod terra, & aer sint Dij, quod est stultum. Consequentia autem probatur, quia terra videtur principatum tenere in mundo, ipsa enim maximè dominatur, & multo magis aer: sine aere enim non potest consistere mundus. Si ergo quod dominatur, & habet principatum est Deus, Terra erit Deus, vel certè aer.

Reijcitur. Verùm hanc obiectionem nullam esse respondebant veteres. Nam hæc argumentatio procedit ac si quis arguat, murus dominatur in domo, neque enim domus consistere potest sine muro, ergo murus est melior domino, quæ consequentia est nulla. Ita in proposito respondetur, quod licèt terra & aer sic se habeant in mundo, quod mundus non potest esse sine illis, non tamen sequitur quod habeant principatum, & sint meliora natura ipsa dominante, quia se habent vt murus in domo, non vt natura dominans, & administrans mundum. Quæ non differt à Deo, ergo est Deus.

13. Ratio. 49 Tertiodecimo. Eandem veritatem quod Deus sit ostendebant ab absurdis, quæ consequuntur ad eos qui Deos tollunt de medio. Primo enim si non sunt Dij, nec est religio. Est enim religio scientia cultus Deorum; Eorum autem quæ non sunt non potest vllus esse cultus; Est autem religio; dicendum est ergo esse Deos. Insuper si non sunt Dij non est sanctitas. At apud omnes homines est anticipata notio, quod sit sanctitas, & aliquod sanctum. Sanctitas enim est iustitia erga Deum, & venerabilitas, quæ propriè competit Deo, & ijs qui Deo vitæ continentia sunt proximi: huiusmodi autem venerabilitatem semper fuisse apud omnes, & aliquas fuisse, quibus illa competeret, & deberetur pro comperto habetur apud omnes gentes, ergo. Insuper si non sunt Dij non est sapientia, quæ est rerum diuinarum, & humanarum scientia. Nam sicuti non est scientia, quæ simul sit cognitio rerũ humanarum, atque Hippocentaureatum, quia Hippocentauri nõ sunt; ita non poterit dari sapientia, quæ est scientia rerum diuinarum, & humanarum. Si sint homines non autem sint Dij. Absurdum est autem dicere non dari sapientiam, ergo absurdum est dicere non dari Deos. Insuper si non sint Dij, non est iustitia: At non esse iustitiam est absur-

est absurdum, ergo. Antecedens deducitur. Nam licèt falsum sit Pitagoreorum dogma iustitiam esse coniunctionem non solùm inter homines cum Dijs, sed etiam cum brutis ea imaginatione decepti, quod cum Deus sit quidam spiritus, qui instar animæ totum mundum, & bruta etiam peruadit, sequatur nos illis vnire. Vnde stolidè deducebant occidentes bruta, & eorum carnes alentes impiè agere, vt qui cognatos interimant, iuxta illud

Pitagoricũ dogma de iustitia falsũ.

Rubra Deum calida faciunt altaria cæde.

Et illud Empedoclis

Non desistetis crudelem admittere cædem?
Pulchrum ne afflicta sic vos discerpere mente?
Inter vos, mutata forma namque parentes
Charos occidunt natos permulta precati
Stulti, alijque Ioui facientes sacra precantur.
Ast alius non exauditus in ædibus istum
Occidit clamans, miseras epulasque parauit
Atque pater nati crudeli cæde perempti
Et Matrum nati carnes in viscera condunt.

50 Licèt inquam hæc Pitagorica imaginatio falsa sit, quia etsi Deus sit spiritus per nos, & bruta peruadens, non tamen hinc habetur aliquam inter nos & bruta intercedere cognationem, vel iustitiam. Quoniam & per lapides, & plantas permeat isdem spiritus Deus, nec tamen cum plantis, nec cum lapidibus intercedit nobis ius, quod per iustitiam violari possit: Tamen verissimum est, quod Stoici dicunt. Homines habere aliquam iustitiam, & coniunctionem cum Dijs, quia habemus rationem, quæ inter nos, & ad Deos tendit. Cuius mentis cum bruta nullam habeant partem, nullum ius, & iustitiam possunt habere nobiscum. Cum ergo iustitia sit quædam coniunctio inter homines, & cum Dijs, oportet si non sunt Dij neque esse iustitiam. At est iustitia. Dicendum ergo est esse Deos.

51 Insuper diuinatio tollatur necesse est si Dij non sunt. Nam diuinatio est scientia contemplans, & interpretans signa, quæ à Dijs dantur hominibus. Sed datur diuinatio, & per somnia, & ex astris, & ex afflatu diuino, & ex ratione, ergo Dij sunt. Atque hæ quidem sunt rationes, quas Antiqui aduersus Atheistas adducebant. 14. Ratio.

***
**
*

Deum, Angelos, & Dæmones, eſſe ex confutatione rationum pro Atheiſtis, capite primo adductarum probatur. Caput Quartum.

52 DEum, & Deos (hoc eſt Angelos, & Dæmones) eſſe ex eo quoque maximè conſpicitur, quod rationes, quæ pro Atheiſtis adducuntur vanitate plenę ſunt, & ſeſe produnt ab hominibus impijs emanaſſe, vt ſublato timore pœnarum liberius criminibus incumbere poſſe ſibi ſuaderent. Et quidem quàm vana exiſtat prima ratio eorum euidenter conſpicitur ex 1. ratione facta cap. 2. contra ipſas, vbi notionem de Dijs naturæ omnium hominum inſertam in generatione cuiuſcunque, non autem cuiuſquam inſtituto, vel inuentione ſuaſam eſſe oſtenſum eſt. Et quamuis primi quos coluiſſe Deum memorentur, ſolem primum, lunam, & alia id genus coluerint, & pro Dijs habuerint, nobis quidquam officit, ſed propoſitum noſtrum confirmat; quia non eas res vt Deos coluiſſent niſi exiſtimaſſent Deum eſſe, qui omnibus rebus dat eſſe, & viuere; quia autem hæc eorum animis inſidebat firma opinio; videntes vtilitatem ex ſolis, lunæ, ſyderum, & aliarum rerum actione in nos prouenire, ea facilè vt Deos coluere. Arguant ergo inſcitiam in agnoſcendo quis ſit verus Deus, non autem non eſſe Deum, vel non eſſe Deos inferant. Omnes ſciunt quàm differant quęſtio, An ſit ab ea quæ eſt, quid ſit. Circa ſi eſt, rectiſſime ſenſerunt Antiqui, & Phiſici, & Poetę, ſed circa quid ſit, multi nō leuiter errauerũt. At nos infra ex hoc quod Deum eſſe conceſſerunt, ſed quæ res ille eſſet ignorauerunt, Deum verum eſſe venabimur.

Ad 1. Rationem.

53 Secunda ratio non maioris efficacitatis eſt. Equidem ſapientiſſimi veteres voluerũt Deum eſſe Animal, etiam Ariſt. qui 12. Met. tex. 39. illa verba protulit. *Dicemus autem Deum Animal eſſe ſempiternum optimum. Quare vita, & duratio continua, & ęterna exiſtit Deo: hoc enim Deus.* Animal ergo dixit Ariſt. Deum, qui tamen dixit Deum eſſe ſubſtantiam immaterialem, & inſenſibilem, incorpoream, & immortalem; & proinde non niſi ineptè deducitur eum ſenſibus carere non debere. Quamuis enim in Animalibus brutis hæc neceſſaria videri poſſint ad eorum perfectionem pertinere, non tamen conſequens ſit vt Animal immortale, & á materia ſegregatum, cuius vita, & eſſe eſt intelligere illis ad ſuā felicitatem egeat; dulci delectari, & amarore affici vitæ mortalis, & ad interitum properantis eſt paſſio, communis homini cum brutis. Atqui ei qui nulla re ſenſibili ad perpetuandam vitam ſuam eget, ſenſibilia opitulari dixerit, pluſquam demens ſit, neceſſe eſt. Iſta ſordides voluptates Epicuri redolent; qui nec beatitudinem; nec ſummum bonum in Deo agnoſcere potuit, niſi figuram humanam

Ad 2. Rationem.

manam omnibus sensibus perfectissimam, & sexum vtrumque masculinum & fęmininum, ad quamuis, & quancunque, impudicam voluptatem captandam affingeret. Contra quem, & eius sectatores, lepidè disputans Cotta apud Cicer. lib. 1. de natura Deorum sic insurgebat. *Non sentis quàm multa vobis suscipienda sint si impetraueritis, vt concedamus eandem esse hominum & Deorum figuram; Omnis cultus, & curatio corporis erit adhibenda Deo, quæ adhibetur homini, ingressus, cursus, accubatio, inclinatio, sessio, comprehensio ad extremum etiam sermo, & oratio.* Et rursus: *Quàm molestum est vno digito plus habere? Quid ita? quia nec speciem, nec vsum alium quinque desiderant. Tuus autem iste Deus non digito vno redundat, sed capite, collo ceruicibus, lateribus, aluo, tergo, poplitibus, manibus, pedibus, femenibus, cruribus. Si vt immortalis sit, quid hæc ad vitam membra pertinent? Quid ipsa facies? Magis illa, cerebrum, cor, pulmones, iecur. hæc enim sunt domicilia vitæ.* Animal ergo Deus dictus est à sapiētibus, non alia rōne nisi quia vita apud nos in solo animali reperitur manifestè; etenim plantę nō ita euidenter viuunt.

54 Ad tertiam rationem. Quisquis rationis compos est eam aduersus nostram sententiam nullius omninò esse momenti cognoscere potest. Potuissent enim à pari si illa ratio valeret adiungere, si Deus est Animal perfectissimum debet virtute, & arte natandi calere; nam & istæ artes sunt virtutes quædam, licèt non morales; poterant, & arte serendi, plantandi, & potandi ei annectere: Nam & illę sunt virtutes Animali, seu animatæ virtuti competentes. Sicut ergo hæc non nisi absurdè Deo tribuūtur, quia non sunt de numero eorum quę Deo competunt, ita continentiæ, & fortitudinis virtutes velle inuenire in Deo nonnisi extremæ dementiæ est; vt optimè tradit Arist. 10. Ethicorum cap. 8. & 7. cap. 1. cum virtutes morales hominum sint perfectiones, non Dei, neque ipsi nisi per quandam analogiam illæ quæ nullam habent annexam imperfectionem attribuantur. In Deo corporali Epicureorum essent istæ virtutes requirendæ; vt à tot obscenitatibus liberaretur. Nos autem in Deo solum gratiam, & beneficentiam agnoscimus, qua quidem nihil melius, nihilque præstabilius. Est Animal quidem Deus, at non corporeum, & sensuale, quod in libidinem prorripere possit, vel ob aliquod terribile expauescere, quod propterea virtute continentiæ, & fortitudinis egeat ad se moderandum; sed Animal intellectuale optimum, & sempiternum, quod est ipsa vita vt diximus superiori responsione. Licèt ergo his virtutibus careat, non inde sequitur, vt vlterius inferebatur, in Deum cadere vitium; eò quia inter virtutem, & vitium non datur medium. Quoniam nec huiusmodi virtutum, vel vitiorum capax est Deus, sicut nec luna licèt careat oculis non debet culpari vt cęca: quia illorum non est capax.

Ad 3. Rationem.

Licèt Deus non habeat virtutē continētię et fortitudinis, nō est vitiosus.

Hinc

Hinc ruit aliud quod addebatur de animi magnitudine, & celsitudine reponenda in Deo, si virtute fortitudinis est præditus. Est quidem fortis Deus; at non ea fortitudine, quæ pondus, & infirmitatem sustinet; sed qua cuncta suo nutu regit absque labore, iuxta illud Parmenidis.

Sed sine cura animi res omnes mente mouere.

Ad 4. Rationem. 55. Ad quartam respondetur, quod si ea valeret multo plura Deum ignorare sequeretur quàm laborem, & dolorem. Nam neque voluptatem, quàm ex cibo, & potu capiunt animalia agnosceret, siquidem ipse neque edit, neque bibit: neque enim facimus Deum corporeum in eo distinguentes os, ventrem, cerebrum, cor, pulmones, iecur, & alia domicilia vitæ mortalis, sed agnoscimus Animal à materia seiunctum, maximè intelligentem, immo intelligentiam per essentiam. Sed dicis Deus non experitur laborem, non dolorem, ergo illorum notitiam habere non potest. Sed quàm rude est hoc argumentum. Nunquid omnia, quæ cognoscit homo, cognoscit per experientiam illorum in proprio corpore, & sensu? Certè omnes agnoscimus ignem comburere lignum propter nimiam suam caliditatem, nec tamen ardorem illum ignis in lignum in nobis sentimus, quia extra nos est. Scimus solem, & astra calefacere terram, & plantas, nec tamen calefactio illa inest nobis. Quid ergo mirum est si Deus qui totus intellectus est agnoscat dolorem, & laborem, licèt ipse nec dolorem sentiat, vel patiatur? Est ergo clara solutio, quod non omnis cognitio fit per experientiam sensibilem, sed melior, & præstantior fit per causam. Quare cum Deus sit præstantissimi intellectus non est difficile laborem, & dolorem, & quascunque alias res per suas causas comprehendere licèt hæc in se minimè patiatur. Dolor ex obiecto disconueniente potentiæ oritur, & labor ex infirmitate agentis; Cum ergo Deus cognoscat quid vnicuique sit conueniens, vel disconueniens, & quanta sit vniuscuiusque agentis virtus, vniuscuiusque patientis dolorem, & agentis laborem sine in seipso dolore, & labore cognoscere valet.

Ad 5. Rationem. 56. Ad quintam. In Deo esse prudentiam asserimus sed perfectissimam, quæ est prouidentia omnium absque imperfectione quacunque: Neque enim vniuersali gubernatori omnium huiusmodi attributum deesse potest. Et cum dicetur, tunc & in Deo consilium, & consultationem quoque esse admittendam. Respondemus, quod si humano more loqueremur de Deo non deessent, qui illam in ipso admitterent: Siquidem & sacrarum literarum est illa sententia. *Deus operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ.* Nihil tamen Deo ob hoc sequitur esse incertum. Quia licèt in mundo multa sint ad vtrumlibet indeterminata, & in se incerta, & contingentia, illius tamen intellectui

Paul. Apost. ad Ephes. 1.

diuinis-

diuiniſſimo, qui omnium cauſas intimiſſimè perſpicit, indeterminata non apparent, ſed qualia futura ſunt. Etquidem ſi peritus nauta, futuram tempeſtatem incertam, vt certam proſpicit,& ſibi & naui proſpicit, qui fieri poteſt, vt incerta, oculo diuino in infinitum ſuperante acumen nautæ, incerta, non autem certiſſima ſeſe oſtendant?

57 Ad ſextam. Conſpicuum eſt in Deo eſſe virtutem, nō eam, quæ habitus moralis,& accidens eſt; vt probè nouit Ariſt. 7. Ethic. cap. 1. vbi dixit, Deum nec virtutis, nec vitij eſſe capacem, ſicut nec beſtiam irrationalem. Nam inquit, *Sicut beſtię neque eſt vitium, neque virtus ita nec Dei*, ſed virtus quæ eſt bonitas,& potentia infinita. proinde nōn eſt Cacodemon. Cum autem infertur virtutem eſſe meliorem eo in quo eſt virtus,& proinde virtutem eſſe quid melius Deo, ſi in Deo ſit, continet captionem quandam. Etenim ſi de ea virtute ſit ſermo, quæ eſt habitus,& accidens, cuiuſmodi eſt virtus moralis, abſurdum eſt dicere quod ſit melior eo qui habet virtutem: Nemo enim dicet accidens hominis eſſe melius homine ipſo, qui eſt ſubſtantia. Dicitur autem quandoque virtus perfectior eo, qui habet virtutem; quia eſt perfectio quædam hominis qua dum caret eſt imperfectus; ſed cum ſit perfectio accidentalis; & homo ipſe in ſe iam ſit perfectus perfectione eſſentiali contra diſtincta à virtute accidentali; non ea imperfectior, ſed longè perfectior eſt: Si vero ſit ſermo de virtute, quæ eſt eſſentia, & ſubſtantia rei, cuiuſmodi eſt virtus quæ eſt in Deo, hæc non eſt perfectior Deo, ſed Dei ipſa perfectio; quia non eſt alia, & diſtincta realiter à Deo, ſed ipſe Deus. Quare eſt impoſſibile Deum eſſe ſine virtute,& malè ſeſe habere, & proinde in ipſum interitum cadere poſſe. Ad 6. Rationem.

58 Ad ſeptimam reſpondetur hoc efficere difficultatem ijs, qui adeò applicati ſunt rebus corporeis, & materialibus, vt non poſſint ad immaterialia eleuare mentem,& tamē hoc lumine naturali, ſi quidem Ariſtot. ipſe omnia per ſenſibilia,& mobilia peruestigans, omninò cognouit eſſe perueniendum ad ſubſtantiam eternam immobilem ſecretam à materia, & incorpoream, quæ ſit princeps huius mundi, à qua Cœlum,& tota natura dependeat. Hanc ergo ſubſtantiam, quam dicimus Deum eſſe, eſſe infinitam dicimus; at non in magnitudine, vt argumentum aſſumit,& de qua rectè concludit; ſed dicimus eſſe infinitam extra magnitudinem in entitate, & virtute, quàm aliàs oſtendimus Ariſt. agnouiſſe, & demonſtraſſe, & infra oſtendemus. Quare illud, aliud quod infertur Deum, non eſſe infinitum, nec finitum in magnitudine concedimus omnino: quia cum ſit à magnitudine ſeiunctus neutrum ſibi competit, nec tamen ſequitur Deum non eſſe; ſicuti non ſequitur, ſonus non eſt guſtabilis, nec tangibilis, ergo non eſt ſonus; quia eſt audibilis. Ita etſi Deus non ſit finitus, nec infinitus in magnitudine

Ad 7. Rationem.

Lib. 12. Met. tex.

In Philoſophia naturali Scoti The.

tudine, non propter hoc sequitur non dari, quia est infinitus extra magnitudinem in entitate, & virtute.

Ad 8. Rationem.

59 Ad octauam. Iam dictum est Deum esse incorporeum. Cum verò instatur, quia incorporeum, est inanime, insensibile, & quod nihil agere possit. hoc etiam ab Arist. negatur; quia & asseruit, & probauit 8. Phisicorum, & 12. Met. ab incorporea, & immateriali substantia omnem motum prouenire, & vitam rebus inesse.

Ad 9. Rationem.

60 Ad nonam. Clarum est non omnia contraria esse immediata; nam inter album, & nigrum mediat ceruleus color; sed & inter immediata adhuc datur medium, vt inter ęgritudinem, & sanitatem subiectum Animal cui inest vel ęgritudo, vel sanitas. Animal ergo non est aliquod extremorum, sed medium per abnegationem extremorum. Non est ergo mirum si Deus secretus ab omni contraria forma ab omni combinatione contrariorum sit seiunctus, & nullius illorum sit capax vel alicui addictus.

Ad 10. Rationem.

61 Ad decimam. Quilibet vel parum eruditus respondebit Deum quidem non esse mutum, quasi nesciat, vel non possit quod libeat hominibus, vel spiritibus bonis, & malis significare: cum enim omnibus rebus, etiam intellectualibus, & sensitiuis creaturis intimet imperium suum, & iussis suis eos obtemperare cogat, consequens est iussa sua manifestare posse; At non ob hoc necessarium est ei os, linguam, dentes, & pulmonem affigere, atque ad voce humana vtendum artari, qua tamen, si daremus, vti ad multa esset inutilis: neque enim animantia bruta, plantæ, corpora cęlestia, & alia huius generis, quæ tamen imperio Dei obediunt, huiusmodi vocem intelligunt: loqui ergo in Deo est immittere intelligentiam, & conceptum in mentem naturæ intelligentis eorum, quæ vult; In plantis, animalibus, & similibus est immissio radiorum virtutis, & potentiæ suæ ad eò tendendum, quò illa dirigere omnipotentiæ suæ placet. Non erit autē hoc difficilè cogitanti quod per somnium multa intelligimus, & tamen sine voce loquentis; & ex sensibus alijs præter auditum multa discimus: Quid ergo mirum si Deus possit ad hunc modū intelligentias, & notitias immittere absque voce humana? Neque ergo hoc obest quin sit Deus.

Ad 11. Rationem.

62 Ad vndecimam. Vndecima ratio ex Carneade optimè concludit contra stultam Gentilium de Dijs opinionem, quam nos, & meritò reprobamus, & ex eius reprobatione infra existentiam veri Dei demonstrabimus. At non ledit quidquam notionem innatam omnibus hominibus, quod Deus verus in rerum natura existat; & alia numina, & spiritus à gentibus Dij appellata reperiantur: licèt quæ sint illa verè ignorauerint, affigentes nomen diuinitatis rebus mortalibus, & affectionibus hominum, immo & bestijs irrationalibus. Vnde pulchrè

sacræ

sacræ litteræ habent eos euanuisse in cogitationibus suis. Nec mirum: quod lumine reuelationis priuati hoc lumine naturali innato quod sit Deus, idest quædam natura suprema à qua omnis bonitas, & iustitia emanet, atque imperium in omnibus, in quærendo in quo sita sit, cecutierint, & demum dessipuerint.

Deum, Angelos, & Dæmones esse probatur ex confutatione communis Asserti Atheistarum: Quod Deus & Spiritus non videntur, non sentiuntur, & quod proinde fictio sit illos admittere, vbi ratio Aristotelis 12. Metaph. confutatur. Caput Quintum.

VNa ex præcipuis persuasionibus, quibus video homines miseros in hanc dementiam incidere, vt non existiment Deum, & alios spiritus immateriales esse, est; quia sensibus nostris illos non attingimus. Neque enim Deus, & cæteræ substantiæ immateriales oculis corporeis videntur, neque aliquo alio sensu percipiuntur. Intellectus autem cum ex cognitione sensuum procedat, quia nihil est in intellectu quin prius fuerit in sensu dicebat Arist. non potest ad hanc cognitionem peruenire. Vnde Arist. qui monstrum naturæ fuit in 12. Met. via motus qui sensibus percipitur eò vsque peruenit, vt asseruerit quidem dari motorem primum, & alias intelligentias mouentes orbes, atque istas esse immateriales, & æternas: At quod primæ competant ista attributa, quæ maximè constituunt eius quidditatem in esse Dei nimirū esse principium omniū liberum, de omnibus habere prouidentiam, atque omnia pro libito gubernare sensibus destitutus asserere noluit, licèt à præcessoribus aliquibus id noscet esse cōfessum; sed eodem 12. tex. 51. dixit Deum alia extra se non cognoscere. Quod dictum licèt possit rectè intelligi, vt à Theologis intelligitur; tamen quia non est clarum, Auerroes, & multi alij apertè volunt eum asserere Deum non cognoscere res extra se, neque consequenter de eis vllam habere prouidentiam, nisi generaliter, quatenus omnibus prouidet in vniuersali per motum primi mobilis, à quo est omnis generatio rerum. De alijs verò spiritibus apertè eodem 12. tex. 48. dixit nullam aliam dari substātiam abstractam præter mouentes orbes; Et ratio ipsius est, quia substantia abstracta omnis est finis lationis alicuius, idest ipsa habet ex propria natura vt moueat orbem propter se; quia ipsa est finis propter quem latio est; ideò ablata latione, & motu alicuius orbis, aufertur eius finis quoque, qui est intelligentia, ergo nulla alia substantia immaterialis, & æterna datur, quæ non moueat; quia esset frustra, quia non haberet lationem aliquam, cuius ipsa esset finis. Hæc est ratio Arist. propter quam tenet non dari alias substantias immateriales præter mo-

uentes

Præcipua ratio, p Atheistis.

3. de Anima tex. 39.

Tex. 50.

Ratio Arist. quod Dæmones non dentur.

9. Ratio. 44 Nono sic Arguebant per interrogationem. Num fieri poterit vt si videris effigiem pulchrè, & affabrè factam, dubites an mens artifex hoc effecerit, sed casu accidisse existimes? Ergo nec fieri potest vt in te videns imaginem, quæ tam varijs modis cuiuis antecellit imagini, & picturæ cũ ea cadat sub intelligentiam, casu eam existimes factam, non autem ab aliquo opifice, qui præstantem vim habeat, & sapientiam, qui non alibi versatur, quàm in mundo eum administrans, & quæ in eo sunt gignens, & augens. Is autem est Deus. Est ergo Deus.

10. Ratio. Cic. lib. 2. de natura Deorum. 45 Decimo. Zenonem sic argumentari solitum fuisse ferunt. *Quod ratione vtitur, id melius est, quàm id quod ratione non vtitur; Nihil autem est mundo melius; ratione igitur vtitur Mundus. Similiter effici potest sapientem esse mundum, similiter beatum, similiter ęternum: omnia enim hæc meliora sunt, quàm ea, quę sunt his carentia; nec mundo quidquàm melius. Ex quo efficitur mundum esse Deum.*

At obijciebant Aduersarij Zenonis huic rationi, quod consequentia illa non valeat; melius, & præstantius est esse animatum, & rationis participem, ergo mundus, cum sit præstantius omnibus alijs, erit rationis, & animæ particeps. Nam non sequitur. Poeticum est melius non poetico, & gramaticum non gramatico; ergo mundus est Poeticus, & Grammaticus. Sed Stoici respondebant Zenonem accepisse in illa propositione id quod est melius, & præstantius absolutè, & simpliciter. At esse gramaticum, vel poeticum, non est melius, & præstantius absolutè non gramatico; neque enim Aristarchus cum sit gramaticus est melior, & præstantior Socrate, non gramatico; ideo cauillus nullus.

Ex Ciceron. vbi supra. 46 Vlterius Zeno sic arguebat. *Nullius sensu carentis, pars aliqua potest esse sentiens; Mundi autem partes sentientes sunt, non igitur caret sensu mundus.* Pergit idem & vrget augustius. *Nihil*, inquit, *quod animi, quodquè rationis est expers, id generare ex se potest animantem compotemque rationis: Mundus autem generat animantes compotesque rationis; animans igitur est mundus, composque rationis.* Idemque similitudine vt sæpè solet rationem conclusit hoc modo. *Si ex oliua modulatè canentes tibię nascerentur, non dubitares quin inessent in oliua tibicinis quædam scientia. Quid si platani fediculas ferrent numerosè sonantes? idem scilicet sensus in platanis inesse Musicam? Cur igitur mundus non animans, sapiensque iudicetur, cum ex se procreet animantes, atque lapides?* Sensit ergo Zeno omninò necessarium esse asserere Deum esse, à quo homines rationales, & sapientes essent, & emanarent. Quod autem ait deinde calorem seu ignem ęternum peruadentem omnia, etiam sydera cœlestia diuersum ab hoc nostro igne vsuali omnia corrumpente esse animum omnium, & natura continentem omnia, &

quod

quod sit sentiens, intelligens, & sapiens, ac Deus ipse, ante actis argumentis non officit; nec inuictam illam consequentiam destruit, In mundo hoc, est aliqua pars intelligens, & sapiens, ergo sequitur. Deum naturæ, & mundi esse intelligentem, & sapientem. Neque enim sapientem, & intelligentem create posset nisi in se sapiens, & intelligens esset. Sed hominis imbecillitatem insinuat, qui cum cognosceret dari numen, & diuinitatem, à qua intellectus, & sapientia prouenit, quisnam verè hic esset agnoscere non valuit.

47 Vndecimo. Id etiam à motu ostendebant veteres aliter quam Aristoteles. Arguebant enim sic. Quod mundus moueatur vnusquisque cernit, nec nisi à stulto negari potest. Aut ergo mouetur à natura, aut suo arbitratu, aut vertigine, & necessitate. Sed non à vertigine & necessitate, vt volebat Democritus per illas athomos inordinatas. Quoniam aut illa vertigo est ordinata, aut inordinata, si est inordinata, non poterit mouere ordinatè; si autem ordinata, & cum ordine, & consensu, hic motus erit diuinus, & à Deo. Nunquàm enim moueret ordinatè, & salubriter nisi esset mente prædita, & diuina illa vertigo. Si sit autem huiusmodi, non erit amplius vertigo: ea enim est inflexibilis, & necessaria, & breuis temporis. Quamobrem à necessitate, & vertigine non mouetur mundus. sed neque à natura, quæ cadit sub nostra hac visibili cognitione, vt sunt cœli, stellæ, & huiusmodi, quia ista natura est natura alia præstantior, quæ est intelligens, & mente prædita à qua necesse est illam naturam visibilem moueri; ordinate enim mouetur, quod fieri non posset nisi à natura excellentiori, & intelligenti moueretur. Amplius ea natura à qua natura visibilis mouetur cum sit intelligens, & rationis capax, necesse est quod pro arbitratu moueat. Nam ea quidem, quæ sua sponte mouentur opera sunt magis admirabilia, quàm ea, quæ non sunt huiusmodi. Archimedis certè spheram cōtemplantes, in qua sol, luna, & reliqua astra mouentur, valdè obstupescunt admirantes non quidem ligna, nec eorum motum, sed artificem, & causas, quæ mouent. Illa etiam quæ sentiunt sunt magis admirabilia ijs quę non sentiunt, quia causæ, per quas sentiunt, sunt admirabiles magis, quàm causæ eorum quæ non sentiūt. Sicut etiam equus est admirabilior, quàm planta, ita causa, quæ mouet equum, est admirabilior quàm causa plantæ, & sic de alijs. Ergo in proposito; cum motus naturæ huius solis, lunæ, astrorum sit admirabilior motu horum inferiorum, sequitur naturam, quæ est causa motus illorum, esse admirabiliorem, & consequenter esse optimam, & præstantissimam, atque ideo mouere non necessitate, sed arbitratu suo. Hæc autem est idem quod Deus, ergo datur Deus. 11. Ratio.

48 Duodecimo. Alij sic arguunt. In omni corpore, quod multas 12. Ratio.

habet partes, & regitur secundum naturam est aliquid quod dominatur; vnde in nobis id esse in corde sentitur, aut in cerebro, aut in aliqua alia parte. In arboribus autem, & plantis, in nonnullis quidem in radicibus, in alijs autem in coma, in alijs aut in ligni cortice seu medulla. Cum ergo mundus regatur à natura, vt qui constet ex multis partibus, necesse est, quod in eo sit aliquid quod dominetur, & quod incipiat motum. fieri autem non potest, vt id non sit aliquid eorum, quæ sunt in rerum natura. Hoc est Deus, ergo in rerum natura datur Deus.

Obiectio. Sed dicent fortè aliqui, hac ratione; Si valeret, sequi quod terra, & aer sint Dij, quod est stultum. Consequentia autem probatur, quia terra videtur principatum tenere in mundo, ipsa enim maximè dominatur, & multo magis aer: sine aere enim non potest consistere mundus. Si ergo quod dominatur, & habet principatum est Deus, Terra erit Deus, vel certè aer.

Reijcitur. Verùm hanc obiectionem nullam esse respondebant veteres. Nam hæc argumentatio procedit ac si quis arguat, murus dominatur in domo, neque enim domus consistere potest sine muro, ergo murus est melior domino, quæ consequentia est nulla. Ita in proposito respondetur, quod licèt terra & aer sic se habeant in mundo, quod mundus non potest esse sine illis, non tamen sequitur quod habeant principatum, & sint meliora natura ipsa dominante, quia se habent vt murus in domo, non vt natura dominans, & administrans mundum. Quæ non differt à Deo, ergo est Deus.

13. Ratio. 49 Tertiodecimo. Eandem veritatem quod Deus sit ostendebant ab absurdis, quæ consequuntur ad eos qui Deos tollunt de medio. Primo enim si non sunt Dij, nec est religio. Est enim religio scientia cultus Deorum; Eorum autem quæ non sunt non potest vllus esse cultus; Est autem religio; dicendum est ergo esse Deos. Insuper si non sunt Dij non est sanctitas. At apud omnes homines est anticipata notio, quod sit sanctitas, & aliquod sanctum. Sanctitas enim est iustitia erga Deum, & venerabilitas, quæ propriè competit Deo, & ijs qui Deo vitæ continentia sunt proximi: huiusmodi autem venerabilitatem semper fuisse apud omnes, & aliquas fuisse, quibus illa competeret, & deberetur pro comperto habetur apud omnes gentes; ergo. Insuper si non sunt Dij non est sapientia, quæ est rerum diuinarum, & humanarum scientia. Nam sicuti non est scientia, quæ simul sit cognitio rerũ humanarum, atque Hippocentaurearum, quia Hippocentauri nõ sunt; ita non poterit dari sapientia, quæ est scientia rerum diuinarum, & humanarum. Si sint homines non autem sint Dij. Absurdum est autem dicere non dari sapientiam, ergo absurdum est dicere non dari Deos. Insuper si non sint Dij, non est iustitia: At non esse iustitiam est absur-

est absurdum, ergo. Antecedens deducitur. Nam licèt falsum sit Pitagoreorum dogma iustitiam esse coniunctionem non solum inter homines cum Dijs, sed etiam cum brutis ea imaginatione decepti, quod cum Deus sit quidam spiritus, qui instar animæ totum mundum, & bruta etiam peruadit, sequatur nos illis vnire. Vnde stolidè deducebant occidentes bruta, & eorum carnes alentes impiè agere, vt qui cognatos interimant, iuxta illud *Pitagoricũ dogma de iustitia falsũ.*

Rubra Deum calida faciunt altaria cæde.

Et illud Empedoclis

Non desistetis crudelem admittere cædem?
Pulchrum ne afflicta sic vos discerpere mente?
Inter vos, mutata forma namque parentes
Charos occidunt natos permulta precati
Stulti, alijque Ioui facientes sacra precantur.
Ast alius non exauditus in ædibus istum
Occidit clamans, miseras epulasque parauit
Atque pater nati crudeli cæde perempti
Et Matrum nati carnes in viscera condunt.

50 Licèt inquam hæc Pitagorica imaginatio falsa sit, quia etsi Deus sit spiritus per nos, & bruta peruadens, non tamen hinc habetur aliquam inter nos & bruta intercedere cognationem, vel iustitiam. Quoniam & per lapides, & plantas permeat isdem spiritus Deus, nec tamen cum plantis, nec cum lapidibus intercedit nobis ius, quod per iustitiam violari possit. Tamen verissimum est, quod Stoici dicunt. Homines habere aliquam iustitiam, & coniunctionem cum Dijs, quia habemus rationem, quæ inter nos, & ad Deos tendit. Cuius mentis cum bruta nullam habeant partem, nullum ius, & iustitiam possunt habere nobiscum. Cum ergo iustitia sit quædam coniunctio inter homines, & cum Dijs, oportet si non sunt Dij neque esse iustitiam. At est iustitia. Dicendum ergo est esse Deos.

51 Insuper diuinatio tollatur necesse est si Dij non sunt. Nam diuinatio est scientia contemplans, & interpretans signa, quæ a Dijs dantur hominibus. Sed datur diuinatio, & per somnia, & ex astris, & ex afflatu diuino, & ex ratione, ergo Dij sunt. Atque hæ quidem sunt rationes, quas Antiqui aduersus Atheistas adducebant. 14. Ratio.

* * *
* *
*

Deum, Angelos, & Dæmones, esse ex confutatione rationum pro Atheistis, capite primo adductarum probatur. Caput Quartum.

52 DEum, & Deos (hoc est Angelos, & Dæmones) esse ex eo quoque maximè conspicitur, quod rationes, quæ pro Atheistis adducuntur vanitate plenę sunt, & sese produnt ab hominibus impijs emanasse, vt sublato timore pœnarum liberius criminibus incumbere posse sibi suaderent. Et quidem quàm vana existat prima ratio eorum

Ad 1. Rationem.

euidenter conspicitur ex 1. ratione facta cap. 2. contra ipsas, vbi notionem de Dijs naturæ omnium hominum insertam in generatione cuiuscunque, non autem cuiusquam instituto, vel inuentione suasam esse ostensum est. Et quamuis primi quos coluisse Deum memorentur, solem primum, lunam, & alia id genus coluerint, & pro Dijs habuerint, nobis quidquam officit, sed propositum nostrum confirmat; quia non eas res vt Deos coluissent nisi existimassent Deum esse, qui omnibus rebus dat esse, & viuere; quia autem hæc eorum animis insidebat firma opinio; videntes vtilitatem ex solis, lunæ, syderum, & aliarum rerum actione in nos prouenire, ea facilè vt Deos coluere. Arguant ergo inscitiam in agnoscendo quis sit verus Deus, non autem non esse Deum, vel non esse Deos inferant. Omnes sciunt quàm differant quęstio, An sit ab ea quæ est, quid sit. Circa si est, rectissime senserunt Antiqui, & Phisici, & Poetę, sed circa quid sit, multi nõ leuiter errauerũt. At nos infra ex hoc quod Deum esse concesserunt, sed quæ res ille esset ignorauerunt, Deum verum esse venabimur.

Ad 2. Rationem.

53 Secunda ratio non maioris efficacitatis est. Equidem sapientissimi veteres voluerũt Deum esse Animal, etiam Arist. qui 12. Met. tex. 39. illa verba protulit. *Dicemus autem Deum Animal esse sempiternum optimum. Quare vita, & duratio continua, & ęterna existit Deo: hoc enim Deus.* Animal ergo dixit Arist. Deum, qui tamen dixit Deum esse substantiam immaterialem, & insensibilem, incorpoream, & immortalem; & proinde non nisi ineptè deducitur eum sensibus carere non debere. Quamuis enim in Animalibus brutis hæc necessaria videri possint ad eorum perfectionem pertinere, non tamen consequens sit vt Animal immortale, & à materia segregatum, cuius vita, & esse est intelligere illis ad suâ felicitatem egeat; dulci delectari, & amarore affici vitæ mortalis, & ad interitum properantis est passio, communis homini cum brutis. Atqui ei qui nulla re sensibili ad perpetuandam vitam suam eget, sensibilia opitulari dixerit, plusquam demens sit, necesse est. Ista sordides voluptates Epicuri redolent; qui nec beatitudinem; nec summum bonum in Deo agnoscere potuit, nisi figuram hu-

manam omnibus sensibus perfectissimam, & sexum vtrumque masculinum & fęmininum, ad quamuis, & quancunque, impudicam voluptatem captandam affingeret. Contra quem, & eius sectatores, lepidè disputans Cotta apud Cicer. lib. 1. de natura Deorum sic insurgebat. *Non sentis quàm multa vobis suscipienda sint si impetraueritis, vt concedamus eandem esse hominum & Deorum figuram; Omnis cultus, & curatio corporis erit adhibenda Deo, quæ adhibetur homini, ingressus, cursus, accubatio, inclinatio, sessio, comprehensio ad extremum etiam sermo, & oratio.* Et rursus. *Quàm molestum est vno digito plus habere? Quid ita? quia nec speciem, nec vsum alium quinque desiderant. Tuus autem iste Deus non digito vno redundat, sed capite, collo ceruicibus, lateribus, aluo, tergô, poplitibus, manibus, pedibus, femenibus, cruribus. Si vt immortalis sit, quid hæc ad vitam membra pertinent? Quid ipsa facies? Magis illa, cerebrum, cor, pulmones, iecur. hæc enim sunt domicilia vitæ.* Animal ergo Deus dictus est à sapiẽtibus, non alia rõne nisi quia vita apud nos in solo animali reperitur manifestè; etenim plantę nõ ita euidenter viuunt.

54 Ad tertiam rationem. Quisquis rationis compos est eam aduersus nostram sententiam nullius omninò esse momenti cognoscere potest. Potuissent enim à pari si illa ratio valeret adiungere, si Deus est Animal perfectissimum debet virtute, & arte natandi calere; nam & istæ artes sunt virtutes quædam, licèt non morales; poterant, & arte serendi, plantandi, & potandi ei annectere: Nam & illę sunt virtutes Animali, seu animatæ virtuti competentes. Sicut ergo hæc non nisi absurdè Deo tribuũtur, quia non sunt de numero eorum quę Deo competunt, ita continentiæ, & fortitudinis virtutes velle inuenire in Deo nonnisi extremæ dementiæ est; vt optimè tradit Arist. 10. Ethicorum cap. 8. & 7. cap. 1. cum virtutes morales hominum sint perfectiones, non Dei, neque ipsi nisi per quandam analogiam illæ quæ nullam habent annexam imperfectionem attribuantur. In Deo corporali Epicureorum essent istæ virtutes requirendæ, vt à tot obscenitatibus liberaretur. Nos autem in Deo solum gratiam, & beneficentiam agnoscimus, qua quidem nihil melius, nihilque præstabilius. Est Animal quidem Deus, at non corporeum, & sensuale, quod in libidinem prorripere possit, vel ob aliquod terribile expauescere, quod propterea virtute continentiæ, & fortitudinis egeat ad se moderandum; sed Animal intellectuale optimum, & sempiternum, quod est ipsa vita vt diximus superiori responsione. Licèt ergo his virtutibus careat, non inde sequitur, vt vlterius inferebatur, in Deum cadere vitium; eò quia inter virtutem, & vitium non datur medium. Quoniam nec huiusmodi virtutum, vel vitiorum capax est Deus, sicut nec luna licèt careat oculis non debet culpari vt cęca: quia illorum non est capax.

Ad 3. Rationem.

Licèt Deus non habeat virtutẽ continẽtię et fortitudinis. nõ est vitiosus.

Hinc

Hinc ruit aliud quod addebatur de animi magnitudine, & celsitudine reponenda in Deo, si virtute fortitudinis est præditus. Est quidem fortis Deus; at non ea fortitudine, quæ pondus, & infirmitatem sustinet; sed qua cuncta suo nutu regit absque labore, iuxta illud Parmenidis.

Sed sine cura animi res omnes mente mouere.

Ad 4. Rationem. 55 Ad quartam respondetur, quod si ea valeret multo plura Deum ignorare sequeretur quàm laborem, & dolorem. Nam neque voluptatem, quàm ex cibo, & potu capiunt animalia agnosceret, siquidem ipse neque edit, neque bibit: neque enim facimus Deum corporeum in eo distinguentes os, ventrem, cerebrum, cor, pulmones, iecur, & alia domicilia vitæ mortalis, sed agnoscimus Animal à materia seiunctum, maximè intelligentem, immo intelligentiam per essentiam. Sed dicis Deus non experitur laborem, non dolorem, ergo illorum notitiam habere non potest. Sed quàm rude est hoc argumentum. Nunquid omnia, quæ cognoscit homo, cognoscit per experientiam illorum in proprio corpore, & sensu? Certè omnes agnoscimus ignem comburere lignum propter nimiam suam caliditatem, nec tamen ardorem illum ignis in lignum in nobis sentimus, quia extra nos est. Scimus solem, & astra calefacere terram, & plantas, nec tamen calefactio illa inest nobis. Quid ergo mirum est si Deus qui totus intellectus est agnoscat dolorem, & laborem, licèt ipse nec dolorem sentiat, vel patiatur? Est ergo clara solutio, quod non omnis cognitio fit per experientiam sensibilem, sed melior, & præstantior fit per causam. Quare cum Deus sit præstantissimi intellectus non est difficile laborem, & dolorem, & quascunque alias res per suas causas comprehendere licèt hæc in se minimè patiatur. Dolor ex obiecto disconueniente potentiæ oritur, & labor ex infirmitate agentis; Cum ergo Deus cognoscat quid vnicuique sit conueniens, vel disconueniens, & quanta sit vniuscuiusque agentis virtus, vniuscuiusque patientis dolorem, & agentis laborem sine in seipso dolore, & labore cognoscere valet.

Ad 5. Rationem. 56 Ad quintam. In Deo esse prudentiam asserimus sed perfectissimam, quæ est prouidentia omnium absque imperfectione quacunque: Neque enim vniuersali gubernatori omnium huiusmodi attributum deesse potest. Et cum dicetur, tunc & in Deo consilium, & consultationem quoque esse admittendam. Respondemus, quod si humano more loqueremur de Deo non deessent, qui illam in ipso admitterent: Siquidem & sacrarum literarum est illa sententia. *Deus operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ.* (Paul. Apost. ad Ephes. 1.) Nihil tamen Deo ob hoc sequitur esse incertum. Quia licèt in mundo multa sint ad vtrumlibet indeterminata, & in se incerta, & contingentia, illius tamen intellectui diuinis-

diuinissimo, qui omnium causas intimissimè perspicit, indeterminata non apparent, sed qualia futura sunt. Et quidem si peritus nauta, futuram tempestatem incertam, vt certam prospicit, & sibi & naui prospicit, qui fieri potest, vt incerta, oculo diuino in infinitum superante acumen nautæ, incerta, non autem certissima sese ostendant?

57 Ad sextam. Conspicuum est in Deo esse virtutem, nō eam, quæ habitus moralis, & accidens est; vt probè nouit Arist. 7. Ethic. cap. 1. vbi dixit, Deum nec virtutis, nec vitij esse capacem, sicut nec bestiam irrationalem. Nam inquit, *Sicut bestię neque est vitium, neque virtus ita nec Dei*, sed virtus quæ est bonitas, & potentia infinita. proinde non est Cacodemon. Cum autem infertur virtutem esse meliorem eo in quo est virtus, & proinde virtutem esse quid melius Deo, si in Deo sit, continet captionem quandam. Etenim si de ea virtute sit sermo, quæ est habitus, & accidens, cuiusmodi est virtus moralis, absurdum est dicere quod sit melior eo qui habet virtutem: Nemo enim dicet accidens hominis esse melius homine ipso, qui est substantia. Dicitur autem quandoque virtus perfectior eo, qui habet virtutem; quia est perfectio quædam hominis qua dum caret est imperfectus; sed cum sit perfectio accidentalis, & homo ipse in se iam sit perfectus perfectione essentiali contra distincta à virtute accidentali; non ea imperfectior, sed longè perfectior est: Si vero sit sermo de virtute, quæ est essentia, & substantia rei, cuiusmodi est virtus quæ est in Deo, hæc non est perfectior Deo, sed Dei ipsa perfectio; quia non est alia, & distincta realiter à Deo, sed ipse Deus. Quare est impossibile Deum esse sine virtute, & malè sese habere; & proinde in ipsum interitum cadere posse.

Ad 6. Rationem.

58 Ad septimam respondetur hoc efficere difficultatem ijs, qui adeò applicati sunt rebus corporeis, & materialibus, vt non possint ad immaterialia eleuare mentem, & tamē hoc lumine naturali, si quidem Aristot. ipse omnia per sensibilia, & mobilia peruestigans, omninò cognouit esse perueniendum ad substantiam eternam immobilem secretam à materia, & incorpoream; quæ sit princeps huius mundi, à qua Cœlum, & tota natura dependeat. Hanc ergo substantiam, quam dicimus Deum esse, esse infinitam dicimus; at non in magnitudine, vt argumentum assumit, & de qua rectè concludit; sed dicimus esse infinitam extra magnitudinem in entitate, & virtute, quàm aliàs ostendimus Arist. agnouisse, & demonstrasse, & infra ostendemus. Quare illud, aliud quod infertur Deum, non esse infinitum, nec finitum in magnitudine concedimus omnino: quia cum sit à magnitudine seiunctus neutrum sibi competit, nec tamen sequitur Deum non esse; sicuti non sequitur, sonus non est gustabilis, nec tangibilis, ergo non est sonus; quia est audibilis. Ita etsi Deus non sit finitus, nec infinitus in magnitudine

Ad 7. Rationem.

Lib. 12. Met. tex.

In Philosophia naturali Scoti The.

tudine

tudine, non propter hoc sequitur non dari, quia est infinitus extra magnitudinem in entitate, & virtute.

Ad 8. Rationem.

59 Ad octauam. Iam dictum est Deum esse incorporeum. Cum verò instatur, quia incorporeum est inanime, insensibile, & quod nihil agere possit. hoc etiam ab Arist. negatur; quia & asseruit, & probauit 8. Phisicorum, & 12. Met. ab incorporea, & immateriali substantia omnem motum prouenire, & vitam rebus inesse.

Ad 9. Rationem.

60 Ad nonam. Clarum est non omnia contraria esse immediata; nam inter album, & nigrum mediat ceruleus color; sed & inter immediata adhuc datur medium, vt inter ęgritudinem, & sanitatem subiectum Animal cui inest vel ęgritudo, vel sanitas. Animal ergo non est aliquod extremorum, sed medium per abnegationem extremorum. Non est ergo mirum si Deus secretus ab omni contraria forma ab omni combinatione contrariorum sit seiunctus, & nullius illorum sit capax vel alicui addictus.

Ad 10. Rationem.

61 Ad decimam. Quilibet vel parum eruditus respondebit Deum quidem non esse mutum, quasi nesciat, vel non possit quod libeat hominibus, vel spiritibus bonis, & malis significare: cum enim omnibus rebus, etiam intellectualibus, & sensitiuis creaturis intimet imperium suum, & iussis suis eos obtemperare cogat, consequens est iussa sua manifestare posse; At non ob hoc necessarium est ei os, linguam, dentes, & pulmonem affigere, atque ad voce humana vtendum artari, qua tamen, si daremus, vti ad multa esset inutilis: neque enim animantia bruta, plantæ, corpora cęlestia, & alia huius generis, quæ tamen imperio Dei obediunt, huiusmodi vocem intelligunt: loqui ergo in Deo est immittere intelligentiam, & conceptum in mentem naturæ intelligentis eorum, quæ vult; In plantis, animalibus, & similibus est immissio radiorum virtutis, & potentiæ suæ ad eò tendendum, quò illa dirigere omnipotentiæ suæ placet. Non erit autẽ hoc difficilè cogitanti quod per somnium multa intelligimus, & tamen sine voce loquentis; & ex sensibus alijs præter auditum multa discimus: Quid ergo mirum si Deus possit ad hunc modũ intelligentias, & notitias immittere absque voce humana? Neque ergo hoc obest quin sit Deus.

Ad 11. Rationem.

62 Ad vndecimam. Vndecima ratio ex Carneade optimè concludit contra stultam Gentilium de Dijs opinionem, quam nos, & meritò reprobamus, & ex eius reprobatione infra existentiam veri Dei demonstrabimus. At non ledit quidquam notionem innatam omnibus hominibus, quod Deus verus in rerum natura existat; & alia numina, & spiritus à gentibus Dij appellata reperiantur: licèt quæ sint illa verè ignorauerint, affigentes nomen diuinitatis rebus mortalibus, & affectionibus hominum, immo & bestijs irrationalibus. Vnde pulchrè

sacræ

ſacræ litteræ habent eos euanuiſſe in cogitationibus ſuis. Nec mirum: quod lumine reuelationis priuati hoc lumine naturali innato quod ſit Deus, ideſt quædam natura ſuprema à qua omnis bonitas, & iuſtitia emanet, atque imperium in omnibus, in quærendo in quo ſita ſit, cecutierint, & demum deſſipuerint.

Deum, Angelos, & Dæmones eſſe probatur ex confutatione communis Aſſertii Atheiſtarum: Quod Deus & Spiritus non videntur, non ſentiuntur, & quod proinde fictio ſit illos admittere, vbi ratio Ariſtotelis 12. Metaph. confutatur. Caput Quintum.

VNa ex præcipuis perſuaſionibus, quibus video homines miſeros in hanc dementiam incidere, vt non exiſtiment Deum, & alios ſpiritus immateriales eſſe, eſt; quia ſenſibus noſtris illos non attingimus. Neque enim Deus, & cæteræ ſubſtantiæ immateriales oculis corporeis videntur, neque aliquo alio ſenſu percipiuntur. Intellectus autem cum ex cognitione ſenſuum procedat, quia nihil eſt in intellectu quin prius fuerit in ſenſu dicebat Ariſt. non poteſt ad hanc cognitionem peruenire. Vnde Ariſt. qui monſtrum naturæ fuit in 12. Met. via motus qui ſenſibus percipitur eò vſque peruenit, vt aſſeruerit quidem dari motorem primum, & alias intelligentias mouentes orbes, atque iſtas eſſe immateriales, & æternas: At quod primæ competant iſta attributa, quæ maximè conſtituunt eius quidditatem in eſſe Dei nimirũ eſſe principium omniũ liberum, de omnibus habere prouidentiam, atque omnia pro libito gubernare ſenſibus deſtitutus aſſerere noluit, licèt à præceſſoribus aliquibus id noſcet eſſe cõfeſſum; ſed eodem 12. tex. 51. dixit Deum alia extra ſe non cognoſcere. Quod dictum licèt poſſit rectè intelligi, vt à Theologis intelligitur; tamen quia non eſt clarum, Auerroes, & multi alij apertè volunt eum aſſerere Deum non cognoſcere res extra ſe, neque conſequenter de eis vllam habere prouidentiam, niſi generaliter, quatenus omnibus prouidet in vniuerſali per motum primi mobilis, à quo eſt omnis generatio rerum. De alijs verò ſpiritibus apertè eodem 12. tex. 48. dixit nullam aliam dari ſubſtãtiam abſtractam præter mouentes orbes; Et ratio ipſius eſt, quia ſubſtantia abſtracta omnis eſt finis lationis alicuius, ideſt ipſa habet ex propria natura vt moueat orbem propter ſe; quia ipſa eſt finis propter quem latio eſt; ideò ablata latione, & motu alicuius orbis, aufertur eius finis quoque, qui eſt intelligentia, ergo nulla alia ſubſtantia immaterialis, & æterna datur, quæ non moueat; quia eſſet fruſtra, quia non haberet lationem aliquam, cuius ipſa eſſet finis. Hæc eſt ratio Ariſt. propter quam tenet non dari alias ſubſtantias immateriales præter mouentes

Præcipua ratio, p Atheiſtis.

3. de Anima tex. 39.

Tex. 50.

Ratio Ariſt. quod Dæmones non dentur.

uentes

uentes orbes. At nos asserimus dari alia numina, & spiritus præter mouentes orbes, quæ nullum orbem mouent, neque sunt appropriatæ ad mouendum aliquem orbem, cuius motionis sint finis, & istæ substantiæ immateriales sunt Angeli, & Dæmones.

Reijcitur allata ratio.

64 Hæc ratio Arist. cui maximè homines carnales innituntur, etiã ab ipsis Etnicis deridetur. Nam Cotta apud Cicer. 1. de nat. Deorum Velleium agentem partes Epicureorum, qui dicebant Deum habere effigiem, & corpus humanum, & hac ratione ex sensu ducta sibi hoc posse probare suadebant, nimirum: quia dicebant nunquàm se vidisse solem beatum, nec alia corpora, sed solum hominem, & proinde deducebat esse necessarium Deum habere figuram hominis cum sit beatus, Sic illudit. *Nihil aliud dicis nisi, nunquàm vidi solem, aut mundum beatum. Quid? Mundum præter hunc, vnquam ne vidisti? negabis. Cur igitur non sexcenta millia mundorum, sed innumerabilia ausus es dicere?* (Epicurei enim dicebant esse infinitos mundos.) *Ratio docuit. Ergo hoc te ratio non docebit, cum præstantissima natura quæratur, eaque beata, & æterna, quæ sola in diuina natura sunt, vt immortalitate vincamur ab ea natura, sic animi præstantia vinci, atque vt animi item corporis? Cur igitur cum cæteris rebus inferiores simus, forma pares sumus? Ad similitudinem Deo propius accedebat humana virtus, quàm figura. An quidquam tam puerile dici potest (vt eumdem locum diutius vrgeam) quàm si ea genera beluarum, quæ in rubro mari Indiavè gignantur nulla esse dicamus? Atqui ne curiosissimi quidem homines exquirendo audire tam multa possunt quàm sunt multa, quæ terra marique paludibus, fluminibus existunt quæ negemus esse, quia nunquam vidimus.*

Scientia non est de omnibus.

65 Et quidem nos contra Academicos dari scientiam absolutam quæstione ostendemus; nihilominus non de omnibus rebus, sed certè de paucissimis demonstrationem fieri solere non est dubium. Plurima cadunt sub sensu, at non omnia: quamplurima probabilitatem habere certum est, & eorum quæ scimus magna ex parte fidei innituntur, vt propterea Diuus August. integrum librum de vtilitate credendi composuerit. Quare licèt Deum ipsum, & substantias immateriales, quas Angelos nuncupamus, oculis corporalibus non videamus, neque manibus attrectemus, hoc non deberet nos terrere, nec in tam magnum absurdum nos deducere, & negemus Deum, & alios spiritus, & numina supra naturam corpoream esse.

D. Aug. de vtilitate credendi.

Ratio efficax.

66 Sed ostendamus nos iam multa certissimè pro veris haberi à nobis, de quibus tamen nec scientiam, nec cognitionem sensitiuam habemus, sed solùm fidem, vt hinc colligamus quàm stultè agant, qui eò quia Deum, & Angelos, & Dæmones, sensibus non attrectant, nec aliquam rationem sibi euidentem vt vellent habeant, eos negant. Quæro ab

ro ab

ro ab Aduersarijs. Vnde certò credit, & pro certissima veritate quisque habet quod sit filius sui proprij patris? Quod enim vnusquique pro certò habeat se conceptum, & generatum ab eo, quem pro patre tenet, & ab ea, quam pro matre habet, nemo credo negabit. Quomodo enim seruirent filij patri, & pater, & filius mutua charitate se diligerent, si nec suos parentes, nec filios crederent? Dices mater id testatur filio. At nec ipsa mater hoc scire potest. Quid enim vetuit ne obstectrix vnum pro altero filium substituerit? Credimus tamen, & sine vlla dubitatione credimus, quod tamen scire non posse confitemur. Et nisi ita sit quis non videat pietatem sanctissimum humani generis vinculum superbissimo scelere (vt verbis D. Augustini vtar) violari?

Nam quis vel insanus eum culpandum putet, qui eis officia debita impenderit, quos parentes esse crediderit, etiam si non essent? Quis contra non exterminandum iudicauerit, qui veros fortasse parentes minimè dilexerit, dum ne falsos diligat metuit? Est ergo verissimum nos aliqua pro certo habere, & certissimè credere, de quibus scimus nos certam cognitionem habere non posse. At si hoc indubitatum est nobis, cur quæso pro certo credere, & pro re verissima tenere non debemus Deum esse, & alias substantias incorporeas esse, licèt hoc nos non posse cognoscere existimemus? Arist. ipse clamabat in rebus phisicis oportere addiscentem credere. Cur ergo pudebit cupientem addiscere cognitionem æternorum credere quod sint? 1. Post. c. 3.

67 At dices credere sine ratione stultitia videtur. Et ego respondeo, quod si hoc verum est, stultè agit, qui credit suum patrem, vel matrem eam esse quam pro tali diligit, cum de hoc nullam habeat rationem. Dices, habet testimonium obstetricis, famulorum, & famularum, quæ partui affuerunt. At hoc est credere illis sine ratione, hi enim non probant nec probare possunt, sed solum affirmant se vidisse. Quæ affirmatio adhuc potest esse falsa. *Obiectio taci ta soluitur.*

Adde quod si credulitas vlla ratione aliqua innititur hæc, quod Deus datur maxime est; præter enim rationes, quæ viri sapientissimi adduxerunt, & adducunt; præter signa prodigiosa, & multa alia de quibus infra, veritas hæc clamat in corde, & nullus est qui eam non audiat nisi stultus. Vnde verè Propheta dixit. *Insipiens in corde suo non est Deus.*

68 Sed illud admiratione non caret quod in alijs rebus credendis, quæ cognosci non possunt Atheistæ minimè difficiles se se præbent, in huius autem veritatis negatione tam fixi hęreant. Credit Atheista Indos esse quos nunquàm vidit, & posse videre fortasse desperat; credit esse monstra marina, & multa quæ Plinius, Liuius, & alij historici narrant,

narrant, quę ipse nunquàm vidit, credit fuisse Ciceronem, Cesarem, & alia huiusmodi: at non credit esse Deum. Verùm si à me causam huius sciscíteris; citò respondeo, id in causa esse odium, quo miseri hanc veritatem prosequuntur. Sic enim euenire solet. Nisi auctorem prius diligamus doctrina illius minimè contenti sumus, secus è conuerso. Vnde sic ad Honoratum loquebatur D. August. lib. prædicto cap. 10. docendo eum quomodo ad auctores Religionis christianæ se præparare deberet. *Agendum enim* (inquit) *tecum prius est vt auctores ipsos non oderis, deinde vt ames; & hoc agendum quouis alio modo potius, quàm exponendis eorum sententijs, & literis. Propterea quia si Virgilium odissemus; immo nisi eum prius quàm intellectus esset maiorum nostrorum comendatione diligeremus, nunquàm nobis satisfieret de illis eius quastionibus innumerabilibus, quibus grammatici, & perturbari solent, nec audiremus libenter, qui cum eius laude illas expediret, sed ei faueremus, qui per eas illum errasse ac delirasse conaretur ostendere. Nunc verò cum eas multi, ac variè pro suo quisque captu aperire conentur his potissimum plauditur, per quorum expositionem melior inuenitur poeta. qui non solum nil peccasse; sed nihil non laudabiliter cecinisse ab eis, qui etiam illum non intelligunt creditur.* Nouerat ergo Diuus Augustinus ęquo animo, & beneuolo ad doctrinam alicuius auctoris esse accedendum. Quare cum Athei dogma istud cum altero de animæ immortalitate odio non exiguo prosequantur, vt liberius peccare sibi liceat, non mirum est, si hoc credere altè despiciant.

2. Ratio principalis.

69 Sed quàm irrationabiliter Aduersarij negent hãc veritatem ex ipso Arist. deducitur. Nam Arist. ipse in quæstionibus scitù difficilibus, de quibus non potest haberi certa cognitio, quia causas proprias ignoramus, vt sunt illæ duæ 2. de Cœlo tex. 60. quarè orbes remoti, vt exponit Auerroes, à primo orbe mouentur paucis motibus, vt sol, & luna; propinqui autem mouentur multis motibus, cum appositum deberet esse; & in primo orbe sint stellæ plurimæ, in alijs verò orbibus vnica stella sit; dicit nos contentos esse debere exiguis rationibus, & quoquo pacto probabilibus; quia de rebus absentibus à nobis non possumus differere secũdùm suas naturas, sed solum, cum homines simus, secundùm similitudinem rerum harum, quas nos ex sensibilibus cognoscimus, Et insuper eodem tex. ait ac rebus istis cœlestibus, vt de astris, ipsum, & Philosophos alios multa credere ex traditione Ægiptiorũ, & Babiloniorum, qui multum versati erant in scientia astrorum, &

2. De Cœlo tex. 60.

habet hæc verba. *Similiter & de alijs dicunt astris, qui dudum ea obseruauerunt à plurimis annis Aegiptij, & Babilonij, à quibus multam fidem habemus de vnoquoque Astrorum.* Cur quæso in hac difficillima & altissima quæstione de existentia Dei Angelorum, & Dæmonum requirimus

rimus exquisitam, certam, & euidentissimam rationem? immo si illa à Theologis, & ex principijs quidem naturaliter cognitis afferatur con tendunt obstinatè contradicere? Non arbitrantur turpè esse Ægiptijs, & Babilonijs credere assertiones de stellis de quibus non habent probabilitatem, quæ siue veræ siue falsæ sint parum refert; quia nihil, vel parum conducunt ad veram felicitatem indagandam, & consequendam, & propositæ assertioni credere nolunt à sapientissimis hominibus comprobatæ; à qua si vera sit, vti verissima est, vera hominis beatitudo dependet, vel perpetua infelicitas, & miseria.

70 Animæ quippe causa, vel solius, vel maximè, si qua vera est Religio constituta est, vt dicebat D. Aug. Ad Honoratum, cap. 7. qui est de vtilitate credendi. Nam corporis natura quoquo modo se habeat nullam curam nec sollicitudinem incutit ei, præsertim post mortem, qui veram beatitudinem est adeptus. Omnes ergo quotquot Religionem instituerunt, vel commendauerunt propter animam hoc fecerũt. Religionem autem omnibus commodis corporis proposuerunt: ergo animam, propter quàm est Religio, præponendam esse corporis commodis iudicauerunt, & rationabiliter. Nam vt sacræ literę habent. *Quid prodest homini si totum mundum lucretur animæ verò suæ detrimentum patiatur?* Certè nemo est qui non videat, & verè fateri non cogatur, sempiternum malum, & pœnam longè superare quascunque voluptates, & felicitates corporis, & vitæ mortalis. Ex hoc autem sequitur prçcipuam curam hominis esse debere, Religionem prè omnibus æstimare, atque cum caput eius sit credere Deum, & alias substantias immateriales esse, absque dubio toto corde huic notioni inhærere. Scio homines istos Religionem despicere, & pro tanto eam acceptare pro quãto putant vtilem esse ad cohibendum homines à sceleribus, vt dicebat Euhemerus. Sed quis non videt hoc medium prorsus inutile esse ad homines cohibendos, si Religio non esset aliud nisi fictio? certè illi qui eam legibus mandarent illi non crederent, neque alios illi ex corde credituros esse sperare potuissent. Quis enim obsequeretur præceptori vnum docenti, & simul illud falsum esse asserenti? Ex iudicio Atheistarum conditores Religionis Deum esse negabant, & seriò loquentes (quod nacta occasione vitare non poterant cum conceptum sermonem quis tenere non possit) eam non esse profitebantur. Alijs verò eius cultum præcipiebant: Et putabimus obsequentes populos habuisse? Vanissima certè, & stulta persuasio. Confitendum est itaque legum Conditores Religionem & Deorum venerationem sicut condiderunt, sic credidisse, & alijs ex animo suasisse, & imperasse. Quare cum locus ab auctoritate non mediocrem habeat vim apud Dialecticos ad persuadendum; iure auctoritas

Atheistæ quomodo Religionem acceptant.

Ab auctoritate probatur intentũ.

ritas tot virorum sapientum, & boni cuiusque amatorum in assensum tantę veritatis meritò impellit.

Ad rationē Arist.

Sed quia quidam Aduersariorum putant Arist. pro se habere propter rationes in principio huius capitis factas; videamus quid alibi dicat, & intelligamus qualis fuerit intentio ipsius. lib. 7. Mor. Nichomachiorum. Hæc verba habet de Deo significans qualis sit vita eius. *Nam si alicuius natura simplex sit ei semper eadem actio erit incundissima, atque iccircò Deus semper vna simplici gaudet voluptate; neque enim motionis tantùm, sed immobilitatis etiam operatio est magisque in quiete, quā in motu voluptas consistit.* Ecce quod voluptatem Dei dicit consistere in alia operatione, quàm in motu; neque in motu consistere perfectam voluptatem. Hinc deducitur quod finis, & perfectio Dei quē 8. Phis. & 12. Met. primum motorem appellat, & aliarum intelligentiarum, quas motrices orbium vocat, non est ipsa motio; neque ipsę absolutè sunt finis motionis; quia per se sunt entia beatissima. Quare non repugnat, quod licèt orbes cœlestes non essent, ipsę Deus tamen & aliæ intelligentiæ existerent. Idem repetit lib. 7. de Rep. cap. 1. his verbis. *Conueniat inter nos Dei testimonio vtentes, qui quamuis fortunatus, & beatus sit, non tamen propter vllum bonum externum beatus, sed ipse propter se, & quia sic cuiusdam modi natura.* Ideo licèt 2. de Cœlo tex. 18. cap. 3. dicat. *Dei verò operatio immortalitas est, hoc autem est perpetua vita quare Deo perpetuum inesse motum necesse est.* Atque proinde videatur dicere Deum ordinari ad motionem perpetuam Cœli tāquam ad finem proprium: (per Deum enim non intelligit Cœlum, vt male voluit Simplicius, sed Deum verum,) hoc tamen non intelligit esse primam, & propriam operationem Dei, sed secundariam ex alia prouenientem, quæ est beatitudo intrinseca, quæ à nullo extra se dependet. Vnde dicit quod Dei operatio est immortalitas, & quod hæc est perpetua vita Dei, & propter hoc necesse est quod ei insit perpetuus motus, alioquin esset otiosus, quod de Deo nequit dici; motus ergo non est finis Dei, sed ex alio fine priori, qui est immortalitas Dei, oritur. Hoc autem ex professo, & clarius explicat, dum 12. Met. tex. 38. dixit à primo ente, & principio, qui est Deus, dependere Cœlum, & totam naturam. Et tex. 39. statim incipiens explicare perfectiones illius primi entis dixit. *Degentia qualis nobis pauco tempore, optima illi est, siquidem ita semper illud est, nobis autem profectò id impossibile est, quoniam & delectatio actio huius est.* Operatio ergo propria, quæ est Dei beatitudo, est sui ipsius intellectio. Motio autem primi mobilis non est propter eius fęlicitatem, sed aliorū; quia mouet in ratione amati, & desiderati.

12. Met. tex. 38. & 39.

Deum esse factorē omniū

72 Quod verò ipse Deus sit factor omnium, atque omnia ab ipso pendeant, atque hæc semper fuerit sapientiorum hominum sententia

locus

locus Arist.lib. de Mundo ad Alexandrum cap.6. non eget expositione:habet enim hæc verba. *Vetus igitur sermo est à maioribusque proditus inter homines vniuersa tum ex Deo, tum per Deum constituta fuisse, atque coagmentata, nullamque naturam satis instructam ad salutem esse posse, quæ citra Dei præsidium suæ ipsa demum tutellæ permissa sit. Quo circa Veterum nonnulli, eò vsque prouecti sunt, vt hæc omnia dictarent, Deorum esse plena hauririque eorum spectra ab hominibus oculis, & auribus reliquisque sensibus; sententiæ illi quidem fundamenta iacientes diuinæ fortasse potentiæ non item diuinæ naturæ congruentis. Etenim cunctorum quæ rerum natura complectitur cum seruator est Deus, tum verò quæcunque in hoc mundo quoquo modo perficiantur, eorum omnium idem genitor est; non sic tamen ipse vt opificis in morem, animalisque lassitudinem sentientis labore affici possit, vt qui ea facultate vtatur, quæ nulli cœdat facultati, cuius ipse vi facultatis omnia in potestate continet: nec minus etiam, quæ longe ab ipso videntur esse semota; summam ergo & primã sedem Mundi sortitus ea de causa Hypatus, quasi supremus appellatus est. Et (*vt inquit Poeta) *in summo culmine vniuersi Cœli suum habet ipse domicilium situm, & collocatum.* Hæc Arist.quibus nil clarius de Deo dici potest. Lib.ad Alexand.

73 Quod si quis respondeat illum librum de Mundo ad Alexandrum non esse Aristot. falsa est imaginatio; Quod conspicitur, quia hæc doctrina de Deo, & substantijs alijs abstractis est eadem, quam tradit ipsemet Arist. in alijs libris, de quibus nemo dubitat esse Arist. Aristot. cum 1. de Cœlo text. 22. dixisset Deos habere pro suo loco Cœlum secundum omnes his verbis. *Omnes enim homines de Dijs habent existimationem, & omnes eum qui sursum est locum Deo tribuunt, & Græci, & Barbari quicunque putant Deos* (quod dixit propter Diagoram, & Atheistas alios) *tanquam videlicet immortale immortali coaptatum sit; impossibile enim aliter.* Eodem 1. de Cœlo tex. 100. subiunxit illa verba. *Extra autem Cœlum, quod neque est neque contingit esse corpus, ostensum est. Manifestum igitur est quod neque locus, neque vacuum, neque tempus est extrinsecus. Quapropter, neque quæ illic sunt nata sunt in loco esse, neque tempus facit illa senescere, neque vlla trasmutatio vllius illorum est, quæ super extima posita sunt latione, sed inalterabilia, & impassibilia optimam habentia vitam, & per se sufficientissimam perseuerant toto æuo.* Et subiungit in confirmationem eorum quæ dixit, quod hoc nomen æuum, ab antiquis pronuntiatum est significare quid diuinum. Nam licèt significet quidem spatium vitæ quod à natura vnicuique rei tribuitur, tamen propriè significat tempus infinitum; & ratio, inquit Arist. est, quia ab eo, quod est, semper summit denominationem, & est immortale, & diuinum à quo immortali, & diuino alijs communicatum est esse, & viuere: his quidem clarius, his verò obscu-

1. de Cœlo tex.22.

1. de Cœlo tex.100.

rius, & verba eius sunt. *Ab eo quod sit semper sumpta denominatione immortale, & diuinum. Vnde & alijs pendet his quidem exactius, his autem obscurius esse, & viuere.* Non intelligit autem Arist. quod euum sit illud quod alijs tribuit esse, & viuere, quia cum euum sit accidens quodam non potest hoc efficere. Intelligit ergo hoc prouenire ab eo quod immortale & diuinum, quod euo mensuratur, quod quidem est Deus, & alia entia separata.

12. Met. tex. 52.

74 Idem apertè habet 12. Met. vbi vult quod perfectio, & bonitas vniuersi consistat in ordine ad vnum primũ ens à quo alia dependent, & dat exemplum de exercitu, in quo est vnus Imperator, ad quem totus exercitus ordinatur, & à quo regitur; & de familia; & domo, in qua est vnus paterfamilias, & filij, & serui, qui omnes à Patrefamilias reguntur; & perscrutando deinde opiniones aliorum quales fuerint circa hoc principium, & hunc ordinem adducens opinionem Anaxagoræ, (quem forsan aliquis dicere potuisset idem sentire quod Arist.) inquit Aristot. quod posuit bonum principium; quia posuit mentem omnium principium; sed inquit eum defecisse, quia cum omne agens agat propter finem, non assignauit Anaxagoras quis sit finis propter quem illa mens agat. Vnde secundum Anaxagoram esset dicendum quod detur aliud mouens vltra illam mentem, & concludit quod dicendum est, cum ipso Arist. scilicet quod illa mens mouet propter seipsam; & sic sequitur non dari aliud mouens ante ipsam mentem. Clarum est autem quod Anaxagoras ponebat mentem illam esse causam efficientem omnium, ergo Aristot. cum laudet Anaxagoram, & dicat eum bene sentire, & excepto quod non declarauit quis sit finis propter quem intelligentia mouet, qui non est alius, quàm ipsamet mens; clarè patet Arist. quoque tenere primã causam esse causam efficiẽtem. Verba Arist. sunt ista, vbi supra. *Anxagoras autẽ bonum ponit principiũ, vt mouens. Mens enim mouet: verum alicuius gratia mouet; quare alterum; nisi sit vt nos dicimus.* Quod deinde declarat exemplo artis Medicæ, quam dicit esse quodammodo sanitatem; quia est forma sanitatis. Vnde cum Medicina mouet, & efficit aliquid propter sanitatem, videtur efficere propter semetipsam; quia ipsa quoque quodammodo est sanitas. Verba Arist. sunt ista. *Ars enim medendi quodammodo sanitas est.* Et Alexander in expositione illius loci habet hæc verba. *Si ergo Anaxagoras ad hunc modum de intellectu disserit, vt idem faciat mouens, idem hoc cuius gratia mouet, & omne quod mouet ipsius gratia rem motam mouere dicat, rationi consentanea dicere videri possit.* Quare cum certissimum sit Anaxagoram posuisse mentem, quam facit principiũ omnium esse causam in genere causæ efficientis; sequitur Aristot. & Alexandrum asserere Deum esse causam efficientem.

Anaxagoras ponebat mentem esse causam efficientem.

Eodem

75 Eodem tex. paulò infra inquit Aristot. quod tam ij Philosophi qui posuerunt duo principia contraria, quam ij qui posuerunt ideas coacti sunt ponere aliud principium prius, & principalius, quod non potest esse aliud quàm hic intellectus, & mens diuina. Rationem autem adducit: quia isti non possunt reddere rationem quomodo generatio fiat, quomodo enim ex contrarijs solis aliquid fieri potest? Quomodo etiam secundum Platonicos, qui ponunt ideas possunt res generari per ipsas Ideas tantum, & materiam solam? Nam isti dicunt generationem fieri per defluxum idearum in materiam, quomodo autē fiet iste defluxus formarū, & materia recipiet ideas, vel formas idearum, nisi sit aliquod efficiens quod moueat vtrumque, & faciat formas in materiam recipi? Verba Arist. sunt. *At tum illis, qui duo principia faciunt, aliud principalius principium necesse est esse: tum illis qui formas, quia aliud principalius principium est. Cur enim participauit, aut participat.* Alexander autem dicit in Commentario & ex serie textus Arist. est euidens, Illud principium principalius secundum Arist. esse primum ens, seu illum primum intellectum, & mentem. Ex hoc autem loco expresse habetur, quod Deus, qui est hic primus intellectus, est causa efficiens generationis.

76 Deinum eodem tex. parum infra reprehendit Pitagoricos, qui posuerunt numeros esse principia rerum hac ratione: Quia numerus non potest esse causa continui vt efficiens, neque vt forma; substantia autem est continuum quid, ergo numeri non possunt esse principia. Verba Arist. sunt. *Numerus enim neque vt mouens, neque vt forma continuum faciet:* ergo secundum Aristot. principium primum debet esse efficiens: quia propter carentiam efficientiæ excludit numerus à ratione principij: Et infra inquit; si numeri essent principia rerum cum sint multi, plura essent principia; at vbi est multitudo principiorum, ibi est confusio, nec recta gubernatio: entia autem, & vniuersum est ordinatissimum, ergo necesse est quod sit vnicum principium, & princeps. Patet autem quod principium gubernans est causa efficiens, ergo Deus est causa efficiens rerum omnium, verba Aristot. in calce illius tex. & libri sunt ista. *At entia nolunt male gubernari:* audis illud verbū *gubernari?* Gubernat, ergo ille intellectus, & mens omnia entia. Ideò concludit. *Non est bona pluralitas principatuum vnus, ergo Princeps.* Ex his sanè puto esse satis conspicuum Arist. Deum, & alias intelligentias à prima posuisse, & quidem intelligentem, & volentem, ac perfectum, sicut veritas habet; licèt non omnia attributa Dei ipsius agnouerit, quia lumine naturali ad ea pertingere non est possibile, tamen dum probauit opinionem Anaxagoræ, & Antiquorum, qui mundum à Deo factum esse tradiderunt, videtur illis consensisse.

77 Addere his possumus alias auctoritates Arist. eiusdem tenoris; nam in prohemio Met. loquens de excellentia sciẽtiæ Met. dicit quod ipsa est possessio Dei, qui solus est liber non hominis: quia humana natura est serua. Verba eius sunt. *Quare meritò non humana eius possessio putabitur: natura enim hominis in pluribus est serua; quapropter secundum Simonidem Deus vtique solus hanc habet dignitatem*; & paulò infra probans quod scientia illa est dignissima tam ex parte subiecti, quàm obiecti, quia est in Deo, & est de Deo: & probans quod est de Deo adducit hanc rationem, quia hæc scientia agit de causis, & principijs omnium rerum, Deus autem est causa omnium rerum, & habet hæc verba. *Deus etenim tum causa omnibus esse videtur, tum quoddam principiũ.* Et lib. 2. Magnorum Moralium de Deo inquit. *Talium siquidem Dominum præficiamus Deum, vt mala bonaque meritis distribuat:* De Dæmonibus verò, & alijs substantijs separatis quæ non assistunt orbibus, hæc pauca ex Arist. adducamus. lib. 5. Met. tex. 15. cap. de substantia, habet hæc verba. *Substantia dicuntur, & simplicia corpora, vt terra, ignis, aqua, & quæ talia sunt, & vniuersaliter corpora, & quæ ex his consistunt animalia, & dæmonia, ac eorum particulæ.* Apertè ergo hic enumerat inter substantias ipsos Dæmones; atque tanquam diuersas substantias à corporibus & Animalibus. Alexander Aphrodiseus asserit Arist. hic Dæmones enumerare inter substantias, & dicere ea constare ex anima & corpore secundum sententiam illorum, quibus placet Dæmones esse: Cæterum cum absolutè Aristot. enumeret quattuor genera substantiarum, & inter eas enumeret Dæmones, nec dicat hanc diuisionem esse secundum mentem aliorum, non debemus eius mentem sic extorquere. nam sciuisset dicere hanc diuisionem esse de mente aliorum, vt semper facere solet, quando aliquid dicit non ad propriam mentem, subiungit deinde Alexander per Dæmonia fortè intellexisse corpora cœlestia; sed hæc expositio stare non potest: quia contradistinguit Arist. hoc quartum membrum substantiæ, quæ Dæmonia dicuntur, à secundo membro substantiæ, quam dixit esse vniuersaliter corpora; per Dæmonia ergo non potest intelligere corpora cœlestia. Idem non obscurè tradit 3. de generatione Animaliũ cap. 11. vbi cum posuerit in terra, in mari, & in aere propria animalia inhabitantia, in quarta sphera, quæ est ignis, & est sub luna, dicit esse aliquod aliud genus inhabitantium ab his, quæ dicta sunt distinctum & esse ibi quærendum, quæ sint. verba Arist. sunt hæc. *Itaque omnia adipiscuntur, quæ singulis his locis adipiscuntur. Plantas enim terræ incolas quispiã esse statuerit; Aquæ, aquatile, animalium genus, Aeris pedestre, sed quod magis, & minus, minusvè, & remotius, aut propius res constet, magna, miraque differentia existit. Quartum genus non his locis quærendum est,* quam-

Ex prohemio Met.

Quod Dæmones dētur ab Arist.

Lib. 3. de generat. anim. cap. 11.

quamquam aliquid exigit ordine ignis. Id enim quartum corpus enumeratur. Verùm ignis semper formam non propriam habere videtur, sed in alio corpore, aut enim aer, aut fumus, aut terra esse videtur, quod ignitum est. Sed si genus hoc apud lunam quærendum est, hæc enim quartam illam substantiam adipisci videtur; sed de his aliàs. Vult ergo Arist. quod sub luna, & supra ignem in æthere, vt alibi dicit, sint alia animantia inhabitantia, quæ qualia sint differt explicandum in aliud tempus; at Animalia inhabitantia illum locum ab antiquis dicebantur esse Dij, seu Dæmones, ergo Aristot. videtur hanc sententiam approbare, & cum illis sentire; quia illam non improbat, immo dicit necessarium esse, in eo loco esse quartum genus inhabitantium. Alia loca enumerari possent de Deo, & de Dijs apud Aristot. quæ omitto, quia hæc quæ adduxi sufficere posse videntur.

78 Ex dictis patet confutatio Argumenti in principio huius capitis adducti. Quod enim spectat ad Deum vidimus Arist. eum facere substantiam abiunctam à materia intelligentem, immo intellectum purum & sempiternum, ac causam efficientem omnium, & principem Mundi, ac eius gubernatorem, dicebat enim vltimo text. 12. Meth. *Entia nolunt male gubernari, seu disponi, nec bona principantium multitudo; vnus ergo Princeps.* Cum ergo gubernet Mundum, & sit principiũ omnium, videtur necessariò nedum habere intellectum, sed voluntatem, qua rebus omnibus imperet, & de omnibus prouidentiã habeat; quia prouidentia sine his potentijs esse non potest. Deum autem habere hanc prouidentiam apertè Aristot. sub nube concessit, non tamen apertè, & ratio, propter quam non apertè hoc fassus sit, est; quia secundum sensum videbat Cœlum semper eodem modo moueri. *In omnia enim, ait, præterito tempore, secundum traditam inuicem memoriam nihil videtur transmutatum, neque secundum totum vltimum Cœlum, neque secundum partem ipsius propriam vllam.* Videbatur autem ei difficile creditu, quod si Deus sit liber (licèt ratio id suadeat, quia libertas cõsequitur intellectualem naturam) aliquando aliter non mouerit, & aliquid in Cœlo, vel secundum totum, vel secundum aliquam partem non esset mutatum. Ex hac enim mutatione maximè apparet in homine libertas. Non est autem mirum, quod hanc veritatem ita distinctè non nouerit, quia lumine supernaturali eget, quo Theologi Christiani illustrati, hæc & alia mysteria diuina deinde explicarunt. Itaque licèt sensibiliter hanc veritatem non agnosceremus; cum tamen ex ijs, quæ ex sensibus apparent secundum quæ progressus est Aristot. prope hunc accedamus, non debet esse difficile per fidem, & credulitatem ad illud peruenire, cum multa alia credamus, quæ tamen cognoscere non possumus, vt supra visum est.

Ad argumẽtum in principio huius capitis adductum.

De Angelis & Dæmonibus. 79 Quod verò spectat ad alios spiritus immateriales præter intelligentias assistentes orbibus, non est dubium Arist. concessisse illas dari. Si quidem pluribus in locis in Politicis docet Ciues debere colere Deos, sed præsertim lib. 7. Politicorũ cap. 12. vbi dicit Templa Deorum construenda esse in loco idoneo. Verba eius sunt. *Ædes verò Deorum, ac principalissimæ magistratuum comessationes idoneum locum habere debent, & eundem sacra quotcunque lex non separat aut responsum oraculi.* & pauló infra inquit. *Cum verò multitudo ciuium diuisa sit in Sacerdotes, & Magistratus, decens est Sacerdotibus circa ædes sacras esse comessationes constitutas.* & paulò infra. *Templa quoque per regionem distributa esse debent partim Dijs, partim Heroibus.* per Heroes autem intellexit viros sapientes, & virtute præditos, qui inter Deos computabantur à Gentilibus, de quibus infra.

Lib. 7. Polit. cap. 12.

Obiectio tacita tollitur. Arist. concessit Deos non fictè, sed ex animo. 80 Dicere autem quod Arist. hæc dixerit ad continendum populum in timore, non quia ipse crediderit Deos istos, idest Dæmones dari; neque ipsos quidquam operari in rebus istis corporalibus propter quarum bonum euentum rogarent eos gentes, est puerilis obiectio. Quoniam, vt supra dicebamus, fictio hæc non multum durare potuisset, cum mendacia soleant successu temporis facilè euanescere; Neque ipse alios persuadere potuisset ad hæc facienda, nisi ipse sic sensisset, quia præceptor magis exemplo docet quam verbis; & demum, cum ipse Aristot. profiteretur in illis libris Politicorum verum statum Reipublicæ, & tutum, ac fidum modum illius administrationis tradere, si Religionem putasset figmentum hominum, potuisset, & debuisset in illis libris aliquando Magistratum docere non debere esse multum solicitum de Religione, sed illa vti pro loco, & tempore ad commodum Principis & Reipublicæ, vt nostris temporibus nonnulli Politici; immò Atheistæ non erubuerunt in libris suis populo tradere, quod tamen Arist. nullibi fecisse legitur. Non est ergo credendum Arist. mendaciter commendasse religionem, & cultum illorum Deorum falsorum, sed reuera ita credidisse.

Macchiauellus.

Ad obiectionem ex tex. 50. 12. Met. 81 Cum ergo 12. Met. tex. 50. asserit Antiquos multa fabulosè de Dijs dixisse, non vult asserere, quod Deos ipsos existere, & aliqua circa hæc mortalia operari, sit fabula; optime enim ibi se declarat distinguenda esse, quæ ad fabulas pertinent, & quæ ad veritatem, & inquit, primũ motorem, & alias intelligentias à materia separatas esse Deos, atque eos esse Deos antiquos etiam existimasse, qui vniuersam naturam continent, & hoc nobis tradidisse, & reliquisse, tradidisse tamen de eis multa sub speciebus fabularum nimirum dicentes Deos ipsos habere formam humanam, & similes esse quibusdam Animalibus, & similia, quæ veteres finxerunt ad persuasionem vulgi, atque ad vsum

legum,

legum, vitæque humanæ vtilitatem. Vnde si quis à fabulis separet id quod verum est nimirum illas substantias separatas esse Deos, qui mũdum gubernant, est dictum diuinum, & proinde verissimum. Verba Arist. sunt: *Quorum si quis ipsum solum primum separando accipiat, quod Deos arbitrabantur primas substantias esse, diuinè profectò dictum putabit.* Et Alexander Aphrodiseus in eum locum habet hæc verba. *Postquam docuit Deos esse, & tot numero esse quot spheras, qui ex diuinissima optimaque substantia pendeant, eique subiecti sint, & quibus ab illa vt optimi, & sint, & habeantur, suggeratur, sic ait. Neque verò ipse tantùm in hac de Dijs sententia sumus, sed à Veteribus etiam priscis hominibus in figura fabulæ accepimus Deos esse, non alios per fabulas significantibus, quàm hos, qui à nobis asseruntur. sunt igitur Dij diuinaque multitudo, quæ vniuersam naturam omnemque mundum continet. Continet autem non corporis more, vt Modius grana tritici. Deus enim partibus vacat, sed vt gubernator, & bonorum largitor, quique ordinem mundo quo digestus est, & ornamentum, quo decoratè semper suppeditet, Sed cum docuisset, quæ Veteres in fabulæ figura posteris tradidissent causam suggerit, cur Antiquitas de Dijs fabulosè quędam tradiderit, dicens (reliqua verò fabulosè iam sunt allata ad persuasionem vulgi) quasi diceret hoc tantùm apertè prodidere esse scilicet Deos, reliqua verò quæ de ipsis dixerunt, vt Iouem ex Saturno & Rhea fuisse procreatum, & cætera fabulosè commenti sunt ad vulgo fidem faciendam, vsumque legum breuiter ad mortalium vitæ vtilitatem.* & infra. *A quibus* inquit Arist. *idest ab his omnibus, quæ de Dijs fabulosè traduntur (si quis primum illud separauerit) quas scilicet nos primas substantias Deosque vocamus, eas illos quoque Deos censuisse (putabit dictum diuinæ fuisse sanè.)* Hæc Alexander Aphrodiseus; Adeò quod Arist. & Alexandrum nobiscum habemus.

81 Argumentum verò sumptum ex tex. 48. quod non dentur aliæ substantiæ separatæ nisi quæ mouent orbes, soluitur ex hoc, quod duplex est finis substantiarum abstractarum. Alter est finis perficiens, & hic est beatitudo, quæ consistit in speculatione veritatis, vt ait ipsemet Arist. 10. Ethicorum cap. 10. & hoc 12. Met. tex. 39. Alter est finis extrinsecus consequens substantiam abstractam ex perfectione sua, licèt non perficiens ipsam, sed perficiens alias res ad extra. Substantiæ mouentes spheras cęlestes habent vtranque perfectionem euidenter. Aliæ verò habent perfectionem internam certò, & etiam externam, sed non ita euidentem, quia, & ipsæ habent aliquam operationem circa hæc corporalia licèt accidentaliter; & quia istæ operationes non ita clarè innotescunt, dixit Arist. non esse ita clarum, an istæ dentur, sicut clarũ est de alijs; sed iã alio sumpto principio ostẽdamus ex sensibilibus alias substãtias, ab assistentibus orbibus cęlestibus dari. Ad argum. ex tex. 48.

Damo-

Dæmones esse substantias separatas immortales distinctas ab alijs substantijs separatis immortalibus, quæ mouent orbes, & ab Angelis, qui sunt substantiæ bonæ à materia etiam seiunctæ ex prodigijs, & operibus mirabilibus, & quasi miraculis ab eis factis dari probatur. Caput VI.

83 NVnc propius, & sensibilibus rationibus probemus, præsertim dari Dæmones, qui sunt substantiæ à materia abiunctæ insensibiles, quos Atheistæ fictiones quasdam, & inuenta hominum existimant. Hoc autem maximè probatur ex prodigijs, & operibus admirandis, quæ non nisi spiritus potentissimi, & supra vires humanas efficere possunt. Primo loco sint prodigia, quæ narrat Lucilius apud Ciceronem lib. 2. de nat. Deorum quæ non omnia adducam, sed ista tantùm verbis ipsius Ciceronis. *Itaque, & in nostro populo, & in cæteris Deorum cultus, Religionumque sanctitates existunt maiores, atque meliores. Idque euenit non temerè neque casu, sed quod & præsentiam sæpe Diuinam declarant. Vt & apud Regillum bello Latino cum Aulus Posthumius Dictator cum Octauio Maruilio Tusculano prælio dimicaret in nostra acie Castor, & Pollux ex equis pugnare visi sunt. Et recentiore memoria ijdem, Tyndaride Persen victum nuntiarunt. P. enim Vatienus auus huius adolescentis, cum è præfectura Reatina Romam venienti noctu duo iuuenes cum equis albis dixissent. Regem Persen illa die captum, Senatui nuntiauit: & primò quasi temerè de Repub. locutus esset, in carcerem coniectus est, post à Paulo literis allatis, cum idem dies constitisset, & agro à Senatu, & vocatione donatus est.* Ex hac actione, euidenter conspicitur, eos qui sub nomine Castoris, & Pollucis sic apparuerunt, & visi sunt, fuisse duos Dæmones, seu duos spiritus, & substantias inmateriales, quæ apparuerunt in illa forma. Neque enim est immaginari quid aliud illi fuerint. Neque enim erant homines quoniam pro Dijs ab hominibus prudentibus, & vigilantibus non habiti fuissent; neque actio habita fuisset pro operatione diuina. Nullum autem aliud Animal hanc actionem facere potuisse constat. Nec potest dici quod per somnium factum fuerit hæc visio; quia apud Regillum bello Latino milites non dormiebant, sed pugnabant. & P. Vatienus non dormiebat, licèt esset de nocte, sed Romam proficiscebatur; nullus autem sensus est certior visu. Cum ergo Dij isti sub his formis visi fuerint, clarum est eos esse alterius generis ab hominibus, & illis præstantiores, agiliores & magis scientificos, qui facta loginqua, & absentium noscant. Adde quod per somnium licèt aliqua videantur apparere, & videri, non tamen ita distinctè res repræsentantur, sed aliquæ illarum similitudines, & si aliquando per somnium res distinctæ vt gestæ sunt repræ-

Apparitio Castoris, & Polucis.

repræſententur per vim Dæmoniacam, vel Angelicam, & demum per aliquam ſubſtantiam ſpiritualem, ſuper naturam humanam, & omnem ſubſtantiam corpoream fieri neceſſe eſt. Sed hæ duæ viſiones non in ſomnis apparuere, ſi Ciceroni credendum eſt. Negare autem huius hiſtoriæ veritatem eſt omnino ſine ratione, quia ſic poſſemus negare fuiſſe Ciceronem, & illos libros fuiſſe Ciceronis, & ſimilia, quę abſurda ſunt.

84 Sed adducamus quædam alia miranda, quæ non niſi poteſtate Dæmonum potuerunt fieri, quæ commemorat D. Aug. lib. 10. de Ciuit. Dei cap. 16. quæ auctores fide digni narrant, nec D. Aug. falſa, ſed vera fuiſſe non habet pro inconuenienti. Priori loco ſit illud de Attio Nauio, qui nouacula ſecauit Cotē, qui eſt lapis ille, quo nouacula acui ſolet quod narrat Cicero lib. 1. de Diuinatione his verbis. *Quis veterum ſcriptorum non loquitur, quæ ſit ab Attio per lituum regionum facta deſcriptio, qui cum propter paupertatem ſues pauper paſceret, vna ex his amiſſa, vouiſſe dicitur, ſi recuperaſſet, vuam ſe maximè ei daturum, quæ maxima eſſet in vinea. Itaque ſuæ inuenta ad meridiem ſpectans in vinea media conſtitiſſe dicitur; cumque iam quatuor in partes vineam diuiſiſſet, treſque partes aues abdixiſſent, quarta parte, quæ erat reliqua in regione diſtributa mirabili magnitudine vuam, vt ſcriptum videmus, inuenit. Quare celebrata cum vicini omnes ad vnum de rebus ſuis referrent erat in magno nomine, & gloria. Ex quo factum eſt, vt eum ad ſe Rex Priſcus acerſeret, cuius cum tentaret ſcientiam auguratus, dixit ei ſe cogitare quiddam; idne poſſet fieri conſuluit; Ille augurio acto poſſe, reſpondit. Tarquinius autem dixit ſe cogitaſſe. Cotem nouacula poſſe pręcidi. Tum Attium iuſſiſſe experiri; Ita Cotem in comitium illatam inſpectante & Rege, & populo Nouaculam eſſe diſciſſam. Ex eo euenit vt & Tarquinius Attio Nauio vteretur, & populus de ſuis rebus ad eum referret; cotem autem illam, & Nouaculam defoſſam in comitio ſupraque impoſitum puteal accepimus.* Hæc Cicero ſuis verbis. Conſtat autem erectam fuiſſe ſtatuam eodem loco ipſi Attio Nauio, ſub cuius ſtatua locus erat ſubterraneus, quem puteum appellabant Aram habens, & Attij nouaculam ibidem defeſſam, ſupra autem vmbella impoſita, erat puteum tegens. Hoc prodigium eſt notorium coram Rege, & populo factum ſtatua inſignitum; ideò ſi quæ hiſtoricis credenda ſunt, hæc maximè videntur. Actionem autem illam quod Cos, ideſt lapis ille, quo nouacula acuitur, ſcinderet nouaculam, non potuit niſi Dæmon aliquis, & ſubſtantia potentior humana, & incorporea efficere, vt eſt ex ſe patens, cum nullum aliud inſtrumentum, nec corpus vllum aliud admotum fuerit.

Prodigia Dęmonū adducta à D. Auguſt.

Attio Attij Nauij, qua nouacula ſecauit Cotem.

85 Aliud miraculum, ſeu prodigium refert ibi D. Aug. quod non niſi

nisi à Dæmonibus factum fuisse potest, & est regressus Deorum penatum Troia aduectorum ab Ænea Alba Lauiniū, quod Valerius Max. 1. lib. memorabilium refert his verbis. *Referam nunc quod suo sæculo cognitum manauit ad posteros. Penates Deos Aeneam Troia aduectos Lauinij collocasse; inde ab Ascanio eius filio Albam, quam ipse condiderat translatos pristinum sacrarium repetiisse. Et quia id humana manu factum existimari poterat, relatos, Albam voluntatem suam altero transitu significasse.* Subiungit ibidem Valerius eum non latuisse variam, & ancipitem opinionem de motu, & voce Deorum humanis oculis, auribusque percepto; ob hoc tamen non fuisse dicens id quod prius traditum erat, perinde ac vanum refugerre. Non est ergo ambigendum de hoc prodigio an extiterit nec ne, licèt de modo illorum motus, & discessus variæ extent opiniones. Si ergo illa Idola Deorum penatum seipsis Alba Lauinium redierunt nulla ope humana, quod diligenter obseruauit Ascanius, sequitur id factum fuisse virtute Dæmonis, atque proinde Dæmones esse, & esse substantias inuisibiles, & incorporeas humana natura superiores, & præstantiores.

Redditus Deorum penatum Alba Lauiniū.

86 Aliud adducit euidentius prodigium D. Aug. eodem loco de Serpente Epidaurio qui placide, & libere cum legatis Romanis ab Epidauro Romam nauigauit; quod, quia non videtur aliquo subterfugio velari posse quin serpens ille fuerit aliquis Dæmon sub forma Serpentis, vel serpens à Dæmone confictus vel naturalis, sed rectus virtute suprahumana, integrum, ex Valerio Max. lib. 1. cap. 1. sub titulo de pestilentia suis verbis libenter adduco. *Sed vt cæterorum quoque Deorum propensum huic vrbi numen exequamur, triennio continuo vexata pestilentia nostra Ciuitas cum finem tanti, & tam diuturni mali, neque diuina misericordia, neque humano auxilio imponi videret; cura sacerdotum inspectis sibyllinis libris animaduertit non aliter pristinam recuperare salubritatem posse, quàm si ab Epidauro Aesculapius esset accersitus. Itaque eò legatis missis vnicam fatalis remedij opem auctoritate sua, quæ iam in terris erat amplissima impetraturam se credidit. Neque eam opinio decepit. Pari namque studio petitum, ac promissum est præsidium, è vestigioque Epidaurij Romanorum legatos in templum Aesculapij, quod ab eorum vrbe quinque millibus passuum distat, perductos, vt quicquid inde salubre laturos se existimassent pro suo iure summerent benignissimè inuitauerunt: quorum tam promptam indulgentiam numen ipsius Dei subsecutum verba mortalium cœlesti obsequio comprobauit. Si quidem is Anguis, quem Epidaurij rarò, sed nunquam sine magno ipsorum bono, visum in modum Aesculapij venerati fuerant per vrbis celeberrimas partes, mitibus* [illegible]*, & leni tractu labi cœpit, triduoque inter religiosam omnium* [illegible] *conspectus haud dubiam præ se appetitæ clarioris sedis alacritatem*

Prodigiū de Serpente Epidaurio.

eritatem ferens ad triremem Romanam perrexit; pauentibusque inusitato spectaculo nautis, eò conscendit, Ubi Quinti Ogulini Legati tabernaculum erat, inque multiplicem orbem per summam quietem est conuolutus. Tum Legati perinde atque exoptatę rei compotes expleta gratiarum actione cultuque anguis à peritis accepto, lęti inde soluerunt, ac prosperam emensi nauigationem. Postquam Antium appulerunt, anguis, qui vbique in Nauigio remanserat prolapsus in vestibulo ædis Æsculapij mirto frequentibus ramis diffusæ supereminentem excelsæ altitudinis palmam circumdedit perque tres dies positis quibus vesci solebat, non sine magno metu Legatorum, ne in triremem reuerti nollet, Antiensis templi hospitio vsus, Vrbi se nostræ ad vehendum restituit, atque in Ripam Tyberis, egressis Legatis, in insulam, vbi templum dicatum est, transnauit: aduētuque suo tempestatem, cui remedio quæsitus erat, dispulit. Hæc Valerius. Inueniant quæso hic Atheistæ, & illi qui negant dæmones esse substantias separatas à materia excellentiores, & potentiores natura humana, & quacunque substantia corporea quid dicant. Certè hoc prodigium conuincit eorum cæcitatem. Negare autem hanc Historiam esse veram, quam tot Historici, & facta ipsa Romanorum cum legatione, & erectione Templi confirmant, est mera stultitia.

87 Simile huic est aliud prodigium adductum ab eodem D. Aug. eodem loco de Tucia Virgine Deæ Vestæ, quæ in testimonium suæ pudicitiæ cribro aquam ex Tyberi hausit, & in Templum Vestæ Deæ detulit. de qua sic scribit Valer. Max. lib. 8. cap. 4. *Eodem auxilij genere Tuciæ Virginis Vestalis incesti criminis reæ. castitas infamię nube obscurata emersit, quę conscia certè sinceritatis suę spem salutis ancipiti argumento petere ausa est. Arepto enim cribro Vesta inquit, si sacris tuis castas semper admoui manus, effice, vt hoc hauriam ex Tyberi aquam, & in Ædem tuam perferam. Audacter, & temerè iactis votis Sacerdotis, rerum ipsa natura cessit.* *Prodigiū de Tucia Virgine Vestali.*

88 Aliud refert non minus admirabile factum ibidem D. Aug. de Q. Claudia Virgine Vestali à pluribus scriptoribus adductum. *Cum ergo Nauis, qua mater Deorum ex Pessimunte Phrigię Romam aduehebatur hęsisset in Tyberi, nec vi virum, bouumque dimoueri posset. Q. Claudia Vestalis, quę aduerso pudicitię rumore laborabat, quod cultus esset studiosior, discincta Zona, & naui alligata, precata Deam, vt si castam se nosset, volens sequeretur. Nauem duxit: cui postea statua est erecta ante ędem magnę Matris, quę in sua base semper stetit cum bis fanum illud conflagrauerit.* Auctores huius faciunt Valerium Max. Liuium Lucanum. Vide annotationes in eum locum in D. August. Quamplura alia huiusmodi miracula legi possunt apud auctores, quæ adducere non est opus, cum ista satis firmam fidem facere possint dæmones esse. Hæc *Prodigiū de Quinta Claudia.*

autem,

autem, quæ adducta sunt, esse vera non est dubitandum, nisi omnia quæ oculis nostris non videmus negare vellimus, quod est ridiculum, vt supra diximus. Vnde D. Aug. loco cit. & alibi sæpe, non negat illa miracula, seu potius opera miranda facta fuisse, sed apertè concedit, & tamen si non existimasset esse vera, potuisset negare, quia disputat ibi contra falsos Deos gentilium; quos minimè dignos aliquo cultu intendit ostendere; quod facilius obtineret, si hæc facta miranda eos fecisse negaret. Non negat autem, sed inquit huiusmodi miracula Dæmonum, magnitudine, & multitudine non esse comparanda cum miraculis factis à Deo, & Angelis bonis, cuiusmodi sunt ea, quæ narrantur in testamento veteri, de transitu maris rubri siccis pedibus, & similibus; & miraculis in nouo testamento relatis. Nemo dicet esse illusiones sensuum: nimis enim aperta, & publica facta sunt. Deinde si concedant esse illusiones sensuum, iam concedunt quod intendimus, quia non nisi virtutem supra res corporeas habens hanc illusionem facere potest. Neque enim Magia naturalis ad tam excelsa facta pertingere potest; sed de hac re in sequentibus, vbi ostendemus huiusmodi mira, non potuisse, neque posse fieri ab hominibus per scientiam rerum naturalium, nec à Magis virtute rerum naturalium, neque syderum cœlestium; sed fieri à spiritibus, & à substantijs intellectualibus, quas Dæmones dicimus esse, & obiectiones Aduersariorum soluemus.

89 Idem probatur efficaciter ex oraculis; in quibus certũ est Dæmones responsa diuersa dedisse gentibus. Nam Græcorum extant historiæ, de Oraculis, & responsis plurimis, quæ omnia enumerare longum esset. celebriora oracula fuerunt Iouis Dodonei, qui responsa dabat propè Ciuitatẽ Dodona in regione Epyri sita in nemore, quod Ioui erat Sacrum, in quo erat Templum ipsi dicatum, atque hoc oraculum apud Græcos vetustissimũ fuisse fertur. Oraculum Iouis Ammonis, qui in disertis Libiæ colebatur sub arietis forma, quem etiam appellabant Iouem arenarium, quia templum miræ magnitudinis in arena erat constitutum. Oraculum Iouis Trophonij in antro quodam in Libaida regione Boetiæ constructo responsa dabat. Præ cæteris verò extitit Oraculum Apollinis Delphici celeberrimum, ad quod ex omnibus partibus orbis terrarum conueniebant gentes ad accipiendũ responsa; & Historiæ plenæ sunt responsis, quæ Pythius Apollo Atheniensibus, Lacedemonijs, Taygetis, Argiuis, Corinthijs, & alijs gentibus dederit, & alia multa apud Plutarcum in opusculo cur oracula cessauerint, & alios extitere quæ non oportet adducere, quia Aduersarij vt rem notissimam negare non auderent.

De Oraculis.

90 Huic argumento quod quoque est euidentissimum Aduersarij non audent negare hæc oracula extitisse, quia sic oporteret negare histo-

historias, quas ipsi non videmus, immo omnes res quas sensibus non cernimus. Sed illud infirmare conati sunt tam veteres quam recentiores negando responsa illa data fuisse à Dæmonibus, qui sint substantiæ intellectuales à materia secretæ; Sed illa responsa fuisse hominum, astutoque artificio ad decipiendos auditores esse composita. Vnde ambigua, & ad vtrumlibet ferè semper existebant. Effectus verò mirabiles, seu miracula, quæ simulacris tribuebantur naturaliter facta fuisse ab ipsis hominibus ex magia naturali asserunt. *Responsio Aduersariorum.*

91 Atque hæc quidem responsio virorum sapientum est, quæ de multis eorum factis verificari potest; at de omnibus quidem est impossibile. Quare dato quod aliquando id veritatem habuerit, non tamen semper censendum est sic rem se habuisse. Vnde Eusebius qui lib. 4. de præparatione euangelica hanc responsionem affert, & dicit. Aliquos sic respondere potuisse, tamen absolutè concedit illa miranda, & responsa facta fuisse à Dæmonibus. Vnde deinde contra Porphirium, qui sustinebat Dæmones fuisse, qui reuera darent illa responsa, & facerent illa miranda, ostendit fuisse mendaces, neque ex his actionibus debere existimari Deos, sed impios spiritus inimicos humani generis, & subditos potestati veri Dei, quem nos Catholici Christiani colimus. *Refellitur.* Eusebius.

92 Præterea Arist. fuisse oracula, & responsa dedisse fatetur, licèt neget illa responsa à Dæmonibus, vel à Deo data esse, sed ex causis naturalibus scilicet ex intemperie corporis vario modo disposito euenisse nititur ostendere. Vnde in problematibus sec. 30. inquit, *At quibus habitu natura tali constiterit mox his multa, & varia morum genera exoriuntur, prout scilicet alius aliam, habitus intemperiem habitus est. Exempli gratia in quibus multa, & frigidabilis est astra, hi stolidi sunt, & ignaui; in quibus per multa, & calida ij perciti, quod ingenio si amasij, propensi ad omnem excandescentiam, & cupiditatem, nonnulli etiam loquaciores. Multi etiam propterea quod ille calor, sedi mentis in vicino est morbis vesaniæ implicantur, aut instinctu Lymphatico inferuescunt, ex quo Sybillæ efficiuntur, & Bacchæ, & omnes, qui diuino spiraculo instigari creduntur, cum scilicet id non morbo sed naturali intemperie accidit.* Nouit ergo Arist. oracula, dare responsum, esse Sybillas, & alias fatidicas per quas Dæmones responsa dabant; licèt autem dicat hoc ex intemperie corporis accidisse, hoc esse falsum infra ostendemus. *Arist. fatetur fuisse oracula.*

93 Alium locum adduco ex Arist. quo responsa oraculorum nouisse Arist. probem nec refutasse, & consequenter approbasse. De historia animalium lib. 3. cap. 20. asserit captum quemdam in insula Lemno gignisse interdum magnam quantitatem lactis; sed hoc dicit anumerandum potius esse inter monstra, & miracula, quàm factum *Alius locus ex Arist. pro oraculis.*

esse

esse à natura: quia fertur quod Dominus illius capri, consulens oraculum, responsum accepit à Deo, quod incrementum peculij erat sibi futurum. Verba Arist. sunt hæc. *Muribus magna ex parte nec bestijs nec hominibus gignitur lac; fieri tamen potest, vt aliquibus interdum gignatur. Nam & in Lemno Insula capro ex mammis, quas geminas iuxta genitale gerit, tantum lactis emulgebatur; vt colostra inde conficerent, quod idem etiam proli masculæ capri illius euenisse accepimus, sed hæc portentis annumeranda potius ducunt. Nam & Lemnio illi, pecoris Domino consulenti Deus amplius incrementum peculij futurum respondit.*

94 Habemus ergo in primis, quod licet aliqui antiquitus negauerint responsa oraculorum fieri à Dæmonibus, tamen multi, & plurimi confessi sunt fuisse operationes Dæmonum propriè dictorum, cuiusmodi fuit Plutarchus in opusculo de defectione oraculorum in principio, Iamblicus de misterijs Ægiptiorum, Psellius, & multi alij, præcipuè autem Porphirius Philosophus acutissimus, & innumeri alij vt Platonici, Stoici, & præsertim potestates, & principes, ac Reipublicę, & Imperatores Romani, qui suis legibus statuerunt Dæmones in huiusmodi oraculis, & statuis adorari, & strenuè aduersus Martires Christi hanc credulitatem & fidem tutati sunt, quod solum testimonium sufficere valeret. Neque enim credibile est, quod tot leges & homines prudentissimi passi fuissent sic ab hominibus astutis decipi. Vnde videmus quod cum oracula tempore Christi cœperunt desinere astutia hominum improborum, & inimicorum fidei Christianę, nō potuerunt his deceptionibus illa conseruare. Quod tamen non fuisset difficile si opera humana essent; neque enim defuerunt, nec his temporibus desunt inter tot sectas infidelium astuti homines, qui propter lucrum, vel alium finem in hoc eniti curarent. Plutarchus autem in lib. de defectione oraculorum vult illa responsa in oraculis emanasse, non à Dæmonibus, seu Dijs, sed à Genijs. Nam recitatis multorum opinionibus de naturis superioribus, sequitur Hesiodū, quē dicit distinctè statuisse quatuor genera præditorū ratione, quæ alij confusè tradiderunt. Primum Deos, deindę Genios, post Heroes, vltimo homines; probareque nititur necessarium esse dari Genios, & contra alios negantes eos disputat ibi, asseritque esse Deorum ministros auctoritatibus Philosophorum Heraclij, Empedoclis, Platonis, & aliorum, & tandem concludit iudicatque Genios cum Hesiodo esse mortales, licèt quoddam magnum euum viuant, quod probat ex narrationibus quorundam, qui de morte Geniorum testabantur, præsertim autem ex narratione cuiusdam viri non fatui, quam narrationem autenticam fecisse videtur auctoritas Cæsaris, & Senatus Romani, quæ sic habet verbis Plutarchi. *De morte autem Geniorum narrationem audiui viri nequa-*

Plutarchus.
Iamblicus.
Psellius.
Porphirius.

Plutarchus oracula à genijs prodire dicebat.

Hesiodi opinio de prędiłtis ratione.

De Genijs secundum Plutarchum.

De morte Geniorum.

nequaquam fatui, aut vani Aemiliani Rethoris, quem, & nonnulli vestrum audiuerunt. Pater fuit Epithefes ciuis meus, & Grammaticę Doctor; Is aiebat se aliquando in Italiam nauigare intendisse, & conscendisce nauim, quæ & mercibus, & multis vectoribus esset onusta: Sub vesperas verò, cum iuxta Echinadas eßent, ventum posuisse, Nauimque in certo cursu prope Paxas delatam: vigilasse tum vectorum pleiosque, multo etiam non à cœna potasse. Tum subito ab Insula Paxis auditam fuisse vocem, quę Thamum quemdam nominatim cieret non sine admiratione hominum. Erat autem Thamus iste Aegiptius gubernator paucis vna vehentium de nomine notus. Hunc bis vocatum siluisse, tertio vocanti se dedisse, eumque contenta voce dixisse. Vbi ad Palodes Veneris annuncia Magnũ Panẽ eße mortuum. Perterritos, aiebat Epiterses, hoc audito, vniuersos, ac inter se disputasse; præstaret ne exequi hoc mandatum, an verò omittere, neque quicquàm curiosi agere. Thamum autem statuisse si ventus spiraret tacitum se prætervecturum: sin Malacia ad eum locum perueitis existeret expositurum quod audiuißet. Postquam ad Palodes peruentum fuit, cum neque ventus esset, nec fluctibus mare exagitaretur Thamum è pupi versus terram prospexisse, ac quod inaudiuerat dixisse, Mortuus est Magnus Pan. Vix tum conticuisse illum, & gemitum magnum exauditum fuisse, non vnius sed multorũ admiratione mixtum. Quod autem fieri solet cum euenit, quid multis testibus pręsentibus, statim rei famam Romæ fuisse deductam. Thamumque à Tiberio Cęsare fuisse accersitum, ac Cęsarem ita pro certo credidiße, & de Pane illo diligenter inquisiuerit. Doctos vero quos ille multos secum habebat coiecisse eum esse, qui Mercurio, & Penelopa fuisset natus. Habuit autem Philippus testes quosdam ex ijs, qui tum vna aderant, & Aemiliani iam seni auditores fuerant. Hæc Plutarcus, qui deinde alias historias similes adducit, & confutat Epicureos negantes hos Genios dari. & demum concludit oracula defecisse; quia Genij, quæ in ipsis oracula dabant responsa, mortui erant, vel aliò progressi erant.

95 Etiam in opusculo de Genio Socratis disputans quidnam illud esset confutata opinione illorum, qui dicebant Dæmonẽ, seu Genium Socratis fuisse sternutationem. Quando enim sternutatio fiebat ab alio ad partem dexterã ante, vel post sui ipsius sternutationem solitus erat conferre se ad agendum, sin à sinistra fieret cessasse. Quando verò sternutatio fiebat ab ipso Socrate aliquid facturo confirmabat suũ propositum. Quando verò fiebat inter agendum putabat illam inhibere illam operationem atque ita dicebant ipsam sternutationem genium Socratis seu Dæmonem ipsum regentem fuisse. Sed hanc opinionem reijcit Plutarchus, & simul nititur exponere, quod iste Genius Socratem admonens de eo, quod sibi agendum, vel faciendum esset non erat vox pura, vt aliqui existimabant, & putabant sic esse intelli- *De Genio Socratis.*

gendum dictum ipsius Socratis in Theage. *Adest mihi diuina quadam sorte Dæmonium quoddam à prima pueritia me sequutum. Hoc enim est vox quædam, quæ vim fit semper eius rei, quam facturus sum dissuasionem demonstrat, prouocat verò nunquam. Quod si quis amicorum meorum quandoque communicat extatque vox illa, hoc illa dissuadet, neque facere sinit*, &c. Et pergit plura dicens de illo Dæmone, sed inquit Plutarchus fuisse Genium quidem, at non vocem, vel sono aliquo alloquentem Socratem, sed vocem intus alloquentem, & docentem mentem Socratis. Quod varijs persuasionibus non esse impossibile, sed probabile ibi probare contendit. Licèt ergo falsum sit Genios istos dari diuersos, & distinctos a Dæmonibus. Nihilominus habemus quod secundum Plutarchum Dæmon Socratis erat aliqua substantia distincta ab ipso Socrate, eò nobilior, superior, atque præstantior, quod est id quod nos intendimus.

Ex diuinatione.

96 Aliud argumentum accedit certissimum ex diuinatione; certum est enim aliquos aliquando futura, vel absentia prædicere, & sic visa certa esse compertum fuisse; diuinationem autem de rebus futuris & absentibus nulla vi naturali fieri potest, ergo dicendum est fieri arte Dæmonum; vel virtute diuina, vt sacræ litteræ in his quæ pertinent ad Religionem nostram Christianam tradunt; Maiorem propositionem omnes veteres præter quosdam paucos concedunt, sed in primis Arist. lib. proprio c. 1. de diuinatione per somnium; asserit enim de diuinatione, an sit esse quęstionē ambiguā, neque esse oīnò reijciendam, neque oīno accipiendā; & rationes adducit ꝓ parte affirmatiua, & pro parte negatiua. Pro parte affirmatiua primo adducit opinionē vulgarem omnium hominum, quod diuinatio quandoque fiat per somnium. Cum autem sit opinio communis necesse esse, vt habeat aliquam veritatem. Præterea inquit diuinationem habere causam aliquam, & proinde non esse abijciendam; sed deinde in assignando causam errat; negat enim causam diuinationis esse Deum, sed vult esse complexionem melancolicam. Affirmat ergo Aristot. dari diuinationem saltem per somnium, quæ est rerum futurarum, vel absentium præcognitio. Nos autem probabimus infra diuinationis causam non posse esse ipsam naturam melancolicam, sed necessariò esse à Deo, vel à Dæmonibus; & rationum Aristotelis vanitatem ostendemus. Omitto alias probationes, quod diuinatio detur; quia, vt Arist. dicit est res apud antiquos vniuersaliter concessa, vt patet per Aruspices, Augures, Ariolos, qui apud gentiles in vsu fuerunt non nisi propter diuinationem.

Argumentū sumptum ex Magia.

97 Vltimo datur Magia, quæ est ars inuocandi Dæmones, qui sunt substantiæ, & spiritus ad faciendum maleficia hominibus; ad faciendum

ciendum prodigia, & similia quæ nec homines, nec causæ naturales efficere possunt; ergo dantur Dæmones, qui sunt spiritus supra naturam corpoream, & humanam, à quibus hæc maleficia fiunt. De hac re libet proferre verba Platonis in conuiuio, vt intelligatur q̃ hæc essent concessa ab antiquis. In conuiuio ergo circa mediũ habet hęc verba. Dio. *Magnus ò Socrates Dęmon. Etenim omnis natura Dæmonum inter mortales Deos ve est media.* Soc. *Quam vim habet?* Dio. *Interpretatur, & traijcit humana ad Deos, diuina ad homines, horum quidem preces, & sacrificia, illorum præcepta sacrosque solemnes institutiones, & ordinem in vsumque medij constitutam, totum complet, vt vniuersum secum ipso tali vinculo connectitur. Per hanc vaticinium omne procedit, Sacerdotumque diligentia circa sacrificia, expiationesque, & incantationes, & diuinationem omnem, atque magicam Deus quidem homini non miscetur, sed per id medium commercium omne atque colloquium inter Deos, hominesque conficitur, & vigilantibus nobis atque dormientibus. Quicunque harum rerum peritus est, Dæmonius, idest fęlix vir, & sapiens nuncupatur, qui verò alias artes, & facultates quæ manibus explentur callent mercenarij nominantur. Enimuerò hi Dæmones multi ac varij sunt.* Et ij de Rep. versus finem (non secundo vt citauit Codronchus) habet hæc verba, quibus exprimitur expresse ars magica cum omnibus instrumentis, quibus Magi nostrorum temporum vtuntur in veneficijs agendis, vt ceteræ imagines, & similia. Verba Platonis sunt ista. *Bipartito enim generi humano venena officiunt; primò enim, vt modò diximus, corporibus, corpora secundum naturam læduntur. Deinde Magicis veneficijs, & cantibus, nodisque quibusdam persuadetur ijs quidem, qui officere student, posse id aßequi: illis vero facilè admodum ab illis veneficijs lædi posse. Hæc verò cæteraque huiusmodi quò pacto natura se habebat, nec facile sciri possunt; nec si quis sciat alijs persuaderi. Sed animis hominum circa hæc egrè suspitioseque inter se affectis haud admodum dignum est conari persuadere. Vt si cerea simulacra, siue ianuis, siue in triuio, siue in monumentis parentum viderint, hæc omnino despiciant, cum certam de his opinionem nullam habeant.* Et paulò post subiungit. *Quippe qui veneno nocere nititur, si corporibus id illaturus est; similiter qui Magicis cantibus id tentat ni Aruspex monstrorumque interpres sit. Sed iam lex ista de venenis huiusmodi sanciatur, qui non ad mortem hominis, sed pecorum, aut examinum veneno vtitur, siue etiam vt aliter quàm morte bestijs noceat; si medicus sit, & veneficij reus fuerit iudicatus, morte supplicium luat. Sin verò medicinę ignarus iudicium quid pati, dareve ipsum oportet constituat. Quando verò quis nodis, inductionibus, cantibus similibusque veneficijs ad nocendum paratus deprehensus est. Si Aruspex aut prodigiorum interpres sit, occidatur. Sin verò non fuerit iudicium de ipso similiter quid dare pativè debeat statuat.* Hæc Plato.

Plato in conuiuio.

98 Ex quibus vides Magicam artem, quæ etiam nostris temporibus est in vsu notam fuisse antiquis, atque legibus prohibitam fuisse, quas omnes referre longum esset. Videri possunt, Mercurius Trismegistus in Aschlepiade; Philostratus in Apollonio Tianeo; Porphirius in Epistola ad Acerbonem Sacerdotem; Iamblicum de mysterijs Ægyptiorum; Procuum in commentarijs ad Alcibiadem; Psellum, & alios, & licèt quædam à Poetis fabulosè dicta sint de Magicis effectibus. vt illud Virgilij.

Carmina vel Cœlo possunt deducere lunam
Carminibus Circæ socios mutauit Vlissis
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Nihilominus plurima alia non fabulosè, sed verissimè scriptos effectus legimus, vt supra uidimus; Et consentiunt Medici, Fernelius de rerũ abditis causis lib. 1. cap. 16. Codrõchus de morbis veneficis lib. 1. cap. 1. qui alios adducunt; præterquam quod, & sacræ litteræ id testantur de Pythonissa, de Magis Pharaonis, & alijs. Ego exemplum vnum adducere decreui, quod nostra hac tempestate accidit viro excellenti Baptistæ Codroncho Philosopho, ac Medico illustri Imolensi, quod quidem ipse narrat lib. suo de morbis veneficis, ac veneficijs, quo motus materiam hanc de maleficijs, & Dæmonibus exquisitè inuestigare decreuit; cum prius illam omnino tanquam falsam omnino despiceret, sicuti nostri Atheistæ qui Dæmones negant; narrabo autem illud verbis eiusdem Codronchi sic.

Maleficium Dæmoniacũ ex Codrõcho.

99 *Vt interim sileam mille historias, quæ leguntur apud Ioannem Nider in suo præceptorio, & fornicario; apud Henricum institorem; Syluestrũ Prierium in libris de strimagarum Dæmonumque mirandis; Iacobum Spinger in suo malleo Maleficorum; Alphonsum de Castro in eo quod scripsit de punitione hæreticorum; Paulum Ghirlandam in tractatu de sortilegijs; Ioannem Bodinum in Dęmonomia, & multos alios. Et illud tantùm memoriæ proddam quod mihi sat erit. Annis enim superioribus Francisca filia mea decem menses nata, apud nutricem insigni macie est affecta; sæpe, ac sæpius magna suspiria edebat, & quando defasciebatur semper plorabat egreque ferebat se defasciari præter puerorum morem, qui quamuis sint malè affecti, vel dolore aliquo detenti, cum fasciæ soluuntur quiescere, ac delectationem capere tum solent, nulla inuenta causa præter naturali affectus, nutriceque mutata, cum in deterius laberetur subijt suspicio vxori meæ cum esset puella admodum venusta inuidentiæ causa, vel odij cuiusdam vetulæ veneficio esse affectam. Quapropter culcitram inquirens nonnulla signa veneficij reperit; ciceres nempè, grana coriandrorum, frustum carbonis, & ossis defuncti, rem quandam compactam mihi incognitam, quam fieri ab his improbis fœminis ex quibusdàm cum sanguine menstruo mixtis retulit quidam*

dam

dam peritus exorcista. Præterea quasdam plumas filis artificiosè insertas, vt pileo, vt moris est facile applicari possent: quibus omnibus igne benedicto combustis, & adbibitis per triduum exorcismis, & alijs remedijs sacris, cœpit melius habere, & carnem assumere, ita vt curatam existimaremus. Nihilominus transactis nonnullis diebus, cum esset valdè inquieta, & multum ploraret, eodem lectulo denuò explorato inuenta sunt nonnulla alia instrumenta; quibus crematis sanitati restitui visa est: Attamen in plenilunio mensis, cum plorabunda noctem totam insomnem duxisset, manè colore cinericio fuit affecta, & ita mutata facie ab ea quæ vespere erat, vt esset res non minus lachrymis, quàm admiratione digna: Explorato denuò lectulo inuenta sunt frustula duo nucis siccæ, & ossis albi, nouem vel decem ossa piscium, quæ erant fabricata instar pectinum, quibus capita pectuntur cum quibusdam corrollis mira arte ex varijs rebus paratis; quibus igni traditis mutata domo, & omnibus alijs, & validioribus per exorcistam peritum adbibitis auxilijs Dei beneficio, absque vllo remedio naturali conualuit. Hæc Codronchus; quibus statim sub unxit hæc verba sequentia. *Quod quidem veneficium fortasse Deus permittit vt in mea puella experire, quod in alijs parum credebam veritatis habere. Pro quorum morborum cognitione, & curatione cœpi quærere libros huius professionis eosque legere, & illis fidem habere; ex quibus peritoque exorcista cum multa didicerim, & in multis ægrotantibus obseruauerim, libenter hunc laborem suscepi alijs opitulandi studio. Inter alios auctores quos mihi legere contigit fuit Claudius Gulliandus interpres sacrarum litterarum eruditissimus, qui interpretando Epistolam D. Pauli, quam ad Galatas misit, agens de fascino adamussim morbum filiæ meæ scribit: Quem Gallicè à quibusdam dicitur (le mal del Vauldorrerie) & ex quo infantes tabescunt, macrescunt, miserè torquentur, & aliquando incessanter clamant, & flent; quæ omnia symptomata, & signa in filia mea obseruaui; Ex quo vnicuique patere potest quàm vera sint hæc, cum idem morbus, cum eisdem signis auctore Dæmone, nunc, & multis ab hinc annis in Flaminia, & Gallia inferatur à veneficijs.* Hæc Codrōchus, qui cum fuerit Philosophus, & Medicus peritissimus, & experientia nedum in filia; sed in alijs hanc veritatem comprobauerit, certè cuicunque non omnino obcęcato fidem facere potest. Cap. 3.

100 Placet adducere aliud experimentum (inter multa adducta ab eo quæ omitto) ex Fernelio Medico Excellentiss. & doctiss. lib. 2. de abditis rerum causis cap. 16. qui habet hæc verba. *Iuuenis alius familia equestri paucis ante annis corporis concussione, & quasi conclusione ex temporum interuallis laborauit, qua nunc solum sinistrum bracchium, nunc dextrum, interdum etiam digitum vnicum, aliàs crus alterum, aliàs vtrumque, aliàs corporis truncum, tanta celeritate exagitaret, vix vt à ministris quattuor decumbens cohiberetur. Caput autem inconcussum iacebat, lin-* *Maleficium ex Fernelio Medico.*

gua, & locutio libera, mens sana, omnesque sensus integri, vel in conuulsionis ferocia. Decies minimum quotidie corripiebatur, in interuallis sanus, sed labore confractus. Vera epsilepsia iudicari poterat. Si mentis sensuumque læsio accessisset. Peritissimi quique Medici adhibiti conuulsionem epilepsiæ finitimam à maligno, venenatoque vapore spinæ dorsi impacto censuerunt, e quo vapor in eos neruos emanaret, qui à spina in artus quoquo versum non autem in cerebrum disseminantur. Brut. *Sana ea quidem me iudice sententia.* Eudo. *Hæc credita causa, vt summo veretur Chysteres imperantur freque͂tes, purgationes omnis generis, & validæ cucurbitulæ infiguntur neruorum initijs fotus, vnctiones, emplastra, primumque discutere͂t, deinque roborarent venenatamque malignitatem obterrerent. His parum proficientibus sudores prohiciuntur, balneis, estuarijs, & guaiacine ebeni decocto, quæ nihilo magis profuerunt* Brut. *Quid quæso, cur tam acuratis remedijs id malum non cessit?* Eudo. *Quoniam omnes longe aberramus à cognitione veri. Nam mense tertio primum deprehensus Dęmon quidam totius mali auctor, voce insuetisque verbis, ac sententijs, tum latinis, tum grecis (quanquam ignarus linguæ gracę laborans esset) se prodens. Is multa attendentium maximeque medicorum secreta detegebat, ridens quod eos magno periculo circumuenisset, quodque irritis pharmacis corpus hoc penè iugulassent; quoties laborantem pater inuisebat, is procul à conspectu inclamabat. Appellentem hunc arcete, & ab ingressione propulsate; aut torqueum è ceruice detrahete: ex hoc enim (vt Gallorum torquatis equitibus in more est) Diui Michaelis imago propendebat. Si sacra diuinaque verba coram legebantur ferocius subsultabat, & inhorsescebat. Cum intermissio erat ferociæ, laborans in quiete omnium meminerat, quæ inuitum se protulisse fatebatur, & dolebat: Cæremonijs, & execrationibus compulsus Dæmon negabat se crimine damnatum, & spiritum se nuncupabat; interrogatus quis esset, aut quomodo, & qua hæc potestate moliretur, dixit multa esse domicilia in quæ se recondat, & in quiete ad alios comigrare; se in hoc corpus iniectum à quodam, cuius nomen non efferret à pedibus ingressum in Regiam, & à pedibus egressurum cum præstitutus dies aduenerit.* Hæc Fernelius.

101 Quibus si addas communem consensum legis Dei, Conciliorum, legum Canonicarum, Constitutionum Pontificum, Sanctorum Theologorum ex vna parte, & ex alia legum humanarum, & ipsorum Gentilium Principum, Historicorum ex professo de alijs rebus scribentium; item confessionem Magorum ipsorum confitentium huiusmodi crimina, & eorum punitionem à iudicibus factam, certe nulla potest esse euidentior demonstratio.

Opinio

Opinio eorum, qui effectuum mirabilium prædictorum causas esse volunt corpora cœlestia, non Dæmones, impugnatur. Caput Septimum.

ADuersarij qui negant Dæmones dari, & substantiam aliquam supra hanc naturam corporeā, & immaterialem, mirum in modum torquentur, vt inueniant causas effectuum mirabilium, quos in præcedenti capite adduximus. Aliqui enim recurrunt ad corpora cœlestia, vt Mathematici, & Astrologi; alij ad Magiam naturalem; alij ad temperamentum corporis; alij ad imaginationem, vt Philosophi quidam, & Medici; quæ omnia quam sint impossibilia facile est ostendere.

103 Et primo incipiendo à corporibus cœlestibus sic argumentantur, omnis multitudo reducitur ad vnitatem, & omne diforme ad aliquod vniforme principium; sed actiones, & euentus sublunares, etiam hominum, tam ad vitia, quàm ad virtutes pertinentia, sunt varij, & multiformes; ergo debent reduci ad aliquod principium vniforme, & vniformiter mouens, sed tale est solum corpus cœleste, siue corpora cœlestia, quia illa sola solum vniformiter mouent. ergo dicendum est illa esse causas omnium rerum admirabilium, quæ fiunt in hoc mundo, & non in Dæmones; & sic in corpora cęlestia referunt causas prędictorum effectuum mirabilium, non in Deum, vel in Angelos, aut Dæmones. 1. Rō Mathematicorū, & Astrologorum.

104 Secundo, si Cœlum, ac sydera non essent omnium sublunariū effectuum causæ, Astrologi non adeò frequenter bellorum exitus, ac alios euentus prædicere possent. At hæc verè prædicunt; ergo eorum causas agnoscunt; cognita enim causa cognoscitur effectus; & ignorata causa, ignoratur effectus; causæ autem illorum effectuum dicunt Astrologi esse corpora cœlestia. ergo corpora cœlestia sunt illorum effectuum veræ causæ. 2. Ratio.

105 Tertio, corpora cęlestia, vt sydera, alia sunt fortunata, alia infortunata; planetæ habent suas proprietates, & quæcunque in vita aguntur ea, statis, certisque temporibus planetę ipsi efficiunt, & ideò quæ casu, & fortuna euenire dicuntur, ex actione, & dispositione corporum cœlestium illud solum efficitur. 3. Ratio.

Quod confirmant, quia Magi, quando aliquod maleficium efficere volunt, recurrunt ad syderum obseruationem, & regulantur penes dispositionem planetarum. *Confirmatio.*

106 Pro Astrologis ab alijs sic arguitur. Est commune axioma Philosophorum & Theologorum, mundum inferiorem superioribus motibus esse cōtiguum, atque omnem suam virtutem à superiori pen- 4. Ratio.

dere, & gubernari, ergo quidquid fit in hoc mundo sublunari, totum fit virtute orbium & corporum cœlorum, tanquam per causam efficientem, & consequenter monstra, & prodigia superiori cap. adducta ex Val. Max. & alijs non ab aliquo Dæmone, sed à constellationibus tunc temporis concurrentibus fiunt.

5. Ratio. 107 Idem adhuc experientia comprobatur. Nam videmus ad motum solis per eius accessum, & recessum anni tempora variari, & aduenire verem, æstatem, autumnum, & hyemem; videmus etiam per hanc varietatem habitus, & conditiones omnes viuentium variari, vt constat de frugibus, arboribus, & ipsis elementis. Præterea in eodem die per motum solis videmus variam mutationem aëris; aliter enim de mane, aliter in meridie, aliter vesperi, aliter de nocte; luna quantas habeat vires in omnia corpora, præsertim fluxiora; vt in mari quo ad fluxum, & refluxum omnes norunt. Vnde videmus tot obseruationes lunæ in agricultoribus, pastoribus, nautis; de lunæ motibus tot sæculis obseruatas. cum ergo euidentissimum sit corpora cœlestia solem, & lunam hæc agere, in hæc inferiora non est negandum, reliqua corpora cœlestia, & sydera habere actiuitatem permutandi corpora ista inferiora sibi subiecta, ac inducendi monstra, & prodigia, & alios effectus per virtutes eorum particulares, quamquam oculcas nobis, quas tamē sapientes possint cognoscere, & futura præuidere, & alijs prædicere, non secus ac Medici, pastores, agriculæ, ac Nautæ faciant.

6. Ratio. 108 Sexto. Certum est aeris habitum, tempestatesque ex statura, & positione syderum variari; calorem, frigus, siccitatem, humiditatem, & quascunque impressiones, quæ in aere fiunt à corporibus cœlestibus motibus, & influxibus generari, & ex his causari abundantiam fructuum, & annonæ, vel illorum charitatem. Quis negabit à stellis, nō modò tempestatum mutationes, terremotus, sed pestilentias quoque, & morborum varia genera, in pecoribus, in hominibus; Item corporis temperaturam, bilæ acretionem; vnde bella, seditiones oriuntur; & demum ea quæ ad externa, sed cum his conexa, vt sunt honores, dignitates effici posse? Si autem ista in nobis, & in animalibus, & elementis efficere possunt; non est negandum etiam prodigia, opera miranda, morbos, & quæ videntur fascinationes, & incantamenta, & à Dæmonibus propria virtute facta, à syderibus cœlestibus generari.

7. Ratio. 109 Vltimo multa videmus supra vires nostræ mortalitatis fieri. Vt prodigia quæ diximus; multa videmus præter rationem; & meritum in cursu rerum humanarum fieri; plurima præter ordinem, & institutum conditionis humanæ. Videmus hunc habilem ad Philosophiam, illum ad Poeticam; alium litteras aspernantem, vel ciuile negotium; Alium bella armaque felicius tractare, & similia: hæc varietas,

rietas; & opera supra naturam non ab alia causa produci posse videntur præterquàm à syderibus. ergo illa esse causas omnium rerum admirabilium, dicendum est.

110 Opinio ista quàm euidẽter sit falsa, & rationes istæ quàm sint imbecilles nullo negotio ostenditur. Quod opinio sit falsa hac inuicta ratione probat. Corpora cœlestia sunt causæ vniuersales non particulares; ad effectus autem particulares, vltra causam vniuersalem effectiuam, & remotam, requiritur causa particularis, & proxima efficiens. Sicut enim ad generationem hominis, & cuiuscunque alterius rei particularis sublunaris, vltra causas vniuersales Deum, & solem, requiritur homo particularis proximè generãs hominem; ita ad quoscunque alios effectus particulares, vt sunt serpens Epidaurius, translatio Deorum Penatuum Alba Lauinium, & reliqua superius adducta, vltra concursum corporũ cœlestium requiritur causa proxima, & particularis, quam non possumus assignare nisi ponamus esse Dæmones. Quod patet, quia in historijs nulla alia causa particularis assignatur, nec isti, qui dicunt cœlos esse causas horum operum mirabilium, vllam causam particularem assignant; Secundum Philosophiam autem, vt dictum est, in omni effectu vltra causam vniuersalem requiritur causa particularis, & proxima, à qua specificatur effectus; causa enim, propter quam homo generat hominem, & non ęquum, prouenit à causa particulari, & proxima, non à motu cœlorum, qui est causa vniuersalis omnium motuum particularium sublunarium.

Reijcitur allata opinio.

1. Ratio.

111 Præterea scirem libenter quis syderum motus, vel aspectus causa fuerit, vt Virgo illa Vestalis sola hauserit aquam cribro, & detulerit in Templum Deæ Vestæ; & iterum altera Vestalis traheret Nauim Matris Deorum Zona, quam millia hominum, & bouum dimouere non poterant. Quare hunc effectum produxerit in istis mulieribus, & non alijs? si recurrant ad natiuitatem, seu ad conceptionẽ factam sub tali signo; oportebit alias mulieres sub eo signo ortas, & conceptas eundem effectum facere, quod tamen non euenit; recurrere ergo ad corporum cœlestium motus, & proprietates, quæ sunt naturales, & semper eædem sunt, tanquam ad causas proximas, & particulares, est plusquam ridiculum; cum hæc singularia facta pro monstris, & miraculis, quæ insolita sunt, habeantur, & existant.

2. Ratio.

112 Tertio. Si corpora cœlestia essent causæ proximæ horum effectuum, & rerum Magicarum, & actionum humanarum; sequeretur illa necessariò euenire, non autem ad libitum hominum. At veneficia, incantationes, & effectus Magici fiunt pro arbitratu Magorum ad eorum placitum, & gustum, vt patet. ergo antecedens patet; quia corpora cœlestia sunt ordinatissima, & motus eorum semper eodem modo

3. Ratio.

do se habent. Minor est euidens, quia homines liberi sunt, & agunt quando volunt vt experientia videmus. Quod enim corpora cœlestia non tollant liberum arbitrium; certissimum est etiam secundum Philosophos omnes qui factum negāt, vt sunt præsertim Peripatetici.

Responsio tacita reijcitur

113 Quod si quis dicat cum aliquibus corpora cœlestia hos effectus producere non se solis, sed quibusdam figuris, characteribus, ac numeris, in sublunaribus, vel ab aliquo Mago, vel forte casu factis, qui habent similitudinem cum characteribus figuris, ac numeris cœlestibus, & à cœlestibus virtutem accipiunt, ad huiusmodi effectus producendos ad eum modum, quo Echo ex opposito pariete causatur, & sicut radij collecti in cauo speculo repercussu corpus oppositum inflammant, atque ista pro causis secūdis inseruire ad hos effectus miros producendum. Contra hæc responsio est pura imaginatio fictitia. Primo hæc responsio non iuuat Astrologos, qui dicunt omnia euenire sola virtute corporum cœlestium, nō autem virtute aliquarum figurarum in sublunaribus inuentarum, totam enim causam efficientem volunt esse in constellationibus, & ab illa effectus ipsos produci. Venefici autem & Magi, qui ad hoc effugium concurrunt facilè decipi probatur: quia fictitium, & vanum est in Cœlo certas figuras, & characteres reperiri, quibus figuræ & characteres similes in sublunaribus respōdeāt. Quis enim nescit nullas in cęlo esse veras vrsas, leones, & angues, & alia quæ pinguntur ab Astronomis in suis spheris artificialibus? omnia sunt ficta, & ad placitum posita ad distinguendum stellas abinuicem. Cum ergo omnia ista sint fictitia, optimè sequitur ab huiusmodi figuris, & fictionibus effectus istos, & prodigia monstruosa quæ adduximus fieri non posse, sed necessariò recurrendum esse ad aliquam substantiam immaterialem, quæ ista efficiat. Exempla autem adducta ab aduersarijs nullius momenti sunt, quia illa sunt de rebus realibus non fictitijs, vt patet de Echo, & speculis incendiarijs.

Ad illud de numeris Mathematicis.

114 Quæ autem dicūtur de numeris Mathematicis, omninò vana sunt. Cum enim numeri sint quantitas nimirum discreta, & quantitas nullam vim habeat effectiuam, vt ex Philosophia patet; quæ omnem actiuitatem qualitatibus tribuit, sequitur numeros nullum effectuum prædictorum, neque aliorum efficere posse. Est enim sermo de numero formali non de numero numerato; quia illæ est res realis, quæ numeratur, de qua non est dubium si est actiua conferre ad actionem, sed de illa nunc non est sermo.

Ratio ex Arist. 12. Met. cōtra actionem numerorum.

Sufficiat ratio Arist. lib. 12. Met. tex. 56. in quo probat contra Pitagoricos numeros nō posse esse principia rerū, quam infra adducemus.

4. Ratio.

115 Quarto constans doctrina est corpora cœlestia agere in hæc inferiora solo lumine, & motu: De influentijs est difficultas, an corpora

pora cœlestia habeant aliquas proprietates particulares, secundũ quas agant in hæc inferiora. Sed quicquid sit de hac quæstione certum est quod illæ influentiæ, & virtutes si dantur, non possunt communicari rebus sublunaribus nisi mediante motu vel lumine, quia superiora nõ coniunguntur his inferioribus, nisi per motum, & lumen; omnis autem actio physica fit per contactum physicum, & corporeum. Motus autem, & lumen, & isti influxus sunt res naturales, naturaliter agẽtes, ideo semper eodem modo agentes. Si ergo monstra, & effectus illi similes miraculis à corporibus cœlestibus producerentur motu, vel lumine, vel aliqua occulta influentia, semper isti effectus producerentur, & non semel, sicuti aurum, & metalla in visceribus terræ producuntur, & Helitropium sequitur motum Solis, & magnes trahit ferrum, & fluxus, & refluxus maris continuo fit, & similia, quæ ab auctoribus ponentibus influentias fieri dicuntur, semper, & continuo fiunt.

116 Neque valet dicere, quod hoc prouenit ex indispositione materiæ. Quia materia de se nec est quid, nec quale, &c. Et nullam habet formam, vel qualitatem secundum quam sit magis, vel minus capax; sed est pura potentia respectu omnium formarum ad quas est in potentia, ideò tota dispositio & varietas in materia oritur in his compositis sublunaribus à forma: in huiusmodi autem effectibus similibusque miraculis nõ potest esse diuersitas ab aliqua forma sublunari; quia aduersarij totam causalitatem esse à corporibus cęlestibus volunt. Necesse est ergo quod forma sit inducta à sydere cęlesti secundum eius proprietatem; vel secundum eius lumen vel motum; quæ omnia cum sint naturaliter agentia, & ordinatissima, necessariò quoque efficerent continuo hos effectus, vel saltem, vt plurimum; quod tamen videmus esse omnino falsum. Neque enim singulis annis, vel semper certis annis serpens Epidaurius proficiscitur Romam; nec Quinta Claudia semper itidem certis temporibus trahit Nauim deferentem simulacrum Matris Deorum, & alia quæ supra narrauimus certis temporibus redeunt; at ea quæ à corporibus cęlestibus efficiuntur videmus singulis annis euenire; vt terræ & arborum fructus, species animalium, eædem semper sunt, eodem modo viuunt, generantur, & conseruantur, & sic de alijs. Actiones humanæ variantur, quia à libero arbitrio pendent, quòd non est subiectum cęlo: nisi quodammodo per accidẽs, quatenus cęlum agit quoque in corpus humanum; Quæ autem per accidens eueniunt & præter ordinem vniuersi, sunt monstra, & entia imperfecta; effectus autem adducti supra, sunt quasi miracula, & supra naturam, & consequenter nobilissima entia; ergo non possunt produci à cęlo per accidens, ergo à Dæmonibus proueniunt.

Obiectio tacita reijcitur

117 Quarto fundamentum Astrologorum, quod hæc quasi miracula

5. Ratio.

Cõtra fundamentum Astrologorũ. cula & prodigia sint a corporibus cœlestibus non habet soliditatem realem. Quæro enim vnde ipsi nouerunt huiusmodi effectus prouenire à corporibus cœlestibus; si dicant hoc didicisse à Caldeis, Ægiptijs Platonicis, quærimus vnde Caldei, Ægiptij, & Platonici hoc didicerint. si dicant vt se iactant, obseruatione, & experientia per quadrigentum septuaginta millia annorum, dicimus hoc esse purum figmentum; Quod ex eo maximè patet; quia huiusmodi obseruationes, & experientias non millies, sed neque semel, ne dicam bis obseruare potuerunt. Quoniam facies Cœli, & positura omnium corporum cœlestium, quæ semel fuit vel nunquam, vel solum post sex, & triginta annorum millia, in quo spatio temporis octaua sphera, in qua sunt stellæ fixæ, complet cursum suum, vt præcipuè Mathematici se probasse

Phauorinus profitentur redit. Hanc rationem Phauorinus apud Aulum Gelium lib. 14. cap. 1. & plures alij efficacius conficiunt; sed contra Astrolo-

Ioan. Picus Mirandulanus. gos non desunt qui scribant Ioa. Picus eruditissime, eos confutat in libris contra Astrologos & sufficiat hoc quod Arist. qui diligentissimus corporum Cœlestium perscrutator fuit; si Astrologia aliquid veritatis contineret eam non omisisset: Cum si vera esset nulla esset præstantior scientia. Quid enim nobilius, & præstantius esset, quàm omnia præterita, præsentia, & futura cognoscere in per se causis proximis, pręstantissimis, æternis, & infallibilibus? Dicere ergo causas proximas, & immediatas, & particulares horum effectuum esse corpora cęlestia est mera euasio. Verùm, vt quàm absurda etiam antiquis gentibus hæc ars Astrologia visa fuerit, & simul quàm vana sit placet hic ponere ad litteram disputationem, quàm habet Cicero lib. 2. de diuinatione aduersus ipsos. Fortasse enim alicui gratum erit eàm hic habere, ne ad inueniendum eam in Cicerone laborare cogatur. est autem

Disputatio Ciceronis aduersus Astrologos. hæc. *Ad Chaldeorum monstra veniamus; de quibus Eudoxus Platonis auditor in Astrologia iudicio doctissimorum hominum facilè princeps, sic opinatur, id quod scriptum reliquit: Chaldeis in prædictione, & in notatione cuiusque vitæ ex natali die minime esse credendum. Nominat etiam Panætius, qui vnus è Stoicis Astrologorum prædicta reiecit; Archelaum, & Caßandrum summos Astrologos illius ætatis, qua erat ipse, cum in cæteris Astrologiæ partibus excellerent, hoc prædictionis genere non vsos. Scylax Halicarnaßeus familiaris Panætij excellens in Astrologia idemque in regenda sua Ciuitate Princeps, totum hoc Caldaicum prædicendi genus repudiauit. Sed vt ratione vtamur, omißis testibus, sic isti disputant, qui hęc Chaldeorum natalitia prædicta defendunt, vim quandam eße aiunt signifero in orbe ζωδιακὸς dicitur, talẽ, vt eius orbis vnaquæque pars alia alio modo moueat, immutetque cælum, perinde vt quæque stellæ in ijs finitimisque partibus sint quoque tempore; eamque vim variè moueri ab ijs syderibus,*

quæ

quæ vocantur errantia. Cum autem in eam ipsam partem orbis venerint in qua sit ortus eius, qui nascitur; aut in eam, quæ coniunctum aliquid habeat, aut consentiens; ea triangula illi, & quadrata nominant. Etenim cum tempore anni, tempestatumque, Cœli conuersiones, commutationesque tantæ fiant accessu stellarum, & recessu; cumque ea vi solis efficiantur, quæ videmus: non verisimile solum, sed etiam verum esse censent, perinde vtcumque temperatus sit aer, ita pueros orientes animari, atque formari; ex eoque ingenia, mores, animum, corpus, actionem vitæ, casus cuiusque, euentusque fingi. O delirationem incredibilem! Non enim omnis error stultitia est dicenda. Quibus etiam Diogenes Stoicus concedit aliquid, vt prædicere possint dumtaxat quali quisque natura, & ad quam quisque maximè rem aptus futurus sit: cætera quæ profiteantur negat vllo modo posse sciri, etenim geminorum formas esse similes, vitam atque fortunam plerumque disparem. Proclus, & Euristhenes Lacedemoniorum reges gemini fratres fuerunt. At hi nec totidem annos vixerunt anno enim Procli vita breuior fuit, multumque is fratri rerum gestarum gloria præstitit. At ego idipsum quod vir optimus Diogenes Chaldeis, quasi quadam præuaricatione concedit, nego posse intelligi. Etenim cum, vt ipsi dicunt, ortus nascentium luna moderetur, eaque animaduertant, & notent sydera natalitia Chaldei, quæcunque lunæ iuncta videantur oculorum fallacissimo sensu iudicant ea, quæ ratione atque animo videre debebant. Docet enim ratio Mathematicorum, quam istis notam esse oportebat, quanta humilitate luna feratur, terram pęne contingens; quantum absit à proxima Mercurij stella, multo autem longius à Veneris; deinde alio interuallo distet à Sole, cuius lumine collustrari putatur. Reliqua verò tria interualla infinita, & immensa, à Sole ad Martis, inde ad Iouis, ab eo ad Saturni stellam, inde ad Cœlum ipsum quod extremum atque vltimum mundi est. Quæ potest igitur contagio ex infinito penè interuallo pertinere ad lunam, vel potius ad terram? Quid? Cum dicunt id quod ijs dicere necesse est omnes omnium ortus quicunque gignantur in omni terra, quæ incolatur eosdem esse, eademque omnibus, qui eodem statu Cœli, & stellarum nati sunt, accidere necesse esse; nonne eiusmodi sunt, vt ne Cœli quidem naturam interpretes istos Cœli nosce appareat? Cum enim illi orbes, qui Cœlum quasi medium diuidunt, & aspectum nostrum definiunt, qui à Græcis ὁρίζοντες nominantur à nobis finientes rectissimè nominari possunt varietatem maximam habeant, aliique in alijs locis sint: necesse est ortus occasusque syderum nō fieri eodem tempore apud omnes quod si eorum vi Cœlum modò hoc, modò illo modo temperatur: qui potest eadem vis esse nascentium, cum Cœli tanta sit dissimilitudo? in his locis, quæ nos incolimus, post Solistitium canicula exoritur & quidem aliquot diebus; apud Troglodytas, vt scribitur, ante Solstitium: vt si iam concedamus aliquid vim cœlestem ad eos, qui in terra gignuntur pertinere, confitendum sit

illis,

illis, eos qui nascuntur eodem tempore, posse in dissimiles incidere naturas propter Cæli dissimilitudinem. Minimè illis placet. Volunt enim illi, omnes eodem tempore ortos, qui vbique sint nati, eadem conditione nasci. Sed quæ tanta dementia est, vt in maximis motibus mutationibusque Cæli nihil intersit, qui ventus, qui imber, quæ tempestas vbique sit? Quarum rerum in proximis locis tantæ dissimilitudines sæpe sunt, vt alia Tusculi, alia Romæ eueniat sæpe tempestas. Quod, qui nauigant, maximè animaduertunt, cum inflectendis promontorijs ventorum mutationes maximas sæpe sentiant. Hæc igitur cum sit, tum seueritas, tum perturbatio Cæli estne sanorum hominum hoc ad nascentium ortus pertinere non dicere? Quod non certè pertinet. Illud nescio, quid tenuè, quod sentiri nullo modo, intelligi autem vix potest, quæ à luna cęterisque syderibus Cæli temperatio fiat dicere ad puerorum ortus pertinere. Quid, quod non intelligunt seminum vim, quę ad gignendum, procreandumque plurimum valeat funditus tollit, mediocris erroris est; quis enim non videt, & formas, & mores, & plerosque status, ac motus effingere à parentibus liberos? Quod non contingeret, si hoc non vis & natura gignentium efficeret, sed temperatio lunę cælique moderatio. Quid, quod vno, eodemque temporis puncto nati, dissimiles, & naturas, & vitas, & casus habent: parum ne declarant nihil ad agendam vitam nascendi tempus pertinere; nisi forte putamus neminem eodem tempore ipso, & conceptum, & natum, quò Aphricanum. Numquis igitur talis fuit? Quid? Illud ne dubium est, quin multi, cum ita nati essent, vt quędam contra naturam deprauata haberent, restituerentur, & corrigerentur ab natura, cum se ipsa reuocasset, aut arte, aut Medicina? aut quorum linguæ sic inhererent vt loqui non possent eæ scalpello resectę liberarentur? Multi etiam naturę vitium meditatione, atque exercitatione sustulerunt, vt Demosthenem scribit Phalereus, cùm prędicere nequiret exercitatione fecisse, vt planissimè diceret. Quod si hęc astro ingenerata, & tradita essent, nulla res ea mutare posset. Quid? dissimilitudo locorum, nonne dissimiles hominum procreationes habet? Quas quidem percurrere oratione facile est. Quid inter Indos, & Persas, Æthiopas, & Syros differat corporibus, animis, vt incredibilis varietas dissimilitudoque sit. Ex quo intelligitur plus terrarum situs, quàm lunæ tractus ad nascendum valere. Nã quod aiunt quadraginta, & septuaginta millia annorum in periclitandis experiundisque pueris quicunque essent nati, Babilonios posuisse, fallunt. Si enim esset factitatum non esset desitum; neminem autem habemus auctorem, qui aut fieri dicat, aut factum sciat. Videsne me non ea dicere, quæ Carneades, sed ea quæ Princeps Stoicorum Panætius dixerit? Ego autem etiam hoc requiro, omnes ne, qui Cannensi pugna ceciderunt vno astro fuerint. Exitus quidem omnium vnus & idem fuit. Quid? qui ingenio, atque animo singulares, num astro quoque vno? quod enim tempus, quo non

iunu-

innumerabiles nascantur? At certè nemo similis Homeri. Et si ad rem pertinet, quomodo Cælo affecto, compositisque syderibus quodque Animal oriatur; valeat id necesse est etiam in rebus inanimis. Quo quid dici potest absurdius? L. quidem Tarutius Firmanus, familiaris noster, in primis Chaldeis rationibus eruditus vrbis etiam nostræ natalem diem repetebat ab ijs parilibus, quibus eam à Romulo conditam accepimus. Romamque cum esset in iugo luna natum esse dicebat; nec eius fata canere dubitabat. O vim maximam erroris! Etiam ne vrbis natalis dies ad vim stellarum, & lunæ pertinebat! fac in puero referre, ex qua affectione Cæli primum spiritum duxerit: num hoc in latere, aut in cæmento, ex quibus vrbs effecta est potuit valere? Sed quid plura? quotidie refelluntur. Quàm multa ego Pompeio, quàm multa Crasso, quàm multa huic ipsi Cæsari à Chaldeis dicta memini, neminem eorum, nisi senectute, nisi domi, nisi cum claritate esse moriturum, vt mihi per mirum videatur quemquam extare, qui etiam nunc credat ijs, quorum prædicta quotidie videat re, & euentis refelli.

119 Ad rationes pro Astrologis adductas facilis est responsio. Ad primam maior propositio omnis multitudo, & difformitas reducitur ad vnitatem, & vniformitatem est vera de causa vniuersali, non de causa, & de principio particulari; Hæc enim sunt plura, & diuersa pro diuersitate effectuum, & rerum causatarum, & est vera de effectibus naturalibus, & naturaliter productis, non de ijs, quæ à voluntate libera emanant, vt sunt actiones humanæ: quia corpora cœlestia super illos non habent vllam causalitatem nisi per accidens, quatenus scilicet habent actionem super corpora humana. Et sic concedimus, quod prodigia illa adducta, & quasi miracula reducuntur in corpora cœlestia, & motum illorum, tanquam in causam vniuersalem; sed tunc est difficultas de causa proxima, & particulari à qua producuntur quæ cum nulla alia assignari possit quàm dæmon, vel Dæmones, dicendum est Dæmones esse. Ad primam rationem.

120 Ad secundam clarissimum est prædictiones Astrologorum esse falsissimas experientia ipsa, & eorũ prædictiones deridentur à Philosophis, & Historicis, & à legum latoribus Astrologia iudicatoria prohibetur tanquàm falsa, ex centum enim pronosticis vix aliquando vnum verificatur, quod casu euenit; Et quidem Picus Mirandulanus lib. 2. contra Astrologos cap. 7. & 8. ostendit artem illam diuinandi Astrologicam, maximè horum temporum esse nullius fidei, tum quia eorum pronunciata, tam vniuersalia, quàm particularia sint falsa, vt ibi ipse ostendit; & quia recurrant ad Almanac, seu ad Ephemerides, quod faciendo necesse est in positione syderum multa omittere propter quæ etiám, si vera esset Astrologia hoc modo procedendo, necessarium esset omninò errare; tum quia est impossibile per constellationẽ Ad secundã rationem. Picus Mirãdulanus.

aliquam

aliquam præterita, vel futura præuideri; quia causa non est posterior suo effectu, neque cum non est, causare potest; ideo si constellationes sunt causæ rerum, tunc causant quando sunt, non quando subsequuntur; neque quando præcedunt, & transeunt, vt scitè Picus Mirandulanus ostendit contra eos lib.4.cap.5.& 6. & alibi. Sed neque constellationes possunt esse signum rerum futurarum, nec preteritarum, quia omne signum naturaliter significans & non ex instituto hominum, vel est effectus rei signatæ, vel causa; at constellationes non possunt esse effectus rerum signatarum, quia a rebus sublunaribus quas significant non dependent; Neque rerum futurarum, quia illarum non sunt causæ; quoniam res futura non pendet a causa præsenti, quæ transit, & non permanet: Constellatio autem præsentis diei transit; non potest ergo esse causa effectus futuri ad mensem, ad annum &c. vt idem Io. Picus lib. eodem 4. contra Astrologos cap.12. eruditè ostendit. Quod si dicant vim deriuatam à constellatione seruari; quæso ostendant in quo illa vis conseruetur. Vtique aut in materia, aut in causis inferioribus, & secundarijs; sed cum materia & causæ secundæ tot mutationibus sint obnoxiæ, & aliæ constellationes de nouo semper adueniant, nouas vires infundentes, sequitur priorem vim necessariò euanescere. Et eodem lib. cap. 9. adducit multss prædictiones de vita, & morte virorum illustrium, quæ omnes falsissimæ repertæ sunt.

Ad tertiam rationem.

121 Ad tertiam respondetur, falsum esse illud fundamentum. Aliqua sydera esse fortunata, & alia infortunata. A Cœlo enim pendet tota natura tanquàm à causa, & principio efficiente, & conseruante: causa autem efficiens, & conseruans non est malefica, nec destructiua; ideò absurdum est statuere aliquas stellas esse maleficas. Effectus fortuiti non habent causam per se secundum Arist. sed per accidens; effectus enim fortuitus est, qui euenit præter intentionem hominis agentis, vt cum quis fodiens terram inuenit thesaurum; actio enim illa est præter intentionem hominis fodientis terram, & est omninò accidentale, quod fossio illa terræ, & locus ille terræ in quo est thesaurus simul concurrant. Vnde causæ proximæ sunt omninò accidentales. Verùm licèt respectu intellectus, & rationis humanæ, effectus fortuitus sit præter intentionem, & non sit causa per se; tamen Arist. in lib. de bona fortuna, & 2. lib. Magnorum Moralium cap.8. ponit esse causam aliquam per se internam scilicet impetum quendam naturæ. Sed præter hanc ponit etiam causam externam, & hanc esse Deū; vt probat Scotus in quol.21.& 7. ad Eudemum cap.18. vbi ait Deum esse causam effectuum fortuitorum; & nos explicauimus in lib. de prædestinatione disp.57. cap. vltimo. Et tunc Deus vel producit hos effectus per se immediatè, quod Arist. non repugnat, quia ponit animam rationalem immor-

immortalem produci à Deo immediatè facta dispositione per causas secundas naturales, vt ibi diximus; Vel illam producit mediantibus corporibus cœlestibus, si est res naturalis, quæ habeat causas naturales proximas, sed ignotas intellectui, & rationi, & illi coniungitur per accidens, quatenus illa illum effectum non intendebat: Et sic apparet, quod non datur aliquis effectus precisè prouenìens ex actione corporum cœlestium sine concursu causarum secundarum & proximarum, quæ ordinantur ad illum effectum à Deo per motionem illarum causarum præter cognitionem ipsius intellectus, & voluntatis creatæ secundum Philosophos. Secundum Theologos autem effectus fortuiti habent causam externam præcipuè, quæ est Deus ipse, qui omnia per prouidentiam suam gubernat; adhibendo, vel media naturalia, vel per se solum aliqua efficiendo vt Theologi docent. Satis est nobis quod effectus fortuiti a solis corporibus cœlestibus, & constellationibus non proueniunt.

Ad confirmationem iam dictum est corporum cęlestium virtutem, & actionem in hæc sublunaria esse vniuersalem, non particularem; & proinde falsum est Magos Maleficia sua facere virtute corporum cœlestium, & constellationum, sed Dęmon est, qui operatur illa maleficia ex pacto: suadet tamen Magos constellationes, & motus Cœlorum obseruare, vt eis suadeat à corporibus cęlestibus cogi ipsos Dęmones, & à Magis, virtutem corporum cœlestium ad illos effectus induci. Sunt ergo deceptiones Dæmonum. *Ad confirmationem.*

122 Ad quartum respondetur. Verissimum esse Mundum hunc sublunarem gubernari à mundo superiori scilicet à corporibus cœlestibus. Sed hęc gubernatio tota est vniuersalis, & tendit solùm in quattuor elementa, & in ea quæ ex illis constant, vt sunt animalia, plantæ, &c. Et est actio vniformis, & naturalis; ideò ab illo mundo superiori solùm res naturales producuntur, non autem ea, quæ superant naturam, & similia miraculis sunt, cuiusmodi sunt ea, quæ superiori capite adduximus de Virgine Vestali hauriente aquam cribro, & de Claudia Zona trahente Nauim Matris Deorum, quam millia hominum, & bouum trahere non poterant; & migratio serpentis Epidaurij Romam; Deorum penatuum Alba Lauinium, ista enim superant vim elementarem; sunt insolita ideò à corporibus cęlestibus, vel ab eorum constellationibus minimè fieri possunt. Ad quartũ.

123 Vnde Pomponatius, licèt vbi supra dixerit saluari posse naturaliter fieri ea quæ Valerius Max. lib. 1. cap. de somnijs, & miraculis dicit; tamen non adduxit exempla, & miranda, quæ nos supra adduximus de Virginibus Vestalibus, de serpente Epidaurio, & Dijs penatibus, sed solùm de somnijs & diuinatione, & de puero, qui locutus est Pomponatius.

E statim

ſtatim cum natus fuit. At licèt concederemus illi naturaliter locutionem, ſeu ſonum ſimilem locutioni & voci a corporibus cęleſtibus fieri poſſe; quod tamen falſum eſſe infra oſtendemus; tamen de miraculis ſupra adductis minimè poteſt concedi. Neque enim poteſt intelligi quomodo intelligentiæ per corpora cęleſtia tunc temporis fecerint, vt Claudia Zona ſua traxerit Nauim, quam millia hominum, & bouum non potuerunt mouere; Neque quod ſerpens Epidaurius tanto tempore, & tam longo itinere ita placidè ſe geſſerit. Quæ enim influentiæ ſic ſpeciatim, & continuato tempore poterant dirigere ſerpentem illum, vel pro illo tunc, ſic præter naturam influere ad motum illius Nauis; vel quæ complexio erat in Naui, vel in Zona illa, vel in corpore Veſtalis Claudiæ vt poſſet illam Nauim tunc trahere, & verbis illis dictis: Idem de Q. Tacia. Quæ enim erat complexio cribri, vel aquæ acceptæ in cribro, vt pro illo tempore non deflueret? & idem dicas de alijs. Vaniſſimum eſt ergo effugium, ad corpora cęleſtia recurrere in his actionibus; ſed abſolutè dicendum eſt fieri operatione Dæmonum; vel in rebus bonis Angelorum, & ſic concedendum eſt dari Dæmones, & Angelos diſtinctos ab intelligentijs mouentibus orbes cęleſtes.

Ad quintũ. 124 Ad quintum reſpondetur. Verum eſſe per corpora cęleſtia præſertim verò per acceſſum & receſſum ſolis anni tempora variari, habitus viuentium omnium mutari, & in eodem die plures mutationes fieri, & à corporibus cęleſtibus præſertim lunæ, fieri ęſtum maris (ſi tamen hoc verum eſt.) At cùm ex his infertur eadem ratione à corporibus cęleſtibus, & eorum conſtellationibus poſſe fieri opera ſupra naturam, quæ diximus; negamus conſequentiam. Ratio eſt, quia non eſt par ratio, de illis, & iſtis: illa enim ſunt ordinaria, & naturaliter, & ſemper fiunt, & conſtant ex elementis in quæ, & compoſitis ex illis corpora cęleſtia, & cęleſtes conſtellationes habent vim, vt dictum eſt ſupra. At illa, de quibus eſt ſermo, non ſunt res elementares, nec ex illis confectæ, nec regulariter, nec continuò fiunt, ſed actus ſupra vires naturæ raro euenientes; ideò non eſt par ratio de his, & illis, & conſequenter, quod ſi illa fiunt à corporibus cęleſtibus, hæc quoque fiant, minimè valet.

Ad ſextum. 125 Ad ſextum reſpondetur. Aeris habitum, calorem, frigus, ſiccitatem, humiditatem & alias qualitates elementorum, & compoſitorum ex illis, vt humores corporis Animalium, & ſimilia duobus modis poſſe variari. Vno modo pro recta diſpoſitione rerum ſublunarium, & earundem generatione, & conſeruatione naturali. Alio modo pro variatione incongrua præternaturali & diſtructiua. Prima oritur ex corporibus cęleſtibus, quæ à natura, ſeu à Deo deputata ſunt

ad gubernationem huius mundi inferioris; ideò eorum actio est ad cõseruationem, non ad destrũctionem. Secunda variatio verò oritur ex inordinatis materiæ motibus, nec obtemperantibus motibus cęlestibus regulatissimis. Vnde nec Plato in Timeo, nec Arist. in Meteorologicis, tempestates, & motus istos inordinatos tribuunt corporibus cęlestibus, sed pugnæ qualitatum quattuor elementorum, quæ si à Cęlo non continerentur intra suos limites citò mundus destrueretur; immo vt doctissimè Picus Mirandulanus disseruit, dato quod varia sydera præsint diuersis elementis, & qualitatibus (quod tamẽ ipsi Astrologi ostendere non possunt, vt latè ipse Mirandulanus ostendit) vt Mars igni, & sic de alijs, ex hoc deducitur potius sydus illud nihil agere in illud elementum, vel qualitatem, nisi quod bono ordini, naturęque legibus sit consentaneum, atque tumultuantem illam potius compescere, & torpentem suscitare, non autem tumultum, & torporem inducere. Idem de humoribus corporum Animalium. Nam dato quod atræ bili præsit Saturnus, Mars rubre, alius sanguini, alius pituite, opus horum syderum nullum aliud erit, quàm frenare has qualitates, & eas continere in proportionata dispositione. Lib. 3. cap. 21. & reliqs aduersus Astrologos.

126 Adde quod assertionem illam Astrologorum, quod planeta aliquis aliquando dominetur, & ideo ab eo effectus varij efficiantur, vt si sit calidus caliditatem efficiat, si frigidus frigiditatem, & sic de alijs: Itèm quod in Cœlo sint variæ domus & signa, in quibus sydera existentia varios effectus producant, vel ex eorum aspectibus varijs id efficiant, est figmentum, vt optimè docet Picus Mirandulanus lib. 3. cap. 21. & lib. 6. cap. 2. & sequentibus. Neque enim fieri potest, quod planeta vllus ita imperet Cęlo, vt in hoc mundo producat, pręsertim mala, & prodigiosa, cuiusmodi sunt tempestates, bella, morbos, & huiusmodi, & alia mirabiliora: Quoniam effectus Cęlorum resultat non ex lumine vnius syderis, sed ex luminum omnium conspiratione; ex qua resultat armonia in actionibus cęlestibus, & dimanat in hæc inferiora corpora, per quam mundus, & hæc inferiora mirabili ordine, & dispositione conseruantur. Vnde planetam vnum omnino dominari, & actionem aliorum syderum impedire vel alterare, & actionem sui ipsius non alterari, nec diminui est omninò impossibile.

127 Ad septimam patet ex dictis superioribus responsionibus. Varietas enim complexionum, & corporum, & diuersitas inclinationum naturalium referenda est in causas istas naturales, & quæ pertinent ad vsum humanum; vt quod ille diuitias, & honores, citò consequatur; alter incommoda, & calamitates incurrat, ex morum qualitate, ex bona praua vè assuetudine, ex bonitate, & malitia hominum oritur; Et quæ mirabilia maximè videntur, & ad quæuis humana Ad septimã rationem.

pertingere non potest, in Deum, vel Angelos, vel homines referri debeat, quos pro libertate sua posse hæc efficere necesse est confiteri: Non autem ad sydera cęlestia, quæ sunt entia inanimata naturaliter, & eodem modo semper se habentia, & operantia, vt dictum est; licèt accidentaliter pro intensione maiori, vel minori luminis, aliquam diuersitatem quoque facere possent in hæc inferiora, vt ostendit Mirandulanus lib.3.cap.12.& alijs.& hæc satis sint. Qui plura optat legat Mirandulanum in prædicto opere, & alios ab eo citatos, & recentiores, qui diligentius hæc pertractant.

Opinio eorum, qui effectus prædictos pręter naturales ex imaginatione hominis fieri contendunt, reijcitur. Caput Octauum.

128 ALij videntes imaginatiuam vim maximam habere, nixi sunt causam effectuum præter naturalium, & similium miraculis, quæ supra adduximus referre in eam, atquę asserere in ea esse tantam virtutem vt non solùm miranda efficere possit in corpus ipsius imaginantis, sed etiam in corpus alterius; atque nedum homines, & animalia remotiora fascinare vel sanare, sed etiam res loco mouere, fulgura, & pluuias Cœlo deducere & similia, quare effectus præter naturam superius adducti ab istis tribuuntur imaginatiuæ tanquàm causæ efficienti, & proinde in his non esse recurrendum ad Dæmones, vel alios spiritus supra naturam humanam existentes, & proinde ex his effectibus non deduci illos dari.

Opinio Auicennæ. 129 Hæc autem videtur habuisse originem ab Auicenna lib. 8. de Animalibus cap.vlt.& 4.6. naturalium particula; & alibi, vel potius ab Algazelle à quo Auicennas ipse suam opinionem accepit; vt vult Pomponatius in quæst. an species intentionalis posit immediatè aliquid reale efficere. Nam Auicennas, vt refert D.Thomas lib.3. contra Gentiles cap.103. & Pomponatius vbi supra, & plures alij ex recentioribus, existimauit, quod sicut in Deo sunt species, siue Ideæ rerum secundum quas producit res ad extra; ita in intelligentijs separatis essent species secundum quas essent productiuæ rerum sublunariū; immo & ipsarum intelligentiarum: putauit enim, quod vna intelligentia proueniret ab alia, & ab vltima, quam Colchodeam appellabat prouenire has omnes res creatas sublunares immediatè. Dicebat ergo quod intelligentia separata apprehendendo in intellectu suo aliquam rem, seu formando in intellectu suo speciem intelligibilem alicuius rei; per illam poterat producere rem realem cōformem illi speciei; & sic dicebat omnes res sublunares esse subditas illorum speciebus, & ab illis immutari, & produci posse, & sic intelligentias posse

[Margin: Pōponatius. D.Thomas.]

pro-

producere immediatè opera præter & supra naturam. Ad hunc eundem modum dicebat se habere species in intellectu humano practico, seu in imaginatiua ipsius hominis. Dicebat enim cuncta imperfectiora homine esse subdita homini, & nata esse obedire intellectui eius ad nutum & ratio eius erat, quia dicebat, ordinem vniuersi esse, vt inferiora subijciantur superioribus, sicut corpora cęlestia inferiora obediunt corporibus cęlestibus superioribus. Atque ex hoc deducebat quod homo naturaliter per apprehensionem rerum, seu per productionem specierum intelligibilium in suo intellectu, seu phantasmatum in sua imaginatiua potest producere tempestates, pluuiam, sanitatem, morbum generationem corruptionem rerum, imperare Mari, tempestatibus, & facere miracula, idest opera supra naturam. Subiungebat tamen; hæc omnia non posse fieri à quacunque anima humana, sed tantùm ab anima valdè nobili, & multum eleuata à materia, quales existimat fuisse Animam Moysis, Christi Domini, Mahumeti, & multorum Prophetarum, & vniuersaliter eorum, qui ab hominibus habiti sunt pro Dijs.

130 Alij verò quibus hæc opinio Auicennæ nimis absurda videtur non dicunt omnia obedire ad nutum intellectui, vel imaginationi hominis: hæc enim est stultitia aperta, sed dicunt ab imaginatione quidem effectus mirabiles fieri nedum in corpus imaginantis, sed etiã in corpus alienum; quia ab imaginatione emituntur quidam radij, seu spiritus ex corpore imaginantis ea qualitate affecti, qua deseruiũt imaginationi, quibus aer, & alia corpora afficiuntur, & in eis effectus intenti ab imaginatione producuntur, & particulariter in fascinationibus dicũt aerem infici, & corrumpi ab his spiritibus, atque ex illa infectione contrahi morbos, & maleficia. *Aliorum interpretatio eiusdem modi dicendi.*

131 Fundamenta huius opinionis, vt patet ex D. Thoma loco cit. & ab alijs, summuntur primò, & præcipuè ex operationibus mirabilibus, quæ videmus operari animam nostram. Nam cum anima nostra habet fortem imaginationem, seu aliquam speciem, vel phantasma apprehendit, immutat corpus realiter, vt existens in trabe in alto loco posita facilè cadit, quia apprehendit casum ex timore, non autem caderet si trabes esset posita super terram: patet etiam, quod ad solam apprehensionem animæ calescit corpus, sicut accidit in concupiscentibus, vel iratis; aut etiam infrigidatur, sicut accidit in timentibus, quandoque etiam immutatur ex forti apprehensione ad febrem, vel etiam ad lepram. 1. Ratio.

132 Et demum subiungunt alij sequentes eandem opinionẽ, quod communis opinio tàm Philosophorum, & Medicorum, quàm etiam Theologorum est, imaginatiuam, seu phantasiam habere tantam vim in corpus proprium imaginantis, vt in ipsum valeat inducere effectus

mirabiles, vt timorem, pudorem, iram, tristitiam, amorem, odium, insuper calorem, frigus, mutationem coloris, & similia. Item mulieres ex forti imaginatione inducere in fętus aliquando maculas, & aliquando notas aliquas pulchras, vel deformes, vt similitudinem parentum, vel aliorum, quos in ęstu libidinis dum concipiunt habent in imaginatione. Videmus ab imaginatione facultatem generatricem valdè commoueri. Dum enim phantasia obscęnarum rerum imaginationes concipit, genitalia turgent, & irritantur ad libidinem. Accedit experientia de ijs, qui de nocte in somnis ambulant, & mira efficiunt, de quibus Galenus, & alij varia exempla adducunt. Andreas Laurentius lib. 4. hist. Anathomicæ quæst. 12. adducit exemplum ex Galeno de quodam qui se somno correptum integrum ferè stadium fecisse narrauit, nec à somno excitatum fuisse priusquam in lapide impegisset.

Cum ergo videamus hos effectus prodire ab imaginatione; videtur posse dici ea, quæ videntur esse effectus præter naturam, immo supra naturam non esse reuera talia, sed per imaginationem apparere talia; & sic multi respondent veneficia, & incantationes fieri, non autem per operationes Dæmonum, vel aliorum spirituum superiorū ad hanc naturam corpoream.

2. Ratio. 133 Secūdo. Experientia patet ex cogitatione rerum acrium dentes obstupescere; & si quis rem asperam, vt serram acuat, nobis horrorem incutere aliquos videmus ex inspectione vulneris, vel sanguinis ex vena exeuntis deficere: Ægrotantes quamplures ex concepta de Medico bona opinione restitui pristinæ saluti; & è conuerso aliquos sanos ex valida suspitione de morbo aliquo ęgrotare; & similia; ergo non est inconueniēns ex valida imaginatione varios, & diuersos effectus oriri qui videntur præter naturam, & nullam causam naturalem habere ab imaginatione; ergo non est inconueniens etiam effectus quos supra adduximus ex ipsa imaginatione enasci, & produci.

Ex Arist. cōfirmatio. 134 Huc spectat illud quod habet Arist. in problematibus sect. 7. problem. 3. cum ait. *Quamobrem cum secari quempiam, aut vri, aut torqueri, aut aliqua re tetra affici videmus animo vicem eius dolemus?* Verùm hos effectus non refert Arist. in imaginationem sed in communitatem, & vniformitatem naturæ; verba enim eius sunt. *An quod omnium communis natura hominum est? ignoscimus ergo, cum tale quippiam inspeximus propter naturæ consortionem & familiaritatem.* Adducit aliam causam his verbis. *An quomodo nares, & aures delibationes quasdam rerum vbductarum pro sua facultate concipiunt, sic etiam aspectus afficitur à re delectabili, & à tristi.* Vult ergo Arist. quod isti effectus proueniant, ea ratione obiecti, quod est vel tristabile, vel delectabile ipsi visui.

Quod

135 Quod verò imaginatio agat etiam in corpus alterius ex eisdẽ experientijs patet, præsertim de muliere concipiente fœtus; nam effectus prædictos producit in corpus prolis, quod est diuersum ab illa. Præterea id magis confirmatur ex experientijs illis, quod quædam mulieres, etiam postquàm conceperunt, & gerunt fœtum in vtero, si videant aliquid aspectabile dirum, effectum dirum in prolem inducunt. Referunt aliqui Vitembergæ Ciuem cadauerosa facie natum, eo quod mater vterum ferens pauefacta fuerit obuio cadauere, subito. Et Nicolao III. Pontifice ferunt Romæ mulierem quandam peperisse filium similem Vrso, eò quod (vt Medici dixerunt) in palatio quod egebat, varij Vrsi depicti cernebantur.

Quod imaginatio agat in corpus externum.

136. Demum accedit exemplum Iacob Genesis cap. 30. qui concepientibus ouibus in aqua proposuit virgas decorticatas mixtas non decorticatis, quas aspicientes oues, conceperunt agnos coloribus variatos; Quod opus licèt aliqui Patres dicant fuisse miraculosum; tamen è contra plures dicunt fuisse naturale. Plura apud Martinum del Rio in suis Disquisitionibus magicis videri possunt; & in alijs ab eo citatis.

De ouibus Iacob concipientibus agnos coloribus variatos Gen. 30.

Vnde sic potest formari ratio. Illæ animi operationes nos, & alia corpora alterare possunt, & mira producere, quæ sunt causæ internæ & externæ motus spirituum ad diuersas partes cuiuscunque corporis; sed ex imaginatione in nobis id accidit; ergo Maior est clara. Minor probatur. Spiritus, seu species à corpore emissæ per vim imaginatiuam, deferuntur in aerem externum ea qualitate, qua præditi, & affecti sunt ab imaginatione, atque his spiritibus aer ipse afficitur, & inde feruntur in corpus illud in quod imaginatio imaginantis vult deferri, & operari, & sic illud corpus afficiunt ea qualitate qua sunt præditi, & eò magis operatur, quò imaginatio est intensior; dicunt enim quod spiritus, seu species imaginationi deseruiens, est veluti sydus quoddam rationale, quod diffundit species, seu radios suos salutares, vel venificos pro voluntate intensa imaginantis in corpus quodcunque, & sic efficit opera mirabilia bona, & mala pro voluntate imaginantis.

Formatur ratio.

137 Hoc eodem modo dicunt homines diuinare, inquiunt enim, quando species & spiritus imaginatiuæ virtuti seruiens auctus est multum, adeo subtilis & penetrans efficitur, vt perquam maximè abditam reconditam, & penitus ignotam rem peruadere possit, atque hoc modo homo per imaginationem res occultas & absentes, & futuras præsagire & diuinare posse aiunt.

De diuinatione.

138 Hæc opinio, quàm sit absurda, licèt vel cęco pateat, vt propterea indigna videatur, quæ a Philosopho refellatur, facile reprobatur. Et quidem opinio Auicennę, quæ est fundamentum principale

Refellitur.

1. Ratio Pōponatij. huiusmodi opinantium, etiam ab ipso Pomponatio in prædicta quæstione refellitur præsertim duabus rationibus. Prima mouens, & motum debent esse simul 7. Phys. à tex. 10. vsque ad 13. hoc est primum suppositum. Secundum suppositum est, quod generatio non fit absque dispositione præcedente in materia, quibus stantibus sic arguitur. At nubes quam maximè distant ab imaginatione hominis, neque vllum habent comertium cum illa, ergo ridiculum est quod imaginatio per suam speciem, seu phantasma possit agere in nubes, & producere pluuiam, grandinem, & sic de alijs. Quod si quis dicat non est necesse, quod omne agens iunctum sit passo in agendo, quia agens potest agere in passum distans vt sustinet Scotus in 1. dist. 37. & nos ibi defendimus; adhuc nihil Aduersarij obtinent, quia semper requiritur quod passum sit proportionatum agenti, & sit aptè dispositum. Vnde secunda ratio ipsius Pomponatij, quæ est sequens, tunc efficaciter concludit.

Scotus. *An agens agere possit in distans.*

2. Ratio Pōponatij. 139 Secundo ergo arguit sic Pomponatius. Algazel & Auicenna volunt Moysem per imaginationem eduxisse è saxo aquam, dum illā virga percussit & ex virga fecisse serpentem similiter per actum imaginationis, seu per speciem intelligibilem (hæc enim duo confundūt.) At Generatio fieri non potest nisi materia prius sit disposita, neque dispositio fit in instanti: ergo ridiculum est dicere, quod Moyses (& sic de alijs operibus miraculosis, verè, & etiam similibus miraculis, vt quæ supra ex Valerio Max. adduximus, & alijs) per imaginationem ex silice statim eduxerit fontem illum aquæ, quem tunc eduxit; & ex virga serpentem.

3. Ratio. 140 Tertio: Ego sic arguo. Si imaginatiua haberet hanc potentiam, vt ipsi res omnes natæ essent immediatè obedire, sequeretur, quod quodlibet agere posset in quodlibet; Consequens est aperte falsum ex 1. Phys. tex. 43. neque enim Asinus potest generare Leonem; nec semen Leonis agit in menstruum equę, & sic de alijs. Consequentia probatur. Quia imaginatio ad libitum imaginantis secundum Aduersarios immittit has species, seu spiritus, & radios in rem, quæ sibi placet, & operatur quidquid imaginanti placet, quia imaginatiuę omnia obediunt secundum ipsos. ergo imaginans poterit velle per hos vapores & species ex Leone fieri Equum, & ex oue Serpentem; poterit facere, vt Asinus volet, sicut volat Aquila, quæ omnia potius dementiam sapiunt, quàm habeant speciem credibilitatis.

4. Ratio. 141 Quarto. Nihil agit vltra suam speciem, & multo minus vltra suum genus; At species, seu phantasmata ista sunt entia intentionalia, & spiritus illi, seu radij sunt exiguæ entitatis, & facilè dispergun tur & impediūtur ab agentibus operantibus in aere ipso, vt à nubibus, à ventis, & ab alijs, quæ in aere generantur; ergo non possunt habere

vim

vim attingendi corpora, & res valdè distantes; quod tamen contingit in operibus præter naturam adductis, vt in motu de Dijs Penatibus, de Serpente Epidaurio, & similibus.

142 Quinto. Si imaginatiua per huiusmodi spiritus, & species efficere potest hæc opera mirabilia, necesse est quod emittantur è corpore imaginantis ad externa per aliquem sensum, vt per visum, vel tactum, vel aliquem alium sensum. At infra ostendemus, quod per nullum sensum, neque per vocem huiusmodi effectus fieri possunt. ergo modus iste dicendi est impossibilis. 5. Ratio.

143 Sexto. Dicunt hos effectus non posse quamcumque animam efficere, sed solam nobilem, & multum eleuatam à materia. Contra. Vel efficere hæc opera per imaginationem competit ipsi animæ per essentiam, & quatenus est anima rationalis, vel per accidens; si primum, cum omnes animæ rationales & humanæ sint eiusdem speciei, hæc proprietas competeret omnibus animabus saltem secundum magis, & minus. At experimur homines huiusmodi operationes non efficere per suam imaginationem; ergo hoc non competit animæ per se, & per suam essentiam. Si autem per accidens, dicendum est, quod hoc est virtute superioris agentis. Quæro, quodnam illud sit; si dicas, vt aliqui volunt, quod sit Cœlum, seu constellatio aliqua cœlestis; tunc quæro; Vel hoc habet illa anima ex constellatione, quando iste concipiebatur, vel nascebatur: etiã hoc non, quia tunc omnes, qui illa constellatione fuissent geniti eandem virtutem haberent; multos autem eodem tempore concipi, & nasci non est dubium. Deinde quomodo hæc virtus in illo posset conseruari, cum vt dictum est supra sequantur aliæ constellationes contrariæ, quæ & ipsę habent suam vim illam impediendi, vel mutandi? Vel habet hanc vim à constellatione, quæ tunc regnat, cum opus mirabile fit, & tunc sequitur, quod omnes tunc tẽporis viuentes possent illud facere opus; haberent enim omnes eundẽ influxum; quod est apertè ridiculum. Vel ab vtraque simul, & hoc non; quia necesse esset expectare tempus, quo eadem positura stellarum, & influxus seu constellatio esset, quæ erat, quando ille conceptus, vel natus fuit; quod pariter est ridiculum; quia secundum Mathematicos intercederet ille magnus annus; tanto tempore autem hominum viuere est ridiculum. Hoc agens ergo superius erit Deus in operibus miraculosis verè, vt erant illa Moysis & Christi Domini; vel aliquis Dæmonum, vt in operibus Magorum Pharaonis. Quare ex his habemus dare Dæmones, & Angelos, seu Numina quædam supra naturam corpoream, quod est intentum. 6. Ratio.

144 Septimo. D. Tho. 3. lib. contra Gentiles cap. 103. contra hanc opinionem Auicennæ ait, valere rationem, quam facit Arist. 7. Met. 7. Ratio. D. Thom.

tex.

tex.28. vbi probat generationem rerum non posse esse ab Ideis contra Platonem. Nam Plato secundum mentem Aristot. ponebat esse quasdam formas separatas sicut Arist. & Auicenna ponit esse intelligentias; ratio ergo, quæ probat Ideas non posse esse causas generationis præsertim proximas, concludit quoque intelligentias immediatè per se non posse generare, & causare res in his sublunaribus: si autem probabitur intelligentias nō habere hāc vim, vt causent res, neque esse ita potentes, vt inferiora corpora eis obediant; multo minus hoc erit verum de intellectu vel imaginatiua hominis, cum sit illis valdè inferior. Ratio autem Arist. prædicto loco 7. Met. tex. 28. est hæc: Generans, & genitum sibi assimilantur in specie ex 2. Phys. tex. 70. At Ideæ sunt entia vniuersalia secundum Platonem, & intelligentiæ secūdum Auicennam & Algazel; genitum est hoc aliquid, & singulare; ergo non assimilantur; ergo genita in hoc mundo sublunari non possunt generari ab Ideis. Quod si quis dicat hanc rationem non concludere contra Platonem, neque contra Auicennam, quia ipsa habet vim in generatione vniuoca, non in generatione æquiuoca cuiusmodi est generatio ranæ à calore cœlesti, & eorum quæ ex putu fiunt; At generatio Idearum, & intelligentiarum est æquiuoca, ideo hæc ratio non cōcludit contra eos. Contra. Ratio concludit, quia in omni generatione etiam æquiuoca, necessariò præter causam vniuersalem requiritur causa particularis, & proxima, quæ est hoc aliquid; neque enim Sol, se solo, neque intelligentia se sola potest producere hoc ens determinatum, sed requiritur causa particularis determinata, & proxima illius effectus, ideò tribuere causalitatem proximam generationis rerum ipsis causis vniuersalibus est absurdum. Aduersarij autem faciunt Ideas, & intelligentias causas proximas, & singulares effectuum, ideo ratio optimè concludit. Arist. autem alias rationes adducit contra Ideas Platonis, quæ possent adduci hic, quas in eo septimo libro considerabimus; ideo supersedendum esse duximus pro nunc.

Tacita responsio. *Refellitur.*

8. Ratio. 145 Vltimo. Fundamētum Aduersariorū est falsum; putant enim quod imaginatio siue phantasia emittit species, seu spiritus extra corpus imaginantis in alia corpora, hoc autem est omninò falsum; quia actus imaginationis est actio imanens non transiens, quia vt rectè docet Arist. 2. de Anima tex. 161. vbi ait quod phantasia, quæ est idem quod imaginatio, *est motus factus à sensu.* idest imaginatio seu phantasia est virtus animæ quæ mouetur à sensu existente in actu, quod probat ibi Arist. quia nisi phantasia moueatur à sensu, & sensibilia externa non moueant sensus externos per suas species, & species non deferantur ad phantasiam, phantasia nunquam aliquid operabitur; licèt ergo phantasia in perceptis speciebus à sensibus externis per se sine

Fundamentum aduersariorum refellitur.

sensibus

sensibus externis possit moueri, & operari, vt patet in dormientibus, in quibus tamen sensus sunt ligati: tamen ante quemcumque motum factum à sensibus externis non potest; sed requiritur sensum esse, vel fuisse in actu, à quo tunc vel prius mota fuerit phantasia adhoc, vt phantasia possit exire in actum imaginandi, & phantasiandi. Ex hac autem doctrina, quæ est clara, patet, quod phantasia in actu imaginandi non emittit extra se species, & spiritus, sed quod ipsa recipit à sensibilibus externis species, & spiritus ipsarum mediantibus sensibus externis; falsum est ergo fundamentum Aduersariorum, quod imaginatiua emittat spiritus & species, quibus possit corpora externa producere, vel producta afficere motibus localibus, alterationibus, & facere prodigia, veneficia, & similia, vt ipsi volunt. *De phātasia.*

146 Et confirmatur, quia licèt Arist. lib. de motu Animalium cap. 5. dicat, & experientia constet corpora imaginātium per imaginationem alterari, *& quod imaginatio, & intellectio rerum habent virtutem. Aliquo enim modo forma intellecta, callidi, aut frigidi, aut iucundi, aut terribilis, talis quidem etiam rerum vnaqueque; quapropter, & horrent, & timent intelligentes solum.* Non propter hoc sequitur, quod Arist. voluerit species ipsas in imaginatione, & intellectu existentes habere virtutem ipsarum rerum imaginatarum, atque efficere posse res ipsas. Quoniam Aristot. non dixit hoc vniuersaliter de omnibus speciebus existentibus in imaginatione, sed solùm de quibusdam, scilicet de illis, quæ delectationem, vel tristitiam afferunt. Istæ autem species afferunt alterationem secundum quod sunt formæ obiectorum conuenientium, vel disconuenientium; si enim obiecta sunt conueniētia afferunt delectationem, & excitant appetitum ad prosecutionem. Si verò sint disconuenientia excitant fugam, & sanguis, & spiritus mouentur secundum qualitatem motus, & sic inducitur caliditas vel frigiditas, rubedo vel palor, & quid simile in corpus. Ex quo sequitur quod hæc non est vis, & proprietas imaginationis, & specierum in imaginatione faciendi hanc alterationem in corpore, sed alteratio oritur ex qualitate obiectorum mouentium sensum, & consequenter imaginationem, alioquin deberet hæc vis inesse omnibus speciebus etiam indifferentibus; si enim pro arbitratu voluntatis imaginantis species imaginatæ alterarent, posset imaginans alterare proprium corpus, per imaginationem Cœli absolutè, vel terræ, vel aeris, citra rationem nociui vel proficui; quæ tamen videmus experientia esse falsissima. *Cōfirmatur.* Arist. lib. de motu Animal.

147 Tandem confirmatur, quia licèt imaginatiua per species, & spiritus in se receptos possit alterare corpus proprium imaginātis, non tamen sequitur quod possit alterare corpus alterius ab eo numero distinctum, & seiunctum, ac distans. Nam in corpore imaginantis sequitur *2. Confirmatio.*

quitur

quitur hæc alteratio, quia imaginatio, & appetitus sunt coniuncti; vnde phantasia mouet appetitum ad fugam, vel prosequutionem; appetitus autē mouet partes corporis, & organa interna, & externa ad operandum; sicut artifex ab obiecto externo mouetur ad ædificandū domum, recepta autem specie & figura in mente sua, vel in imaginatione mouet appetitum ad prosequutionem; appetitus autem mouet instrumenta interna, & interna mouent externa, vt manus, & pedes, & alias partes, & organa corporis ad faciendum domum; Instrumenta autem corporis externa mouent instrumenta seiuncta ad ædificandum domum, vt securim, maleum; & alia instrumenta necessaria ad constitutionem domus. At imaginatio mea non potest sic mouere appetitum, vel imaginationem alterius suppositi numero à me distincti; (nisi vt obiectum quod non facit ad rem) neque potest mouere instrumenta interna, nec externa alterius; neque enim per meam imaginationem possum mouere manus vel pedes alterius; & multo minus possuin per solam meam imaginationem facere vt manus alterius moueant securim, vel aliquod aliud instrumentum ad ædificandum domum. Adeò quod dato, & non concesso, quod imaginatiua per suas species, & phantasmata haberet potestatem mouēdi appetitum proprium & causare in se alterationes prædictas, quod tamen est falsum; (quia hoc efficit solum quando phantasmata sunt vel cōuenientia, vel disconuenientia;) Tamen non sequitur has alterationes efficere posse in corpus alienum. Vnde Angeli, & Dæmones, vt infra videbimus, qui sunt potentiores imaginatione hominis in corpora ista, non habent potestatem alium motum efficiendi quàm localem; actiones ergo istas tribuere imaginationi in aliena corpora sunt fictiones alienæ à Philosophia, nugæ, & mendacia superstitione satanica adinuenta.

Ad rationes in oppositū. 148 Ex dictis patet responsio ad adducta in contrarium; exempla enim adducta tàm primo loco quàm secundò probant solum species acceptas à rebus per sensus exteriores, & delatas ad phantasiam mouere ipsam phantasiam; & phantasiam, seu imaginationem mouere deinde appetitum ad fugam, vel prosequutionem, & excitare motum aliquem in corde, qui licèt sit paruus, tamen deinde in alijs partibus corporis potest esse vehemens, si fortis sit imaginatio, & motus cordis sit etiam vehemens. Hoc totum autem euenit, quia obiecta extrinseca quandoque sunt conuenientia appetitui, quandoque disconuenientia, & ideò cum à sensibus externis deferūtur ad phantasiam, semper deferuntur cum aliqua passione gaudij; vel tristitiæ, vel timoris, vel alicuius passionis. Et hæc est doctrina Arist. lib. de motu animalium, cap. 5. in illis verbis. *Alterant enim modo forma intellecta callidi, aut frigidi, aut iucundi, aut terribilis. Talis quidem est, qualis quidem, & re-*

rum

rum vnaquæque. Quapropter & horrent & timent intelligentes solùm; hæc autem omnia passiones, & alterationes sunt; dum autem alterant in corpore, hæc quidem maiora, illa autem minora fiunt. Quod explicatius tradit in sequentibus verbis; & hoc est illud idem quod docet Arist. in problematibus sect.7. problemate 3. quærens quam ob causam, dum videmus quempiam secari, aut contorqueri, aut aliqua re tetra affici animo vicem eius dolemus, in secunda responsione inquit hoc prouenire, quia aspectus à re delectabili, & tristabili afficitur, sicut olfactus, & auditus, ex delibatione rerum obductarum afficiuntur, cuius verba supra adduximus, nec oportet repetere. Atque hoc modo se habent exempla & experientię adductę secundo loco. Ideò conceditur quod species huiusmodi inducunt prædictas operationes in corpore imaginantis; At ex hoc non sequitur, quod hos eosdem, vel maiores possit imaginatio per huiusmodi species, & spiritus operari in corpus alienum, cum sit ab illo omninò distinctum, & seiunctum. An verò per contactum, visum, & similia possit res mirabiles illas efficere sequenti cap. videbimus.

Arist. in problem. sect.7

149 Quod autem adducitur præcipue de mulieribus prægnantibus. Respondetur. Non esse mirum quod illi effectus fiant per imaginationem in fœtus, quia illud nō reputatur corpus distinctum à corpore matris, sed vnum cum illo, cum in vtero Matris foueatur, nutriatur, & vitam à matre hauriat.

De mulieribus prægnantibus.

Per hæc eadem ratio ab eis adducta conuellitur. Minor enim propositio est falsissima, nec probatur nisi ex illis experientijs, quas pro ipsis minimè valere ostendimus.

Ad rõnem.

150 Per hoc idem conspicitur diuinationem per hanc emissionem specierum, & spirituum fieri non posse, cum falsum sit species, & spiritus ab imaginatione extra corpus imaginantis emitti, vt vidimus; potest enim mouere tantùm per interna organa externa ad mouendum instrumenta, ad quæ naturaliter agere potest, vt mouere manus ad securim & facere, vt secet lignum, & similia. At ad ea, ad quæ naturaliter non habent ordinem, & attingentiam nequaquam. Huiusmodi autem sunt opera illa quæ sunt præter naturalia.

Ad illud de diuinatione.

151 Ad illud ex Iacob. Gen.30. Respondetur. Quod licèt aliqui Patres vt D. Chrysostomus Hom.57. in Genesim, Theodoretus super illum locum, & alij existimauerint illud factum, fuisse miraculosum: tamen alij Patres vt D. Aug. in Genesim q.93. D. Hieronymus in traditionibus Hebraicis in eum locum, & alij asserunt quod actio illa fuerit naturalis, atque facta fuerit naturaliter vt dictum est de alijs similibus supra. Nam intentissimus aspectus alicuius rei cum vehementi imaginatione in ipso ardore coeuntium habet vim ad colorandum

Ad illud de ouib. Iacob. Genesęos 30.

rem

rem conceptam ad similitudinem rei visę. Vnde in proposito cum oues illæ inteniç prospicerent in aquam colore variatam ex immissione virgarum decorticatarum, quæ erant albæ & aliarum virgarum nó decorticatarum, quæ erant viridi coloris, atque in coloris illius varij aspectu coirent, facilè fuit, vt fœtus varijs coloribus affectus conciperetur. Clarum est ergo obiectum per sui speciem receptam in imaginatione effectus reales in ipso corpore imaginantis efficere secundum varias passiones consequentes ipsam speciem, vt gaudij, timoris, delectationis, vel tristitiæ.

Non posse per operationes sensuum, scilicet visionis, tactus, nec per verba opera prædicta, quæ præter naturalia dicuntur, naturaliter fieri. Caput Nonum.

152 NOn defuerunt, nec desunt, qui sentiant effectus prædictos mirabiles, & similes miraculis fieri virtute sensuum præsertim visus, vel etiam tactus; in his enim duobus sensibus dicunt virtutem esse quandam latentem, qua homines simul cum imaginatione mirabiles effectus prædictos efficere possint. Atque eorum fundamentum est duplex; Alterum Philosophicum, nimirum quod visio fiat per extramissionem radiorum ab oculis in obiecta cum Platonicis, & Medicis; hoc autem posito sequitur quod radij mala qualitate affecti inficere possint aliena corpora, vel qualitate aliqua bona præditi effectus bonos, & mirabiles efficiant.

Primũ fundamentũ huius opinionis.

153 Alterum fundamentum est experientia. Videmus enim per visionem fieri opera mirabilia; etenim affectus, & passiones animi, & corporis mirificè per oculos panduntur. Cum enim animus gaudet; oculi subrident hilariter; cum mœret, ipsi quoque languescunt, & lachrymas effundunt; timore turbantur; ira tumescunt; & demum secundum varias animi, & corporis passiones mutantur. Ideò non videtur mirum, quod cum animus sit vario modo affectus per oculos tanquam affines, & sui ministros efficere possit effectus arduos, de quibus supra. Præterea amor ex aspectu concipitur, & amantes ex præsentia rei amatæ conficiuntur, & quandoque amentes fiunt. Mulieres Menstruatæ specula intuentes ea nube sanguinea maculant. Lippitudo oculorum solo intuitu contrahitur, & alia similia per visionem fieri certum est. Præterea in Brutorum oculis hanc vim inesse cernitur. Quidam enim ferarum scriptores præsertim Plinius lib. 29. cap. 4. prodiderunt, Basiliscum solo oculorum intuitu interficere homines, & alia animalia; & Gallorum oculis spiritus quosdam inesse dicunt, quibus Leonibus dolor, ac mœror incredibilis incutitur; & Lupum si

Secundũ fundamentum.
De amore.
De mulieribus mẽstruatis.
De Lippitudine oculorum
De Basilisco.
De Gallorũ oculis.
De Lupo.

prius

prius hominem videat, illico ei vocem adimere, ita vt nedum non possit vociferare, sed nec emittere sonum vocis. Præterea de Galgalo aui scribunt, quod si quis laborans morbo regio eum spectet, sanatur morbo, & auis moritur. Plin. lib. 30. c. 10. vel 11.

154 Demum oculos esse fascinatorios atque per ipsos veneficia inferri videtur vt res certa supponi à Philosophis, & Medicis; licèt causa non ita exactè reddi posse videatur. Vnde Plutarchus Symposiacon lib. 5. q. 7. de fascinatione differens habet hanc sententiam, quæ cęteris rebus mirabilibus etiam conuenit. *Etenim innumera sunt, quorum substantia in aperto sit; causæ tamen nos latent. Omninò autem qui in singulis probabilitatem requirit, is quod mirabile est ex omnibus rebus tollit.* Atque deinde fascinationem fieri præsertim verò per oculos multis demonstrat; a quo alij superius adducta accepisse videntur his verbis. *Narrantur autem talia multa, nouimus enim homines, qui intuendo infantibus potissimum noceant, qui ob humiditatem habitus sui imbecillitatemque ab istis adficiuntur, atque in deterius mutantur, cum solidis, & compactis iam corporibus hoc minus accidat.* Plurima alia adducit, & deinde infra sic habet. *Maximè autem id fieri ab oculis consentaneum est. Visus enim cum multis creatur motibus cum spiritu, quem emittit, simul mirabilem quandam igneam vim disseminat; cuius opera multa homo cum patitur, tamen agit. Voluptatibus quippe moderatis, & item molestijs adficitur homo à visibilibus rebus, quæ offeruntur, & amores, quibus nullus vehementior animi motus accedit ab aspectu principiũ ducũt, adeò vt fluat, & quasi liquescat amans, cum intuetur in id quod amat, inque id veluti transit; itaque maximè puto miretur aliquis eos, qui ledi videndo hominem cum sentiant, agere, & ledere, itidem id vero negant. Mutui enim formosorum obtutus, & quod per oculos excidit, siue id lumen est, siue fluxus quidam amatores coliquat, atque perdit dolore voluptati permixto, quem ipsi Glycypicron, idest Dulcamarum nominant.* Multa alia subiungit quæ supra adduximus de morbo regio, & Galgalo. De Lippitudine oculorum, de inuidia, quæ per oculos veneficia operatur, & de alijs affectibus, quæ omitto. Plutarchus Symposiacõ lib. 5. q. 7. *De fascinatione.*

De tactu multo plura, & facilius creditu adducuntur, & Plutarchus quidem ibidem habet hæc verba. *Phylarchus sanè refert Tibios, qui olim circa Pontum habitauerunt, non infantibus modò, sed addultis etiam exitium attulisse; obtutu enim eorum, spiritu, ac sermone adfectos tabuisse, & ęgrotasse. Idque senserunt, vt apparet conuenæ seruos inde emptos educentes. Sed de his quidem fortasse minus mirum est. Contrectatio enim, & contagium habet quoddam apparens adfectionis principium, & quemadmodum reliquarum auium pennæ si cum Aquilæ componantur pennis pereunt defluentibus ob putredinem plumis; ita nihil impedit quominus hominis* *De tactu.*

minis contactus alius vtilis sit, alius damnosus. Adducuntur deinde plures experientiæ in animalibus brutis. Torpedo piscis limo herens si hasta virgavè attingatur stupefacit brachium vel manum piscatoris seu hastam tenentis teste Plin. lib. 32. cap. 1. Hyennam animal ferum ait Plin. lib. 8. cap. 10. vmbra sua facere canes obmutescere. Viperam animal venenosum dicunt tactu arundinis obstupescere. Præterea fides Lupina, si iunguntur agninis; agninas disilere, & saltare, seu se mouere. Remora piscis admodum paruus Echeneis appellatus, si Naui annectatur eam remoratur quantumcunque venti ruant, & procellæ seuiant teste Plin. lib. 32. c. 1. Cadauer coram occisore aiunt solere sanguinem fundere, & similia alia multa, quæ adducit Martinus del Rio lib. 1. Disquisitionum Magicarum q. 4.

Torpedo. *Hyenna.* *Vipera.* *Fides lupinæ.* *Cadauer coram occisore*

156 Præterea adducuntur varia curationum genera frequentia per solum contactum hominis facta. Aiunt enim quosdam homines, & vulnera etiam atrocissima osculo, aut nudi lintei appositione sanari. Reges Angliæ, & Franciæ strumosos sanare solitos. Pomponatius lib. de incantationibus cap. 3. rationem horum omnium adducit hanc, quod sicut in herbis, lapidibus, & animantibus inueniuntur illæ virtutes sanandi, ita nihil repugnat, quin in tota specie humana similes virtutes sint, vt in vno homine sit virtus talis lapidis, in alio sit virtus talis plantæ & sic de alijs. Adeò quod id quod potest hic lapis, & quod illa planta idem potest hic homo, & homo ille. Alij id referunt ad constellationem, sed hoc supra reiectum est. Alij ad complexionem naturalem sed de hoc infra.

Osculo sanari vulnera. *Reges Angliæ curare strumosos.* Pōponatius.

157 Veneficia verò ab hominibus, & mulieribus maleficijs fieri per cōtactum varijs historijs refertur, vt ex Plutarcho supra vidimus. Codronchus autem lib. 2. de veneficijs cap. 3. adducit inter alia hanc historiam, quàm suis verbis de veneficijs refero, & propositum maximè ostendit. *Mulier quædam (ait) in Argentorati ditione gerens vterum enixè rogata à quadam obstetrice, vt ad suscipiendum infantem partus tempore accerseretur; sciens ipsam maleficam esse blandis verbis, ac pollicitationibus dimisit, & aliam instante partu vocari iussit. Quò factum est, vt hæc infelix Mulier, volens, (vt adagio circumfertur) vitare Caribdim in Scyllam inciderit. Malefica enim id molestè admodum ferens, nocte quadam cum duabus alijs mulieribus, ingressa domum, & ad puerperæ cubile accessit, cuius aspectu puerpera timore affecta conatur clamare, & virum, qui in altero cubiculo dormiebat vocare, sed illi vox protinus defecit, & vires adeò concidunt, vt ne pedem quidem mouere posset. Venefica verò maledictis illam prius lacessiendo, & obiurgando, quod ipsam vocare renuisset, dixit se quasdam res in aluum eius inijcere velle, quæ quidem innoxæ per sex menses illi erant futuræ, vt aliqua ex parte morem gereret alijs mulieribus*

De veneficijs. *Historia quędam de muliere venefica.*

bus pro ea efflagitantibus, his autem peractis ingentes cruciatus ipsi allatura: Accessit ergo & ventrem manu tetigit, & mox ea egressa cum vocem viresque puerpera recuperasset, Viro rem prout gestum erat narrauit, cui tamen fidem non adhibuit, vaporibus, ac imaginationibus puerperarum id ascribens. Nihilominus tamen sex mensibus peractis grauissimi cruciatus circa ventrem inferiorem ita ipsam torquere, & laniare cœperunt, vt diu ac noctu clamare cogeretur. Quoniam autem fide ac deuotione multum pollebat erga Sacratissimam Virginem, ad cuius auxilium implorandum singulis diebus Sabbati panem tantùm cum aqua semel assumebat in die; Hac necessitate compulsa spem suam erga Deiparam amplius auxit; ita vt quadã die cum aluum exonerare vellet, spinas ossa, ligni frustula, ac multa alia per inferna reiecerit, magna, tum, Viri, tum aliorum spectantium admiratione, & à tormentis libera facta fuerit. Hæc Codronchus, ex quo patet Veneficam tactu ventris veneficium induxisse in mulieris illius vterum.

158 Quod verbis, & vocibus opera miranda efficiantur ab hominibus, etiam plurimis experientijs, & historijs comprobatur. Nam certum est verba animos hominum flectere, immutare, ac vario modo afficere, nunc ad amorem, nunc ad odium, nunc ad iram, nunc ad misericordiam commouere. Vnde Plutarchus in vita Demosthenis dixit orationis potestate omnia perfici, ac mitigari. In animalibus brutis per vocem videmus effectus mirabiles fieri. Nam aues voce deceptę capiuntur. Mures, & locustæ, & alia nociua animalia, à segetibus, arboribus, & viridarijs, verbis, ac scriptis arcentur. Tauri ferocissimi quibusdam verbis in aure prolatis ad terram prosternuntur, & domantur. Verbis sanguis vndecunque manans sistitur, & omnes ferè morbi ab humanis corporibus verbis depelluntur. Musicis & citaredis cantibus, & sonis homines modò ad iram, modò ad misericordiam, modò ad arma, modò ad tripudia, & similia etiã inuiti trahuntur, vt de Orfeo, & alijs fama est. Demum experientia docet maleficas mulieres quibusdam verbis prolatis facere paruulos ęgrotare, alios interire, vterum gerentes abortum facere, homines aliquos macie confici, & alijs ęgritudinibus afficere.

De verbis, et voce. *Aues voce decipiuntur.* *Locustæ.* *Taurus prosternitur.* *Sanguis sistitur.* *De sonis Musicis.* *De veneficiis*

159 Ratio autem fundamentalis huius opinionis est: quia Anima est primum efficiens vocis; data est enim illi vox vt conceptus quos in mente conceperat per voces exprimere possit, iuxta Arist. in lib. Periherm. atque proinde data sunt ei quoque instrumenta corporalia, quibus ipsam efformare possit. Quoties ergo Anima, vult voces edere prius per musculos aerem in thorace contentum sursum emittit per arteriam cum impetu, & format sonum, & vocem. At aer qui ab anima pellitur, & mouetur animæ qualitate quoque afficitur, quia cum omnis motus sit à corde, ab ipso per arteriam spiritus emittuntur, qui

Fundamentalis ratio huius opinionis.

minis contactus alius vtilis sit, alius damnosus. Adducuntur deinde plures experientiæ in animalibus brutis. Torpedo piscis limo herens si hasta virgavè attingatur stupefacit brachium vel manum piscatoris seu hastam tenentis teste Plin. lib. 32. cap. 1. Hyennam animal ferum ait Plin. lib. 8. cap. 10. vmbra sua facere canes obmutescere. Viperam animal venenosum dicunt tactu arundinis obstupescere. Præterea fides Lupina, si iunguntur agninis; agninas disilere, & saltare, seu se mouere. Remora piscis admodum paruus Echeneis appellatus, si Naui annectatur eam remoratur quantumcunque venti ruant, & procellæ seuiant teste Plin. lib. 32. c. 1. Cadauer coram occisore aiunt solere sanguinem fundere, & similia alia multa, quæ adducit Martinus del Rio lib. 1. Disquisitionum Magicarum q. 4.

Torpedo. Hyenna. Vipera. Fides lupinæ. Cadauer coram occisore

156 Præterea adducuntur varia curationum genera frequentia per solum contactum hominis facta. Aiunt enim quosdam homines, & vulnera etiam atrocissima osculo, aut nudi lintei appositione sanari. Reges Angliæ, & Franciæ strumosos sanare solitos. Pomponatius lib. de incantationibus cap. 3. rationem horum omnium adducit hanc, quod sicut in herbis, lapidibus, & animantibus inueniuntur illæ virtutes sanandi, ita nihil repugnat, quin in tota specie humana similes virtutes sint, vt in vno homine sit virtus talis lapidis, in alio sit virtus talis plantæ & sic de alijs. Adeò quod id quod potest hic lapis, & quod illa planta idem potest hic homo, & homo ille. Alij id referunt ad constellationem, sed hoc supra reiectum est. Alij ad complexionem naturalem sed de hoc infra.

Osculo sanari vulnera. Reges Angliæ curare strumosos. Pōponatius.

157 Veneficia verò ab hominibus, & mulieribus maleficijs fieri per cōtactum varijs historijs refertur, vt ex Plutarcho supra vidimus. Codronchus autem lib. 2. de veneficijs cap. 3. adducit inter alia hanc historiam, quàm suis verbis de veneficijs refero, & propositum maximè ostendit. *Mulier quædam* (ait) *in Argentorati ditione gerens vterum enixè rogata à quadam obstetrice, vt ad suscipiendum infantem partus tempore accerseretur; sciens ipsam maleficam esse blandis verbis, ac pollicitationibus dimisit, & aliam instante partu vocari iussit. Quò factum est, vt hæc infelix Mulier, volens, (vt adagio circumfertur) vitare Caribdim in Scyllam inciderit. Malefica enim id molestè admodum ferens, nocte quadam cum duabus alijs mulieribus, ingressa domum, & ad puerperæ cubile accessit, cuius aspectu puerpera timore affecta conatur clamare, & virum, qui in altero cubiculo dormiebat vocare, sed illi vox protinus defecit, & vires adeò concidunt, vt ne pedem quidem mouere posset. Venefica verò maledictis illam prius lacessiendo, & obiurgando, quod ipsam vocare renuisset, dixit se quasdam res in aluum eius inijcere velle, quæ quidem innoxæ per sex menses illi erant futuræ, vt aliqua ex parte morem gereret alijs mulieribus*

De veneficijs. Historia quædam de muliere venefica.

bus

bus pro ea efflagitantibus, his autem peractis ingentes cruciatus ipsi allatura: Accessit ergo & ventrem manu tetigit, & mox ea egressa cum vocem viresque puerpera recuperasset, Viro rem prout gestum erat narrauit, cui tamen fidem non adhibuit, vaporibus, ac imaginationibus puerperarum id ascribens. Nihilominus tamen sex mensibus peractis grauissimi cruciatus circa ventrem inferiorem ita ipsam torquere, & laniare cœperunt, vt diu ac noctu clamare cogeretur. Quoniam autem fide ac deuotione multum pollebat erga Sacratissimam Virginem, ad cuius auxilium implorandum singulis diebus Sabbati panem tantùm cum aqua semel assumebat in die; Hac necessitate compulsa spem suam erga Deiparam amplius auxit; ita vt quadã die cum aluum exonerare vellet, spinas ossa, ligni frustula, ac multa alia per inferna reiecerit, magna, tum, Viri, tum aliorum spectantium admiratione, & à tormentis libera facta fuerit. Hæc Codronchus, ex quo patet Veneficam tactu ventris veneficium induxisse in mulieris illius vterum.

158. Quod verbis, & vocibus opera miranda efficiantur ab hominibus, etiam plurimis experientijs, & historijs comprobatur. Nam certum est verba animos hominum flectere, immutare, ac vario modo afficere, nunc ad amorem, nunc ad odium, nunc ad iram, nunc ad misericordiam commouere. Vnde Plutarchus in vita Demosthenis dixit orationis potestate omnia perfici, ac mitigari. In animalibus brutis per vocem videmus effectus mirabiles fieri. Nam aues voce deceptę capiuntur. Mures, & locustæ, & alia nociua animalia, à segetibus, arboribus, & viridarijs, verbis, ac scriptis arcentur. Tauri ferocissimi quibusdam verbis in aure prolatis ad terram prosternuntur, & domantur. Verbis sanguis vndecunque manans sistitur, & omnes ferè morbi ab humanis corporibus verbis depelluntur. Musicis & citaredis cantibus, & sonis homines modò ad iram, modò ad misericordiam, modò ad arma, modò ad tripudia, & similia etiã inuiti trahuntur, vt de Orfeo, & alijs fama est. Demum experientia docet maleficas mulieres quibusdam verbis prolatis facere paruulos ęgrotare, alios interire, vterum gerentes abortum facere, homines aliquos macie confici, & alijs ęgritudinibus afficere.

De verbis, et voce.

Aues voce decipiuntur.

Locustæ.

Taurus prosternitur.

Sanguis sistitur.

De sonis Musicis.

De veneficiis

159 Ratio autem fundamentalis huius opinionis est: quia Anima est primum efficiens vocis; data est enim illi vox vt conceptus quos in mente conceperat per voces exprimere possit, iuxta Arist. in lib. Periherm. atque proinde data sunt ei quoque instrumenta corporalia, quibus ipsam efformare possit. Quoties ergo Anima, vult voces edere prius per musculos aerem in thorace contentum sursum emittit per arteriam cum impetu, & format sonum, & vocem. At aer qui ab anima pellitur, & mouetur animæ qualitate quoque afficitur, quia cum omnis motus sit à corde, ab ipso per arteriam spiritus emittuntur, qui

Fundamentalis ratio huius opinionis.

F fungun-

iunguntur aeri, per quem formatur vox, qui deinde per verba ipsa defertur quocunque vult ipsa anima, atque pertingens ad visum, auditū, vel tactum alterius in illius arterijs se ingerit, & efficit illas qualitates, quibus est præditus in illis externis corporibus, & propter hoc producuntur effectus mirabiles de quibus diximus in Animalibus etiam brutis, & in alijs rebus; atque hoc modo opera præter, & super naturam fieri posse contendunt.

Rejicitur.

160 Hæc opinio, quàm repugnet Philosophiæ, vel parum eruditi facilè cognoscere possunt. In primis assertio, vel suppositio, quod visio fiat per extramissionem, est falsissima, vt latè ostendit Aristot. 2. de Anima cap. de visu. Hanc autem disputationem hìc pertractare non est opus, quia nimis digrederemur. Illud sufficiat, quod potentia visiua est passiua, & sentire est pati, non agere, ideo oculus non emittit species, nec spiritus, sed recipit species obiectorum in se, per quas videt obiecta repręsentata; ideo per hanc fictitiam emissionem spirituum non potest aliquid mirabile efficere, & præsertim illorum generum, quæ nos adduximus supra ex Valerio Maximo, & alijs. Et certè non est intelligibile, quod vapores, & spiritus exeant ab oculis in visione, & efficiant opera mirabilia: Primò, quia non est intelligibile quomodo tanta materia suppeditetur oculis, vt continuò emittantur spiritus, & nunquam exhauriatur hæc materia: & maximè cum constet ex emissione spirituum magnam eneruationem, & imbecillitatem induci in corpora, vt patet in venæ sectione, & actu venereo. Secundò, quia cum sint valdè tenues facilè dispergi possent, neque quomodo efficere possent Serpentem Epidaurium, vel discessum Deorum Penatuum Alba Lauinium non est intelligibile. Neque enim sunt artifices rationales, & intellectuales, qui possint deferre Idola de loco ad locum; & ex propria electione tendere in hoc obiectum, & non in aliud; nec est intelligibile quod voluntas possit illos dirigere in hoc, & non in illud obiectum, nisi eis apponat ductorem, qui eos commitetur ad obiectum destinatum; quis autem sit iste ductor non videtur esse posse nisi aer; sed ille est fluidus, ventis, caliditati, frigiditati, & reliquis qualitatibus subiectus, à quibus ducitur, & mouetur, & alteratur: ergo hoc munere minimè fungi posse satis compertum est.

Visio fit per extramissionem.

2. Ratio.

161 Præterea vt dictum est de imaginatione, visio est actio immanens, non transiens, ideò illi effectus exteriores tanquàm causæ efficienti minime ascribi possunt; in hoc enim differt actio immanens à transeunte, quod transiens relinquit aliquid post se vt notum est; immanens verò nihil. Quod autem visio sit actio immanens vt notum in Philosophia peripatetica suppono. Si enim esset actio transiens non solum relinqueret aliquod opus ipsa completa, & cessante, in his actio-

nibus

nibus mirabilibus, sed in quocunque actu visionis; licèt non esset opus ita admirabile, quod enim competit per se alicui enti, illi semper competit, vt notum est ex Aristot. 1. posteriorum cap. 4. At demptis his actionibus mirabilibus quas isti à visione perfici volunt nullum opus relinqui videmus à visione, ergo visio est actio immanens, non transiens, & proinde ridiculum est has operationes mirabiles visioni velle ascribere, atque per hoc patet fundamentum primum esse falsum. *Primũ fundamentũ Aduersariorum falsum est.*

162 Ad secundum fundamentum ex experientia. Ad illud de passionibus animi, quæ mirifice panduntur ab oculis. Respondetur concedendo illa omnia esse vera. At negatur ex illis sequi oculum per visionem aliquid, & præsertim opera admirabilia, cuiusmodi sunt ea, quæ supra adduximus efficere posse. Nam effectus illi quod oculi ex gaudio subrideant, ex timore languescant & similia oriuntur ex speciebus, & simulacris obiectorum, quæ ipsis offeruntur, vel in imaginatione ex alijs phantasmatibus formantur, prout contingit in somnis, & ipsi appetitui, vel sunt conuenientia, & excitant gaudium, vel sunt disconuenientia, & excitant tristitiam, timorem, & fugam. Hi autem effectus maximè fiunt per sensum visus, quia est nobilissimus omnium, & est sensus maximè cognoscitiuus, & plurium rerum, & proinde est maximè motiuus phantasiæ, & appetitus, & proinde est horum effectuum ostensiuus. *Ad secundũ fundamentũ ex experientia.*

163 Ad illud de amore per idem respondetur. Nam ideò generatur amor; quia simulacrum rei amatæ principio, cum defertur ad oculum, & inde ad phantasiam, & ad appetitum, conueniens appetitui sensitiuo apparet; ideo appetitus detinet imaginationem in eius contemplatione, atque illud voluens, & reuoluens magis appetitum excitat; atque hinc fit vt illo potiri plus alijs obiectis omninò cupiat, & fomenta, & faces ardori appetitus præbeat, ita vt amentes ipsi amantes quandoque fiant; & per hoc patet ad secundum. Atque hoc quod dictum est esse verum experientia comprobatur. Nam si amor ex oculis rei amatæ ingereretur: quotquot illa respiceret, tot amore suo inflamaret: & quotquot illam aspicerent, totidem fascinarentur; quod tamen videmus esse falsum. *Ad illud de amore.*

164 Ad illud de Muliere menstruata, quæ speculum maculat sanguinea nube emissa. Respondetur communiter id non effici per spiritus emissos ab oculis, vt dictum est, sed à vaporibus, & halitu ab ore, & naribus exeuntibus, quod experientia aiunt patere cuique volenti periculum facere. *De Muliere menstruata maculante speculum.*

165 Ad illud de Animalibus brutis vnico verbo est respondendũ; quod si habent illam vim quam dicunt in oculis, hoc nõ prouenit, quia iaculent per visum vapores, vel spiritus prauos in aliena corpora; quia *Ad argumẽtum sumptũ ex brutis.*

hoc esse falsum iam ostensum est; sed hoc dicendum est euenire propter eorum antipathiam, sicuti dicemus de Magnete trahente ferrum, & similibus: ideo arguere à brutis ad homines minimè valet consequentia; sunt enim diuersorum generum nedum specierum, ideò quod in aliquibus speciebus brutorum, & rarissimè inuenitur velle facere connaturale hominibus, & speciei toti humanæ est sine ratione dictū; quia cum essentiæ sint quàm diuersissime; necesse est quoque proprietates esse omninò diuersas.

Ad illud de Basilisco.

166 Nihilominus ad illud de Basilisco dicitur à multis esse fictionem Basiliscum inueniri. Et relatio quam afferunt de eo esse fabulam valde probabile redditur. Inquiunt enim Basiliscum per oculos immittere spiritus veneficos, quo interficit Animalia; Atque addunt quod si in aqua limpida, & pura se conspiciat sibi ipsi mortem inferre per illos eosdem venenatos spiritus; hoc autem videtur alienum à philosophia: quia si illi spiritus venefici exirent ex oculis Basilisci, essent illi connaturales; ideò inspiciendo in aquam ab illis non posset necari. Sed quidquid sit de hoc omnes fatentur, si vera hæc sint de Basilisco, ideo euenire; quia virulento, ac violento halitu inficit aerem, qui infectus accedentes interficit homines, & bruta; nō ergo per spiritus emissos ab oculis, sed per halitum, & aerem attractum, & retroactum ab ipso Basilisco suis pessimis qualitatibus infectum necat. atque hoc est rationi valdè consonum.

Ad id de oculis Gallorum.

167 Ad illud de oculis Gallorum terrentibus Leonem, si verum est, quod multi per experientiam comperijsse verum esse affirmant. Respondetur oriri ex antipatia quadam oculta eo modo quo Magnes trahit ferrum. Hoc enim modo etiam asserunt verissimum esse buffone hiante mustellam miro cum eiulatu, quasi coactam se inferere ori eius deuorandam.

Ad illud de Lupo.

168 Ad illud de Lupo plurimi putant illud esse fictionem poeticam; nihilominus qui id verum esse affirmant, hanc afferunt causam. Cum quis incidit ex improuiso in Lupum animal ferum ob eius aspectum formidabilem ac oculos micantes, timore magno afficiuntur; ex quo fit vt sanguis ad cor se recipiat & cæteræ partes corporis frigescant, & alterentur. hinc oritur raucedo, & impedimentum vocis. Econuerso, si de repente Lupus se deprehēsum ab homine cognoscat, ac visum fuisse timore perterrefit, ac fugam meditatur; Cum autem homo prius adoritur Lupum non ita expauescit, sicut cum se prius à Lupo visum agnoscit. Alij dicunt Lupum prius visum ab homine timore corripi, & meditari fugam, & non cogitare de emittendo vaporem quemdam, quo aerem inficiat & inducat raucedinem. Siue hoc, vel illo modo, vel alio id fiat non est arguendum à Lupo animali bru-

to ad hominem cum diuersæ speciei, immo, & generis proximi sint, vt dictum est.

169 Ad illud de fascinatione per oculos ex Plutarcho. Responde- tur; primum, Plutarchum sequi opinionem falsam, quod visio fiat per extramissionem, atque quod ex oculis vapores illi venefici exeant, qui alios etiam domesticos ex prauo habitu fascinent. Ideò per ea quæ dicta sunt refutantur. Vnde cum constet aliquos solo intuitu oculorum multa mala efficere, & pueros, & homines fascinare, eos ad tabem, vel aliam affectionem deducere, ac facere, vt equi, boues, oues, & alia animalia macrescant, & moriantur, segetes languescant, arbores arescant, pecudes lacte destituantur, & similia, dicendum est hęc non prouenire ex natura oculi, qui à natura animali datus est ad salutem, & ad beneficium, nō ad maleficium faciendum, & naturam ipsam destruendam; sed à potestate, & substantia quadam sublimiori homine, & natura corporea, & hanc esse Dæmonum virtutem, qui vt videbimus, hæc de facili, & opera illa mirabiliora facere possunt. Cum enim cognoscant qualitates bonas, & malas rerum, & habeant motricem facultatem promptissimam possunt applicare actiua passiuis secundum eorum proportionem, & sic res noxias, & virulentas in illam rem quā pessundare volunt applicare ex pacto inito cum Malefico ad motum oculorum eius; atque hoc modo humores corporis corrumpere, & morbos inducere, vel alia mirabilia facere, cuiusmodi sunt quæ supra adduximus ex Valerio Maximo, & alijs. Et quoniam vt plurimum Maleficæ sunt quædam Mulieres vetulę, Codronchus lib.2.cap.2. pluribus probat minus hæc veneficia ipsas facere posse virtute visus solū, & sine pacto innito cum Dæmonibus. Quoniam cum in anibus cornea tunica oculi adeò rugosa sit, & aliæ membranæ talem crassitiem contrahant, vt vix videre possint; quia iuxta Aristot. doctrinam organum oculi in senectute hebetatur; vnde habet illud, quod si senex acciperet oculum iuuenis, videret vt iuuenis; non possunt emittere spiritus vehementes (dato quod visio fieret per emissionem) sed solùm exiles valdè. Vnde potius iuuenes fascinare dicerentur, quàm vetulę & debiles. Relinquitur ergo, qđ fascinatio opere Dæmonum ex pacto fiat.

Ad illud de fascinatione per oculos.

Vetulę an facilius fascinare possint quàm iuuenes.

170 Quantum ad tactum ijsdem ferè rationibus, quibus probatū est de visu, concluditur opera mirabilia, & quæ supra naturam dicuntur, fieri non posse per tactum. Atque de fascinatione Codronchus cum alijs nonnullis optimè probat lib.2. cap.3. sed rationes de omnibus operibus probant, vt optimè obseruauit Martinus del Rio lib.1. q.4. concl.3. Sed ratio præcipua meo iudicio est; quia cum tactus sit sensus, & sentire sit pati ex Arist.2. de Anima tex. 118. & 3. de Anima tex. 2. sequitur quod sensatio per tactum fiat per receptionem speciei

De tactu.

tangibilis, non per extramissionem spirituũ ex arterijs; ideo per emissionem spirituum non potest fascinare, nec aliud opus facere. Accedit quod sensatio omnis est actio immanens ex Arist. vt supra diximus de visione non transiens; ideò vanum est existimare, quod per sensationẽ, seu actionem sensus tactus aliquid extra corpus tangentis fiat; quæ cũ clara sint ex Arist. vbi supra non est immorandum.

2. Ratio.

3. Ratio. 171 Præterea vt alij bene arguunt, tactus datus est homini à natura ad propriæ vitæ conseruationem; nec habet aliam vim, quàm tangendi, siue percipiendi qualitates tangibiles externorum sensibilium; non autem iaculandi in aliena corpora noxas, vel salutares qualitates; vel efficiendi aliquod mirabile opus. Si enim hæc vis illi inesset, vel esset naturalis, vel accidentalis. Si naturalis semper inesset, & sic quicunque alium tangeret semper aliquem huiusmodi effectum in eo produceret siue noxum, siue salutarem; si autem est accidentalis, necesse est quod insit per aliquam potentiam supra naturam, quæ alia esse non potest, nisi potestas Dæmoniaca, vt diximus de visu.

4. Ratio. 172 Accedit, quod spectat ad fascinationem, & veneficia: si morbos per iaculationem huiusmodi spirituum inducerentur à Malefico non opus esset tot obseruationibus, tot verbis, & alijs tot requisitis, quot experientia patet in huiusmodi incantationibus à Maleficis adhiberi, sed satis esset tangere corpus, quod malè afficere volunt absolutè; quare conspicuum redditur, quando per tactum aliquis talis effectus sequitur virtute potentię superioris idest Dæmonum, ex pacto innito id fieri, vt diximus de visu.

Ad rationes Aduersariorum. 173 Ad experientias autem quibus innituntur Aduersarij facilis est responsio. Ad illud Plutarchi, quod spectat ad visum, dicendum est falsum fuisse Tibios illos solo visu infantibus, & alijs exitium attulisse, vt supra vidimus. Quo ad tactum verò ipsemet fatetur seruos illos per contrectationem contagium contraxisse. Aliud est autem dicere aliquem morbum contrahere per tactum simplicem alicuius, & aliud morbum contrahere per contrectationem. Nam potest contingere quod aliquis morbo contagioso affectus, vt lepra, & similli alteri admisceatur, & halitu pestifero, vel alia pestifera qualitate ipsum inficiat, vt docet Arist. probl. sect. 7. problema 4. de Tabe, Lippitudine, Scabie.

Ad illud de torpedine, et Hyenna. 174 Ad alias autem experientias adductas quoque à Plutarcho, & alijs. Respondetur, quod vt plurimum effectus illi fiunt propter antipatiam, vel simpatiam illarum rerum, atque ex ocultis qualitatibus ipsarum; Atque hoc maximè verificatur de effectu Torpedinis, Hyennæ. Effectus enim illi oriuntur ex quadam antipatia naturali, & ocultis qualitatibus, quæ ex corporibus illarum ferarum diffunduntur; non autem per tactum, quibus aquam, vel aerem inficiunt, quo infecto, &

modo

modo suo affecto eos effectus producunt; sicut patet de Magnete, quæ trahit ferrum. Et idem dicendum de alijs similibus. Hoc eodem modo dicendum est ad illud de Vipera de fidibus Lupinis, & similibus. *De Vipera, et fidibus Lupinis iunctis agninis, & similibus.*

175 Ad illud de Remora, seu Echineide. Respondent aliqui illam experientiam esse falsam, quod comprobatur ex eo quod per centurias annorum, quibus nauigatio exercetur nec vnquam auditum est Nauim aliquam sic firmatam esse contra rabiem seccam ventorum. Si tamen hoc verum sit, dicendum est hoc accidere ex aliqua oculta qualitate illius pisciculi; quæ enim dicut Fracastorius lib. de Simpathia, & Antipathia cap. 8. & alij nihil fundamenti habere videntur; dicere enim quod vis retinendi Nauim non oriatur à pisciculo, sed à scopulis quibus insedit Remora est vanum, cum aliæ Naues per eundem locũ transeant sine impedimento. Quod etiam similiter non possit auelli piscis à Naui ne detur vacuum est absurdum; quia qui asserunt hanc experientiam esse veram, asserunt etiam pisciculum à Nautis diuelli à Naue, neque periculum est vacui cum statim subeat aqua, vel aer, vt in alijs motibus euenit. *Ad illud de Remora.*

176 Ad illud de Cadauere coram occisore fundente sanguinem; sunt qui dicant aliquando casu accidisse quod præsente occisore de corpore occisi cruor aliquis prodierit. Quod si semper fiat (quod nescio) tribuitur ab aliquibus anthipatiæ ex vehementi odio occisi in occisorem, & ocultæ qualitati impressæ corpori occisi ab occisore quod (vt quid sentio dicam) falsum puto. Nam sæpe quis statim per vulnus moritur adeo quod odium concipere non potest, cum odire sit actus voluntatis, qui requirit distinctam cognitionem, & alia, quæ in tam repentino actu haberi non potest. *Ad illud de Cadauere.*

177 Cæterùm aliquis obijciat forsan: si tàm multa ex ocultis qualitatibus, & simpathia, vel anthipatia rerum fiunt, ergo ex ocultis qualitatibus, & simpathia, vel anthipatia illa miranda fieri posse dicendũ est. At hæc obiectio est nulla. Nam vt sæpe diximus quæ ex ocultis qualitatibus, & ex anthipatia, vel simpathia fiunt, cum sint res naturales, & naturaliter agentes, & patientes semper, vel vt plurimum fiunt. Torpedo enim semper stupefacit manum piscatoris cum hasta vel retibus tangitur, & sic de alijs. At opera miranda quæ adduximus de Vestali hauriente aquam cribró, & eam deferente in Templum Deæ Vestæ, & alia quæ adduximus non semper fiunt nec vt plurimum, sed ad placitum, & pro illa vice, ideò non in ocultas qualitates illius Vestalis, vel aquæ, vel cribri, vel alterius rei refundi possunt. *Obiectio tacita soluitur.*

178 Quantum ad curationes illas cum subito fiant, & sine remedijs, & medicinis naturalibus sunt actiones supra naturam; ideo vel fiunt virtute diuina, quia gratia sanitatum secundum Theologos est *Ad illud de curationib.*

gratia gratis data, quæ inesse potest etiam peccatoribus; vel est à Dæmonibus id per potentiam, & scientiam suam potentibus facere applicando citò actiua passiuis; & sic hæc experientia maximè comprobat dari numen aliquod supra naturam quod est Deus, & spiritus Angelici, & Dæmones.

Ad illud de Regibus curãtibus strumosos.

179 Ad illud de Regibus Angliæ & Franciæ strumosos, seu scrufula curantibus solo tactu per idem Respondetur. Est enim donum, & gratia gratis data sicut curatio sanitatum; ideò non est mirum quod illis insit à Deo. Verùm quod Reges Anglorum hoc donum habuerint non constat, solum habetur in canonizatione D. Eduardi, eum quandam mulierem strumosam persanasse; an vero hoc donum in illo perseuerauerit, & ad successores transiuerit, nec ibi, nec apud auctorem aliquem probatæ fidei habetur. De Regibus Franciæ est certum tum annalibus, & Medicorum scriptis, vt Guidonis in Chirugiæ Magnæ tractatu 2. doctrina 2. scilicet & Ioannis Tagaultij lib. 1. institutionum Chirurgicarum; tum quotidiana experientia. Hoc autem illis donum quondam concessum esse, & in successoribus, quorum nullus ex professo hucusque hæresim est professus perseuerare, dicendum est. Hoc autem cum nullam causam naturalem, nec imaginabilem habeat est efficacissimum argumentum esse donum supernaturale à Deo illis collatum; atque proinde dari Deum. Dicere autem, quod hæc uis curandi strumas sit illis naturalis, est omnino voluntarium, & sine fundamento. Si enim esset uis naturalis non traduceretur à Rege in filium successorem in Regno alijs filijs & fratribus eius exclusis, quorum sepè temperies, & complexio patri similior est quàm primi filij; & tamen solùm ille qui est Rex hac potestate potitur. Dicere etiam, quod hæc uis curandi proueniat ex proprietate sceptri, vel coronæ, vel vnctionis nulla ratione naturali fulciri potest, & ratio quam comminiscitur Cardanus lib. Contrad. Medicorum nimirum quod Reges Franciæ ex longo esu Aromatum hanc vim obtinuerint merito irridetur à Ioann. Brodeo lib. 8. Miscellan. cap. 10. Nam præter alias rationes, tunc filios omnes eadem virtute pollere consequeretur, cum ab eodem Patre procreentur. Est ergo apertum signum hanc potestatem esse gratiam gratis datam à Deo, & consequenter Deum esse; Quod miraculum absque dubio diuina prouidentia conseruari non dubito ad miseros Atheistas confundendos; sicut autem hæc potestas in Rege Christiano, & Catholico est donum à Deo collatum ad salutem hominum, ita si verum est Pirrum Regem, & Vespasianum, & alios Gentiles habuisse potestatem sanandi morbos solo digito, vt de illis, & alijs legitur, quæ tamen mendacia esse Antonius

Argumentũ efficax, quod Deus sit.

Cardanus.

nius Mirandulanus existimat, signum certissimum est Dæmones dari. Nam cum illi non essent veri Dei cultores, sed Idolorum, & Dæmonum eorum ope illa perficiebant, quod est intentum nostrum.

180 Ad rationem Pomponatij. Respondetur non valere similitudinem vel potius consequentiam; quod si in certis lapidibus, herbis, & plantis sit certa virtus hæc quoque inesse possit hominibus diuersis. Et ratio est, quia ideò in illo lapide, herba, & planta est talis virtus, quia à tota specie à temperamento essentiali illius lapidis, herbæ, & plantæ illa proprietas emanat. Vnde omnes lapides illius speciei, omnes herbæ, & omnes plantæ eiusdem speciei habent eandem virtutem, & effectum. Vnde omne Reubarbarum purgat bilem; Omnis magnes trahit ferrum, & sic de alijs. At temperamentum, & complexio hominis est valdè diuersa à temperamentis lapidum, herbarum, & plantarum, ideò illas proprietates habere in se non est possibile, cum sint plusquam genere proximo distincta. Et licèt in hominis temperamento possit aliqua qualitas, quæ est in planta, lapide, herba, inesse; non tamen inesse poterit omninò in ea temperie, qua inest in lapide, sed cum multa alteratione propter compositionem, & mixtionem multarum aliarum qualitatum, quæ ad hominis temperaturam concurrunt, ideò non poterit esse proxima, & immediata causa illius effectus, cuius est lapis, herba, vel planta. Et hoc maximè verissimè concluditur; Si omnis actio per quattuor primas qualitates efficitur, & diuersitas in illis oriatur ex intentione maiori, vel minori illarum. *Ad rationē Pomponatij.*

181 Adde quod si hæc hominibus potestas competeret, vel illis secundum speciem competeret; vel quatenus hoc singulare est. Primum dici non potest, quia tunc competeret omnibus hominibus, quod falsum esse constat, si autem ratione indiuidui, hoc idem dicendum esset de indiuiduis ipsorum lapiduum, herbarum, & plantarum, & sic sequeretur, quod hoc indiuiduum Reubarbari non purgaret bilem; illud verò maximè. Ratio ergo ista omnino Philosophiæ verè repugnat. Effectus ergo isti in causam supernaturalem est referenda; ideò talis natura necessariò est admittenda.

182 Historia adducta à Codroncho dilucidè probat quod intendimus. effectus enim doloris post sex menses & euacuatio illarum rerum, & cessatio doloris repentina præseferunt actionem illam à simplici maleficæ tactu non potuisse prouenire. Atque etiam id ostendit, quod visio illa nocturna Maleficæ cum alijs duabus Mulierculis, compressio vocis, & aliæ passiones non à vaporibus vterinis ex puerperio emanarunt, neque ex imaginatione vehementi, quia non tàm citò trãsiuissent, neque effectus sequutus fuisset per ordinem modò à Malefica *Ad historiā adductam à Codroncho.*

prædi-

prædicto, vt euenisse compertum est; signum clarum est, ergo illud totum à Dæmone ex pacto innito cum Malefica ad tactum eius vteri puerperæ effecisse virtute sua, qua hæc efficere posse infra ostendetur.

Ea quæ de verbis, & voce adducta sunt reijciuntur.

183 Ea quæ de verbis, & voce adducta sunt eodem modo circa illa discurrendo falsa esse deprehenduntur. In voce quidem duo sunt. Vnũ naturale aliud artificiale, & ex voluntate humana ei adnexum. Naturale est quod vox est sonus, qui formatur naturaliter per respirationem & instrumenta à natura ordinata ad illam formandam, vt docet Arist. 2. de Anima à tex. 87. vsque ad 91. Respiratio enim data est à natura animalibus ad duo munera agenda; Alterum est ad refrigerandum cor; Aliud est ad formandum vocem; & hoc maximè competit homini. ipse enim aerem attrahendo, & expellendo potest habere plures interruptiones, & formare verba, quod alia animalia nequeunt. Artificiale autem quod inest voci est, quod sit significatiua passionum & cõceptuum animi, & mentis. Vnde Arist. 2. de Anima tex. 90. dixit non omnem sonum formatum ab homine per respirationem esse vocem, sed solum sonum significatiuum. Vox ergo est significatiua, significat autem ad placitum; quia ex eodem Arist. 1. Perhierm. res, & cõceptus ijdem sunt apud omnes homines, voces verò sunt diuersæ, quia significant secũdum placitum primi instituentis. Ad propositum nostrum, cum verba non sint nisi voces significatiuæ ad placitum non possunt aliquid efficere nisi secundum hanc duplicem rationem, quatenus scilicet verba sunt quidam sonus, seu aer attractus, & respiratus, vel quatenus sunt signa conceptuum, quæ habemus in mẽte, & rerum, ad quę significanda instituta sunt. At secundum primam rationem, quæ ei competit secundum esse materiale, & naturale nullum aliud officium nec effectum efficere potest nisi refrigerare cor, quia respiratio est attractio aeris, & eiusdem emissio continua à natura data animali ad cõseruandum illud in vita. Secundum alteram rationem verò, nimirum secundum esse artificiale est ens rationis; quod enim vox ista significet hoc vel illud est ex institutione hominum, & proinde nullum esse habet in rerum natura ex parte rei, & consequenter nullum effectum realem producere potest nisi significationem conceptus ad quem significandum fuit instituta, & accomodata à primo instituente; Quod autem in audiente aliquem effectum, vel gaudij, vel odij, vel tristitiæ causet, hoc est per accidens, quatenus scilicet significat, & repręsentat imaginatiuæ aliquod obiectum conueniens, vel disconueniens. Vel quatenus est sonus gratus, & conueniens auditui. Vnde considerata vox, & verbum secundum suam substantiam, & quatenus est sonus, & quatenus est sonus vox, & significans, non potest aliquem illorum, quẽ supradiximus effectum producere.

Ex

184 Ex his facilis eſt reſponſio ad primum fundamentum, quod verba amorem, & odium, & cætera efficiunt in homine, & ad dictum Plutarchi. dicimus enim voces, & verba alterare, & inducere diuerſos effectus amoris, & odij, iræ & miſericordiæ, &c. non per ſe, ſed per accidens ſcilicet quatenus repręſentat ipſi imaginatiuæ obiectum conueniens, vel diſconueniens, quæ deinde mouet appetitũ ad ſequellam, vel ad fugam. Quatenus etiam eſt ſonus contingit ipſam mouere ad delectationem vel triſtitiam, cum enim ſuaui modo, & pronuntiatione grata vox modulatur, eſt grata auditui, vel ex aduerſo in concione prolata eſt ingrata, & ſic veluti obiectum conueniens, vel diſconueniens imaginatiuæ parit delectationem, & gaudium, vel triſtitiam, & mœrorem; ſed omnia iſta vt dixi ſunt per accidens. *Quomodo voces efficiant amorem, odium, et cæt.*

185 Quod ſi quis dicat vocem, & verba per accidens poſſe efficere illa opera mirabilia, quia poſſunt repręſentare aliquod obiectum terribile, quod efficiat effectus mirabiles in audiente, vel in alia re. Hæc euaſio eſt nullius momenti. Primò: quia ad ſummum hoc haberet locum in homine, & in rebus animatis anima ſenſitiua, & rationali; quia cætera non audiunt, nec percipiunt vocem nec ſonum, & tamen opus illud Veſtalium ſunt effectus facti in rebus inanimatis, vt in cribro & aqua, & Naui illa Matris Deorum, & reliqua, quæ ſupra adduximus; In homine autem, & animalibus cum efficiuntur perturbationes aliquæ ex voce, vel verbis, non efficiuntur virtute vocis, vel verborum, ſed ab imaginatiua, quæ commota à ſimulacris, & ſpeciebus per vocem, & verba ſignificatis mouet appetitum ad fugam vel proſequutionem, & ſic alterationes efficiuntur in corpore audientis. Confirmatur, quia actio naturalis non perficitur, niſi agens tangat paſſum realiter, vel virtualiter. At verba & res ſignificatæ per verba non poſſunt tãgere realiter paſſum ſeu ſubiectum in quod vox tendit, quia in verbis non habent propriam exiſtentiam, neque per virtutem, quia vox ſecundum eſſe reale non eſt niſi ſonus, & aer reſpiratus, in eò autẽ non eſt virtus rerum intellectarum, & conceptarum à mente, vel ab imaginatiua ideò obiectum tangere non poſſunt virtute. Adde, quod ſi hæc eſſet vis aeris reſpirati, ſiue vocis, hic effectus ſemper ſequeretur; at rarò hæc accidunt. ergo. Demum cæteri ſpiritus emiſſi ex corpore noſtro ſtatim euaneſcunt. ergo, & vox qui eſt aer reſpiratus, ſtatim euaneſcit, ergo nullum opus extra relinquit. In verbis ergo, & vocẽ nulla eſt vis, nec poteſtas efficiendi aliquod mirabile nec per ſe, nec per accidens; quare ſi in rerum natura aliquem effectum repentinum, & mirabilem videamus ad prolationem aliquorum verborum fieri, ſine cauſis proprijs naturalibus, dicendum eſt à Dæmonibus, vel Angelis bonis (ſi illa res bona ſit) effici. Et ſic habemus Deum, & præ-

ter Deum, naturam Angelicam bonam, vel malam, qui sunt Dæmones dari. Atque ex dictis patet quid sit dicendum de Musicis, cantibus, & citaredis; mouent enim ad gaudium, & lætitiam, quia sunt obiecta grata, & conuenientia appetitui sensitiuo; ideò delatæ species eorum ad imaginationem excitant appetitum ad prosequutionem; Quę verò Poetæ de Orpheo fabulantur spernenda sunt, sicut & de alia figmenta.

Ad illud de Musicis, & citaredis.

Ad illud de Brutis.

186 Ad aliud de Brutis, quod aues voce deceptæ capiuntur, &c. dicendum est quod non euenit vi aliqua speciali, quæ verbis, vel voci insit, sed quia auceps fingit ita dexterè vocem auium, quòd putantes se sociare alijs auibus in laqueos incidunt. Ad illud vero de Muribus, Locustis, & alijs, rebusque expelluntur segetibus, & de Tauro ad verba quædam prostrato, & similia. Respondetur hæc esse euidentia signa dari Dæmones & Angelos. Nam cum hi effectus de repente, & sine vlla causa naturali applicata fiant, non nisi virtute Dæmoniorum vel Angelorum fieri possunt.

Ad illud de Muribus, de Locustib. &c.

De Tauro ad verba quædam prostrato.

187 Hoc autem efficaciter probatur ex adductis de Maleficis fascinantibus homines, animalia, plantas, segetes, & similia malefacientes. Cum enim vetulæ quædam quibusdam carminibus, vel verbis, quæ nec ipsæ quandoque intelligunt quid significent, efficiant statim, & ad libitum huiusmodi fascinationes; signum clarum est, quod ideò per verba hos effectus consequuntur, quia tacitum vel expressum pactum cum Dæmonibus inierunt, vt ad prolationem illorum verborũ Dæmones effectus illos optatos à Malefica efficiant. Dixi pactum expressum vel tacitum, quia sunt aliqui, vt infra dicam, qui licèt pactum ignorent, tamen efficiunt dicendo illa verba; quia Dæmon conuenit cum primo, cui hæc verba dictauit, quod quicunque illa verba dixerit intelligatur tacitè ipsum Dæmonium inuocare; & ipse illi aderit ad faciendum effectum quem optabit. Dæmonis autem potentia est magna vt videbimus, ideò illi non est difficile effectus illos prodigiosos efficere.

Ad illud de Maleficis.

De pacto Magarum cum Dæmonibus.

188 Ex his etiam patet responsio ad rationem fundamentalem Aduersariorum: fictio enim est quod verba afficiantur aliqua qualitate ab anima, & quod vox dirigatur ad libitum voluntatis ad hoc, vel illud obiectum & hunc vel illum hominem per auditum, vel tactum, vel aliquem alium sensum diffundat in corpus audientis spiritus, qui effectus illos mirabiles efficiant; Vox.n.& verba nullum alium effectũ habent nisi vt conceptum manifestent vt visum est: Si autem hi effectus prouenirent à voce, non prouenirent quatenus est vox & verba; sed quatenus esset aer infectus à corpore morbo infecto, quod spectat ad intemperiem corporis, quod est quid valdè diuersum. Nam licèt

Ad rationẽ fundamentalem Aduersariorum.

corpus

corpus male affectum possit ab halitu corrupto, & contrectatione aliũ inficere, vt diximus supra agendo de tactu ex Aristot. problem. 7. problem. 4. non tamen sequitur id fieri per vocem & verba, ideo vnum misceri cum alio, & vnum ex alio deducere non est bona cõsequentia.

Opinio eorum, qui opera prædicta ex proprietate naturæ, seu complexionis hominis, vel ex atrabili, aut halitibus terræ fieri posse asserunt, reijcitur. Caput Decimum.

OMissa opinione Auicennæ, quàm adduximus cap. præcedenti, qui existimauit omnem creaturam obedire intellectui hominis præsertim benè dispositi, & supra materiam eleuati, & consequenter non erubuit dicere huiusmodi hominem posse ad libitum facere miracula quæcunque sibi placet, & opera, quæ supra naturam apparent; quæ omninò est reijcienda, cum videamus expresse per experientiam nedum insensibilia, vt lapides, plantas, elementa illi non parere cum non habeant intellectum, nec cognitionem, qua disciplinari possint, & imperium apprehendere, sed quàmplurimas species animalium homini inimicissimas esse. Et si quæ agit in insensatis, & brutis animalibus necessarium sibi esse actiua passiuis applicare, atque hoc modo cogere imbecilliora cedere fortioribus, & vi quadam efficere, quæ efficit in illis: Deus enim solus est cuius nutui, & verbo omnia subsunt, quam omnipotentiam creaturæ tribuere est penitus à ratione alienũ. Non defuerunt qui dixerint causam mirabilium effectuum, qui dicuntur præter, & supra naturam tribuendam esse certæ complexioni, & temperamento corporis. Asserunt enim quandoque corpus ex qualitatibus ita adequatè constitui, & humores æqualitate tanta misceri, vt perfectissimum temperamentum assequatur: quo habito posit deinde homo virtute illius facere opera quasi miraculosa, & supra naturã corpoream elementarem. Atque impiè hinc inferunt Christum Dominum temperamentum istud contraxisse, & vi huius temperamenti miracula tam magna patrasse. Auctores autem huius opinionis fuerũt Fulginas Medicus, Paracelsus, Conciliator diff. 20.

Opinio Auicennæ reijcitur.

Opinio eorũ qui dixerunt causam horũ effectuũ esse naturã, & temperamentum.

Fulginas Medicus. Paracelsus. Cõciliator.

190 Fundamenta istorum videntur esse experientiæ multæ in rebus alijs ab homine ex quibus hanc vim temperamento quorundam hominum inesse absurdum non iudicant. Multa enim (asserunt) sunt simplicia medicamenta herbæ, lapides, animalia, quæ facultate nobis ignota varios effectus nunc proficuos habent, nunc nociuos. Proficui sanitatem, & curationem morborum efficiunt; Nociui morbos inducunt. His sic stantibus sic arguunt. Homo est omnia per participationem, tàm superiorum quàm inferiorum, ergo non est inconueniens, quod

quod aliqui homines cum animalibus, vel alijs rebus in aliqua proprietate conueniant; ſicut ergo animal, vel lapis ille ex oculta qualitate efficit effectum aliquem mirabilem ſanitatis, vel infirmitatis, ſic aliquis homo ex eadem qualitate oculta ſibi inſita poſſit efficere aliquem effectum mirabilem, & qui ſupra naturam videatur.

191 Confirmatur, & declaratur, ſunt quædam res, quæ ex oculta qualitate generant morbos vt Gagates lapis, qui ſuo odore comitialē morbum excitat vt ſcribit Plinius. Mulieres cum menſtruis laborant eorum acceſſu tactæ fruges ſterileſcunt, vuæ areſcunt, inſita moriuntur, hortorum germina exuruntur, aluei apum emoriuntur, ſpecula eorum aſpectu maculantur, canes eo guſtatu in rabiem aguntur, & eorum morſu inſanabili morbo homines inficiuntur, & plura alia ſimilia per hæc ſordida excrementa efficiuntur à mulieribus, veriſimilius eſt viros, ac mulieres ipſas per ocultam qualitatem maiora efficiendi vim habere.

192 Præterea Plinius lib. 4. cap. 12. & lib. 6. cap. 3. dicit quod Anthropophagi more brutorum veſcuntur carnibus humanis, ergo nihil prohibet quod etiam à natura illis ſit indita vis inferendi veneficia. Item Agatarchides & Plinius lib. 7. cap. 2. teſtantur de Pſillis, eorum corporibus virus exitiale ſerpentibus ingenitum eſſe, cuius odore eos ſopirent. Non ergo mirum videri debet, quod corporibus hominum inſint qualitates veneficia, & opera miranda efficere potentes.

Opinio aſſerētiū effectus prædictos oriri ex atra bili, & terræ halitibus.

193 Alij enitentes omninò de medio tollere Dæmones omnes effectus per artem Magicam factos à Dæmonibus, & reſponſa oraculorum Gentilium per eoſdem Dæmones data ad cauſas naturales quoque reducere conantur; aſſerentes omnes effectus artis Magicæ cuiuſmodi ſunt veneficia, quæ ſupra ex Fernelio, Codroncho, & alia ex Valerio Max. adduximus eſſe effectus Melancholiæ & atræ bilis, & diuinationes, ſeu reſponſa oraculorū per Bacchas, & Sibyllas data non ex inſtructione Dæmonū prodijſſe, ſed fuiſſe motus quoſdam ex halitibus terræ & atra bili in illis mulieribus excitatos. Atque hoc modo operationes iſtas euidentes Dæmonū Petrus Aponenſis, Petrus Pomponatius, Hieronymus Gardanus, Eraſmus, & huius farinę viri non minus impiè, quàm vanè eludere conantur, & nullam pręter hanc mollem corpoream, & elementarem dari ſuſtinent.

Fundamēta huius opinionis.

Ariſt. in proble. ſect. 30.

194 Fundamenta autem horum videntur eſſe, in primis auctoritas Ariſt. qui in Problematibus ſect. 30. loquens de atra bili tribuit illi huiuſmodi effectus, quos nos Sibyllis, & Bacchis dicimus virtute Dæmonum ineſſe: habet enim hæc verba. *Exempli gratia in quibus multa, & frigida bilis eſt atra, hi ſtolidi ſunt, & ignaui: in quibus permulta, & calida, hi perciti, & ingenioſi, Amaſii propenſi ad omnem excandeſcentiam,*

tiam, & cupiditatem; nonnulli etiam loquaciores; multi etiam propterea quod ille calor sedi mentis in vicino est, morbis vesaniæ implicantur, aut instinctu limphatico inferuescunt, ex quo Sibyllæ efficiuntur, & Bacchæ, & omnes, qui diuino spiraculò instigari creduntur, cum scilicet id non morbo, sed naturali intemperie accidit. Hæc verba ex Arist. adduxi, quia ex hoc loco habemus certum esse fuisse Sibyllas ex confessione Arist. & communi consensu hominum tunc temporis: Neque enim Arist. laboraret reddere rationem earum operationum, & prædictionum, quas spiraculo diuino credebantur habere, si Sibyllæ ipsę non fuissent eo tempore. Ex hoc occluditur os ijs qui ratione conuicti vt videbimus vellint negare fuisse Sibyllas. Nam infra ego ostendam carmina Sibyllarum non ex atra bili, & temperie corporis potuisse emanare, sed reuera, vel diuino, vel Dæmoniaco spiraculo instigatas ea protulisse.

Fuisse Sibyllas certũ est.

195 Præterea Arist. lib. de Diuinatione per somnium distinguit diuinationem in tres species. Aliquod enim somnium continet diuinationem alicuius euentus tribus modis. Vno modo vt causa illius euentus; vt interpositio terræ inter solem, & lunam est causa Ecclipsis, & sic videns interpositionem terræ inter solem, & lunam potest diuinare futuram Ecclipsim. Aliquando somnium est signum futuri euentus, sicut lassitudo Socratis est signum futuræ ægritudinis Socratis; Aliquando somnium est causa futuri euentus, sed accidentalis, eo modo quo dicimus, forte deambulante corruscat; huiusmodi autem somnia tertij generis sunt de rebus absentibus, vel futuris, vel præteritis à nobis loco & tempore remotis vt per mille annos antefactis, vel faciendis; Diuinationem per somnium duobus primis modis nulli dubium est dari, & hanc artifices, & Medici obseruare debent, quia somnia aliquando sunt causa effectuum futurorum vt e. g. qui est assuetus legere lectionem somniat de nocte se lecturum die sequente, & sic præuidet per somnium quid est facturus die sequẽte, & sic de alijs. Quando etiam sunt signum effectus futuri sunt obseruandi, vt quando Medicus ex somnio ægrotantis prænoscit futuram ægritudinem, & sic de alijs.

Arist. lib. de Diuinatione per somnium.

Diuinatio fit tribus modis secundũ Aristot.

196 De tertio modo diuinationis per somnium est dubitatio. An scilicet per somnium, quod est de rebus remotis, & accidentaliter iunctæ sunt somnio, quia scilicet somnium non est illarum causa per se, neque signum, sed casu illi somnio anne ctuntur, possint diuinari, & præuideri illę res remotæ & absentes; vt puta ego somnio, quod hìc ad mensem erit bellum nauale, certè bellum nauale accidentaliter ad eum somnium sequitur, est ergo dubium, vtrum per illud somnium possit illud bellum nauale præuideri, & diuinari.

Dubitatio circa tertiũ modum diuinationis per somnium.

Respondet Arist. quod hæc præuisio est à casu, & quod nullam habet

Responsio Arist.

bet causam determinatam, quod probat varijs rationibus. Primò, quia multoties ista somnia sunt vana, & irrita eo quia raró euenit quod quis somniat; quis enim quandoque somniat se inuenire thesaurum, & nihil inuenit; quæ autem raró eueniunt sunt à casu, vel fortuna. Secundò, quia somnium non habet causam; neque enim est à Deo, quia æqualiter somniant bruta, & homines; brutis autem non est verisimile Deum immittere somnia: item somniant ita prudentes, sicut insipientes, immo magis insipientes, quàm prudentes: si autē essent à Deo, Deus magis immitteret illos prudentibus, quàm insipientibus; quia diligit magis sapientes, quàm insipientes. Dicendum est ergo somnia non à Deo, sed à natura immitti, & ideo debere dici non diuina sed Dæmonia, quia sunt à natura quæ est Dæmonia; idest prudens: Dæmon enim Grecè idem est quod sapiens.

Natura quare Dæmonia dicitur.

Causa adducta à Democrito somniorum refellitur ab Arist.

197 Præterea inquit Arist. si hæc somnia habent causam, causa, quæ adducebatur à Democrito, non est vera causa, sed ea quam Aristot. assignauit. Licèt non omninò Aristot. illam putet veram, sed inquit quod si habent causam verā per se, potius dicendum erit esse eam, quam assignat Arist. ipse, quàm eam, quam assignat Democritus. Dicebat enim Democritus, quod causa somniorum erat defluxus simulacrorum, & specierum ipsorum sensibilium immissus à Deo ipsi dormienti. At Arist. inquit multiplicitatem specierum ipsorum obiectorum ab ipsis rebus non à Deo fluentibus esse causam somniorum: per aerem enim deueniunt ad sensus exteriores; deinde ad interiores, & tandem ad imaginatiuam, & sic fit somnium, & preuisio. Ratio autem Arist. quod hæc causa ab eo assignata sit verior quàm illa Democriti, est, inquit Arist. quia per hanc causam possumus reddere rationem omnium, quæ accidunt in somnio scilicet quare fiat de nocte & non in vigilia, & cum de nocte fiant, cur fiunt dormienti, & non vigilanti, & tertio cur magis immittuntur ignaro quàm sapienti, quorum omnium Democritus rationem reddere non potest. Ad primū enim Arist. dicit, quod fiunt de nocte magis, quàm de die, quia sensibilia magis multiplicant speciem de nocte, quàm de die; quia in die vigent magis venti, & motus fortiores fiunt, qui ipsas species impediunt, ne ita facilè ad sensus externos perueniant. Ad secundum. Respondetur, quod motus specierum in organo phantasiæ sunt leuiores, ideò facilius sentiuntur cum corpus quiescit, quàm quando vigilat; quia, in vigilia fiunt motus vehementiores. Vnde videmus quod paruus strepitus dormientibus videtur tonitruum; hoc enim accidit, quia in quiete magis percipitur motus sensibilium specierum.

198 Ad tertium. Respondetur quod homo fatuus est alienus à curis, & cogitationibus; prudentes verò sunt pleni multis curis, &

cogi-

cogitationibus, quorum motus sunt fortiores; ideò impediunt motum specierum sensibilium causantẽ somnium, quia est motus debilior.

199 Quod autem Dæmocritus per suam causam non posit reddere rationẽ horũ probat Arist. quo ad primum; quia si istę species defluerent à Deo somnium magis fieret de die, quàm de nocte; vel sic essent de die, quàm de nocte, quia Deus operare posset sic de die, sicut de nocte; videmus tamen experientia fieri de nocte. Neque potest satisfacere secundæ, quia cogitatiua in vigilia est ita capax specierum, sicut in somno. Neque quò ad tertium, quia melius & facilius homini docto immitterentur, quàm ignauo; quare concludit, si vlla datur causa horum somniorũ esse defluxum ipsarum specierum à sensibilibus ipsis non à Deo ad sensus externos, deinde ad phantasiã; dat exemplum de lapide iniecto in aquam, fit commotio in aqua, & ista commotione causantur mille circulationes in aqua vna post aliam; ita fit in proposito, cum enim obiectum sensibile immittit speciem immutat primam partem aeris, & aer habens speciem, illam immittit alteri parti aeris, & sic deinceps, quò ad perueniat ad sensus externos. Hæc est opinio Aristotelis.

200 Demum dicit quod huiusmodi somnia insunt tribus generibus hominum scilicet patientibus extasim, idest alienationem mentis; familiaribus respectu familiarium; & denique Melancholicis. Adducit rationem de ijs, qui patiuntur extasim, quæ est, quia isti patiuntur alienationem mentis, nec sensus exteriores operantur, & remanent immoti, & tamen vigilant, non tamen vident, nec audiunt; quia retracti sunt sensus exteriores ab intra, & quiescunt ab opere ad extra, & sic cogitatiua est vacua à curis, & proinde non excludit impressiones specierum sensibilium externorum receptas in sensibus interioribus quibus preuident futura; quia percipiunt species illorum obiectorum ante alios, & sic diuinant, & prædicunt futura: Adducit deinde rationem, quare insint familiaribus, quam omitto. *Quibus hominibus insint somnia diuinantia secundum Arist.* *De extasi.*

201 Adducit deinde rationem, quare insint Melencholicis, & est, quia (inquit) Melancholici habent vehementiam magnam in commotione suorum phantasmatum; ideò cum aliquod phantasma eorum phantasiam à principio commouet, vehementer per illam, tanquam à principio discurrit per omnia alia phantasmata ordinata in mente sua, & sic prænoscit futura. Qui modus, & ratio est satis obscura, & litera Aristot. est satis difficilis, & diuersimodè exponitur ab expositoribus. Dat Aristot. tria exempla vltimum quod facilius videtur est de vorticibus aquæ, videmus enim quod cum vortex aquæ est vehemens non impeditur ab alio vortice aquæ aduerso minus vehementi, sed illum superat. Sic in Melancholicis ita est vehemens imaginatio in suis

imaginibus, & speciebus, quas habet repositas in mente, quod non diuertitur à cogitatione suarum imaginum, & specierum per occursum imaginum aliarum, sed a principio vsque ad finē percurrit ab illa per omnes alias, atque per hunc discursum factum per similitudinem illarum imaginum venit in cognitionem rerum futurarum. Quod declarant Expositores vario modo. Magis intelligibilis videtur esse hic. e.g. Si quis somniabat dum dormiret quod erat magna pluuia, postea per virtutem cogitatiuæ inferat quod illo anno erit maxima penuria frumenti discurrendo à simili ad simile, quia in imaginatiua habet quod tali anno fuit maxima pluuia etiam fuit maxima penuria; sic à simili: infert ergo hoc anno erit maxima penuria, & sic Aristot. vult quod diuinatio, & vaticinia fiant per hunc modum, & negat fieri à Deo, vel ab Angelis, vel Dæmonibus per reuelationem futurorum, vel manifestationem rerum absentium, vel præteritarum. Atque ideo ex hoc effectu negant Aduersarij deduci dari Dæmones, & Angelos.

Quo argumento negāt Aduersarij dari Dæmones, & Angelos.

202 Præterea dicunt Sibyllas, & alios, qui furore diuino instigari dicuntur, & oraculis assistebant ad dandum responsum, vt Pythia apud oraculum Delphicū id habere ex halitibus terrarum diuersarum; & exhalationibus certorum locorum, ac loca ipsa inter se situ, & Cœlorum positiua distantia conducere multum ad diuinationem faciendam. Nam vt dicunt, imaginatio secum habet vires diuinandi, sed eget motu, & excitatione facta ab aliqua re; ideò cum halitus prædictos, exhalationes, loca diuersa sint accomodata ad mouendum imaginationem, dicunt esse causas diuinationis, & vaticinij. Addunt non solùm halitus, &c. esse aptas causas ad excitandum furorem ad diuinandum; in aptis ad diuinandum sed etiam herbas, & lapillos, vt de Chelidonia Plinius narrat, & de Teangelica, qua pota magos diuinare ait; & alia huiusmodi multa afferunt, quibus omnes effectus Magicos, & Dæmoniacos tollere, & ad causas naturales referre nituntur.

Halitus, & exhalatiōes secundū hāc opinionē esse causas diuinationis.

Opinio allata reijcitur.

1. Ratio.

203 Allata opinio, quàm sit falsa non potest maiori ratione comprobari, quàm experientia ipsa. Etenim si fieri posset, vt complexio, & temperamentum ex mixtione qualitatum ad tantam perfectionem reduceretur, vt posset homo virtute illius facere opera miranda, & supra naturam, cuiusmodi sunt ea, quæ supra adduximus ex Valerio Max. sequeretur huiusmodi temperamentum esse naturale, & essentiale omnibus hominibus; prodiret enim ex principijs naturæ, & proinde esset maximè intentum à natura; quæ autem sunt à natura eueniunt semper, vel vt plurimum, ad differentiam eorum, quæ eueniunt à casu, & a fortuna, quæ est doctrina clara Arist. ratione, & experientia firmata. At experientia patet paucissimos esse homines qui hoc temperamentum secundum eorum sententiam assequantur; neque

enim

enim alios aſſignare ſciunt niſi Moyſem, Chriſtum Dominũ, & Prophetas; (Falsò enim enumerant Mahumetum; quia nullum miraculum verum feciſſe certum eſt.) Neque Moyſem, Chriſtum Dominum, & Prophetas numerare ſciuiſſent, niſi fuiſſent Chriſtiani, & ex lege Chriſti hos feciſſe miracula didiciſſent. Vnde Ariſt. & alij Philoſophi, qui fidem Chriſti ignorauerunt huiuſmodi temperamentum nõ agnouerunt, nec fieri poſſe docuerunt.

204 Præterea ſi mixtione, & æqualitate perfectiſſima conſurgeret huiuſmodi temperamentum perfectiſſimum ſequeretur, quod ex mixtione proxima huic perfectiſſimo temperamento conſtitueretur temperamentum illi perfectiſſimo proximum; atque conſequenter, quod homo tali temperamento præditus poſſet facere opera mirabilia, & ſupra naturam, licèt non eſſent ità excellentia, & ita admiranda, ſicut opera facta ab eo, qui temperamento perfectiſſimo foret. Exempli gratia. Si habens temperamentum perfectiſſimum, quod ponatur eſſe decem graduum, poſſet facere opus miraculoſum quoad decem, qui haberet temperamentum proximum illi nimirum perfectum quoad nouem gradus poſſet facere opus miraculoſum quo ad nouem, & ſic de alijs, ſecundum perfectius, vel minus perfectum temperamentum. At experientia videmus neminem efficere aliquod mirandum quod excedat vires naturæ elementares; & quidquid facit vnus homo, ſecluſa arte, & ſcientia applicando actiua paſſiuis videmus quemcumque alium facere, ſi attentet; ergo pluſquam vanum eſt tribuere temperamẽtum vim aliquam per ſe efficiendi miranda, ſeu miracula. 2. Ratio.

205 Præterea ſi temperamentum illud, quod appellant iuſtitiale, daretur, vel dari poſſet, homines illo præditi non poſſent operari veneficia, & faſcinationes, virtute illius; conſequens eſt falſum, & contra illos; quia omnes effectus prodigioſos volunt prouenire à virtute huius temperamenti, & volunt ſaluare omnia, quæ fiunt à Dæmonibus, non à Dæmonibus ſed naturaliter ab hominibus virtute huius tẽperamenti ad placitum voluntatis humanæ fieri. Antecedens verò probatur, quia hoc temperamentum, cum ſit perfectiſſimum opus naturæ, eſſet per ſe intentum à natura, & eius principalis finis: Natura enim agit propter finem, & natura eſt Dæmonia, vt habet Ariſtot. lib. de Diuinatione per ſomnium & alibi, ideſt natura eſt prudens; finis autem intentus a prudenti natura non poteſt eſſe ad malum; ergo ſi daretur hoc temperamentum eſſet ad effectus bonos ſcilicet ad conſeruationem rerum naturalium, & præſertim hominis non ad deſtructionem, & ruinam eius; repugnat ergo principijs naturæ dari hoc tẽperamentum ordinatum ad veneficia, & ruinam hominum; & naturę. 3. Ratio. *De temperamento iuſtitiali.*

206 Quod ſi quis dicat hanc vim non competere hominibus ra-

tione principiorum naturalium, & essentialium speciei, sed ratione individua, & temperamenti proprij. Contrà. Hoc est quod impugnamus, quia cū tēperamentū in specie sit opus naturæ, & à principijs speciei oriatur, temperamentum maximè perfectum debet esse intentum à natura, & non per accidens: quæ enim per accidens eueniunt, eueniunt ex defectu non ex instituto naturæ, vt sunt monstra; si daretur ergo hoc temperamentum in aliquo homine illud maximè esset opus naturæ; quare illud deberet esse optimum, & ad talem optimum finem non ad destructionem eiusdem naturæ & aliarum specierum.

Tacita obiectio refellitur.

4. Ratio.

207 Præterea si hæc vis efficiendi mirabilia, & etiam fascinandi inesset hominibus vi temperamenti, operarentur operationes istas naturaliter, non pro libito voluntatis. At Aduersarij volunt quod ista efficiant pro voluntate sua, ergo. Antecedens probatur, quia quæ sunt à natura non parent voluntati; neque enim voluntas potest imperare vegetatiuæ vt non conuertat cibum in carnem; quod non appetat cibum conueniens, quod non refugiat à noxo, & similia. Si ergo quis ex suo temperamento esset veneficus non posset non veneficia inferre, neque posset huic, & non illi illud inferre, sed omnibus æqualiter; Vnde cum hominibus non posset versari, sicut serpens, quia natura sua est veneficus cum nulla specie animalium versari potest, quin illa inficiat. est ergo omninò ridicula horum opinio de temperamento iustitiali.

Ad fundamenta aduersariorum ex experientiis.

208 Fundamenta eorum ex experientijs illis adducta nullius sunt momenti. Vanissima enim est consecutio arguere à rebus insensatis, & animalibus brutis ad homines; Cum enim sint nedum specie, sed etiam genere saltim subalterno diuersa, proprietas, quæ est in vno, non debet inferri esse debere in alio. Quare si aliqua herba, vel lapis, vel Animal habet vim veneficam, & noxam non debet inferri eandem vim esse in homine, & eò maximè, quia homo est opus præstantissimum naturæ, propter quem nedum inferiora, sed etiam cęlestia esse facta videntur. Cœlestia enim inseruiunt naturæ humanæ, quia inseruiunt huic mundo sublunari in quo nullum ens perfectius reperitur homine. Sicut autem videmus species nobiliores aliorum entium ad effectus nobiliores ordinatos esse, non ad aliquod maleficium, vt patet de arboribus, plantis, & alijs nobilioribus speciebus Animalium; sic dicendum est multo magis de homine.

209 Quod autem dicunt hominem participare cum cæteris rebus creatis, quia homo habet aliquid commune cum omni creatura, quia cum lapidibus habet esse, cum arboribus viuere, cum animalibus sentire, hoc minime concludit proprietates, & maximè noxas aliarum creaturarum inesse homini. certè omnes creaturæ nedum homo conueniunt ad inuicem in primis principijs, vt in materia, & forma, in

quatuor

quatuor primis qualitatibus, & tamen non ob hoc sequitur, quin inter se habeant diuersas proprietates, & naturas; ideò vanissima est hęc argumentatio, & indigna philosophiæ professoribus, & medicis.

210 Quod verò adducunt de Mulieribus Menstruatis, est pariter indignum philosopho. Sanguis enim menstruus est à natura ordinatus, & datus mulieribus propter generationem humanam, nimirum ad fœtus nutriendum, & augendum. Cum autem mulieres non concipiunt, nec vterum gerunt, cum sit superfluus certis temporibus emittitur ab ipsis mulieribus absque vlla noxia, tam ipsarum mulierum, quàm aliorum. Quod si aliquando, & in aliquibus mulieribus est vitiosus, & exitialis, hoc est per accidens scilicet propter aliquam admixtionem humorum prauorum, & vitiosorum, quę natura ad vterum tanquàm ad Cloacam, & sentinam deponit. Et certè ex hoc opere maxime ordinato à natura ad propagationem naturæ, ducere argumentum quod sit ordinatum ad maleficium, & destructionem eiusdem naturæ, nescio an hominibus qui philosophiæ abdita perscrutantur dignum sit. *Ad id de mulieribus menstruatis.*

211 Ad illud de Anthroppophagis, qui secundum Plinium lib. 4. vescuntur carne humana. Respondeo, hoc arguere morum feritatem, non proprietatem. Nam etiam apud nos reperiuntur, qui viperas comedunt incisa cauda, & capite, & tamen non dicimus eos natura esse veneficos, nec insitum habere venenum. *De Anthroppophagis.*

Ad illud de Psyllis, & similibus. Respondetur. Huiusmodi affectiones nullo modo a natura hominibus innasci, sed, aut industria acquiri, vel Dæmonum auxilio exerceri. Atque hoc vltimum, est valdè verisimile; quoniam Plutarchus scribit Catonem iter per deserta Lybiæ facientem, secum Psyllos duxisse, qui morsibus serpentum mederentur partim ore trahentes venenum; partim serpentes cantibus medicātes; apparet ergo homines illos incantationibus vsos fuisse, & proinde arte magica Dæmoniaca vsos fuisse. *De Psyllis.* Plutarchus de Catone.

212 Altera opinio eorum, qui omnes illos effectus ad Malencholiam, & atram bilem reducere conantur, est omnino quoque à ratione, & à Philosophia aliena, licèt Aristot. illi fauerit quo ad diuinationem, vt vidimus; sed de Arist. non est mirum, quod nixus fuerit existentiam horum effectuum tribuere Malencholiæ, quia ipse cum esset priuatus reuelatione diuina, & ea tantùm scriptis tradere instituerit, quæ principijs rerum naturalium conueniunt, nullam sciuit reperire aliam magis apparentem causam. Verùm, vt infra patebit ipse quoque nouit eam reuera non satisfacere. Quæro ergo ab auctoribus huius opinionis, vt doceāt quomodo per humorem melancholicum fieri possent ea prodigia, & miranda, quæ recensuimus de reddítu Deorum Pennatuum *Opinio quod hi effectus à Malencholia oriantur reiicitur.*

 tuum

tuum Alba Lauinium; de serpentis Epidaurij progressu Romam; de actionibus Quintæ Claudiæ, & Taciæ Vestalium. Certè quomodo humor Melancholicus hos effectus attingere possit non est intelligibile. Melancholia quidem excitata potest inducere vesaniam in eum, qui tali humore premitur: atque intra imaginatiuam ipsius mira monstra producere. At quod in alienis corporibus motum aliquem, vel effectum alicuius momenti, nulla apparet ratio, vt supra diximus de imaginatione, quia nulla est proportio actiui ad passum; adest distantia, motus ille ab humore melancholico facit motum in imaginatione, qui est motus & actio immanens, non transiens, nec aliquid relinquens extra in obiecto imaginato; ideò velle asserere, quod opera illa mirabilia facta sint ab humore melancholico alicuius hominis, vel mulieris est omninò alienum à ratione. Neque etiam quis dicet, quotquot viderunt serpentem Epidaurium vehi naui Romam affectos fuisse humore melancholico. Est enim incredibile, quod & Legati Romani, & serui eorum & Nautæ, & populi Epidaurij, qui viderunt serpentem spatiari per Epidaurium, & Romani, qui viderunt eum è naui descēdere in templum humore melancholico correptos, atque insanos fuisse: quomodo enim eodem tempore omnes, & simul, etsi essent diuersarum complexionum potuissent offici ita acriter tali humore, vt putarent videre, quod non viderent? Præterea nunquid vniuersus populus Romanus erat humore malencholico actu correptus quando Quinta Claudia traxit Nauem Matris Deorum Zona sua; & Tacia hausit aquam cribro, vt insanirent, & putarent se videre, quod non videbant, & omnes eandem visionem haberent? Hæc ergo opera minimè ab humore melancholico prodire non posse est omninò indubitatum. Velle autem omnia ista facta esse negare, esset negare totum illud, quod nos non videmus oculis nostris; & sic possemus negare omnes historias, & scriptores, qui hæc facta esse publicè commemorāt, ac templa in horum memoriam ædificata fuisse, quæ quidem si essent mendacia delusi fuissent ab ijs, qui eo tempore vixerunt, quo hæc facta fuisse mentirentur.

Melancholia non potuit esse causa discessus Deorum Pennatum, serpentis Epidaurii &c.

213 Eisdem rationibus probatur falsum esse à Melancholia procedere effectus maleficorum, & maleficiorum mirabiles, & supra naturam elementarem & corpoream, cuiusmodi sunt homines vehi per aera ad ludos nocturnos, aliena lingua loqui, oculta præuidere, & diuinare, futura enuntiare. Nam oporteret vt Auctores, qui hos effectus in Melancholiam, & habitus, & vapores noxios referunt, declararent modum, quo ab his causis huiusmodi effectus efficiantur. Neque enim sufficit asserere, sed opus est assertionem declarare, & probare; hic enim est verus modus philosophandi. ęquidem maleficas mulieres cor-

Effectus miros Magorū, vt vehi per aera, loqui aliena lingua &c. non posse fieri à melancholia.

pora-

poraliter per aera deferri ad ludos est sententia ferè communis, auctoritate, ratione, & experientia comprobata, quam enixè tuetur Martinus del Rio lib. 2. Disquisitionum Magicarum q 16. contra eos, qui asserunt dumtaxat animi cogitatione, & Diabolica illusione interesse, qui fuerunt Lutherus, & Melancton, & multi hæretici; & ex Catholicis nonnulli præsertim Alciatus lib. 8. Pareg. cap. 22. Martinus autem del Rio adducit tot experientias ex viris doctis, & fide dignis acceptas vt illis credere nolle, & omnes nugatores reputare, irrationabile videatur. Et quidem, quæ in contrarium adducuntur, quod experientia compertum sit aliquando sagas dixisse se ad ludos iuisse corporaliter, & tamen repertas fuisse in eodem loco semper sopitas mansisse, probant sepè per imaginationem tantùm ludis interfuisse; at non ob id obstat quin quandoque etiam corporaliter intersint. Neque enim hoc repugnat, quia scimus Dæmones habere potentiam deferendi corpora ab vno loco ad alium; scimus etiam esse agilem, & potentem & posse auferre obstacula, quæ eius motum impedire possent. Cum ergo fieri possit, & tot testibus, & experientijs factum esse, & fieri comprobetur esse verum supponendum esse decreui. Qui vult hanc disputationem exactam videre legat Auctorem prædictum loco citato.

De sagis eun tib. ad ludū.

Lutherus, & Philippus Melancton.

214 Ego vnicam Historiam ex Bartholomeo Spineo quæst. de Stygibus cap. 17. hìc adducam, quæ fortasse Lectori non erit inutilis. *Quandam* (ait) *puellam, quæ cum Matre Bergomi moraretur, inuentam fuisse nocte Venetijs in thalamo sui affinis, quam mane repertam nudam, recognitamque, quia consobrina erat, cum interrogassent quomodo illuc venisset, aut ibi esset, & quare? plorans illa, postquam vestita ab eis fuit, hæc quę subdo enarrauit, dicens. Hac nocte, cum in lecto vigilarem vidi matrem meam, quæ me dormire putabat surgentem de lecto, & exutam camisia se quodam vnguento, quod ex vasculo assumpsit de sub lateribus extracto perungentem corpus; & statim assumpto baculo quodam ibi præparato in modum equitantis ascendens extra fenestram deportata est, & à me nequaquā ex tunc ibi visa. cumque ipsa quoque de lecto surgens, meum, vt mater fecerat perunxissem corpus extra fenestram educta statim in hunc locum deportata sum, vbi matrem puero huic lecto decumbenti insidiantem vidi. ex quo ego territa, cum matrem quoque ob meum aduentum turbatam vidissem, & comminantem, nomen Domini Iesu, & Beatæ Virginis inuocaui, & ex tunc matrem non vidi, & ego hìc nuda solaque remansi. His auditis à puella scripsit hæc omnia affinis ille narrantis Patri Inquisitori Bergomensi, à quo capta mulier, & tormentis exposita cuncta confessa est, & addidit se à Dæmone plusquam quinquagies deportatam, vt puerum illum prædicti affinis occideret, sed tamen præualuisse nunquam, eò quod semper illum inuenerit signo Crucis, & sanctis Orationibus à parentibus benè munitum.* Hæc ibi.

Historia de puella corporaliter delata Bergomo Venetias à Dæmone.

Historia quędam ab Auctore adducta.

Magister Zacharias de Rauēna Inquisitor Patauij.

215 At ego non possum non adducere hic historiam, quam non referrem, nisi à viro honoratissimo, & ab omni mendacij suspicione alienissimo, Magistro Zacharia Vrceolo de Rauenna Inquisitore Patauij toti Ciuitati notissimo, & omni virtutum genere præsertim verò prudentiæ ornatissimo proprio ore intellexissem non vna vice, sed pluries, dum de huiusmodi strigibus, & sagis pro munere suo occurreret sermo. Dum esset Inquisitor Senarum ei delata fuit quædam anus pauper quod esset saga, & paruulos in quibusdam ruribus, & suburbanis illius Ciuitatis veneficijs afficeret, & interficeret; fuit autem delata à quadam muliere, quæ pro certo tenebat proprium filium ab huiusmodi vetula interfectum fuisse veneficio, his coniecturis; quod de huiusmodi crimine hæc anus esset diffamata, & quod cum quadam die huiusmodi anus sub specie eam visendi propè lectulum paruuli assedisset, & mulier paruuli mater aliquantulum ad nescio quid faciendum à paruulo discessisset, ex improuiso gemitum vehementem paruuli audiuit, & statim accurrens, vidit anum paruulum blandicijs afficere dicendo. tace animula mea, & similia: Verùm paruulus minimè acquiescebat, sed magis gemebat, nec ab illa hora amplius se bene habuit, sed intra paucos dies è vita excessit. Vnde pro certò tenebat quod anus illa eadem hora paruulum veneficijs affecisset. Pater Inquisitor peractis, quæ de iure erant agenda, euocata anu omnem diligentiam adhibuit vt veritatem inuestigaret; Sed cùm nihil proficeret, volebat ipsam dimittere. At dum hæc cogitaret satius iudicauit blanditijs prius tentare, an ex ore eius veritatem habere posset. Educi ergo eam fecit è carcere, atque blandè ei cœpit dicere, quod contra eam nihil inueniebat, & quod decreuerat eam statim dimittere. Nihilominus rogabat eam, vt sic priuatim inter se, & illam solam vellet ei manifestare veritatem huius rei, ostendens se valdè cupidum internoscendi quomodo ipsę Maleficæ huiusmodi veneficia efficere possint. Tunc anus respondit, video quod sis vir lepidus, volo tibi moremgerere, & adamussim narrare, quomodo res sese habeat. Ego quadam die ob nimiam paupertatem in desperationem eiecta cœpi blasphemare, & Dæmonem inuocare, vt me adiuuaret, & subleuaret a tanta paupertate, & animam meam ei deuouebam. Dæmon apparuit mihi in forma humana & dixit, ecce me aduocasti presto sum paratus tibi succurrere, dummodò quod promisisti ratum habere vellis. ipsa pactum secum iniui, animam meam illi deuoui, eum Dominum animæ meæ cōstitui, & omnibus eius iussis obedire promisi, & pacto inito mihi necessaria subministrauit, nō tamen lautè: Precepit autem, vt arti huius Magicæ incumberem, & de modo me instruxit; ideo ego, & aliæ sagæ in eius obsequium, & honorem huiusmodi paruulos, & alios prout nobis placet

placet veneficio afficimus, & occidimus. Tunc Pater Inquisitor interrogauit, quænam esset causa, vt paruulis illis innocentibus nocerēt. Respondit, nonne scis, quod Diabolus est superbus? ipse nihil magis appetit, quàm honorem diuinum; ideò vult, vt nos sagæ paruulos illos innocentes, tanquam in sacrificium, cultum, & honorem eius occidamus; delectatur enim sacrificio huiusmodi victimarum innocentum. Pater Inquisitor interrogauit. An ipsa verè veneficio affecerit paruulum de quo accusabatur, & quomodo huiusmodi paruulos necarent. Respondit verum esse ipsam paruulum illum veneficio interfecisse eo modo quo à muliere delatum fuerat; tangendo enim eum solo digito, sicut, & multos alios, paruulum illum fascinauit, & veneficio affecit, propter quod tandem mortuus est. Atque hunc esse morem fascinandi paruulos. Dæmonem deinde esse illum qui intrinsecus morbis dolorificis afficit, & interrimit ex pacto cum saga inito. Pater Inquisitor interrogauit quomodo ingrederetur domos clausas de nocte. Respondit Dæmon aperit nobis hostia vt ingredi possimus, & efficere valeamus, quæ volumus. Asseruit etiam Dæmonem ipsam carnaliter sępius cognouisse, & reuera ad ludum ire in corpore cum alijs sagis. quæ cum audisset Pater Inquisitor, cogitauit rem hanc supremo tribunali Sanctæ Inquisitionis significare; sed dum de deliberatione cogitaretur quodam mane inuenta est à ministris in carcere mortua satis horribili aspectu. Hæc vir omni exceptione maior, & fide dignissimus.

216 Illud mihi magnam fidem facit, quod si hæ translationes ad ludum essent ex humore melancholico somnia, fieri non posset, vt ait Codronchus, vt tot Maleficæ omnibus sæculis, ac in diuersis Mundi partibus captiuatæ, & examinatæ hos ludos eodem modo referrent, & essent omninò consentaneæ; deliramenta enim, & somnia ex melancholia prouenientia semper sunt difformia, & vix multis sęculis reperti sunt duo, qui eadem ratione, & eisdem delirijs, & somnijs omni ex parte laborauerint. Adde, quod formare sibi somnia, & efficere, vt per imaginationem ea percipiat, quæ optat habere, est impossibile homini; sagæ hoc obtinent; ergo non est opus humanum, nec melencholiæ, sed Dæmonum. Ratio efficax.

217 Alius effectus supra naturam experientia cernitur fieri arte Magica. Videmus quandoque aliquem rusticum aliena lingua loquentem, quam nunquàm didicit, nec alium in ea loquentem audiuit, vt rusticum italum lingua germanica, vel polonica rectè conceptum aliquem explicantem; certè hic effectus non potest causari ab humore melancholico. Nam est regula certa Arist. & vera nihil esse in intellectu, quin prius fuerit in sensu, & pari ratione nihil est in phantasia, quin *De loquente in lingua aliena.* 3. De anima tex. 29. & 30

prius

prius per ſenſus externos ad internos non tranſiuerit. In propoſito autem ruſticus ille nunquam audiuit phraſes illas abſtruſiſſimas, nec aliquem in illo idiomate loquentem intellexit. ergo eſt impoſſibile, quod hæc locutio fiat virtute humoris Melancholici; humor enim melancholicus poteſt quidē phantaſmata exiſtentia in phantaſia commouere, & diuerſas compoſitiones ex illis facere. At phantaſmata, quæ illic prius non erant introducere non poteſt, vel alijs manifeſtare, & præſertim rerum, quæ ex inſtitutione hominum non ex re ipſa habent eſſe, ſicut cæcus à natiuitate, qui nunquam colores vidit, ex humore melancholico non poteſt de illis phantaſiare, & aliquam compoſitionem facere.

2. Ratio. 218 Præterea doceant quæſo, quomodo rerum imagines, & Idromatum verba, & nomina ex hominum inſtitutione prodeuntia, quæ nunquam ad ſenſum alicuius hominis peruenerint poſſint in imaginatiua eius per humorem melancholicum, vel per halitus varios terrarum generari? Certè illæ imagines, & phantaſmata non præexiſtūt in anima; quia ex ſententia Ariſtot. à principio eſt tanquàm tabula raſa in qua nihil eſt depictum. extrinſecus ergo debent deferri; per halitus autem non poſſunt deferri, niſi ab obiectis efformentur & deferantur ad ſenſus externos, & deinde ad internos, & in imaginatiua reponantur, atque hoc modo de illis fiat recordatio, & cōmotio, & compoſitio, certè in Philoſophia nullus alius modus aſſignari poteſt; ergo illi quorum ſenſus externi non ſunt moti à ſenſibilibus externis, de nulla re imaginari poſſunt, neque per melancholiam, neque per halitus.

3. Ratio. 219 Pręterea experientia patet, huiuſmodi homines, vel mulieres, quas à Dæmone vexari dicimus, ſepè loqui abſque vſu inſtrumentorum naturalium requiſitorum ad vocem formandam; ſiquidem aliquando loquuntur ore clauſo omninò lingua immota, vel in mentum prominente. At ſi hic effectus eſſet ab humore melancholico, vel aliquibus halitibus, neceſſariò deberet formari per inſtrumenta naturalia; ergo ſignum eſt quod formantur ab aliqua ſubſtantia ſuperiori, quam dicimus Dæmones eſſe.

4. Ratio. 220 Præterea ſi iſti effectus prodirēt ab humore melancholico, ſequeretur frequentius homines, quàm mulieres his morbis vexari. Conſequens tamen eſt falſum, quia experientia conſtat longè plures mulieres his morbis corripi, quàm homines. Conſequentia verò probatur; quia, authore Cornelio Celſo, & Medicis homines ſunt magis parati ad humorē melancholicum, quàm mulieres vt oſtendit Codronchus lib. 2. de veneficijs cap. vltimo: immo plurimum prudentes hoc morbo laborare deberent; quia Ariſtot. ipſe Prob. ſect. 30. dicit, ſapientes, & pru-

& prudentes omnes esse melancholicos. Verba eius sunt prædicto loco in principio. *Cur homines qui ingenio claruerunt, vel in studijs philosophiæ, vel in republica administranda, vel in carmine pangendo, vel in artibus exercẽdis melencholicos omnes fuisse videamus, & alios; ita vt etiã vitijs atræ bilis infestarentur, ceù inter Heroes de Hercule fertur, &c.* Arist. Probl. 30.

221 Præterea dicit Arist. homines facientes huiusmodi effectus ex malencholia esse insanos, vt Sibyllas, & Bacchantes dantes respõsa oraculorum. At constat hoc esse falsum; quia huiusmodi mulieres, quæ absentia manifestant & quædam futura prædicunt sciunt referre quidegerint, cum quo egerint, quomodo præsentia, præterita, & futura enuntiauerint, & in omnibus etiam alijs actionibus mente constant, aptè respondent, & nullum signum vesaniæ ostendunt; ex quo aperte colligitur non laborare morbo Melancholiæ. Quod optimè nouit Cicero lib. 2. de diuinatione, qui licèt esset eiusdem sententiæ Aristot. & virorum huius opinionis, vt patet ex illis verbis eodem 2. lib. de diuinatione. *At me Peripateticorum ratio magis mouebat, & veteris Dicearchi, & eius qui nunc floret Cratippi, qui censent in mentibus hominum, tanquàm oraculorum aliquod, ex quo futura præsentiant, si aut furòre diuino incitatus animus, aut somno relaxatus soluti moueantur, ac liberè.* Tamen quantũ ad id quod Sibyllæ & Bacchæ furore Melancholico loquerentur, non autem quò ad veritatem prædictorum ab oraculis (quorum diuinationem confutat) loquens de Sibylla Erythrea, quæ protulit ita apertam prophetiam de Christo Domino, quam adducemus infra in disp. An gentiles mysteria nostrę fidei cognouerint cap. 1. inquit, illam Sibyllam nequaquam insanam apparere in illis carminibus, sed valdè sagacem, & cordatam. Vndè habet hæc verba. *Non est autem illud carmen furentis cum ipsum Poema declarat (est enim magis artis, & diligentiæ, quàm incitationis, & motus) tum verò ea quæ ἀκροστιχὶς dicitur, idest cum deinceps ex primis versus literis aliquid connectitur, vt cum quibusdam Ennianis Quintus Ennius fecit id certè, magis est attenti animi, quàm furentis. Atque in Sibyllinis expositio versu cuiusque sententiæ carmen omne prætexitur. boc scriptoris est non furentis, adhibentis diligentiam non insani.* Hæc Cicero. Ex quo apparet, quod Sibylla, non ex humore Melancholico illos versus composuit, sed afflata spiritu quidem non terreno, nec ex antris hausto, sed diuino, aliàs per reuelationem manifestato: At ego ostendam in prædicta quæstione vel certè tunc à Deo, vel per Angelos bonos, vel malos immisso, vt etiam ex inimicis testimonium suæ fidei haberet Deus ipse. 5. Ratio. *Ciceronis testimoniũ de prudentia Sibyllarum.*

Potest confirmari, quia vt eodem lib. docet Cicero, & omnes consentiunt; responsa Apolinis erant enigmatica, & operta, ita vt vario modo possent interpretari. At ars hæc sic enigmaticè loquendi, non *Cõfirmatur.*

est ex

est ex insania, sed ex prudentia & sagacitate. Clarum est ergo non fuisse effectus melancholici, morbi, & vesaniæ.

6. Ratio. 222 Præterea si inspiciantur responsa oraculorum, quæ diligenter collegit Porphirius, & aliqua adducuntur ab Eusebio in libris de præparatione, & de demonstratione Euangelica, apertè conspicitur auctorem maximè sibi constare; vnum, & alterum adducam ex Eusebio lib. 4. & 5. de præparatione Euangelica, quæ ipse ex Porphirio in lib. de responsis oraculorum obseruauit maxima diligentia; lib. 4. ergo, cap. 4. adducit hoc responsum, in quo Apollo ipse instruit homines circa cultum, & sacrificia Deorum.

Hæc age, qui nutu diuorum ingressus amice es
Huius iter vitæ: mactanda est hostia cunctis
Multa Deis, seu qui terram, seu qui mare vastum,
Aera seu qui habitant, latum seu qui æthera, seu qui
Alta colunt cæli, seu qui infima regna barathri
Quæ quibus obseruanda modis sint, singula dicam.
Tu memori conscripta animo mea dicta teneto.
Terna quidem Diuis cælestibus hostia, & ipsa
Candida mactanda est, terna & terrestribus atque
Atra eadem. gaudent porrò, & capiuntur apertis
Terrestres aris: foueas cum numina contra
Exposcunt atro imbutas inferna cruore.
Nec placeat nisi quæ terræ mandetur humata
Hostia, mel verò nymphæ atque liquentia vina
Offerri lætantur, ac ignem accendier aris
Quæ circumuolitant terram sibi numina quærunt
Imponique atrum corpus, tum thura simulque
Injicier salsas fruges, & dulcia liba.
Hæc facito, verum quibus est data cura profundi
His ipso semper fer sacra in littore, totum
Proijceque in fluctus animal: cælestibus autem
Extremas reddes partes, atque igne cremabis.
Quod superest propone tibi, dapibusque reserua,
Sudet odoratis crassisque vaporibus aer.

223 Et lib. 5. eiusdem libri adducit responsum Ecate ex eodem Porphirio quo declarat, quomodo, & ex qua materia facienda sint simulacra his verbis.

Quale mihi facis simulacrum, aduerte, docebo.
Siluestri cape nata loco, atque absynthia circum
Ponito: tum totum celato, & pingito mures
Qui soleant habitare domos. pulcherrima sunto

Hæc

Hæc ornamenta; atque animo gratissima nostro.
Tùm myrrham, thus, styracem, ipsorumque cruorem
Conterito pariter murum. sacra desuper inde
Verba cane, tot verò adhibe murosque repone,
Quòt mihi tu esse vides formas; tum sumito laurum
Exque eius trunco vaginam aptato: piasque
Tunc effunde preces simulacro: & debita solue
Vota. Hæc sic facies per somnum meque videbis.

Huiusmodi responsa certè non sapiunt aliquid morbi vesaniæ, ideò quod prouenìant ab hominibus, vel mulieribus vesanis absurdum est.

224 Vltimò. Oraculorum responsa nō solùm fiebant per mulieres, vel homines, sed per ipsas statuas, & simulacra sine interuentu alicuius hominis, vel mulieris; fiebant etiam per simplices voces ex antris, & delubris prodeuntes. quod conspicitur ex eo oraculo quod adducit Porphirius in eodem lib. Responsorum oraculi producto ab Eusebio lib. eodem 5. cap. 6. in quo dicit Deos necessitate compelli ab hominibus ad dandum responsa. habet enim hæc verba Hecate, idest Diana. 7. Ratio.

Exorata tui veni sermonibus istuc
Mortales quos consilio inuenere Deorum.

& in alio loco clarius

De cælis Hecate cur huc compulsa venire es?

& paulò post. Respondetur

Victa hominum precibus cælestia numina terram
Coguntur petere, & casus aperire futuros.

225 Et confirmatur, quia Ermes Trismagistus etiam adductus à D. Augustino lib. 8. de Ciuitate Dei cap. 24. apertè docuit Dæmones, quos medios posuit inter Deos, & homines ligatos esse statuis arte quadam ab hominibus; habet enim hæc verba in Asclepiade. *Quoniam animas facere non poterant euocantès animas Dæmonū, vel Angelorum, eas indiderunt imaginibus sanctis diuinisque mysterijs, per quas Idola, & benefaciendi, & male vires habere potuissent.* Trismegistus adductus à D. August.

Præterea cum etiam sacræ litteræ Dæmones in statuis loquutos fuisse testentur non est credibile, quod Porphirius, & tot Philosophi, & gentes id crediderint nisi reuera statuas sine hominibus vidissent responsa dare.

Demum oracula cessauerunt, vt apertè asserit Cicero lib. 2. de Diuinatione, vbi supra paulò infra his verbis; *Sed quod caput est, cur isto modo iam oracula Delphis non edantur non modò nostra ætate, sed iam diu, iam vt nihil posset esse contemptius?* Et Plutarchus scripsit opus de cessatione oraculorum. At humor melancholicus durat, & complexiones *Oraculorum cessatio.* Plutarc. de cessatione oraculorum

nes non mutantur specie: Dicendum est ergo vt veritas Theologica affirmat oracula cessasse, quia Dæmones in aduentu Christi obmutuerunt iuxta Prophetiam Isaiæ cap. 19. & Hieremiæ cap. 2. & experientia ipsa comprobauit. Nec valet dicere quod oracula sublata fuerunt in aduentu Christi, quia lex Gentilium fuit sublata, & introducta fides Christi, quæ illa prohibet; quia ex Cicerone, & Plutarcho, & alijs apparet cessasse suo tempore; in quo licèt Christus natus esset, tamen eius lex nondum erat diuulgata, & obseruata per orbem, sed Gentilium leges vigebant.

Opinio Arist. de Diuinatione reijcitur.

226 Quæ autem tradit Arist. de Diuinatione per somnium nullam habent consistentiam: dicit enim quod qui extasim patiuntur præuident futura, quia eorum cogitatiua vacat ab opere, & cura exteriorum sensuum qui ligantur & in quiete vigoratur. At ego quæro, si sensus exteriores sunt ligati, quomodo à sensibilibus exterioribus possunt immutari, & per species illorum futura præuidere? Deinde, si sensibilia futura nondum sunt, quomodo possunt suas species demittere ad sensus externos, & ad imaginatiuam atque scire præsentare futura? Præterea dicit Aristot. quod melancholici ideò diuinant, quia a principio accipiunt vnam imaginem, tanquam principium discursus, & per eã tanquam per similitudinem mouent alia phantasmata, & hoc modo prænoscunt futura. At quænam sit hæc similitudo ad futura, de quibus nullam habent præexistentem similitudinem non est intelligibile. Expositores autem laborant illum exponere, sed fatentur reuera se illam non intelligere. Vnde Ludouicus Bucaferreus vir doctissimus lectione 26. apertis verbis dicit. *Si ego Domini scirem soluere, essem contentus.* & adducit dubitationes cum responsionibus Aduersariorum, quas tamen sibi minimè satisfacere probat, & solutiones, quas ipse adducit, fatetur esse leuissimas, quę hìc adducere putaui superuacaneum, quia apud illum legi possunt.

(Margin: 1. Ratio. — 2. Ratio. — 3. Ratio.)

Vera explicatio.

227 Est ergo dicẽdum huiusmodi prædictiones futurorum ab oraculis, & energumentis fieri virtute Dæmonum, qui licèt non possint cognoscere futura, quæ pendent ex voluntate diuina, & humana; & quæ sunt ad placitum, (hæc enim soli Deo nota sunt, vnde Dæmones, cum prędicunt, quæ à libera voluntate hominum pendent, falluntur, & alios decipiunt; vt patet ex tot oraculis falsis, de quibus Cicero de Diuinatione, & Eusebius, de Demonstratione Euangelica.) Tamẽ non est inconueniens ponere in Dęmonibus scientiam coniecturalem, quæ licèt quãdoque sit fallax; tñ absentia & præsentia latentia cognoscere possunt, & etiam futura, quæ pendent ex causis naturalibus, & sic possunt aliqua prænoscere, & prædicere, quia, vt diximus cum Scoto in 2. sent. in Angelis est cognitio intuitiua singularium, & abstracti-

ua vniuersalium, quia habent intellectum possibilem, & agentem, per quos accipere possunt cognitionem à rebus.

228 Quæ autem obijcit Pomponatius Apologię lib. 2. cap. 4. ridicula sunt. In primis enim dicimus Angelos non cognoscere ea, quæ ad placitum sunt, vt ipse supponit sicut diximus. Nec dicimus cognitionem, quam habent Angeli de rebus, esse causam rerum, sed res esse causas scientiæ. Secus de Deo, qui voluntate sua dat esse realis existentię rebus, quas prius in intellectu suo per intelligentiam, seu Ideas cognouerat, vt diximus in 1. sent. dist. 37. & 39. cum Theologis. Quod autem dicit si Angeli cognoscerent singularia, sequi, quod cognoscerent infinita, quia cum Angeli & Beati sint æterni habebunt infinitas cogitationes. Respondetur, cognoscere infinita abstractiuè, & per vniuersales species: singularia verò cum sint infinita successiuè, non omnia simul intuitiuè cognoscere, sed successiuè, tunc cum fiunt, & sic proficiunt in cognitione; neque hoc est inconueniens de Angelis; neque est inconueniens eorum intellectum moueri à rebus materialibus licèt careant sensu; neque enim de ratione intellectus est, vt ad hoc, quod intelligat materialia iunctus sit sensibus.

Obiectio Pomponatij refellitur.

229 Quod autem Pomponatius negans Dæmones ait intelligentias positas ab Aristot. mouentes orbes gubernare hæc singularia, tam quæ proueniunt à causis naturalibus, quàm liberis, atque ea intelligere non quomodo artifex cognoscit, & dirigit opus, quod facit, sed per cognitionem vniuersalem vnam numero, quam vult sufficere ad cognoscendum omnia indiuidua in particulari secundum vnam rationem, & secundum omne tempus, distinctionem verò, & multiplicationem in his inferioribus fieri secundum corporis, & materiæ diuersitatem, est omnino irrationabile immo inintelligibile. Verùm est quidem intelligentias, mediantibus orbibus cęlestibus esse causas vniuersales Mundi huius inferioris & hoc intellexisse Arist. 1. Metheororum, cum dixit Mundum hunc inferiorem contiguari Mundo superiori; atque inde omnem virtutem in hæc inferiora manare, vt supra diximus; at præter causam hanc vniuersalem necesse est dari causas particulares, & proprias, à quibus effectus particulares emanant, & indiuiduantur, & causalitas ista se extendit ad res naturales non ad contingentes liberos, & quæ proueniunt à voluntate humana; quia tunc auferretur libertas. Et quod ait Deum concurrere ad actus nostræ voluntatis, & tamen non tollere libertatem, non bene intelligitur ab ipso. Deus enim non concurrit naturaliter agendo sed libere, & ideo non prædeterminat ipse actus voluntatis nostræ, sed sinit eam suos motus agere, & illam adiuuat non autem pręuenit, vt in lib. de Prædestinatione diximus disp. de concursu causæ primæ cum secundis; sed demus ei id esse

Intelligentias mũdum gubernare opinio Pomponatii falsa.

se verum de causalitate effectuum. At de modo hoc intelligendi res istas sublunares opinio ista Pomponatij nedum est irrationabilis, sed non est intelligibilis. Quomodo enim intelligentia per intellectionem vniuersalem vnā numero potest distinctè intelligere singularia, etiam contingentia secundum rationes particulares singularis vniuscuiusque? Cognitio specificatur ab obiecto; cognitio enim terminata ad vniuersale dicitur vniuersalis; terminata ad singulare dicitur singularis: Si ergo cognitio est vniuersalis vna numero, terminabitur ad omnia entia singularia, quatenus sunt vnum vniuersale, & secundū vnam rationem vniuersalem; ergo non potest secundum hanc rationem cognoscere singularia, vt singularia sunt. Deinde quomodo differentia, & diuersitas in hac cognitione oriatur ex complexione corporis, & differentijs materialibus non est intelligibile nisi terminatiuè; neque diuersitas corporis actiuè modificat intellectum intelligentiarum ad producendum cognitionem hanc particularem diuersam ab illa, & sic de alijs, sed solùm terminatiuè distinguit, quia scilicet terminatur ad hoc tale, & tale singulare, & non ad hoc, vel illud. Vel ergo ipse coincidit cum nostro modo dicendi, vel est omninò irrationalis.

Homines futura præcognoscere, vt vult Pomponatius, impium est.

230 Ex his patet nedum impium, sed stultissimum se præbere Pomponatium, dum prędicto loco vult homines futura præcognoscere, & ea prædicere virtute intelligentiarum mediantibus corporibus cœlestibus. Inquit enim contingere posse, quod aliquis ex permutatione humoris siue complexionis, & ex motu astrorum quæ futura sunt sibi appareant, vel in propria forma, vel in aliena, eaque apparentia prædicent; sui tamen dicti nullam sciunt adducere rationem; atque hoc modo vult naturaliter fieri prædictiones, & multa mira, quæ adducuntur a Sanctis, & non ab Angelis, vel à Dæmonibus. Quomodo enim id, quod nondum est, potest per motum syderis apparere, & figurari in intellectu hominis, vt supra contra Arist. dicebamus, & dicebat Bucafereus? futura autem nondum habent esse. Similiter quomodo motus Astrorum potest inducere in imaginatiuam hominis figuram rei, quæ mille millibus distat ab imaginante? cur illud singulare adeò distans, & non proximiora? quomodo repræsentabit actionem futuram, quæ pendet à libera potestate? dicere autem habet omnia fato euenire, quæ opinio quàm aduersa sit Aristotili, & veritati nemo est qui nesciat. Demum monstra sunt deteriora, & defectus naturæ; prædictio autem est effectus excellentissimus, ideò si esset à natura sæpius accidere deberet, quia natura semper intendit id quod est perfectius; sed plura diximus supra cap. 7. ideò vt homo irrationalis cum alijs est dimittendus.

De

De arte Magica, Cabala, & potestate Dæmonum ad opera miranda faciendum. Caput Vndecimum.

MAgia est nomen æquiuocum; accipitur enim aliquando pro sapientia, & perfecta rerum naturalium cognitione; est enim vox Persica. Vnde ab illis appellabantur Magi, quos Græci vocant Philosophos. Verùm de Magia in hoc significatu nunc non est sermo. Alio modo accipitur propriè pro arte quadam, seu facultate efficiendi opera quædam mira, & insolita superantia captum humanum, & de hac est sermo in præsenti. Hæc diuiditur in tres species scilicet naturalem, artificialem, & Dæmoniacam. *Magia est nomen æquiuocum.*

232 Magia naturalis, vt ex Psello, & Procho colligitur, est quędã cognitio secretorum naturæ, qua cęlorum, ac syderum cursu influxu, & simpathijs, atque antipathijs rerum obseruatis suo tempore, loco, & modo res rebus applicantur, & miranda quædam opera perficiuntur, quæ causarum ignaris miracula, vel Dæmonijs præstigia videntur: Exempla multa adducuntur de hac Magia à Sireno lib. 9. de facto cap. 6. a Fracastorio lib. de Sympathia, & Antipathia, & alijs, sed cauendum est à multis, qui miscent Magiam Dæmoniacam vt videbimus. Huiusmodi autem sunt illud Tobiæ, qui paternam cęcitatem abstulit felle piscis, quem aliqui dicunt esse piscem Callimonium, cui à Galeno, & alijs talis virtus attribuitur. Item de Calce, quæ cum in se habeat vim ignitam per infusionem aquæ accenditur, per infusionem olei non accenditur. Item de Magnete, quæ trahit ferrum. Item de veneno Tarantulæ seu Phalangij Calabri, quod non expellitur nisi certo musico sono saltitare eo laborantes compellantur, donec fatigati concidant, & similia. Hæc Magia est honesta, & debet enumerari inter alias scientias, & artes, & hanc Deus infudit Adæ cum reliquis scientijs cum eum creauit, à quo posteritas edocta illam per orbem propagauit, sed paulatim semper magis diminutam. *Magia propriè dicta est triplex.* *Magia naturalis est scientia honesta.*

233 Mirandulanus in Apologia in prohemio, & q. 4. eam latè comendat, & in conclusionibus multa de hac scientia disserit, & honestissimam esse defendit, vti reuera est. Hæc magia diuiditur in operatricem, & diuinatricem de quibus multi multa scripserunt, sed cauendum est à multis scriptoribus qui vtrique Magiæ naturali operatorię, & diuinatorię multa miscuerunt ex Dæmoniaca. Signum autem principale ad discernendum naturalem a Dæmoniaca est, quod naturalis nihil potest efficere vltra vires causarum naturalium. Cum ergo quis operatur, vel diuinet aliquid abditum, quod transcendit vires causarum naturalium (nisi diuina ope fiat vt Theologi nouerunt) *Signum ad discernendũ Magiam Dęmoniacam a naturali.*

non naturali sed Dæmoniaca Magia id operatur, & prænoscit, vt infra videbimus.

De Magia naturali artificiali.

234 Magia artificialis, naturalis, operatiua est quæ perficit opera mira per humanam industriam, & causas naturales scitè applicatas. Magia naturalis diuinatrix est quæ per causas occultas rerum naturalium alijs ignotas præuidet, & prædicit effectus futuros. Exempla operatricis naturalis sunt vt sphera Archimedis vitrea, de qua Cic. 1. Tuscul. & 2. de nat. Deor. columba linea volans Architæ, de qua Plutarchus in Marcel. Tom. 2. Leonis Imperatoris auiculæ cantilantes de quibus Zonaras.

Exempla operatricis.

Exempla diuinatricis.

235 Diuinatoriæ exempla sunt, cum Medici præuident futuras ægritudines ex accidentibus, quę obseruant in corpore alicuius, & Nautæ præuident, & prædicunt futuras tempestates, & sic de alijs.

De Magia artificiali.

Huic annecti potest quædam ars naturalis, quæ ab aliquibus Magia præstigiatrix vocatur, seu ludicra qua aliqui effectus fiunt qui nō sunt quales videntur, neque ij qui videntur, sed apparenter tantùm; cuiusmodi multa sunt, quæ fiunt à circulatoribus, quæ agilitate pedum vel manuum fiunt & tamen creduntur fieri incantationibus, & auxilio Dæmonum.

Obseruandum est tamen, quandoque Magiæ naturali operatrici artificiali misceri Dæmoniacam, vt cum quidam circulatores cartam oclusam in manu bis vel ter immutari faciunt; grauia pondera ferrea, vel argentea vno capillo, vel sine labore de loco ad locum attrahunt; cum ex toto fasciculo cartarum vnam euocant, & illa ad eum procedat; cum certæ lucernæ accenso lumine efficiunt, vt quotquot adsunt mulieres vestibus se nudent, & quæ natura docet tegenda oculis obijciant, & similia; hæc enim est Dæmoniaca, & præstigiatrix, idest apparens non vera.

De Cabala. Prima acceptio Cabalę.

236 Proximę huic Magiæ naturali est Cabala, verùm quid sit Cabala, seu ars, aut scientia Cabalistica non omnes conueniunt. Aliqui dixerunt Cabalam esse quandam scientiam complectentem vniuersam philosophiam diuinam, & humanam nec non naturalem, & omnium rerum cognitionem non more aliarum scientiarum tractans de illis rationibus argumentis & disputationibus, sed per numeros, figuras, ac symbola. Vnde volunt quod numeri, figuræ, nomina, puncta, accentus, & similia habeant doctrinam significatricem rerum ingentium, & insuper virtutem ad effectus rerum mirabilium producendum: dicunt enim nomina, quæ Adam imposuit rebus, habere tantam virtutem, vt illis prolatis vnaquęquę illi obediat; atque hæc nomina esse Hebraica, quia Adam locutus est in lingua Hebraica, & omnia supradicta habere secretam virtutem ligandi Dęmones, faciendi miracula; atque hanc

esse scientiam quam Deus reuelauit Moysi, propter quam Moyses deinde fecit tot miracula in Ægypto, & in deserto, atque eadem vsum fuisse Iosuè, Eliam, Eliseum, & alios Prophetas; immo blasphemi dicunt hac arte, & scientia Christum Dominum fecisse miracula, quæ fecit; atque hic inferunt, quod qui hac scientia pollent possunt præscire futura, noscere præsentia, & absentia, & posse facere miracula, & res arduas.

237 Verùm Cabala in hoc sensu, vt optimè Ioan. Picus in Apologia q. 4. ostendit, non differt à Necromantia, seu à Magia Dæmoniaca, & abusiuè dicitur Cabala. Falsum est enim Moysem, & alios Prophetas, & Christum Dominum illa miracula fecisse hac arte, atque hanc scientiam emanasse à Moyse modo prædicto; sed ista fuit fictio quorundam Hebræorum rebus diuinis falsas, & vanas superstitiones miscentium, & iactantium has suas superstitiones emanasse à Moyse, sicut Necromātes iactant se habere artem suam à Salomone, ab Adā, & ab Enoch. Quam autem vana sit Cabala in hoc sensu patet ex dictis supra, vbi ostendimus nomina, verba, figuras, numeros, & similia nullam habere virtutem cum sint quantitates, quæ nullam vim actiuā habent; & cum Arist. Pitagoricos reiecerimus, qui actiuitatem tribuebant numeris, & illos faciebant principia rerum naturalium. Voces enim, & nomina non habent vim, nisi ratione significationis & obiecti repræsentati, quod excitat ad fugam vel prosequutionem. & certè dicere quod prolatio nominum illorum, quæ ipsi dicunt imposuisse Adam rebus, habeat vim imperandi rebus ipsis, etiam lunæ, & soli, & alijs corporibus cœlestibus est plusquam ridiculum; possent enim isti Cœlos, & elementa, & species naturales rerum peruertere, & alium mundum conficere; & si possent, certè aliqui aliquando aliquam magnam mutationem in Ciuitatibus, in Regnis fecissent, & se ad imperia, & regna hoc modo eleuassent, nec opus esset tot armis, tot exercitibus, & similibus; ideò vt vana est dimittenda, & si quæ operationes mirandæ ab huiusmodi Cabalistis fiunt, opere Dæmonum fieri necesse est.

Refellitur.

Necromātes iactāt se habere suā artem à Salomone.

238 Alio modo accipitur Cabala, vt apud eundem Mirandulanū est videre pro scientia numerandi. Quam inquit Ioannes Picus fuisse antiquam philosophandi rationem obseruatam à Priscis Theologis, à Pithagora præsertim, ab Aglaophemo, à Philolao, à Platone prioribus Platonicis, sed quæ hac tempestate, vt præclara alia posteriorum incuria, sic exoleuit, vt vix vestigia illius vlla reperiantur; quam tamē ipse renouauit, & professus est se illam callere, ad cuius rei periculum faciendum pollicitus fuit in suis conclusionibus ad quartam, & septimam quæstiones quæ inter Physicas, & diuinas principales videntur

Cabala accipitur pro sciētia numerandi.

H 2 per

per numeros responsurum esse publicè. Atque sustinet ibidem Picus, quod characteres, figuræ, numeri, & huiusmodi habeant actiuitatem nedum per accidens; scilicet quatenus coniuncta sunt rebus Physicis; (hæc enim actiuitas per accidens non potest negari, & omnes eam concedunt: Clarum est enim quod ferrum non secabit lignum nisi habeat figuram dolabræ, vel securis; figura ergo quoque confert ad actiuitatem) sed inquit ipsas res Mathematicas, figuras, & numeros esse actiuas per se magis, quàm qualitates sint, & hanc esse secretiorem philosophiam Pythagoricorum, de qua inquit Platonem scribere in Epimenide, & inter omnes liberales artes, & scientias contemplatrices præcipuam, maximeque diuinam esse scientiam numerandi; & respondens etiam cur homo sit animal sapientissimum, dixit, quia numerare nouit: subiungit tamen hanc Arithmeticam non esse Arithmeticam mercatoriam, seu qua pollent mercatores peritissimi, sed esse Arithmeticam diuinam. Et adducit auctoritates Doctorum Catholicorum, qui numeris tribuunt virtutem, tàm in bonum, quàm in malum, vt ternarium, & septenarium esse perfectum, & sepè penes virtutem numerorum assignatur ratio mysteriorum diuinorum, vt cur præcepta Decalogi sint decem; cur Christus Dominus ieiunauit 40. diebus, & similia; de quibus ipse Picus loco citato copiosè differit. Atque subiungit per hanc scientiam optimè confirmari fidem nostram Catholicam, & conuinci Iudęos, & alios, qui negant miracula facta à Christo esse diuinitus facta. Qui enim peritissimi sunt in Magia naturali, & in hac Mathematica Cabala, apertè nouerunt, quod causæ naturales sola sua virtute non possunt attingere resuscitationem mortuorum, & alia miracula, qua Christus Dominus, & Sancti fecerunt, & faciunt, & ideò esse concludendum, Christum, & alios Sanctos illa miracula diuinitus fecisse.

Cabala prędicta refellitur.

239 Ego reuera percipere non possum, quomodo numerus, figuræ, & alia huiusmodi Mathematica sint effectiua per se, & magis formaliora, vt vult ipse Mirandulanus; & certè non est credibile, si ista scientia Mathematica Pithagorica tàm excellēs daretur, quod Arist. de illa tacuisset; præsertim cum ipse vt supra vidimus 12. Met. tex. vlt. & alibi nitatur ostendere numeros, &c. non posse esse principia rerū: Deinde cum experientia constet qualitates esse actiuas per effectus quos producunt certè si quantitas discreta, vel continua esset effectiua appareret aliquē effectum ab illa prodire per se, sicuti apparet quod ab illa per accidens proueniunt. Ideò ad exempla de numero ternario, septenario, de figuris, & similibus. Respondetur concludere quantitatem esse effectiuam per accidens. Sunt enim quędam agentia, quæ tentata actione alicuius effectus tot vicibus vt puta ter, vel septies, perfi-

perficiunt effectum rectè, quem non perficiunt actione tentata tantum alijs diuersis vicibus, vt bis, vel quater, & ideò ille numerus, quo solet res benè succedere, dicitur bonus; è conuerso numerus, quò res non benè succedit, dicitur infaustus, & infelix. Similiter artifex operatur vnum effectum per instrumentum vnius figuræ, quam non potest operari per instrumentum alterius, vt dictum est de securi, & sic de alijs. Quod autem numerus ipse Mathematicus habeat in se talem vim, & figura, vt figura Mathematica, habeat talem efficientiam est omninò alienum à sensibus, & à ratione. Quando autem Plato, & alij comendant scientiam numerandi, nisi sint Pithagorici fortasse per numerum intelligunt proportionem agentium, & passorum, quæ in quodam numero consistit, vt est armonia musica, & similia, sed hoc non concludit nisi actiuitatem per accidens, vt dictum est.

240 Accipitur ergo Cabala alio modo proprie, vt habetur ex eodem Pico vbi supra nimirum pro expositione, & intelligentia legis diuinę datæ à Deo Moysi cum manifestatione omnium misteriorum, & secretorum, quæ sub cortice, & rudi facie legis continentur. Est enim opinio Rabi Eleazar, Rabi Moysis de Aegipto, Simeō Belāgis, Rabi Ismael, Rabi Iodam, & Rabi Inachinam, & aliorum quamplurium (inquit Ioannes Picus) ex sapientibus Hebræorum, & etiam doctorum legis Christianæ, Moysem accepisse duplicem legem à Deo in monte, scilicet litteralem, & spiritualem; Moysem autem ex pręcepto Dei scripsisse litteralem; spiritualem autem ex præcepto Dei non scripsisse, sed solum 72 senioribus, & sapientibus communicasse oretenus; atque eis præcepisse, vt sic solis sapientibus successoribus oretenus traderent successiuè; Ex hoc autem modo tradendi per successionem istam scientiam adeptam fuisse nomen Cabalę. Nam Cabala apud hebræos est idem, quod apud nos, receptio. Vnde scientia Cabala est idem, quod scientia receptionis, seu traditionis; fuerunt autem hæc misteria, & secreta deinde tradita litteris, & scripta ab Esdra eo tempore, quo hebræi à Babilonica captiuitare restituti fuerunt per Cyrum, & sub Zorobabel instauratum fuit templum. Ideò autem Esdras, qui fuit præfectus Sinagogæ, postquam reparauit legem scriptam Moysis, & correxit testamentum vetus, voluit etiam vt ista secreta Dei eloquia, quæ vsque ad illud tempus scripta non erant, scriberentur; quia propter captiuitatem non poterant seruare illum ordinem tradendi illam doctrinam per manus; & dubium erat, ne amitteretur nisi scriptis mandaretur; & quia erant 70 seniores, quibus hæc doctrina communicata erat, ordinauit, vt in septuaginta libris scriberetur, qui tamen non nisi sapientibus communicarentur, quos libros

De Cabala propriè dicta

Ioan. Picus multa impensa sibi conquisiuisse asserit; quia hæbrei hos libros nostris Latinis communicare nolunt.

Hos libros, ait Picus, cōtinere omnia consona fidei nostræ, & esse valdè vtiles ad conuincendos hębreos de eorum perfidia in Christum, quia fuerunt Dei ore traditi, & à Iudæis ante Christi mortem, & aduentum scripti, quo tempore nulla passione moueri poterant ad vicians dam, vel corrumpendam ipsam veritatem.

241 Quod autem ista scientia, & libri dentur, probat Picus multis auctoritatibus Hæbreorum, & Christianorum, ego has duas adducam. Prima est auctoritas Esdræ his verbis. *Exactis 40 diebus locutus est Altissimus dicens. Priora quæ scripsisti palam pone, legant digni, & indigni; nouissimos autem 70 libros conseruabis, vt tradas eos sapientibus de populo tuo, in his enim est vena, intellectus, & sapientiæ fons, & scientiæ flumen, & sic feci.* Latini autem Doctores vt Diuus Hieronymus, & Græci confugiunt sepè ad Hæbreos in explicandis sensibus sacræ scripturæ dicentes, hæc est sententia hæbreorum. Tunc sic. Non possunt intelligere Doctores hæbreos Talmuticos, quia isti totaliter sunt contra Christum; & præterea Talmut fuit compositum post mortem Christi plusquam 150 annis, & Clemens, & alij multi sancti Patres allegant auctoritatem Hæbreorum ante hoc tempus; signum est ergo quod loquuntur de Doctoribus istis Caballisticis.

Hæc Cabala si datur, vt tenet Ioannes Picus, nō est reijcienda, sed est maximè amplectenda, tanquàm doctrina à Deo tradita.

De Magia Dæmoniaca.

242 Magia Dæmoniaca est, quia nec industria, vel artificio hominum nec naturalibus causis, sed immateriali, & separata virtute mira opera, quæ transcendunt virtutem causarum naturalium operantur. Hanc artem dari, & per illam multa mira fieri est certissimum, atque ex existentia huius artis dari Dæmones ipsos euidentissimè consequitur. Hanc autem artem dari nedum Theologi, & Catholici, ex sacris litteris Exodi 7. & 1. Regum 28. & Psalmo 57. de venefico incantante sapienter aspidem serpentem omnes asserunt, sed ex Philosophis plerique Platonicis præsertim, & experientia ipsa constat; nam consequi scientias nonnullas statim, & sine labore discendi; subtrahere corpus præsens ab oculis videntium, & similia quæ ab aliquibus fieri experimur, ad nullam alieni causam reduci possunt quàm ad intellectualem, & separatam aliquam naturam. Vndè existimādum puto, Deum præter alias causas, ob hanc præcipuè, hanc artem Magicam Dæmoniacam permittere ad confundendum scilicet hos miseros Atheistas, vt sic etiam verificetur illud Apostoli ad Romanos 1. Philosophos nullam habere excusationem si non credunt, & non venerantur, vt debent, Deum ipsum.

Magiam Deus permittit ne Philosophi excusationem vllā habeant.

Et licèt

243 Et licèt Plinius lib. 30. cap. 2. neget hanc artem esse veram, ex eo quod Nero Imperator illi operam dedit, & falsam, & vanam reperijt; non debet cogere multum; quia scimus Magos arte ista, nec Dæmones posse facere quæcunque cupiunt (veh enim mundo, si omnia, quæ cupiunt, possent efficere) quia Deus Benedictus non permittit; ideò non est mirum, quod pessimo, & potentissimo Imperatori noluerit permittere illa vti. *Plinij opinio quod ars magica non detur refellitur*

244 Hanc artem Magicam Dæmoniacam dari ex veneficijs, quæ continuò a Magis fieri solent in hominum perniciem, & damnum maximè comprobatur. Nam experientia quotidie comprobatum est, & quotidie comprobatur, quod in lectulo alicuius morbo aliquo incognito laborantis reperiuntur cortices glandium, frusta, vel stipites ipsarum, leguminum, ac variarum plantarum semina, plumæ artificio quodam insertę, acus, claui, vitra, ossa, capilli, vngues, fila quædam vestium, vel caligarum particulæ ab ægrotantibus desumptæ; particulæ mortuorum insepultorum, & eorum præcipuè, qui laqueo suspensi sunt, frusta funium, auium, vel ferrarum intestina, imagines cereæ, vel plumbeæ, vel alterius materię, modò simplices, modò acubes, vel clauis transfixæ, & nonnulla incognita, & similia, atque ista, vt dixi modò in lecti puluinaribus, modò cultris, modò ceruicalibus, vel in liminari hostium, ac in multis alijs, aut etiam in clamide, alijsvè vestimentis ægrotantis. Præterea sæpissime visum est complures veneficio affectos, vel a Dæmone obsessos in adiurationibus ab exorcistis factis, supradictas res, vel per vomitum, vel per secessum reijcere, sanitatique protinus restitui; certum est autem huiusmodi res præsertim intra corpus ægrotantis virtute humana, vel virtute astrorum, vel ex atrabili, vel ex halitibus terræ, & alijs modis, de quibus diximus in præcedentibus capitibus generari, vel introduci non posse; ergo necessariò sequitur ista esse opera Dæmonis, & consequenter dari artem magicam, & dari Dæmones. *Magia Dæmoniaca probatur experiētia per veneficia q̄ continuo fiunt.* *De clauis, acubus, ossibus per vomitum reiectis à Veneficatis.*

245 Verùm hìc aliqui respondent ista non esse possibilia, sed esse figmenta hominum; inquiunt enim non esse possibile Dæmonem posse clauos, acus, carbones, sulphur, & alia similia in corpus humanum immittere, quia huiusmodi res non possent immitti à Dæmone, neque reijci per vomitum, vel secessum sine vulnere illarū partium, per quas transeunt, quod tamen sine vulnere asserimus, & videmus fieri. *Obiectio negantium Dæmones veneficia facere posse.*

246 Cæterùm, cum experientia ista de facto constent, non est dubitandum, neque negandum hæc fieri. Ad dubitationem autem illam varijs modis responderi solet, quibus omnibus esse opera Dæmonis conspicitur. Verùm vt hoc clarius intelligatur explicandum est, quæ & quanta sit virtus Dæmonis, & tunc intelligemus non esse difficile, *Solutio.*

Quæ & quã ta sit potestas Dæmonum.

quod ipsi Dæmones, nedum veneficia, sed alia opera miranda quæ supra adduximus, ex Valerio Maximo, & alijs fecisse, & similia facere potuisse. In primis ergo, illud certum, Magos non efficere veneficia, neque alia opera mira, quæ faciunt virtute verborum, vel figurarum, vel numerorum, vel obseruatione astrorum, aut certorum caracterum, aut orationum, aut alicuius alterius instrumenti, quo ipsi vtantur; quia præcedentibus capitibus ostendimus huiusmodi opera miranda à rebus huiuscemodi prouenire non posse; neque illis suis incantationibus cogunt Diabolum ad sibi parendum, quia non habet homo per se, & per illas actiones potestatem ligandi Diabolum, & eum cogendi, sed omnia illa efficit Dæmon per se, & spontè ex pacto innito cum ipso Mago expresso, vel oculto; Hoc est certum apud Theologos, Canonistas, & Iurisperitos, vt patet ex D. Augustino lib. 2. de doctrina Christiana cap. 23. & ex Gratiano 26. q. 5. per multa capita in fine, & l. Multi, C. de Malef. & Mathem. & habetur expresse in Sacra Scriptura. Quidam enim homines praui optantes consequi optata quædam, quæ viribus suis obtinere non possunt recurrunt ad Dæmonis auxilium. Dæmon autem conuenit cum his prauis hominibus optata præstare, quotiescunque à Mago euocatus fuerit, dummodò Magus illi cultum, & honorem exhibeat modo quo ipse Dęmon postulat, & Magus pollicetur se illi huiusmodi cultum, & honorem præstare cõtra legẽ Dei.

Magi suis characteribus, & figuris, &c. non efficiunt opera sua, sed ex pacto cũ Dæmone.

Pactũ quale cum Dæmonibus.

247 Quod autem intercedat huiusmodi pactum elicitur ex sacris litteris. Nam in Euangelio Matthęi 4. Diabolus tentans Christum dixit illi, *Si cadens adoraueris me, hæc omnia tibi dabo*. In quibus verbis licet videre pactum, & contractum, do vt facias. Per hunc enim modũ etiam nunc Diabolus agit cum Magis. *Si tu te mihi addixeris, dabo tibi, &c. ditabo, &c. vlciscar te, &c.* Dæmones enim odio graui persecuntur homines, ideò non accedunt gratis, sed vt à Mago vicissim aliquid in detrimentum salutis suæ accipiant. Nec semper, sed quando à Deo ipsis permittitur, & vt sic Magum sibi deuinctum & alios aliciant. Pactum autem est duplex, aliud expressum, quod fit visibiliter ipso Cacodęmoni in corporea aliqua forma apparenti coram testibus fidelibus, & homagium promittitur, & aliquando Diabolus visibiliter non comparet, sed vox eius auditur, & pactum in scriptis offertur, in quo Christum ipsum negant esse Filium Dei, & Matrem eius Mariam cũ omni proposito legem Christi non obseruandi, sed ipsius Dæmonis seruitio omninò se dicant, & tradunt. Aliquando fit per procuratorem, & diuersæ aliæ conditiones adduntur, de quibus fusè Grillandus, & Martinus del Rio, præsertim lib. 2. Disquisitionum Magicarum quæst. 4. & alij quos omitto. Pactum tacitum est, quando quis volens, & sciens vtitur incantationibus, & adiurationibus, quibus vti solent

Pactum duplex.

Magi,

Magi, quos ex libris Magorum, vel ab alijs didicerũt. Eſt ergo verum, quidquid à Magis fit, fieri à Dæmone ex pacto. Quia ſecundum Theologos Dæmones, & Angeli ſunt eiuſdem eſſentiæ, atque ex virtutibus vitalibus habent ſolùm vim intellectiuam, & vim motiuam, non autẽ habent vim ſenſitiuam, nec vegetalem, ideo nõ poſſunt exercere opera ſenſitiuarum potentiarum, neque opera vegetalis virtutis, ſolùm poſſunt intelligere atque quidem excellẽtiſſimo modo, quia ſunt ſubſtantiæ intellectuales à materia ſeiunctæ; ideò nullum impedimentum habent eos impediens ab intellectione cunctarum rerum, & obiectorum creatorum; habent etiam vim motiuam efficaciſſimam, & magnam, quæ licèt finita ſit, & limitata, nihilominus eſt magna. *In Dæmonibus eſt tantũ vis intelligẽs & mouens.*

248 Atque has duas vires nedum ſecundum Theologos ponere cogimur in Dæmonibus & Angelis (qui Theologi etiam addunt) Angelos per ſe eſſe nobiles, & moueri de loco ad locum; quia in ſacris litteris expreſsè habetur. Nam Matth. 12. Chriſtus Dominus dixit de quodam ſpiritu nequam egreſſo ab homine, quod perambulauit per loca arida, & inaquoſa, & iterum aſſumptis ſeptem ſpiritibus nequioribus ſe ad illum hominem redijt, ſed etiam cum Ariſt. & Philoſophis, quia certum eſt eum poſuiſſe intelligentias mouere orbes, & eſſe intelligentes, ergo Dæmones ipſi cum ſint ſubſtantiæ ſeparatæ, ſicut ipſæ intelligentiæ non eſt dubium cognoſcere omne obiectum intelligibile, præſertim ſublunare, atque quodcunque corpus poſſe mouere virtute ſua; atque etiam hoc poſſe, dato quod eſſent immobiles, vt voluit Ariſt. quia etiam mouent orbes cœlorum cæteræ intelligentiæ; & tamen ſunt immobiles: agunt enim, & mouent immediatè immediatione ſuppoſiti, & immediatè immediatione virtutis ſine tactu corporeo.

Et licèt multi afferant requiri contactum corporeum in actionibus corporalibus; tamen cum Scoto in 1. ſent. diſt. 37. aliàs ego oſtendi, agens poſſe agere in diſtans, quando obiectum eſt proportionatum, ideò multò magis poterit Angelus per virtutem ſuam agere in corpus diſtans non agendo in medio. Sed quidquid ſit de hoc, pro nunc ſufficit in Dæmonibus eſſe vim intellectiuam, & vim motricem etiam ſecundum Ariſt. Ex hoc autem ſequitur non eſſe repugnantiam Dæmones omnia illa opera efficere poſſe in rebus corporalibus, quæ per vim intellectiuam, & motiuam fieri poſſunt; & licèt habeant vim hanc finitam, neque Deus permittat facere omnia quæ poſſunt. Tamen multa permittit, & habent tantam vim, quod poſſunt multo plura, quàm agentia naturalia, ipſi tamen non ſunt ęquales in virtute; quia cum naturalia ſint perfectiora in vno, quàm in altero, ita etiam maiorem, vel minorem vim & potentiam habent, ideò ſuperiores ſunt potentiores inferioribus. Cum ergo hęc naturalia manſerint integra in Dæmoni- *Potentia Dęmonum.*

moni-

monibus, licèt debilitata, propter peccatum, possunt opera miranda, & similia miraculis facere, inducere veneficia in homines, morbos inducere & curare, & similia. Atque hanc virtutem esse in Dæmonibus, prçterquam est doctrina à Theologis probata, & ex principijs Arist. superius adductis deducitur euidèter. Adhuc ex operibus mirãdis adductis, & ex veneficijs, quæ facta çsse, & fieri cõtinuò cernimus, cogimur dicere in Dæmonibus esse hanc virtutem, & illos consequenter dari, quia alias non possumus assignare causas efficientes proximas & per se effectuum prçdictorum.

Dæmon per vim motiuã dupliciter operatur.

249 His ergo constitutis descendendo magis ad particularia per vim motiuam dupliciter operatur Dæmon. Aliqua enim efficit immediatè per propriam vim suam motiuam. Aliqua verò alia efficit mediatè, scilicet mediantibus corporibus actiuis, & passiuis ea applicando simul. Per seipsum potest primò tempestates magnas excitare commouendo aquas maris, vel ventos concitando, terrçmotus facere, vel spiritum in cauernis terræ existentem commouendo, vel eum in illas immittendo, potest aquas fluminum retropellere; & eas dirimere, ita vt videantur retrofluere, quod suo tẽpore accidisse inquit Plinius lib. 2. cap. 103. his verbis. *Amnes retrofluere, & nostra vidit ætas Neronis principis annis supremis, sicut in rebus eius retulimus.* Potest magna çdificia diruere, ventos vehementes immittendo; ignem ab vno loco in alium locum in materiam aptam inijciendo; Ciuitates, & alias res comburere; potest transferre homines, oues, boues, & alias res de vno loco in alium; & hoc modo verificari possunt historiç Gentilium, in quibus aliquando dicitur visos fuisse serpentes, homines, & similia per aerem volantes, vel boues, & alias res pluisse: Atque hoc modo transtulit Deos Penates, seu Idola illa Alba Lauinium de quibus supra diximus. Hac eadem ratione potest homines prçsentes alicui à conspectu illius subito subtrahere, & sic facere inuisibiles; & hoc modo Apollonius ex conspectu Domitiani Imperatoris ablatum fuisse credendũ est. Hac eadem ratione potest facere quod statuæ, & aliæ res inanimatç ambulent more hominum; & hoc modo tripoda lapidea, & picernç çreç potuerunt ministrare pocula, & fercula more famulorum in Conuiuio Iarchç prçsente Apollonio, vt habetur ex Philostrato. Potest facere, vt statuç, & animalia loquantur more hominum, ac in aere voces humanæ audiantur, & nullus homo cernatur. Neque enim putandum est animalia bruta, & statuas, & arbores humano modo loqui, sed est Dçmon, qui sermones illos articulatos format in aere iuxta, vel intra illas statuas, & corpora. Nam videmus etiam aliquos esse, qui per organa vel alia instrumenta ita flatum temperant, vt cantus humanos reddere videantur; Cum autem Dçmon sit multo melior arti-

Quomodo Dçmon transtulerit Deos Penates Alba Lauiniũ, & alia mirãda faciat.

artifex, quàm quilibet homo non est mirum in aere, vel intra, vel iuxta alias res huiusmodi voces formare. Potest Dæmon hoc modo ingredi cadauera hominum, & fingere illos esse resuscitatos: hoc modo Agrippa arte Magica Louanij suasit quendam suum domesticũ à Dæmonibus occisum resuscitasse, quod factum Martinus del Rio lib. 2. Disquisitionum Magicarum quæst. 29. refert his verbis. *Agrippa is commensalem habebat nimis curiosum, semel profectus aliquò Agrippa, vxori, quam postea repudiauit, claues musæi sui tradit, addita prohibitione, ne quem ingredi sineret. Inconsultus iste adolescens oportunè, importunè non destitit mulierculam deprecari sibi copiam ingrediendi, vt faceret, donec impetrauit, Musæum ingressus incidit in libellum coniurationum, legit: en illi pulsatio ad ianuam. turbatur; sed pergit legere. pulsat iterum nescio quis, & nihil respondente rudi harum rerum iuuene, Dæmon ingreditur: quærit cur vocatus? quid fieri iubeat? isti metus vocem intercludit, fauces Dæmon. Sic miser luit pœnam nefariæ curiositatis: Redit interea domum Archimagus, videt exsultantes super eam Dæmones. Vtitur solitis artibus; adsunt vocati, narrant rem vt gesta; illæ homicidæ iubet cadauer ingredi, & per forum (vbi cæteri solebant studiosi frequentius conuenire) aliquoties obambulare, tandemque corpus deserere. Ambulauit ille ter, quaterve, tum corpus concidit diffugiente eo, qui regebat. Creditum diu, hunc subita correptum morte concedisse, sed indicia suffocationis initio rem suspectam facere; postea tempus omnia diuulgauit, & Agrippa, quas pectore occulerat hæreses, in Lontaringiam profugus cœpit euomere.* Hæc ibi. Hoc modo accidit quod Plato 10. de Rep. narrat de Ere Armeno resuscitato, & similibus adductis à Plinio.

Agrippa quemdã occisum à Diabolo arte Magica finxit resuscitasse.

Quid de resuscitatis apud Platonẽ, & alios.

250 Potest facere vt animalia mira quadam ratione se moueant, & quædam agant quæ non nisi intelligentia, & solerti ratione fieri solent. Et hoc modo Dæmon mouere potuit Leonem, de quo Philostratus lib. 5. cap. 15. narrat; qui mansuetissimus ducebatur veluti canis per vrbes in Ægypto, nemini non modò nocens, sed blandiens omnibus; quique ad genua Apollonij more supplicantium hominum se subiecit, quem aspiciens Apollonius, respiciens ad populum spectantem dixit. Hic Leo me rogat, vt vos doceam eum habere animam Amasis Ægypti Regis; quo dicto Leo miserabiliter fremens lachrymabilem rugitum edidit, flebat, & lachrymas fundebat. Apollonius autem subiunxit Leonem illum mittendum esse Leontopolim, atque in templo collocandum. Regem, in Regiam beluam conuersum tanquam egenum mendicare indignum esse dixit se iudicare. Illud autem Apollonium arte Magica, & ope Dæmonum fecisse non est dubitandum ad facilius suadendum falsam transmigrationem Pithagoricam animarum humanarum in varias beluas. Atque hoc eodem modo dicendum

De Leone Apollonij.

dum est factum esse opera Diaboli, quod serpens Æsculapij quem modo supra narrato Epidauro Romani Romam adduxerunt. Quod enim ille nemini noceret, sed quodam rationabili modo Nauim conscenderit, ibi quiesceret, donec Romam ad destinatum locum perueniret; & alia efficeret, quæ ex Valerio Maximo supra adduximus non nisi ope Dæmonis effici poterant. Hoc eodem modo Dæmonis opefactum fuit, vt Claudia Vestalis nauim hęrentem in Tyberi Zona sua traheret; & Tucia Vestalis quoque hauserit aquam cribro. Nam Dæmon erat qui occultè Nauim Matris Deorum mouebat, & tenebat suspensam aquam, ne per cribrum dilaberetur.

De serpente Epidaurio.

Claudia Vestalis, & Tucia quomodo mirabilia fecerint q̃ narrantur.

251 Potest Dæmon varia corpora vario modo formata assumere, vt corpus Hominis, Leonis, Lupi, aut alterius speciei; atque illa ita mouere, vt verè videātur esse Homo, Leo, Lupus, vel aliquid aliud: Quod facit Dæmon ad perterrefaciendum homines, vel ad illos decipiendos prout oportunum sibi videtur ad eos fallendum. Sic est intelligenda apparitio illa Castoris, & Pollucis facta Publio Vatinio noctu vrbem petenti supra ex Cicerone adducta; & illud quod Valerius Maximus refert lib. 1. cap. 8. Romanis apud Lacum Rheginum pugnātibus cum acie Tusculanorū Castorem & Pollucem opera attulisse, & aduersarios Tusculanis visos fuisse. Potest Dæmon ex aere condensato, vel alia quauis materia, fictas res pro veris ostendere, vt puta fictum aurū, fictas gemmas, fictas dapes, & similia, & sic eludere homines, quomodo apud Philostratum lib. 4. cap. 5. Lamia illa decipere volebat Menippum quemdam formosum iuuenem. Refert enim Philostratus, quod hæc Lamia gerens speciem pulcherrimæ iuuenis fingebat se captam amore Menippi iuuenis pulcherrimi, atque illi velle nubere. Die autem nuptijs dicato, Lamia conuiuium lautissimum apparauit maxima copia auri, & argenti ornamentorum, & omni copia dapum instructissimum. Verùm cum Apollonius ingressus esset illam domū ad eos qui præsentes erant conuersus dixit. Tantali hortos videtis, qui sicut Homerus scribit apparebant esse aliquid, & nihil erant; talem existimate hunc apparatum esse, quia quęquæ apparent, simulacra solum sunt non res ipsę. Hæc autem sponsa vna est è numero Lamiarū, quas aliqui Laruas, aliqui Lemures appellant. Sunt autem ad amorem, & Venerem procliues, & carnes humanas vehementer expectunt Venereorum cupidine capientes illos, quos cupiunt postea deuorare. Quibus dictis totus ille apparatus euanuit ab oculis omnium, & illa mulier in forma sua turpi apparens se se Lamiam esse confessa est, & voluisse Menippum voluptatibus explere, & eius corpus postea deuorare. Consueuisse enim pulchrorum iuuenum corporibus vesci, vbi ad summam sanguinis vehementiam peruenissent.

De corporib. aßumptis.

De Castore, & Polluce.

De Lamia apud Philostratum.

Possunt

252 Possunt Dæmones grauissimos morbos in corpore humano inducere concitando, & conturbando humores, vel spiritus, disiungendo, atque distrahendo partium connexiones, & compages, vt videmus experientia in ijs qui à Dæmonibus torquentur. Cum etiam sit inuisibilis, & incorporea substantia potest inuisibiliter se insinuare in corpus, & species, seu spiritus, & phantasmata ita mouere, & formare, vt repræsentent res præteritas, vel futuras, quæ habent causas naturales, vel etiam præsentes, sed occultas, Dæmonibus tamen notas; possunt etiam species quasdam sensibiles ab externis sensibus acceptas, iterum ad sensus externos deuoluere, vel sensibus externis obijciendo imagines, & species rerum sensibilium falsas, idest non talia, qualia videntur, ita vt etiam vigilantes videantur audire, & videre quædam, quæ reuera non audiunt, nec vident; sicut etiam euenire solet in freneticis. Tandem omnes effectus, qui in homine ex vi morbi alicuius accidere possunt eos Dæmon potest efficere, quia habent causas naturales a quibus efficiuntur, quas optimè nouit Dæmon. Potest similiter causare passiones, & affectus amoris, vel odij, vel timoris, & hoc tribus modis. Nimirum vel obijciendo species rerum, quæ ad tales effectus mouent; vel interius mouendo phantasmata repræsentantia res mouentes ad tales effectus; vel accendendo, & agitando humores, qui sunt materia horum effectuum, nimirum sanguinem, vel atram bilem, aut flauam bilem, & alia his similia. *De morbis.*

253 Possunt per causas naturales omnes effectus, qui possunt ab illis euenire ex applicatione eorum actiua, & passiua. In rerum natura sunt quædam res, vt quædam herbæ, quędam metalla, lapides, gemmæ, ligna, animalia, plantæ, terræ, aquæ & in ipso hominis corpore, quę habent occultas qualitates, quas ipse Dæmon optimè noscit, homines autem ignorant; optimè etiam nouit quibus in locis hæ res reperiantur, cum quibus componi possent, quo tempore, quo modo; est etiam miræ celeritatis; ideò citò, & oportunè potest illas deferre, & ex illis efformare, & causare medicamenta proficua, vel nociua, v.g. Si Dęmon aliquem melancholico morbo vult afficere melancholicum, succum auget, vel iam genitum, & auctum in cerebrum commouet; atque in internorum sensuum sedes atros vapores defert. Si Apoplexiam, & alios similes morbos excitare statuerit, crassos succos ad cerebrum defert, quibus venas cerebri, vel eius ventres, vel neruorum origines obstruit. Si cęcitatem, traducit ad oculos excrementa, vel neruos visorios ita comprimit, vt facultas animalis per eos transmitti non possit, & sic de alijs. *Dæmones possunt p causas naturales efficere eos effectus quos illæ possunt.*

254 Hac eadem ratione potest acus, clauos, carbones, sulphur, & similia in corpora ęgrotorum immittere, vel producere, & vene- *De clauis, acubus, ossi-*

ficia

bus, &c. reiectis ab oppressis à Dæmone.

ficia ex pacto innito cum Magis, & strigibus facere. Experientia enim compertum est, vt supradiximus, cumplures veneficio affectos, vel à Dæmone obsessos in adiurationibus diuinis, & ex alijs remedijs talia per vomitum, vel secessum reiecisse, & statim sanos euasisse.

An prędicta reiecta ab oppressis à Dęmone sint verè talia qualia apparent.

Verùm aliqui arbitrati sunt huiusmodi res reiectas ab obsessis à Dęmonibus non esse verè, & realiter illas res, quæ apparent, sed species apparentes; eo quod breui tempore, vt puta spacio duorum, vel trium dierum resoluantur, ac pereant, quamuis à principio veræ, & reales appareant. Alij dixerunt illas quidem res esse veras res, & naturales, ac conseruari iuxta earum proprietatem; reuera tamen non reijci ex corporibus, sed Dæmon in ipso vomitu, vel deiectione citissimè ac inuisibili modo aliunde delatas ita immiscere, & abscondere, vt cum vomitione, & alijs excrementis videantur esse eductæ. Alij tamen dixerunt illas res seu instrumenta reuera à Dæmone in corpore obsessorum immitti, & extrahi, & esse res, seu species veras, & naturales illarum rerum, quarum apparent, nec aliunde adductas esse; quod plurimis experimentis probant, res nempè huiusmodi è corporibus veneficio affectis reiectas pluribus diebus, mensibus, & annis seruatas fuisse. Omnes isti modi sunt possibiles, & de duobus prioribus nullum est dubium propter potentiam Dæmonis, quam supra explicauimus; sed etiam tertius modus est possibilis; nimirum quod res illæ, & instrumenta realiter immittantur, & extrahantur à corporibus obsessis. Nam potest Dæmon inijcere in corpus materiam, ex quibus illa instrumenta generantur, & paulatim applicando causas naturales appropriatas illas efficere, sicuti naturaliter in corpore ipso absque operatione Dæmonis generantur flatus, lapides, & similia; & ita ad immittendum hæc instrumenta, vt clauos ferreos, ossa, & similia non est necesse quod fiat vulneratio in partibus illis per quas transeunt: Neque necesse est quod sensibilem dolorem afferrant. Potest etiam illas res integras vt proijciuntur immittere, & reijcere absque vulneratione, & dolore in illis partibus, quia scit adhibere medicamenta dilatantia illas partes, per quas transire habent, & sensus sopire, vt euenit in extaticis qui ferrum candens admotum ad carnem non sentiunt. Potest etiam ea instrumenta emolire (ferrum enim etsi sit durum, tamen videmus ad ignem emoliri, & liquefieri) Potest ergo adhibere causas naturales, quibus illæ materiæ emoliantur, & sic illas extrahere absque vulneratione, & facta extractione illas iterum indurare, & ad suum esse naturale restituere. Et sic certum apparet non esse impossibilem huiusmodi immissionem, & extractionem rerum naturalium à corporibus obsessorum virtute Dæmonis fieri.

255 Fortasse autem quis quæret, quæ differentia sit inter hæc opera

ra

ra miranda, quæ per potentiam ſuam naturalem faciunt Dæmones, & miracula facta a Deo, Angelis, & Sanctis hominibus, quibus innititur fides Chriſtiana. Reſpondeo hanc eſſe quæſtionem Theologicam, de qua præſertim agunt Alexander Alenſis 2. par. q. 42. & 43. & D. Thom. p. 1. q. 105. per totum, & 2. 2. q. 178. & alibi. Scotus in primo ſent. q. 2. Prologi *§. de Octauo. ſ. de Miraculorum claritate* & 3. ſent. d. 24. q. vnica *§. Contra hęc primo* in fine, & alibi. Breuiter tamen vt facit ad propoſitum noſtrum obſeruandum eſt, omnes Theologos conuenire, quod Miraculum eſt nomen, quod ab admiratione venit; admiratio autem tunc fit, quando aliquis effectus fit manifeſtus, & cauſa ignoratur. Cum ergo aliquod opus arduum fit, & eius cauſa ignoratur, effectus ille dicitur miraculum. Huiuſmodi autem effectus, tunc ignoratur cauſa quando fit præter facultatem naturæ, & opem admirantis; tunc enim effectus ille admirationem nobis parit: quia ignoramus cauſam, & ideò dicitur miraculum. Ex quo elicitur, quod effectus dicitur miraculum reſpectu naturæ ignorantis cauſam illius. Hinc eſt quod comparatione ad Deum nullum eſt miraculum, quia nullus eſt effectus, cuius cauſam ignoret Deus; reſpectu ergo humanæ naturæ illud opus dicitur miraculum communiter, cuius cauſa ignoratur communiter ab hominibus, & hoc modo communiter, & impropriè etiam opera Dæmonum, & Magorum, immo, & quorundam ſapientum dicuntur miracula, & à Theologis communiter miracula appellantur, vt Sphera Archimedis, & ſimilia, quæ ab aliquibus miracula dicuntur. Tamen propriè miraculum illud dicitur non ſolum cuius cauſa ignoratur, ſed quod nullam habet cauſam naturalem, ſed ſuperat omne poſſe naturæ à D. Auguſt. lib. de vtilitate credendi cap. 16. his verbis. *Miraculum voco quidquid arduum, aut inſolitum ſupra ſpem, vel facultatem mirantis apparet.* quam adducit Scotus & ponderat vbi ſupra.

Quę differentia ſit inter opera Magorum, & miracula facta virtute Dei.

Quid ſit miraculum.

Miraculum communiter dictum.

Miraculum propriè quod nam dicatur

Scotus.

256 Poteſt autem opus excedere potentiam, & vim naturæ tribus modis, & ſic oriuntur tres gradus Miraculorum. Vno modo quantum ad ſubſtantiam facti; & hoc modo opus ſupernaturale quò ad ſubſtantiam dicitur miraculum: ſicut quod duo corpora ſint ſimul in eodem loco, vel quod ſol retrocedat, aut quod corpus humanum beatificetur. hæc opera dicuntur miracula: quia à natura creata minimè fieri poſſunt, ſed à ſolo Deo. Et hic eſt primus, & ſupremus gradus Miraculorum. Secundo modo aliquod opus excedit facultatem, & vim naturæ non quantum ad ſubſtantiam, ſed quantum ad modum; & ſic omne opus ſupernaturale quò ad modum eſt miraculum. Hoc autem dupliciter fit; vno modo quò ad materiam in qua fit. Exemplum, reſuſcitatio mortuorum, illuminatio cęcorum, & ſimilia. Nam licèt natura poſſit dare, & cauſare vitam, tamen non poteſt illam cauſare in mor-

Tres gradus miraculorũ.

in mortuo. Similiter natura potest causare visionem, sed non in cæco; ideo dicuntur miracula, & tenent secundum gradum miraculorũ.

Tertius gradus miraculorum. Tertio modo aliquid potest superare vim naturæ quò ad ordinem, & modum ipsum faciendi. Exemplum. Cum aliquis subito per virtutem diuinam a febre curatur absque curatione, & consueto ordine naturæ, & hæc tenent tertium, & infimum gradum miraculorum.

256 Ex his conspicitur, quæ sit differentia inter miracula vera, & opera mira Magorum, & Dæmonum; seu inter miracula vera, & falsa, de qua tractat Diuus Augustinus loco supracitato, & alibi.

Differentia inter miracula vera, & falsa. Prima differentia est quod Diabolus, & Magi non possunt facere miracula vera primi generis, nec secundi generis, sed si quæ videntur facere sunt illusiones, & apparentiæ falsę ad illudendum homines. *De ranis & serpentibus factis à Magis Pharaonis.* Tertij generis opera facere possunt, vt patet de Magis Pharaonis, qui veras ranas, & veros serpentes fecerunt; sed tamen non erant vera miracula, quia facta erant à Dęmone virtute causarum naturalium, non immediatè ab ipso Deo.

Secunda differentia qua cognoscitur verum miraculũ à falso. Secunda differentia, quę est signũ discernendi verum miraculum à falso, est, quod verum miraculum fit ad vtilitatem hominum, & gratiam, & beneuolentiam conciliant; cuiusmodi videmus esse miracula facta a Christo Domino, & Sanctis in sacris litteris; cuiusmodi erant sanatio languidorum, mundatio leprosorum, incessus claudorum, cæcis visus, surdis auditus redditus, mortuorum resurrectio, & similia. At miracula, seu opera mirabilia (ex causis tamen naturalibus facta) à Magis, & à Dæmone sunt ad ostentationem, ad vanitatem; vt volatus Simonis Magi, & opera illa relata a Valerio Max. & similia, solum enim excitabant admirationem non autem vtilitatem vllam præter illud spectaculum, quod conferrebat, & ordinabatur ad impietatem, Idolatriam, & opera praua, & peccaminosa; atque etiam in perniciē, & destructionem rerũ ipsarum, vt patet de veneficijs, & incantamentis hominum, animalium, & reliquarum rerum pertinentium ad perfectionem mundi. Demum illorum finis est vel lucrum, vel gloriæ, & honoris cupiditas, vt sibi nomen, & honorem diuinum aucupent, vel vt veritatem peruertant, falsitatem suadeant, vel ad patrandum adulteria, furta, homicidia, & id genus. Vnde facilè ex hac differentia potest cognosci quæ sint vera, & quæ falsa miracula.

Tertia differentia. Tertia differētia est, quod miracula vera nõ fiunt nisi per viros sanctos, nimirum ad eorum obsecrationem, & intercessionem; & si aliquando fiunt per homines prauos, fiunt ad aliquam veritatē comprobandam. Miracula enim sunt tanquam quædam sigilla obsignantia veritates fidei Christianæ. Cum enim Deus sit veritas ipsa, quæ nec falli, nec fallere potest, facit miracula per Sãctos suos ad cõfirmandũ

veri-

veritatem prædicatam ab eis. Fiunt etiam solum à Sanctis ad testificandum sanctitatem illorum, & ad eos commendandum, siue in vita, siue in morte. Miracula verò falsa, & Dæmonũ nõ fiunt nisi per hoïes prauos, cuiusmodi sunt Magi, & Præstigiatores vt erit Antichristus.

Quarta differentia. Quarta differentia est modus: Quia vera miracula fiunt solum per orationem interiorem, vel exteriorem, vel per inuocationem diuinæ virtutis, vel facto signo Crucis, vel aliquibus verbis sacris recitatis. At Magi, & Diabolus vtuntur multis mendacijs, figuris, characteribus, verbis, vel nihil significantibus, vel absurda; miscent sacra profanis, vsurpant quædam verba sacra, quibus adiungunt superstitiones, & ea fędant; docent enim ea debere dixi sub certa quadam constellatione, certo loco, certo tempore toties signo Crucis facto, tot candelis accensis tactis à pueris, vel virginibus; Adhibent etiam quandoque conditiones ridiculas, nimirum oportere lauare barbam, tali hora radere capillos, hac, vel illa veste indui. Adhibẽt etiam, (quod fidei Christianæ, est veritatis certissimum argumentum) quædam impietatis plena. Dæmonibus enim sacrificant; nomen, & fidem Christi abiurant; prohibent homines signare se signo Crucis, & alia faciunt partim superstitiosa, partim ridicula, partim penitus execranda. Istæ sunt potissimum differentiæ inter miracula falsa, & vera; atque proinde ex his ab inuicem discerni possunt, à quolibet pio, & erudito viro. Atque vt puto ex his patet satis apertè dari Dæmones, atque opera illa mirabilia, quæ adduximus supra tàm ex Valerio Maximo, quàm ex Medicis euidenter comprobare illa esse opera Diaboli non naturæ alicuius corporalis, & elementaris; & qui proinde negat dari Dæmones omninò à Philosophia discedere, & penitus descipere cogitur. Siquis autem vellet negare opera illa mirabilia facta fuisse vt supra dixi, poterit etiã negare omnes alias historias nedum sacras, sed Gentilium; poterit negare fuisse Valerium Maximum, Titum Liuium, Ciceronem; poterit similiter negare fuisse Romam, fuisse templa illa Deorum, in quibus oracula à Dæmonibus dabantur, quæ omnia negare insipientis proculdubio est, vt supra dicebamus.

Immortalitas Animę rationalis ex dictis, & alijs rationibus contra Atheistas fortissimè probatur. Caput Duodecimum.

CVm ex dictis in præcedentibus constet dari Deum propriè, dictum id est substantiam immaterialem intelligentem, liberè operantem, & gubernantem Mundum & alias substantias immateriales intellectiuas diuersa opera in hoc Mundo sublunari facientes, quæ nullum agens naturale efficere potest, quorum aliquos Angelos, alios Dæ-

mones vocamus; ſequitur nullam eſſe repugnantiam Animam rationalem eſſe ſimilis ſubſtantiæ ſcilicet immaterialem, & incorruptibilem, & poſt mortem manere. Quas autem operationes agat poſt mortem, quotquot illam admittunt immortalem, beatam fore, & ſumma voluptate fruituram in Cœlis, vel in Inferno æterna pœna puniendam fore conueniunt. Et certè admiſſa immortalitate animæ alteram horum neceſſariò ſequitur. Quod ex dicendis patebit. Nunc circa immortalitatem verſemur.

258 Ego autem in Philoſophia naturali, Theor. 68. de Animę immortalitate fusè diſſerui; atque cap. vltimo in vera Philoſophia immortalem eſſe dicendam efficacibus rationibus probaui. Neque enim Philoſophia Ariſtot. eſt omnis Philoſophia: ſunt enim aliç quamplurimæ ſectç Philoſophorum, quæ certè à Philoſophia Ariſt. in quamplurimis differunt. Philoſophia ergo vera eſt Philoſophia in ſe, ſeu ſapientia, quæ viribus naturalibus acquiritur, vel eſt acquiſibilis, non autem ſola Philoſophia Ariſtot. Quia autem vnus eſt acutiori ingenio altero, hinc acutius rerum naturalium cauſas agnoſcit, & proinde non debemus noſmetipſos ita alligare vnius hominis, quamuis ſapientiſſimi dictis, vt nobis non liceat oppoſitum ſequi, & alijs adhærere, qui ab illo diſcrepauerint, ſi ratio id ſuadeat. In propoſita autem materia de immortalitate animæ cum pauciſſimi ſint, qui immortalitatem negent, & è cõuerſo quamplurimi immo omnes, exceptis, & paucis quibuſdam Ariſtot. expoſitoribus cum Epicuris, ſuſtineant eſſe immortalem, non erit ab re ab eis diſcedere, & cum alijs oppoſitum ſentientibus conuenire. Æquidem quam dubia ſit Ariſtotelis ſententia ex eo Theoremate manifeſtum eſt, cum ipſe ita perplexè ſit loquutus, quod eius interpretes in vtranque partem eum trahunt. Et certè vt ibidem dixi cum Scoto Ariſt. credidiſſe animam rationalem eſſe immortalem ex eius apertiſſimis auctoritatibus colligitur. Tamen ex principijs ſuæ doctrinæ oppoſitum ſequitur; quæ cum ipſe neſciret diſſoluere, licèt ob excellentiam eius, & receptam ſententiam communiter de eius immortalitate apud omnes exiſtimaret ipſam immortalem, tamen apertè id non potens comprobare, quaſi anceps eam immortalem dixit. Ego auctoritates Ariſtotelis, & aliorum Philoſophorum prius adducam; deinde rationibus ex Ariſtotelis doctrina ductis, immortalitatem probabo.

Ariſt. credidit animam rationalē eſſe immortalem, ſed propter quędam principia quę ſoluere neſciebat, anceps fuit.

Quod Ariſt. aſſeruerit animę rõnalis immortalitatē prima auctoritas.

2. de Anima tex. 21.

259 Et quidem quod Ariſt. cenſuerit eſſe immortalem ex eo deducitur maximè, quia nunquam legitur dixiſſe precisè, ſeu in particulari intellectum ſeu animam rationalem eſſe mortalem, & corruptibilem; è conuerſo autem apertè dixit eſſe immortalem prælertim 2. de Anima tex. 21. Vbi habet hæc verba. *De intellectu autem, & ſpeculatiua*

poten-

potentia nihil adhuc manifestum est, sed videtur genus aliud animæ esse, & hoc solùm posse separare, sicut perpetuum à corruptibili. & 3. de Anima tex. 7. ponit differentiam inter sensum, & intellectum, quod sensus à vehementi sensibili corrumpitur; intellectus verò perficitur, quanto magis obiectum est perfectum, & vehemens; neque post intellectionē maximè intelligibilis hebetatur, vt non possit intelligere inferiora, sed potius magis illa intelligit; & adducit rationem huius differentiæ in hæc verba. *Sensitiuum enim non sine corpore est, hic autem separabilis est.* lib. 12. Met. tex. 17. loquens de formis compositorum dicit quod formæ compositorum manent dum composita manent. exemplificat. forma enim æneę sphere manet dum sphera manet, & sic se habet de alijs formis. An autem aliqua compositi forma maneat post compositum, perscrutandum esse inquit, & inquit in quibusdam compositis nihil prohibet huiusmodi formam post compositum manere; veluti animam non omnem sed intellectiuam; quia quod omnis anima sit separabilis fortasse est impossibile. Verba textus sunt ista. *Si autem aliquid posterius permanet, considerandum est, in quibusdam enim nihil prohibet veluti si anima tale sit non omnis sed intellectus, omnem namque fortassis impossibile est.* Nec debet facessere negotium quod loquatur conditionaliter. *Si anima tale sit.* quia hic modus loquendi est familiaris Aristoteli. Nam in eodem tex. loquens de reliquis formis Physicis, inquit *omnem namque fortasse impossibile est.* & tamen certissimum est, quod forma carnis, forma sanguinis non est separabilis à carne, & sanguine, vt docuit, & probauit 2. Phys.

3. de Anima tex. 7.

12. Met. tex. 17.

Ratio etiā & simul auctoritas Arist. quam habet 3. de Anima tex. 6. hoc confirmat. Dicit enim intellectum esse immixtum corpori, & inorganicum; & probat, quia si esset corporeus esset calidus, vel frigidus, & vteretur organo in operando; nullo autem organo vtitur. Clarum est autem id quod caret materia esse immortale, hac enim ratione 12. Met. & 8. Physicorum probat intelligentias esse perpetuas, quia carent materia. Verba autem Arist. 3. de Anima tex. illo 6. sunt ista. *Vnde neque rationabile est ipsum mistum esse cum corpore, qualis enim quidam vtique fieret, calidus, aut frigidus, & ei aliquod instrumentum esset, sicut sensitiuo, nunc autem nullum est, & bene vtique, qui dicunt animam esse locum formarum nisi quod non tota, sed intellectiua, neque actu, sed potentia formæ.* lib. 1. de Anima tex. 49. inquit laboriosum esse animæ esse alligatam corpori, atque non posse ab illo seiungi, & proinde hunc modum dicendi fugiendum esse, quia melius est intellectum asserere esse seiunctum à corpore, vt aliqui dicere consueuerunt, & placet multis. Verba tex. sunt. *Laboriosum autem est, & comistum esse corpori non potens absolui; & præterea fugiendum, siquidem melius est intellectiui non*

Ratio Arist. ex 3. de Anima tex. 6.

3. de Anima tex. 6.

1. de Anima tex. 49.

cum corpore esse, quemadmodum & consuetum est dici, & multis placet. Comendat ergo Arist. eos, qui tenent animam esse separabilem à corpore. Idem habet multis alijs in locis, vt videre est in eodem Theoremate. Quare cum Arist. intellectiuam animam dicat esse immortalē, & separabilem, & incorpoream, proculdubio est asserendum eum credidisse esse immortalem.

Auctoritates predictæ non de intelligētia assisten te, neque de intellectu agenti intelligi possunt.

260 Neque audiendi sunt illi, qui hæc loca interpretari volunt de mente assistente vt Auerroes, vel de Deo, vt Alexandrei. Conspicuum est enim loqui de anima rationali quæ est forma informans, & quod quid est hominis, non de Deo, quod est agens vniuersale; vel de aliqua vna intelligentia, quæ nobis assistat: neque enim tunc nos formaliter intelligeremus, neque essemus formaliter homines, sed beluæ quædam paulò nobiliores alijs bestijs; sed apertissimè intelliguntur de anima intellectiua vniuscuiusque hominis, qua ille homo particularis intelligit, & sapit, & aliter interpretari est extra sensum litteræ Aristotelis omninò, vt abundè ostendimus in citato Theor. 68. & Theor. præcedenti 67. vbi ostendi animam intellectiuam esse veram formam informantem hominis.

Arist. credidit animam rationalē esse immortalem, sed non demōstrauit propter magnam rei difficultatem.

261 Cognouit ergo Arist. animæ rationalis immortalitatem, & existimandum est eam talem credidisse, cum eam semper immortalem, nunquam mortalem (de ipsa in particulari loquens) appellet; Non demonstrauit autem, neque ad hanc demonstrandam se accinxit, quia res ardua, & difficilis ex sensibilibus est eam determinare. Et eo magis, quia quædam principia ipse statuere conatus est, quæ omninò immortalitati eiusdem repugnant, cuiusmodi est æternitas Mundi, quā adstruere tantopere laborauit in 8. Physic. Admissio autem æternitatis Mundi cum animæ immortalitate ducit ad transmigrationem Pithagoricam, & Platonicam, quæ quàm impia sit patet; quam cum Arist. non admitteret de statu animæ post mortem fuit ambiguus; & ideò sic anceps, & pendulus fuit in hac quæstione. Admissio æternitatis Mundi cui Arist. adeo innixus fuit, ipsum deiecit in labyrinthum cogitationum, & perplexionem hāc de immortalitate animæ, & multarum aliarum. Est enim fons omnis impietatis, & omnis infęlicitatis, & rerum humanarum omnium confusio; admissa enim æternitate Mundi nisi transmigratio Pithagorica admittatur, tollitur creatio tēporalis rerum; nulla potest reddi ratio prouidentiæ Diuinæ; & immortalitas ipsa animarum omninò inficias iret. Quid enim infinitæ animæ ab æterno productæ, & producendæ in infinitum agerent? non daretur Cœlum, quo ascenderēt propter merita, non infernus quo propter demerita punirentur. Mundum hunc casu factum sic esse consequeretur. Cur homo brutis pręmineat, atque tam alta cognitione eos superet,

Causa perplexionis Arist. ī immortalitate animæ fuit opinio quæ habuit de æternitate Mūdi. Opinio ętternitatis Mūdi est fons omnis errorum.

peret, vt sciat facere Domos, Ciuitates, Naues, tot artes exercere, terram collere, inserire, plantare arbores, & denique tam magna, & multa facere, quæ bruta facere posse nec somniare possumus, nulla ratio reddi posset. Clamat autem Arist. quæ casu, & fortuna eueniunt rarò, & per accidens euenire; hæc autem semper constantissimè eodem modo se habent, non ergo casu facta dicemus. Cum ergo Arist. hoc principium tenuerit, ex hac parte animę immortalitatem non potuisse tenere videtur. Quare ego cum Scoto puto virum hunc acutissimum in hac quæstione semper hęsisse, & modò in hanc partem, modò in aliam concessisse. Infra autem disp. particulari, An Mundus sit æternus, vanissimum esse hoc assertum Arist. de Mundi æternitate ostendam, & eius rationes nullo negotio dissoluam.

262 Quod autem aliqui obijciunt, vt Pomponatius, se capere non posse, quomodo rationalis anima sit immortalis, cum dicamus sensitiuam, & vegetalem esse idem realiter cum ea, constet autem sensitiuā, & vegetalem esse inseparabiles à materia, & proinde dicendum vel etiam rationalem esse inseparabilem vel omnes esse inseparabiles, & mortales, quod repugnat. Item cum intellectus non possit intelligere nisi per phantasmata, & consequenter pendent ab obiecto sensibili, & materiali nō posse capere, quomodo intelligat post mortem; si autem non pōt intelligere, sequitur nec posse esse post mortē, quia ociaretur.

Prima obiectio Pomponatij.

Secūda obiectio Pomponatij.

263 Respondemus has dubitationes fuisse quæ Aristotilem ancipitem faciebant; sed cum ipse Arist. apertè dicat rationalem esse immixtam à materia, & inorganicam, non est ab hac sententia discedendum, sed quærendus est modus soluendi obiectionem allatam quæ turbabat Arist. Dicimus ergo animam rationalem vnitiuè in se continere vim vegetalem, & sentientē, & ipsam quamuis immaterialem fungi officio vegetalis, & sentientis. Si dicas quomodo immateriale ędere potest operationes materiales, & corpus informare? Et ego quæro à te, quomodo ex Arist. intellectus inorganicus potest organici corporis esse actus, & in corpore materialia per sensibilia intelligere, & tamen Arist. hæc omnia apertè conceditur, dicendum est ergo animam rationalem non dare esse extensum corpori, sed corpus extensionem habere à forma corporeitatis extensa, & quanta; Animam verò rationalem dare actum vegetandi, & sentiendi in corpore ipso, sicut licèt sit immaterialis & inorganica, intelligit tamen in corpore, & corporalia per phantasmata, & species à corporibus sumptas; Difficilia ista sunt, & tot opinionum anfractus hìc reperiuntur. Attamen cum Arist. dixerit animam rationalem esse inorganicam non quantam, & tamen esse actum corporis in ipso, & per ipsum intelligere, cur negare volumus etiam alias actiones, quamuis materiales (licèt sit immaterialis) agere;

Ad primam obiectionem

agere; & præsertim cum homo generet hominem non purè vegetatiuum, & sensitiuum, sed etiam intellectiuum? Cum ergo lumine fidei illustrati simus, supplicamus in ijs, in quibus Aristot. anceps & nutans fuit. Videbat Platonicos ponere animam rationalem immortalem & placebant illi; at quæ dicebant de statu post mortem, de illa transmigratione Pithagorica, de creatione Mundi non placebant; Ideò de statu animæ post mortem nihil dixit; tamen quo ad productionem illius non potuit non affirmare eam de foris aduenire; & sic quoquo modo creationem innuere.

Ad illud de dependentia à phātasmate.

264 Ad illud autem de dependentia à Phantasmate in intelligendo, dicendum est cum Theologis, animam posse post mortē sine phantasmate intelligere res materiales, & spirituales, quia sicut dum existit in corpore intelligitur obiecta, quia præsentantur sensibus externis, & per ipsos ad internos, ad sensum communem & phantasiam, & tandē ad intellectum; ita post separationem ipsa obiecta immediatè offeruntur ipsi intellectui agenti, qui cognitione intuitiua intelligit singularia, & abstrahit ab illis species intelligibiles, & producit cognitionem in intellectu possibili, vt faciunt Angeli, de quibus Scotus quo ad Angelos in 2.dist.3.q.11.& de anima rationali in 4.dist.45.q.1. Neque hoc difficile videri debet: quia secundum Aristotilem intelligentiæ sunt immateriales, & sine sensibus, & tamen intelligunt corporalia, vt sunt corpora cœlestia, quæ ipsæ mouent. Neque enim dicendū est quod ea moueant & ea non cognoscant, cum sint agentia per cognitionem, & moueant propter amorem & desiderium primæ intelligentię, quę mouet in ratione amati & desiderati. Neque Cœlum est obiectum vile & corruptibile indignum, vt ab ipsis intelligatur: & nihil intelligere extra se est proprium primi entis non aliarum intelligentiarum ex ipso Aristotile.

Sētentię Philosophorū de immortalitate animæ ex Plutarcho.

265 Nunc hāc veritatem de animæ rationalis immortalitate aliorum auctoritatibus, & rationibus quibusdam ostendamus. Plutarchus de placitis Philosophorum lib.4.cap.7. habet hæc verba. *Pithagoras, & Plato interitus expertem animam: cum enim exit peruenire in incognitam sibi animam Mundi. Stoicos. Exeuntem è corpore simul cum concreto interire, eam scilicet quę sit imbecillior, quales sunt ineruditorum animę: Validiores, quales sunt sapientum durare vsque ad conflagrationem. Pithagoras, Plato, ratione præditam partem non interire esse animam quippè in Deum, sed opificium æterni Dei: Brutorum essē obnoxiam interitui.* Hæc Plutarchus. Non facit mentionem Aristot. opinor, quia in quam partem declinet magis Arist. ipse Plutarchus nesciuit inuestigare propter eius perplexitatem. Vides hìc omnes præter Democritum, & Epicureos animam asserere immortalem. In hanc eandem sententiam

coli-

colimabant veteres omnes Caldei, Ægyptij, & Græci, dum dixerunt animos nostros esse diuinos à Deo creatos venisse in corpora; nam cū non possent inuenire in terra procreationem animorum, à sedibus diuinis, à Deo non lapsos, vt nonnulli dixerunt postea, sed ortum ac originem innuentes venire prædicauerunt. *Ægyptiorū, Caldeorū, & Græcorū sententia.*

266 Trismegistus vnus sufficiat, qui veterum, & primorum sapiētum optimè nouit sententiam. Hic in Pimandro cap. 13. quod est Epistola ad Tatium filium, postquam mirè explicauit creationem Mundi à vero Deo loquēs de animæ nostræ immortalitate per modum Dialogi, vt sui moris est, cum filio suo Tatio sic reliquit scriptum. Trismegistus.

Tat. *Responde ad hæc ò Pater. Corpus istud ex potentia constitutum, num aliquando dissoluetur.* Trism. *Caue ne id vlterius audeas; Impossibilia profers, ac penitus erras, mentisque oculis ista loquendo impietate nimis profanaris. Sensibile naturæ corpus ab essentiali regeneratione procul admodum discrepat, vnum quidem dissolubile, indissolubile alterum, illud mortale, hoc immortale.* Ecce quàm apertè animam, quæ à vitijs ad virtutes se regenerando transit, dicat esse immortalem, & indissolubilem; corpus verò sensibile mortale, & dissolubile.

267 Hoc idem apertè Phocylides (vt è Græcis præcipuis alterum adducamus) è priscis illis Græciæ, qui ante Philosophos, vt dicunt floruerunt certis carminibus expressit in lib. de præceptis, de vita degenda. Vbi ait quod corpus quidem è terra sumptum est.

Sed viuunt animi, semper sine morte senectaque.
Defunctis superest vita; & Dij deinde creantur.

Asserit homines post mortem creari Deos, quia dicebant homines singularibus virtutibus præditos esse Heroes, & euadere Deos; quod etsi sit falsum, tamen hoc nobis indicat ipsos immortalitatem humanorum animorum asseruisse, & tenuisse. (Sed cum Poeta iste hæc carmina sua ex carminibus Sibyllinis hauserit, vt asserit Suidas, fortasse voluit, licèt vmbratim id quod Christiana religio tenet, viros eximios sanctitate præditos speciali beatitudine super alios beatificari, & sanctos dici) subiungit deinde Phocylides.

Incorrupta manet anima, nam luce carentum
Atque breui è terra speramus scandere ad auras.

268 Plura affert Eugubinus lib. 9. de perenni Philosophia ex Trimegisto, Museo, Orpheo, Homero, Pindaro, Pherecide Syro, Pithagora Præceptore, Cicerone, & posterioribus, qui dixerunt animos sempiternos. Ego ex posterioribus vnius Senecæ auctoritatem sufficere volo. Hic Epistola 102. habet hæc verba. *Cum venerit dies ille, qui mistum hoc humani diuinique secernat tempus. hic vbi inueni relinquam, ipse me dijs reddam; nec nunc sine illis sum, sed graui terrenoque* *Auctores antiqui tenētes Animæ immortalitatem.* Seneca.

pondere detineor, per has mortalis æui moras, illi meliori vitę longiorique præluditur. Quemadmodum nouem mensibus nos tenet maternus vterus, & præparat non sibi, sed illi loco in quem videmur emitti, iam idonei spiritum trahere, & in aperto durare; sic per hoc spatium, quod ab infantia patet in senectutem, in alium naturæ summimur partum; alia origo nos expectat; alius rerum status; nondum Cælum nisi ex interuallo pati possumus. Proinde intrepidus horam illam decretoriam prospice. Non est animo supremũ, sed corpori. Quidquid circa te iacet rerum, tanquam Hospitalis loci sarcinas specta. Transeundum est. Dies iste, quem tanquam supremum reformidas æterni natalis est. Hæc Seneca, & alia plura quæ referre longum esset. Multa alia infra in disp. An mysteria nostræ fidei Christianæ cognita fuerint antiquioribus Philosophis, adducam, quæ valdè conferunt ad probandum antiquitatem tenuisse sine vllo dubio animam rationalem esse immortalem: & opinionem de mortalitate irrepsisse ostendam primum in Græcia iam obtenebrata reuelatione successiua oretenus communicata ab Adam posteris ab impijs Atheistis Diagora, & alijs, de quibus diximus supra cap. 1.

Ratio efficax ex Religione

269 Ratio aũt efficax sumitur ex Religione quam superius tactam repeto propter eius efficaciã. Animus.n.nostris insita est Religio.i.cultus Dei, & Deũ esse colendum, & ab ipso Deo nobis pro culpis pœnã esse infligendã, & pro bonis actionibus propriũ esse retribuendũ; Hoc autem apertè infert animã rōnalem esse immortalem, quia cōiter hæc præmia, & pœnas retribuenda esse post mortem asserunt omnes quotquot religionem habent, non solùm nostra Religio Christiana, quæ est vera Religio, sed Religiones omnes Gẽtilium, siue fuerint Gręci, siue Caldei, siue Arabes, vel alterius gentis, & his temporibus, siue Mahumetani, seu Indi Gentiles. Neque enim in statu hoc vitæ mortalis iustam retributionem pœnarum, vel præmiorum fieri videmus; immo oppositum cernitur, quia vt plurimum mali præmiantur, & iusti puniuntur. Ex hac ergo communi notione animi, quod anima rationalis sit pręmianda, vel punienda post mortem, sequitur omninò esse temeritatem magnam animæ rationali immortalitatem negare.

Ratio ex D. August.

270 Confirmatur ex rōne adducta à D. Aug. 13. de Trin. c. 8. vnusquisque appetit beatitudinem: beatitudo autẽ est aggregatio omnium bonorum, sed principale bonum est vita, ablata enim vita per mortem tollitur omne aliud bonũ; ergo data mortalitate animæ rōnalis hic appetitus naturalis beatitudinis non daretur, quia ad impossibile nullus est appetitus naturalis, licèt appetitus rationalis inefficax possit esse impossibilium, vt diximus in 2. sent. agendo de peccato Dæmonum.

Obiectio Pōpon. diluitur

271 Dicere aũt, vt Pōponatius dicit, quod homo in illo obiecto debet quietari, quod secundum prudentiam cognoscit sibi conuenire, & appe-

appetere illud ad quod non potest peruenire, esse stultitiam; Profecto ostendit vanitatem Pomponatij, & similium hominum. Sic enim pauper in obulo panis quo famem expellat deberet fœlicitari: quia secundum prudentiam cognoscit, quod secundum statum suum non potest aliquid maius obtinere; Quæ quæso maior stultitia? finis, ad quē tēdit natura vt quiescat, est naturalis non voluntarius; finis ille, in quo per prudentiam quis quiescit, est finis præfixus seu pręstitutus, non naturalis. Per quantamcumque ergo prudentiam quis aliquo fine contentus sit, & non doleat, licèt finem perfectiorē attingere non possit, eius appetitus naturalis non erit satiatus, sed solum in obiecto infinito. Quare hoc desiderium est signū efficax immortalitatis animæ humanæ, quia hic finis optimus, in quo omnia bona aggregantur, est solus Deus.

Ratio efficacissima ex Aristot. principijs.

Huic proxima est altera ratio penitus inuicta ex Aristot. visceribus deducta. s. quod anima rationalis est inorganica, & seiuncta à materia, quia intellectus non est calidus, nec frigidus, ex hoc autem deducitur inuictè quod sit immortalis, quia intelligentiæ mouentes orbes nō alia ratione sunt immortales, nisi quia sunt seiunctæ à materia; cum ergo anima rōnalis sit seiuncta à materia, optimè sequitur esse immortalē.

Procliuitas Pomponatii ad mortalitatē animæ adstruendā.

272 Ex hac ratione ex ipsissima Aristotel. doctrina deducta patet quàm nimis propensus etiam contra Arist. esset Pomponatius ad mortalitatem animæ rationalis adstruendam. Quamuis enim negare non posset Arist. asseruisse rationalem animam, seu intellectiuam esse immaterialem, & inextensam; tamen affectu asserendi ipsam mortalem ipse lib. 1. Apologiæ cap. 3. inquit. *Sed vnum etiam huic addere volo, quod tamen ex toto non assero, verùm mihi satis probabiliter dici posse videtur. hoc autem est istud. s. stat intellectum humanum esse extensum, & secundum essentiam, & secundum potentiam, secundum quam intelligit, & vult, & tamen ipse vniuersaliter cognoscit, & sylogizat, neque hoc Arist. contradicit.* Quāuis ergo tam disertis verbis Arist. asseruerit intellectum esse inorganicū, nihilominus audet dicere sibi probabile videri, nec Arist. repugnare asserere intellectū esse organicum, & materialem; potuitnè euidentius suā peruicaciā manifestare? At inquit Auerroes, & D. Th. ponunt dari cogitatiuā distinctā à Phantasia; atq; eā discurrere, & sylogizare asserunt, & tñ est organica, & materialis, cur ergo hoc nō pōt sustineri de intellectu? Rñdetur non posse sustineri, quia Arist. scđum cuius doctrinam ipse profitetur loqui dicit apertè intellectum esse inorganicū & immaterialē; & adducit rōnem, quia non est calidus, nec frigidus, nec à vehemēti intelligibili hębetatur; licèt Pōponatius ēt hoc neget, affirmando immo intellectū humanū maximè ꝑꝑ studiū hębetari. Cæcus homo non vult distinguere inter animam, & corpus; & tamen clamat Arist. quod si senex reciperet oculum iuuenis, videret vt

Alia obiectio Pomponatii soluitur.

iuuenis;

iuuenis; quanto magis intellectus intelligeret semper perfectissime, & proficeret, si corpus humanum non senesceret?) & 3. de Anima tex. 21. & inde apertè asserit compositionem, & diuisionem, & multò magis discursum esse operationes solius intellectus. Cum ergo Auerroes, & D. Thomas sequens Auerroem ab Arist. recedant, ita apertè, non erat ipsi Pomponatio quoque discedendum ab Aristot. propter horum auctoritatem. Sed maluit Pomponatius laudare cogitatiuam Auerrois, & cum Auerroe facere hominem animal brutum, immo cum Grillo apud Plutarchum omnia bruta animalia ratione vti, nec differre specie ab homine, sed solum secundum magis, & minus; quàm eũ solum facere animal rationale, & animam eius solam immortalem. Nec sciuit ponere discrimen inter calidam vulpem, & Phidiã, vel Praxitellem, vel Zeusim, vel Argonautas. Neque inter formicæ prudentiã, & agricolæ solertiam, nisi secundum magis, & minus; sed cum se brutum esse vellit cum brutis habeat, & nos ad nostra reuertamur.

Grillus apud Plutarchum facit omnia bruta rationis cõpotes.

Alia ratio pro immortalitate ex Aristot.

273 Alia ratio non leuis ex 12. Met. tex. 17. elicitur. Nam Arist. in tex. illo ponit hanc propositionem absolutam *quasdam formas manere post mortem nihil prohibet*, idest nullum adest impedimentum propter quod aliquæ formæ non possint manere post mortem; hoc facto principio exemplificat hoc modo, *vt anima non omnis sed intellectiua si sit talis*, idest quod non habeat impedimentum permanere potest post mortem. Tunc sic arguo. At anima rationalis est de numero eorum, quæ non habent impedimentum verè, & sine dubitatione; ergo absolutè, & simpliciter (& non dubitatiuè vt infert Arist.) est asserendum animam intellectiuam manere post mortem. Assumptum; nimirum, quod anima intellectiua non habeat impedimentum aliquod probo, quia impedimentum illud est materialitas formæ. Anima rationalis caret illa; ergo potest manere post mortem. Maiorem probo, quia Arist. dicit quod omnem animam permanere est impossibile. Tunc quæro, quænam est ratio propter quam aliæ animæ non possunt permanere? certè est quia sunt materiales; hæc enim est differentia, quam Arist. supra posuit inter sensum, & intellectum, in reliquis enim conueniunt; ergo anima intellectiua caret impedimento quod prohibet animam manere post mortem, & propter quod cæteræ animæ & formæ non possunt manere post mortem; ergo intellectiua solùm simpliciter potest manere post mortem, & est immortalis. Stante ergo illa propositione Arist. quod nulla est ratio propter quam impediatur aliquam formam manere post mortem quam Arist. profert simpliciter, & absolutè, & stante hac propositione, quod impedimẽtum impediens aliquam manere post mortem est materialitas; & stante hac altera, quod isto impedimento, quod est materialitas intellectiua caret, & aliæ

animæ

animæ eo præditæ sunt, sequitur euidenter ipsam posse manere post mortem, & esse immortalem.

274 Pomponatius hic sudat Apologiæ lib. 1. cap. 7. sed omissis multis, eius speculatio est quod Arist. sibi in hoc loco, & in 2. de generatione animalium contradicit. Nam in hoc 12. videtur dicere quod anima rationalis incipiat cum corpore. In secundo de generatione verò dicit quod de foris venit, & quod anima habet esse ante corpus, quæ sunt pugnantia. Vnde respondet soluendam esse hanc contradictionem, & explicandum esse Arist. per hanc distinctionem. Intellectus potest considerari vel in se, vel vt est in corpore, & in materia; primo modo potest præcedere, & sequi; secundo modo non potest præcedere nec sequi, seu permanere post mortem, quare cum intellectus sit forma corporis non potest præcedere, nec permanere post mortem. *Respōsio Pōponatij.*

275 Hæc speculatio est omninò voluntaria, nec facit ad rem; primo quod intellectus incipiat cum corpore, sicut aliæ formæ substantiales cum suo composito non repugnat secundo de generatione animalium; quia ibi non dicitur quod intellectus habeat esse subsistentiæ ante corpus per aliquod tempus, sed quod eius productio quando producitur est extrinsecus ab agente Deo, ideò non repugnat quod producatur à Deo simul cum corpore; Vnde Arist. ibi alludit ad opinionē Platonis, & aliorum ponentium productionem intellectuum, & animarum rationalium à Deo; semper enim ambiguus inter istas opiniones progressus est. Vnde habemus Aristot. innuere creationem, & immortalitatem, licèt sub quadam ambiguitate. Solutiò autem contradictionis, & explicatio Arist. facta à Pomponatio non est ad rem; quia apertè Arist. 12. Met. loquitur de intellectu vt est in corpore, & in materia; dicit enim inter formas formantes composita naturalia, & ipsam materiā nihil prohibet aliquas permanere, & ex hoc infert, quod licèt intellectus informet materiam, & corpus, non tamen ei repugnat quin permaneat post mortem, quia est immaterialis, & multum diuersus ab alijs animabus, sensitiua, & vegetatiua. *Reijcitur.*

276 Confirmatur Arist. posuisse intellectum esse immaterialem, & insuper consequenter ex hoc deduxisse esse immortalem, licèt de statu eius post mortem non disseruerit. vt diximus propter difficultatem magnam rei ipsius. Nam tex. 19. 3. de Anima apertè dicit intellectum agentem esse separatum, & immixtum; & tex. 20. ait intellectum in actu, qui est possibilis esse perpetuum, & immortalem. Modò intellectus agens est pars animæ nostræ rationalis; si ergo ille est immaterialis &c. sequitur animam rationalem esse immaterialem immixtam corpori, & hac ratione esse immortalem: Quod autem intellectus agens secundum Arist. non sit Deus, neque hoc deducatur ex illis testibus *Confirmatio alia efficax.* Tex. 19. tertij de anima Tex. 20.

stibus

ſtibus explicauimus fusè in philoſophia naturali theor.81. breuiter autem oſtenditur ex ponderatione tex.19. & 20. Verba text.ſunt iſta. *Et hic intellectus ſeparabilis eſt, & immiſtus, & impaſſibilis, ſubſtantia actio exiſtens, ſemper enim honorabilius eſt agens patiente, & principium materia. Idem autem eſt ſecundum actum ſcientia cum re ipſa, quæ vero ſecundum potentiam tempore prior in vno eſt, omninò autem neque tempore, ſed non aliquando quidem intelligit, aliquando autem non intelligit: Separatus autem eſt ſolum hoc, quod quidem eſt, & hoc ſolum immortale eſt, & perpetuum; Non reminiſcimur autem, quia hoc quidem impaſſibile eſt, paſciuus verò intellectus corruptibilis eſt, & ſine hoc nihil intelligit.* Probauerat ſuperius tex.6. Intellectum poſſibilem eſſe immixtum, & immaterialem; in tex.19. probat eadem prædicata multo rationabilius competere intellectui agenti ſcilicet eſſe immixtum, immaterialem, & etiam ſeparabilem; probat autem per hoc medium, quia intellectus agens eſt *ſubſtantia actio* exiſtens: Vbi per *ſubſtantia actio* non vult dicere, quod intellectus agens ſit actio per eſſentiam, ita quod actio, & ſubſtantia in ipſo ſint idem, vt volunt Alexandrei; quia clarū eſt quod actio intellectus agentis eſt accidens; actio enim eius eſt productio intellectionis. Intellectio autem in nobis eſt accidens non ſubſtantia ipſa; ſed vult dicere quod eſt ſubſtantia actualiter agens, & operans; & conſequenter eſt nobilior patiente. Probat ergo Ariſt. intellectum agentem eſſe ſeiunctum, immortalem, & impatibilem; quia eſt ſubſtantia actualiter operans: Quaſi dicat. Si intellectus paſſibilis eſt ſeparatus, & immixtus, vt ſupra diximus text. 6. multo magis hæc prędicata competunt intellectui agenti; quia ille patitur ſemper; hic verò eſt ſubſtantia actu operans: honorabilius autem eſt agens patiente; ergo ſi ille eſt ſeparatus, & immixtus, multo magis intellectus agens eſt immixtus, & immaterialis. In illis vero verbis vltimis textus 19. *idem autem eſt ſecundum actum ſcientia cum re ipſa;* & in tex.20. loquitur de intellectu in actu, qui eſt poſſibilis reductus ad actum; quem dicit eſſe idem cum re actu intellecta, quando ipſam actu intelligit: quia ſcientia ſecundum actum eſt idem cum re intellecta (nam intellectus intelligens actu lapidem fit lapis ipſe in eſſe intelligibili.) Quando aūt nō eſt in actu ſed in potentia, non eſt ſcientia, & res ipſa intellecta, ſed eſt tempore prior ipſa ſcientia; quando autem eſt actu, nō ſolum non eſt prior tempore ſcientia, ſed eſt idem: quia non ſe habet ita tunc quod aliquando intelligat, & aliquando non: quia ſemper eſt in actu intelligendi. His habitis ſubiungit illum eſſe ſeparatum à materia non abſolutè, ſed ſolum hoc quod eſt, ideſt eſt ſeparatus ſolum quò ad quidditatem, & eſſentiam, non quò ad operationem, quia corrupta phantaſia non intelligit, ipſa verò corrumpitur, licèt intellectus ſit immortalis; & pro-

pter

pter hoc etiam non reminiſcimur poſt mortem. Vbi apertè patet quod illa particula *ſolum* non refertur ad intellectum agentem, ita quod ſit ſenſus, quod ſolus intellectus agens ſit ſeparabilis; ſed illa particula ſpecificat cauſam, & rationem ſecundum quã, & propter quam intellectus agens, & intellectus in actu eſt ſeparabilis, & perpetuus: quę eſt; quia eſt ſeparatus, & immortalis ſolum ſecundum quidditatem, & eſſentiam; non autem quoad operationes. Ex quibus vides lector, quod Ariſt. ſemper habebat in animo hanc immortalitatem animæ rationalis; ſed cum ex aduerſo haberet principia repugnantia, vt ęternitatem Mundi, & tranſmigrationem Pitagoricam deſpiceret, neque de origine animæ, & ſtatu eius poſt mortem haberet quid illi ſatisfaceret, nec omninò probaret, quæ Plato docebat, ſic ſemper anceps fuit.

278 Quod autem ait Pomponatius hanc expoſitionem non poſſe ſtare: quia tunc intellectus poſt mortem otiaretur, quod Ariſt. repugnat, & rationi. Reſpondetur ſecundum Platonicos intellectum poſt mortem intelligere, & etiam ſecundum Theologos. Ariſt. autem quoad hoc fuit ambiguus, ideò ex ratione illa immaterialitatis concluſit eſſe ſeparabilem quoad eſſentiam maniſeſtè; quantum autem ad intelligere non videbatur ſibi poſſe concludere eſſe ſeparabilem, quia ſine phantaſia non poteſt intelligere, illa autem in morte corrumpitur: ideo reliquit inſolutum, quomodo poſt mortem intelligat. Sed cum Ariſt. apertè dicat eum eſſe immortalem, & perpetuum ſecundum eſſentiam non debemus hoc negare eo quia neſciamus explicare quomodo poſt mortem intelligat, ſed modum hunc debemus quærere cum Theologis. Alias rationes in Philoſophia naturali loco citato adduximus, quas hìc repetere non eſt neceſſarium; Adducemus tamen etiam alias infrà in Diſp. An Mundus ſit æternus. Rationes etiã pro Aduerſarijs in eodem Theor. ſoluuntur facilè, ex quo magna confirmatio noſtræ ſententiæ deducitur. *Obiectio ex Pomponatio diluitur.*

Macrobius lib. 2. de Somno Scipionis cap. 13. & ſequentibus adducit rationem Platonis in Phedro, & 10. de legibus, qua ipſe probabat animam rationalem eſſe immortalem ex eo principio, quod anima eſt numerus ſeipſum mouens. Atque hanc rationem ex ſectatoribus Platonis contra Ariſt. defendere nititur: ſed quia illam puto parum validam omitto. Dato enim quod vera eſſet illa propoſitio, numerus ſeu res ſeipſam mouens eſt principium vitæ & motus, & eſt immortalis; & quod anima ſit numerus ſeipſum mouens, & conſequenter immortalis, ſequeretur omnes animas omnium animalium eſſe immortales, quod tamen eſt falſum. Conſequentia autem eſt euidens quia eò modo quo anima rationalis eſt principium ſui motus, & ſeipſam Macrobius. *Ratio Platonis pro animę immortalitaté eſt parum efficax.*

ſam mouet, ita animæ brutorum ſeipſas mouent, & ſunt principium motus ſui. Quare licèt rationes Ariſt. quibus in 8. Phiſ. nititur probare quod nihil ſeipſum moueat, ſed omne quod mouetur ab alio moueatur, non eſſent efficaces, vt Platonici, & Macrobius ibi oſtendere nituntur, non tamen propter hoc ſequitur eos habere intentum ſcilicet rationem illam probare animam rationalem eſſe immortalem, non eſt ergo recedendum à prędictis rationibus philoſophicis ſuperius deductis, & ſumptis ab immaterialitate animæ rationalis, à Religione, & alijs, de quibus in illo Theoremate.

Animam rationalem eſſe immortalem experiētia ꝓbatur.

Defunctorum animæ ſæpius apparuerunt.

279 Verùm quia experientia eſt rerum magiſtra, & principia ſcientiarum ex experientia habent ſuam vim, & efficaciam ex Ariſtot. 2. Poſter. cap. vltimo, & alibi, operepretium eſſe duxi hìc experimenta quædam adducere, ex quibus certitudo non leuis immortalitatis animæ deducitur. Experientia autem eſt iſta, quod defunctorum animæ ſæpe ſæpius apparuerunt viſibiliter, & ſenſibiliter multis, & illis aliquid notificauerunt, vel in ipſorum animarum, vel illorum quibus apparuerunt vtilitatem, vel damnum pro vt rerum occaſio ſeſe obtulit. Et quidem quod animæ defunctorum poſſint, ac ſoleant diuina virtute aliquibus apparere, eſt certiſſimum ſecundū Theologos. Ex ſacris enim litteris, & doctrina Sanctorum Patrum eſt euidens, & ſcholaſtici communiter id tradunt in 4. d. 45. vbi idem dicunt eſſe aſſerendum de Angelis, & animabus rationalibus ſeparatis, & autentichiſſimè apparitiones Sanctorum, & B. M. V. oſtendunt. De quibus diffusè inter alios Martinus del Rio lib. 2. Diſquiſitionum Magicarum q. 26. aliqua ego adducam ex humana auctoritate certa dimiſſa auctoritate diuina, quæ quamuis ſit certior, tamen ea nunc non innitimur, quia Aduerſarij minus credunt Deo, & Diuinæ reuelationi, quàm humanæ auctoritati. Omitto autem communem opinionem Gentilium, quia vnanimes exceptis Epicureis id confeſſi ſunt. Vnde eſt illud Virgilij de filio Architæ.

4. Sent. d. 45

Infęlix ſimulacrum, atque ipſius vmbra Creuſæ
Viſa illi ante oculos, & nota maior imago.

Omitto communem opinionem Mahumetanorum, & aliorum infidelium, qui apparitionem animarum pro veriſſima tenent; atque id teſtimonio hiſtoricorum Ethnicorum illuſtrium, quibus nolle credere eſt error inſaniſſimus. Sic enim vt ſupradicebamus poſſemus omnes res, quas oculis noſtris non videmus negare, & non credere; quo errore nihil eſt pernicioſius Reipublicæ, nec ſtultius.

Exemplum ex Bernardo Arluno.

280 Sint primo loco teſtimonia recentiora ab anno 1500. ſcriptis mandata à Scriptoribus notiſſimis, atque exordium ſit à Bernardo Arluno, teſte oculato Sect. 1. Hiſtoriæ Mediolanenſis. *Cum duo* (inquit)

quit) *Locupletes Mercatores non ignobiles per Taurinos saltus in Galliã proficiscerentur ampliorem humana specie virum obuiam habuere, & ab illo mandatum in hac verba suscepere. Ludouicum Sfortiam fratrem meum alloquimini hasque litteras nomine meo date. Obstupescentibus illis & percunctantibus quisnam esset; se se Galeatium Sfortiam esse respondit, & mox ab eorum oculis euanuit. Illi Mediolanum properè reddierunt. Inde Vigleuanum vbi Maur. degebat Ducis litteras efferunt, quarum argumentum erat. O' ò ò Ludouice caue tibi; quoniam Veneti, Gallique in pernitiem tuam coituri sunt, tuamque à stirpe rem euersuri; Verum si mihi tria millia aureorum dederis, dabo operam, vt conciliatis spiritibus sinistra fata auertantur, idque consecuturũ spero, si mihi non aduersatus annueris. Vale. Subscriptio erat. Galeatij fratris tui spiritus. Illud ipsum, licèt alij, vt commentum irriderent, non tamen multo post Princeps à Ludouico XII. Gallorum Rege principatu deiectus, & captiuus abductus est.* Hactenus oculatus testis Arlunus, vbi supra.

Apparitio Galeatii Sfortiæ.

281 Sabellicus lib. 1. exemplorũ cap. 4. hoc aliud exemplum enarrat. *Ludouici Alidosij Pater Imolæ Dominus, haud diù inquit postquam decesserat, homini à secretis, quem filius Ludouicus Ferrariam mittebat, in itinere venanti similis, equo insedens cum accipitre apparuit, huicque vt filium in hunc ipsum locum postera die venire iuberet, praecepit; quoniam magni momenti res prædicturus erat ei. Ea re audita Ludouicus; tum quia non credebat, tum quod insidias verrebatur, alium pro se misit. Et illa ipsa vmbra, quæ ante apparuerat obuiam facta vehementer indoluit, quod filius non venisset; longè enim plura ei dicturam se fuisse affirmabat: Sed tunc illud tantum referri iussit, quod transacto 22. anno, ac præterea vno mense, dieq; specificè addito vrbis imperium quod obtinebat esset amissurus. Vt tempus quod vmbra prædixit aduenit, adhibita magna cura, ea ipsa nocte, quam Patris Manes suspectam fecerant Ducis Philippi Mediolanensis confederati milites ad muros penetrarunt, adhibitisque scalis, glacie magna constrictis fossis vrbem cum ipso Principe cœperunt.* Hæc Sabellicus vbi supra.

Sabellicus.

Apparitio Ludouici Alidosii Patris Imolæ Domini.

282 Franciscus Guicciardinus hist. lib. 1. narrat fama vulgatum; spiritum Ferdinãdi Regis Neapulitani Iacobo Chirurgo filij Alphonsi Regis ter diuersis noctibus apparuisse, & prima vice mansuetis, ac mitibus verbis, posteris verò mirabundè, & increpãter imperasse, suis Alphonso verbis denuntiaret non esse cur vana spe seipsum iactaret vires Francorum sustinendi. Statutum enim, ac fatali lege definitum stirpem Aragoniam infinitis casibus iactari, & tandem regno priuari. Hæc Guicciardinus. Et quia ibidem Guicciardinus subiungit hæc verba. *Se però è lecito tali cose non del tutto disprezzare.* Obseruandum est hæc non de fide apparitionis, sed de fide prædictionis, quam meritò non semper falsam cernimus.

Franciscus Guicciardinus.

Sed

283 Sed liceat hic interere duas apparitiones duorũ Philosophorum nostris ferè temporibus illustrium. Quas ob tantorum virorum venerationem memoriæ mandare operepretium est. Altera est apparitio Marsilij Ficini post mortem ad Michaelem Mercatum seniorem Philosophum ob commune studium Platonicum Marsilio amantissima consuetudine coniunctissimum. Altera est Ioan. Pici Comitis Mirandulæ. De prima Cæsar Baronius, vir eruditissimus, & historicus fidelissimus (licèt enim Annalia Ecclesiastica scripserit, nihilominus etiam Gentilium, & rerum humanarum gesta non nisi sincerè pro ut potuit enarrauit) Tomo 5. anno 412. num. 77. ad verbum sic habet. *Ego vero à quo accepi auctorem proferam, nempè integerrimæ fidei virum Michaelem Mercatum Miniatensem S. R. E. Prothonotarium, probitate morũ, atque doctrina spectatum; ipse enim narrauit mihi de auo suo, eodem quo ipse nomine nuncupato, Michaele Mercato seniore, cui cum Marsilio Ficino nobilissimi ingenij viro summo intercedebat amicitiæ consuetudo parta, & aucta, facultatibus philosophicis, in quibus Platonem ambo affectabantur auctorem. Accidit autem aliquando, vt ex more quidnam post obitum supersit homini ex Platonis sententia, sed non sine tamen trepidatione deducerent, quæ labantia fidei Christianæ sacramentis fulcienda essent. eo enim argumenta extat eiusdem Marsilij ad ipsum Michaelem Mercatum erudita quidem Epistola de Animi; & Dei immortalitate. Cum verò inter disserendum eorum longius progressa fuisset disputatio, eam ad calcem perductam clauserunt corrolario, vt iuncta simul dextera pacti fuerint vter eorum ex hac vita prior decederet (si liceret) alterum de alterius vitæ statu redderet certiorem. Quibus inter se conuentis ambo iurati ab inuicem discescere. Inter lapso autem haud breuis temporis spatio, euenit, vt cum summo mane idem Michael senior in Philosophicis speculationibus vigilaret ex inopinato strepitum velociter currentis equi eiusdem ad hostium domus, cursum sistentis audiret, vocemque simul Marsilij clamantis, ò Michael, ò Michael vera, vera sunt illa. Ad vocem Michaelis amici admiratus assurgens fenestramque aperiens quem audierat vidit post terga. Ad cursum iterum acto equo candido, candidatumque prosequutus est cum voce Marsilium, Marsilium inuocans, Prosecutus, & oculis, sed ab eis euanuit. Sic ipse noui casus stupore affectus. Quid de Marsilio Ficino esset solicitus perquirendum curauit (degebat ille Florentiæ vbi diem extremum clausit) inuenitque illum eundem illa ipsa hora defunctus qua eo modo auditus, & visus est sibi.* Hæc Baronius de hoc præstantissimo Philosopho, ex relatione viri honestissimi, cui fidem non adhibere est insignis proteruia.

Apparitio Marsilij Ficini.

Baronius.

284 De Ioan. Pico Comite Mirandulæ. Ioan. Franciscus Picus in eius vita propè finem hæc scribit à me breuibus collecta. Non longo post obitum Ioannis Pici tempore spectrum Ioan. apparuit Hieronymo

Apparitio Ioannis Pici Comitis Mirandulæ.

mo

mo Sauonarolæ, eique dixit torqueri se pęnis expiatorijs, eo quod non satis diligenter, & secundum talentum sibi à Deo creditum eruditionis, & ingenij multiplicasset, & quia non quanti par erat fecisset internas Dei suggestiones, inspirationesque, quæ adhortabantur honestos labores quos inchoauerat non abrumpere, & quæ sibi in animo propo suerat ea instanter operari, atque perficere non attendisset; quæ Hieronymus mox in concione proposuit, & omnium precibus Ioann. Picum commendauit.

Cœterum ne calumnientur Aduersarij duo exempla adducta ostēdamus ex auctoritatibus antiquissimis Gentilium, quibus magis credunt non insuetum esse animas hominum post obitum apparere solere hominibus in hac vita degentibus, vel aliquid boni afferendo, vel aliquando terrendo, & affligendo.

Suetonius auctor notissimus in Nerone cap. 34. De Nerone, qui matrem occiderat habet hæc verba. *Sepè confessus agitari se materna specie, verberibus furiarum, ac tędis ardentibus; quin & facto per Magos sacro euocare Manes, & exorare tentauit. Peregrinatione quidem Græciæ. Eleusinys sacris; quorum initiatione impij, & scelerati voce præconis submouerentur, interesse non ausus est.* *Apparitio Matris Neronis ipsi Neroni ex Suetonio.*

285 Non poterat Suetonius clarioribus verbis propositum nostrū explicare: apertè enim dicit Neronem materna specie agitatum fuisse. Non est ergo, vt hoc in Dæmones, vel imaginationem aliquam refundamus, sic enim historicorum sensa facilè esset detorquere. Adamus his aliud exemplum ex Valerio Maximo lib. 1. de somnijs, qui de Simonide Poeta habet hæc verba. *Longe indulgentius Dij in Poeta Simonide: cuius salutarem inter quietem admonitionem consilij firmitate roborauerunt. Is enim cum ad litus nauem appulisset: inhumatumque corpus iacens sepulturæ mandasset admonitus ab eo ne proximo die nauigaret in terra remansit. Qui inde soluerant fluctibus, & procellis in conspectu eius obruti sunt. Ipse lætatus est, quod vitam suam somnio, quàm naui credere maluisset. Memor autem beneficij elegantissimo carmine æternitati consecrauit, melius illi, & diuturnius in animis hominum sepulchrum constituens, quam desertis, & ignotis arenis struxerat.* Suetonius. *De Simonide Poeta.*

286 Non dissimile est, quod ipsemet Valerius eodem lib. cap. vlt. de eodem Simonide narrat quamuis id an ab animabus mortuorum, vel ab aliquibus alijs substantijs immaterialibus factum sit non appareat, est autem huiusmodi verbis ipsius Valerij exoratum. *Neque Diis immortalibus acceptus Simonides, cuius salus ab imminenti exitio defensa, ruinæ quoque subtracta est. Cœnanti enim apud Scopam in Cranone (quod est in Thessalia opidum) nunciatum est duos iuuenes ad ianuam venisse, magnopere rogantes, vt ad eos continuo prodiret, ad quos egressus ne-* *Aliud de Simonide.*

minem reperit ibi. Caterum eo momento temporis triclinium in quo Scopas epulabatur collapsum, & ipsum, & omnes conuiuas oppressit. Quid hac fœlicitate locupletius quàm nec mare, nec terra extinguere valuit.

287 Aliud volo producere exemplum, quod licèt ex Scriptoribus Ecclesiasticis sit desumptum, quibus Aduersarij non credunt; tamen quia à Gentilibus historicis quoque,& ab ipsa experientia fidem accepit,non habent Aduersarij,quid opponant. In Actis Sancti Syluestri Papæ cum Constantino Imperatore qui primo ex Imperatoribus fidem Christianam accepit, & eam in Mundum vniuersum prorogari studuit, & ab ipso Sancto Syluestro baptizatus fuit. Habetur hæc historia ab Adriano I. Papa in Epistola ad Constantinum Imperatoré, & Irenem eius Matrem in 2. Synodo Nicena existentes pro negotio graui de sacris imaginibus agendo his verbis relata. *Ex eo enim quo Christi Dei nostri Ecclesiæ tempore quietis, & pacis apertæ sunt fores, hactenusque depictæ Ecclesiæ imaginibus sunt ornatæ Beato, atque Santissimo Papa Syluestro testante; in ipsius enim exordiis Christianorum cum ad fidem conuerteretur piissimus Imperator Constantinus sic legitur. Transacta die nocturno Regi facto silentio somnii tempus aduenit; & ecce adsunt Sancti Apostoli Petrus, & Paulus, dicentes. Quoniam flagitiis tuis posuisti terminum, & effusionem innocentum sanguinis horruisti;* (noluit enim Constantinus balneo sanguinis humani a lepra curari, vt moris erat, & suasus fuerat, tantam immanitatem omninò aspernens) *missi sumus à Christo Iesu Domino dare tibi sanitatis recuperandæ consilium. Audi ergo nostra monita, & fac omnia quæ indicabimus tibi. Principio Syluestrũ Episcopum, qui persecutionis tuæ gratia Roma exulat in Soractem monte clàm in speluncis cum clero latitat* (Nam Constantinus,licèt prius fauisset Christianis;tamen suasione vxoris Faustæ iterum ad idolorum cultum redierat,& Christianos persequi cœperat) *cura ad te vocari. Is tibi lauacrum pietatis, in quo lauaberis, præparabit, dabiturque tibi non modò lepræ, verùm omnium morborum sanitas. Cumque præclaris istis bonis fueris recreatus, confestim iubeto per omnia loca Romanorum Ecclesias restaurari, te vero purum abiecto Idolorum cultu declarabis, cultumque debitum soli Deo vero adorando exhibeas, iuxta illius voluntatem omnia tua consilia disponens. Imperator itaque è somno excitatus omnes suos aulicos, quicunque in Palatio erant, conuocauit, quodq; per insomnium illi ostensum fuerat exposuit; nec mora aliqua, sed confestim ministros suos ad montem Soractem, in quo Beatus Pater Syluester cum suo Clero vacans lectionibus sacrorum librorum latitabat, misit. Iam cum vndique videret milites circumcingentes montem inquirendi causa existimans quod ad Martyrium raperetur Clerum ita affatus est. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Egresso autem de spelunca narrarunt milites qua de causa*

De apparitione SS. Petri, & Pauli facta Constantino.

ſa quæreretur. Cum quibus ad Imperatorem tranſciens ſecum Comites tres presbyteros cum duobus Diaconis profectus, cum Imperatorem vidiſſet. Pax tibi, inquit, ò Imperator ſurſum de Cœlo, & victoria. Imperator itaque hilari oculo, & tranquillo animo illius verba exaudiens, quæcunque ſibi per inſomnia fuerunt reuelata Beato Syluestro expoſuit. Poſtquam autem finem narrationis feciſſet, quæſiuit Imperator qualeſnam arbitraretur eſſe Deos Petrum & Paulum quos viderat? Reſpondit Pater, nequaquam eſſe Deos, ſed Seruos, & Diſcipulos Domini noſtri Ieſu Christi quos in hoc elegiſſet, vt omnes gentes conuerterent, & crederent in eum. Hæc cum audiſſet Imperator percunctatus eſt. Num alicubi eſſent historiæ illorum. Mox Beatus Sylueſter per Diaconos adſerri, quas habebat Apoſtolorum Imagines iuſſit; quas cum Imperator adſpexiſſet clara voce proclamauit. Hi ſunt quos per viſum conſpexeram; neque amplius incredulus ſum, paretur lauacrum in meam ſalutem. Conſtructo autem lauacro. Cum ſacro rore linitus eſſet, confeſtim eſt ſanitati priſtinæ reſtitutus. Deinde non immemor beneficii accepti Eccleſias Dei ædificare cœpit, &c. Habemus ergo apparitionem claram animarum SS. Petri, & Pauli factam fuiſſe Constantino Imperatori. Hanc vero apparitionem eſſe veram, & non fictam ex effectibus ſequutis manifeſtatur; ſenſu enim patet quot Eccleſias Conſtantinus Romæ erexerit, & alibi, & quàm latè fidem Catholicam propagauerit, atque hæc tempore Syluestri Papæ, neque hoc eſt fide diuina ſolum, ſed humana creditum, ſicut quod Cõſtantinus fuerit, & cæteri Imperatores fuerint.

288 Et quamuis inter Scriptores Eccleſiaſticos aliqui fuerint qui Conſtantinum non Romæ, ſed in flumine Iordano baptizatum eſſe ſenſerint, id non ex veritate ſed ex factione quadam hæretica Arianorum ſcripſiſſe conſtat; Quod Catholici Scriptores optimè Nicephorus, Cæſar Baronius, & alij explicarunt, ſed ex his argumentis ex Gentilibus Scriptoribus etiã confirmatur. Primò non eſt incredibile Conſtãtinum Imperatorẽ lepra laboraſſe, & paraſſe balneum ex ſanguine paruulorum ad medicinam ſui ipſius ob hunc morbum quod ab Ægyptijs appellabatur morbus Elephantiacus. Nam Plinius lib. 26. cap. 1. de huiuſmodi morbi curatione habet hæc verba. *Ægypti peculiare hoc malum; & cum in Reges incidiſſet populis funebre quippè in balneis ſolia temperabantur humano ſanguine ad medicinam eam.* Cum ergo eſſet in vſu apud Reges Ægypti curare lepram ſanguine humano, non eſt incredibile Conſtantinum paraſſe huiuſmodi balneum ad mundandum ſe à lepra.

Cõſtantinum reuera baptizatum fuiſſe Romæ.

Plinius de medicina lepræ.

289 Accedit teſtimonium eorundem Gentilium aſſerentium Cõſtantinum Magnum Imperatorem Romæ inductum fuiſſe ad ſuſcipiendum baptiſmum à quodam Epiſcopo, quem ipſi Magum Ægy-

Testimonio Ethnicorum auctorum dicta cõfirmãtur.

ptium vocant. Fuit autem Osius Cordubensis Episcopus (Gentiles enim Sacrificos Christianorum appellabant Magos) ex quo sequitur maximè probabile esse Constantinum Romæ, non extra Romam, & quàm longissimè in Iordano baptizatũ fuisse in fine vitæ suæ, vt quidam voluerunt. Et licèt ex dictis Gentilium non habeatur causa præcisè propter quam Constantinus baptizari voluit, fuisse apparitionem Apostolorum, sed dicunt causam fuisse, vt expiaret scelera perpetrata in cœde Crispi filij, & Faustæ vxoris suæ, & aliorum multorum Romæ; tamen hoc non infirmat propositum nostrum: quia omnia rectè consonant vt videbimus; sed Gentiles cum non bene versati essent in rebus Christianorum, eas obscurè, concisè, dubiè, & non vsquequaque fideliter retulerũt, vt est videre in Suetonio, Tacito, Luciano, & alijs, quoties de rebus Christianorum loquuntur. Zozimus ergo Scriptor Gentilis lib. 2. asserit Constantinum Magnum de illata morte filio suo Crispo, & vxori suæ Faustæ pęnituisse, & quæsiuisse à Sacerdotibus Gentilibus expiationem; Cum autem illi respondissent tam immanium scelerum nullum esse in lege Gentilium expiandi modum, (vt diximus supra de Nerone, & Suetonio) Episcopum Christianum qui erat familiaris ipsius Constantini (etenim antequam baptizaretur Constantinus multum erat addictus Religioni Christianæ, vt dicemus infra, & patet ex legibus latis in fauorem Christianorum) ei suasisse apud Christianos esse medium ad quodlibet scelus quantumcunque graue expiandum, atque Constantino hoc placuisse, & ad ritum Christianorum accessisse. Ex hoc ergo testimonio confirmatur Constantinum suscepisse baptismum Romæ, licèt non statim susceperit, sed distulerit quousque lepra percussus visa apparitione Apostolorum suadente liberationem ipsius a lepra. Audiamus nunc verba Zozimi Scriptoris Gentilis lib. 2. quæ sunt. *Horum ipse sibi conscius* (scilicet mortis Crispi filij, & vxoris, & aliorum) *& propterea contempta Sacramentorum Religionis ad Flamines accedens admissorum lustrationes poscebat, illis respondentibus non esse traditum lustrationis modum, qui tam fęda piacula possent elluere. Quidam Hispanus genere, cui nomen esset Ægyptius Romam delatus Palatinisque mulierculis familiaris factus, & ad Constantini colloquium admissus sententiam doctrinæ Christianorum habere vim abolendi quodcunque peccatum confirmauit, & idipsum adeò polliceri, nimirum acceptantes eam homines impios, mox omni delicto liberari. Eam orationem cum non grauatè Constantinus accepisset ac patrita missa faceret perceptis iis, quę hic Ægyptius offerebat, principium impietatis hoc dedit, vt dilunationem suspectam haberet. Nam quod ei multæ res prosperæ per hanc prædictæ fuissent euentumque reipsa sortitæ, verebatur, ne itidem aliis aduersus ipsum hanc consulentibus, id quod futurũ esset*

Constantinũ pœnituit de morte Crispi filij, & vxoris suæ.

esset prædiceretur; atque hoc consilio impulsus ad huiusmodi abolenda se conuertit. Hæc Zozimus ex quibus apparet, quod Constantinus Magnus Imperator ad consilium Osij Episcopi Cordubensis (quem Zozimus appellat Magũ Ægiptium, quia de Ægipto, vbi fuerat ob quædam negotia Christianæ Religionis peragenda (fuit enim vir doctissimus, & sapientissimus, & Religionis Catholicæ accerrimus propugnator) proximè venerat Romam) cœpit superstitiones Gentilium, vt diuinationem Augurum detestari, & fidem Christianam propagare; atque de valore Baptismi Christianorum fuit instructus; nihilominus differebat. Cum verò Lepra percussus, ab Apostolis intellexit etiam à lepra Baptisma liberandum esse; eum actu suscepit. Est ergo certissimum Constantinum Magnum per visionem, & apparitionem Apostolorum Petri, & Pauli inductũ fuisse ad suscipiendum Baptismum. Quare verissimum est animas mortuorum viuis apparere quandoque, modum autem infra dicemus.

290 Ad extremum hic volo prætermittere apparitionem quandam propriæ vxoris post mortem Illustrissimo viro Marito suo factam, quam ipse mihi narrauit curiosissimè intelligere cupiens, An verum sit quod animæ post mortem apparere possent; Rumor enim erat eum de animæ immortalitate valde dubitare, licèt ego in eo quidem dubitationem agnouerim, sed non cum consensu. Apparitio autem hæc fuit. Quadam die cum ipse solus in solito loco domus suæ prandisset, & serui omnes ab aula discessissent, solusque maneret vt moris est post prandium propriç sedi hærens, vidit vxorem suam iam defunctam ex altera edula venire ad ipsum vt solebat quando viuebat; atque prope ipsum ad eandem mensam assedisse eo modo prorsus quo solebat cum viueret, atque eodem habitu, vultu, & gestu, atque sic assidentem dentes sibi scalpere, ac si ipsa quoque prandisset de recenti. Vterque mirabundus paululum stabat, nullus quidquam loquutus esse post aliquod temporis spatium ipsa eodem modo à marito discessit, quo dum viueret faciebat, atque in eandem aulam, è qua exierat, se recepit, neque amplius visa est. Hanc apparitionem mihi vir hic Illustrissimus, & grauissimus narrauit, qui non hebes, non mente captus, nec atra bili affectus, vel aliquo alio morbo, sed doctissimus, & in rebus agendis sapientissimus, apud Principes omnes supremos legationibus plurimis functus fuerat. Nec ioco, sed serio, & cum sui ipsius magna animi anxietate quomodo hoc fieri posset narrauit; & cum eum interrogassem, an fortasse post prandium dormiret, vel vehementi aliqua cogitatione de vxore sua agitatus prius esset, enixè obtestabatur certissime tunc se vigilare, nec tũc, nec ante de vxore quidquam mente euoluisse, & cum ei dixissem Arist. & Peripateticos hæc

Apparitio vxoris propriæ cuidam Illustrissimo viro authoris familiarissimo.

spetra eludere, & omnia referre ad humorem melancholicum. Respondit. Mirum quod pro illo spatio temporis atra bilis mihi molesta fuerit, non autem in reliqua parte diei, mensis, & anni; Tandem suasi pro certò tenere potuisse illam fuisse animam vxoris suæ quæ permittente Deo sic apparuit ad aliquem bonum effectum in ipso causandum: hoc enim non esse impossibile, tum rationibus, quas infra adducam, tum testimonio sacrarum litterarum dicente Christo Domino Matt. 22. quod homines post hanc vitam erunt sicut Angeli Dei, qui non nubunt, neque nubentur; & ideò sicut Angeli apparere solent permissione Diuina, sic animas ipsas; ideò ipse pro ea preces offerret Deo, quæ fortasse his indigebat, vel ipse ad cogitationē mortis se præpararet; & paulò post hic Illustrissimus è vita discessit.

Cur possibile est animas post mortem apparere.

291 Verùm quia sunt nonnulli Philosophi, qui licèt asserant animam rationalem esse immortalem, tamen quia nimis sensibus addicti sunt, non possunt percipere, quomodo anima separata à corpore possit ad viuos redire, atque visibilem se illorum oculis præbere; ideò breuiter res est explicanda, vt auferatur etiā hoc modo ansa nonnullis hāc veritatem negandi. Obseruandum est ergo verum esse quidem sæpè huiusmodi apparitiones fieri per Angelos, vel per Dæmones, at aliquando etiam fieri per animas non est negandum. Obseruandum est etiam huiusmodi apparitiones animarum per seipsas non esse impossibiles. Ratio autem est, quia cum anima rationalis immortalis separata à corpore sit per se subsistens sicut Angelus, est enim spiritus intellectualis à materia seiunctus; Ideo sicut Angelis, & Dæmonibus non repugnat sese in apparitionibus ostendere hominibus, sic neque animabus ipsis. Quod confirmatur, quia si animæ rationali repugnarent istæ apparitiones, hoc eueniret, vel quia anima in nullo loco propriè sit, vt aliqui voluerunt; sed hoc est falsum, quia licèt anima non sit in loco circumscriptiuè sicut corpora, est tamen in loco diffinitiuè, vt nos in 2. sent. cum Scoto, & multis alijs docuimus diffusè: est enim anima eodem modo in loco quo Angelus vide ibi: & Scotus de anima rationali in particulari probat in 4.d.49.q.14.B. quod etiam sacræ litteræ docent, dum asserunt animas beatorum esse in Cœlo non in terra, & animas damnatorum esse in Inferno non in terra, neque in Cœlo. Vel repugnaret eo quia non possit se ex vno in alium locum transferre: Sed neque hoc obstat, quia vt Theologi scholastici docent præsertim Scotus in 4.d.49.q.14.B. cum anima habeat vim mouendi corpus, cū illud informat motu progressiuo, atque ipsa sit principium illius motus, non est negandum eandem vim ad se mouendam habere cum est separata à corpore: neque enim tunc est imperfectior, quam sit in corpore cum eadem substantia essentialiter remaneat, & sit per se exi-

Modus quo anima potest apparere visibilis.

Animę non repugnat se mouere post mortem.

se existens. Præterea si illi repugnaret mouere se, & mouere aliud corpus hoc illi repugnaret vel propter perfectionem, vel propter imperfectionem. Non primùm, quia perfectio animæ rationalis est intellectualitas. At intellectualitas non impedit motum localem in Angelis quo ad se, & quo ad mouere corpora; ergo neque in anima rationali. Neque propter imperfectionem, quia corpori competit moueri de loco ad locum. Quod si quis dicat. Cur ergo anima ad proprium corpus informandum non venit? Respondetur ipsum non posse informari ab anima nisi præuijs dispositionibus, quæ quia in cadauere non insunt, sicut per mortem coacta fuit separari, sic per proprias vires non potest reddire, quia seiuncta à corpore non habet de actibus vitalibus nisi intelligere, & vim motiuam sicut Angeli.

Cur anima ad corpus proprium informandum nō reddeat.

292 Aliqui dicunt repugnare animæ separatę apparere visibiliter hominibus, quia cum sit expers corporis cerni oculis corporeis, vel aliquo alio sensu percipi minimè potest. Cardanus lib. de subtilitate rerum dixit Dæmones, & damnatorum animas naturaliter ab homine visu, auditu, odore dignosci posse. Sed rectè illuditur à recentioribus quibusdam asserentibus quod oporteret sic cernentem naturaliter animas, & Dæmones esse oculatiorem linceo, vel Sileni Asello, & sagaciori naso quàm Plautianus illa merobibula fuerint. Verùm non est mirum hominem hunc rationem istam attulisse, cum de animæ immortalitate se maximè dubitare ostendat, & Dæmones, & animas corporeas, & materiales existimauerit; & insuper addiderit apparitiones omnes imaginarias esse. Quod licèt aliquando verum sit, tamen de omnibus hoc negandum est, vt infra nunc ostendam.

Cardani responsio refellitur.

Videtur Cardanus.

293 Modus ergo, quo apparent, facilè, & breuiter explicatur. Pro cuius intelligentia est obseruandum quod duplex est apparitio. Imaginaria, & corporalis. (ommitto præsentiam intellectualem intuitiuam, qua Angeli, & animæ seipsas intelligunt, hæc enim pro isto statu non haberi potest nisi miraculosè.) Imaginaria, de qua etiam plura supra diximus quæ etiam spiritualis dicitur, est, quando animæ separatæ formas aliquas alienas menti nostræ seu imaginationi indunt, quibus in earum cognitionem inducamur. Apparitio corporalis est quando per formas aliquas corporales externis sensibus se repræsentant, & ab illis appræhenduntur. Ad propositum anima rationalis potest apparere hominibus dormientibus, & vigilantibus vtraque apparitione, & de Imaginaria probatur; quia potest anima separata sicut dicebamus de Dæmonibus supra efformare species, & imagines quasdā in phantasia hominis, quæ repræsentent corpus, cui erant coniunctæ in vita. Nam anima separata licèt non sit ita perfecta sicut Angeli secundum essentiam, tamen potest acquirere cognitionem à rebus, vt docet Sco-

Modus quo anima separata sit visibilis.

Apparitio duplex.

tus in 4.dist.45. q.1. & habet potestatem mouendi, nedum proprium corpus non organicè, sed aliud corpus; potest ergo mouere spiritus, & phantasmata existentia in imaginatione, & formare imaginem totius coniuncti sui ipsius, & corporis, & illas imagines colorare ad libitum ad significandum dolorem, vel lætitiam quam habent: Quandoque etiam id faciunt cum adiutorio Angelorum prout Deus permittit, & hæc apparitio maximè fieri solet in somnis. Huiusmodi fuit apparitio qua diximus SS. Petrum, & Paulum Constantino apparuisse. Vnde Constantinus illos recognouit, ex imaginibus ipsorum delatis à Syluestro. In sacris litteris aliæ similes habentur, vt in libris Machabæorũ. Apparitio Oniæ Sacerdotis facta Iudæis, & sic de alijs. Vigilantibus etiam fieri possunt huiusmodi apparitiones formando species, & eas organis sensuum exteriorum immittendo, ac eas immutando sicut per species ex obiectis veris defluxas ijdem sensus, & organa immutantur. Atque hic facilimus modus est, nec dissonus Philosophiæ, vt supra in Dæmonibus ostendimus. Apparitio corporalis fit solùm vigilantibns, & hæc fit cum anima assumit aliquod corpus, siue illud sit formatum ex elementis, siue sit cadauer alienum, atque in illo oculis corporeis se exhibet. Posse autem Dæmones, & Angelos assumere corpora aliena, vel sibi ex elementis formare, ostendimus in 2. sentent. dist. 11. ideo non oportet, vt hic eadem repetamus.

Apparitio corporalis.

294 Hoc plurimis experientijs probatur, ex pluribus auctoribus, quorum non paucos adducit Martinus del Rio lib. 2. Disquisitionum Magicarum q. 26. & 27. Huius generis fuit apparitio quã refert Gulielmus Parisiensis P. vltimo de vniuerso; asserens aliquando Dæmonem assumpto cadauere bestiæ delusisse militem quemdam, qui cum putaret se formosa potitum virgine inuenit se in complexu cadaueris beluini tabe soluti feditissimè iacentem. Cum ergo anima sicuti Dæmones, & Angeli possit per se, vel virtute Dæmonum, vel Angelorũ formare, vel assumere corpora, & in illis exercere motum vitalem, atque in illum accidentia, figuras, & qualitates, quæ sibi videntur inducere, & ista corpora sint sensibilia, non est mirum quod in huiusmodi corporibus possint apparere. Verùm etsi animæ apparere possint, & aliquando appareant, vt diximus, vt plurimum tamen apparitiones præsertim tetræ, & homines perturbantes sunt apparitiones factę per Dæmones in corporibus assumptis. Hinc cum Dæmones sint diuersi, diuersis apparitionibus se se delectantur, & ostendunt; aliquando in forma Vrsi, aliquando Hirci, aliquando Catti, aliquando nigri canis, & similium, aliquando in forma humana, modo masculi, modo fœminæ, & diuerso modo compacta, vel ad terrendum, vel fallendum homines prout Deus permittit. Hinc Fauni, Satiri, Napeæ, Driades, Hama-

Apparitio relata à Gulielmo Parisiense.

Apparitiones diuersæ Dæmonum.

Hamadriades, Nymphæ, & similia, de quibus à Poetis, & Historicis sepè fit sermo, quia enim in diuersis formis apparuerunt diuersis nominibus nominati sunt. Sed de his agere ad Theologos spectat, & nos de potestate Dæmonum circa corpora egimus lib. 2. sent. disp. 43. qui vult ibi videat. Hæc satis esse ad persuadendum animæ rationalis immortalitatem putamus.

De Satiris, Nymphis, et similibus.

295 Subnectam adhuc quasdam quæstiones, quæ cõtra Atheistas, & pro animæ immortalitate, & statu post mortem plurimum conferunt. Huiusmodi autem erit disputatio sequens, in qua agetur. An ex lumine naturali absque diuina illustratione possit haberi aliqua sincera veritas. Apparebit enim viribus naturalibus procedendo cognitionem philosophicam adeò exiguam, & dubiam esse, vt cuicunque viro docto dementiæ extremæ videri possit iudicare illam sufficere homini, & non potius doctrina reuelata, sed argumentis, & experimentis firmissimis confirmata egere. Accedunt etiam aliæ disputationes, vt est disputatio de Mundi æternitate, in qua ex ostensione creationis temporalis Mundi, atque eius compossibilitate nostra sententia maximè confirmatur. Huiusmodi etiam est disputatio, An omnia fidei nostræ mysteria nota fuerint antiquis Philosophis: Nam in ea multa sunt, quæ faciunt ad hoc propositum.

Aliæ disputationes facientes cõtra Atheistas soluuntur.

Tandem subnectam quæstionem Scolasticam pœnitus Philosophicam qua ostendam dari vnum primum ens infinitum cum Scoto, in qua rationes demonstratiuæ contra Atheistas adducuntur.

Accedamus nunc ad ostendendum quàm exiguum sit lumen naturæ ad veritatem rerũ inuestigandam, vt discamus multo rationabilius esse, reuelationi diuinæ inniti, quæ multo firmioribus argumentis demonstrationibus, & experientijs sensibilibus innititur, quam assertionibus nudibus Philosophorũ. Sic enim fiet, vt qui nihil credere volunt nisi quod vident rationabilius credere cogantur assertionibus reuelatis quàm Philosophicis quibuscunque.

motibus: quàm demum contraria in vniuersum de homine, hoc est minori mundo, quid sit, vnde veniat, quo vadat, & quod omnium summa est, quid de humana anima, de eius functionibus, affectionibus, proprietatibus, de summo bono, ac vera eius fęlicitate rixæ, & contentiones fuerint. Non defuerunt viri docti, qui hæc ad oculum demonstrarunt, & ingentes gratias Christo Domino retulerunt, quod aduentu suo ignorantiam depulerit, & veram viam vitæ ostenderit. At ego opus tam laboriosum aggredi mihi minimè necesse esse arbitror ad conuincendum Aduersarios, sed illud vnum, quod proposita disputatione patebit, voti mei me compotem futurum spero. Nimirum perpetua inter præcipuos sapientes huius mundi Accademicos scilicet ex vna parte; & Stoicos, & Philosophos alios oẽs ex alia parte controuersia, an veritas detur, & si detur, vtrum haberi possit an minimè. Quis enim hoc axiomate inter sapientes in controuersiam posito, an veritas in rebus detur, & si detur an haberi nec ne possit sperare, queat optatam veritatem consequi; & si quando aliquid sibi verum apparebit, illud re vera sic se habere, vt sibi apparet certo credere? At disputatio proposita tota in hoc versatur. An sine illustratione diuini luminis homo ex puris naturalibus, veritatem aliquam sinceram, & puram absque admixtione alicuius falsitatis inuenire possit; in qua Accademici toto marte laborabant ostendere nullam dari veritatem in rebus, & si detur eam minimè percipi posse; proindè opinari quidem esse possibile, at assensum perfectum omninò cohibendum fore. Audiamus verba Ciceronis in persona Varonis lib. 1. Accademicarum quæstionum sententiam Accademicorum clarè explicantem. *Cicero de opinione Accademicorum.* *Tum ego*, inquit, *cum Zenone inquam, vt accepimus, Arcesilas sibi omne certamen instituit non pertinacia, aut studio vincendi, vt mihi quidem videtur, sed earum rerum obscuritate, quæ ad confessionem ignorationis adduxerant Socratem, &, veluti amantes Socratem, Democritum, Anaxagoram, Empedoclem, omnes penè veteres: qui nihil cognosci, nihil percipi, nihil sciri posse dixerunt angustos sensus, imbecillos animos, breuia curricula vitæ, & vt Democritus in profundo veritatem esse demersam; opinionibus, & institutis omnia teneri, nihil veritati relinqui: deinceps omnia tenebris circumfusa esse dixerunt. Itaque Arcesilas negabat eße quidquam, quod sciri posset, ne illud quidem ipsum, quod Socrates sibi reliquisset. Sic omnia latere censebant in oculto, neque eße quidquam quod cerni, aut intelligi posset: quibus de causis nihil oportere, neque profiteri, neque affirmare quemquam, neque assertione approbare: cohibereque semper, & ab omni lapsu continere temeritatem, quæ tum esset insignis, cum aut falsa, aut incognita res approbaretur: neque hoc quidquam esse turpius, quàm cognitioni, & perceptioni aßertionem, approbationemque præcurrere.*

Quam-

Opinio Accademicorum, quod non detur scientia licèt si falsa, difficilè tamē impugnatur

2 Quamuis autem hæc Accademicorū opinio minimè probanda sit, nihilominus quàm difficilibus rationibus innitatur, qui hanc nostram disputationem legerit intelliget. Vnde conficitur, quod etsi verum sit aliquam veritatem ex lumine puro naturali haberi posse, id tamen in quàm paucissimis contingere. Adest etiam illud vulgatum, & quod scientifici quotidie experiuntur. Aristotelem artem quidem conficiendi demonstrationem ad pariendam scientiam docuisse; At ipsum quàm paucissimas fecisse demonstrationes ad sua asserta comprobanda omnes norunt, qui in eius operibus versantur; immo sepissimè probabilibus contentum fuisse, nonnunquam communem consensum; Aliquando non communem sed aliquorum plurium amplexum fuisse, & ex eo tanquam ex concessis argumentari solere; vt plurimū etiam ad experientiam sensibilem, quamuis fallacem, vt dicebat Hippocrates, recurrere.

3 Hìc subijcere placet verba Ioan. Pici Mirandulani, quæ de Arist. habet lib. 4. examinis vanitatis doctrinæ gentium, vt amatores inordinati, & plus ęquo Aristotelis intelligant quo in pretio Christiano Philosopho doctrina Arist. sit habenda. Picus ergo pòst laudes recensitas, quas Aristot. professores ei attribuere solent, & præsertim quod veritatis amantissimus extiterit, propter cuius amorem Platoni contradicendo ingratitudinis vitij notatus minimè fuerit; habet hæc verba. *Ego verò etsi laudibus non mereor ornari, nec etiam eò prorsus ambitu laboro; quod tamen & culpa caret, & calumnia carere meritò debet idipsum damnari à nostris hominibus, & causa præcipuè indicta nullo pacto vellim. Propterea illud ego ab Aristotelis nimis amatoribus, & laudatoribus, qui nunc in Ecclesia nostra viuunt libenter impetrarem, vt me, qui ab Aristot. multa didicisse, & viginti circiter annos eius volumina comperiendæ gratia veritatis versasse non diffiteor, si eius doctrinam, quasi libra appensam, & diutius in examine versatam, non id habere ponderis, quod plerique existimarint asseruero, si frustrari fine Philosophiæ, si incertam, si plerisque in locis falsam monstrauero pariter excusent, potiusque id amori ascribant, veritatis, & pietatis cultui. Negabunt ne mihi Christiani homines, & fratres vnius religionis verè participes id petenti, quod Aristoteli alienigenæ, & prophanis gentium superstitionibus mancipato, gratis, nulloque intercedente concesserunt? Non potuit quidam Idolatra ferre Græcam vrbem inter Quirites, non potuit tolerare deliramenta Ægyptiæ terræ tam longè sitę, feram ego Christianus homo inter Christianos ipsis sub oculis, & pro palam Christi Euangelio, vel pręferri, vel ęquari Aristotelea volumina adeò exculta, ęstimata adeò, vt non difficulter aliquem reperias ex superbis litterarum cultoribus, qui Aristotelicum se quàm Christianum dici non ambiat, eam enim docti, & insignes viri, hanc rudis & plebei nomen*

elatu-

elaturam autumant, adeò rudes, & verę prorsus rationis egeni sunt; inde allucinati, quod certa omnia apud Aristot. firma omnia & inconcussa putent, sic, vt nihil certius, nihil veritate fultum magis possit inueniri. Multa (nec diffiteor) apud Aristot. eruditio, multa elegantia scribendi, multa etiam fortasse veritas, sed certè non parua vanitas: bilancem adhibe, & quid prępon deret animaduerte; cribro vtere, vt à grano gluma discutiatur, & ad Zephyrum paleę iactentur inanes. & paulò infra. *Si laudaui aliàs, aut defendi Aristotilem veritate duce, non tamen aut religiosam, aut pęnitus certam, aut omninò veram doctrinam eius asserui: sed innui sępenumero, & quandoque etiam subsignaui certam non esse, sed probabilem, non veram omninò, sed aliqua ex parte falsam, non religionè fultam sed superstitione labefactatam, vtpotè hominis, & quanquam inter gentes magni, & fortè maximi, hominis tamen, & verę lucis, verę religionis ignari. Quę omnia nunc latius explicaturus sum, vt qui plures ipsi hęrēt Aristoteli quā Euangelio, & qui in eius voluminibus euoluendis totum vitæ tempus melioribus officijs tribuendum tanquam fini vltimo veritatis inueniendę deuouerunt, possint facilius si voluerint resipiscere; quanquam excipio in Aristotile quępiam veritate (vti arbitror) fulta, nec alijs etiam ignorata Philosophis, eaque à Deo esse decerno, naturalis & largitore, & illustratore luminis: atque aliqua non solum vera, sed longè pręclarissima non ambigo, fortè tamen non eius inuenta dicerem, sed à Platone, & Pythagoreis, qui Mosaica in Ægypto didicere deriuata.* Et dimisso Arist. audiui ego Medicos sapientissimos, & Medicinæ publicos professores apertissimè asserentes, se minimè scientiæ Medicinæ credere; & tamen nulla est facultas, quæ ex magis sensatis, & certis procedere videatur. *Medicina quàm incerta.*

4 Fortè dicet aliquis Mathematicæ disciplinæ sunt omninò certissimæ veritatis. Ad id non patitur Picus Mirandulanus lib. 1. examinis vanitatis doctrinæ gentium cap. 7. quot extent de illis contentiones, & in certa nō obscurè patefacit, & in alijs libris suis ibi citatis. *Scientię Mathematicæ q̄ incertę.*

5 Cum ergo cognitio humana tam perplexa, & incerta sit de his rebus, quas sensibus ipsis, & ratione naturali comite contrectamus, Cur quæso ita nostris opinionibus inhęrere contendemus, vt nihil verum, nihil certum credere velimus, nisi quod nos ipsi per humanam hanc sapientiam cognosci intelligimus? Accedit quod vt infra explicata hac disputatione eam ad nostrum propositum applicando dogmata nostrorum Theologorum fidei Christianæ etiam sęctando lumē naturæ (licèt sciri ac demonstrari lumine naturali non possint) credenda esse quàm rationabile ostendam, ita vt nulla infidelibus excusatio remaneat si illis non adhęrent.

6 Certè Religio omnium animis inserta suadet aliquid vltra id quod viribus nostris cognoscimus esse credēdum. Vnde Cicero apud

Lactan-

Lactantium lib.7. de Diuino præmio cap.9. asserit. *ex eo æternitatem animæ posse cognosci; quia nullum sit aliud animal, quod habeat notitiam aliquam Dei; Religioque sit penè sola, quæ hominem discernat à brutis, quę cum in hominem solum cadat, profectò testatur id affectari nos, id desiderare, id colere quod nobis familiare, quod proximum futurum.* Ego autem infra ostendam euidentissimè inter omnes religiones solam Christianam esse veram, certam, solidam, reliquas omnes fictiones, & vana commenta. Quare quæ Theologi docent diuina illustratione nobis reuelari, rationabiliter esse amplexãda, quibuscunque sectis Gentilium, Saracenorum & si quæ aliæ sunt omninò despectis. Sed iam ad disputationem cum Accademicis accedamus.

Religio sola penè discernit hominem à brutis ex Cicerone.

Opinio Accademicorum, & Scepticorum, qui negauerunt scientiam dari, & nihil verum, nec veritatem vllam haberi posse ab intellectu humano dixerunt. Caput Secundum.

7 CErtum est inter Philosophos antiquos magnam contentionem fuisse, an veritas aliqua dari possix in intellectu humano pro hoc statu, quem solum ipsi cognouerunt; ita quod intellectus aliquam propositionem intelligens, & illi adhærens existimans esse veram, reuera non decipiatur, sed sincerè, & verè, res illa eo modo sese habeat, quo illam intellectus intelligit: suppono enim veritatem esse conformitatem rei ad intellectum. (hanc enim esse diffinitionem veritatis omnes affirmant, & elicitur ex Aristotel. in lib. Perhiermeniarum. *Ex eo quod res est, vel non est, aut veram, aut falsam dici orationem.* & lib.4. Meth.text.27. dum dixit, *verum dicimus, cum dicitur esse, quod est, aut non esse, quod non est.*) Non tamen omnes in hac negatione veritatis conuenerunt. Quidam enim omninò, & absolutè dixerunt in rebus nihil veri, atque certi esse. Alij non negauerunt omninò scientiam, & veritatem, & certitudinem; sed solum in aliquibus esse veritatem voluerũt, in aliquibus vero nequaquam; sed in hoc quoque discrepauerunt: quia aliqui dixerunt veritatem, & certitudinem solum esse in intellectualibus, & abstractis à materialibus. Aliqui in solis sensibilibus. Alij dixerunt quædam intellectualia, & quædam sensibilia habere veritatem; quædam vero nequaquam. Alij vero distinxerunt in rebus quidem dari veritatem, sed intellectum nostrum illam minimè posse adipisci. Quidam alij dixerunt illam nos posse adipisci, sed non puram, & sinceram; sed solum admixtam cum erroribus. Hęc colliguntur ex Aristot. Plutarcho, Eusebio, Cic. quæst. Accademicarum lib.2. & alijs auctoribus, quos refert Ioannes Franciscus Picus Mirandulanus lib.1. Examinis vanitatis doctrinæ gentium cap.9. in principio; & alijs, de quibus in sequentibus.

Quid est veritas.

Fun-

Fundamenta vero, ob quę in hanc opinionem deuenerunt, diuersa sunt: Ioannes Franciscus adducit hæc præsertim eodem opere lib. 2. cap. 2. Primum est nullum dari certum iudicatorium, seu iudicium, & lumen, quo percipiamus res veras esse, non falsas, non illusorias affectiones, & passiones, & denique quo cognoscamus verum à falso. Vbi autem nullum est iudicatorium certum, nulla potest esse certa, & secura veritas. Antecedens probatur, quia si daretur, maxime propter illam rationem daretur, quia videmus nos certo appetere aliqua, vt cibum, potum, voluptatem, &c. videmus certo nos aliqua declinare, vt pœnas, affectiones, molestias, & huiusmodi; & qui negat se percipere ista, ex numero hominum est abijciendus. At hæc ratio non cogit (dicunt Sceptici, & Accademici, qui negant iudicatorium) quia inquiũt hæc nobis videri vera, & apparere vera; at an re vera hoc modo se habeant, sicut iudicamus omnino incertum esse; atque hanc certitudinem nunquam quantocunque studio adhibito haberi posse. *1. Ratio pro Accademicis, quæ est de iudicatorio veritatis.*

8 Confirmatur, quia Sceptici Philosophi cum Dogmaticis idest cum Peripateticis, et Stoicis, qui iudicatorium admittũt, cõtendunt; an tale iudicatorium detur. tunc sic. Vel ista discordia potest dijudicari, ita quod dijudicetur, quæ opinio sit vera, & quæ falsa, vel non. Si non, ergo iudicatorium verum non datur. Si potest. Quęrunt quodnam sit illud iudicatorium. Nullum autem esse potest, quia illud si datur, debet esse concessum ab vtraque parte discordante: nullum autem tale datur, quia pars negans nullum iudicatorium verum admittit. Præterea, si datur tale iudicatorium certum necessarium est, vt alio iudicatorio certo comprobetur; & rursus illud per aliud iudicatorium, & sic dabitur processus in infinitum, & nullum habebimus iudicatorium. Vel per aliquam demonstrationem comprobabitur. At demonstratio, an sit demonstratio, iudicatorio dignoscitur; ergo cum demonstratio indigeat iudicatorio, non potest per demonstrationem comprobari, sed erit circulus inutilis. *Confirmatio.*

9 Secundo principaliter probant non dari verum hoc modo. Si quis dixerit dari verum aliquod, necessarium erit illud per demonstrationem ostendere. At hoc fieri non potest. ergo Maior supponitur vera, & concessa: hoc enim est instrumentum vnicum pariens scientiam ex Arist. in libris Posteriorum. Minor probatur, quia vel illa demonstratio erit falsa, vel vera. si falsa, nihil monstrabit. si dicas esse veram, oportebit ipsam alia demonstratione probare esse veram, quia Aduersarius negabit esse veram. & sic dabitur processus in infinitum. *2. Ratio principalis.*

10 Confirmatur. Quia si datur verum, hoc vel est in rebus solum, quæ videntur; vel in ijs, quæ non videntur; vel partim in illis, partim *Confirmatio.*

in his.

in his. At nullum horum poteſt dici. ergo nullum verum, nec vlla veritas datur. De primo probatur, quia ſi quis dixerit, omnia quæ videntur, & apparēt nobis vera, eſſe vera, Sceptici illud negabunt; nec ipſe hoc probare poterit: tantum enim valet dictum aſſerentis, quantũ dictũ negantis. idem dicendũ de ſecundo. Non tertiũ, quia ſi dixerit aliqua ex ijs, quæ videntur eſſe vera, & alia non. Contra, vel hoc dicit mediante iudicatorio, vel ſine eo. Si ſine, nulla eſt ratio, cur ei credere debeamus: quia ſine iudicatorio non poteſt ſecerni verum à falſo. Si cum iudicatorio, ergo iudicatorium erit verum, & manifeſtum, & apparens. At contra, non poteſt eſſe verum, & manifeſtum, & apparens, niſi iudicatorio videretur eſſe tale; ergo illud iudicatorium per aliud iudicatorium probabitur, & ſic in infinitum.

3. Ratio, quæ eſt Henrici, & Accademicis.

11 Henricus in ſumma ar. 1. quæſt. 1. adducit rationes ex diuerſis locis Ariſt. pro eadem opinione, quæ cum ſuperius adductis ferè conueniunt. Tertio ergo ex eo ſic arguitur. Secundum Ariſtotilem, & eos qui dicunt dari ſcientiam neceſſe eſt, quod quidquid ſcitur ex aliquo priori noto ſciatur: ſcientia enim fit ex præexiſtenti cognitione principiorum; at illud prius non poteſt ſciri, niſi per aliud notius, & illud per aliud, & ſic dabitur proceſſus in infinitum; vel dabitur circulus, qui eſt inutilis; ergo nihil poteſt ſciri.

4. Ratio.

12 Quarto, omnis humana cognitio intellectiua habet ortum à ſenſu. 1. Metaphyſ. & 2. Poſteriorum cap. vltimo. ſed à ſenſibus corporis ſincera veritas non eſt expectanda, quia ipſi ſunt fallaces. quod enim vni apparet dulce, alij videtur amarum, & ſic de alijs; vbi autem eſt aliqua falſitas, non eſt ſincera veritas, quia ſincera veritas nihil falſitatis admittit.

5. Ratio.

13 Quinto, ex parte obiecti ſcientia nõ eſt niſi de certo vero, & infallibili, & permanente, in rebus autem ſenſibilibus, quæ ſunt obiectum noſtri intellectus non eſt aliquid fixum, aut certum, & permanens, ſed omnia ſunt mutabilia, & de facto continuo mutantur; Inſenſibilia autem non poſſunt cognoſci niſi per ſenſibilia. ergo ratione obiecti nulla certa cognitio de rebus haberi poteſt.

6. Ratio.

14 Sexto, qui nõ percipit eſſentiam, & quidditatem rei, ſed ſolum idolum, & ſpeciem rei, non ſcit verè, & ſincerè rem ipſam; qui enim non nouit Herculem, ſed idolum eius, non habet certam veritatem de Hercule. At homo non percipit eſſentiam rerum, ſed ſolum ſpecies illarum deſumptas ex ſenſibus. ergo non datur ſcientia vera, & certa de rebus.

7. Ratio.

15 Septimo, eſt argumentũ Memnonis 1. Poſteriorum, & 9. Metaphy. Nemo addiſcit, niſi qui prius nouit aliquid; ſed ſic eſt, quod qui nouit aliquid, iam non addiſcit, quia ſcientia eſt cognitio de nouo cauſata;

sata; at ille qui nouit iam rem non adiscit de nouo. ergo non potest dari scientia de nouo. Hæc Henricus.

Videntur autem omnia ista argumenta Accademicorũ inniti duobus principijs, quæ Mirandulanus exagerat varijs in locis in libro examinis veritatis doctrinæ gentium, sed præsertim lib. 2. cap. 2. & 33. & 35. Arist. verò ea tangit 4. Met. præsertim à tex. 19. vsque ad 27. Primum est, quod nulla est veritas ex parte rei, seu nulla res est vera, quod probabant, quia dicebant omnia entia esse mutabilia, ideo neque posse appræhendi, vt certa, & vera, ac vt immutabilia. Quod principium tractat, & confutat Arist. 4. Met. à tex. 19. vsque ad 25. inclusiuè. *Argumenta omnia Accademicorũ innituntur duobus prĩcipijs. Arist. reijcit principia Scepticorum, & Accademicorum.*

Alterum est nullum esse certum iudicatorium idest nullam vim cognoscitiuam, neque sensum, neque intellectum, neque aliquam vim in nobis esse, qua veritatem certam rerum cognoscere possimus. Quod principium tractat, & reijcit Philosophus 4. Metaphy. tex. 26. & 27. Fundamentum autem Scepticorum est discordia inter Philosophos de rebus ipsis, & de iudicatorio. Propter hanc enim dicebant nihil sciri. Propterea quod non poterant capere, quod si daretur veritas certa, & euidens, omnes non conuenirent in ea. Hæc autem omnia, quàm vana sint, ostendemus infra.

Opinio Henrici circa præsentem difficultatem. Caput Tertium.

HEnricus loco citato allatam opinionem Accademicorum, & Scepticorum multis rationibus reijcit, & deinde suam opinionem ponit articulo 2. sed ea est talis vt videatur coincidere cum eorundem Accademicorum opinione, vt probabit Scotus. Quantum ergo ad opinionem Accademicorum, asserit eam esse omnino falsam scilicet quod nulla veritas, & scientia sincera idest sine admixtione falsitatis detur. Quod probat præsertim. Quia homo desiderat naturaliter scire veritatem; quod autem homo naturaliter desiderat naturaliter consequi, est possibile: Quia desiderium naturale non est ad impossibile. Præterea vnumquodque potest attingere suam perfectionem naturalem: at scire veritatem est perfectio naturalis hominis; ergo naturaliter potest illam attingere. Præterea. Secundum D. Augustinum de vera Religione, qui dubitat, an contingat aliquid scire, se dubitare, non dubitat, sed certus est, non est autem certus nisi de vero, quod scit; ergo illum, qui dubitat se scire, necesse est concedere se aliquid scire, nimirum certo scire se dubitare, an sciat. Deinde latè discurrit Henricus ostendendo, quod aliqua & sensu, & intellectu certa scimus, & dissoluit rationes adductas pro Accademicis. 1. Ratio Hẽrici. 2. Ratio. 3. Ratio.

17 Verùm Henricus deinde non sibi videtur constare, & habet *Opinio Henrici.*

L quan-

quandam opinionem, quæ videtur coincidere cum opinione Accademicorum, quam confutauerat. Nam eodem art. quæst. 2. & 3. tractat propositam quæstionem, & quærit, an hæc certa, & sincera veritas absque admixtione alicuius erroris haberi possit ex puris viribus naturalibus absque illustratione aliqua supernaturali; & respondens, inquit, loquendo de per se, & simpliciter credibilibus nulli dubium esse absque diuina illustratione nullam posse haberi sinceram veritatem. De qua assertione nulla est difficultas inter Theologos. At loquendo de cognoscibilibus naturaliter, & per vires creatas, inquit quorumdam opinionem fuisse etiam de his ex puris viribus naturalibus nullam posse haberi sinceram, & certam veritatem, sed omnem veritatem, quæ sic scitur, sciri per illustrationem supernaturalem lucis increatæ. & pro se putabant stare D. Augustinum in omnibus libris, in quibus asserit, quod quicunque verum videt, illud videt in prima regula, siue in regulis æternis, siue in luce increata; vt lib. 11. de Ciuitate Dei cap. 10. Vnde putabant, quod sicut corpus aeris illuminatur luce corporea, ita anima illuminatur lumine sapientiæ simplicis Dei.

Opinio quorumdam negantium dari sinceram veritatem recitata ab Henrico.

Opinio allata reijcitur ab Henrico.

18 Hanc opinionem ibi confutat Henricus, præsertim hoc medio, quod contra Accademicos quoque adduxerat. Quia isti nimis vilificant animam rationalem, & multum derogant dignitati eius; ergo antecedens probatur cuilibet rei naturali perfectæ in forma sua debetur aliqua actio, siue operatio naturalis, & ex puris naturalibus, per quam possit attingere bonum sibi naturale, vt patet in omnibus alijs rebus naturalibus. Vnde Damascenus 1. sententiarum, & alibi dicebat. Quorum naturæ sunt differentes, horũ & operationes sunt differentes. ergo hæc operatio non debet negari naturæ rationali. Subsumit. Sed sic est, quod propria operatio naturæ rationalis est scire, vt habetur primo de anima. At si anima ex proprijs viribus naturalibus non posset aliquid verè, & sincerè intelligere, & scire, sequeretur animam rationalem non habere propriam operationem, & sic esset inferior omnibus creaturis, quod est inconueniens.

Opinio Henrici propria.

19 Ea autem opinione confutata ponit suam opinionem sic. Distinguit, quod aliud est scire de creatura id quod verum est in ea, & aliud est scire veritatem. Adeo quod alia est cognitio, qua cognoscitur res, & alia, qua cognoscitur veritas eius. Inquit enim quod inter intentiones generales est per se ordo naturalis, & alijs dimissis, vt ad propositum facit, intentio entis, & intentio veri sic se habet, quod intẽtio entis est prima; intentio veri est secunda. Ex hoc autem sequitur ꝙ ens possit cognosci sub ratione entitatis absque eo, quod cognoscatur sub ratione veritatis. Vnde inquit, quod omnis vis cognoscitiua ap-

ua apprehendens per suam notitiam rem sicuti habet esse in se extra cognoscentem, apprehendit quod est verum in ea, sed nō propter hoc apprehendit eius veritatem. & sic concedit sensum, & bruta apprehendere entia, & id, quod est verum in entibus, non tamen apprehendere veritatem: Quia sensus, & bruta apprehendunt obiectum verum scilicet veram herbam, verum hominē, &c. non tamen apprehendunt veritatem vllam, propterea quod non possunt iudicare quid sint in rei veritate. Ex quo deducit, quod cognitione simplicis apprehensionis cognoscitur id quod res est, seu entitas rei; cognitione verò compositionis, & diuisionis cognoscitur veritas eiusdem rei. Et sic concludit, quod intellectus cognoscendo rem sicuti est per simplicem apprehensionem, potest esse verus, sicut etiam sensus, licèt non intelligat veritatem ipsam rei vero iudicio, percipiendo de ea quid sit, vt quod sit verus homo, vel verus color, &c.

20 Hæc assertio Henrici, quod possit cognosci de re entitas vera rei; & tamen non possit cognosci veritas eiusdem probatur ab Henrico dupliciter. Primò ex parte intelligibilis. Secundò ex parte intellectus. Ex parte intelligibilis primò. Quia intentio entis, & intentio veri sunt distinctæ, & prima præcedit secundam ordine, iuxta quartam propositionem de causis, quæ asserit prima rerum creatarum est esse; & in Commento primæ propositionis Auerroes ait. *Esse est vehementioris adhærentiæ*. Probatur etiam ratione, quia entitas est absoluta; Veritas autem dicit relationem ad exemplar; ideo intentio entitatis est prior. Probatur etiam ex parte intellectus. Quia ens potest concipi simplici intelligentia, & tunc concipitur ens, vt est in se quid verum, non autem cum relatione ad exemplar. cum autem concipitur sub ratione compositionis, vel diuisionis, tunc veritas eius concipitur, & intelligitur. At prior est simplicium apprehensio, quàm compositio, & diuisio in intellectu; ideo intellectus potest apprehendere rem sub ratione entitatis, & non sub ratione veritatis. Sustinet ergo Henricus contra Accademicos, seu Scepticos, qui negabant dari scientiam, & cognitionem certam de rebus, quod accipiendo scientiam, & cognitionem certam pro cognitione veri, idest entitatis, siue eius rei, quæ vera est, dari scientiam, & cognitionem certam. Quod probat per illam rationem; quia tunc vilificaretur natura rationalis; vt diximus supra; & quia Deus non deficit in necessarijs, & maximè in natura nobiliori; ideo non est dicendum, quod Deus non dederit vim ipsi homini, vt propriam operationem, quæ est scire, actu habere possit. Accipiēdo verò cognitionē veritatis, vt est veritas proprie, seu vt pertinet ad operationem scđum intellectus, quæ est compositio, & diuisio, & vt est cōformitas rei ad exemplar. Rñdet Henricus ad proposi-

Assertio Hērici pbatur.

1. Ratio.

2. Ratio.

3. Ratio.

tam quæstionem, quod fine illustratione lucis increatæ, & ex puris viribus naturalibus non potest haberi aliqua sincera, & pura veritas. Quam opinionem sic explicat. Inquit, quod duplex est exemplar creatum, & increatum secundum Platonem in Timeo. Exemplar creatũ est species vniuersalis causata à re. Exemplar increatum est idea in mente diuina, seu ratio & ars æterna Dei, secundum quàm Deus res ad extra creauit. Tunc sic, sicuti duplex est exemplar rei, sic duplex est conformitas rei ad exemplar. Vna ad exemplar creatum; & hæc est veritas, quæ ab Aristotile ponitur: dixit enim veritatem esse adæquationem rei ad intellectum, seu ad speciem, & conceptum rei formatum, & elaboratum ab intellectu: & hæc eadem est veritas, de qua D. Augustinus q. de Trin. cap. 6. vbi vult, quod notitiam specialem, & generalem ex sensibilibus collectam habemus secundum quam iudicamus quod ipsum sit tale, vel tale. Altera est conformitas rei ad exemplar increatum. Modò ad propositum inquit Henricus in prima veritate nulla est sinceritas, nec certitudo, & ideo non est propriè veritas, quia non habet certitudinem infallibilem: quoniam huiusmodi exemplar quantumcunque depuratum, & abstractum nunquam est conforme ipsi rei; & ideo per inspectionem huiusmodi exemplaris, seu per relationem rei ad exemplar istud non potest haberi perfecta conformitas eius ad rem; & sic non potest haberi sincera, & pura notitia de his rebus. At per inspectationem exemplaris diuini habetur perfecta conformitas rei ad ipsum, & sic habetur perfecta notitia rei, & sincera, & pura veritas de rebus ipsis.

21 Quod autem per inspectionem exemplaris creati quantumcunque depurati, & abstracti non possit haberi perfecta conformitas ad res ipsas creatas probat Henricus tribus rationibus. Prima est, obiectum illud, à quo extrahitur exemplar creatum, est mutabile; ergo nõ potest esse causa alicuius immutabilis. Sed sic est, quod scientia, & notitia certa alicuius veritatis de aliquo obiecto habetur de eo sub ratione immutabilis; ergo per tale exemplar creatum non habetur veritas certa, & sincera de obiecto creato. Hæc ratio, inquit Henricus, est D. August. lib. 83. quæst. q. 9. vbi vult, quod à sensibilibus non est expectanda sincera veritas; quia sensibilia sine intermissione mutatur.

Prima ratio, quod sincera veritas haberi non possit per comparationem ad exẽplar creatum.

2. Ratio. 22 Secunda ratio desumitur ex D. Augustino de vera Religione *lex omnium artium, &c.* & est talis. Anima de se est mutabilis, & passiua erroris; ergo per nihil mutabilius ea potest rectificari, ne erret. Sed exemplar creatum, seu species intelligibilis existens in anima est mutabilior ipsa anima; ergo illud exemplar non est perfecta regula dirigens animam ne erret. ergo per ipsum non potest haberi sincerè, & purè veritas de rebus, quarum est exemplar.

Tertia

23 Tertia ratio. Nullus habet notitiam certam, & infallibilem veritatis, nisi habeat vnde possit discernere verum à falso, vel à verisimili; sed per exemplar creatum prædictum nemo potest discernere verum à verisimili. ergo maior probatur. Quia si quis non possit discernere verum à falso, vel verisimili, potest dubitare se falli. Minor probatur, quia illud exemplar creatum, cum sit species sensibilis abstracta à phantasmate, similitudinem habet ita cum vero, sicut cum falso; ita quod quantum est ex parte sua non potest dignosci quando repręsentet verum, vel falsum. Nam per idem exemplar repręsentantur res in somnijs in furore, & in vigilia; patet autem quod in somnijs repręsentat falsum; quia tunc se repręsentat tanquam obiectum, non tanquam species. Videmus enim in somnijs tractare, & inspicere obiecta ipsa specierum, & exemplarium, non ipsas species. Idem accidit in ijs, qui in furore versi sunt. Quando sumus sani, & vigilantes repręsentant se vt species: cum aduertimus ad ipsas species, & exemplaria, cognoscimus, quod non sunt ipsę res, & obiecta, sed earum exemplaria, & similitudines. Quantum ergo est ex parte ipsius exemplaris, non possumus habere sufficientem rationem distinguendi veritatem à falsitate. Et sic ex his tribus rationibus Henricus probare nitebatur, quod nulla sincera veritas haberi potest aspiciẽdo ad exẽplar creatũ. 3. Ratio.

24 Ex hoc vlterius deducit esse necessarium ad hoc, vt quis habeat aliquam veritatem sinceram, necessariam esse, vt aspiciat exemplar increatum, & lucem æternam. Quomodo autem inspiciendo ad exemplar increatum quis habere possit veritatem sinceram, declarat Henricus eodem artic. 1. quæst. 3. sic. Exemplar æternum in causalitate istius veritatis sinceræ non se habet vt obiectum, sed vt ratio cognoscendi ipsi intellectui creato; Vnde sic facit intellectum videre, & intelligere, vt ipsum in se non videatur; quia non habet rationem obiecti, sed solum rationem cognoscendi; Quod autem non habet rationem obiecti, non potest cognosci (quod autem non vt cognitum causet hanc veritatem, patet: quia pro hac vita non cognoscitur nisi sub generali attributo.) Quomodo autem Deus, & exemplar istud increatum possit esse ratio cognoscendi, & non cogniti, declarat à simili in visione oculi corporalis. & primum sic. In visione oculi corporalis tria requiruntur. Primò requiritur lux, mediante qua corpus coloratum immittit suam speciem in organum oculi, in quo virtus visiua sine luce quasi obtusa iacet. Secundum est species coloris immutans oculum. Tertium est figuratio, seu characterizatio ipsius oculi per speciem, per quam determinatur ad discernendum hoc ab alio. Ita in proposito essentia diuina habet hæc tria munera in anima nostra. Nam ipsa quidem non inhæret animæ nostræ, vt

Quomodo intuẽdo exemplar æternũ habeatur sincera veritas secundũ Henricum.

accidens, sed nobiliori modo scilicet per illapsum internum. Per hunc autem illapsum primò habet rationem lucis illuminantis oculum mentis. Secundò est forma, seu species immutans oculum mentis ad intuendum res. Tertiò est figura, & character configurans eum ad discernendum, & distinguendum hoc ab illo: essentia enim diuina est ars quædam omnipotentis Dei plena omnium rationum viuentium. Secundum autem scilicet quomodo sit ratio cognoscendi alia, vt dictum est, & tamen ipsum non sit cognitum in se. declarat adhuc exemplo oculi sic: lux potest se diffundere à corpore lucido in organũ oculi duobus modis; Vno modo aspectu directo; Alio modo aspectu quasi obliquato, primò tendendo in aliquod corpus coloratum, & deinde simul cum specie colorati corporis tendendo ad organum oculi. In primo aspectu corpus lucidum, vt Sol, est ratio videndi, & etiam est visum, & obiectum cognitum. In secundo aspectu est ratio videndi alia, sed ipsum non est visum. Quod experientia ipsa patet; solum enim tunc videmus Solem, quando directè per radium tendentem in oculum nostrum, illum aspicimus; At cum directè tendimus in alia obiecta colorata quæ per lumen Solis, illuminantur; & fiunt nobis visibilia, non videmus Solem, neque Sol est obiectum cognitum; sed solum est ratio cognoscendi per suos radios obliquatè tendentes ad nos. Ad propositum. Deus respectu Angelorum, & Beatorum se habet velut corpus lucidum directè illustrans eorum intellectum, & ideo vident Deum; respectu viatorum verò se habet veluti Sol illuminans, & illustrans eorum intellectum obliquè. Et sic est ratio videndi, non autem est visus, nec cognitus. Concludit ergo quod *proxima, & perfecta ratio cognoscendi sinceram veritatem de quacunque re; est diuina essentia, inquantum est ars, siue exemplar rerum imprimens menti verbum simillimum veritati rei extra in se; per hoc quod ipsa continens est in se ideas, & regulas expressas omnium rerum similitudines; quas imprimit conceptibus mentis, per quod etiam sigillat, & characterizat ipsam mentem imagine sua, & expressiua, sicut anulus ceram, quæ non migrando, sed tanquam imprimendo, transfertur, vt dictum est.*

Duo exẽplaria requiruntur increatũ. & creatum.

25 Tandem concludit, quod illud exemplar æternum non sufficit ad habendum sinceram veritatem, sed requiritur quoque exemplar creatum, ita quod ex ambobus fit vna perfecta ratio ad intelligendum res perfectè, & ad habendam sinceram veritatem de ipsis. se habet enim exemplar creatum veluti materiale, & incompletum; exemplar autem increatum se habet veluti formale, & complementum illius. exemplar enim creatũ est materia ipsa exemplaris, & incõpletam similitudinem rei continet, ex exemplari autem æterno recipit complementum, & informationem perfectam, vt sit verbum, seu expressa simi-

similitudo rei; sicut idea, & similitudo rei in mente æterna est perfecta similitudo, ad quam res ipsa producta fuit à Deo. cum ergo intellectus creatus intuens exemplar creatum completum, & perfectum ab exemplari increato, & producit verbum, seu conceptum, seu notitiam rei per huiusmodi exemplar duplex illud verbum, est verbum sinceræ veritatis; & illa notitia est certa, & sincera sine admixtione vlla erroris. Hæc est opinio Henrici fusè ab ipso explicata, & à Scoto breuiter adducta, quam fusius explicaui, quàm Scotus fecerit, & breuius, quàm Henricus, vt sic facilius possit percipi, quia versatur circa materiam dignam scitu, & in eius confutatione multa pulchra deteguntur, eam autem falsam esse, & cum Accademicorum sententia coincidere nititur probare Scotus; quod capite sequenti videbimus.

Opinionem Henrici allatam coincidere cum opinione Accademicorum, & non esse D. Augustini, sed falsam, ostenditur à Scoto; & obiectiones Mirandulani reijciuntur. Caput Quartum.

SCotus in primo sent. dist. 3. quæst. 4. insurgit contra hanc opinionem Henrici, & facit sex per ordinem, quæ infra videbimus. Primò ostēdit opinionem Henrici coincidere cum opinione Accademicorum, quam ipse confutauerat. Secundò probat illam opinionem Accademicorum esse falsam. Tertiò soluit rationes pro Henrico, quę faciebant pro illa opinione Accademicorum. Quartò impugnat opinionem Henrici in particulari. Quintò soluit quæstionem. Sextò explicat, quæ fuerit mens D. Augustini in hac quæstione. *Scotus sex facit cōtra Henricum.*

27 Quantum ad primum ostendit rationes illas Henrici concludere pro Accademicis sic. Rationes adductæ ab Henrico, si concluderent, concluderent esse impossibile dari certam cognitionem naturalem in nobis: At hæc erat opinio Accademicorum, vt supra vidimus; ergo opinio Henrici coincidit cum opinionibus Accademicorum, quos tamen Henricus confutare intendebat. Maior propositio probatur, & primò de prima ratione, quæ desumebatur ex parte mutabilitatis obiecti sic. Si obiectum continuè mutatur, sequitur de illo non posse haberi aliquam certitudinem sub ratione immutabilis, & hoc nedum in lumine naturali, sed neque in supernaturali, & claro. ergo opinio Accademicorum est vera, quod nulla veritas datur. Consequentia probatur, quia non habetur certitudo de aliquo obiecto, quando illud obiectum alio modo intelligitur, ac sit. At scientia certa, & sincera est cognitio rei sub ratione immutabili, & inuariabili; ergo si ratio hæc concludit, sequitur non dari sinceram veritatem de aliquo obiecto. *Opinionem Henrici coincidere cū opinione Accademicorum.*

Respōsio Mirandulani. Respondet Ioannes Franciscus Mirandulanus lib. 5. examinis vanitatis doctrinæ gētium cap. 4. primò, quod licèt exemplar creatum, & obiectum creatum sit in se mutabile, tamen in exemplari æterno immutabili percipi poterit, vt immutabile; quia quod in lumine obtuso percipitur vt mutabile, potest in lumine clariori, & altiori percipi, vt immutabile. *Reiicitur.* Hæc responsio est nulla: permanet enim argumentum, quod non cognoscat obiectum sicuti est, quia obiectum in se est mutabile, & tamen intellectus percipiet illud vt immutabile; & sic non conformabitur apprehensio obiecti ipsi obiecto, & sic nulla erit veritas.

Secunda responsio. 28 Secundò respondet, quod in illo lumine altiori, & in exemplari immutabili percipiet exemplar, & obiectum creatum eo modo, quo est, vnde apprehendit obiectum vt mutabile, & sic apprehendet mutabile, & creatum eo modo, quo est. *Reiicitur.* Contra. Quando dicitur, quod scientia, & sincera veritas est de re sub ratione certa, necessaria, & immutabili, illa immutabilitas, & necessitas se debet tenere ex parte obiecti, quod cognoscitur, non ex parte repręsentatis obiectum. Nam si obiectum sit in se mutabile, & incertum, nunquam in quantocunque perfecto exemplari poterit repręsentari, vt immutabile, & certum. Si ergo illud exemplar increatum repręsentat obiectum creatum sub sua mutabilitate continua, cum semper sit mutabile, nihil habebit in se certum, & sub nulla ratione vna erit cognoscibile, quia nullam vnam rationem habebit, sed semper erit in continuo motu.

Secunda ratio Scoti. 29 Secundò arguit Scotus, falsum esse obiectum, seu exemplar creatum, & sensibile semper mutari. Hæc enim fuit opinio Heracliti, & Accademicorum, quam refutat Philosophus 4. Met. tex. 22. Nam certum est hominem, & reliqua sensibilia dum manent, & antequam corrumpantur esse eadem & permanentia, non successiua.

Respōsio Mirandulani. Respondet Mirandulanus immo verissimum esse, res sensibiles, & composita ipsa continuo mutari; quod probat, quia composita sunt ex principijs contrarijs, quæ semper pugnant adinuicem.

Reiicitur. Hæc responsio est indigna tanto viro. Nam illa contrarietas non est in substantia compositi sensibilis; sed in accidentibus scilicet in qualitatibus. Deinde etsi quo ad partes aliquas corporis fluentes, vt est caro mutetur; illa mutatio non est secundum totum simul, sed solum quo ad aliquam partem. Vnde idem homo, vt sortes à principio vitæ vsque ad mortem est idem quo ad substantiam, licèt per alimenmentum, & decrementum aliqua pars continuo fluat, & accedat. & hæc negare non est ingenui Philosophi, sed ratione carentis.

Tertia ratio Scoti. 30 Tertiò. Si propter mutabilitatem exemplaris, quod est in anima nostra, nō posset esse certitudo in nobis de rebus, sequeretur, quod

in nobis nulla posset esse certitudo de vlla re; & quod anima nostra nullo modo possit retificari, ne erret; hoc est falsum. ergo. Consequentia probatur, quia quidquid ponitur in anima subiectiuè est mutabile, & sic actus ipse intelligendi est mutabilis; ergo per illum non poterimus aliquid certo scire, neque ille erit verus.

Respondet Mirandulanus falsum esse actum esse mutabilem; inquit enim, id, quod mutabile est, & mutatur, debere esse per se subsistens: at actus intellectionis non per se subsistit, ideo non mutatur. Hæc responsio nulla est: illud enim quod habet esse, & desinit esse, est mutabile. At actus ipse intelligendi, etiam ipso Mirandulano fatente, oritur in anima, & deinde disperit; ergo est mutabilis. Deinde si actus ipse intelligendi, & sentiendi, qui est creatus, & mutabilis non est mutabilis, sed dum manet, idem semper manet sine mutatione, quomodo exemplar, & phantasma manens in anima, dum manet, erit continuo mutabilis? *Respõsio Mirandulani.* *Reiicitur.*

31 Quartò, secundum Henricum ad habendum cognitionẽ certã requiritur concursus speciei, & exemplaris accepti à rebus sensibilibus, & exemplar, seu species illabens, & æterna; At species causata à rebus est mutabilis; illabens vero est immutabilis. Tunc sic. Quando aliquid requiritur ad cognitionem, quod repugnat, & destruit certitudinem cognitionis, non potest certitudo haberi. At per Henricum requiritur concursus speciei acceptæ à rebus, quæ repugnat certitudini cognitionis; ergo non potest ex illa, & exemplari illabenti haberi certitudo cognitionis. Maior probatur a simili in syllogismo: nam sicut ex altera de necessario, & ex altera de contingenti non sequitur conclusio nisi de contingenti; ita ex certo, & incerto concurrentibus ad aliquam cognitionem non sequitur conclusio nisi incerta. 4. Ratio.

Respondet Mirandulanus negando maiorem. Ad probationem negat similitudinem: inquit enim, quod vna propositio aduersatur alteri, & proinde ex illis non potest sequi conclusio certa: Quia conclusio semper sequitur debiliorem partem. At in proposito exemplar illabens est potentius, & lumen clarius; & non aduersatur exemplari accepto à rebus; ideo ex exemplari accepto à rebus, & exemplari illabenti non est inconueniens haberi certitudinem, quæ ex solo exemplari accepto à rebus haberi non poterat. Contra. Hæc responsio non satisfacit, quia secundum doctrinam Henrici etiam exemplar creatum est contrarium, & repugnans exemplari illabenti, quia illud est mutabile, & repugnans certitudini, & causæ certitudinis: illud illabens est causa, & ratio certitudinis. ergo repugnant; & proinde exemplar illabens non potest illud illustrare, & perficere, ita quod gignat cognitionem certam. *Respõsio Mirandulani.* *Reiicitur.*

Præ-

Præterea nemo dat quod non habet, at exemplar creatũ per Henricum non habet certitudinem, sed incertitudinem; ergo non potest influere certitudinem in cognitionem, sed incertitudinem. & si cognitio habet certitudinem aliquam, illam habebit ex exemplari illabenti tantum, non ex eo, quod sumitur a rebus, & sic illud superfluit in gignitione certitudinis cognitionis.

5. Ratio pricipalis Scoti.

32 Quintò. Si incertum est quando exemplar, & species accepta à rebus repræsentat se tanquam se, & quando se tanquam obiectum; ergo quantuncumque aliud exemplar concurrat, non poterit haberi certitudo, per quam decernatur verum à verisimili: quia non poterit illud facere cognoscere quando illa species repræsentet se vt species, quomodo repræsentat verissimile, & quando repręsentat se tanquam obiectum, quomodo repræsentat verum. Et sic cum hæc species, & exemplar acceptum à rebus concurrat ad omnem cognitionem; sequitur, quod nulla cognitio erit certa. Huic rationi nullam responsionem assignat Mirandulanus. Vnde concludit Scotus, quod rationes illæ faciunt pro opinione Accademicorum, & sic Henricus coincidit cum opinione Accademicorum, quam ipse confutare intendebat.

6. Ratio ex auctoritatibus Diui August. & Aristot.

33 Sextò. Eandem opinionem impugnat auctoritatibus Diui Augustini, Boetij, & Aristot. & sic probat opinionem Henrici non esse ad mentem Diui August. neque Arist. probat autem dari aliquam sinceram, & puram veritatem ex puris naturalibus. Prima auctoritas est Diui Augustini 2. soliloquiorum, habet hæc verba. *spectamina disciplinarum quisque verissima esse nulla dubitatione concedit*. & Boetius de Hebdomadibus. *communis animi conceptio est quam quisque probat auditam.* tertiò Arist. 2. Met. tex. 1. *prima principia sunt omnibus nota, sicut ianua in domo, quia ianua neminem latet, licèt interiora domus lateant.* Ex his sic arguit Scotus. quod conuenit omnibus alicuius speciei, sequitur naturam specificam illius speciei; at vnusquisque habet certitudinem infallibilem de primis principijs ex auctoritatibus prædictis; ergo habere certitudinem infallibilem, & certam de aliqua re est proprietas naturæ specificæ humanæ; ergo ex puris viribus suis absque speciali illustratione illam habere potest.

Confirmatio.

34 Confirmatur. Cuilibet est naturaliter euidens forma syllogismi perfecti ex Aristot. 1. Priorum cap. 1. cuilibet etiam sunt euidentia prima principia, at conclusio perfecta pendet tantùm ex euidentia principiorum, & ex euidentia formæ syllogisticæ: ergo conclusio aliqua perfecti syllogismi potest euidenter, & sincerè absque vlla ambiguitate sciri.

Confirmatio.

35 Confirmatur. Quia Diuus Augustinus concedit certitudi-

nem

nem eorum, quæ per experientiam sensuum cognoscuntur. Vnde 15. de Trinitate cap. 12. dicit. *absit à nobis, vt ea, quæ didicimus per sensus corporis vera esse dubitemus: per eos quippe didicimus cœlum, terram, & ea quæ in eis nota sunt nobis, quantum ille, qui nos, & ipsa condidit innotescere nobis voluit.* Si igitur non dubitamus de veritate eorum, & non fallimur, vt patet, ergo certi sumus de cognitis per viam sensus. Nam certitudo habetur quando excluditur dubitatio, & deceptio.

36 Confirmatur adhuc, quia D. Augustinus eodem lib. 15. de Trinitate cap. 12. concedit certitudinem de actibus nostris: inquit enim. *Si quis dicat scio me viuere, falli non potest etiam quotiescunque supra primum scitum.* & infra. *si quispiam dicat volo esse beatus, quomodo non impudenter respondetur, forte falleris? & si dicat scio me hoc velle, & hoc me scire scio, iam his duobus, & tertium potest addere, quod duo sciat; & quartum quod hæc duo se scire sciat, & similiter in infinitum numerum abire.* & eodem loco. *si quispiam dicat errare nolo, non ne scire erret, siue non erret, eum errare nolle verum erit? & alia.* inquit. *reperiuntur, quæ contra Accademicos valent, qui nihil sciri ab homine contendunt.* & libro 14. de Trinitate cap. 15. inquit. *illa quæ sciuntur vt nunquam etiam excidere possint: quoniam præsentia sunt, & ad naturam ipsius animæ pertinent, cuiusmodi est illud, quod nos viuere scimus.* Ex omnibus his locis apertè patet D. Augustinum concessisse dari aliquam sinceram veritatem ex puris naturalibus absque aliqua illustratione exemplaris æterni. *Confirmatio alia.*

37 Respondet Mirandulanus. Primò, rationes istas deductas ex auctoritatibus concludere dari aliquam certitudinem; at non concludere dari sinceram, & certissimam veritatem. patet autem dari multos gradus certitudinis, nimirum probabilem, moralem, physicam, & maiorem, quæ est de Mathematicis disciplinis, & denique maiorem omnibus veritatibus, nimirum, quæ habetur ex diuini luminis reuelatione. Præterea principiorum aliqua sunt certiora, alia minus certa. concedit ergo dari certitudinem probabilem, & moralem, non autem certissimam, & sinceram de qua est sermo. *Respōsio Mirandulani.*

Cæterùm hæc responsio est nulla: quia exempla allata probant de veritate sincera, & certissima. Quid enim certius esse potest cognitione, qua intelligo me velle aliquid, cum illud volo; vt cum volo beatitudinem, me intelligere me velle beatitudinem? & cum video cœlum esse, solem esse, terram esse, quæ sensibus patent; me intelligere videre cœlum esse, solem esse, terram esse? Quod verò aliqua principia sint alijs magis, vel minus nota, concedo; & ideo non asserimus omnium principiorum esse sinceram, & certissimam veritatem, sed aliquorum. Vt est euidentia illationis syllogismi perfecti; & illius maximè *Reiicitur.*

mè duo contradictoria non possunt simul, & semel eidem subiecto inesse; & similia, de quibus capite sequenti contra Accademicos.

Secunda responsio. 38 Respondet secundò, Henricum non coincidere cum Accademicis: quia ipse Henricus requirit lumen, & radios diuinitus immissos, & cum illis certitudinem sinceram. At Accademici nullam veritatem, neque cum lumine diuino admittebant. Deinde, inquit, incertum est, quæ fuerit Accademicorum opinio; multi enim dicunt illos omnia in dubium vertisse; non quia sic existimarent, sed ad excitandum socordes, & ignauos, ergo opinio Henrici non potest cum illa coincidere, cum ignoretur quænam illa sit.

Reiicitur. Contra. Scotus per Accademicos cum Henrico intelligit illos particulares, qui negabant veritatem dari in rebus, & omnem certitudinem veram negabant. At Henricus sentit sine illustratione diuini luminis nullam dari veritatem sinceram; ergo Henricus coincidit cum illis.

Tertia respõsio. Respondet tertiò, quod Diuus Augustinus nullo pacto sinceram veritatem tribuit sensibus; sed si quando illam eis tribuit, loquitur de innata, non de acquisita sensu, aut imaginatione. Deinde sæpissimè Diuus Augustinus sinceram cognitionem resoluit ad exemplar æternum.

Reiicitur. Contra. Exempla superius adducta à Scoto ex D. Augustino, vt de videre cœlum, terram, &c. sunt de scientia acquisita per sensus, non de innata vt patet. licet autem D. Augustinus aliquando resoluat certitudinem cognitionis in exemplar diuinum, tamen non efficit hoc de quacunque cognitione, sed de quibusdam veritatibus excellentibus de Deo, de anima intellectiua, & similibus, quæ sincerè lumine naturali haberi non possunt; non sequitur autem secundum eum omnem cognitionem certam esse huiusmodi.

Quarta responsio. 39 Quartò. Demum respondet, Scotum nullam posse habere viã probandi dari sinceram veritatem: quia nullum est principium ita clarum, quod Sceptici, & Accademici non vertant in dubium, vt vidimus supra; ideo verissima est opinio Henrici, quod sine illustratione diuini luminis nulla sincera veritas haberi potest.

Reiicitur. Contra. Saltem hoc esse sincerè verum cogentur fateri Sceptici, & Accademici, scilicet scire se dubitare circa singula, vel saltẽ circa ea, circa quæ dubitant: neque enim puto negabunt, se sincerè cognoscere quod dubitant de principijs, & assertionibus Philosophorum dogmaticorum; ergo saltem hæc erit sincera, & pura veritas, quod sciunt se dubitare circa principia, & assertiones dogmaticorum. Deinde parum refert, quod aliqui rem certam in dubium vertant; licèt enim verbis illa negent, re tamen fatentur vt de Zenone contingebat, qui

ore ne-

ore negabat motum, & dum motum negabat mouebat labia. Respondet etiam Mirandulanus ad rationes, quas Scotus facit contra Accademicos, sed illas reijciemus capite sequenti, adducendo easdem rationes Scoti.

Opinio Accademicorum primo capite allata reijcitur à Scoto.
Caput Quintum.

CONfutata opinione Henrici Scotus art. 2. illius quæstionis 4. confutat opinionem Accademicorum aliter quàm fecerit Henricus. Atque præsertim probat in tribus generibus cognoscibilium reperiri veritatem infallibilem, & certissimam ex viribus naturalibus solis; atque sic remanebit confutata opinio Accademicorum, quæ vniuersaliter negabat dari vllam veritatem in homine. Probat ergo reperiri veritatem in principijs per se notis, & in conclusionibus ex illis deductis. Secundò, reperiri veritatem in cognitis per experiẽtiam. Tertiò, reperiri veritatem in actibus nostris. *In tribus generibus cognoscibilium reperiri veritatem infallibilem.*

41 Quantum ad primum scilicet ad certitudinem de cognitione principiorum supponit, quod veritas certa, & infallibilis sit conformitas rei ad intellectum ex Arist. 4. Met. tex. 27. Quo supposito sic arguit. Quando duo termini sic se habent, quod vnus euidenter, & necessariò includit alterum, qui apprehendit hos terminos in se, & illos componit ad inuicem, necessariò cognoscit illam compositionem esse veram, certissimam, & infallibilem. At termini principiorum per se notorum sic se habent, quod alter illorum includit alterum euidenter, & necessariò; ergo qui apprehendit terminos principiorum per se notorum, & illos componit ad inuicem, habet compositionem illam esse veritatem certissimam, & infallibilem; ergo veritas principiorum per se notorum est certissima, & infallibilis. Minor huius argumenti est per se euidens. Maior autem probatur. Vbicunque est causa necessaria, & euidens conformitatis rei ad intellectum, ibi est certitudo infallibilis talis conformitatis. At vbi termini sic se habent, quod vnus includit alterum necessariò, & euidenter adest causa conformitatis rei ad intellectum. Nam intellectus apprehendit terminos sic se habere, quod vnus includit alterum, & ex parte rei termini sic se habent, quod vnus includit alterum; ergo ibi est causa euidens, & necessaria conformitatis rei ad intellectum. Talis autem conformitas rei ad intellectum est veritas certa, & infallibilis. ergo. *In principiis per se notis reperiri veritatem. Prima ratio Scoti.*

42 Breuiter ratio consistit in hoc. Termini principiorum per se notorum sic se habent, quod alter includit alterum necessariò, & euidenter; intellectus autem apprehendens hos terminos, & illos com- *Ratio breuiter confecta.*

ponens

ponens ad inuicem, aperte videt verè, & certò illos sic componi. ergo certò, & infallibiliter scit illam compositionē, quam facit intellectus de illis terminis esse conformem rei; ergo cognoscit illam compositionem esse veritatem certissimam, & infallibilem: est enim impossibile, quod in intellectu hominis stet apprehensio terminorum illorū, & compositio eorumdem, & non stet conformitas illius compositionis ad terminos; sicut non potest stare albedo, & albedo, quin stet similitudo. Exemplo. Res potest declarari de toto, & parte. Quicunque cognoscit hunc terminum, totum, & hunc alium, partem, euidenter, & necessariò cognoscit quod hęc compositio est cōformis rei. Totum est maius sua parte. Ex parte enim rei hoc subiectum totum includit prædicatum, maius sua parte euidenter, & necessariò, quia ex simplici apprehensione horum terminorum, totius, & partis euidens fit, hāc complexionem, totum est maius sua parte, esse conformem rei ipsi, & proinde intellectum non decipi, nec vllo modo errare.

Secunda ratio principalis Scoti.

43 Secundò, si intellectus posset dubitare, vel errare in cognitione huius principij per se noti ex terminis, vt totum est maius sua parte, sequeretur, quod contradictoria, & contraria possent esse simul in eodem subiecto, quod est falsum, & oppositum primi principij 4. Met. tex. 8. & 9. impossibile est idem esse, & non esse. Consequens est falsum, ergo & antecedens. falsitas consequentis est euidens. Consequentia verò probatur: quia stante apprehensione simplici horum terminorum totum, & pars, & compositione horum terminorum, totum est maius sua parte; stat causa necessaria, & euidens conformitatis compositionis ad rem, seu terminos; ergo si simul, etiam falsitas huius compositionis, seu si stat non conformitas huius compositionis ad rē, & terminos, sequitur, quod simul stent falsitas, seu non conformitas compositionis ad terminos, & ad rem, & causa necessaria veritatis, & conformitatis compositionis ad terminos; quod repugnat illi primo principio, impossibile est idem esse, & non esse. nam tunc in intellectu stabunt duæ notitiæ repugnantes non formaliter, sed virtualiter, quia staret opinio falsa formaliter; opinio autem vera staret in eodem virtualiter, quia staret causa necessaria, & euidens veritatis illius compositionis.

Respōsio Mirandulani.

44 Ad hæc duo argumenta innuit responsionem Mirandulanus prædicto libro de Examine Vanitatis doctrinæ gentium lib. 5. cap. 4. quod Scotus assumit falsum, vel dubium. Assumit enim dari terminos per se notos, vt totum, & partem: hoc autem negarent Accademici, qui dicunt nihil esse per se notum, sed omnia esse incerta. Ad hæc si sunt per se nota isti termini, hoc erit virtute sensuum à quibus intellectus suam cognitionem desumit; At sensus possunt decipi in

sua

ſua apprehenſione, neque verè percipere id quod dicitur totum, & id quod dicitur pars. ergo falſum eſt dari terminos per ſe notos.

Sed hæc reſponſio Mirandulani eſt omninò inſulſa, ſicut & ipſa opinio Accademicorum, quod nulla ſit veritas, nec ſcientia. Ideo poſſumus ſic arguere, vt arguit Ariſt. 4. Met. tex. 19. Qui negāt dari terminos per ſe notos, vel hoc faciunt ex proteruia vel ex deceptione. ſi ex proteruia non egent confutatione, ſed vi & verberibus, donec fateantur, quod reuera verberantur, & quod verberatio eſt vera non dubia nec apparens. Si verò decipiuntur, vt puta, quia putant omnes res eſſe in continuo motu, & nihil eſſe permanens, vel ex aliqua alia deceptione, ſunt docendi eos falſa opinari, vt infra oſtendemus, demonſtrando falſum eſſe, omnia mutari. Quod ergo ait Mirandulanus non dari terminos per ſe notos, quia Aduerſarij dicunt non dari terminum aliquem per ſe notum, non debet nos turbare: quia non ex eo, quod ipſi negant, vel dubitant ex proteruia, debemus negare, quæ per ſe patent. Quis enim eſt tam demens, vt non intelligat hos terminos totum, pars, ens, non ens, affirmatio, negatio; & huiuſmodi ex ſimplici explicatione nominis eſſe per ſe notos, & non egere aliqua declaratione, vel probatione. Negare ergo hæc per ſe nota proterui, vel dementis eſt. Vnde Ariſt. 4. Met. tex. 19. ait hos vt ſtultos dimittendos eſſe. Reſpondebit tamen Scotus infra ad hanc obiectionem Mirandulani. *Reiicitur.*

Cæterùm hoc argumentum ſecundum Scoti deſumptum ex hoc principio, quod duo contradictoria non poſſint verificari de eodem ſubiecto, eludebatur ab Accademicis apud Ciceronem lib. 2. quæſtionum Accademicarum; ſed eorum deceptionem confutabimus infra cap. 7. in reſponſione ad primum.

45 Tertia ratio eſt de veritate Concluſionum. Quod enim concluſio deducta ex primis principijs per ſe notis ſit certiſſima, & infallibilis, probat Scotus ex hoc: quia illatio concluſionis in ſyllogiſmo perfecto in forma eſt euidens per ſe, vt patet 1. Priorum, & 1. Poſteriorum cap. 2. in diffinitione ſcire. Probatur tamen, quia ſyllogiſmus perfectus concludit virtutem illius principij, ſeu maximè quæ vocatur dictum de omni, & dictum de nullo; vt patet 1. Priorum, & eſt euidens exemplis. Vt ſi quis arguat ſic, omne quod mouetur localiter, tranſit de loco ad locum; ſed omnis currens mouetur localiter. ergo omnis currens mouetur de loco ad locum. Illa concluſio neceſſariò infertur, & ſequitur ex illis principijs, virtute dicti de omni, quidquid conuenit toto, conuenit quoque parti; quod dictum & maxima eſt de ſe euidens. Si enim animal eſt ſubſtantia, homo quod eſt pars ſubiectiua Animalis neceſſariò eſt quoque ſubſtantia; & ſic *Tertia ratio, quę eſt de veritate Concluſionum.*

de

ponens ad inuicem, aperte videt verè, & certò illos sic componi. ergo certò, & infallibiliter scit illam compositionẽ, quam facit intellectus de illis terminis esse conformem rei; ergo cognoscit illam compositionem esse veritatem certissimam, & infallibilem: est enim impossibile, quod in intellectu hominis fiet apprehensio terminorum illorũ, & compositio eorumdem, & non fiet conformitas illius compositionis ad terminos; sicut non potest stare albedo, & albedo, quin fiet similitudo. Exemplo. Res potest declarari de toto, & parte. Quicunque cognoscit hunc terminum, totum, & hunc alium, partem, euidenter, & necessariò cognoscit quod hęc compositio est cõformis rei. Totum est maius sua parte. Ex parte enim rei hoc subiectum totum includit prædicatum, maius sua parte euidenter, & necessariò, quia ex simplici apprehensione horum terminorum, totius, & partis euidens fit, hãc complexionem, totum est maius sua parte, esse conformem rei ipsi, & proinde intellectum non decipi, nec vllo modo errare.

Secunda ratio principalis Scoti.

43 Secundò, si intellectus posset dubitare, vel errare in cognitione huius principij per se noti ex terminis, vt totum est maius sua parte, sequeretur, quod contradictoria, & contraria possent esse simul in eodem subiecto, quod est falsum, & oppositum primi principij 4. Met. tex. 8. & 9. impossibile est idem esse, & non esse. Consequens est falsum, ergo & antecedens. falsitas consequentis est euidens. Consequentia verò probatur: quia stante apprehensione simplici horum terminorum totum, & pars, & compositione horum terminorum, totum est maius sua parte; stat causa necessaria, & euidens conformitatis compositionis ad rem, seu terminos; ergo si simul, etiam falsitas huius compositionis, seu si stat non conformitas huius compositionis ad rẽ, & terminos, sequitur, quod simul stent falsitas, seu non conformitas compositionis ad terminos, & ad rem, & causa necessaria veritatis, & conformitatis compositionis ad terminos; quod repugnat illi primo principio, impossibile est idem esse, & non esse. nam tunc in intellectu stabunt duæ notitiæ repugnantes non formaliter, sed virtualiter, quia staret opinio falsa formaliter; opinio autem vera staret in eodem virtualiter, quia staret causa necessaria, & euidens veritatis illius compositionis.

Respõsio Mirandulani.

44 Ad hæc duo argumenta innuit responsionem Mirandulanus prædicto libro de Examine Vanitatis doctrinæ gentium lib. 5. cap. 4. quod Scotus assumit falsum, vel dubium. Assumit enim dari terminos per se notos, vt totum, & partem: hoc autem negarent Accademici, qui dicunt nihil esse per se notum, sed omnia esse incerta. Ad hæc si sunt per se nota isti termini, hoc erit virtute sensuum à quibus intellectus suam cognitionem desumit; At sensus possunt decipi in

sua

ſua apprehenſione, neque verè percipere id quod dicitur totum, & id quod dicitur pars. ergo falſum eſt dari terminos per ſe notos.

Sed hæc reſponſio Mirandulani eſt omninò inſulſa, ſicut & ipſa opinio Accademicorum, quod nulla ſit veritas, nec ſcientia. Ideo poſſumus ſic arguere, vt arguit Ariſt. 4. Met. tex. 19. Qui negāt dari terminos per ſe notos, vel hoc faciunt ex proteruia vel ex deceptione. ſi ex proteruia non egent confutatione, ſed vi & verberibus, donec fateantur, quod reuera verberantur, & quod verberatio eſt vera non dubia nec apparens. Si verò decipiuntur, vt puta, quia putant omnes res eſſe in continuo motu, & nihil eſſe permanens, vel ex aliqua alia deceptione, ſunt docendi eos falſa opinari, vt infra oſtendemus, demonſtrando falſum eſſe, omnia mutari. Quod ergo ait Mirandulanus non dari terminos per ſe notos, quia Aduerſarij dicunt non dari terminum aliquem per ſe notum, non debet nos turbare: quia non ex eo, quod ipſi negant, vel dubitant ex proteruia, debemus negare, quæ per ſe patent. Quis enim eſt tam demens, vt non intelligat hos terminos totum, pars, ens, non ens, affirmatio, negatio; & huiuſmodi ex ſimplici explicatione nominis eſſe per ſe notos, & non egere aliqua declaratione, vel probatione. Negare ergo hæc per ſe nota proterui, vel dementis eſt. Vnde Ariſt. 4. Met. tex. 19. ait hos vt ſtultos dimittendos eſſe. Reſpondebit tamen Scotus infra ad hanc obiectionem Mirandulani. *Reiicitur.*

Cæterùm hoc argumentum ſecundum Scoti deſumptum ex hoc principio, quod duo contradictoria non poſſint verificari de eodem ſubiecto, eludebatur ab Accademicis apud Ciceronem lib. 2. quæſtionum Accademicarum; ſed eorum deceptionem confutabimus infra cap. 7. in reſponſione ad primum.

45 Tertia ratio eſt de veritate Concluſionum. Quod enim concluſio deducta ex primis principijs per ſe notis ſit certiſſima, & infallibilis, probat Scotus ex hoc: quia illatio concluſionis in ſyllogiſmo perfecto in forma eſt euidens per ſe, vt patet 1. Priorum, & 1. Poſteriorum cap. 2. in diffinitione ſcire. Probatur tamen, quia ſyllogiſmus perfectus concludit virtutem illius principij, ſeu maximè quæ vocatur dictum de omni, & dictum de nullo; vt patet 1. Priorum, & eſt euidens exemplis. Vt ſi quis arguat ſic, omne quod mouetur localiter, tranſit de loco ad locum; ſed omnis currens mouetur localiter. ergo omnis currens mouetur de loco ad locum. Illa concluſio neceſſariò infertur, & ſequitur ex illis principijs, virtute dicti de omni, quidquid conuenit toto, conuenit quoque parti; quod dictum & maxima eſt de ſe euidens. Si enim animal eſt ſubſtantia, homo quod eſt pars ſubiectiua Animalis neceſſariò eſt quoque ſubſtantia; & ſic *Tertia ratio, quę eſt de veritate Cocluſionum.*

de

de alijs. Sed moueri est totum; currere est pars illius moueri: est enim species motus localis. ergo prædicatum illud, transire de loco ad locũ quod competit toto scilicet moueri, competit etiam parti eius subiectiuæ scilicet currere. Et sic patet dari certitudinem infallibilem in principijs per se notis, & in conclusionibus deductis ex illis in forma syllogistica perfecta.

Dubitatio Scoti.

An intellectus decipiatur, si sensus decipitur.

Solutio.

46 His habitis Scotus contra prædictas rationes excitat dubium, quod tangit fundamentum Accademicorum, quod toties inculcat Mirandulanus. & est. Dato casu, quod sensus decipiatur circa apprehensionem terminorum simplicium, an intellectus quoque decipiatur circa apprehensionem illorum terminorum. Respondet negatiuè. Ratio est. Quia sensus non est causa productiua notitiæ simplicis terminorum, neque complexionis eorundem, neque cognitionis conclusionis, sed solus intellectus: sensus autem est tantum occasio, vt intellectus habeat huiusmodi cognitionem; quia scilicet non potest habere notitiam terminorum simplicium, nisi illi offerantur à sensibus externis, & internis: sed habita illá præsentatione a sensibus, intellectus ipse est, qui postea producit notitiam simplicem illorum in se, & facit cõpositionem, & diuisionem illorum, & illi compositioni, & diuisioni assentit virtute propria non virtute sensus. Rem declarat exemplo. Dato casu, quod sensus visus deciperetur apprehendendo aliquod totum sensibile, vt puta, quia videretur sibi esse aliquod totum, & tamẽ reuera non esset totum, sed aliqua pars; & pars videretur sibi esse totum; intellectus etiam illas apprehenderet vt totum, & vt pars; non tamen intellectus deciperetur in apprehensione simplici illorum terminorum, neque in compositione eorumdem quoniam intellectus iã scit rationem illorum terminorum scilicet quid significatur per nomen, & terminum illum, Totum, & quid per nomen, & terminum illum, Pars; ideo licèt decipiatur iudicando hanc rem esse totum, & illam rem esse partem, quia in hoc sequitur sensum, & cõsequenter deciperetur faciendo compositionem particularem, dicẽdo, hoc totum est maius hac parte: quia reuera illud quod putat esse totum, non est totum, neque illa, quam putat partem, est pars; tamen non deciperetur in apprehensione simplici termini totius, & partis, sub quibus illas res apprehendit, quia in hoc non sequitur, neque pendet à sensu. Et consequenter faciendo compositionem vniuersalem ex illis terminis: totum est maius sua parte; non deciperetur, sed esset vera complexio; & intellectus illi assentiret; & certo sciret illam complexionem esse veram, non solum quia vidit terminos coniunctos in re, sicut assentit isti, sortes est albus; (hoc enim credit esse veram, quia vidit hos terminos in re esse vnitos) sed quia semper haberet apud se termi-

nos,

nos, qui essent causa veritatis. Dat exemplum Scotus de cęco nato, cui miraculosè essent impressæ species albedinis, & nigredinis, & illæ remanerent post in vigilia, intellectus enim cęci posset abstrahere ab illis speciebus species vniuersales albedinis, & nigredinis, & facere hanc compositionem, album non est nigrum, & circa illam non deciperetur. licèt termini accipiantur à sensu potente errare, & quandoque errante.

47 Ratio autem, propter quam intellectus non deciperetur circa rationem formalem terminorum, & circa compositionem ipsorum inter se, licèt sensus decipiatur, est, quia illa notitia intellectus non pendet à sensu tanquam à causa; solus enim intellectus cum obiecto causat notitiam intellectiuam. sed sensus solum est occasio, vt intellectus habeat talem cognitionem: quia intellectus non potest habere notitiam terminorum simplicium nisi acceptam à sensibus.

Ratio propter quam, si sensus decipiatur, tamē intellectus potest non decipi.

48 Sed contra hanc doctrinam arguit Mirandulanus vbi supra. Primò, falsum esse sensum solum esse occasionem intelligendi ipsi intellectui: ait enim esse causam. Quod probat, quia occasio propriè secundum latinos, & græcos est idem quod tempus oportunum, eo modo, quo Medici exponunt illud Hippocratis, occasio præceps idest tempus oportunum applicandi medicinam est præceps. Quis autem inquit non videat, quod sensus hoc modo non potest rectè dici occasio, vt intellectus intelligat? Deinde ipse Scotus fatetur intellectum non posse habere simplicium notitiam, nisi acceptam à sensibus; hoc autem ideo est, quia sensus tradit, & ministrat id quo ille vtitur: hoc autem est esse causam notitiæ intellectus. Secundò inquit, illud exemplum Scoti de toto, & parte facit contra Scotum: quia non est compertum aliquid esse totum, & aliquid esse partem: nisi quia sensus in re iudicauit hoc esse totum, & hoc esse partem.

Prima obiectio Mirandulani.

Secunda obiectio Mirandulani.

49 Obiectiones illæ nullæ sunt. Non prima, quia occasio hic non accipitur à Scoto eo modo, quo ab Hippocrate scilicet pro oportunitate temporis aliquid faciendi; sed accipitur pro causa excitante, & mouente ad operandum ipsum intellectum: sensus enim cum moueatur ab obiecto sensibili mouet etiam intellectum per præsentationem obiecti sui, vt intellectus, deinde producat intellectionem ex ipso obiecto; Vnde sensus non causat intellectionem, sed est intellectus, qui excitatus a sensu deinde producit intellectionem suo modo de obiecto præsentato. Quo fit vt concedere possimus Mirandulano, sensum esse causam excitantem, & promouentem intellectum ad causandum intellectionem, non tamen esse causam productiuam, & effectiuam eiusdem intellectionis. Vnde licèt sensus erret in iudicando obiectum, & in præsentando illud intellectui, non tamen sequitur, quod

Responsio.

M deinde

deinde intellectus in producendo suam intellectionem de illo obiecto debeat decipi: quia, vt dictum est, ipse apprehendit rationes terminorum præsentatorum, vt sunt, & illas componit, & diuidit, prout illæ rationes habent inter se conuenientiam, vel disconuentiam, & sic non decipitur, cum terminorum rationes sunt claræ, & euidentes.

50 Quod autem Mirandulanus ait nullam esse euidentiam in terminis est omnino ridiculum: quia certum est, conceptus esse communes apud oēs, licèt verba sint diuersa ex primo Perhiermenias, ideo simplex apprehensio terminorum est eadem apud omnes, & consequenter est clara quoad multos terminos.

Ad secundū. 51 Ad secundum. Respondetur, quod, etsi ratio totius, & partis, etiam sensu comprehendatur, tamen non sequitur, quod solo sensu nota sit ratio totius, & partis: immo hoc est opus solius intellectus, qui imponit nomina rebus, & simplicium conceptus format. sensus enim solum qualitates apprehendunt; sed de terminis, & rationibus ipsorum nihil agunt. Vnde prima operatio intellectus secundum scientes est simplicium apprehensio.

Dari certitudinem incognitis per experientiam. 52 Quo ad secundum principale, nimirum dari certitudinem sinceram absque admixtione falsitatis in cognitione per experientiam, non quidem in omnibus, sed in aliquibus, probat Scotus ponendo hāc assertionem. Licèt experientia non habeatur de omnibus singularibus, sed de pluribus, neque quod semper, sed quod pluries: tamen expertus infallibiliter nouit, quod ita est, & quod semper, & in omnibus. Hanc assertionem probat sic. Quicunque cognoscit aliquem effectum per causam suam naturalem à qua procedit, necessariò ille habet notitiam certam, & infallibilem de tali effectu; ita quod certus est, notitiam illam esse conformem rei in se. sed sic est quod expertus per experientiam cognoscit effectus aliquos per causas naturales, a quibus necessariò tales effectus causantur; ergo expertus habet notitiam certam, & infallibilem de huiusmodi effectibus, quos per huiusmodi causas cognoscit. Maior propositio est per se euidens. Quicunque enim cognoscit aliquem effectum per causam naturalem, & necessariam talis effectus, & quæ non potest non causare talem effectum, habet certissimam notitiam, & infallibilem de tali effectu. In hac propositione nulla est dubitatio, quia subiectum continet prædicatum. Minor probatur. Hæc propositio est innata, & quiescens in anima. Quiquid euenit vt in pluribus ab aliqua causa non libera est effectus naturalis illius causæ. Hæc propositio est per se nota intellectui, quia causa non libera, sed naturalis non potest producere vt in pluribus effectum, ad cuius oppositum ordinatur, seu ad quem ex forma sua non ordinatur, causa autem, quę casualiter causat, non ordinatur ex forma

sua

ſua ad talem effectum; ideo ſi eſt naturalis, & non libera, non poterit producere illum effectum vt in pluribus, ſed raro. At expertus per experientiam inuenit quod talis effectus euenit, vt in pluribus à tali cauſa, quæ non eſt libera; ergo certo cognoſcit, quod ille effectus prouenit ab illa cauſa naturaliter, & quod ex ſua forma ordinatur ad illũ effectum, & conſequenter ſcit, quod talis cauſa eſt cauſa neceſſaria, & infallibilis talis effectus; ergo ſcita per experientiam habent ſinceram veritatem. Minor patet ex deſcriptione nominis experientiæ. Experientia enim eſt, quando quis cognoſcit, quod aliqua natura in diuerſis accidentibus ſemper producit eumdem effectum. ex. g. videmus, quod ignis producit calorem in lignum, in ferrum, in carnem, in oſſa, in aquam, in aerem, de die, de nocte, & ſimilia, quæ diuerſis accidentibus ſunt affecta, & ignis non eſt cauſa libera, ſed naturalis; ex hoc concluditur, quod calefacere prouenit à natura ignis naturaliter, non autem ſecundum accidens per accidens. Hæc concluſio habet euidentiam ex experientia.

Subiungit deinde Scotus, quod experientia quandoque prius innoteſcit concluſio, quàm principia: quandoque prius innoteſcunt principia, quàm concluſio: vt quando concluſio ſcitur per experientiam prius quam principia: quandoque contingit, quod habita notitia concluſionis procedatur per viam diuiſionis ad inquirendum principia nota ex terminis, ex quibus pendet talis concluſio, vt docet Ariſt. 2. Poſteriorum cap. 14. & tunc talis concluſio certius ſcitur, quàm prius: quia prius ſolum ſciebatur quo ad quia eſt, ſed ignorabatur propter quid eſt; At habita cognitione principiorum ex terminis, à quibus ipſa concluſio pendet, ſcit etiam, propter quid eſt. Res patet exemplo. Experientia patet quod luna eclipſatur frequenter. tunc inquiritur cauſa: eſt autem per ſe notum, quod luminoſum obſcuratur per corpus opacum interpoſitum inter corpus illuminans, & illuminatum, & conſequenter, quod luna eclipſatur, quia inter illam, & ſolem interponitur aliquod corpus opacum. tunc per viam diuiſionis proceditur ad inueſtigandum quodnam ſit tale corpus, quod ſic interponitur, & reperto tandem quod eſt terra, certiſſime tunc ſciet hanc concluſionẽ, luna eclipſatur, ſeu luna eſt eclipſabilis. Eam enim nedum ſciet experientia, qua vidit ipſam frequenter eclipſari; ſed eam ſciet propter quid, quia ſcit ipſam per cauſam, quæ eſt interpoſitio terræ inter ſolem, & lunam.

53 Quandoque vero experientia prius fit de principijs, quàm de concluſione, & tunc non contingit amplius ire ad inueſtigandum alia principia notioria, ſeu nota ex terminis, ſed ſtatur in illo principio noto experientia, & vt in pluribus. Exemplũ. Expertus eſt quis frequen-

M 2 ter,

ter, quod herba talis speciei est calida; nec inuenitur aliquod medium per quod demonstretur demonstratione propter quid talis passio de tali subiecto scilicet illam herbam esse calidam, sed statur in illo, sicut in primo noto propter experientiam, & tunc per illam experientiam tollitur incertitudo, & fallibilitas, an talis effectus proueniat à tali causa naturali scilicet caliditas ab herba illa, sed certissime scitur, quod ab illa prouenit, & super illam experientiam formatur propositio vniuersalis, herba talis speciei est calida: subiungit tamen Scotus, quod hic est gradus vltimus cognitionis scientificè, & quod forte in ea cognitione per experientiam non habetur cognitio necessaria actualis vnionis extremorum, sed tantùm aptitudinalis; ita quod per experientiam expertus scit certo solum, quod talis passio est apta nata inesse tali subiecto, non autem, quod necessariò actu insit: quia si passio esset res absoluta distincta à subiecto, posset sine contradictione separari à subiecto, & sic expertus non haberet cognitionem, quia ita est, sed solum, quia aptum natum est ita esse. Concludit ergo quod principia nota per experientiam sunt certa, licèt non sint ita certa sicut principia nota ex terminis; & idem dicendum de conclusionibus notis solum experientia, non autem ex principijs notis ex terminis.

Responsio Mirandulani. Ioannes Picus Mirandulanus eodem libro 5. cap. 5. hanc rationem Scoti omnino falsam, & nullam habere vim contendit: inquit enim in collectione ex experientia comitti fallaciam cõsequentis: neque enim valet à minori numero argumentari, & à paucis ad maiorem numerum, & ad plurima; sed est fallacia consequentis: Quia bene numerus maior continet minorem, non è conuerso. Valeret quidem consequentia, si ex experientia in omnibus inferremus plurima eo modo se habere, non autem cum ex multis, aut ex plurimis inferrimus omnia. Et eodem lib. cap. 13. adducit multa exempla ad probandum fallaciam comitti in deductione propositionis vniuersalis ex aliquibus singularibus notis experientia. Nam si inducas mille animalia, immo sex millia animalium, quæ inferiorem mandibulam moueant, non potes inferre; ergo animal omne mouet inferiorem mandibulam: quia vnus Crocodillus superiorem mandibulam mouet. Item si nóueris experientia decem mille species animalium habere os, non propter hoc licèt inferre omne animal habet os, quia cicada teste Arist. 4. de natura animalium, ore caret.

Confirmatio. 54 Confirmatur. quia regula constituendi propositionem vniuersalem est per inductionem singularium illam colligere; vt dicendo Sortes est risibilis, Petrus est risibilis, & sic de alijs; ergo omnis homo est risibilis. At nisi omnia singularia inductione colligantur, fit fallacia petitionis principij, quia qui negat propositionem vniuersalem, vt

hominem

hominem ridere, etiamsi magnum numerum hominum induxeris, qui rideant, & remaneat vnus, dicet illum non ridere, & sic falsam esse illam deductionem vniuersalis propositionis ex illis pluribus particularibus.

55 Confirmatur adhuc, quia exemplum illud herbæ, de qua per experientiam deducitur, quod sit calida, potest quis rectè inferre propositionem vniuersalem, quia non sufficit facere experientiam in aliquibus, vel pluribus, sed in omnibus, alioquin committeretur fallacia petitionis principij, quia potest contingere, quod aliqua herba eiusdē speciei non sit calida. Exemplum est. Firma, & vniuersalis propositio Medicorum est quod reubarbarum purget coleram: nihilominus sunt aliqui homines, qui epoto reubarbaro nullam sentiunt ventris emissionem. Idem habetur in multis alijs: nimirum, quod vni homini est salubre vt allium, alteri sit nociuum. Vnde videtur clarum esse ex pluribus experientijs non posse deduci propositionem vniuersalem, sed esse necessarium enumerare omnia singularia, quod est impossibile viribus naturalibus. *Alia confirmatio.*

Istæ responsiones, & obiectiones nullius momenti sunt. Nam, vt dicebat Scotus, hæc propositio quiescit in anima. omne quod euenit vt in pluribus ab aliqua causa non liberè, est effectus naturalis illius causæ. Et ratio est, quia causa non libera non potest vt in pluribus producere aliquem effectum, ad quem forma illa non ordinetur. Vnde ea causa, quæ casualiter producit aliquem effectum ex sua forma ad illum effectum non ordinatur; ideo illud producit rarò, quia non naturaliter, sed per accidens illud producit. Vnde ad propositum si expertus à pluribus singularibus alicuius speciei videbit prouenire eundem effectum, quia singularia illa illum effectum producunt per formam per quam constituuntur inesse, certo deducere potest illum effectum naturaliter prouenire ab illa forma, & consequenter vniuersaliter singularia omnia talis speciei, quia habent eandem formam, naturaliter, & necessariò causare illum effectū. Et hoc nisi sit aliqđ impedimentū. *Reijciuntur allatæ responsiones.*

56 Et per hoc reijcitur instantia Mirandulani: licèt enim quandoque in aliquo singulari eiusdē speciei non videamus à forma eius produci eundem effectum, vt reubarbarum aliquod non purgare colerā, vel aliquam herbam calidam non calefacere, dicendum est hoc prouenire ex aliqua causa accidentali impediente ne calefaciat actu. Attamen non sequitur quin sit apta nata ex se producere illum effectum, vt actu calefacere, nisi sit impedita. Et propter hoc Scotus optimè dixit, quod expertus per experientiam nō scit, quia est propriè semper, sed solum quia aptum natum est rem sic esse, seu talem passionem aptam natam inesse tali subiecto, non autem semper actu inesse. *Ad instantiam Mirandulani.*

Ad confirmationes.

57 Quod autem adducit contra deductionem propositionis vniuersalis ex inductione ex eadem ratione, conuincitur esse nullius momenti. Quoniam facta enumeratione singularium eiusdem speciei, vt in pluribus, quod aliqua passio competat illis, absque fallacia consequentis optimè deducitur propositio vniuersalis, quod cõpetat omnibus illius speciei aptitudinaliter. Quia cum forma illius speciei vt in pluribus producat illum effectum, seu emittat illam passionem, signũ euidens est, quod ordinetur naturaliter ad illum effectum, & passionẽ producendam; & quando illum effectum, vel passionem non producit actu, impediri ab aliquo extrinseco agente, vel accidente; tamen habere aptitudinem ad illum effectum producendum; & sic erit vera propositio vniuersalis aptitudinaliter, licèt non actualiter. Quod confirmatur. Quia si quęratur, quare illa forma producat vt in pluribus illum effectum, vt quod Reubarbarum purgat coleram, certè non potest alia ratio adduci, nisi quia naturaliter inclinatur ad illam producendam; ergo si naturaliter ordinatur ad illam, semper, & necessariò producet, nisi impedita sit. Et certè hæc ratio conuincit.

58 Quod autem adducit de illatione ex pluribus animalibus habentibus mandibulam inferiorem, &c. Non est ad propositum: quia animalia omnia non sunt eiusdem speciei, sed valdè diuersarum. Vnde cum habeant varias formas specificas, & corpora diuerso modo disposita, non est mirum, quod ex pluribus non possit inferri propositio vniuersalis: quia experientia propriè fit ex singularibus eiusdem speciei, non ex speciebus diuersorum generum, nisi in quibusdam effectibus, & proprietatibus valdè notis. vt si quis sic inducat: homo est corporeus, bos est corporeus, leo est corporeus, & sic de alijs, ergo omne animal est corporeum, patet, quod Mirandulanus non reperiet aliquod animal, quod non sit corporeum. Addimus, quod non omnis experientia est verax; potest enim aliquis decipi in experimentis singularibus, putans effectum semper eundem esse, quod à diuersis causis producitur, & decipi, sed esse similem, & tamen aliqualiter, vt sæpè contingit in medicina; & proinde sciẽtias, & artes esse difficiles, quia experimentum est fallax. At non propter hoc non debemus negare vniuersaliter experientiam non generare notitiam certam, & vniuersalem de aliquibus propositionibus: est.n. apertè contradicere rationi.

Dari cognitionem certissimam de actibus nostris.

59 Quantum ad tertium principale Scotus probat dari certitudinem de actibus nostris, non de omnibus, sed de multis, ita euidenter sicut de principijs per se notis. Hoc autem probat exemplis adductis ab Arist. & ratione eiusdem Arist. 4. Met. tex. 26. Nam ibi Aristoteles disputans aduersus eos, qui dicebant omnia apparentia esse vera, & consequenter contradictoria esse vera, & propter hoc negabant illud

primum

primum principium. Duo contradictoria non possunt simul esse vera; dicebat quod illi, qui deuenerunt in illam opinionem, in eam deuenerunt, quia existimabant, quod nulla via daretur ad discernendum quæ opinio sit vera, & quæ sit falsa. Puta si aliquis dicit hunc esse sanum, alius dicit esse infirmum, dicebant nullam viam dari posse ad certò sciendum, an reuera ille esset sanus, vel infirmus. Aristotiles autem ait, dubitare, an detur via discernendi quæ opinio sit vera, & quæ sit falsa, est similis dubitationi, qua quis quæreret vtrū nunc dormiens, vigilet; quæ est dubitatio insulsa. Est enim de se euidens, quod quando quis dormit non vigilat. Vnde reprehendit eos Philosophos, qui sic dubitant, quod ideo errent, quia volunt per demonstrationem sciri id, quod est impossibile per demonstrationem sciri, sed est per se notum. Ex hoc loco ergo habemus, quod actus isti nostri, dormire, vigilare sunt per se noti. Et reuera qui negat nos certò cognoscere nosmetipsos quando dormimus, & quando vigilamus, vt stultus est dimittendus. At inquit Mirandulanus aliquando dormimus, & videmur nobis vigilare, vt contingit per somnium. Sed hæc est obiectio insulsa. Nam cum deinde vigilamus certò cognoscimus, quod tunc cum dormiebamus reuera non vigilabamus; & denique omninò est certum, quod dormire non est vigilare. Certum est ergo aliquos actus nostros esse simpliciter certissimos absque vlla falsitate, & cognitio illorum est sincera veritas sicuti cognitio principiorum notorum ex terminis.

60 Quod dictum est de vigilare, potest dici de multis alijs actibus, qui sunt in potestate nostra, vt de me intelligere, de me audire, & sic de alijs, qui sunt actus perfecti: licèt enim non sit certitudo, quod videam album extra positum vel in tali subiecto, vel in tali distantia, quia potest fieri illusio vel in medio, vel in organo, & multis alijs vijs; tamen certum est, quòd video, etiam si illusio fiat in organo, ita quod putem videre album, & non sit album, sed alius color. Nam licèt cum fit illusio in organo; vt quando actus fit in organo ipso non ab obiecto præsente, qualis natus est fieri ab obiecto præsente; si potentia tunc habet actum suum, posita illa motione illusoria, verè in potentia est illud, quod dicitur visio; quodcunque illud sit, siue actio, siue passio, siue vtrumque similiter si fiat illusio non in organo proprio, sed in aliquo proximo, quod videtur esse organum sensus visus, vt si fiat non in concursu, & intersecatione neruorum opticorum, qui sunt organum proximum visus; sed in corpore ipsius oculi, quod est organum remotum; adhuc in potentia visiua erit visio; quia species obiecti posita in oculo esset in sufficienti distantia, vt posset videri à potentia visiua. (quòd probat auctoritate D. August. 11. de Trinitate cap. 2. asserente,

quod reliquiæ visorum remanentes in oculo clauso videntur: quæ reliquiæ sunt species rerum visarum, & per Arist. lib. de Sensu, & Sensibili cap. 2. asserentem, quod ignis, qui generatur ex eleuatione violenta oculi, & multiplicatur vsque ad palpebram clausam, videtur.) istæ ergo sunt sufficientes visiones, & certitudinaliter visiones, licèt non sint perfectissimæ visiones: quia in his sunt sufficientes distantiæ specierum ad organum principale visus. Vnde licèt decipiatur circa obiectum, vt puta, quia iudicat obiectum esse rubeum, & tamē est album: non decipitur circa actum; ita quod non cognoscat certò se videre aliquod obiectum, sed scit certè se videre. & sic sequitur esse certum de actu videndi; licèt non sit certus de obiecto tali, & tali viso.

Dubitatio.

61 Cæterùm quis obijcere posset cognitionem huiusmodi de actibus nostris non esse certam, quia sunt contingentes. De contingentibus autem non datur scientia. Respondet Scotus, quod in cognitionibus contingentibus datur ordo, ita quod deueniendum est ad vnam primam à qua aliæ pendent; vt dictum est in Prologo primi Sentent. quęst. de subiecto; illa autē prima est certa, non quia habeat conexionem necessariam ex terminis; sed quia in re videt de facto terminos esse connexos; ideo est notitia certa, & euidens.

Quomodo habeať certitudo de his, quę subsunt sensibus.

Sed quomodo habetur certitudo eorum, quæ subsunt actibus sensus, puta, quod aliquod album extra sit verè album, & calidum sit verè calidum, & huiusmodi?

62 Respondet Scotus dans pulchras regulas ad cognoscendum veritatem, & ad percipiendum quando sensus decipitur, & quando non. Inquit ergo quod cum obiectum aliquod sensibile offertur sensui, vel omnes sensus conueniunt illud obiectum esse quale apparet, & omnes sensus cognoscentes illud obiectum faciunt idem iudicium, aut non; sed aliquis facit iudicium, quod sit vnum obiectum, & alius quod sit aliud; puta, visus dicit baculum existentem in aqua esse fractum, & tactus dicit contrarium. si primo modo; tunc cognitio, quam habent omnes sensus de illo obiecto, est certa: tum quia omnes sensus conueniunt: tum quia propositio quiescens in anima, quod effectus prouenięns ab aliqua causa, vt in pluribus naturaliter ab illa prouenit, certificat, quod immutatio illa sensus, seu species immutans sensum, ab illo obiecto prouenit naturaliter, & necessariò; & sic obiectum extra erit tale, quale natum est repræsentari per speciem genitam ab ipso, vt in pluribus; adeo quod cognitio obiecti erit conformis ipsi obiecto, & consequenter cognitio erit certa, & sincera.

Sensus errās quomodo corrigatur.

63 Si vero aliter apparet obiectum vni sensui, & aliter alteri; ita quod immutatio, & iudicium sensus sint diuersi, tunc semper potest inuestigari, quis sensus erret, & quis non per aliquam propositionem

quie-

quiescentem in anima certiorem, quàm sit omne iudicium sensuum; & simul per plures actus sensuum conuenientes, & sic potest corrigi sensus errans ab intellectu. Exemplum. Sensus visus iudicat baculum existentem partim in aqua, & partim in aere esse fractum; sensus verò tactus iudicat non esse fractum; intellectus cognoscit quis sensus erret, & quis non per hanc propositionem quiescentem in anima; nullum durius frangitur ad tactum alicuius mollis sibi cedentis; quæ propositio est nota per se ex terminis, vt patet. (& est ita certa, quod etiam, si termini essent accepti à sensibus errantibus adhuc complexio ista esset certa intellectui, quia conceptus simplex termini non potest esse falsus, quia veritas, & falsitas est in compositione, non in terminis simplicibus, ideo licèt sensus repræsentaret album pro flauo; tamen ratio, & significatum albi, & flaui non potest aliter repręsentari; & sic licèt termini acciperentur à sensu errante, tamen compositio propositionis est certa, & necessaria) sumpta illa propositione pro maiori, subdit minorem notam ab vtroque sensu sub illa sic: sed baculus est durior aqua, & aqua est mollis, & cedit ligno; hoc enim cognoscitur ab vtroque sensu tanquam verum certum; ex his autem sequitur conclusio certa, quod baculus existens partim in aqua, partim in aere non est fractus. Et sic intellectus certò cognoscit quis sit sensus, qui decipitur, & qui non; & hoc cognitione certiori, quàm sit omnis cognitio sensus.

64 Exemplum aliud. Visus semper dicit solem esse quantitatis minoris, quàm sit. & omne visum à remotis semper esse minoris quantitatis, quam sit; tactus autem dicit esse eiusdem quantitatis tam à remotis, quàm à propinquis. Quis horum sensuum decipiatur intellectus cognoscit per propositionem hanc quiescentem in anima, quod idem quantum applicatum quanto, seu propinquo, seu remoto, semper est idem quantum, seu est semper æquale sibi, nec augetur, ne minuitur. Ex hac propositionę quiescente in anima accepta pro maiori subiungit minorem notam vtrique sensui visus, & tactus, idem quantum potest applicari viso propinquo, & viso remoto; ex his autem ambobus sequitur, quod idem quantum tam propinquum viso, quam remoto est idem quantum, seu ęquale sibi; & consequenter cognoscitur, sensum visus errare dum solem absentem iudicat minorem, quàm cum est propinquus, & omne quantum remotum esse minus quantũ, quam cum est propè. Maior propositio est certa, quia est cognita ex terminis. Minor vero est quoque certa, quia illam vterque sensus cognoscit esse veram, saltem vt in pluribus, & sic ex cognitione per se nota ex terminis, & ex actibus sensuum, qui etiam sunt certitudinaliter noti, quia eueniũt, vt in pluribus, habetur certitudinaliter quãdo sensus errat, & qñ eius cognitio est vera, & sincera sine admixtione falsitatis.

Aliud exemplum.

Ioan-

Obiectiones Mirandulani aduersus certitudinem cognitionis sensus.

65 Ioannes Picus Mirandulanus lib. 5. Examinis vanitatis doctrinę gentium cap. 2. & 5. disputans aduersus instrumentum demonstrationis pariens scientiam, eam euertere, & nihil certo facere scire nititur ex eo medio præcipuo, quod eius principia innitantur sensuum cognitione, quæ, quia est fallax, & incerta, demonstratio quoque ruat. Quod autem demonstratio innitatur cognitione sensitiua probat ex multis auctoritatibus Arist. asserentis nihil esse in sensu, quin prius fuerit in intellectu; rursus oēm cognitionē humanā habere ortum à sensu, & eum, qui caret vno sensu, carere cognitione eorum omnium, quę ad illum sensum pertinent: & intelligentem oportere phantasmata speculari; quodq; vniuersalem propositionē necessarium sit colligere ex singularibus notis sensui, & similia. Quod autem cognitio sensuum sit omnino fallax, & nullius certitudinis, sed probabilitatis tantùm, & quod proinde effectus demonstrationis, qui est scientia, ruat, probat quinque vijs. Primò, quia ipsemet Arist. sæpe fatetur, sensum decipi, & ratione corrigi. Secundò, auctoritate multorum Philosophorum, qui dixerunt iudicium sensus esse incertum, vt fuerunt Accademici, & Sceptici quorum argumenta adducit eodem opere libro 2. cap. 22. & 23. & quorum præcipua superius adduximus. Tertiò, quia homines de proprijs sensibus sæpe ambigunt an sæpe viderint, tetigerint quæ sibi vidisse, & tetigisse videntur. Quartò, quia cum verè sentiūt, adhuc tamen dubitant quomodo sentiant, & quinam, & quot sint sensus in dubium vertatur. Tandem Quintò, & hæc est ratio efficacior, qua maxime innititur: quia sensus ipsi nimirum sensorium continuo mutatur, & ex diuerso temperamento constant; ideo iudicium vniforme habere non possunt. similiter obiectum ipsum, vt coloris, qui obiectum visus est infinities variatur in se ex diuersa mixtione: & demū quia medium, quo species obiecti defertur ad sensum, est quoque mutabile; ideo non potest vna certa regula haberi, iudicium particulare sensus esse verum, & certum, & esse conforme rei ipsi extra.

Ratio præcipua Mirandulani.

Solutio.

66 Cęterùm omnes istæ obiectiones ruunt ex fundamento allato à Scoto, nimirum esse propositionem quiescentem in anima; id quod euenit in pluribus à causa non libera, naturaliter ab illa forma, & natura euenire, quia non potest vt in pluribus efficere effectus ad quos non ordinetur. Ideo cum nos videamus vt in pluribus idem esse iudicium de aliquibus sensibilibus ab omnibus sensibus, dicendum est, quod tūc illa cognitio sensuum est certa, & prouenit à potentia illa sensitiua naturaliter, & consequenter certissimum est rem ad extra eo modo se habere. Exemplum. Plures homines sentiunt ægrotantem febri esse calidum supra ordinarium caliditatis naturalis hominis sani; ergo licèt aliquis vnus tangens illum ægrotum iudicaret non esse ita calidum

dum, non ob hoc fieret, quin reuera ille ægrotus esset calidus vltra modum, & consequenter, quod reliqui omnes deciperentur, quia cum in pluribus eueniat quod sentiunt, & iudicent illum esse calidum supra naturalem gradum, signum est certum obiectum illud ex parte rei eo modo se habere; quia potentia sensitiua tactus in illis pluribus habet idem iudicium; ergo illud obiectum naturaliter prouenit, & consequenter certum est. Respondetur ergo quod quando sensus aliquis facit effectum aliquem, seu iudicium diuersum ab eo, quod solet, vt in pluribus; & ab eo quod alij plures eiusdem speciei faciunt, hoc euenit ex aliqua causa accidentali, quæ, quia sunt incertæ faciunt scientiam difficilem. Eueniunt enim, vel quia facta est aliqua alteratio in organo, vel in medio, vel in obiecto; ideo hæc accidentalia non prohibent ea, quæ per se sunt; neque quia in illis, quæ raro accidunt est diuersitas ab ijs, quæ naturaliter eueniunt, ea quæ naturalia sunt, sunt minus vera. Atque res hæc est adeo certa, vt homines stulti, vel obstinati sit oppositum sentire; & negantes ista egent potius verberibus, quàm rationibus; quia ista per se nota sunt, neque demonstrari possunt; vt longe Arist. docuit 4. Met. à tex. 19. vsque ad 26. vt supra diximus.

Rationes pro opinione Henrici soluuntur. Caput Sextum.

IN tertio articulo illius quæstionis Scotus soluit rationes adductas ab Henrico pro sua opinione; supra enim probauerat, quod si concluderent, concluderent pro opinione Accademicorum, quam ostendit esse falsam; ideo eas quoque nunc nullo modo concludere ostendere vult. In 4. artic. deinde opinionem ipsam Henrici in se confutat, quæ duo nos in hoc capitulo absoluemus.

Quo ad primum. Respondet Scotus ad primam rationem, quæ destumebatur ex ratione mutabilitatis exemplaris creati, falsum esse exemplar creatum mutari, ac illam opinionem fuisse D. Augustini; fuit enim non D. Augustini, sed Heracliti, & discipuli sui Cratilli, qui nolebant loqui, sed digitũ mouere, vt habetur ab Arist. 4. Met. tex. 22. putabant enim quod res mutaretur priusquam oratio explicans eam, compleretur; & sic dicebat omnem orationem esse falsam. digito autem volebat significari, quia motus ille est velox. Præterea, inquit Scotus, dato, quod antecedens illud esset verum, consequentia est nulla, quia tunc saltem esset vera ista propositio, omnia mouentur, vt ibidem Arist. infert contra Heraclitum. Præterea falsum est, quod si obiectum est mutabile, quod etiam species genita ab ipso non possit repræsentare ipsum sub aliqua ratione immutabili: Nam species illa repræsentabit obiecti naturam per se; Vnde si natura illa, vt natura,

Ad primam rationẽ Henrici.

& vt

& vt ens tale habet aliquam habitudinem immutabilem ad aliquod aliud, vt puta, homo habet habitudinem necessariam, & immutabilem ad animal, ad substantiam &c. quia homo necessario est substantia vna, animal, & huiusmodi, species repræsentabit illam habitudinem necessariam, & immutabilem; ergo licèt homo in se sit mutabilis; tamen illa habitudo ad animal est immutabilis in ipso, & etiam natura animalis habet habitudinem necessariam ad hominem; ergo species, seu exemplaria repræsentantia has duas naturas, non vt mutabiles sunt, sed vt naturæ tales sunt, repræsentabunt verum, & eo modo, quo se habet res ex parte rei, & sic ex his exemplaribus genitis à duabus rebus mutabilibus potest haberi notitia vnionis immutabilis eorum ad inuicem.

68 Confirmat hanc responsionem: quoniam non est inconueniēs, quod aliqua species, & exemplar in se mutabile possit repræsentare aliquod immutabile. Nam essentia diuina est in se immutabilis, & tamen repræsentatur intellectui beato per aliquid omnino mutabile, siue illud sit species secundum aliquos, siue sit actus beatificus. Confirmatur etiam a simili. Quia aliquid finitum potest repræsentare aliquid infinitum: ita ad propositum. licèt exemplar, & species alicuius entis sit in se mutabilis, & illa res quoque sit mutabilis, quia tamen est in ea aliqua natura immutabilis, illa potest repræsentari per exemplar, & speciem mutabilem. Dato ergo casu, quod homo continuè mutetur, tamen adest aliqua entitas in ipso, quæ non mutatur, vt quod est rationalis, quod est discursiuus, quod est viuens, & huiusmodi, ista sunt immutabilia, & consequuntur eum: & dato quod aliquid sit mutabile, non ob id sequitur, quia possit repræsentari sub ratione immutabili, & sic verè cognosci. Subiungit tamen Scotus art. 6. eiusdem quæstionis, quod ista ratio prima Henrici, quatenus sumitur à D. Augustino, habet aliquem sensum bonum, sed diuersum ab eo, quem intendebat Henricus: & est hic, Quod à sensibilibus, vt à causa per se, & principali non est expectanda veritas sincera: Quia, vt dicam explicando opinionem Scoti, notitia sensus est circa aliquid per accidens, licèt aliqui actus sensuū sint certi, & veri; sed virtute intellectus agentis, qui est participatio lucis increatæ, quæ per influentiam generalem agit, illustrando phantasmata, cognoscitur quidditas rei; & ex hoc habetur sincera veritas. Diuus Augustinus autem non plus vult, quàm quod ex sensibus ipsis cernentibus quidditates rerum, solum inuolutas accidentibus, vt sic non potest haberi sincera veritas; at non negat per illustrationem intellectus agentis, quæ fit per abstrationem, haberi sinceram veritatem, vt dicemus explicando opinionem Scoti.

Ad 2. rationem Hērici.

69 Ad secundam rationem Henrici desumptam ex mutabilitate

animæ

animæ. Respondet Scotus, quod in anima potest intelligi duplex mutabilitas. Vna à negatione ad affirmationem, vt ab intellectione ad non intellectionem, & è conuerso, & denique ad diuersos actus secundum diuersitatem obiectorum, ad quos est illimitata. Alia à contrario in contrarium, vt à rectitudine ad deceptionē, vel è conuerso idest quod sit mutabilis respectu primorum principiorum, quorum veritas nota est ex terminis, & conclusionum euidenter deductarum ex terminis ad contrarium scilicet à vero ad falsum. In anima potest poni prima mutatio absolutè respectu cuiuscunque obiecti, quia per nihil existens in anima, ipsa determinatur, ita quod non possit circa quodcunque obiectum habere affirmationem, vel negationem, & de quocunque non possit habere cognitionem, vel ignorantiam. Conceditur ergo quod anima sit mutabilis ab ignorantia ad scientiam, & à scientia ad ignorantiam, & de quacunque re possit modò affirmare, vel negare, & ad quoscunque actus ad quos est illimitata. At secunda mutabilitas, quæ est ab errore ad rectitudinem, siue à falsitate ad veritatem, & è conuerso non potest poni in anima respectu omnium obiectorum, sed solum respectu eorum, quæ ex terminis, non sunt euidentia. At respectu eorum, quæ ex terminis sunt euidentia, est impossibile, quod à veritate mutetur ad falsitatem: quia termini apprehensi sunt causa necessaria conformitatis complexionis ad ipsos terminos. Licèt ergo anima sit mutabilis à rectitudine ad errorem simpliciter, & absolutè: tamen quoad illa obiecta, quæ ex terminis nota sunt, non potest à rectitudine verti in errorem, & falsitatem: sed per ista principia nota ex terminis potest se rectificare, & verum à falso discernere. Et, vt ait Scotus art. 6. eiusdem quæstionis, regulæ intellectus agentis intellectum rectificant, & ipsa species intelligibilis terminorum; licèt in essendo sit mutabilis, in repræsentando tamen in lumine intellectus agentis immutabiliter repræsentat, & sic per duas species intelligibiles terminorum primi principij scilicet subiecti, & prædicati cognoscitur connexionem, illorum ad inuicem esse veram, & certam euidenter.

Ad tertiam rationē Henrici.

170 Ad tertiam, quæ desumpta est ex specie, quæ potest repræsentare se tanquam se, vel tanquam obiectum. Respondet Scotus, hanc rationem magis facere contra Henricum, qui negabat speciem intelligibilem, & ponebat solum phantasma concurrere ad causandum intellectionem: quia illa species, & exemplar, quod potest repræsentare se tanquam obiectum, & facere deceptionem in nobis est phantasma, non species intelligibilis. Probatur, quia solum in somnijs, & phreneticis species, & exemplar repræsentat se vt obiectum, non autem in vigilia, & in sanis, neque enim quando homo vigilat apparet

sibi

sibi disputare, vel loqui cum alio, vt contingit in somnijs: modò species, quæ sic repræsentat se in somnijs tanquam obiectum est phantasma, non species intelligibilis impressa: quia in somnijs non contingit vti illa, sed solum in vigilia, & in actibus intellectus; in somnijs autem intellectus non operatur sed est ligatus; phantasia autem est, quæ laborat, & operatur. Ideo hæc ratio non concludit contra ponentes speciem intelligibilem, sicut ponit Scotus.

Obiectio. Sed replicat Scotus pro Henrico. Si obijciat quis sic: phantasma potest repræsentare se vt obiectum, vt conceditur, & est verum. ergo intellectus propter illum errorem virtutis phantasticæ potest errare; vel saltem ligari ne possit operari, vt patet in somnijs, & phreneticis.

Solutio. Respondet Scotus breuiter, quod si per errorem in phantasia ligetur intellectus, vt in somnijs, vel in vigilijs, vt in phreneticis, tunc intellectus non errat: quia cum sit ligatus non operatur.

Quomodo cognoscat quādo phantasia erret. 71 Sed contra hanc responsionem est obiectio: quia si intellectus ligatur cum phantasia errat; ergo nunquam intellectus poterit cognoscere quando phantasia erret, & quando non erret. Quomodo ergo cognoscet intellectus qñ phantasia errat? & cōsequēter ipse nō erret?

Respondet Scotus, quod intellectus cognoscit tunc phantasiam nō errare, quando vigilat, & non est indispositus, quia cognoscit se vigilare, & non se habere sicut in somnijs, siue non esse ligatum eius intellectum, sicut est ligatus in somnijs. Hæc notitia est per se nota intellectui, non enim cognoscitur per aliam notitiam, sed per se: quia hæc propositio quiescit in anima, potentia nō errat circa obiectum proportionatum, nisi sit indisposita: notum est autem intellectui virtutem phantasticā non errare in vigilia eo modo, quo errat in somnijs: video enim me certò videre, & audire, & ambulare, & similia, quia non sum indispositus; ideo est mihi per se notum, quod phantasia non errat.

Obiectio. 72 Contra hoc argumentatur, quia sæpè mihi videtur videre, audire, & similia, & tamen neque video, neque audio; ergo falsum est quod sit per se notum me in vigiliā scire, quod phantasia non errat.

Solutio ī qua stat resolutio totius difficultatis. Respondet Scotus, & in hoc consistit solutio totius difficultatis. Quod est per se notum quando phantasia errat, & quando non errat; quia est per se notum, quando potentia est indisposita, & quando non est indisposita. Negare autem aliquam cognitionem, seu propositionē esse per se notam, est negare principium euidens per se, quod negare est proteruia, & obstinatio; qui autem est proteruus, & obstinatus nō potest persuaderi: quia non vult, ideo cum illo non est disputandum. Licèt autem propositio ista sit per se nota. Intellectus cognoscit, quādo phantasia est indisposita, neque possit probari, sicut neganti primū principium, duo contradictoria non possunt simul verificari, non po-

test probari: quia est euidentissimum; nec aliquod aliud principium est certius per quod possit probari; tamen potest declarari per aliqua media magis manifesta; sicut Aristotiles probauit illud principium per media magis manifesta ijs, qui illud primum principium negabât, licèt non essent in se magis nota, & manifesta. Nam 4. Met. tex. 9. & inde declarat illud principium esse verum, quia alioquin contraria simul inerunt eidem subiecto; erit enim simul calidum, & frigidum, sanus, & æger, quæ sunt inconuenientia magis manifesta hominibus, quàm illud principium, duo contradictoria non possunt simul esse vera, licèt in se non sint magis vera, & nota, quia est magis notum, quod Sortes simul, & semel non potest esse homo, & non esse homo, quàm quod non possit simul esse calidus, & frigidus. Ita ad propositum, licèt hæc propositio per se nota, intellectus cognoscit quando phantasia est indisposita, non possit per se demonstrari, quia non habet aliam propositionem priorem se euidentiorem, tamèn potest declarari per aliqua, quæ nobis apparent magis manifesta. e. g. Quis somniat de aliquo, quasi de proximo obtinendo, vt quod cras sit ducturus vxorem, vel venditurus possessionem; euigilans autem non prosequitur illud, sicut prosequeretur, si ita esset proximus vigilando ad illud consequẽdum, vel faciendum; hoc ergo est signum euidens, quod cognoscit tũc phantasiam errasse. Item somniat aliquis se esse Deum, se esse Regẽ, & similia, & tamen in vigilia videt hæc esse falsa, & consequenter cognoscit phantasiam tunc errasse; & sic de alijs. Dicendum est ergo ad dubium, necessarium esse concedere dari aliquam propositionem per se notam: quia hoc negare proterui est, neque omnium est demonstratio, sed aliqua sunt per se nota. Certum est etiam phantasiam nostram, cum est indisposita, posse errare circa quodcunque obiectum, sicut patet in somnijs; igitur ad hoc, vt cognoscatur quando aliquid est per se notum, necesse est quod cognosci possit, quando potentia est disposita, & quando non: quia si hæc differentia ignoraretur, nunquã sciremus quando errat intellectus, & quando non errat; quod tamen est falsum; vt diximus de eo qui somniat se esse de proximo aliquid facturum vel adepturum, quod tamen in vigilia non prosequitur. Ex actibus ergo nostris cognosci potest quando potentia errat, & quando non errat, qui actus sunt ex se euidentes.

73 Ad formam ergo dubij respondet, quod est euidens per se, quando ego putans me videre, verè video; & quando putans me videre, vel audire, reuera non video, nec audio, quia ex actibus alijs est euidens quando potentia errat, & quando non errat. Vnde licèt semel erret putando se audire, & non audiat; non tamen sequitur, quod deinde, quando verè audit, non verè audiat, & non cognoscat se verè audire. *Ad formã dubii.*

audire. Vnde ex actibus veris cognoſcuntur actus non veri, & in quibus potentia decipitur, & corrigi debeat. Rectum enim eſt iudex obliqui, ideo actus veri per ſe noti, indicant qui ſint actus non veri, & in quibus potentia decipitur.

Ratio ergo illa tertia Henrici ſi concluderet, concluderet ſolum contra Henricum, qui ponit tantùm ſpecies ſenſibiles ſcilicet phantaſmata, non autem contra eum, qui ponit ſpecies intelligibiles, quia iſtæ repræſentant ſolum quidditates rerum; neque operantur in ſomnijs, & in phreneticis, vt ſupra vidimus: quia in his intellectus eſt ligatus: ſpecies autem intelligibiles ſolum operantur in intellectum, cum ab illo fiunt, & in eo recipiuntur. Deinde reſpondetur, quod ſpecies ſenſibiles, ſi non ſunt impeditæ, veraciter repræſentant rem. Obiectio autem de ſomnijs, & phreneticis non valet, quia clarum eſt, quod tūc ſenſus ſunt impediti: Non ſunt autem ſemper impediti, vt notum eſt ex actibus alijs per ſe notis, qui veri ſunt; ideo hæc ratio non concludit per ſenſibilia non poſſe haberi ſinceram cognitionem.

Solutio Rationum pro Accademicis primo capite allatarum. Caput Septimum.

74 EX dictis patet ſolutio ad rationes Accademicorum, quas primo capite adduximus: oſtenſum eſt enim omnia eorum fundamenta eſſe falſa. Ad primam ergo negatur antecedens ſcilicet nullum dari iudicatorium certum, quo poſſimus diſcernere verū à falſo: oſtenſum enim eſt hunc eſſe tum intellectum, tum ſenſum. Et quamuis in aliquibus quandoque poſſit errare ſenſus, & intellectus ſequens ipſum, poſſit ipſe quoque errare; tamen oſtendimus nec ſenſum ſemper errare, neque intellectum decipi ſemper: quia dantur apud ſenſum, & intellectum aliquæ veritates per ſe notæ, vt principia nota ex terminis; principia nota per experientiam; & actus illarum potentiarum per ſe noti; vt videre in vigilia; & quando potentia non eſt indiſpoſita: quando autem ſit indiſpoſita poteſt cognoſci ex actibus per ſe notis, vt diximus in ſolutione tertiæ rationis pro Henrico capite præcedenti. Negare autem actus illos per ſe notos eſſe certos, non eſt hominis ingenui, ſed proterui, qui non vult perſuaderi: licèt enim voce, & verbis negetur eſſe certos, certè corde non poteſt negari, nec dubitari. Quod enim dum video cœlum, lucem, homines, &c. non ſim certus, quod video, vel dubitem, eſt mera ſtultitia. Similiter quod non ſim certus, quod video illam rem, quæ dicitur cœlum, & cum video Solem, non videam illam rem, quæ dicitur Sol (ſiue ſit Sol, ſiue non, vt hoc eis demus) eſt mera ſtultitia. Similiter, quod dubitem de primo

Ad primā.

princi-

principio, duo contradictoria nō possunt esse simul vera, & quod duæ opiniones possint simul esse veræ, & falsæ, certè est proterui hominis: quia licèt hoc verbis negari possit, nunquam tamen corde, & adhæsione intellectus; quia talis assertio seipsam destruit. Similiter quod possim dubitare, vel ignorare principia prima ex terminis per se nota est impossibile. *De primo prīcipio, duo contradictoria, &c.*

75 Verùm Accademici vt Catullus aduersus Lucullum apud Ciceronem lib. 2. Accademicarum quæstionum hoc principium, omne quod est esse verum vel falsum, sic eludebant. Quærunt enim an hęc oratio sit vera vel falsa. *Si te mentiri dicis, idque verum dicis, mentiri verum dicis. Est ne vera vel falsa?* Et cum Lucullus nesciret soluere respondebat huiusmodi locutionem & similes esse inexplicabiles; & quia hæc responsio non satisfacit insolenter alias similes adducebant, & concludebant principium illud esse falsum, & nihil concludere. *Cauillus Accademicorū aduersus primū Met. ex Cicerone.*

Sed hæc cauilatio nullius est momenti, & principium illud est inconcussum, vt visum est. Cauillus autem soluitur sic. Locutio illa potest habere duplicem sensum. Primus est. Si habeas hanc orationem. Ego mentior, & hæc oratio sit vera; vera est hæc oratio, qua dicis te mentiri. Et hic sensus est verus; & sic oratio est vera, non falsa. Alius sensus potest esse hic. Si tu proferas hanc orationem. Ego mentior, & vera est illa oratio, qua dicis te mentiri, mendacium dicis esse verum, siue dicis mentiri esse verum. Hic sensus est falsus, & propositio in hoc sensu est falsa non verá. Causá autem ambiguitatis & obscuritatis in illa propositione oriebatur ex illa Anphibologia duplicis sensus, quē potest habere illa locutio, quam Anphibologiā non agnoscens Lucullus, nesciuit soluere cauillum istum. Principium enim illum Metaphysicale declaratur per diffinitionem contradictionis, quæ est. Contradictio est affirmatio, & negatio eiusdem, de eodem, & secundum idem; patet autem quod altera pars contradictionis semper est vera, & altera falsa, nunquam ambæ veræ, neque ambæ falsæ. Falsum est ergo antecedens Aduersariorum, quod non detur iudicatorium certum, quo verum à falso discernere possimus. Ad probationem concedimus propter illas rationes, & alias, quas adduximus dari huiusmodi iudicatorium. *Solutio.*

76 Ad rationem contra hoc: quia Accademici, qui negant hoc iudicatorium, dicerent illa non esse vera, sed videri. Atque opinionē astruere non scientiam, neque veritatem sinceram. Respondetur hoc negare non esse hominis persuasibilis, & qui cupiat veritatem scire, sed proterui, qui non velit persuaderi: atque hæc ore negari, vel dubitari esse vera, non autem corde: quia sunt per se nota, vt dictum est. *Ad confirmationem.*

77 Ad confirmationem respondetur posse dijudicari profecto

quæ opinio ſit vera, an ſcilicet Accademicorum, vel Dogmaticorum, & dicimus rectè dijudicari veram eſſe opinionem Dogmaticorum aſſerentium dari hoc iudicatorium certum. Ad rationem contra hoc: quia hoc iudicatorium debet eſſe conceſſum ab vtraque parte diſcordante, Reſpondetur, quod ſufficit, quod ſit per ſe notum, & ab hominibus non proteruis, & perſuaſibilibus concedatur. Ad aliam rationẽ: quia ſi hoc iudicatorium certum datur, neceſſe eſt vt alio iudicatorio, vel demonſtratione probetur, & ſic dabitur proceſſus in infinitum, negatur neceſſarium eſſe, quod per aliud probetur: quia cum ſit per ſe notum per actus euidentes, & per ſe notos, datur ſtatus in illo, & in illis actibus, & propoſitionibus per ſe notis ex terminis. Vnde neque eget demonſtratione; quia quæ ſunt per ſe nota, non egent demonſtratione: neque omnia per demonſtrationem cognoſcuntur, ſed aliqua ſunt per ſe nota, vt principia demonſtrationis, & reliqua, quæ diximus.

Ad ſecũdã. 78 Ad ſecundam rationem reſpondetur ipſos omninò decipi in maiori, quæ à nobis negatur: quoniam licèt per demonſtrationem poſſit haberi aliquorum ſcientia certa, tamen etiam extra demonſtrationem habetur cognitio certa, & magis certa, quàm ea, quæ eſt per concluſionem, vt eſt cognitio principiorum, quæ dicitur intellectus; Vnde non eſt recurrendum ad aliam demonſtrationem, ſed ad principia, quæ per ſe nota ſunt.

Ad confirmationem. 79 Ad confirmationem reſpondetur per idem: omnia enim eorum argumenta procedunt ex eodem fundamento. Dicimus ergo, verum, quod eſt paſſio entis, dari, & illud eſſe in rebus ijs, quæ videntur, & quæ non videntur, ſed ſunt abſtracta à ſenſibus, licèt quandoq; nos circa illos decipiamur, vel propter diſtantiam obiecti, vel indiſpoſitionem potentiæ, vel medij, vel alicuius alterius cauſæ concurrentis. Cum enim ſint entia vera, & realia, paſſio, quæ eſt verum, in illis eſt. Cum autem infertur, quod tunc iſtud iudicatorio debet diſcerni, concedimus. Cum arguitur, quod dabitur proceſſus in infinitum in iudicatorijs, negatur: Quia dictum eſt dari ſtatum ad ſenſum, & intellectum, & ad actus, & principia per ſe nota.

Ad tertiam. 80 Ad tertiam, quæ eſt ex Henrico pro Accademicis, reſpondetur duplicem eſſe notitiam certam. Aliam, quæ dicitur ſcientia, & iſta fit ex alia priori notitia ſcilicet ex præexiſtenti cognitione principiorum. Alia eſt, quæ dicitur intellectus, & eſt per ſe nota, & certa, quæ non fit ex alia; & ſic falſum eſt dari circulum; quia datur ſtatus in principijs. Circularis autem demonſtratio reijcitur ab Ariſt. in 1. Poſteriorum cap. 3. ideo nos illam non admittimus, neque ex noſtra poſitione ſequitur; Admittit tamen Ariſt. regreſſum, qui valde differt

à de-

à demonſtratione circulari, vt oſtendimus in Philoſophia naturali in Theoremate de hac re. Præter cognitionem intellectiuam principiorum datur cognitio ſenſitiua per ſe euidens, & manifeſta, quæ non fit ex alia priori, ſed in ipſa datur ſtatus, vt oſtendimus.

81 Ad quartam conceditur humanam cognitionem ortum habere à ſenſu. Negatur autem à ſenſibus non haberi ſinceram veritatem. Ad probationem contra hoc reſpondetur. Id quod vni apparet dulce, etiam alteri apparere dulce, niſi ſenſus ſit indiſpoſitus: Quando autem ſenſus eſt indiſpoſitus, cognoſcitur ex actibus per ſe notis eiuſdē ſenſus, cum eſt ſanus, & non eſt indiſpoſitus: per ſe enim patet, vt experientia videmus, quando ſenſus eſt indiſpoſitus, & quādo eſt ſanus, vt diximus cap. præcedenti ad tertiam rationem Henrici. *Ad quartā.*

82 Ad quintam, quæ ſumitur ex ratione obiecti, reſpondetur falſum eſſe omnia ſenſibilia ſemper eſſe in cōtinuo motu. Naturæ enim, & eſſentiæ ſpecierum, & entium ſunt immutabiles, licèt indiuidua quo-ad accidentia ſint in continuo motu. Deinde dicimus, quod de ipſis rebus mutabilibus, dato quod ſint mutabiles in ſe, poteſt eſſe certitudo ſecundum id quod ſunt immutabiles: nam ſemper habent habitudinem aliquam immutabilem ad aliud, vt diximus, ſoluendo primam rationem Henrici cap. præcedenti. & ſic ratio hæc fundamentalis Accademicorum eſt nulla. *Ad quintā.*

83 Ad ſextam reſpondetur in maiori ſupponi vnum falſum, ſcilicet quod quis poſſit cognoſcere ideam, & ſpeciem rei, & non cognoſcere rem, & quidditatem ipſam; hoc enim eſt falſum: quia omnis noſtra cognitio eſt vel abſtractiua, vel intuitiua. Abſtractiua fit per ſpeciem rei abſentis; ſed intuitiua fit per ſpeciem rei præſentis, & immutantis ſenſum, & vtraque repræſentat obiectum ſicuti eſt, niſi ſit aliqua indiſpoſitio, vel in medio, vel in organo proximo, vel remoto: quia naturaliter cauſatur ab obiecto: vt ſpecies coloris albi cauſatur ab obiecto ipſo ſcilicet ab albedine, & ſic de alijs; ideo verè repræſentat obiectum: & ſic cognoſcens per ſpecies, cognoſcit verè quidditates rerum ſicuti ſunt. *Ad ſextam.*

84 Ad ſeptimam, quod eſt argumentum Memnonis 1. Poſteriorū cap. 1. & 9. Met. Reſpondetur Ariſt. illud ſoluere citato loco. Dicendum eſt ergo, eum, qui nouit aliquid, potuiſſe noſcere illud duplici modo; vno modo in vniuerſali, & in confuſo; alio modo in particulari, & diſtincto modo: Qui diſcit, nouit illud, quod diſcit, ſed non eo modo, quo diſcit, ſed alio modo: Nouerat illud in vniuerſali, & confuſo modo; dum autem adiſcit illud cognoſcit alio modo ſcilicet in particulari, & diſtinctè. Qui enim nouit principia prima per ſe nota, nouit concluſiones contentas in illis virtualiter confuſo modo, & in vni- *Ad ſeptimā.*

uersali, dum verò sub illis principijs vniuersalibus ponit minores propositiones notas, deducit conclusiones notas, quas prius in particulari sic ignorabat.

Quod discordia Philosophorũ de iudicatorio veritatis, & in alijs non debeat nobis nocere.

85 Argumentum verò sumptum ex discordia Philosophorum, qui neque in iudicatorio, neque in alijs principijs per se notis conueniunt, nullius est momenti; & Arist. 4. Met. tex. 19. illud optimè soluit. Nam, inquit, Philosophi illi, qui negabant iudicatorium verum dari, & negabant principia, & actus per se notos, & similia, erant in duplici discrimine. Quidam enim hæc negabant ex ignorantia nimirum, quia dubitationes, & rationes sophisticas contra hæc per se notas, adductas, & emergentes, nesciebant soluere; & hos, inquit Aristoteles rationibus, & doctrina curare est possibile. Alij verò in eas opiniones inciderunt ex pertinacia: quia sic opinari volunt scilicet nihil esse certum, nec per se euidens, solum ex proteruia, & cum his inquit Aristoteles vi, & verberibus, agendum est. Qui enim negat se videre, cum videt, oculis est priuandus, & tunc cognoscet an prius reuera videret; & quod videre, & non videre reuera non sunt idem, non autem apparere tantùm. Et certè quis non videt esse proteruiam, vel stultitiam asserere, quod homo sit in continuo motu quantum ad substantiam, & essentiam? si enim continuo mutaretur; certè si in principio vitæ est intellectiuus, rationalis, discursiuus, illinc ad diem, vel mensem non esset amplius intellectiuus, nec rationalis, sed irrationalis. Idem dicendum de sensitiua virtute; idem dicendum de alijs rebus: si enim lignum, metallum, & alia semper mutarentur, nõ permanerent eadem species rerum in mundo, quæ manent, sed semper essent aliæ, & aliæ. At videmus species rerum semper esse easdem, ergo stultum est, & proteruia dicere, quod semper mutentur quoad substantiam; & sic de alijs; quare hæc Accademicorum, & Scepticorum opinio est dimittenda valdè rationabiliter.

Opinio Henrici in se reijcitur à Scoto.

86 In 4. artic. illius quæstionis Scotus confutat opinionem Henrici in se. Prima ratio est hæc. Quæritur quid Henricus intelligat per veritatem puram, & sinceram. Vel enim intelligit veritatem infallibilem, quæ scilicet est absque deceptione, & dubitatione; & quo ad hanc in præcedentibus soluendo, & confutando rationes Henrici, & Accademicorum in contrarium hæc opinio est reiecta; & est ostensum illam ex puris viribus naturalibus posse haberi de multis. Vel intelligit Henricus per veritatem sinceram, veritatem quæ est passio entis; veritas autem, quæ est passio entis, est realis entitas ipsius rei, non fictitia; quomodo verum aurum distinguitur ab auricalco. Et de hac inquit Scotus, certum est etiam ipsam haberi posse naturaliter. Probat, quia naturaliter cognoscitur ens; ergo & passio eius: neque enim

enim ens cognosci potest verè, nisi eius passio cognoscatur. Quod si potest cognosci verum in concreto, potest etiam cognosci in abstracto in se, & non abstracto à subiecto, quia habet suam essentiam, & quidditatem distinctam à subiecto, & proinde illa potest per se cognosci in abstracto. Hoc autem negare non potest Henricus; qui refutauit opinionem Accademicorum, qui absolutè negabant dari scientiam entium. Vel tertiò, Henricus intelligit conformitatem ad exemplar creatum; Et tunc certum est dari hanc conformitatem, vt patet ex dictis supra. Si verò intelligit conformitatem ad exemplar diuinum, falsaq; est opinio Henrici, qua asserit, quod exemplar æternum est ratio cognoscendi sincerè, & purè entia in quantum est non cognitum. Dicebat enim quod per conformitatem ad exemplar æternum, non ad creatum innotescit sincera veritas. At hoc esse falsum ostendit Scotus; quia non potest cognosci conformitas rerum creatarum ad exemplar diuinum, nisi prius cognoscatur exemplar diuinum in se: quia conformitas est relatio inter rem creatam, & exemplar increatum; non potest autem cognosci relatio, nisi prius cognoscantur extrema inter quæ oritur. ergo exemplar increatum non potest esse ratio cognoscendi entia creata, nisi vt cognitum; quia non potest cognosci esse conformitatem inter entia creata, & illud exemplar, nisi prius cognoscatur exemplar in se esse tale, & tale, cui assimilentur, & conformentur res creatæ.

87 Secundò. Quidquid intelligit intellectus, modo confuso, potest intelligere etiam modo distincto, & per diffinitionem, inquirēdo diffinitionem illius per viam diuisionis, vt diximus supra ex Arist. 2. Posteriorum cap. 14. hæc autem cognitio diffinitiua etiam secundum Henricum, qui contra Accademicos sustinet dari scientiam veram, debet concedi; & communiter dicitur esse cognitio simplex perfectissima, quàm habeat intellectus. Ex hac autem perfectissima cognitione terminorum potest intellectus perfectissimè cognoscere complexiones & principia, quæ ex terminis habent euidentiam, & ex illis deducere conclusionem, quæ est vltimum complementum cognitionis intellectualis; ergo videtur, quod veritas alio modo habeatur, quā recurrendo ad exemplar increatum, & ad specialem influentiam, & illapsum in mentem, & sic vanum est confugere ad exemplar increatum, & ad illustrationem diuinam ad hoc vt habeatur veritas de rebus creatis in intellectu creato. 2. Ratio.

88 Tertiò. Aut lux æterna, quam ponit Henricus illustrare mentem creatam ad habendam sinceram veritatem, causat aliquid prius naturaliter actu ipso cognitionis, aut non. si sic. Aut ergò in obiecto, aut in intellectu. Non in obiecto: quia obiectum in quantum habet 3. Ratio.

esse in intellectu, non habet esse reale, sed intentionale; secundum autem illud esse intentionale non est capax alicuius accidentis realis. Si in intellectu; igitur lux increata non immutat intellectum ad cognoscendum sinceram veritatem nisi mediante effectu à se causato in intellectu creato. At hoc posito tunc hæc opinio Henrici non distat ab opinione communi Philosophorum, & Theologorum. Nam communis opinio quoque asserit, quod mens creata cognoscit veritatem sinceram in effectu lucis increatæ: ponit enim intellectum possibilem cognoscere eam in intellectu agente, qui est effectus quoque lucis increatæ; & est perfectior effectus, quàm esset illud lumen accidentale, quod ponitur causatum secundum Henricum. Si autem nihil causat ante actum, aut ergo sola lux increata causat actum, aut lux increata simul cum intellectu & obiecto. Si sola lux, ergo intellectus agens nullam habet operationem in cognitione sinceræ veritatis; quod est inconueniens. Quia ista operatio scilicet productio intellectionis est actio nobilissima intellectus nostri; ideo eam excludere ab intellectu nostro est valdè vilificare animam nostram. Vnde cum intellectus agens sit nobilissimus in anima nostra, proculdubio dicendum est cõcurrere aliquo modo ad producendum hanc operationem. Præterea ex Arist. 3. de Anima tex. 17. & 18. intellectus agens correspondet intellectui possibili in ratione actiui, sicut possibilis correspondet agenti in ratione passiui: quia intellectus agentis est omnia facere, & intellectus possibilis est omnia fieri. ergo quidquid recipit intellectus possibilis ad illud aliquo modo se habet actiuè intellectus agens; at illa operatio scilicet intellectio recipitur in intellectu possibili; ergo illa operatio actiuè aliquo modo ab intellectu agente producitur. Quod etiã hoc inconueniens nimirum, quod intellectus agens nullam habeat causalitatem in actu intellectionis sequatur ad opinionem Henrici; probat Scotus ex alio principio ab Henrico concesso. Nam Henricus in Summa art. 1. tenet quod agens vtens instrumento non potest habere actionem excedentem actionem instrumenti. Tunc sic; ergo si lux increata vtatur intellectu agente tanquam instrumento ad producendum actum intellectionis; sequitur, quod non possit causare actum intellectionis: quia intellectus agens, quod est instrumentum eius non potest illam producere; ergo sequitur, quod lux increata sola producat actum intelligendi; & quod intellectus agens, qui est perfectissimus in anima nostra non habeat huiusmodi actum: quod vt dictum est, est inconueniens maximum. Relinquitur ergo quod non sola lux increata, sed ipsa simul cum intellectu agente, & obiecto causet veritatem sinceram. Et tunc opinio Henrici coincidit cum opinione communi Philosophorum, & Theologorum; quia ipsi quoque asserunt lucem increa-

increatam, intellectum agentẽ, & obiectum cõcurrere ad causandum actum intellectionis; ponunt lucem increatam concurrere tanquam causam remotam; intellectum autem agentem, & obiectum tanquam causas proximas.

Explicatur opinio Scoti, & D. Augustini, quomodo sincerè veritates videantur in regulis æternis, & luce increata. Caput Octauum.

RESpondet ergo Scotus ad hanc quæstionem ex propria mente, sed est adeo difficilis, vt vix verus intellectus huius quæstionis videatur posse haberi: difficile enim est mirum in modum quomodo explicet nostrum intellectum videre sinceras veritates in luce increata idest in intellectu diuino; cum nos intellectum diuinum, nec res, seu obiecta secundaria in eo contenta videre possimus: breuiter tamen explicare enitemur ipsius mentem, & totam hanc materiam. Obseruãdum est ergo quod causa, propter quàm Scholastici Doctores Henricus, & Scotus tractant hanc quæstionem, sunt auctoritates, & propositiones quædam D. Augustini in suis diuersis operibus, sed maximè in libris de Trinitate, in quibus ait intellectum creatum videre certas veritates, & sinceras in regulis æternis, in luce increata, & similia. Nam lib. 15. de Trinitate cap. 27. inquit, *& tamen multa vera vidisti, non his oculis, quibus videntur corpora colorata, sed eis pro quibus orabat, qui dicebat, oculi mei videant æquitatem? Nempè ergo multa vidisti, eaque discreuisti ab illa luce, qua tibi lucente ea vidisti. Atolle oculos in ipsam lucem, & eos in ipsam fige si potes: sic enim videbis quid distet natiuitas verbi Dei à processione doni.* & lib. 14. cap. 15. inquit. *Nam hinc est, quod etiam impij cogitant æternitatem, & multa rectè reprehendunt, rectaque laudant in hominum moribus, quibus ea tandem regulis iudicant, nisi in quibus vident, quemadmodum quisque viuere debeat, etiamsi nec ipsi eodem modo viuant? vbi eas vident?* & infra. *Vbinam sunt istæ regulæ scriptæ, vbi quid sit iustum, & iniustum agnoscit, vbi cernit habendum, quod ipse non habet? Vbi ergo scriptę sunt nisi in libro illius lucis, quæ veritas dicitur. Vnde eis lex iusta describitur, & in cor hominis qui operatur iustitiam, non migrando, sed tanquã imprimendo transfertur, sicut imago ex anulo, & in terram transit, & anulum non relinquit?* & lib. 12. de Trinitate cap. 14. ait, quod paucorum est peruenire mentis acie ad rationes intelligibiles. Hæc eius verba sunt. *Non autem solum rerum sensibilium in locis positarum, siue spatijs localibus manent intelligibiles, incorporalesque rationes, verum etiam motionum in temporalibus transeuntium sine temporali transitu; stant etiam ipsæ vtique intelligibiles non sensibiles, ad quas mentis acie peruenire paucorũ est.* & lib. 83.

Quã sit difficilis Scotus in hac materia.

Causa ꝓpter quã Scolastici tractant hanc quæstionem.

q.q.46.ait, *nõ nisi puræ animæ ad eas pertingũt.* inquit enim. *sunt nanque ideę principales formæ quædã vel rõnes rerũ stabiles, atque incõmutabiles,* & infra. *Anima verò negatur eas intueri posse, nisi rationalis ea sui parte, qua excellit, idest ipsa mente, atque ratione, quasi quadam facie, vel oculo suo interiori, atque intelligibili. & ea quidem ipsa anima rationalis, non qualibet, sed quæ sancta, & pura fuerit.* Hæc & similia habet D. Augustinus in suis operibus, ex quibus clarè colligitur Diuum Augustinum velle, quod mens nostra quasdam sinceras veritates percipere possit, & percipiat in luce increata, & in regulis æternis. Propter hoc Scotus inquit necessarium esse concedere veritates infallibiles videri in regulis æternis. Tota difficultas est in declarando quomodo intelligantur hæc dicta Diui Augustini, & quid velit per istas locutiones significare.

Punctus difficultatis.

90 Inquit ergo Scotus non esse imaginandum, quod D. Augustinus voluerit dicere, quod cum intellectus noster intelligit aliquam sincerã veritatem, hoc fiat, quia essentia diuina illabatur speciali illapsu in animam nostram ad modum exemplaris, & illuminet, ac perficiat exemplar creatum, seu speciem, vel phantasma nostrum creatum, & faciat sic eum veritatem sinceram repræsentare, vt dicebat Henricus. Quia inquit Scotus, si hæc specialis illustratio phantasmatis creati, ac iste illapsus specialis esset necessarius ad habendam sinceram veritatem, sequeretur, quod hæc illustratio magis fieri deberet in cognitione veritatum contingentium, quàm necessariarum, quia istæ minorem connexionem cum extremis habent, & difficilius creduntur. tamen D. Augustinus videtur velle, quod sinceræ veritates, quę videntur in regulis æternis sint solum veritates necessariæ. Nam lib. 4. de Trinitate cap. 15. loquens de Philosophis infidelibus, quos, ait, sinceras aliquas veritates nouisse, vult illas fuisse de rebus necessarijs, non autem de contingentibus, ait enim. *Hinc enim purgationem sibi isti virtute propria pollicentur, quia nonnulli eorum potuerunt aciem mentis vltra omnem creaturam transmittere, & lucem incommutabilis veritatis quantulacunque parte contingere; quod Christianos multos ex sola fide interim viuentes nondum potuisse derident.* Hic concedit Philosophos aliquas veritates necessarias cognouisse in luce æterna. At subiungit deinde paulò infra, quod licèt cognouerint necessaria aliqua, non potuerunt cognoscere in illis regulis æternis contingentia. Habet enim sic. *Nunquid enim quia verissimè disputant, & documentis certissimis persuadent, æternis rationibus omnia temporalia fieri, propterea potuerunt in ipsis rationibus perspicere, vel ex ipsis colligere quot sint animalium genera; quæ semina singulorum in exordijs; qui modus in incrementis, &c. Non ne omnia ista, non per illam incommutabilem sapientiam, sed per locorum, ac*

Philosophi quasdam sinceras veritates nouerũt.

tempo-

temporum hystoriam quasiuerunt, & ab alijs experta, atque conscripta crediderunt? & lib.9.cap.6.inquit. *neque enim oculis corporeis multas mentes videndo per similitudinem colligimus generalem, vel specialem humanę mentis notitiam, sed intuemur inuiolabilem veritatē, ex qua perfectè quantum possumus diffiniamus, non qualis sit vniuscuiusque hominis mens, sed qualis esse sempiternis rationibus debeat.* Quasi dicat: contingentia non videntur ibi, sed necessaria.

91 Vult ergo Scotus, quod mens D. Augustini fuerit, nos quidem videre sinceras veritates in regulis æternis, tanquam in obiecto illas sinceras veritates repræsentante nostro intellectui. Pro cuius intelligentia obseruandum est primò, quod regulæ æternæ, & lux increata nihil aliud sunt nisi ideæ, seu obiecta secundaria, & res intelligibiles in intellectu diuino; omnia enim illa obiecta secundaria producta in esse cognito per diuinum intellectum sunt actu intelligibilia, & apertè, & euidenter continent suas complexiones necessarias; quæ sunt veritates de se relucentes in eis, ita quod intellectus intelligens illa obiecta, & virtute eorum intelligens necessarias veritates de eis, videt in illis tanquam in obiecto, & regulis æternis veritates ipsas relucentes in eis: illæ enim complexiones dicuntur veritates, quia sunt conformes apprehensioni intellectus diuini; illas enim cognoscit eo modo quo sunt. Dicuntur etiam lux, quia sunt manifestatiuæ: (omnis enim propositio est manifestatiua illius rei, cuius est) dicuntur æternæ, & immutabiles, seu necessę esse, quia sunt in intellectu diuino, qui est immutabilis; non sunt tamen æternæ simpliciter, sed solum secundū quid; quia æternitas est conditio existentiæ realis: illæ autem regulæ, & veritates non habent esse realis existentiæ formaliter consideratæ; seu vt sunt rationes, & ideæ rerum: sed solum esse rationis: quia formaliter sunt entia rationis producta ab intellectu; & quantum ad realitatem existentiæ nullam aliam habent, nisi esse reale diuinæ essentiæ. vt primo sent.dist.35.diximus. *Modus dicendi Scoti.*

92 Obseruandum est secundò, quod dicuntur etiam scriptæ in libro lucis æternæ, quia continentur in intellectu diuino veluti in libro; licèt enim intellectus diuinus non videatur; tamen veritates in eo scriptæ videntur. Possunt ergo dici videri istæ veritates in intellectu diuino, quatenus ille has veritates continet. *Secundum notabile.*

Obseruandum est tertiò, quod veritates illæ, seu regulæ, & obiecta secundaria non possunt mouere intellectum nostrum, quia habent esse secundum quid tantum; operatio autem verè realis non competit alicui enti habenti esse tantum secundum quid virtute sua. sed si aliquo modo competit ei, hoc oportet esse virtute alicuius, cui competit esse simpliciter. Igitur istis obiectis secundarijs non competit mouere *Tertium notabile.*

intel-

intellectum nostrũ præcisè, nisi in virtute esse intellectus diuini, quod est esse simpliciter, & per quod ista haberet esse secundum quid. cum ergo intellectus diuinus sit causa proxima, cuius virtute obiecta illa secundaria mouent intellectum nostrum creatum, potest dici, quod illæ veritates videntur in luce increata idest in intellectu diuino tanquam in causa, virtute cuius ea intelligimus.

Quomodo intellectus noster eleuetur ad cognoscendum veritates sinceras in regulis æternis.

93 Sed est difficultas, quomodo intellectus noster eleuatur, & illustratur ad hoc, vt veritates istas sinceras in regulis ęternis percipiat? neque enim videmus intellectum diuinum, neque obiecta illa secundaria in mente diuina; quomodo ergo has sinceras veritates intuemur in luce increata? Respondet Scotus littera S, & T, quod hæc illustratio, & eleuatio fit non per specialem illapsum, vt dicebat Henricus, sed per influentiam generalem Dei, seu intellectus diuini coassistentis his terminis, & obiectis à se productis, vt cum apprehenduntur ab intellectu creato pariant in illo veritatem illam necessariam, & euidentem, quæ est veritas sincera. Vnde subiungit Scotus cum D. Augustino lib. 63. q.q. 46. quod non nisi puræ animæ ad illas pertingunt. Hæc autem puritas est quod eleuetur intellectus ad considerandum veritates vt relucent in se, non autem tantùm vt relucent in phantasmate. Vnde est obseruandum, quod species, & phantasmata sensibilia non repræsentant res ipsas distinctè, sed confusè scilicet cum accidentibus, vt quantitate, qualitate, &c. & sicut phantasma confusè repræsentat, sic multi confusè apprehendunt illud ens per accidens; veritates autem puras non percipiunt: quia illæ sunt præcisè tales ex propria ratione terminorum; in quantũ illi termini abstrahuntur ab omnibus per accidens coniunctis cum eis. Non enim hæc propositio, omne totum est maius sua parte, primò vera est, vt totum est in lapide, vel ligno, sed vt totum abstrahitur ab omnibus, quibus coniungitur per accidens; & ideo intellectus, qui nunquam intelligit totalitatem nisi in conceptu per accidens, puta, in totalitate lapidis, vel ligni, nunquam intelligit sinceram veritatem huius principij: quia nunquam intelligit pręcisam rationem huius termini, per quam est veritas; ideo illi solum pertingunt ad veritates puras, qui eleuantur & abstrahuntur à sensibilibus, & feruntur in obiecta, vt sunt termini puri, & simplices, sicuti in mente diuina, & regulis æternis habent esse? Isti enim sunt puri, & veritates sinceras, de quibus D. Augustinus loquitur, intelligunt in regulis æternis; & secernuntur ab alijs, qui sic non eleuantur, non per illustrationem specialem, vt volebat Henricus; sed per generalem influentiam, & per meliora naturalia: quia habent intellectum magis abstrahentem, & perspicatiorem; vel propter maiorem inquisitionem per quam ęque ingeniosus peruenit ad cognoscendum illas

illas quidditates, quas alius non inquirens non cognoscit. Et hoc est quod ait D. Augustinus 9. de Trinit.cap.6. de vidente in monte, & vidente inferius in aere caliginoso; Qui enim est in monte videt inferius aerem nubilosum, & superius aerem sincerum. Ille, qui intelligit se tantum per conceptus per accidens, est similis ei, qui est in valle, qui cum sit circundatus aere nubiloso, non videt aerem nisi nubilosum: sed qui separat quidditates intelligendo præcisè eas in conceptu per se est similis ei, qui est in monte, qui videt clarè, & aerem sincerum. Et iste dicitur videre veritatem illam sinceram in virtute intellectus increati, quæ est lux ęterna: quia dum sic se eleuat, Deus influentia generali coassistit illis terminis, ex quo illos produxit, vt causent veritatem sinceram, quam necessariò in se continent.

94 Hinc patet quid dicere velit Scotus, cum in principio solutionis quæstionis ait, quod oportet cōcedere veritates infallibiles cognosci in regulis ęternis, & qđ potest *ly, in, accipi obiectiuè quatuor modis.* *Declaratur textus Scoti.* Vel sicut in obiecto proximo. Vel sicut in continente obiectum proximum. Vel sicut in eo virtute cuius obiectum proximum mouet. Vel sicut in obiecto remoto. Nam est, ac si dicat, cum dicimus veritates sinceras videri in regulis æternis seu in luce increata: hoc potest intelligi quatuor modis. Vel quod has veritates sinceras intelligamus in ipsis obiectis secundarijs intellectus diuini, tanquam in obiecto proximo. Vel quod intelligamus illas in intellectu diuino continente illa obiecta secundaria. Et his duobus modis falsum est nos intelligere veritates sinceras in luce æterna; quia nullo horum modorum illa obiecta secundaria mouere possunt intellectum nostrum. Tertio modo potest intelligi, quod intelligamus sinceras veritates in luce increata, apprehendendo terminos illos, & obiecta secundaria in se abstrahendo à sensibilibus, & apprehendendo ea in se denudata ab accidentibus, quibus inuoluuntur, & apprehēdendo veritates illorum virtute intellectus diuini, influentia generali illis terminis assistētis ad causandum cognitionem complexionis, & veritatis illorum inter se, & hoc modo verum est intellectum nostrum apprehendere sinceras veritates in luce increata. Lux enim increata scilicet intellectus diuinus influentia generali assistit his terminis significantibus obiecta illa secundaria à se producta ad causandum in intellectu nostro veritates necessarias, quas continent in se necessariò.

95 Quartò, modus est vt in obiecto remoto. Et hoc modo quoque concedit Scotus posse dici, nos cognoscere sinceras veritates in luce increata. Vbi pro intelligentia obseruandum est, quod lux increata, siue intellectus diuinus est primum principium entium speculabilium, & vltimus finis rerum practicarum; ideo principia cogno-

scendi

ſcendi veritates, tàm in ſpeculabilibus, quàm in practicis, quæ ſummũtur à luce increata ideſt ab ipſo Deo, quæ reuelata ſunt in ſacra ſcriptura ſunt magis pura, & magis certa. Principia verò cognoſcendi veritates in ſpeculatiuis, & practicis deſumpta ex cognitione principiorum in proprio genere ſunt minus certa, & minus pura; ideo cognitio pendens ex principijs cognitis in proprio genere eſt minus perfecta, & minus ſincera cognitione deducta ex principijs ſumptis ex luce increata. Hac ergo ratione lux increata dicitur obiectum remotum, in quo ſincera veritas cognoſcitur à nobis. Nam intuendo lucem æternam, quæ eſt Deus ipſe, & eſt obiectum noſtræ cognitionis Theologicè venimus in cognitionem omnium rerum eo modo quo ordinatæ, & factæ ſunt à Deo, quæ eſt cognitio Theologica, (Theologia enim eſt de omnibus per attributionem ad Deum, vt ad ſubiectũ, vt in prologo quæſt. de ſubiecto, & de practica diximus) & ſic cognitio, quæ habetur de omnibus entibus, quæ deducitur ex principijs reuelatis à Deo, eſt eminentior, & certior, quàm cognitio alia quæcunque deducta ex principijs notis in proprio genere, & lumine naturali. Vnde cognoſcere triangulum habere tres angulos, vt eſt quædam participatio Dei, & habens talem ordinem in vniuerſo, quod quaſi exprimit perfectionem Dei, eſt nobiliori modo cognoſcere triangulum habere tres, quàm per rationem trianguli. Item cognoſcere quod temperatè eſt viuendum propter beatitudinem vltimam conſequendam, quæ eſt attingendo eſſentiam Dei in ſe, eſt perfectiùs cognoſcere iſtud cognoſcibile practicum, quàm cognoſcere illud per principium aliquod in genere moris, puta per hoc; honeſte eſt viuendum. Hoc ergo quarto modo cõcedit Scotus nos cognoſcere veritates ſinceras in luce increata ſcilicet quatenus à luce increata habemus prima principia cognoſcendi omnes res ſpeculatiuas, & practicas ſecundum eam rationem veram, ſecundum quam creatæ ſunt à Deo. Ab ipſo enim Deo ſolum ſincerè habemus quid res ipſæ creatæ ſint, & quis ſit finis verus earum.

Intellectus Diui Auguſtini.

96 Et de hoc modo intellexit D. Auguſtinus lib. 15. de Trinitate cap. 27. quando alloquens ſeipſum, dixit. *Nempe ergo multa vera vidiſti, eaque diſcreuiſti ab illa luce, qua tibi lucente videnti: Attolle oculos ad ipſam lucẽ, & eos in eam fige, ſi potes; ſic enim videbis quid diſtet natiuitas verbi Dei à proceſſione doni Dei.* Et paulò poſt. *Hæc, & alia ſimiliter certa oculis tuis interioribus lux iſta monſtrauit: quæ igitur eſt cauſa, cur acie fixa ipſam videre non poſſis? niſi vtique infirmitas,* &c. Ex his patet qualiter duobus vltimis modis aſſignatis à Scoto de videndo ſinceras veritates in regulis æternis, vt in obiecto, verificatur intellectum noſtrum videre ſinceras veritates in luce increata. Et hæc ſatis de

difficili

difficili intellectu huius quæstionis, & auctoritatum D. Augustini in hac materia, quæ omnes altero horum modorum intelliguntur, vt est videre illas perpendendo. Quàm à scopo aberrent nostri Expositores Scoti, Lychetus, Tattaretus, & alij, qui hanc nostram expositionẽ huius attentè legerit, videre poterit; & sic conijciet quantum illis in doctrina vera Scoti sit fidendum.

Dicta in hac disputatione applicantur ad propositum, & ostenditur ad lucem increatam ad habendam veram intelligentiam rerum esse recurrendum: atque ijs quæ ipsa docet de Deo, de Angelis, de Dæmonibus, & anima rationali, & aliis rebus esse firmiter inhærendum propter ambiguitatem doctrinæ Philosophorum, & contra Auerroem, & Auicẽnam, fides Christiana defenditur. Caput Nonum.

HAbemus ergo ex anteacta disputatione, non quidem nullius rei dari scientiam, ascensum semper esse cohibendum, & cum perplexione in omni cognitione semper esse hęsitandum; hæc enim vana, ne dicam stolida opinio Accademicorum quàm sit obijcienda vidimus; sed veritates aliquas dari certas, & omninò infallibiles; Verùm illas esse admodum paucas, & præsertim de rebus altissimis, & quarũ cognitio est apprimè necessaria: immo quod summa est, veritates sinceras in æternis regulis conspici, & ab eo, qui vera lux est intellectus, in nobis causari, & produci. Quare ad hanc lucem, quæ in diuina reuelatione facta per Christum Dominum mirificè splendet, intendendum est, relicto lumine Philosophico in suis terminis; & quæ ipsi, veluti noctuæ respectu veritatum æternarum, vt dicebat Aristot. 2. Met. tex. 1. apprehendere non potuerunt, nos illustratione fidei docti, ne despiciamus, sed demum fateamur fidem perficere naturam, eamque euehere ad illam rerum cognitionem veram, & certam, ad quam ipsa per seipsam peruenire non poterat.

98 At cum ad fidem, cum ad reuelationem audiunt in cognoscendis rebus esse confugiendum miseri homines strepunt, qui, vt dicebat Mirandulanus Aristotelicos, vel Philosophos, quàm Christianos esse malunt. Sed ostendamus rationabilius ascẽsum præbendum esse propositionibus reuelatis in fide Christianorum, quam assertionibus Philosophorum: fateor quidem conclusiones ex principijs immediatis, immediatè deductas esse euidentiores; quia nomẽ scientia merentur. At cum istæ paucissimæ sint, & aliæ quamplures, quæ integrant habitus scientiarum, potius probabilibus, immo opinabilibus (vt veriùs dicam) principijs initantur, vnde tot disputationes inter Philosophos sunt, dico rationabilius esse assentire assertionibus reuelatis in fide Chri-

Querimonia Aduersantium Philosophorum.

Rationabilius aßentire propositionibus reuelatis ĩ fide christiana, quàm aßertionibus Philosophorum.

Christiana; quamuis de illis scientiam habere non possimus; quàm in assertis Philosophorum prædictis, quasi dementati conquiescere omninò. His temporibus celebrior est Philosophia Arist. quamuis non sic semper; quamdiù enim steterunt Athenæ, stetit Accademia, Platonica secta, eademque multiplex, steterunt, & in suo porticu Stoici, & quamplurimæ aliæ Philosophorum sectæ; Quamdiù Romanum Imperium mansit in Vrbe Roma; Plato multum excultus; Stoici magnoperè celebrati fuerunt; Pirrhonij plurimum potuerunt fidem faciunt Ciceronis, & aliorum virorum doctissimorum lucubrationes, quibus se magis coluisse Accademicos, excepto Platone, & Stoicos, quàm Peripateticos conspicitur cum sępissimè illorum, rarò Aristotelis mentionem faciant. Temporibùs Neronis magnos progressus fecit in Stoicis Epictetus apud Græcos; apud Latinos Śeneca; Multis post Aristotelem sæculis nati sunt Sextus Pirrhonius, Hierocles Pithagoricus, Numenius, & alij; Iamblicus, qui de secta Pitagorica extitit; quamuis & Aristotelis, & Platonis interpres, quatuor de ipsa Pithagoræ secta libros scripsit; Plotinus tot de Platonicis Æneadas edidit; Proclus, Hermias, Alcinores, Albinus, & alij de doctrina Platonica discenda multa memoriæ prodiderunt; etiam postquam fama doctrinæ Aristotelis percelebris fuit in omni regione latina. Multum gloriæ tribuit Aristoteli Alexander Aphrodiseus; sed multum quoque minuit illam Galenus Medicus vir eiusdem sæculi. Postquam autem Athenis humanæ sapientiæ domicilium corruit, & Roma in prędam Barbaris sepè numero data fuit, migrarunt ad Arabes, & Mauros Gręci aliquot Philosophorum libri, & Aristotelis maximè, sed non in lingua Latina. Quo factum est, vt Alpharabius, Auerroes, Auicenna in Philosophia Arist. excelluerint, existimantes eam solum veritatem è tenebris eruere. Ab Auerroe multum incrementum accepit ad hæc vsque tempora, vt Comentatoris nomen obtinuerit. Inde à Latinis Parisiensibus maximè atque Theologicis, Scholasticis, qui multa ex Arist. diuinis litteris non repugnantia, tanquam ex rimatore naturæ accomodarunt ad facilius explicanda mysteria Theologica. Si ergo quàmplurima Arist. dogmata atque ea præcipuè in quibus excelluisse videtur, Aristotelem nutaræ ostendemus, non erit difficilè creditu ad Religionis doctrinam esse confugiendum non cuiuscunque, sed illius quàm certissimam esse constabit.

Philosophia Arist. his temporibus celebrior, sed nō sic semper.

Progressus varius doctrinæ Philosophicæ.

99. Aristotelis ergo dogmata præcipua percurramus, non singula confutando; opus enim integrum, & non exiguum requireret; sed ex eius confessione, doctrinæ suæ imbecillitatem, & insufficientiam accipiamus. Excelluit Arist. in Ethicis. Attamen ipsemet fatetur probabilem quidem illam, nec ad certam & exactam rationis normam exigen-

Doctrinæ suę imbecillitatē fatetur Aristoteles. Lib. 3. Ethicorū cap. 3.

exigendam esse, quoniam id rei natura, quam tractat non patiatur. Quasi id prius ipse monuerit, quod præstare non posse se nouerat. *Dicetur autem satis si declarabitur perinde atque subiecta materia postulat, ipsum enim exactum non est in omnibus simili modo rationibus flagitandum*, inquit ipse lib. 1. Ethicorum cap. 3. In Logica, pręcipuè in demonstratione conficienda primum locum inter omnes obtinere est inconfesso apud omnes. Vnde per Antonomasiam organum Aristotelis inscribitur; tamen in principio primi libri Post. cap. 2. diffinitionem scire, quæ est basis, super quam tota constructio demonstrationis fundatur, ex aliorum opinionibus, & consensu, tàm sapientum, quàm ignorantum confirmat; apertè proferens ea verba: *nam non scientes, & scientes opinantur sic se habere*. Et construens ipsam demonstrationem inquit, eam debere constare ex principijs primis, veris &c. tamen inferius distinguit hæc principia in dignitates, & suppositiones: & suppositiones dicit esse quasdam propositiones, quas oportet addiscentem in limine cuiuscunque scientiæ supponere, & credere. Adeò quod ipsemet Aristot. recurrit ad fidem in tradenda ipsamet scientia. Ex quo fit scientiam non omninò excludere fidem, secundum ipsuminet Aristotelem. 1. Post. c. 2.

100 Deinde eodem 1. Post. tex. 70. & inde, inquit, Principia cuiuscunque scientiæ non posse probari neque in illa scientia, quia esset processus in infinitum, neque in aliena, quia conclusio est ex proprijs principijs. Vnde concludit tex. 72. difficile admodum esse conficere demonstrationem perfectam, quia difficile est inuenire principia, quæ habeant omnes conditiones requisitas, & sint propria: Vnde cum aliqua conditio aderit, vt puta quod propositio sit vera, putabimus illam esse aptum principium ad deducendam aliquam conclusionem, & tamen decipiemur; quia non addesunt aliæ conditiones: Verba Aristotelis sunt ista ad verbum ex ipso relata. *Difficile autem est nosse, si ex vniuscuiusque principijs scimus, aut non, quod quidem est scire: opinamur autem hoc, si habeamus ex veris aliquibus syllogismum, & primis scire, sed hoc non est, sed congenea oportet esse primis.* Tex. 70. 1. Post.

101 Quòd si dicas recurrendum esse ad Met. vt ipsemet dicit eodem primo tex. 74. atque dignitates ipsas, quæ per se notæ sunt esse principia demonstrationis. Contra, ipsemet Arist. reclamat tex. illo 70. & 71. quia non vult principia communia esse apta ad demonstrationem; dignitates, & maximè per se notæ sunt communia omnibus scientijs: Sunt enim dignitates Metaphisicales: Met. autem est scientia communis, & vniuersalis: Aristoteles autem vult, quod principia demonstrationis sint propria. Quod autem spectat ad tex. 74. Arist. ipse se declarat dicens, quod dignitates, & principia illa Metaphisi-

calia

calia sunt vtilia quidem, quia possunt scientijs particularibus applicari, & sic ipse scientificus particularis potest sua principia probare per Metaphysicam; sed semper restat illa obiectio, quod cum demonstratio debeat esse ex proprijs, & illæ dignitates sint principia communissima, erit semper magnum dubium an concludant: & quod non erremus, sicut errauit Brilo in demonstratione quadraturæ circuli, quia arguebat ex principijs communibus, vt ipse Arist. fatetur.

102 Adde quod ipsemet Arist. non multum fidit ipsi Metaphysicæ, quam tamen sapiētiam, primam Philosophiam, & dominam aliarum scientiarum appellat. Vnde in principio 2. Met. apertè imbecillitatem sapientiæ humanæ confitetur, & tacitè eos redarguit qui in illa omninò, & vltimatè sistunt. Hæc eius verba sunt. *Speculatio de veritate partim difficilis, partim facilis est, signum autem quod neque satis eam aliquis consequitur, neque aberrant omnes ab ea, sed quisque aliquid de natura dicit, & singuli quidem nil, aut parum ei addunt, ex omnibus verò collectis aliqua magnitudo fit; quare ita se habere videtur, vt in prouerbio dicimus, quis aberrabit in ianua? hoc modo profectò facilis esset totum autē, & partem habere non posse hoc eius difficultatem ostendit, &c.* clarè ergo dicit Arist. quod speculatio de veritate est facilis, quia nemo est qui aliquid de illa non attingat; at est difficilis; quia totam veritatem, immo partem illius assequi non est possibile.

Lib. 2. Met. tex. 1.

Imbecillitatem Met. cōfitetur Arist.

103 In 1. Physic. diligentissime laborat vt certam scientiam tradat de principijs rerum naturalium; nihilominus postquam probauit rationibus efficacioribus quibus potuit suam opinionem, videns difficultatem, & incertitudinem suarum rationum adductarum illucusque, procedit ad alias rationes, quasi illæ non sufficiant, & habet hæc verba tex. 57. *Quod igitur neque vnum sit elementum, neque plura duobus, vel tribus manifestum est. Horum autem vtrum quemadmodum diximus dubitationem habet multam.* Et deinde ex alio principio idem ostendere aggreditur; Et eodem lib. tex. 82. loquens de materia, quā primum principium omnium generabilium constituerat, quasi non perfectè cognoscens an sit ingenerabilis, & incorruptibilis, vel è conuerso, habet illa verba: *corrumpitur autem, & fit, est quidem vt sic, est autem, vt non,* ecce quomodo perplexus sit. Sed quod maximè ostendit incertitudinem doctrinæ Aristot. de principijs rerum naturalium est quod eodem primo Physicorum text. vltimo transmittit considerationem exactam de principio formali in primam Philosophiam, quæ est Metaphysica; habet enim hæc verba. *De principio autem secundum formam, vtrum vnum an plura, & quot, aut quę sunt cum diligentia primæ Philosophię opus est determinare: Quapropter in illud tempus reponatur.* Et tamen deinde vt supra nunc vidimus in principio

In Philosophia naturali quàm dubius Arist.

secundi

ſecundi lib. Met. quàm dubia, & incerta ſit ipſàmet prima Philoſophia apertè confeſſus eſt.

104 In Metheorologicis cum ea de quibus acturus eſſet præfaretur, & omnia ferè enumeraſſet, ſcribit hæc verba cap. 1. *In quibus hæc quidem dubitamus, hæc autem attingimus quodammodo*. Sexto de natura animalium habet illud. *Verum nos hæc ita exponimus, vt magna ex parte res euenit*. *Dubitatio in Metherologicis.*

105 De anima autem, quæ eſt præſtantiſſima inter omnes res naturales acturus in Prohemio quàm difficilis cognitionis ſit apertè confitetur, dum tex. 4. profert illa verba. *Omniquaque autē, & omninò difficillimorum eſt accipere aliquam fidem de ipſa*, nimirum anima. Et proſequitur explicare. Vnde oriatur hæc maxima difficultas, aſſerens illam prouenire præſertim ex duabus radicibus; quarũ prima eſt, quia ante omnia eſt inueſtiganda natura, & quidditas, ſeu eſſentia ipſius animæ. Hoc autem eſſe quàm difficile probat ex eo, quia in vniuerſali eſt valdè difficilè vniuſcuiuſque rei quidditatem, & naturam indagare propriam: quæ oritur ex alia difficultate maiori, quæ eſt, quia ignoratur methodus naturas, & eſſentias rerum inueſtigãdi. Eſt enim dubium an ſit vna vel plures, & ſi vna, quænam illa ſit, & ſi ſint plures multò difficilius erit inueſtigare, quæ, & quot illæ ſint. Secunda radix difficultatis ſcientiæ de anima eſt circa inueſtigationem generis animæ, & differentiarum ipſius: in cognitione enim vniuſcuiuſque rei propria principia, & paſſiones illius ſunt inueſtiganda: Circa autem principia partes, & paſſiones animæ atque earum effectus adhuc ſunt maximè difficultates; ita quod tota doctrina de anima eſt plena dubijs: Cum enim eſſentia, partes, ſeu ſpecies, & proprietates animæ ſint dubiæ, ſequitur totam reliquam doctrinam, quæ ex his principijs pendet, eſſe valdè dubiã. Quare ſi doctrina de anima, quàm in 1. tex. dixit eſſe honorabiliorem omnibus alijs doctrinis propter eius certitudinem, eſt ita anceps, quomodo poterimus committere noſmetipſos doctrinæ Ariſt. tanquam certę, & omninò indubitatæ? *Dubitatio de natura animalium.*

106 Adde quod Ariſt. ſępius in aſſerendis ſuis aſſertionibus vtitur particulis illis dubitatiuis, fortè, quaſi, & id genus; & ſua placita non erubeſcit confirmare aliorum auctoritates, vt patet 12. Met. in enumeratione orbium cœleſtium: Citat enim etiam ſępiſſimè Poetas Tragicos, Liricos, & ipſum Homerum, cuius carmine de rebus altiſſimis concludit librum 12. Met.

107 Demum, vt reliqua omittam illud quod habet 2. Met. tex. 1. ſatis ſuperque euidens teſtimonium eſt inſufficientiæ doctrinæ Ariſt. circa res diuinas, quarum cognitio debet nobis quàm maximè curæ eſſe, dum inquit. *Cum verò difficultas duobus modis ſit, fortaſſis cauſa* 2. Met. tex. 1 *Dubia eſt doctrina Ariſt in rebus altiſſimis.*

O *eius,*

eius, non rebus, sed nobis ipsis inest: Quemadmodum enim vespertilionum oculi ad lumen diei se habent; ita, & intellectus animæ nostræ ad ea quæ manifestissima omnium sunt. & lib. 1. de partibus animalium cap. 5. inquit. *Sed partem illam æternã, & proinde nobilem ac diuinam minus contemplari propterea possumus, quod admodum pauca illius modo sensui patent, quorum beneficio, tum de ea ipsa parte diuina, tum de ijs, quæ nosse cupimus, facultas nobis cogitandi indagandique suppeditatur;* & paulò infra. *Res namque illas superiores, tametsi leuiter attingere possumus ob eius cognoscendi generis excellentiam amplius oblectamur, quàm cum hæc nobis iuncta omnia tenemus.* Ex his enim omnibus nos certos reddit rerum cognoscendarum, præsertim diuinarum, & quæ magis cognoscenda sunt minimam partem ipsum attigisse, atque illam non nisi cũ maxima dubitatione. Nemo ergo ita doctrinam Arist. debet euehere, vt illam perfectam, & omni gradu absolutam & certam existimet.

Lib. 1. d par tib. animal. cap. 5.

Defenditur Religio Christiana cõtra Auerroem.

108 Verùm breuiter (vt ratione etiam aliquid differamus) ponderemus vnum præcipuum dogma Aristotelicum, quod Auerroes 11. Met. tex. 18. in illa digressione tueri nititur (licèt difficilè esse maximè fateatur) contra legem Christianam & Hebraicam, nimirum omnem productionem substantialem rerum esse generationem, nullam verò dari creationem. Hoc enim dogma fundatur in illa propositione ex nihilo nihil fit, & ideo requiri subiectam materiam, ex qua agẽs educat formam, quæ in materia latitabat, seu erat in potentia, & reducatur ad actum. Sed quæso quomodo Arist. probat illam propositionem, Ex nihilo nihil fit, certè 1. Physicorum tex. 75. & inde, nõ alio medio, quàm auctoritate Antiquorum, qui existimantes veram esse hanc propositionem, negauerunt dari generationem. Arist. autem ipse distinxit concedendo generationem simpliciter ex non ente non dari, sed ex ente in potentia dari, vt notum est inspicientibus illos textus. Hoc ergo principium, quod est principale fundamentum in Philosophia Arist. & aliorum naturaliter loquentium, Ex nihilo nihil fit, fundatur in opinione hominum, non in aliqua ratione. Vides hìc quã debilia sint principia Philosophiæ. At hoc principium esse falsum, & proinde dari posse creationem in tempore multò rationabiliori principio ostendunt Theologi. Vnde Scotus in 2. sent. dist. 1. q. 2. hoc principium philosophicum esse falsum; & dari creationem absolutè, & etiam in tempore facilè probat, & quidem quod absolutè detur sic. Datur vnum primum efficiens qui est Deus 12. Met. *Entia nolunt malè disponi. Vnus ergo Princeps.* At aliquis non potest esse primum efficiens, nisi immediatè aliquid efficiat. Patet hæc propositio; quia si non posset agere nisi mediante alio non esset primum efficiens, sed haberet consortem, & sic non esset primũ. Necesse est etiam illud quod

Scoti ratio quod creatio absolutè detur.

immediatè producitur à primo efficiente nullo medio subiecto efficiatur: quia tunc non efficeret immediatè, sed mediatè, scilicet mediante materia subiecta & sic non esset primum efficiens, quia de ratione primi efficiẽtis est, quod sine vllo medio primo agat, & efficiat: si enim egeat aliquo subiecto præuio, iam non erit prima causa, sed secunda, & imperfecta, & pendens ab alio in sua actione quæ omnia repugnant causalitati primæ. Præterea subiectum illud, quo mediante ageret, primum agens in prima actione vel esset incausatum, vel causatum. Primum dici non potest, quia esset transmutabile, siquidem ex illo tanquam ex subiecto primum agens faceret alia. At nullum transmutabile est necesse esse. Ergo esset causatum ab alio; at non ab alio quàm à primo agente, & sine subiecto; quia nullum aliud subiectum prius daretur; ergo eius causatio fuisset creatio. Adde quod dicere agens educere formam de potentia materiæ, quasi ibi latitet est imaginatio valde debilis, vt fatetur inuitus ipse Auerroes, & habet multos contradicentes, quos ibi citat Auer. qui volunt formas immediatè extrinsecus produci: quia cum actio fiat ex simili, nihil est in materia quod sit simile formæ quæ producitur, cum in materia nihil sit actu, sed ipsa tota sit potentia, ergo rationabilius est dicere quod forma immediatè producatur ab agente diuino, quæ est causa causarum ex nihilo extrinsecus in ipsam materiam, quàm dicere quod eam extrahat ex subiecta materia, quæ est turpis, & nihil habet actu quo assimiletur formæ producendæ, & licèt versatis in doctrina Arist. propter habitum in illa factum hæc ratio non videatur concludere, tamen ei, qui non sit admodum addictus Aristoteli, non videbitur difficilis considerando rationem in se.

109 Quod autem dari possit creatio noua, & in tempore probat Scotus. Quia fundamentum Philosophorum, quod creatio temporalis non possit dari, est, quia dicunt Deum, & primum efficiens esse causam naturalem, naturaliter non libere agentem. At hoc est principium falsissimum, quod probatur. Quia si prima causa ageret necessariò, omnia necessariò euenirent, & nulla daretur contingentia in rebus, quod est contra Peripateticos, & omnes Philosophos, exceptis Stoicis, qui posuerunt fatum. Consequentia verò probatur, quia causæ sunt essentialiter ordinatæ, & omnes simul agunt ex 2. Met. in principio. At prima causa est potentior secundis, cum ab ipsa pendeant, & ab illa motæ moueant; ergo si causa prima necessariò agit, secundæ causæ quoque necessariò agere debent; quia agunt, vt motæ à prima. Cum ergo falsum sit primam causam agere necessariò; sequitur ipsam agere liberè, & contingenter, & consequenter agens primũ potest agere quando vult, & aliquid immediatè in tempore produce-

Ratio Scoti quod creatio tẽporalis detur.

re, quod est creare. Rationabilior ergo est assertio Christiana, quàm Aristotelica contra ipsum Auerroem, sed de hoc aliàs fusius.

Quam dubius Plato ē sua doctrina

110 At ne quis parum addictus Philosophiæ Aristotelis ignorantiam Aristotelis accuset, & alijs Philosophis sapientioribus studendū esse sibi, & alijs suadeat, Audiamus Platonem, quid de rerum naturalium cognitione tandem post multum laborem, & in sua senectute Socratem dixisse, introducat. In lib. de anima habet hæc verba in persona Socratis. *Nam ego ò Cæbes cum iunior essem quam mirabili exarsi cupiditate eius scientiæ, quam naturalem sapientiam appellant. Præclarum enim mibi videbatur causas rerum scire, cur singula quoquo modo gignantur, atque corrumpantur, & cur sint atque permaneant, ac sępenumero me huc, atque illuc versabam alia diligenter considerans. Num posteaquā frigidum, & calidum, ad putredinem quandam (vt quidam aiunt) peruenerint, tunc animalia concreentur, & vtrum sanguis est quo sapimus, an aer, an ignis, an nihil horum, sed cerebrum potius, à quo audiendi, videndi, olfaciendique sensus nobis præstantur, quibus quidem sensibus memoria constatur, atque opinio. Ex memoria autem atque opinione cum tranquillitatem in his acceperint originem scientiæ prosilire. Rursusque horum omnium corruptiones excogitando, tam ad hanc ineptus considerationem mibi visus sum, vt nihil supra. Cuius rei signum tibi sufficiens afferram. Nam ex hac consideratione, vel ipsa, quę prius plane sciebam, vt tam mihi, quàm alijs videbar didici: sic tardior, vel cęcus omninò factus sum.* hæc Plato, quibus satis apertè, & ipse suæ doctrinæ imbecillitatem ostendit. Latius ergo, & rationi multo magis consonum est, rerum naturalium doctrina eorum Philosophorum, qui rationi proximius accessisse videntur retenta, cognitionem de rebus diuinis, & homine ipso, qui omnibus rebus creatis est excellentior, apud eos auctores indagare, de quorum auctoritate minus dubitare, & certius credere ratio ipsa suadet.

Veritas rerū petenda est à Religione.

Huiusmodi autem sunt qui de Religione tractant. Cum enim de cultu, & honore diuino agant, maiorem notitiam de Deo habeant, quàm alij, qui de illis nihil cogitant necesse est. Hoc etiam est rationabile, quia omnis nostra cognitio, vel est per inuentionem, vel per doctrinam, seu per traditionem ab alio. Cum ergo per Philosophiam, quæ inuentione nititur ad hæc peruenire non possimus; meritò ad auctores qui à Deo dicuntur illustrati, & docti sunt, cuiusmodi sunt Theologi, & tractatores Religionis recurrendum est. Quod si suam doctrinam, & Religionem à Deo accepisse constabit, illis absque dubio inhęrendum erit, quia Deus nec falli nec fallere posse est per seipsum notum, si verus Deus sit. Nunc videamus quæ nam vera religio sit: quod si probauerimus illam esse Christianam, huic omninò adhærendum esse erit certissimum.

Qua-

111 Quatuor in vniuersum reperio inter homines extitisse, vel adhuc extare Religiones. Prima est Gentilium. Secunda Iudæorum. Tertia Christianorum. Quarta Mahumetanorum. Verùm hæ quatuor iurè ad duas reduci possunt; tres enim posteriores, nimirum Iudæorum, Christianorum, & Mahumetanorum sub vna redigi possūt, quia Iudæorum, & Christianorum vna, & eadem Religio est, & est vera, vt postea videbimus; quamuis Iudæi id fateri nolint. Mahumetismus autem est hæresis malignorum, & perfidorū hominum à Christi lege apostatantium. Primò ergo videndum est, quàm vana sit Religio Gentilium, & quàm iurè populi Christiani, qui prius erant Gentiles, ab illa recesserint. Secundò, quàm rationabiliter sacram scripturam datam Iudęis acceptauerint, legalium autem obseruantiam, & Iudęorum incredulitatem abiecerint, & Euangelium, ac legem Christi acceptauerint. Tertiò demum quàm à veritate recedat hæresis Mahumetana. Vt sic conspiciatur veram sapientiam reuelatam à Deo esse eam, quæ in Euangelio apud Christianos habetur. Exordiamur autem à Religione Gentilium.

Quatuor Religiones præcipuę in vniuerso.

112 Gentiles in tria genera partiebantur suam Theologiam, seu Religionem, vt optimè ostendit Eusebius lib. 4. de præparatione Euāgelica cap. 1. & facilè conspicitur legendo opera Platonis, & aliorum Gentilium, præsertim Plutarchi, & Ciceronis de natura Deorum. Primum erat fabulosum, quod etiam historicum appellabant Poetis maximè proprium: Secundum erat naturale atque misticum; quod Philosophi approbabant. Tertium erat ciuile, quod in singulis ciuitatibus consuetudine, ac legibus defensabatur. De duobus prioribus generibus Theologiæ, seu doctrinæ diuinæ non erant multum anxij etiam Gentiles. Nam (vt refert ipsemet Eusebius) loco supra nunc citato, de illis duobus generibus fabuloso, & naturali sinebant vnumquemque sicuti placeret interpretari, & reprobare. De tertio verò nempè ciuili, quod singularium legibus ciuitatum comprobabatur, nec poeta quisquam nec Philosophus aliud sentire poterat, nisi vellet tanquam impius iure patrio puniri. De illo primo genere fabuloso, seu historico, non est, vt multum laborem in explicando; plena enim sunt volumina Historicorū, Poetarum, & Philosophorum, & Diodorus Siculus, Philo, Piblius, Porphirius, & alij apud Eusebium lib. de præparatione, & demonstratione Euangelica fusè explicant. Quantum ad hoc genus compertum est Ægyptios, Phenices, Atlantios, Phryges, Græcos, Romanos, & quoscunque alios populos ante Christi aduentum, deitatis venerandissimum nomen scelestis hominibus, & fœminis tribuisse, qui adulteria, nefanda Matrimonia, maribus impudicam commixtionem, homicidia, paricidia, confecta scelere

Religio Gentilium confutatur.

Plutarchi lib. amatorio nu. 31.

Tria genera Theologię Gentilium.

Primum genus Theologiæ Gentiliū quàm impiū.

Gentiles Deitatis nomen venerādum scelestis hominibus tribuerunt.

bella, quaſi res laudabiles geſſerunt & poſterioribus, tanquam vtiliter imitanda tradiderunt; Huiuſmodi enim fuerunt Gentilium Dij, Saturnus, Iuppiter, Apollo, Mercurius, Neptunus, Hercules, Iuno, Minerua, & alij innumerabiles, vſque ad 36. millia iuxta Varronem. Quàm autem ineptè in hanc impietatem incurrerint, Gentilium Sapientes cognouerunt, & publicè deprędicarunt, licèt miſeri fidem illis non adhibendam eſſe docere noluerint, timore legum ſacrilegarũ id vetantium, vt videbimus. Sufficiat nobis vnus pro omnibus Plato, ad quem Iulianus Apoſtata, à Religione Chriſtiana diſcedens, tanquã ad veræ Theologiæ auctorem ſe recepit. Hic in Timeo iſta habet verba. *Sed de aliorum Dæmonum, atque Deorum generatione diſſerere maius eſt opus, quàm humeris noſtris ferre poſſimus. Quare his, qui hęc tradiderunt credere debemus, qui cum à Dijs orti ſint, parentes ſuos qui ſint opor tunè teneant nullo modo falluntur. Nam quamuis, neque neceſſariò, neque probabiliter dicant: tamen, quia rem ſuam narrant, ęquum eſt, vt eis fidem adhibeamus. Quare ſecundum priſcorum inſtituta, Geneologia Deorum terminatur, creduntur que cæli, ac terrę filij, Oceanus, & Tetis fuiſſe ex quibus Phorcis, Saturnus, Ops, & alii quamplures nati ſunt. A Saturno autem, & Ope Iuppiter, & Iuno, &c.* Hæc Plato, quibus breuiter, & Genus Theologiæ Gentilium manifeſtat, & quam irrationabile & contemnendum illud eſſet ſimul patefacit, dum dixit *quamuis neque neceſſariò, neque probabiliter dicant.*

Iulianus Apoſtata ad Platonem ſe recepit.

Teſtimoniũ Platonis de vana Gentilium Religione.

Cur Religionis Chriſtianæ patres Religionẽ Gentilium dereliquerint.

113 Vnde nemini mirum eſſe debet, ſi Patres noſtri gratia, & miſericordia Dei, & ineffabili virtute Saluatoris noſtri, quaſi ab incurabili morbo liberati, huiuſmodi Religionem ſacrilegam contempſerunt. Rationem enim ſequuti, nefandum, atque impium duxerunt ſanctiſſima Dei appellatione mortales, & turpes viros honorare, quæ extremæ petulantiæ, credulitatis, atque furoris exempla poſterioribus tradiderunt: Quam enim inſaniam non ſuperaſſent, ſi modeſtiam, prudentiam, iuſtitiamque laudantes petulcis, ac incontinentibus, omni furore plenis, crudelibus quoque, ac inhumanis, homicidio ſimul ac paricidio maculatis, diuinos honores reddidiſſent, & reddi debere nos docuiſſent? Quis enim maior cumulus impietati addi potuit, quam in virorum mulierumque membra, & inexpertem rationis terrarum naturam ſanctiſſimam Dei appellationem intrudere? Eaque Deo tribuere, quæ ſi de homine aliquo dicantur legibus, & conſuetudine Ciuitatum grauiſſimo ſupplicio punirentur?

Secundũ genus Theologiæ Gentiliũ quàm inane.

114 Scdum genus Theologiæ Gentiliũ non minus vanum ſe ſe pręber. Vanitatem enim primi generis, Philoſophorum primi, & vetuſtiſſimi Romanorum videntes, & hiſtoricã illam, & fabuloſam Theologiam non niſi ſtupiditatem & cæcitatem quandam præſeferre conſide-

ſiderãtes illam per allegorias, & interpretationes explicare nixi ſunt. Verùm cum hoc aliter alij dixerint, & vnuſquiſque inuenta ſua vera eſſe contendat, non eſt, vt hæc hic ſcribamus, poterit qui voluerit de hoc genere Theologiæ legere Plutarchum apud Euſebium lib. 3. de præparatione Euangelica cap. 1. & cap, 2. ibidem poterit legere Diodorum Siculum, & alios, Theologiam naturalem Ægyptiorum interpretantes. Volunt enim Ægyptios per Oſirim, & Iſim, Solem, & Lunam intellexiſſe; per Iouem ſpiritum, qui per omnia tranſeat; per Vulcanum ignem; per Cerrerem terram; per Oceanum humiditatem, ac Nilum fluuium, cui Deorum, ideſt bonorum omnium generationem attribuunt; aerem Mineruam appellarunt; ſic aquam, & alias res naturales Deos pro eorum diuerſis allegorijs, & ſignificatis vocauerũt; fabulas etiã turpes ſeu hiſtorias de Ioue, Saturno, Iunone, & alijs Dijs, etiam cæremonias, ſacrificia, & ritus in ijs vtendis, etiam impios, & impudicos ad aliquas ſignificationes, & allegorias morales traduxerunt. Quid autem turpius, quàm obſcenitatem Idolorum excuſare? Quid amentius, quàm elementis corporalibus, terra, igne, aqua, aere, ſole, luna, auro, argento, ligno, lapidibus huiuſmodique rebus materialibus naturam, & numen diuinum ſignificari putare? quid Philoſopho, ideſt amatore ſapientiæ indignius, quàm virtutes, & actiones morales bonas, actionibus turpibus plebi, & hominibus inſinuare? Quod ad hoc genus Religionis confutandum in generali ſatis eſt. Qui autem has eorum allegorias nugas eſſe in particulari refutatas videre vult, Euſebium ipſum legat vbi ſupra, & toto illo lib. 2. neque enim acta ab alijs afferre iterum nobis conuenit.

Philoſophi quàm impiè Religionẽ Gẽtilium interpretati ſint.

115 Tertium genus Religionis Gentilium quod ciuile appellabãt, & continebat oracula reſponſa, curas morborum in pijs, & in impijs contra inductionem vel incrementum eorundem, quæ omnes tanquã veras virtutes facto periculo comprobatas legibus firmiſſimis colenda, & tenenda eſſe decernebant ex confutatione primi generis ruit. Si enim hiſtoriæ Deorum fabuloſę erant, quomodo poterant oracula, & reſponſa eſſe vera, & verè ab ijs fictis numinibus morborum curationes in pijs, vel eorum incrementa malorum in impijs fieri, & reliqua, quæ congeſſit Porphirius & cæteri Deorum acerrimi cultores tradiderunt ſpeciem veritatis habuiſſe. Vel ſi illa vera erant, quomodo à fictis Dijs prouenire poterant? Non ergo illi erant diuina numina vt ſe venditabant, ſed perfidi Dæmones, qui miſerum humanũ genus ante aduentum Saluatoris impiè illudebant, immo miſerè perdebant, ad omnia vitia eos inducentes vſque ad cędes immaniſſimas hominum pro ſacrificijs ſuis; quæ tunc ſolùm ceſſarunt cum Chriſti Domini Saluatoris tempus illuxit.

Tertiũ genus Theologię Gẽtilium quàm abſurdum.

Imolatio hominum pro ſacrificijs ſolum tempore Saluatoris ceſſauit.

116 Cum itaque (vt vno ferè verbo dicam) tota Gentilium Religio nihil præter hæc sensibilia intendens, corporum fœlicitate terminetur, Adeò vt quasi maxima Deorum voluptas à gentibus coleretur, ac propter voluptatem vitam optabilem ducerent; Vndè alij Solem, alij Lunam, & reliquas stellas, à quibus hanc vitã dari putabant; Alij terræ fruges, & reliquas Mundi partes, Vndè non paruam se voluptatem capere videbant Deos, & auctores omnium rerum esse prædicarent; Alij non sint vetiti, titilationem sensuum, Cupidinem, & Venerem, non sibi solum, verum etiam cæteris Dijs præponere; Alij Principes, ac Tirãnos, qui eis voluptatis fuerunt viuos adorare, & post mortem Cœlos ascendisse crediderint; Alij malignos quosdam spiritus, qui cupiditates eorum intendebant, & voluptatibus explebant venerarentur. Ex aduerso autem, solum Hebræorum genus inter tot tantosque errores ab vno collo tanquam Hydra in diuersa capita profusos, veram pietatem sequeretur, non nisi maxima ratione Patres nostri Gentilitijs erroribus relictis ad Hebræos se conuerterunt. Hi soli pia Sanctaque consideratione primum elementa, & quæ ab elementis composita sunt, Solem similiter, & Lunã, & cęteras stellas, & Cœlum ipsum non solum Deos non esse, vtrum etiam animæ pœnitus expertia iudicarunt. Deinde quoniam neque à lapidibus, casu vnquam sine artifice domus ædificari; nec pannus absque texente fieri; nec nauis sine gubernatore nauigare potest, cum animalibus rationalibus, atque irrationalibus, & substantijs animatis, atque inanimatis plenum hunc mundum viderent non absque sapientia Dei, hæc omnia facta putantes à magnitudine, atque pulchritudine creaturarum puritate mentis creatorem omnium immortalem cognouerunt. Animum autem, qui rationalis, atque intellectiuus est, summo studio coluerunt; Nec quicquam verum bonum, præter bonorum omnium largitorẽ Deum credentes extremum finem summamque beatitudinem in cognitione atque coniunctione Dei posuerunt, qui solus humanæ vitæ rerumque omnium causa est. Cur ergo reprehendendi sumus nos, qui doctrinam Moysis, & oracula prophetarum ab Hebræis excultarum, Græcorum, Ægyptiorum, Phęnicum, cæterarumque gentium magis proposuimus?

Solum Hebręorum genus verã pietatem coluit.

Cur homines Gẽtilitatis erroribus relictis sequuti sint Religionem Hebręorum.

117 Sed nec temerè, & inconsultò patres nostri Gentiles Religionem Hebræorũ acceperunt, verùm euidentibus signis, & miraculis à Christo Domino factis, & per vniuersum orbem euulgatis; per destructionem Idolorum, & oraculorum, quæ Aduentu Christi Domini cessauerunt, etiam ex confessione Gentilium, & experientia ipsa conspicuum est, è tenebris ignorantiæ Gentilitiæ in lucem doctrinæ ab ipso Christo Domino reuelatæ educti, intellexerunt legem illam Hebræorum

Non temerè patres nostri Religionem amplexi sũt Hebręorum.

rum

rūm à Deo quidem fuisse dictatam, & Moysem eorum legislatorem, & alios Prophetas, à Deo instructos, eam commendasse; at non vt esset perpetua, & ab omnibus hominibus obseruanda, sed solum ad tempus, donec scilicet, verus mediator Dei, & hominum, Christus Iesus veniret, qui, & Hebræos, & Ægyptios, & Græcos, & omnes homines in agnitionem veritatis, & veræ Religionis adduceret. Vnde nedum legislator Hebręorū, sed omnes Hebræorum sapientes hanc veram, & vniuersalem Religionem in vniuerso mundo futuram, & ab omnibus gentibus obseruandam semper, & vbique significant, explicant, et eius futuram obseruationem præuidentes exultant. Dauid Psalmo. 9. ait *Constitue Domine legislatorem super eos, vt sciant gentes quoniam homines sunt.* & iterum, *Cantate domino canticum nouum.* idest non amplius canticum vetus, nimirum legem veterem, *Cantate domino omnis terra.* Non autem solus hebraismus. *Annuntiate in gentibus gloriam eius, in omnibus populis mirabilia eius, quoniam Dominus, & laudabilis, valde terribilis est super omnes Deos. Quoniam omnes dij gentium Dæmonia Dominus autem Cœlos fecit. Afferte Domino tribus gentium, afferte domino gloriam nomini eius.* Et rursus, *Dicite in gentibus, quod Dominus regnauit, etenim correxit orbem terræ, quæ non commouebitur.* Et alibi, *Cantate Domino Canticum nouum; quia mirabilia fecit. Notum fecit Dominus salutare suum in conspectu gentium, reuelauit iustitiam suam. Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.* His, & quamplurimis alijs indicit Canticum nouum, non vni genti Iudæorum, sed omnibus omninò gentibus, quando illud antiquum canticum Mosaycum solis conueniebat Iudæis.

Lex Hebręis data à Deo fuit, at nō in perpetuū, & ab omnibus obseruanda.

Dauid.

118 Hoc nouum canticum Hieremias alius Hebręorum Propheta nouum testamentum, nouam Religionem appellat his verbis. *Ecce dies veniunt dicit dominus, & disponam domui Israel, & domui Iuda testamentum nouum, non secundum testamentum quod disposui patribus eorum, quo die apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti, eo quòd ipsi non manserunt in ijs, quæ erant testamenti mei. Ego item neglexi eos dicit dominus: Quoniam hoc testamentum, quod disponam Israel dicit Dominus dans leges meas in interiorem sensum eorum, & in cordibus eorum describam, & ero ipsorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.* Ecce adhuc duo testamenta. Alterum vetus, alterum nouum. Vetus est lex Moysis data solis Hebræis. Nouum est lex Euangelij data omnibus gentibus; Quod & alius Hebręorum Propheta Esaias, vt alios omittam, his verbis prædixit. *De Syon exibit lex, & verbum Domini de Ierusalem; & iudicabit inter gentes, & venient omnēs gentes, & congregabuntur omnes populi, & dicent. Venite ascendamus in montem domini, & in domum Dei Iacob.* Nulla autē lex de Syon proficiscens diuersa

Hieremias.

Esaias.

dumta-

dumtaxat ab ea, quæ in monte Sina data est, reperitur nisi lex Euangelica, quæ per Saluatorem nostrum Iesum Christũ, perque eius Apostolos de Syon profecta est, perque omnes gentes disseminata est. Cũ ergo & sanctitate doctrinæ, & miraculorum claritate, & prophetarum prædictionum adimpletione Christus Dominus, & eius Apostoli indubitatam fidem faciant, veram Religionẽ per Hebræos ad vniuersum mundum Deum voluisse emanare, & ex Hebræo genere populo peculiariter electo à Deo Saluatorem Mundi prodire, quamuis Hebræi ipsi, omninò carnales, propter inuidiam illum acceptare noluerint, sed permanere velint in eorum cæcitate, quæ per eorundem Prophetas prædicta fuit Isaię 6. *Vade ad populum istum, & dic, aure audietis & non intelligetis, & videntes non videbitis, & non perspicietis; incrassatum est enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos compresserunt, ne fortè videant oculis suis, & auribus suis audiant, & corde suo intelligãt, & conuertantur, & sanem eos*, meritò maiores nostri Gentiles scripturas Hebræorum, & legem Euangelicam per Christum promulgatam Hebræis in sua cæcitate relictis, acceperunt. Sed de hoc argumento ad Theologos.

Mahumetismi delirramẽta nobis nego tium non facescunt.

Mahumetus oẽs hęreses in suo Alcorano congessit.

Fundamẽtũ doctrinę Mahumeti.

Mahumetus fatet Euã geliũ esse Dei eloquium.

Asserit Christum lautissimũ Prophetã natum ex Maria Virgine; negat tamen crucifixũ fuisse à Iudæis.

119 Mahumetismi delirramẽta nobis nullum negocium facescũt. Mahumetus feces omnium antiquorum hæresum, quas Satan inter Christianos, postquam Idola destructa esse vidit, introducere conatus fuit, in suo Alcorano congessit, auxilio quorundam Christianorum hæreticorum Baheyra Iacobita, Phines, & Abdia, seu Abdala Iudęis, & quibusdam alijs. Doctrinam suam non rationi inniti fatetur, (quippè quæ cum illa quà maximè pugnat) sed reuelatione diuina iactat; Vnde autem id comprobet non assignat, nisi ex visione illa de bestia Alborach; quæ quàm sit stolida nemo est nisi cæci Saraceni, qui non videat. Fatetur Mahumetus Euangelium Christi, & testamentum vetus Moysi esse verum Dei eloquium; Commendat Psalterium, & alios Prophetas, Iob, & demum testamentum vetus. At super omnia exaltat Euãgelium Christi; Asserit Christum sanctissimum hominem & Prophetam maximum, natum ex Maria Virgine sine Patre (negat tamen à Iudæis crucifixum fuisse, sed quẽdam ei similem; vult quod Deus transtulerit illum in cœlum ad se, & quod sit apariturus circa finem Mundi, & occisurus Antichristum, & demum moriturus.) Verùm cum his omnibus præcipua dogmata noui, & veteris testamenti in suo Alcorano despicit, & prohibet, & contraria omninò præcipit credenda, & agenda. Negat cum Sabellio hæretico Trinitatem Diuinam; Cum Ario, & Eunomio negat Christum esse verum Deum, & Dei filium; mendaciter asserens cum Arianis Christum Dominum nunquam Deum nec filium Dei se nominasse, cum tamen apertè pateat

teat Iudæos non alia de causa crucifixisse Christum, nisi quia dicebāt eum blasphemasse, eo quia se filium Dei fecit; Posuit vltimam fœlicitatem hominis in gula, coitu, in vestibus pretiosis, & in hortis irriguis in quo conuenit cum Cherinto hæretico, & Paganis antiquis. Docet Circumcisionem esse tenendam, in quo conuenit cum Ebione hæretico. De virtutibus nihil eximium dixit; vitia commendauit, vel permisit, & post omne malum, & scelus perpetratum docuit Saracenos nihil aliud ad salutem esse necessarium, nisi quod dicant non est Deus nisi Deus, & Mahumetus est nuncius Dei.

Præcipua dogmata Euangelii despicit.

Remediū ad delenda peccata ex Mahumeto.

120 Quod si quis, quę in lege Mahumeti deliramenta sunt vt de visione bestiæ Alborach, de longitudine vniuscuiusque Angeli, quam dixit esse instar Mundi, multis mille vicibus; & quod eorum aliquis habebat septingenta millia capita, & in quolibet capite septingenta mille ora, & in quolibet ore, septingenta mille linguas laudantes Deū septingentis mille millibus Idiomatibus, & similia, dicat esse allegoricè intelligenda, vt nonnulli dixerunt, & aliqui Mahumetani sustinent; nihil est. Quia sensus allegoricus præsupponit sensum litteralem: At de visione Dei, & cognitione Angelorum nullus alius sensus litteralis habetur apud Mahumetum in suo Alcorano, vel alibi per quem ista deliramenta explicari possint. Nos quidem Christiani in Euangelio habemus descriptionem beatitudinis sub parabola cœnæ, & conuiuij ad designandam magnam fœlicitatem illius gloriæ. At in eodem Euangelio habemus beatitudinem veram consistere non in cœna, & conuiuio corporali, sed in visione, & fruitione Dei, qui sunt actus intellectus & voluntatis animæ nostræ rationalis; ideò descriptionem beatitudinis per conuiuium dicimus esse per allegoriam intelligendam. Idem dicendum de visionibus Apocalipsis: designant enim aliqua mysteria, quæ litteraliter in scriptura sunt explicata, vel sunt futura. At dicunt in veteri testamento a Moyse, & in nouo à Christo factam esse mentionem de Mahumeto, Iudæos; verò corrupisse legem Moysis, & Christianos Euangelium, atque inseruuisse illa ardua, & incredibilia, quę reddunt fidem, & Christi legem difficilem, & nō acceptandam; scilicet, quod Christus fuerit Deus, & filius Dei; quod Christum nunquam dixisse contendunt. Sed quàm futilia sint ista, est ex se euidens. Idem enim vetus testamentum, & Euangeliū, quod est nunc, fuit ab initio apud omnes gentes, apud omnes populos, nec de illorum corruptione vlla habetur mentio. Sed quod sit mera fictio lubrici hominis ex eo patet; Quia nihil est in fide Christiana tam maximè arduum, quàm incarnatio Dei; scilicet quod Christus sit homo & Deus; quod tam difficilè fuit, & est suadere Mundo; Vnde Arriani, & Pagani propter hunc articulum persecuti sunt Christianos

Ineptiæ prolatæ à Mahumeto de visione Alborach.

In lege Mahumeti non habet locum sensus allegoricus, et quare.

Mahumetani falsò imponunt Euāgeliū, & vetus testamentū fuisse falsatum, & in eo mentionē factam fuisse de Mahumeto.

trecentis continuis annis,& generaliter distulerunt recipere fidem,& Euangelium hac de causa,quia lex Christi docet, quod homo ille Christus est Deus. Romanis certe non fuisset difficile recipere hominem Christum in numerum Deorum, cum tot alios homines, & mulieres in Deos, & Deas accepissent; sed adeò acriter contradixerunt,quia Christus Dominus non patiebatur consortem: Vnde si Christum Deum recepissent, cogebantur omnes alios Deos relinquere, quod erat contra eorum consuetudinem,& pacta Prouinciarum; Quomodo ergo Christiani in damnationem suam, & detrimentum fidei, & prouocationem Romanorum,& Principum Mundanorum,hoc maximè arduum,& minus suasibile in suis scriptis,& Euangelijs addidissent? omnes enim consentiebant legem Euangelicam esse sanctissimam,& rationabilissimam hoc solo excepto,quod homo ille sit verus Deus. Magis igitur Christiani, si aliquid de Euangelio mutassent, quod erat arduũ,& minus suasibile à principio subtraxissent,& addidissent aliquid suasibile quã è contrario, vt plures ad fidẽ accederent.

Alia euasio Mahumetanorum refellitur.

121 Quod autem vltimo respondent sapientiores sectatores Mahumeti,Euangelicam legem quidem a Deo esse, & id Mahumetum confiteri, sed Deum illam mutasse propter ardua, & difficilia, quæ sunt in ipsa ad credendum,& obseruandum,& misisse Mahumetum vltimum Prophetam tanquàm sigillum omnium legum ad dandam legem facilem ad obseruandum, propter quod eam vocant legem saluatiuam omnium; Est commentum absurdum,facit enim Deum ignorantem, & ab euentu rerum se gubernare, quasi viderit Deus cursu temporis homines non posse seruare legem Euangelicam à se datam, & proinde illam mutasse,& correxisse. Præterea in Alcorano continentur etiam ardua multa ad credendum,quę in Euangelio etiam habentur, vt quod Beata Maria Virgo sine homine conceperit Iesum. Continet etiam ardua in operando, vt est Circumcisio. Demũ quod eius facilitas non iuuet ad eius obseruationem patet,quia Mahumetani illam non obseruant, bibunt enim vinum, inebriantur, comedunt illicita,non obseruant ieiunia,nec orationes, nec expendunt iuxta facultatem, & multa alia à Mahumeto præcepta, quæ nouerunt, qui cum illis versantur,transgrediuntur.

Falsum esse Deũ mutasse legem.

Contra Auicennam, qui exaltat legẽ Mahumeti super Euãgelium.

122 Quod etiam Auicennas in lib. Almahad,seu de reuersione (in quo disputat de statu hominis post mortem, & recenset, ac confutat multas opiniones de resurrectione hominis, & redditu animæ rationalis ad corpus post mortem; præsertim sententiam Christianorum cum qua consentiunt in hoc Mahumetani,quæ asserit resurrectionem fieri & secundum animam,& secundum corpus; tenet enim ipse Auicennas resurrectionem fieri solum secundum animã, quam vult cum

sola

ſola ſit immortalis, poſt mortem corporis non ad corpus, ſed ad ſuum creatorem redire, illum videre, & eo frui, ſi ſit habitibus virtutum ornata; ſi verò habitibus vitioſis ſit conſpurata, pœna infernali affici, & carere beatitudine abſolutè; vel in purgatorio purgari ad tempus pro qualitate vitiorum) aſſerit legem Mahumeti longè præſtantiſſimam eſſe ſupra omnes leges præſertim Euangelicam, eo quia de rebus altiſſimis ſcilicet primo principio Deo, de vnitate, iuſtitia, iudicio ipſius, de Angelis, & reliquis rebus diuinis, & cœleſtibus loquitur in vniuerſali, & vt verbis interpretis eius vtar, groſſo modo, non in particulari, ſeu modo ſubtili, & ſpeculatiuo, ſed deſcribendo ea modo populari, vt populus conuenienter poſſit illa intelligere: Accuſatque Chriſtianam legem, quod nimis ſubtiliter de his diſſeruerit. Vnde audet dicere ſe non exiſtimare Chriſtianos præſertim idiotas illa intrinſecè credere, ea de cauſa, quia illa non intelligunt; Similiter Mahumetus ad alliciendum homines ad legem ſuam deſcripſit illis beatitudinem futuram in rebus ſenſibilibus, & delectabilibus ſcilicet in gula, coitu, & ſimilibus; quia, cum hæc ſint ſenſibilia homines illa credunt, & propter amorem, & ſpem illarum obtemperant legi; Chriſtiani autē cum dicant hominem reſurrecturum fore ſecundum animam, & corpus, & deinde proponant ſolam beatitudinem ſpiritualem, & dicant homines futuros eſſe, ſicut Angelos, qui viſione, & fruitione Dei beatificantur, nullam videntur aſſignare beatitudinem corporis, & ſic auertunt idiotas ab obſeruatione legis, & à proſequutione operum ab ipſa ordinatarum; quia hanc beatitudinem ſpiritualem alienam à voluptatibus ſenſibilibus non agnoſcunt. Hæc inquam adducta ab Auicenna non egent confutatione (ſicut nec ea, quæ aduerſus reſurrectionē corporum diſputat, & alia multa quæ ibi congerit: hæc enim a Theologis Scholaſticis adducuntur, & refelluntur) ſed magis veritatem Chriſtianam confirmant. Quis enim vel ſceleſtus audebit aſſerere mendacia, turpia, & vitia pro veritatibus, & rebus decentibus eſſe idiotis proponenda, vt per illa (quia placent) ad legem, quam volunt continere iuſtitiam, & præceptionem operum bonorum animentur?

123 Concludamus ergo Chriſtianos iiſdem rationibus, quibus legem Chriſti complectuntur eiſdem ſectam Mahumeti, & quamuis aliam hæreſim fortiter abijcere, & damnare. In lege Chriſti nos continent Prophetarum prædictiones; miraculorum claritas; & rationabilitas doctrinæ. Quæ enim docuit Chriſtus Dominus, quamuis ſint alta, ardua, & ſupra captum humanum, à Prophetis tamen longè ante Chriſtum prædicta fuerunt; Per miracula euidentia confirmata ſunt à Chriſto Domino, & eius diſcipulis in omne tempus. Quis enim audebit negare miraculum illud ſupremum in principio publicatio-

Fundamentū fidei Chriſtianæ.

Miraculum ſupremū de dono linguarum.

nis

DISPVTATIO TERTIA.

Vtrùm Mundus sit æternus, ita quod nunquam habuerit principium, nec vnquam sit habiturus finem. Vbi æternitas Mundi, quæ est fons omnis impietatis, impugnatur.

Quid senserit Plato, & antiquiores Philosophi de Mundi origine, & duratione. *Caput Primum.*

Væstio ista nullum habet locum apud Theologos, est enim absque vlla dubitatione certum, & de fide, Mundum in tempore creatum esse, cum Sacra scriptura apertè illud asserat. Gen. 1. *In principio creauit Deus cælum, & terram, &c.* Verùm, quia nonnulli ex Philosophis tenent Mundi æternitatem, asseruntque rationibus demonstratiuis ostendi nunquam incepisse, nec vnquam defuturum esse atque hęc assertio est fundamentum principale Atheistarū, & aliorum multorum errorum, enitendum est has eorum rationes adducere, & quàm vanæ sint ostendere, etiam dimissis principijs creditis (quæ tamen omnibus rationibus naturalibus firmiora sunt, cum ex ore Dei, qui veritas est, nec falli, nec fallere potest, procedant) lumine naturali solo procedendo.

2 Pro cuius intelligentia est notandum, varias fuisse opiniones de Mundi productione. Aliqui dixerunt, Mundum esse productum per generationem, sed tamen non eodem modo. Aliqui enim dixerunt, esse productum per continuam generationem, & infinities generari, & corrumpi; vt Empedocles. Alij in tempore semel productum fuisse per generationem; & ista tribuitur Philosophis antiquis, vt Anaxagoræ, & alijs; & hæc opinio in communi est ea quæ reijcitur ab Arist. probare enim intendit Mundum non esse genitum nec in tempore, nec ab æterno saltem per modum generationis, & motus. Alia est opinio, quod Mundus ab æterno fuerit productus à Deo, sed per emanationem, non per generationem, neque per motum; & hæc est opinió, quam Scotus tribuit Aristoteli; & multi dicunt esse Platonis, & Aristotelem cum eo in hoc conuenire. Alia est opinio, quod Mundus nullo modo sit factus, nec productus a Deo, neque in tempore, neque ab æterno, neque per generationem, neque per emanationem; & hæc est opinio, quæ communiter tribuitur Aristoteli, & quam ipse suis rationibus

Variæ opiniones de Mundi productione.

Prima opinio bimembris.

Secunda opinio.

Tertia opinio.

6 Tertiò. addit Plato ibidem. omnia sibi quantum fieri poterat similllima fieri voluit. At non esset Mundus Opifici similis, nisi esset æternus. hæc etiam ratio pertractatur à Proclo de qua infra. 3.Ratio.

7 Quartò. Plato in Timeo vbi supra, postquam declarauit quomodo hic Mundus sit similis Mundo ideali, habet hæc verba. *ille enim Mundus huius exemplar, omne per æuum est, hic vero perpetuo per omne tempus fuit, fitque solus, & erit.* ex quo inferunt, ergo si Mundus fuit per omne tempus, & erit, sequitur, quod sit æternus ex omni parte. 4.Ratio.

8 Quintò. Cum Plato in Timeo dicit Mundum esse ortum, non vult dicere, quod Mundus aliquo tempore inceperit, & habuerit principium aliquod, sed quod semper gignatur, & sit in continuo fieri, vt contradistinguitur à Mundo ideali, qui verè semper est, non autem semper fit. Quod est argumentum Simplicij 1. de Cœlo loco citato, quod Simplicius elicit ex Platone; quia loco citato, antequam aggrediatur disputationem de Mundi generatione distinguendum ait sibi esse de terminis istis. quid est, quod semper est carens generatione; & quid quod generatur quidem, sed nunquam est; & quod illud intellectu apprehenditur, cum semper sit idem: hoc verò solum opinione per irrationalem sensum attingi vix potest, cum semper intereat, gignatur, neque vnquam verè sit. 5.Ratio.

9 Vltimò. Confirmant hanc suam opinionem per confutationem, seu solutionem rationum eorum, qui dicunt Platonem Mundi generationem posuisse. 6. Ratio.

10 Ex altera parte grauissimi Philosophi apertè asserunt Platonem posuisse Mundum esse factum, & productum à Deo in tempore, atque habiturum esse finem. Huius sententiæ sunt Arist. 1. de Cœlo tex. 109 & ibi Alexander Aphrodiseus referente Simplicio, & 8. Physicorum tex. 9. Philopponus aduersus Proclum, præsertim in solutione sexti argumenti Procli. Seuerus Atticus, Plutarchus, Picus Mirandulanus in examine vanitatis doctrinæ gentium, & alij. Et certè hanc fuisse mentem Platonis non est ambigendum. Eam enim Arist. tribuit Platoni: Arist. autem fuit discipulus, & auditor Platonis, & proinde optimè noscere potuit, quæ fuerit germana mens Platonis. Vnde illi audiendi non sunt, qui dicunt Aristot. falsas opiniones imposuisse Platoni, & alijs antiquis Philosophis: cum enim Arist. scripserit eodem ferè tempore, quo libri, & opiniones Platonis, & aliorum Philosophorum vigebant, & erant in ore omnium, si falsas opiniones illis imposuisset derisus ab omnibus, & vt impostor abiectus fuisset, non autem pro tanto Philosopho habitus vt videmus accidisse. *Opinio opposita, & vera.* *Falsum est Aristotelem opiniones falsas imposuisse antiquis.*

11 Sed hoc clarissimè habetur ex verbis Platonis. Nam in Timeo

Verba Platonis pro creatione temporali Mundi.

circa medium sub persona Critiæ proponit disputationem de generatione Mundi sub his verbis. *Critias. Considera, ò Socrates an commodè mutuum tibi conuiuium disposuerimus: Visum nobis est, vt Timeus tanquam in astronomia nostrorum omnium peritissimus, maximeque in rerum natura cognoscendis versatus, primus edisceret, ita vt à Mundi generatione exordiens vsque ad generis humani naturam deueniat. atque ego deinde suscipiens homines à Timeo quidem genitos, à Critia verò vt plurimum institutos secundum Solonis sermonem legemque in iudicium vestrum adducam.* Et paulò infra facta inuocatione Deorum incipit Timeus quæstionem de Mundi generatione edifcere: & inquit in primis distinguendum esse aliud esse id, quod semper est, & generatione caret; & aliud id, quod gignitur, & quod nunquam est, sed semper in fieri (qui est locus à quo Simplicius sumit suum argumentum, sed frustra: quia non facit ad propositum; præmittit enim hanc distinctionē Timeus: quia in doctrina Platonis alio modo habent esse ideæ, & exemplaria in mente diuina, & alio modo res ipsæ, genitæ ad similitudinem illarum idearum, & exemplarium. illa enim habent esse verum, & perfectum: ista verò sunt semper in fieri, & nunquam habent esse perfectū, & stabile, cum continuo mutentur per generationem, & corruptionem; & subiungit esse idearum intellectu percipi: esse verò rerum generabilium percipi sensibus, qui fallaces sunt) subiungit deinde aliam suppositionem, quæ est, quod omne quod gignitur ex aliqua causa necessariò gignitur, & quod quando causa, quæ agit, respicit in agendo ad exemplar, quod semper eodem modo se habet, facit pulchrum opus; sed quando respicit ad id, quod factum est, & semper mutatur, non potest facere opus pulchrum. His habitis accedens ad quæstionem propositam de generatione Mundi habet hæc verba. *Vniuersum igitur hoc Cœlum, siue Mundum, siue quo alio vocabulo gaudet, cognominemus. De quo primum consideremus, quod in quæstione de vniuerso ante omnia inuestigari debet. Vtrum ne semper fuerit sine vllo generationis principio, an genitum sit ab aliquo principio sumens exordium.* & statim subiungens rationem propter quam dicendum est Mundum esse genitum, habet hæc verba. *Id profecto cernitur, & tangitur, & corpus habet: omnia verò huiusmodi sensus mouent: quæ sensus mouent opinione per sensum percipiuntur: hæc verò talia esse constat, vt gignātur, & genita sint. Quicquid autem gignitur ab aliqua causa necessario gigni asseruimus. Opificem quidem, & patrem Mundi inuenire difficile, & cum inueneris prædicere eloqui vulgo impossibile est.* Quorum verborum sensus est, Mundum esse genitum; quia est corporeus, & sensibilis; omne autem corporeum, & sensibile est genitum, & sensibus percipitur. cum autem Mundus sit genitus ab aliqua causa, & ab aliquo Opifice, necessariò asseren-

afferendum est esse genitum. quis autē sit iste pater, & genitor Mundi, qui est Deus, inquit, esse impossibile explicare, & declarare vulgo.

12 Subiungit deinde Timeus quomodo se habuerit opifex Mundi in generatione Mundi, an scilicet sit imitatus exemplar æternum, an genitum; & inquit imitatum fuisse exemplar æternum. Verba eius sunt hæc. *Rursus considerandum est vtrum Mundi faber sit imitatus exemplar. idne quod idem semper, & simile est; an id quod genitum fuerit. At si pulcher est hic Mundus, & opifex Mundi bonus sempiternum certè exemplum maluit imitari. Sin secus quodne dictu quidem fas est, generatum exemplar pro æterno est secutus: Cum verò & Mundus omnium genitorum pulcherrimus sit, & eius auctor causarum omnium optimus, dubium non est, quia sempiternum sit sequutus exemplum. sic igitur generatus ad id est effectus, quod ratione, & sapientia sola comprehendi potest, & immutabile permanet. ex quo efficitur, vt necesse sit hunc Mundum alicuius simulacrum esse. Rationem autem originis difficillimum est naturaliter explicare.*

Quomodo se habuerit Deus in generatio Mundi ex Timeo.

13 Se excusat deinde Timeus nisi rationes demōstratiuas pro hac sua opinione adduxerit: quia res difficilis est, & inquit eos contentos fore debere rationibus probabilibus. Socrates autem approbat quæ hucusque dixit Timeus. verba enim eius sunt. *Scitè loqueris ò Timeæ. quare nos, vt iubes agendum putamus. exordium quidem hoc orationis mirificè approbamus, sed age, disputationem perge.* At dixerat Timeus Mūdum, seu Vniuersum esse factum, & Mundi fabrum imitatum esse exemplar æternum in illo producendo; ergo Socrates, & consequenter Plato approbat assertionem, quod Mundus sit genitus.

Se excusat Plato si demostratiuas rationes pro generatione Mundi nō adduxerit.

14 Sed hoc magis confirmatur ex verbis sequentibus; pergit enim Timeus statim in hæc verba. *Dicamus igitur ob quam causam ille rerum auctor generationem, & hoc Vniuersum constituit. Bonus erat: bonus autem nulla vnquam aliqua de re inuidia tangitur. Ergo cum liuor ab eo alienissimus esset, omnia sibi quantum fieri poterant, simillima fieri voluit. siquis hanc gignendi Mundi causam præcipuam à prudentibus viris acceperit rectissimè profecto accipiet: itaque cum vellet Deus bona omnia fore, nihil verò quoad natura pateretur malum quidquid erat quod in cernendi sensum cadere posset, assumpsit, non tranquillum, & quietum, sed temerè agitatum, & fluitans idque ex inordinata iactatione redegit in ordinem. Hoc enim iudicabat esse præstantius. Fas autem neque erat, neque est quidquam nisi pulcherrimum facere eum, qui est optimus.* His certè verbis nedum afferit Mundum a Deo esse productum, sed etiam aperit, & assignat causam propter quam Deus illum condiderit, & quomodo.

Cōfirmatur. Causa ꝑpter quā ex Platone Deus fecit Mundum.

15 Subiungit deinde Deum prius creasse animā Mundi, vt Mundus esset animal perfectum. Vnde paulò infra habet hæc verba. *Post*

Deum prius creasse Animā Mūdi secundum Platonem.

quam igitur secundum Creatoris illius mentem tota animæ constitutio absoluta fuit; mox omne corporeum effinxit infra ipsam. & superioribus verbis dixerat procreasse animam priusquam corpus illud Mundi, & esse antiquiorem corpore Mundi, & proinde corpus obtemperare debere animæ illi, non animam corpori. Verbis etiam superioribus dixerat hunc Mundum factum esse a Deo ad similitudinem animalis; atque vnum esse, non plures; & habet hæc verba. *Vt igitur hic Mundus esset animali absoluto simillimus ex eo quod solus, & vnus esset, iccirco neque duo, neque innumerabiles procreati sunt, sed vnus Mundus, vnigenitusque factus est, & erit.* & prosequitur deinde, explicans quomodo Deus fecerit hunc Mundum perfectum, quod non egeat aliquo alio; & rationem adducit propter quam non possit corrumpi, nisi ab eo, qui eum fecit; cur non senescat, cur non eis tradiderit sensus externos, auditum, visum, &c. ex quibus euidentissimè cernitur ipsum velle à Deo esse conditum omninò, atque ab eo esse factum perfectū. Inferius etiam postquam assignauit rationem propter quam Deus fecit partes omnes Mundi, & animam eius, & naturam, dicit Deum in hoc Mundo mortale creasse tempus, quod est quædam imago æui, & æternitatis, quæ est propria Mundi idealis, qui est per se, & verè æternus. Vbi iterum apertè asserit Mundum à Deo genitum esse, atque simul cum eo tempus genitum fuisse. Verba eius sunt. *Itaque quemadmodum illud sempiternum animal est, ita Vniuersum hoc pro viribus tale facere statuit. illius quidem animalis æterna natura est, quod genito operi congruere omninò non potest. Iccirco imaginem mobilem effingere decreuit; ac dum cælum exornaret, fecit æternitatis in vnitate manentis ęternā quandam in numero fluentem imaginem, quam nos tempus vocamus. Dies porrò, & noctes, & menses, & annos, quæ ante cælum non erant, tunc nascente Mundo, nasci iussit, quę omnia partes temporis sunt.* & infra. *Tempus verò vnà cum cælo factum est; vt vna orta, vna etiam dissoluantur si qua his dissolutio vnquam contigerit.*

Causa ꝓpter quā Mundus non possit corrumpi nisi à Deo, cur nō senescat, etc.

Tēpus creatum à Deo secundū Platonem.

16 Subiungit etiam solem, lunam, & stellas erraticas factas esse à Deo. ait enim. *Hac ratione consilioque Dei tempus creare volentis, sol, luna, & alię quinque stellę, quę vocantur erraticę factę sunt, quo tempore numerus distinguatur, atque obseruetur.*

Solem, lunā, & stellas erraticas factas esse à Deo.

17 Denique vt alia omittam infra prosequens ordinem procreationis rerum à Deo, quæ in Mundo sunt, dicit post procreationem temporis Deum alia quatuor genera animalium creasse scilicet genus Deorum, animalia aerea, & aquea, & terrena. Verba eius sunt. *Iam verò cætera ad temporis ortum ad imaginem propositi exemplaris effecerat; sed quia Mundus hic nondum animalia omnia intra suum ambitum continebat ex ea parte deficiebat ad illud exemplar imaginis huius similitudo.*

Deos i. Dæmones creatos fuisse à Deo secundū Platonē, & alia animalia.

tudo. Hoc igitur quod deerat superni illius exemplo Deus explebat; quot igitur, & quales mensideas in eo, quod est animal inspicit totidem, & tales hoc Mundo contineri oportere excogitauit. Sunt autem quatuor. Vna quidem Deorum cęlestium genus continet; Alia volatile aeriuagum; Tertia aquæ licoribus accomodatur. Quarta terrenorum animalium genus. Deinde introducit sermonem Dei ad Deos ipsos, in quo apertè ostendit illos, & oĩa æterna entia creasse, & conseruasse pro libito, atque ipsa non esse ex se immortalia, sed quia sic ab ipso Deo conseruantur. Verba Timei sunt ista. *Postquam orti sunt omnes, & qui Cęlo voluuntur Dij nostris oculis manifesti, & qui eatenus nobis conspicui fiunt, quatenus ipsi volunt, tamen ad eos Mundi genitor ita fatur, Dij Deorum, quorum ego opifex ego & Pater sum. hæc attendite. Quæ à me facta sunt, me ita volente indissolubilia sunt. omne quidem, quod vinctum est, solui potest; sed mali est, quod pulchrè compositum est, si quà bene habet velle dissoluere. Quapropter quia generati estis immortales quidem, & indissolubiles omnino non estis; nec tamen vnquam dissoluemini, nec mortis fatum subibitis. Nam voluntas mea maius, præstantiusque vobis est vinculum ad vitæ custodiam, quàm nexus illi, quibus estis tunc cum gignebamini colligati.* certè nil clarius his haberi potest ad concludendũ Platonem posuisse Mundum, & entia æterna, quæ in eo sunt secundum ipsum creata, & producta fuisse in tempore.

Sermo Dei ad Deos.

Accedit, quòd ibidē approbat generationem Deorum Gentilium, eo modo, quo Gentiles legum latores asserebant, licèt dicat illam generationem Deorum, neque necessarijs, neque verisimilibus rationibus inniti. Verbũ eius sunt. *Et iam quæ de natura Deorum illorum, qui tales geniti sunt, vt cernantur dicenda erant, finem habeant. Æternorum verò, qui Dæmones appellantur, & cognoscere, & enuntiare ortum maius est opus, quàm ferre valeat nostrum ingenium. Priscis itaque viris hac in re credendum est, qui Dijs geniti, vt ipsi dicebant, parentes suos optimè nouerant: impossibile sanè Deorum filijs fidem non habere, licèt nec necessarijs, nec verisimilibus rationibus eorum oratio confirmetur. Verùm quia de domesticis rebus loqui se affirmabant, nos legem secuti fidem præstabimus. Sic igitur, vt ab his est traditum horum Deorum generatio habeatur, atque dicatur. Terrę, Cęlique filij Oceanus, & Thetis fuisse traduntur. Ab ijs Phorcis, Saturnus, & Rhea geniti, & reliqui eorum fratres. ex Saturno, & Rhea Iupiter, & Iuno, & reliqui, quos eorum fratres quotidie memorari audemus nati dicuntur. Ex his deinceps, vt traditur, alij.* Si ergo Dij cœlestes, & Dæmones secundum Platonem geniti sunt, qui æterni dicuntur; & sunt pręcipua pars Mundi, non est dicendum Platonem posuisse Mũdum esse æternum eo modo, quo posuit Arist. ita quod nunquam habuerit exordium, neque ex se sit corruptibilis, sed æternus.

Plato approbat generationē Deorũ Gentiliũ, sed tamen dicit eam nec necessarijs, neq; verisimilib. rationibus inniti.

P 3 Cæte-

Quomodo Plato differat à fide christiana.

18. Cæterùm licèt Plato posuerit Mundum in tempore esse genitum, nihilominus non est ita clarum quomodo diferat à fide Christiana, & catholica. Nam secundum Diuum Ambrosium in Exameron cap. primo, & Magist. sententiarum in 2. dist. prima cap. 1. (Soto 8. Physicorum quæst. prima numerat quoque Diuum Basilium in Exameron, sed D. Basilius recenset quidem ibi hom. 1. & 2. & alij varias opiniones Philosophorum, sed nomina eorum non ponit; ideo ex ipso non potest haberi quæ fuerit sententia Platonis) discrepauit à fide christiana, quia posuit tria initia rerum imprincipiata, & improducta scilicet efficiens, exemplar, & materiam. Patet autem quod materia prima secundum fidem christianam fuit creata à Deo, dicente Moyse, *In principio creauit Deus Cœlum, & terram, &c.* Accipiendo etiam efficiens, & exemplar, vt accipiebat Plato, scilicet, vt sunt entia distincta à Deo falsum est illa esse improducta; quia nihil aliud à Deo est improductum, & increatum, sed solus Deus. Quod autem Plato posuerit materiam primam improductā, patet ex eodem libro Timei. Nam cum asserit Deum genuisse, seu produxisse Mundū, inquit, quod cum ipsum confecit, assumpsit, *non tranquillum, & quietum, sed temerè agitatum, & fluitans, idque ex inordinata iactatione redegit in ordinem*. per hoc autem inordinatum, & temerè agitatum intelligit materiam primam; quam alibi vocat magnum, & paruum, & aliquando infinitum; quia materia prima est moles quædam infinita. Quod etiam per efficiens intellexerit aliquid aliud à Deo, & infra Deū colligitur ex Aristot. in 2. de generatione tex. 51. & inde, (magis autem credere debemus Aristoteli, quam alijs, vt supra dicebam: quia eius auditor exstitit 18. annis, & præ omnibus alijs auditoribus pollebat ingenio; nec est verisimile falsas opiniones illi tribuisse, quia derisus fuisset ab alijs, qui tunc optime nouerant, quæ esset sententia Platonis) Nam ibi referens opiniones antiquorum circa principia rerum naturalium, inquit, omnes eos statuisse tria principia rerum, ea tamen non rectè explicasse. Atque omnes quidem materiam posuisse vnum ex his; formam verò tetigisse; circa tertium veteres omnes somniasse, nullum verò quod nam sit verè explicasse. Referens autem opinionem Platonis in particulari, inquit, Socratem in Phedone (id habet ibi Plato versus finem capite penultimo, dum Socrates dicit se, cum iunior esset, flagrasse desiderio cognoscendi, vbi refert opinionem Anaxagoræ, & quorūdam aliorum Philosophorum, deinde suam explicat, quā dicit toties se explicasse; sed est valde difficilis, & non nisi Aristotele interprete intelligi posses) postquam alios putauit impugnasse, asseruisse, supponendum esse in rerum natura diuersa genera entium; quorum quædam sunt species; quædam participationes specierum. Species seu

Plato posuit tria prīcipia rerū improducta.

Plato posuit materiā primam improductam.

ideas

ideas esse principium efficiens, reliqua esse entia participatiua specierum, atque generationem, & corruptionem rerum fieri per participationem, & abiectionem ideæ in materia. Et Plato sic ponebat tria principia imprincipiata.i.materiam, quam diuersis nominibus vocabat.s.aliquando magnum, & paruum, & aliqñ infinitum. Secundò ponebat ideam, quæ erat causa efficiens. Tertiò ponebat participationē ideæ, q̃ appellabat vmbram ideæ, ex qua participatione ideæ, & vmbra simul cum materia prima res generabantur. Vnde illa vmbra ideę erat veluti forma: quia terminabat, & actuabat materiam primã, quæ erat quędam molles infinita, & interminata. Vnde hãc participationē ideæ appellabat quoque aliqñ terminũ, quia terminabat materiam; & sic volebat gñationem, & corruptionē rerũ fieri per participationem ideæ, & abiectionē eiusdem.s.per receptionē, & abiectionē huius vmbræ. Arist. autem discrepauit a Platone: quia licèt posuerit tria principia, tamen posuit illa diuerso modo: materiam quidem posuit ipse quoque; hanc enim omnes Philosophi posuerunt. Secundò posuit formam, quæ est quod quid est rei, reiecta ideæ participatione. Tertiò posuit efficiens, & illud dixit esse cœlum, & lationes cœlestes, quæ suo accessu, & recessu sunt causa perpetuitatis generationis, & corruptionis. In quo se laudat quod scilicet ipse declarauerit quodnam sit istud efficiens, quod antiquos somniasse dicit, sed reuera non explicasse. Ex dictis patet Platonem posuisse causam efficientem Mundi proximam fuisse ideas, non ipsum Deũ, & consequenter posuit aliqua alia à Deo esse improducta à Deo, quod repugnat fidei Christianæ.

Aristotel. in quo discrepat à Platone.

19 Ex altera parte existimant multi Platonem non discrepare à fide Christiana. Huius sententiæ videtur esse D. Augustinus lib. 10. de Ciuitate Dei cap. 31. vbi habet hæc verba. *Quamquam, & de Mundo, & de his quos in Mundo Deo à Deo factos scribit Plato apertissimè dicat eos esse cœpisse, & habere initium, finem tamen non habituros, sed per conditoris potentissimam voluntatem in æternum permansuros esse perhibeat.* Neque est verum D. Augustinum asserere Platonem intelligere Mundum esse factum non secundum temporis, sed institutionis initium, vt vult Soto lib. 8. Physic. quæst. 1. licèt enim illa verba habeantur apud D. Augustinum, non tamen ea dicit secundum propriã mentem, sed dicit alios fuisse, qui in eum sensum mentem Platonis detorsere, vt fuerunt Plotinus, & alij supra adducti. Vnde verba D. Augustini, quæ ad priora sequuntur sunt hæc. *Verùm id quomodo intelligant inuenerunt non esse videlicet temporis, sed substitutionis initium.* Quibus verbis satis apparet hoc intelligere de interpretatione, quam afferebant Platonici contrarij creationi Mundi. Hoc apertius docent alij, qui asserũt ipsum posuisse materiam primam esse procreatam à Deo,

Aliqui putant Platonē non differre à fide Christiana.

D. Aug. vera sententia de opinione Platonis.

Ioan. Gram. opinio de mēte Platonis.

& de nullo productam, neque esse sempiternam; quod Ioannes Grammaticus contra Proclum in solutione argumēti 9. & 11. diffusè ostendit, & argumento 9. nu. 13. apertè dicit Platonem nullibi in suis Dialogis dixisse materiam primam esse ingenitam, & ortus expertem, & subiungit, quod si etiam posuisset materiam ingenitam, non tamen propter hoc possemus dicere ipsum posuisse Mundum esse æternum; quoniam apertè ipse dixit Mundum esse genitum, vt supra vidimus. ergo materia non potuit esse ingenita, cum sit pars Mundi. Quod si quis dicat, ergo Plato sibi contradiceret; quia poneret materiam æternam, & tamen Mundum esse genitum? Respondet Ioannes Grammaticus concedendum esse, tunc eum fore sibi contrariũ: neque enim in hoc solum sibi contradiceret; nam & in multis sibi non constat Plato, vt in sequentibus ibidem ostendit Ioan. Gram.

Materiam solam sine forma nō potuisse ab æterno existere probat Io. Gram.

20 Quod autem materia sola sine forma non potuerit esse ab æterno, vt supponitur asseruisse Plato, probat ex hoc: quia materia non potest dari in rerum natura sine forma, & accidentibus, vt quantitate, qualitate, &c. cum ergo Plato posuerit formas rerum in tempore produci, vt apertè supra vidimus, & simul quantitates, & qualitates, sequitur necessariò posuisse quoque materiam in tempore esse productam. Et cum dicit in Timeo Deum in procreatione Mundi assumpsisse non tranquillum, & quietum, sed temere agitatum, & fluitans, per quod videtur intelligi materia, non habetur ex hoc eum asserere materiam hanc fuisse æternam, & ante Mundum ipsum sine formis, sed solum ipsum Deum, inordinatum, & temerè agitatum ordinasse. Vnde potius habetur prius fuisse chaos quoddam, in quo materia cũ formis & accidentibus omnib. cõmixta esset, atque huiusmodi chaos à Deo fuisse prius productum (siquidem vt prius diximus materia nuda non poterat produci sine formis; neque materia posse dici fluitãs, & temere agitatam si esset sine formis) deinde fuisse ordinatum.

Io. Gram. soluit argumentum Arist. quod materia sit ingenita.

Tandem dissoluit Ioannes Gram. eo argumento 9. & 11. argumentũ illud Arist. 1. Physic. quod materia sit ingenita, eo quia si esset genita, esset genita ex alia materia, & illa ex alia in infinitum, quia ex nihilo nihil fit. Et solutio est hæc, quia si materia est genita, necesse est quod sit genita ex suo contrario, nihil enim fit ex se ipso; falsum est ergo quod necesse esset, materiam fieri ex materia, sed potius sequitur debuisse fieri ex non materia scilicet ex non ente, & creari; vt tenent Theologi; si enim materia fiat ex non materia, fiet ex non ente, & ex nihilo, & creabitur. secundum ergo hos auctores materia est creata secundum Platonem.

21 Alij etiam permulti auctores asserunt efficiens, quod statuitur tertium principium, & esse ideas, non esse distinctas realiter ab ipsa

mente Dei, sed solum formaliter, quam sententiam fuisse Platonis apertè tenet Diuus August. vbique præsertim lib. 13. de Ciuitate Dei cap. 26. vbi habet hæc verba. *Et si Deus, quod assidue Plato cõmemorat sicut vniuersi Mundi ita creatorũ animalium species æterna intelligentia continebat, quomodo non ipse cuncta condebat?* & lib. 83. q. q. 46. docet ideas esse rationes æternas in mente diuina, secundum quas res ad extra factæ sunt, atque hoc modo Platonem eas sustinuisse: habet enim hæc verba. *Atque has rerum rationes principales ideas appellat Plato, non solum sunt ideæ, sed ipsæ veræ sunt, & eiusmodi, atque incommutabiles manent quarum participatione fit, vt sit quidquid est, quomodo est.* Sed de ideis alibi erit proprie disputatio. Hanc eandem sententiam sequuntur multi alij vt Piccolomineus seu Theupolus lib. 3. Accademicarum contemplationum cap. 3. vbi tenet ideas non esse per se subsistentes, vt putauit Aristot. sed esse in mente diuina; quam mentem eodem opere lib. 2. cap. 1. non vult esse realiter distinctam ab ipso Deo, vt multi alij contendunt. Et sic secundum hos auctores Plato non posuisset tria principia improducta, sed vnum solum principium omnium scilicet Deum ipsum.

Tertium principiũ scilicet ideas nõ esse realiter distinctas à mente Dei multi tenẽt. D. August.

Picolomineus.

Ex his patet quàm varius, & ambiguus fuerit Plato in sua doctrina, & in explicatione principiorum Mundi. Attamen ex his constat quoquomodo accipiamus eius mentem fecisse Mundum esse genitum. Sequendo autem secundam viam magis conuenit cum veritate Theologica; sed ẽt sustinẽdo primã viam patet eum posuisse Mundũ esse genitum, & productum à Deo ex nihilo, licèt aliquam contradictionem includat, vt quod posuerit aliqua improducta, vt materiam primam, quę tamen est pars Mundi, & tertium efficiens scilicet ideas, quæ tamen sunt ipse Deus. cum autem apertè dixerit Mundum in tempore esse productum à Deo cum tempore, quidquid sit de alijs eius assertionibus, dicendum est hanc fuisse eius mentem absque omni dubitatione.

Quam ambiguus Plato sit in sua doctrina.

Secundum quancunque interpretationẽ Plato posuit Mũdum esse genitum.

22 Hanc Mundi productionem temporalem non solũ Plato agnouit, sed antiquiores Platone Philosophi clarius confessi sunt, & explicarunt. Mercurius Trismegistus, qui antiquissimus fuit, & primus in Ægipto Philosophiam docuit, quæ ab Ægipto deinde in Græciam peruenit, siquidem nedum Plato, sed Græci omnes, etiam Arist. pluribus in locis fatentur Græcos à Barbaris sapientiam accepisse; Græci autem Ægiptios Barbaros vocant. Mercurius inquam Trismegistus in libro inscripto Pimander, qui habetur in operibus Marsilij Ficini colligatus in principio primi cap. introducit Pimandrũ, idest Dei prouidentiam (Pimander enim Græcè apud nos sonat idem quod Dei sapientia) sibi cogitanti, & desideranti scire naturam rerum, ac eleuato

Mercurius Trism. creationem Mundi aßeruit.

uato ad superna hæc verba dixisse. *Quid est ô Mercuri, quod audire, & intueri desideras? quid est quod intelligere, atque discere cupis? tum ego, quisnam es, inquam? sum inquit ille, Pimander, mens diuinæ potentiæ, ac tu vide, quid velis, ipse vero tibi vbique adero: cupio inquam rerum naturam discere, Deumque cognoscere. Ad hæc ille. tua me mente complectere, & ego te in cunctis, quæ optaris erudiam. Cum hæc dixisset, mutauit formam, & vniuersa subito reuelauit.* Subiungit deinde Mercurius visionem, quam vidit, (solebant enim veteres Philosophi eorum doctrinam sic per tertiam personam, & per quædam signa, & figuras explicare) in qua creationem Mundi præ oculos habuisse significat. Vnde recitata visione, ponit eius declarationem factam sibi à Pimandro in his verbis. *Tum Pimander ait. Aduertis, quid sibi hæc visio velit? cognoscam inquam. ait ergo Pimander. lumen illud ego sum, mens, Deus tuus antiquior, quam natura humida, quæ ex vmbra effulsit, mentis vero germen lucens Dei filius. Quid ergo inquam? sic inquit: cogita quid in te videt, & audis verbum Domini, Mens autem pater Deus, neque enim distant ab inuicem, horum vnio vitæ est.* Trism. *Gratias habeo tibi.* Pim: *Verùm in primis meditare lumen, atque cognosce.* Trism. *Vbi hęc dicta sunt Deum illum oraui, vt eius ideam ad me conuerteret. Quod cum ille fecisset repente prospicio in mea mente lucem viribus innumeris existentem, ornatum sine termino ignem, vi ingenti, vi ingēti circūseptum, & in ipsa stabilitate dominantem. hęc ipse percepi per Pimandri verbum, qui me stupore attonitum sic iterum afflatus est. Vidisti in mente primam speciem infinito imperio pręualentem? eiusmodi mihi quędam.* Pimand. *At ego illi. Elementa naturæ vnde manarunt?* Pim. *Ex voluntate Dei. quæ verbum complexa, pulchrumque intuita Mundum ad eius exemplar, reliqua sui ipsius elementis, vitalibusque seminibus exornauit. Mens autem Deus vtriusque sexus fæcunditatem plenissimus vita, & lux tum verbo suo mentem alteram opificem peperit, qui quidem Deus ignis, atque spiritus numen: septem deinceps fabricauit gubernatores, qui circulis Mundum sensibilem complectuntur; eorumque dispositio facta vocatur: connexuit deinde Dei verbum ex elementis tendentibus deorsum purum naturæ artificium, vnitaque est opifici menti; consubstantiale enim erat, relictaque sunt elementa naturę deorsum cadentia sine ratione, vt sint tanquam sola materies, &c.* Multa alia ibi affert Mercurius, quæ pertinent ad completam productionem Mundi. & paulò infra inquit. *At pater omnium intellectus, vita, & fulgor existens hominem sibi similem procreauit, atque ei tanquam filio suo congratulatus est. pulcher enim erat, Patrisque sui ferebat imaginem.* quibus dessignat creationem hominis. Ex his apparet ante Platonē, immo ante Orphæum, Anaxagoram, Hesiodum, & alios antiquos Mercurium posuisse mentem à Deo fluxisse, & ideas, ac exemplaria

æterna constituisse, atque Deum cum mente & ideis Mundum fabricasse, elementa, & species animalium, & denique hominem ipsum creasse; quæ omnia a Platone deinde fusius explicata sunt. Ex his etiã apparet Mercurium describere creationẽ Mundi eo ferè modo, quo Moyses; Quod latè prosequitur Eugubinus lib.7. de perenni Philosophia cap.9. similia habet Trismegistus in eodem Pimandro serm.3.

23 Post Trismegistum sequitur Orphæus, qui inter Grecos primus fuit consenu omnium, qui Philosophiã, quam à Trismegisto, & Ægyptijs didicerat, docuit. Hic ergo in Argonautica postquam varijs carminibus laudes Dei extulit sub nomine Iouis, in cuius pectore tanquã in thesauro dixit esse omnem sapientiam, bonitatem, gloriam, atque cuncta bona (per quæ intelligebat ideas platonicas) & ipsum esse principium omnium æternorum, & corruptibilium, apertè protulit Mundum hunc, & omnia extra ipsum, Deum produxisse. Verba eius in Argonautica à pluribus adducta præsertim ab Eugubino lib.7, de perenni Philosophia cap.10. sunt illa Latinę ab eo ex Græco reddita. Orphæus.

Fuerunt intra Iouem cum vniuerso ętheria vastitas, & cæli preclara sublimitas.
Immensique maris, & telluris inclytæ latitudo.
Oceanusque ingens, depressaque tartara terræ.
Fluminaque, & pontus sine fine, & cætera cuncta.
Immortales omnes beati, Dijque, Deæque
Quæ fuerint exorta, & quæ ventura sequuntur.
Hac in ventre Iouis rerum compago manebat.
Iupiter ipse est primus, Iupiter vltimus idem.
Iupiter & caput, mediumque, & cuncta Iouis sunt.
Iupiter est terræ fundamentum, cœlique micantis.
Iupiter idem Rex cunctorum, principiumque
Vna potestas, & Deus vnus, magnus & author.
Vnum est Regale corpus, in quo hæc cuncta tenentur.
Omnia namque hæc in domibus Iouis magni iacent.

His carminibus patet Orphæum facere vnũ Deum verum magnũ auctorem omnium rerum tàm æternorum, quàm tẽporalium rerum, quas in seipso idest in sua virtute, & potestate, ac sapientia cõtinebat, & continet. Quod verò tandem in tempore hæc, quæ æternaliter in se continebat, produxerit in esse, protulit illis alijs duobus carminibus, quæ subiunxit, & sunt.

Cuncta hæc absconsa latas eduxit ad auras.
Pectore mira suo proferens, & facta superba.

24 Homerus, qui paulò post secutus est Orphæum varia protulit, ex quibus hanc temporalem Mundi generationem à Deo insinuauit. Homerus.

Iusti-

Iustinus Martyr, & Philosophus id deduxit ex illo carmine Iliadis, quo hostibus imprecatur, vt in terram, & aquam reuertantur, indicãs eos primum ex terra, & aqua factos a Deo. carmen est illud.

Sed vos in terram cuncti reddeatis, & vndam.

Hesiodus. 25 Hesiodus verò ad verbum ea protulit, quæ Orpheus. Nam in libro, qui inscribitur opera, & dies; & in omni sua poesi dat summo Ioui principatum, auctoritatemque omnium rerum, tàm super omnes Deos idest intelligentias, & Dæmones, quàm super homines, descendensque ad Mundum illum ait originem ducere ex Chao, atque elementa, & cũcta alia à spiritu, & amore diuino fuisse distincta, & ordinata. inquit enim.

Extitit ante Chaos, post hæc latissima tellus.
Quæ super innixum pondus rerum incubat omne.
Atque amor inter, qui diuos facer emittet omnes.

Et inuocans Musas ait.

Dicite vos, vt primum Dij, tellusque creata.
Fluminaque, & pontus vastus, qui tollitur vndis.
Astraque clara, Polusque immensus in alto.

Tales, Parmenides, & Melissus. 26 Tales, Parmenides, & Melissus apud Plutarchum in Simposio, & Diogene Laertio, dixerunt Deum antiquissimum esse omnium rerum; necesse est ergo quod prior tempore fuerit quàm Mundus, alioquin non esset antiquior Mundo. Tales etiam protulit hanc sententiã. *Pulcherrima omnium rerum Mundus: fabrica enim & opus ipsius Dei est.*

Anaxagoras. 27 De Anaxagora nulla est dubitatio. apertè enim id protulit, cũ dixit post infinitam quietem omnium rerũ in Chao exurrexisse mentem, & intellectum, qui fecit motum, & disgregauit illa omnia, & in ordinem digessit, & res omnes productæ sunt, vt de eo refert Arist. in 8. Physicorum in principio.

Huc respexerunt Philosophi illi, qui apud Plutarchum naturales dicti sunt; dum dixerunt omnia ex aqua, & terra producta esse. Videntur enim illud voluisse dicere, quod protulit Moyses lib. 1. Genesis, dum dixit, germinet terra herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum. Demum quid sibi vult illa vulgata opinio, homines ex terra natos, & prius in oriente, nisi creationem hominis factam à Deo de limo terræ in Paradiso terrestri ad orientem. Alios antiquos Philosophos in hac opinione fuisse tradit Ioannes Franciscus Picus Mirandulanus lib. 6. Examinis vanitatis doctrinæ gentium, & Eugubinus lib. 7. de perenni Philosophia & alij plures, quos omitto: hæc enim satis sunt ad ostendendum, quod æternitas Mundi ante Arist. & eius sectatores non erat audita, sed omnes passim creatum esse Mundum in tempore fatebantur.

Ad

28 Ad rationes autem, quæ adducebantur, quod Plato non agnouerit creationem temporalem Mundi facilis est solutio. Ad primam dicimus falsum esse Platonem posuisse animam Mundi æternam. Ostendimus enim supra in Timeo eum dixisse fuisse primo genitam, deinde ei Deum adaptasse corpus; concessit quidem esse antiquiorem corpore Mundi, sed tamen etiam ipsam factam, & genitam. De materia verum est eum asseruisse eam extitisse ante Mundum, sed dixit eam esse chaos quoddam indistinctum fluitans, & inordinatum, atque Deum ex ipsa per ideas Mundum, & quæ in Mundo sunt fecisse: hoc autem non impedit, quin Plato asseruerit Mundum genitum fuisse in tempore: quia licèt non fuerit creatus secundū eum ex nihilo, vt Nos Theologi sustinemus, tamen de nouo fuit factus, & formatus eo modo quo est actu, quia prius erat in potentia, non actu. *Ad primā rationem in oppositum.*

29 Ad secundam respondebitur infra cum satisfaciemus rationibus Platonicorum eorum, qui tenent Mundum esse æternum. Pro nunc ad rationem dico, quod procedit ex falsa imaginatione scilicet quod multum spatium temporis præcesserit, antequam Deus creauerit Mundum. Nam ex Platone, & Arist. Mundus, & tempus simul sunt: ideo falsa est imaginatio, quod Deus per magnum tempus quieuerit, & noluerit creare Mundum, deinde illum creauerit, vt infra latè prosequemur. Deinde ex isto medio, quod Deus est bonus, & nullius inuidia tangitur, deducitur argumentum in contrarium ex ipso Platone. inquit enim *cum bonus sit, non potest nisi bona facere;* cum ergo fecerit Mundum, necessarium est dicere eum fecisse bonum. Adde, sed fecit in tempore, ergo cum sit bonus, & bene omnia necessario faciat, vidit esse bonum facere Mundum in tempore, non ab æterno; & proinde eum fecit in tempore: neque enim humana ratio de ijs, quæ fecit omnium rerum auctor exactam cognitionem habere potest, sed solum aliquam probabilitatem, vt supra ex Timeo ostendimus. *Ad secundā.*

30 Ad tertiam respondetur, si valeret ratio, debuisse Deum facere lapides, & omnia irationabilia animalia simillima Deo, quod est absurdum; fecit ergo ea similia sibi, quantum ratio postulabat: ideo non sequitur ex hoc medio, quod Mundus debeat esse æternus; quia hoc Mundo non congruebat, licèt Deus sit æternus. *Ad tertiam.*

31 Ad quartam, concedimus Mundum esse, fuisse, & futurum esse per omne tempus, at ex hoc non concluditur secundum mentem Platonis fuisse æternum, sed oppositum: quia Plato posuit tempus esse creatum in tempore, & consequenter sequitur Mundum creatū quoque fuisse in tempore; quod ex verbis illis adductis in argumento confirmatur: quia dicit quod Mundus exemplar huius Mundi, qui est Mūdus idealis est, & fuit per omne æuum; hunc vero Mundum fuisse per *Ad quartā.*

omne

omne tempus; At secundum Platonem æuum competit Deo,& ideis, quæ ingenitæ,& improductæ sunt; tempus verò competit rebus mortalibus ex sui natura. Vnde ibidem Plato dixit tempus esse similitudinem quandam æui, sicut res istæ generabiles sunt participationes idearum,& similitudines, siue vmbras quasdam illarum; ex hoc ergo non habetur Mundum esse ingenitum.

Ad quintā. 32 Ad quintam respondetur verum esse Platonem afferre illam distinctionem in principio disputationis de productione Mundi vt supra diximus,& illam applicari Mundo, quia secundum eum non verè est,sed semper fit. At non ob hoc sequitur,quin etiam dicat Mundum incepisse in tempore, vt patet ex alijs verbis eius superius adductis.

Ad sextam. 33 Ad sextam videbimus infra, & vidimus supra rationes ex Platone pro generatione Mundi esse efficaces, & planas. ideo falsum est Aduersarios illis sufficienter satisfacere.

Rationes eorum,qui asserunt Mundi æternitatem. Cap. Secundum.

34 Licèt Plato,& antiqui Philosophi posuerint Mundum in tempore esse factum, & productū, tamen post tempora Arist. multi etiam ex Accademicis ipsis cum ipso Arist. voluerunt esse æternum,ac nunquam habuisse principium, neque habiturum finem. Auctores sequentes hanc opinionem sunt præsertim Arist.8. Physicorum, & primo de Cœlo,& aliqui Platonici supracitati Proclus, Plotinus, & alij nonnulli. Rationes autem plurimæ fiunt ab alijs, sed omissis multis, potiores istæ videntur.

1. Ratio. 35 Prima ergo fit ex Platone in Timeo, quam superiori capite quoque adduximus,sed hìc est fusius pertractanda,& soluenda. Deus absque dubio est bonus opifex, nulla vnquam tangitur inuidia. At Deus est ab æterno sine principio; ergo ab æterno, & sine principio debuit esse Mundus. Hæc consequentia probatur:quia nisi Mundus semper fuisset,sequeretur sempiternam priuationem fuisse. Priuatio autem est malum, & scelus, neque ponitur in esse nisi ex inuidia, & à malo Opifice, qui propter inuidiam boni alterius, illud non vult producere;melius enim est esse rerum, quàm carentia rerum. ergo huiusmodi scelus non potuit competere Deo; & consequenter dicendum est Mundum semper fuisse.

2. Ratio. 36 Secundò. Cur quæso tot sæculorum millibus creator ille Deus quasi è somno vigilans repente ad creandum se dedit? & facere cępit, quod prius non faciebat? ergo hanc nouam creationem de repente illi concedere non est prudentiæ consentaneum.

Tertiò.

37 Tertiò. Exemplum, & imago simul sunt, & existunt. At exemplum Mundi, siue idea Mundi est æterna. ergo Mundus, qui est imago eius, erit æternus. Maior probatur: quia exemplum, & imago sunt correlatiua, exemplum est id ad cuius instar est imago; neque est exemplum nisi sit imago eius, sicut non est imago nisi adsit exemplum. 3. Ratio.

38 Quartò. Deus cum sit bonus, voluit cuncta fieri sibi simillima quantum potuit. At non esset Mundus simillimus opifici, si non esset æternus; ergo consequentia patet; quia Deus opifex est æternus; ergo si Mundus, qui est eius effectus nõ sit æternus, non erit similis Deo. Istæ rationes ex Proculo, & Platonicis. 4. Ratio.

39 At fortius arguunt Peripatetici. Arist. 8. Physic. facit tres rationes, quas ipse, & multi alij demonstratiuas putant, & vt tales eas confirmat 12. Met. tex. 45. quæ tamen quàm sint infirmæ postea videbimus. Sit ergo quinta ratio, quã facit Arist. eo lib. 8 à tex. 4. vsque ad 8. inclusiue, quæ est ista. Supponit primò in 4. tex. veram esse diffinitionem motus, quam 3. Physicorum attulit. nimirum motum esse actum entis in potentia secundum quod huiusmodi, seu motum esse actum mobilis in quantum mobile. Ex hac diffinitione infert Arist. hanc propositionem quodcunque quod mouetur quocũque motu est in potentia ad moueri huiusmodi motu, quo mouetur, quàm propositionem etiam exemplis manifestat: quia nihil alteratur nisi quod prius poterat alterari; & nihil vritur, nisi prius esset vscibile. Verissimũ ergo est quod omne, qđ mouetur, prius est in potentia ad moueri. Hoc facto supposito vlterius Arist. in tex. 5. 6. & 7. infert hanc aliam propositionem: Ante priorem motum, si daretur, necessariò esset dari priorem motum; & ante illum alium priorem; & sic in infinitum; & proinde necesse est motum esse æternum. si autem motus est æternus; sequitur Mundum, & generationem semper fuisse, nec vnquam habuisse initium; Quod est intentum Aristotelis. Quod autem ante primum motum necessariò dari debeat alius prior motus, probat Aristoteles hunc in modum. Ex diffinitione motus assignata, sequitur in quolibet motu esse mobile, & mouens; si enim motus est actus mobilis in quantum mobile, sequitur quod in quolibet motu sit mobile, & mouens, à quo mobile moueatur. Tunc quęrit Aristoteles, an mobile quod per primum motum moueretur, sit factum, & genitum, an non? sed mouens, & mobile semper fuerint? si detur primum, ergo ante primum motum, dabitur alius prior motus nempè ille per quem factum est primum mobile. Tunc vlterius quęrit de illo mobili, quod factum est per priorem motum, an semper fuerit, vel factum fuerit? si factum fuit; ergo per alium motum priorem, in quo erat mobile, & tunc quęritur de illo mobili an sic factum? & dabitur processus in infinitũ; & 5. Ratio ex Peripateticis. Ratio Arist. 8. Physic. à tex. 4. vsque ad 8.

sic

sic nullus dabitur primus motus; sed ante primum motum semper dabitur alius prior in infinitum. Si verò dicas illud mobile primi motus non esse factum, sed & mouens, & mobile semper fuisse; tunc infert; ergo absurdum est dicere, quod semper non fuerit motus: quia si mouens, & mobile adsunt, & nullum adest impedimentum, sequitur actio, & motus. Et confirmatur: quia si non moueant semper, sed quiescant, necesse est dari causam illius quietis; antequam ergo incipiant mouere, & a quiete ad motum transeant, necesse est remouere causam illius quietis. Hęc remotio, & ablatio quietis non potest tolli nisi per aliquem motum; quies enim habet causam sui, sicut motus habet causam sui: & sic ante primum motum erit alius prior motus, quo quies remoueatur. Tunc de illo quęritur vt supra. Vel enim eius mobile factum est, & tunc per alium motum, & sic dabitur processus in infinitum. Vel est ingenitum, & non factum, sicut & mouens, & tunc semper mouens illud nouit, & mouet; quia si quieuit, ante primũ motum debet dari motus quo illa quies auferatur; & sic reddit idem argumentum. Hęc est prima ratio Aristotelis, quam demonstrationẽ ipse Aristoteles & sui sectatores appellant; quę quidem est satis difficilis, & artificiosa, sed vt patebit eam soluendo, minimè concludit.

6. Ratio. Ratio Arist. 8. Phys. text. 8. & 9.

40 Sexto loco fit altera ratio, quam facit Aristoteles eodem lib. 8. tex. 8. & 9. & est hæc; Licèt sit magna diuersitas inter agentia, & mouentia in agendo, & mouendo; quia quadam mouent vno modo, vt mouentia naturalia; nam ignis solum calefacit, non autem frigefacit, & aqua solum madefacit, non autem calefacit. Alia verò vt artificialia motibus contrarijs mouent. Nam artifex seu mouens artificiale agit secundum institutum artis, vel contra institutum artis. Tamen hæc est lex, & regula communis omnium agentium, & mouentium, vt non quomodocunque agant, & moueant; & similiter est eadem lex omnibus patiẽtibus, vt non quomodocunque disposita patiantur; sed agentia, & patientia debent esse disposita, & approximata vt agant. Neque enim ignis agit semper in lignum, sed solum quando lignum est debitè dispositum, & approximatum. Hoc facto supposito sic arguit Arist. ergo si erant ab æterno mouens, & mobile, & mouens non mouebat, neque fiebat motus, & postea in tempore mouens cœpit mouere, & factus est motus, necesse est quod nõ fieret motus, quia non erant disposita, sed indisposita. ergo sequitur, quod quando mouens cœpit mouere, & factus est motus, illa indispositio allata fuerit. At illa indispositio non potuit amoueri nisi per aliquem motum per quem mouens, & mobile mutata fuerint, & ab illa indispositione ad dispositionem transiuerint. Ex hoc autem sequitur vt supra, quod ante primam actionem, & motum detur prior actio, & motus, nimirum

quo

quo mouens; & mobile ex indispositis fiant disposita; & tunc reddit prima ratio: quia quæro de mouente, & mobile per quæ factus est motus ille, quo indispositio est ablata, vel semper mouerunt, & habeo intentum. Vel fuerunt indisposita aliquando, & tunc per aliquem motum illa indispositio auferri debuit, & sic in infinitum.

41 Septimò. Ex hoc fundamento Aristotelis arguunt alij, vt Proclus 3. argumento contra Ioannem Grammaticum in hunc modum. Illud est verè efficiens, & verus opifex, qui actu operatur, & efficit; qui verò actu non operatur, sed est in potentia ad operandum, & efficiendum non est verus efficiens, quia eget aliquo, quod ipsum deducat de potentia ad actum; ergo si primum efficiens aliquando fuit, & non efficiebat, neque mouebat actu, erat tantùm efficiens in potentia; ergo egebat aliquo priore mouente, & efficiente, quod ipsum deduceret ad actum, & per aliquem priorem actum, & motum; & sic ante priorem motum dabitur alius prior motus in infinitum. Vel est dicẽdum, quod primum mouens est mouens semper actu, & sic semper motus, & Mundus fuit, & est æternus. 7. Ratio.

42 Octauò. Et est quarta ratio Procli contra Ioannem Grammaticum, & procedit ex eodem fundamento. Quidquid fit ab immobili, & immutabili necessariò est æternum, & sempiternum; sed Mundus est à Deo immobili, & immutabili; ergo est æternus, & sempiternus. Maior probatur: quia si agens immobile, & immutabile non semper egit, & mouit, sed prius quieuit, deinde mouere cœpit, & agere; ergo mutatus fuit; ergo non erit immutabilis. 8. Ratio.

43 Nonò. Sit altera ratio Aristotelis, quam facit eodem 8. Physic. tex. 10. & 11. & desumitur ex connexione temporis, & motus, & colligit quod cùm tempus sit æternum motus quoque sit æternus à parte ante, & à parte post. Conficitur autem ratio ex duabus propositionibus, quarum prima est. Tempus, & motus sunt adeo connexa, quod non potest esse tempus sine motu, nec motus sine tempore. Hæc propositio probata est ab ipso Arist. 4. Physic. vbi ostendit, quod tempus est numerus motus primi mobilis. Ex hoc autem sequitur, quod tempus non potest esse sine motu, nec motus sine tempore. Secunda propositio est hæc. Prius, & posterius sunt differentiæ temporis; hæc propositio patet: quia istæ differentiæ non possunt esse sine tempore, nec tempus sine illis. Tunc sic formatur ratio. Si dicamus, motũ esse genitum, ita quod prius nõ esset motus, admittimus, prius, fuisse ante motum; At si ante motum fuit, prius, sequitur, quod ante motum quoque fuerit tempus: quia vbi est prius, ibi est tempus ex secunda propositione. At vbi est tempus, ibi quoque est motus ex prima propositione; ergo ante motum erat motus, & sic in infinitum. 9. Ratio. Ratio Arist. ex 8. Physic. tex. 10. & 11.

Confirmatio quæ est 10. Ratio.

Confirmatio ex Arist. eodem loco.

Plato dixit tẽpus esse genitum.

Falsum est qđ dicit Aristot. cæteros antiquos excepto Platone, posuisse tempus esse æternum.

44 Confirmat Aristoteles hanc rationem auctoritate antiquorum ibidem, quos omnes inquit posuisse tempus æternum; excepto Platone, qui in Timeo dixit tempus fuisse à Deo simul cum cœlo genitũ; (quod reuera dixit Plato vt superiori capite ostendi, & est vera sententia; falsum tamen dicit Aristoteles, cæteros antiquos putasse tempus esse æternum: Quia vt vidimus alij antiqui concesserunt Mundum esse genitum, & consequenter tempus quoque fuisse factum cum Mundo,) cum ergo omnes antiqui dixerint tempus esse ingenitum, sequitur etiam Cœlum, & Mundum esse ingenitum. Verùm quia Aristoteles putauit Platonem male asserere tempus esse genitum, nititur probare contra Platonem illud esse ingenitum hac ratione, quam etiã demonstrationem asseruit, & consistit in duabus propositionibus. Prima est hæc. Nunc, & tempus sunt adeo affecta, quod tempus non potest esse sine nunc, neque nunc sine tempore: quia nunc est mensura temporis, & de tempore non habemus nisi nunc. Secunda propositio est hæc. Nunc est finis præteriti temporis, & principium futuri temporis. Tunc sic. si tempus est genitum, necessariò fuit genitum in aliquo nunc, seu momento temporis: At illud nunc est finis præteriti temporis; ergo ante primum tempus creatum, fuit aliud prius tempus. Quod si dicas, illud tempus prius creatum fuisse, necesse est, quod fuerit genitum, & creatum in aliquo nunc; quod similiter fuit finis præteriti, & principium futuri; & sic ante illud tẽpus erat aliud prius, & sic in infinitum; ergo est impossibile, quod tempus aliquando habuerit initium, & exordium, & consequenter est æternum. Si tempus est ęternum; ergo Cœlum & Mundus est æternus.

Aliæ rationes Aristot. alibi pro ęternitate Mundi.

45 Habet Aristoteles alias rationes pro æternitate Mundi alibi, præsertim autem pro ea faciunt omnes rationes, quæ ab eo, & suis sectatoribus adducuntur ad probandum Cœlum esse ingenerabile, & incorruptibile. Nam clarum est, quod si Cœlum, quod est prima, & principalis pars Vniuersi, est ingenerabile, & incorruptibile, & nunquam habuit principium, quod neque Mundus hic inferior, qui à Cœli motu continuo perpetuatur per generationem, & corruptionem, aliquando habuit principium; & quod motus eius est æternus. Quod autem Cœlum sit ingenerabile, & incorruptibile probat præsertim Arist. 1. de Cœlo tex. 20. & sequentibus hac ratione. Quidquid generatur, & corrumpitur à contrario generatur, & corrumpitur; sed sic est quod Cœlum nullum habet contrarium; ergo Cœlum non generatur, neque fit, sed est ingenerabile, & incorruptibile. Maiorem propositionem supponit probatam in 1. Physic. à tex. 42. & sequentibus, vbi ostendit quod omne quod generatur ex suo contrario generatur, & fit. Minorem verò probat: quia Cœlum non habet contrarieta-

11. Ratio. Ratio Arist. ex 1. de Cœlo tex. 20.

rietatem externam: quoniam mouetur motu circulari; motui autem circulari nullus motus est contrarius; ergo Cœlum non habet aliquod contrarium externum; quia si illud haberet, moueret motu contrario motui Cœli; contraria enim contrarijs motibus mouent, & mouentur. Ex hoc deducit quod Cœlum non habet etiam contrarietatem internam, quod scilicet non sit compositum ex elementis contrarijs: si enim esset compositum ex illis, esset corruptibile, & moueretur motibus contrarijs. Ex hoc vlterius deducit tex. 21. quod est quoque inaugumentabile, & inalterabile: quia etiam isti motus fiunt ex contrarijs, & à contrarijs. & sic in tex. 22. deducit Cœlum esse omninò incorruptibile, & insenescibile.

46 Et confirmat hanc suam opinionem deinde auctoritate antiquorum, quoniam nullus illorum vnquam asseruit Cœlum, seu Mundum aliquando fuisse corruptum, vel quo ad totum, vel quo ad partē aliquam, sed semper extitisse. Si autem esset corruptibile proculdubio aliquando corruptum fuisset, vel quo ad totum, vel quo ad aliquā partem. Accedit, quod omnes antiqui tàm Græci, quàm Barbari dixerunt Cœlum esse sedem, & domicilium Deorum immortalium, & proinde coaptatum, & conueniens esse illis. Vnde cum ipsi immortales, & incorruptibiles sint, sequitur Cœlum esse ingenerabile, & incorruptibile. Accedit, quod antiqui appellauerunt Cœlum Ethera à semper currendo; ergo ex eorum opinione fuit, quod Cœlum sempiterno motu semper motum fuerit, & moueatur; & reprehendit Anaxagoram, quia abutebatur hoc nomine, Ethera, accipiebat enim illud pro igne, & debet accipi pro Cœlo idest primo & supremo corpore, quod mouetur. 12. Ratio. *Alia confirmatio Arist. ex auctoritate antiquorū eodem loco.*

47 Tertiodecimò, est ratio, quā habet 1. Physic. tex. 75. & est hæc; Ex nihilo nihil fit, idest ex nihilo, & non ente simpliciter nihil fit. At si materia prima crearetur ex nihilo simpliciter, seu ex non ente simpliciter aliquid fieret; ergo creatio materiæ, & prima productio Mundi non datur. 13. Ratio.

48 Decimoquartò, fit ratio, quàm facit Auerroes lib. de substantia Orbis cap. 4. quæ deducitur ex duabus propositionibus, quæ sunt istæ. Prima motus est in mobili; quæ habetur 3. Physic. in definitione secunda motus, quæ est, motus est actus mobilis in quantum mobile. Secunda est; motus Cœli est primus motus, quæ desumitur ex 8. Physicorum, vbi Arist. ostendit deueniendum esse ad vnum primum motorem immobilem, qui mouet Cœlum æterno tempore per quem motum omnia alia inferiora mouentur. Ex his sic arguit. Si Cœlum esset genitum, motus eius non posset esse primus, sed necessariò daretur aliud mobile, & motus prior, quo Cœlum esset productum, quod est 14. Ratio.

contra secundam propositionem, quod motus Cęli sit primus motus.

15. Ratio. 49 Quintodecimò. Arist. 2. de generatione, & corruptione tex. 1. & 3. de Cœlo tex. 2. habet hanc propositionem nullam esse generationem, & corruptionem sine sensibilibus corporibus; quæ vocantur elementa. Omne quod generatur, vel fit ex elementis, vel est elementũ. primo autem de Cœlo tex. 13. & sequentibus, & antecedentibus probat quod Cœlum est corpus diuersum à quatuor elementis, neque est compositum ex illis, sed est corpus simplex, sicut illa, immò simplicius: quia est supra essentia diuersa ab illis. Ex his sequitur quod Cœlum est ingenerabile, & incorruptibile.

16. Ratio. 50 Sextodecimò. Si Cœlum esset genitum, esset genitum per motum, & transmutationem: quia non datur alius modus generationis: motus enim per emanationem non datur. At quod generat per transmutationem necessariò est corpus, & corporeum: Nam incorporeum non potest agere in corpus, seu transmutare corpus. Vnde Arist. 8. Physicorum dixit, primum ens incorporeum non agere ad transmutationem rerum sublunarium nisi interuentu corporis cœlestis. Et 2. de generatione dixit, causam efficientem generationis esse Cęlum per motum suum, per accessum, & recessum; si ergo daretur aliquod agens producens Cœlum, sequeretur illud esse aliquod corpus. At nullum corpus huiusmodi dari potest; quia vel illud esset simplex elementum, vel corpus mixtum ex elementis; ista autem facta sunt à Cœlo, non autem faciunt Cœlum. Cum ergo non detur aliquod generans Cœlum, Cęlum non potest esse genitum.

Ostenditur Cœlum & Mundum in tempore fuisse productum ex solo lumine naturali; omissa auctoritate Sacræ scripturæ, quæ omni rationi præponderat. Caput Tertium.

51 EX altera parte ego ostendo falsam esse opinionem Aristotelis, & verissimam esse assertionem hanc, Mundum in tempore fuisse creatum, & hoc tribus vijs (dimissa auctoritate Sacræ Scripturæ, quę omnibus rationibus præponderat, & cui firmiter inhærendum est) primò, auctoritate Philosophorum antiquorum, qui sententiæ Moysi de creatione omnium rerum subscripserunt, quod licèt ex primo capite patere possit, tñ exactius est probandum. Secundò, rationibus. Tertiò, dissoluendo rationes Aduersariorum, quas demonstrationes putant, & præsertim rationes Aristotelis; quas ex principijs traditis ab Arist. ipso non concludere ostendam.

Prima ratio pro pductione Mundi ex authoritate antiquorũ.

Obiectio Simplicij contra Moysem.

52 Quantum ad primum obseruandum est Aduersarios communiter solere dicere assertionem de creatione Mundi esse fabulam tra-

ctam

ctam ex fabulis Ægyptiorum. Vnde Simplicius 8. Physic. comm. 11. in digressione aduersus Ioannem Grammaticum, qui hanc creationẽ Mundi aduersus Aristotelem, & alios Gentiles tuetur, habet hæc verba. *Si Ioannes Gramm. iudicat hanc creationem Mundi, quam ipse aduersus Arist. tueri nititur, esse creationẽ, quam legislator Iudæorum asseruit, dum dixit, In principio creauit Deus cælum, & terram, norit, quod sit fabulosa quædam traditio ex fabulis Ægyptiorum tracta*. Subiungit etiã argumentum quoddam contra Moysem. Nam Moyses dixit primò, quod Deus fecit lumen, & ipsum separauit à tenebris, ac lumen appellauit diem, & tenebras noctem; & quod ex vespere, & mane prodijt dies vnus; deinde dicit, quod quarta die factus est Sol: tunc sic arguit Simplicius ad probandam hanc historiam Moysis esse fabulam. Quomodo potest Sol esse causã diei, si Sol factus est quarta die, & tamen prius dixerat Moyses diem esse factum ex vespere, & mane, antequã Sol esset factus? ergo narratio Moysis videtur includere contradictionem & esse fabulam.

53 Verùm Simplicius cum alijs eiusdem opinionis, non minus impium quàm ignorantem his suis verbis se se ostendit. Duas simul profert blasphemias, quas retundere opus est. Prima est, quod narratio Moysis sit fabula. Secunda quod ex fabulis Ægyptiorum sit tracta. Vtranque autem simul reijciemus auctoritate priscorum sapientum, quos tota antiquitas immo ipse Simplicius veneratus est; & si adducerentur videtur innuere se illis crediturum, dum reprehendit eodem loco Ioannem Grammaticum, quod dixerit contra Aristotelem se probaturum antiquos plures posuisse Mundum, & tempus in tempore esse factum, & tamen illos non nominauerit; quasi dixerit si sciuisset Ioan. Gram. hos auctores, quos Aristoteles non agnouit, proculdubio eos nominasset ad confundendum Aristotelem; non nominauit autẽ; signum est ergo quod tales non reperiantur. Adducamus ergo eorum aliquos, & maximè nominis. Nos quidem asserimus Mundum immediatè ex nihilo creatum, & factum fuisse à Deo in tempore auctoritate Moysis; sed auctoritas Moysis non solum ab Hebræis, & Christianis in magna reuerentia habita est, sed à Sapientibus, & Scriptoribus Gentilibus antiquis, qui Moysem vt virum veridicum, & hominem sapientissimum esse testati sunt; atque asseruerunt eum fuisse primũ, qui docuerit Ægyptios litteras à quibus postea ad Græcos transmissę fuerunt; non autẽ ipsum ab Ægyptijs accepisse, & sic vtrunque mendacium Simplicij euertetur.

Reijcitur obiectio Simplicii.

Auctoritas Moysis fuit in magna veneratione apud Gẽtiles.

54 Omitto eos auctores Gentiles, sed tamen historicos, & fide dignos (licèt in aliquibus errauerint: eo quia non habuerunt magnam peritiam rerum Hebræorum) quos refert Iosephus de antiquitate Iu-

dæorum aduersus Appionem, quibus facta Hebræorum narrata in libris Moyses,& Prophetarũ confirmat esse vera;& eos quos Eusebius Cæsariensis lib.9. de præparatione Euangelica cap.4. adducit, quorũ scripta pauca ad nos peruenerunt. Duos auctores tantùm adduco. Alter est Eupolemus scriptor antiquissimus,& magni nominis; vt est videre apud Eusebium, & Iosephum vbi supra; hic apud Eusebium vbi supra habet hæc verba de Moyse. *Moyses, qui à Græcis Museus dicitur, sapientissimus homo fuit, litteras primum Iudæis tradidit.* (loquitur de Genesi,& alijs libris Moysis) *à Iudæis Phenices acceperunt: Græci verò à Phenicis.* Hæc ille, qui nec Hebræus, nec Christianus fuit: Phenices autem, & Ægyptij ijdem populi sunt. Alter est Strabo auctor fidelissimus, qui curiosissimè gentes, loca, ritus, moresque populorum lustrauit in lib.16. suæ Geographiæ, de Moyse habet hæc verba. *Moyses Sacerdos quidem Ægyptius.* (appellat autem Sacerdotem Ægyptium, quia Moyses in Ægypto multa mirabilia fecit) *cum partem Ægypti obtineret stomachatus Ægyptios mores inde in Iudæam demigrauit; secuti sunt eum plures, quibus Dei cultus carus esset. Dicebat enim ille quod non rectè sentirent Ægyptij iumentis, & reptilibus diuinitatem assimilantes; Minus libes, & Græci, qui Deum humana forma fingerent; esse enim Deum id solum, quod nos omnes, & maria, & terras, quod omne cælum, & mundum rerumque naturam vocamus, sustinet, & continet. Huic ergo vllam rerum ex his, quæ apud nos sunt figuram quis sanè mentis adaptare audeat? Sed oportere omnia simulacra relinquere, dicebat, positoque satis pro dignitate templo sine figura hic Deum colere.* Hæc Strabo. qui denique addit Moysem fuisse vnum ex ijs, qui diuinis alloquijs,& oraculis assueti referrent ad homines à Deo præcepta. Habemus ergo ex his Moysis historiam de creatione Mundi, & alijs rebus non esse fabulosam narrationem; cum fuerit opinione hominum vir pius, & sapientissimus, alioquin omnes historias antiquorum possemus dicere esse fabulas. Habemus etiam multò magis Simplicium mentiri, dum dixit sententiam, & assertionem de creatione Mundi ortum habuisse ex fabulis Ægyptiorum. Nam non Moyses suam doctrinam ab Aegyptijs, accepit; sed è conuerso Aegyptij à Moyse; & ab Aegyptijs, deinde Græci suam Philosophiam,& doctrinam de rebus diuinis,& sublunaribus acceperunt; vt vidimus superiori cap. per quamdam seriem ex vno in alium, vsque ad Platonem, quem cum ipse Simplicius in omnibus alijs assertionibus sequatur hac excepta de productione Mundi, in qua vult ipso Platone reluctante, ipsum cum Arist. sentire, cogitur asserere ẽt hanc assertionẽ de creatione Mundi esse verissimã, cũ Plato illã apertissimè sustinuerit, vt sup. vidimus, vel cogit asserere Platonẽ mẽtiri,& fabulã struxisse; q̃d ipse nõ assereret.

Testimoniũ de Moysis sapientia Eupolemi Scriptoris antiquissimi, & fide dignissimi.

Testimoniũ Strabonis de Moyse.

Simplicius mentitur.

Con-

55 Confirmatur. Simplicium mentiri ex consensu mirabili omnium antiquorum, non solum Aegiptiorum, sed Græcorum, qui Platonem præcesserunt in hac assertione de productione Mundi. Quæ enim fabulosa sunt citò deficiunt, cum sint sine fundamento. Et licèt inter antiquos Philosophos vsque ad Platonem fuerit aliqua discrepantia in modo istius productionis Mundi, non est mirũ: quia vt aliàs dicam hanc veritatem Mercurius Trismegistus, & alij, ad quos post ipsum peruenit, non habuerunt ex viribus naturalibus, nec ratione ducti, sed ex reuelatione, & traditione maiorum, qui illam immediatè à Deo acceperunt, quanto autem aliqua narratio vera remotior est à primis reuelatoribus; tanto impurior, & pluribus referta erroribus, & minus clara peruenit, ad posteros. Quod autem Philosophi antiqui Mercurius, Orphæus, Esiodus, Pitagoras, Anaxagoras, & alij vsque ad Platonem non ratione ducti hanc assertionem tenuerint, sed ex traditione maiorum, & reuelatione, patet ex Platone in Timeo, vbi disputans hanc quæstionem de generatione Mundi habet hæc verba in persona Timei. *Cum ergo ò Socrates multa de Dijs, Mundique generatione à multis dicta sint, ne miseris obsecro, si rationes de ijs probatissimas afferre non possim; satis enim factum putare debebis, si non minus probabiles quàm quiuis alius attulerim.* Et infra habet illa verba, quæ superiori capite adduximus, quæ sunt. *Priscis itaque viris credendum est, qui Dijs geniti, vt ipsi dicebant parentes suos optimè nouerant. impossibile sanè Deorum filijs fidem non habere, licèt nec necessarijs, nec verisimilibus rationibus eorum oratio confirmatur. Verum quia de domesticis rebus loqui se affirmabant nos legem sequuti fidem præstabimus.* Ex his apparet opiniones antiquorum potius ex traditione prædecessorum quàm ex ratione ortum habuisse, licèt vt dixi, quanto magis recesserunt à primis auctoribus reuelantibus, tanto pluribus erroribus refertę fuerint; vt patet de generatione Deorum ex hominibus, quam ipse Plato nec rationibus necessarijs, nec verisimilibus ait inniti, & tamen illam sustinet propter legem, & traditionem suorum prædecessorum.

Confirmatur Simplicium mẽtiri ex cõsensu omniũ antiquorum.

Generationẽ Deorum quã uis irrationabilem sustinuit Plato ꝓpter legem.

56 Præterea, omnes prædicti Philosophi vno ore prouidentiam huius Mundi in Deo posuerunt. Si autem Deus habet prouidentiam huius Mundi, & cuncta gubernat, necesse est quod ab illo in effectione pendeat. Quod autem Philosophi prouidentiam in Deo huius Mundi concesserint, patet, tum ex eorum dictis præcedenti capite adductis, tum ex Platone, qui nouissimus fuit; ipse enim 10. de legibus protulit illud pronunciatum. *Nunquam à Deo negligeris, nec si ita paruulus sis, vt in terrę profundum ingrediaris, nec si adeo sublimis fias, vt pennis eleuatus in Cælum voles.* Vnde cum Plato à prioribus non discedere professus sit, & ipse tam apertè prouidentiam admittat, dicendum

Antiqui Philosophi cõcesserunt prouidentiam in Deo.

Plato disertus verbis sustinet Dei ꝓuidentiam.

cendum est, eos quoque eam concessisse; & consequenter omnium rerum creationem á Deo factam agnouisse.

Confessio Arist. quod omnes antiq. posuerunt Mundum esse factum.

57 Vltimò Aristot. qui primus negauit productionem, & generationem Mundi, aperte lib. 1. de Cœlo tex. 102. fatetur omnes antiquos posuisse Mundum esse genitum, licèt diuersó modo hoc ponerent. Alij enim dixerunt, inquit, esse genitum, sed sempiternum à parte post. Alij verò esse corruptibilem, sicuti omnes has res sublunares. Alij verò vicissim generari, quandoquidem sic, & quandoquidem non. Ergó ex Arist. ipso opinio antiquorum constans fuit, quod Mundus sit genitus, licèt deinde de modo inter se diuersi fuerint, & alij alijs magis errauerint prout á reuelata veritate magis, vel minus recesserunt.

Ad obiectionem Simplicij cõtra Moysem de creatione Solis 4. die.

D. Bonauentura.

58 Nunc ad obiectionem ex Simplicio factam contra Moysem, qui dicit solem productum esse á Deo quarta die, & tamen dicit prima die Deum diuisisse lucem á tenebris, & lucem appellasse diem, & tenebras noctem, atque ex vespere, & mane factum esse primũ diem; cum tamen dies, & nox distinguantur per accessum solis super terram. Respondetur cum Diuo Bonauentura in 2. dist. 13. art. 1. quæst. 1. & 2. & alijs primum diem, quo Moyses dixit factam esse á Deo lucem, non habuisse esse per illuminationem solis, neque noctem extitisse per recessum solis, quippe qui nondum productus fuerat, sed habuisse esse per lucem productam á Deo immediatè in se, non in corpore solis, vel in aliquo alio corpore, sed in se ipsa. Primò enim Deus produxit lucem ipsam in se, atque illam diuisit á tenebris, & mouebat illam lucem per se ab vno Hemisperio ad alterum, quemadmodum nunc mouetur sol super terram, & sic per recessum lucis, & accessum fiebat mane, & vespere, & ex ambobus integrebatur vnus dies; Quarta die autem cum Deus produxit solem, & lunam, non produxit lucem ipsam, quia illa iam erat producta, sed fecit duo luminaria scilicet solem, quod est luminarium quoddam magnum, & ex ipsa substantia corporum Cœlestium; vel vt vult Diuus Bonauent. vbi supra, ex ipsa luce, & voluit ipsum illuminare Mundum de die, simul cum luna, quæ est aliud luminare illuminans de nocte, & alios effectus in hæc sublunaria inducere, quæ continuo influit, & producit; atque lucem, quæ primo immediatè ab ipso Deo emanabat, voluit á Sole emanare. Et sic patet Simplicium nihil habere contra Moysem, sed solum suam ignorantiam, & impietatem tantùm manifestasse.

Prima ratio pro productione Mundi.

Nunc assertionem istam de productione temporali Mundi etiam rationibus probemus, quæ si non sunt demonstratiuæ, saltem sunt valde probabiles, & sufficientes ad persuadendum vnunquemque cordatum virum. Neque enim semper haberi possunt demonstrationes

ad pro-

ad probandum quodlibet assertum. Nam rationes quoque Aristot. pro Mundi æternitate non sunt demonstratiuæ, vt videbimus etiam in principijs, & doctrina Arist. Prima ergo ratio sit hæc. Si Mundus esset æternus, ita quod nunquam habuerit principium, nec habiturus sit finem, sequerentur plurima absurda. Primò, tolleretur omnis pietas in Deum; tolleretur admiratio potentiæ, clementiæ, & bonitatis eius: hoc autem esse maximum absurdum, omnes fateri habent. Nam videmus omnes gentes habere pietatem erga Deum, illum colere, & admirari, licèt postea in cognitione quis sit verus Deus, & an vnus solus sit, vel plures errauerint. Consequentia verò probatur: quia pietas erga Deum oritur ex hoc, quia in ipso agnoscimus potentiam summam, & infinitam, qua possit nobis bona magna, & mala facere: ex hoc enim timor illius Maiestatis oritur, oritur etiam ex Clementia, & bonitate eius; quod scilicet cum sit tam potens, tamen sit benignus, & clemens, vt voluerit esse suum, & sua bona nobis communicare. Hinc eum amamus, & colimus. At si negemus creationem Mundi, & asseramus Mundum semper fuisse, & nunquam habiturum finem, non agnoscimus potentiam vllam in Deo, neque clementiam, neque bonitatem, quia nihil fecit, neque contulit nobis, sed res, & omnia sic sese habent ex se.

Absurda quæ sequerētur si Mūdus esset ęternus.

Pietas erga Deum vnde oritur.

59 Secundò, tolleretur prouidentia Dei, quod est ingens absurdū, & contra omnem cogitationem, & opinionem omnium hominum. Nulla enim est Natio, quæ in hac misera vita errumnis, & tribulationibus plena ad numen diuinum non recurrat, illud supplicando, vt à morbis, quibus præmitur, eripiatur. At si Mundus semper fuit, nec ipse, neque ea, quæ in eo sunt, pendent a sua diuina voluntate, neque nos ab illo creati sumus, neque ipse est noster creator, & pater stultum esset ad illum recurrere, cum nihil opis nobis afferre possit.

Aliud absurdum.

60 Tertiò, sequitur Deum nullam excellentiam habere super creaturas, vt super solem, lunam, & stellas. Consequens est absurdum. Deus enim est primum ens independens, princeps vnicus huius Mundi, etiam ex Arist. 12. Met. *Extra nolunt male disponi, vnus ergo princeps*. Consequentia verò probatur; quia si Deus excellit in aliquo, omnes alias res à se ipso, est æternitas sui esse. At si luna, sol, stellæ sunt æternæ ex se, & inde fatigabiliter ex se lucent, ac in sempiternū moueri potuerunt, & possunt, etiam ipsæ æternæ sunt sicut ipse Deus. Neque valet si quis dicat conseruantur, & reguntur à Deo. Quia quod non potest creare, & dare esse totale alicui, neque illud conseruare potest; quia conseruatio est continua productio in esse: est enim præseruatio à corruptione; præseruatio autem a corruptione esse, est continua datio esse. Quod ergo non potest dare esse primò, & immediatè,

Aliud absurdum.

diatè, neque poteſt dare illud ſecundò ſeu conſeruare. Et certè hæc ratio eſt inuicta. Ridiculum enim aſſerere eum qui non poteſt dare eſſe alicui, poſſe illi conſeruare idem eſſe, quod a ſe ipſa eſſe habet.

Confirmatur magnum abſurdum.

61 Accedit quod Deus eſſet ignobilior homine. Conſequens abſurdum communiter reputatur. Conſequentia probatur. Quoniam conſtat libertatem agendi pro libito eſſe perfectionem maximam: per hanc enim homo excellit omnes res naturales, & beluas, quæ naturaliter, & neceſſariò ſiuè inſtinctu naturali tantum agunt; homo autem habet hanc libertatem, vt patet; Deus autẽ hanc non haberet, ſi Mundus eſt æternus. Nam tunc eſſet dicendum Deum eſſe agens neceſſarium, ſine libertate naturaliter agere, vt ignis, ſicut poſuit Ariſtoteles, vt diximus in diſp. an Deus ſit immutabilis, & ſic non plus excellentiæ haberet Deus, quàm animalia bruta, & eſſet inferior, & imperfectior homine.

4. Ratio.

62 Quartò. Ex æternitate Mundi ſequuntur multa incommoda naturæ; ex temporali autem productione multa bona, & comoda; ergo melius eſt ponere productionem temporalem, quàm æternitatẽ. Conſequentia eſt euidens. Antecedens probatur. Admiſſa æternitate nullam vtilitatem accipiunt ex illa entia naturalia, quia licèt ſpecies ſint æternæ, tamen omnia indiuidua ſunt corruptibilia. At dulcedo vitæ, & vtilitas eſt particularium, non vniuerſalium. Quid enim mihi prodeſt, quod ſpecies humana ſit immortalis, ego autem particularis ſim mortalis? quid profuit Ariſtoteli, & alijs Mundum eſſe æternum cum ipſi ita ſint corrupti, ac ſi Mundus eſſet productus, & eſſet corruptibilis? immo hęc æternitas non proficit Mundo ipſi, quia omnia eius indiuidua hucusque ſunt corrupta, & ſemper corrumpentur, licèt ipſe ſit æternus. Præterea ſequeretur homines particulares nullam aliam vitam ſperare poſſe, niſi præſentem mortalem. Hoc autem eſt maximum incõmodũ; ergo. Conſequentia patet; quia qui ſtatuit Mundum æternum, aut ſtatuit animam vnicam in omnibus hominibus, vt Auerroes; aut tot animas, quot homines, ſed mortales, quia infinitum in quantitate diſcreta actu nõ datur; aut eſſet certus numerus animarum, quæ modo huic modo illi corpori ineſſent, & migrarent de corpore in corpus. Si vnica ſit anima præterquam non poſſet eſſe informans, ſed eſſet aſſiſtens, & ſic omnes homines eſſent animalia bruta, illa anima ad aliam vitam non ordinaretur, niſi ad aſſiſtendum hominibus in hac vita, quia hìc eſſet eius finis. ſi plures, ſed mortales, patet quod ad nullam aliam vitam ordinarentur. ſi certus eſſet numerus, neceſſaria erit tranſmigratio pitagorica; & ſic animæ illæ ex vno corpore exeuntes, adhuc aliud intrarent, & ſic ſemper vitam mortalem degerent. Abſurditas conſequentis quoque eſt euidens. Quod enim inſęli-

Aliud abſurdum. (beside "Conſequentia eſt euidens")

Aliud abſurdum. (beside "ipſe ſit æternus")

Aliud abſurdum. (beside "degerent")

infęlicius animal esset homine, nisi post hanc vitam fœliciorem expectaret? Vita hæc si veritatem fateri velimus, nihil aliud est, quàm aggregatio omnium malorum, ac perpetua vexatio, & tristitia, & horrida imago mortis. In hac nihil aliud fieri videmus, nisi regnare, vigereque rapinas, odia, veneficia, homicidia, adulteria, proditiones, violentias, luctum, vbique dolorem. Denique nusquam certa quies, nunquam dulcis animorum tranquillitas, optata mentis, & securitas placida; circa quę non est opus me extendere, cum omnes, & Philosophi, & sapientes, & ignorantes, & potentes, & infirmi, nobiles, & ignobiles cognoscant esse plusquam vera. Vnde non pauci nec exigui nominis sapientes scriptum reliquerint. *Magis lætandum super eum, qui moritur, quàm super eum, qui nascitur.*

63 Demum sequeretur quod virtutes nullum verum præmium, vel vitia punitionem debitam haberent. Consequens hoc est absurdum, adeò vt non egeat probatione. Ablata enim spe præmij pro virtute; & punitione pro vitijs, & peccatis, omnem virtutem euanescere, & vitia grassari necesse est, atque horribilem in Mundo oriri confusionem; atque iustitiam cum iniquitate confundi: Hoc autem repugnat dictamini rectæ rationis. Nemo enim est qui non iudicet mala esse punienda, & bona, ac virtutem esse præmiandam. Consequentia autem quoque est euidens; quia si Mundus nunquam est defuturus nunquam veniet dies retributionis, quo boni, qui in hoc Mundo mala patiuntur propter iustitiam debitam habeant retributionem, & mali debitam pœnam: In hoc Mundo enim videmus huiusmodi debitam retributionem minimè fieri; immo oppositum apertè cernimus, quia mali prosperantur, boni vexantur, vt plurimum, vt experiētia docet. *Aliud absurdum.*

64 Quintò. Omnes Peripatetici, & Aristoteles ipse clarè pronuntiat Cœlum, & totam naturam pendere a causa prima, & ipso Deo. Tunc quæro, vel pendet in genere causæ efficiētis, & tunc habeo propositum, quod Deus est causa efficiens materiæ primæ, ac totius naturæ, & æternorum. Si verò dicant in genere causæ finalis tantum pendere, idest consecutione quadam necessaria Mundum resultare; tunc sequitur Mundum prodire in esse potuisse ab æterno absque causa efficiente, quod repugnat, nedum rationi, sed Aristotelj ipsi, qui supponit vbique Mundum fieri non posse absque causa efficiente; ergo falsum est Mundum potuisse produci in esse (productio enim in esse est quidam motus) absque pręuia actione primi efficientis. Quod autem Aristoteles supponat motum requirere causam efficientem, patet ex prima ratione, quam facit 8. Physic. pro Mundi æternitate, quā supra adduximus in hac disputatione. Nam assumit ibi, quod motus non potest fieri sine mouente, & mobili; & quod mouens priusquam *5. Ratio. Ratio ostensiua.*

moueat

moueat est in potentia ad mouere actu; neque potest mouere nisi deducatur de potentia ad actum, ac illa potentia tollatur; ergo Arist. supponit omnem productionem requirere efficiens. Et certè est omnino contra rationem dicere Mundum habere causam finalem, & non habere causam efficientem; quia nihil potest ordinari finaliter ad aliud nisi in sua entitate ab illo pendeat, vt in Phylosophia naturali Scoti Theorem. 50. ostendi. Adde quod tunc causa finalis esset efficiens, & coincideret, quod est propositum nostrum.

6. Ratio. 65 Sextò. Præterea sic arguo. Deus est causa prima, & est causa libera; ergo immediatè a se producit aliquid, & liberè, & contingenter illud producit; ergo potest producere in tempore Mundum. Antecedens quoad primam partem patet ex rationibus Scoti adductis in Philosophia naturali Theorem. 56. cum enim sit prima causa, si causat, immediatè causat, quia nulla alia causa secum causare potest; quia tunc non esset prima causa; siquidem egeret alia causa secum causante. Neque in illa prima causatione causat ex aliquo subiecto vel materia; quia illud subiectum, seu materia esset transmutabilis ad formas, & consequenter non esset necesse, sed corruptibilis, & consequenter non haberet esse à se, sed ab alio; ergo penderet in esse a primo efficiente. Secunda pars scilicet quod sit causa contingens, probatur; quia dantur contingentia in rebus; at si Deus causaret necessariò, non daretur contingentia in rebus: quoniam si primum mouens necessariò moueret, moueret necessariò causam sibi proximam, & illa aliam sibi proximam, & sic deinceps, vnde omnes causæ secundæ necessariò mouerent; ergo omnes effectus necessariò euenirent, & sic tolleretur contingentia, quia totus motus, & quælibet eius pars esset necessaria. Vnde Aristoteles sustinens dari contingentiã in rebus, vt sustinet lib. 2. Perhierm. cap. de futuris contingentibus, cogitur asserere Deum agere, & mouere contingenter, non necessariò; vel sibi apertè contradicit. Nam sustinet causas secundas agere in hæc inferiora, & consequenter agere in hominem: ex hoc autem sequitur secundum eum agere in voluntates humanas; ergo illæ necessariò agerent, & mouerentur, quod tamen ipse asserit esse absurdum: quia non oporteret negotiari, quæ consiliari, quæ sunt apertè absurda. Quod si quis dicat Aristotelem non concessisse Deum agere in voluntatem humanam. Contrà, causa prima cum causis secundis est vniuersalis causa; ergo agit in omnes effectus, qui in rerum natura producuntur: alioquin non esset causa vniuersalis: quia non ad omnes effectus se extenderet; necesse est ergo quod concurrat ad causalitatem effectuum qui causantur à voluntate hominis. Præterea voluntas est causa efficiens, & causa secunda, vel ergo causaret in virtute primæ, vel se sola: si primum, habeo

Ratio ostensiua.

habeo intentum, quia si influxus illæ causæ primæ est necessarius, necessariò causat: si verò non; ergo voluntas est causa prima, non secunda; quia non dependet à prima in sua causalitate; quod repugnat seriei, & ordini essentiali causarum posito ab Arist.

Solutio rationum pro æternitate Mundi. Caput Quartum.

TErtiò principaliter probatur Mundum fuisse productũ in tempore per solutionem rationum Aristot. & aliorum pro æternitate Mundi. Ad primam ergo rationem, quæ multos turbat, & difficilior videtur. Respondetur neque Deum inuidũ esse, neque otiosum. Nam inuidia in eo cadere non potest, qui est summe bonus, & felicissimus non carens aliquo bono, sed omnibus alijs bonitatem tribuens. Inuidia enim oritur ex displicentia boni alterius, cui illud nos nolemus. At nemo habet bonum inuito Deo, cum quicunque qui habet bonum, illud à Deo habeat, qui & illud eripere nullo negotio posset, si nollet eum illud habere. Neque si Deus non creasset hunc Mundum esset otiosus: quia suijpsius contemplatione est beatus; Neque alio extra se eget vt sit beatus: quoniam est infinitus; & sic continet omne bonum. Neque creando, & conseruando Mundum laborat; quia hoc oritur ex superabondantia suæ fœlicitatis, & bonitatis, quam alijs vult communicare propter eorum vtilitatem non autem ipsius Dei. Si enim principes terreni cum communicant diuitias, & dignitates alijs, id non faciunt ex indigentia, sed ex superabundantia, & copia bonorum; quanto magis Deus facit communicationem suorum bonorum ex superabundantia, non ex indigentia?

Ad primam rationem.

In Deo non potest cadere inuidia, neq; otiũ, & cur.

Inuidia vnde oritur.

67 Cur autem Deus ab æterno non produxerit Mundum, & hanc suam bonitatem creaturis non communicauerit, est quæstio nimis curiosa; procedit autem ex falsa imaginatione, vt optime obseruauit D. Augustinus lib. 11. de Ciuitate Dei cap. 5. & sequentibus. Nam vana est hæc imaginatio, quod spatia, & spatia temporis infinita præterierint ante Mundi creationem. Nam tempus, & duratio ipsa rerum cum rebus ipsis incępit, nimirum cum Cœlo, & Mundo ipso. Et hoc fatentur nedum Plato in Timeo vt supra vidimus cap. 1. sed Arist. ipse 4. Physicorum tex. 101. diffiniens enim tempus, dixit, *tempus est numerus motus secundum prius & posterius.* & tex. 133. asserit esse numerum motus primi mobilis; si ergo tempus est numerus motus primi Cœli, ante Cœlum non erat tempus.

Quare Deus non creauerit Mundum ab æterno.

Falsa imaginatio ꝙ tempus pręcesserit Mũdum, & quare.

68 Et ratio ipsa hoc ostendit. Quia tempus sine motu non est, quia tempus est mensura eius: Vnde si omnia quiescerent, nullum esset tempus, quia nulla circulatio, quæ mensuraret, daretur. Vnde est illud

fabulo-

fabulosum apud Aristot. 4. Physicorum tex. 59. de ijs qui quingentis annis dormierunt in Sardo; quando enim à somno surrexerunt, mirabantur res esse mutatas, & putabant nullum transisse tempus. Et hinc est quod in rebus incorruptibilibus duratio earum non differt ab essentia earum, vt æuum in Angelis, & æternitas in Deo, vt patet de æuo Angelorum. Immo etiam motus primi mobilis non habet tempus, quia non habet motum alium priorem se, quo mensuretur. Vnde si mensuretur, necesse est, quod mensuretur per partes suas, quod in eo veritatem habere potest, quia licèt secundum se totum sit incorruptibile ex Aristotele, & nullam habeat successionem, tamen illam habet secundum partes. Primus autem Angelus, qui non habet supra se superiorem Angelum non habet nec æuum, nec tempus, quo mensuretur eius duratio, distinctum à se, sed eius duratio est idem quod eius esse, & essentia. Cum ergo ante creationem Mundi non esset tempus, falsa est illa imaginatio, quod præcesserit infinitum tempus.

In rebus incorruptibilibus duratio nõ differt ab eorum essentia, et quare.

Ratio D. August. ad idẽ.

69. Diuus Augustinus hanc imaginationem esse falsam probat à simili. Inquit enim, sicut imaginamur ante creationem Mundi transisse infinita spatia, & sæcula; ita possumus imaginari esse infinitum spatium locale extra Mundum, in quo possint infiniti Mundi creari. Posset ergo quis quærere; quare Deus creauit hunc Mundum in hoc loco, & non in alijs locis, & spatijs, quæ sunt infinita? Qui ergo habẽt pro inconuenienti, quod Deus in infinito interuallo temporis quieuerit à creatione, & operatione, debent quoque habere pro inconueniẽti, quod dentur infinita spatia localia imaginaria & in illis Deus non creauerit diuersos Mundos. Nam Mundus iste, etsi sit magnus, est tamen finitus; & consequenter habent dicere, quod Deus produxerit infinitos Mundos cum Epicuro: Et nulla alia differentia aderit, nisi quod Epicurus posuit innumerabiles Mundos casu, & fortuito factos; isti autem habent dicere simul à Deo ab æterno fuisse productos; sicut ergo falsa est ista imaginatio, quod extra Cœlum sit spatium infinitũ, & infinita loca, seu imaginaria, seu realia; ita falsum est, quod ante creationem Mundi fuerint infinita spatia temporum. Et sicut extra Cœlum nihil est, ita ante creationem Mundi, motus, & temporis, nullum erat tempus, nec duratio creata, sed solus Deus ipse. Et sicut verum est Deum nullibi, seu nullo loco fuisse, antequam Cœlum, & corpora crearentur, ita falsum est Deum fuisse per infinitum tempus, antequam tempus crearetur. Et ratio est, quia spatium illud imaginariũ extra Cęlum est nihil, & proinde in illo non potest esse aliquid, ita ante creationem temporis duratio illa imaginaria nihil est; ideo ante creationem Deus in illa esse non potuit. Quod si dicas, posset aliquis esse extra Cęlum, & extendere ibi brachium, ergo ibi est spatium verum,

Deus non potuit fuisse per infinitum tẽpus antequã tempus crearetur, et quare.

Quomodo extra Cælũ sit nihil.

rum, & vacuum. Respondetur si aliquis constitueretur extra Cęlum, siue sit corpus, siue Angelus, ibi non esset tanquam in loco; quia ibi non est aliquod corpus ipsum continens: neque enim est aer; ideo illud esset in seipso, non in aliquo loco; Et cum dicitur, posset extendere manum. dico quod illa extensio fieret considerando manum, & brachium in ordine ad corpus, non in ordine ad aliquem situm in spatio; quia ibi nullum est spatium vacuum: de qua re diffusè in 1. sent. dist. 38. disp. 52. tota ergo causa istius falsæ imaginationis est, quia cũ continuo simus & versemur in tempore, loco, & motu, nescimus res imaginari sine tempore, loco, & motu; & quia scimus Deum esse immortalem; & qui apud nos diu viuit transit plus tempus, & motum, quã ille, qui minus viuit; ideo existimamus Deum transiuisse spatium infinitum; imaginatio tamen est falsa.

70. Ad secundam rationem respondetur eam procedere ex eadem falsa imaginatione, quod Deus per infinitum tẽpus quieuerit, & fuerit otiosus. Diximus enim non præfuisse tempus ante creationem rerum; sed cum illis creatum fuisse; Deum autem semper in seipso fuisse, nec vllum tempus, nec motum extitisse in ipso, sed tempus, & motum extra ipsum Deum creatum fuisse, & infixum fuisse rebus creatis, cum quibus ipsum motum & tempus creauit; Ideo Aduersarij, & Aristoteles ipse decepti sunt per hanc imaginationem: quia extra res istas temporales, & corporeas posuit motum, & tempus, & imaginatus est Deum & existentiam Dei illis mensurari, sicut res corporeę eo mensurantur. Quæ imaginatio est falsa etiam secundum doctrinam eius: quia ablatis rebus corporalibus mutabilibus non adest tempus vllum, nec duratio diuersa ab existentia, & essentia Dei, & rei spiritualis æternæ: motus enim est passio corporum naturalium non Dei, & substantiarum abstractarum. Exemplum illud Aristotelis de his qui dormierunt in Sardo rem explicat si attentè consideretur. Nam si imaginemur motum non esse, cognoscemus quod nemo senescet, nec veterascet, nec in re vlla successio erit, sed simpliciter permanens erit; & sic nullum erit tempus: quia tempus non est sine motu, & successione, neque sine priori & posteriori: Ad propositum ergo si imaginemur Deum semper esse sine vllo motu, in illo non erit successio, nec prius, nec posterius, & consequenter nullum tempus; sed motus successio, & tempus erunt extra Deum in rebus corporeis creatis tantũ; Non ergo valet argumentare sic. In rebus temporalibus est prius, & posterius, & tempus, ergo est quoque in Deo; est enim fallacia, quia fit transitus à rebus corporalibus, in quibus est motus, ad spiritualia & permanentia in quibus non est motus, & consequenter non est prius, nec posterius, nec tempus. Ex hoc ergo patet illam propositionem

Ad secundã rationem.

esse

esse vanam, quod nos ponamus Deum per infinitum tempus quieuisse, & postea quasi à somno eccitatus cęperit operari: quia in Deo nulla est inceptio, quia in eo non est prius nec posterius, istę enim sunt passiones temporis, tempus autem non est in Deo, quia in Deo non est motus, cum motus sit passio corporis naturalis. Et certè si quis consideret hanc solutionem, & abstrahat à Deo motum, vt necesse est secundum omnes abstrahere, facile discernet deceptionem Arist. & eorum qui tenent Mundi æternitatem, & rationes pro illa in hac falsa imaginatione fundari: ponunt enim tempus, prius & posterius, in quo tamen non cadit, cum sit numerus motus, & non sit sine motu, qui tamen motus non est in Deo vt dictum est.

Ad tertiam. 71 Ad tertiam. Respondetur hanc rationem constare ex duabus propositionibus, quarum vna est verè Platonica, & est ista; Quod Mūdus sit factus ad exemplum seu ad imitationem ideæ Mundi, quæ est æterna. Secunda est ipsorum Platonicorum, quam tamen multi negant esse Platonis, & est hæc; Quod essentia, vis, & natura ideæ & exempli Mundi sit, vt secundum essentiā, sit exemplum: patet autem quod prima propositio est valdè dubia: eam enim vt falsam reijcit Aristot. vt patet pluribus in locis, vbi ideas istas Platonis insequitur, & rationibus reuera efficacibus, & proinde hæc ratio falso innititur fundamento. Præterea, dato quod ideæ Platonis admittantur, falsa est secunda propositio, quod essentia, & vis idearum sit vt sint exēplum. Nam secundum Platonem ideæ sunt substantiæ, immo maxime substantiæ, quia sunt æternæ; substantiæ autem istæ generabiles, & corruptibiles sunt vmbrę substantiarū; patet autem id quod est secundum se substantiam, & essentiam non posse esse secundum substantiam, & essentiam exemplum; quia exemplum est relatio, quod est in diuerso prædicamento à substantia: Et sic ruit consequentia Procli, & Platonicorum; quod Mundus ex eo quod est vi, & natura sua exemplum sequatur Mundum debere semper ei coexistere, & consequenter si exemplum est æternum Mundum quoque debere esse æternum. Tandem admisso, quod ideæ sint secundum suam rationem exemplaria, non tamen sequitur, quod si exemplum seu idea sit æterna, imago eius quoque sit æterna. Nam verum est quidem, quod si imago, & ideatum est, sequi prototipum, & ideam esse: at non sequitur, est idea & prototipus; ergo imago illius est. Adest enim idea domus in mente artificis, antequam domus sit, & sic de alijs. Vnde vana est hæc ratio.

Ad quartā. 72 Ad quartam. Hæc ratio, quàm sit absurda ex eo patet, quia si concluderet, sequeretur debuisse Deum facere lapides, arbores, animalia, bruta sibi similia, idest intellectualia, beata, immortalia, & similia; nā essent sic similiora Deo, quàm modò sint: hoc autem quàm vanum

num ſit, nemo eſt, qui non videat; dicendum eſt ergo quod cum Deus ſit bonus, debuit facere creaturas modo congruenti ipſis creaturis, non autem ſimiles omnino ſibi. Ratio eſt, quia ſicut Dei eſſentia eſt diuerſa à creaturis; ita conditiones, & attributa creaturarum debent eſſe diuerſa. Cum ergo Deus ſit æternus, & infinitus ſecundum eſſentiam, creaturæ debent eſſe temporales, & finitæ; quia hoc congruit eorum naturæ.

73 Ad quintam quæ eſt Ariſt. 8. Phyſicorum hæc ratio procedit ex ſuppoſitione diffinitionis motus vt patet: ſupponit enim Ariſt. quod omnis motus ſit actus mobilis in quantum mobile; & ex hac ſuppoſitione deducit aliam ſuppoſitionem, quæ eſt quod in omni motu præſupponitur nedum mouens, ſed etiam mobile, quod tranſeat de potentia ad actum: Ex hoc enim deducit, quod ante primum motum, ſit alius prior motus ſcilicet ille, quo mobile primum moueatur; & ſic in infinitum: falſum eſt autem quod hæc diffinitio competat omni motui, accipiendo motum largo modo ſcilicet pro productione alicuius rei: datur enim aliud genus motus, ſeu mutationis, quo aliquid producitur in eſſe totaliter abſque eo, quod tranſeat à potentia in ſubiecto ad actum; ſeu in quo præſupponatur mobile quoad aliquid, & quo ad aliud ſit in potentia; ſiue quod ſit partim actu, partim potentia: datur enim emanatio, quæ eſt modus producendi res ſecundum totale eſſe nullo præſuppoſito ſubiecto potentiali. *Ad quintã.* *Motus & emanatio diuerſa ſunt.*

74 Quod autem talis emanatio detur, probatur etiam ſecundum Ariſt. (nam ſecundum Theologos ipſam dari nulli dubium eſt) quoniam Ariſtot. ponit duplicem actionem, alteram imperfectam, & hæc eſt motus. Vnde diffinitur. *motus eſt actus entis in potentia ſecundum quod huiuſmodi.* Alia eſt actio perfecta ſcilicet qua totum omnino de repente, & in inſtanti abſque vlla mutatione facta in ſubiecto aliquid fit. Huius generis ſunt illuminatio; item actio ſenſus, vt viſio; item actus intellectus, vt productio intellectionis: iſta enim fiunt in inſtanti; ideo tota ſimul producuntur, neque vllum iſtorum prius eſt partim in potentia, & partim in actu, ſed tota ſimul producuntur. Nam ex. gr. viſio ipſa, qua Petrũ mihi de repente oblatum ante oculos video, non eſt diuiſa, vt ex parte ſit potentia, & ex parte actu; ita quod ex ea parte, qua ſit potentia tranſeat ad actum, ſicut cum Sortes ex calido fit frigidus, iam eſt actu homo, & actu calidus, ſed potentia frigidus, & a potentia frigido tranſit ad frigidum actu; nam viſio tota actu fit. *Emanationẽ eſſe diſtinctã à motu propriè accepto probatur.*

75 Confirmatur. Quia cum dicitur in diffinitione motus, motus eſt actus entis in potentia, ibi potentia accipitur paſſiuè; illud enim mouetur, quod eſt in potentia paſſiua ad actum; ergo quod producitur abſque eo quod ſit in potentia paſſiua, ſiue abſque eo quod ſit ſubie-

ctum aliquod receptiuum formæ alicuius, necessariò alia actione producitur, quàm per motum; sic est illuminatio: illa enim est tota simul, & tota simul producitur in corpus diaphanum; sic visio; sic intellectio, cum sint formæ simplices, quæ non constant ex subiecto, & forma aliqua; ergo earum productio non est motus, sed alius, qui dicitur emanatio.

76 Confirmatur. Quia vulgata est illa distinctio de potentia remota, & potentia proxima: sciens antequam recipiat habitum scientiæ est in potentia ad actum sciendi, sed remotè: quando autem est iam in habitu factus, est in potentia proxima ad exeundum in actum; productio habitus, seu progressio à potētia ad habitum primo, est motus, quia sciens recipiendo habitum scientiæ mutatur, & transit de potentia ad actum; at ex habitu exire in actum speculandi non est motus, quia non est vlla mutatio in aliquo subiecto ex quo educatur actus, sed est absoluta, & totalis productio actus ipsius intelligendi; datur ergo aliud genus actionis productiuæ diuersum à motu: Vnde Arist. 2. de Anima tex. 35. & 36. apertè dicit quod actio, qua quis à potentia remota transit ad habitum, est actio vno modo; Actio verò qua quis ex habitu exit in actum primum est actio alio modo: quia prima est motus, & alteratio quædam, secunda verò nequaquam. Et redit rationem, quia non transit à contrario ad contrarium. Vnde tex. 58. concludit his verbis. *quo circa non rectè se habet dicere sapientem, cum sapit alterari, sicut nec ædificatorem, cum ędificat*. Et denique concludit esse duas species actionis, qua quis à potentia transit ad habitum, & qua ab habitu transit ad actum, & secundam non esse alterationem, neque motum, sed primam.

77 Ex hoc ergo concluditur posse Deū producere Mundum absque aliquo motu; atque in primo motu nō requiri mobile pręexistens, quod per motum priorem fiat, potest enim illud mouens per aliam actionem, quæ non sit motus, producere. Vnde sicut nos facti in habitu producimus intellectionem, quę est entitas realis, licèt sit accidens, ita non est inconueniens dicere, quod Deus absque motu potuerit per suam voluntatem producere Cœlum, materiam primam, & tempus, quæ sunt prima entia mobilia, & Mundum ipsum.

Ad sextam. 78 Ad sextam. Ratio illa supponit quod agens primum agat per motum, quæ iam reiecta est. Secundò, assumit quod omne agens agendo moueatur, & mutetur: inquit enim quod non potest agere nisi sit dispositum; debet ergo disponi, & sic si prius non agebat, & postea agit necessariò, disponitur, & mutatur. At hæc propositio est falsa, quod omne agens, quod prius non agebat, & postea agit, mutetur; quoniam iam ipse Arist. dixit quod sciens existens in habitu, & exiens

in actum

in actum, non mutatur; quia non alteratur; ergo ex ipso Arist. propositio assumpta est falsa. Præterea ratio ipsa id manifestat: cum enim qui est in habitu, & exit in actum, vt cum ædificator ædificat, mutatio est in re extra scilicet in re quæ producitur, vt in domo, quæ de non esse ad esse transit & in intellectione, & sensatione, quæ de non esse transit ad esse; mutatio ergo tota est ex parte rei productæ; alioquin, si esset in agente, agens agendo pateretur, quod est ridiculum; sic ergo Deus cum aliquid producit ad extra se, tota mutatio est ex parte rei productæ, non in ipso producente.

79 Quod si quis dicat, mutatur, quia haberet modò vnum velle, modò aliud, & quandoque vellet, & quandoque nollet, quod est mutari, patebit ex responsione ad octauum argumentum.

Ad septimã.

Ad septimam respondetur consistere in duabus propositionibus. Prima est. Illud est agens actu, quod actu agit; quod si actu non agit est agens tantum in potentia; & similiter duplex est actus, primus, & secundus. Secunda. Quod est agens in potentia non potest fieri agens actu, nisi ab alio deducatur ad actum. Prima autem propositio est distinguenda. Nam duobus modis aliquid est in potentia, vt supra dicebamus scilicet in potentia remota, & in potentia proxima. Quod est in potentia remota, & non in habitu, nec in actu primo vt homo antequam acquirat scientiam non potest deduci ad potentiam proximam, & ad habitum, & ad actum primum nisi ab alio agente eum mouente, sed qui est in potentia proxima, & in habitu, seu in actu primo potest exire in actum absque eo, quod ab alio deducatur ad actũ, vt superiori responsione diximus. Nam cum habens scientiam descendit in actum speculandi non mutatur; nec ædificator, cum exit in actũ ædificandi, mutatur; ideo secunda propositio est falsa de potentia proxima, vera de potentia remota. Ex hoc etiam habetur non esse necessarium, quod agens existens in habitu, seu in actu primo simul sit in actu secundo, & operetur; nam sciens habens habitum scientiæ nõ semper speculatur; nec ædificator semper actu ædificat: ideo non est inconueniens, quod Deus ab æterno sit opifex actu primo, seu in habitu, & possit operari quando vult, & tamen non exeat in actum secundum nisi quando sibi placeat; & in exeundo in actum secundum non est necesse, quod mutetur, sicut nec sciens exiens in actum speculandi mutatur, vt vidimus supra.

Duobus modis al q.d est in potentia.

80 Ad octauam respondetur ex eodem fundamento, qui enim ab actu primo transit ad actum secundum siue à potentia proxima transit ad actum non mutatur, vt exemplis supra manifestauimus: & ratio docet, quia existens in habitu exit in actum secundum immediate sine vllo tempore intermedio, & producit actum; ergo in illo medio cum *Ad octauã.*

non sit tempus non potest esse motus; non ergo agens hoc modo operans mutatur; quia in se nullam formam nouam recipit, sed nouitas est extra in re producta. Deus enim sua voluntate omnia producit, quæ est ex se in actu primo nullo alio indigens; neque enim est vt artifices creati, qui non possunt operari, nisi mediantibus instrumentis, ideo in tempore operantur.

Quare Deus creãdo de nouo non mutatur.

81 Quod si dicas prius voluit creare, deinde creauit; ergo mutatus est, si in tempore creauit, & non prius. Respondetur. Si hæc ratio valeret, sequeretur Deum continuo mutari: quia res easdem aliquando vult, vt cum homines particulares sunt; aliquando non vult, vt cum desinunt esse per mortem; item concurrit cum causis secundis influendo in illas; cum ergo illæ continuò mutẽtur, mutabitur quoque Deus. Nec valet dicere id efficit cum cęlo, & causis secundis, quia licèt hoc sit verum, tamen magis Deus influit, quàm causę secundæ in res ipsas: Hoc autem est absurdum; ergo dicendum quod Deus antiqua voluntate quæcunque vult, voluit ab æterno, non quidem pro æterno, sed pro diuersis partibus temporis. Vide in 2. sent. disp. 3. num. 3.

Ad nonam.

82 Ad nonam multa disputant Ioannes Grammaticus, & Simplicius 8. Physicorum, an hæc ratio cõcludat, sed illis dimissis, facilè eius imbecillitas sic demonstratur. Ratio constat ex duabus propositionibus, vt diximus. Prima conceditur scilicet quod motus, & tempus sint connexa. Secunda autem est falsa, & petit principium. Qui enim dicunt tempus esse creatum, seu genitum cum cœlo, vt Plato teste Aristotele ipso in 8. Physic. tex. 10. ni fallor, negaret durationem omnem constare ex priori, & posteriori. Nam antequam tempus crearetur, non erat tempus; ergo in illo instanti quo creatum fuit, non fuit verũ dicere tempus prius fuit; quia tempus non erat. Vnde licèt quis dicat, tunc fuisse prius, quia verum fuisset dicere, in illo priori antequã crearetur, erat prius, ergo erat tempus, hoc nihil est; quia illud prius non est tempus verum, sed imaginarium, sicut cum dicimus extra cœlum nihil est, illud extra significat ibi esse locum, & tamen reuera extra cęlum nullus est locus. Hæc ergo ratio non concludit ante creationem temporis esse prius, & tempus verum, sed imaginarium, & sic ratio in falsa imaginatione fundatur.

Aliorũ declaratio prædictæ responsionis.

83 Sed id quod decipit in hac ratione est vt alij explicant communi modo loquendi se accomodantes; quia duplex est tempus, scilicet, nascens, & subsecutum in tempore creato, & subsequuto est prius, & posterius non in tempore nascente; nos autem absolutè imaginamur non posse esse prius, & posterius nisi sit tempus: hoc autem est falsum in tempore nascente. Ratio enim, propter quam in tempore est prius, & posterius, est, quia tempus est connexus motui, quia est numerus

motus

motus,vt supra dictum est,& quia in motu est prius,& posterius,ideo etiam in tempore ponimus prius, & posterius. At si seiūgamus motūm à tempore,in tempore non cernemus prius,& posterius:tota hæc doctrina desumitur ex Arist. vt supra diximus. Nam 4.Physicorum dixit, quod sine motu non percipitur tempus. exemplum est de ijs, qui dormierunt in Sardo quingentis annis: quia enim non perceperūt motum ideo neque nouerunt tempus; falsum est ergo absolutè prius, & posterius esse differentias temporis proprias,ita quod vbi est prius, & posterius necessariò ibi sit tempus. Et consequenter est falsum quod valeat hæc consequentia. Si motus est creatus; ergo prius non erat; ergo in illo priori erat tempus, quia prius est pars temporis: quia illud prius non est pars temporis nascentis, sed subsequuti, & licèt dicatur ante tempus natum erat prius,illud prius est quid imaginarium: cum enim non esset motus,neque verè poterat esse prius,& posterius, quia hæc habet tempus a motu. Fit ergo transitus a tempore subsecuto quod est istud tempus nostrum connexum motui ad tēpus nascens, siue ad inceptionem temporis, quæ est extra motum verum.

Exemplo res declaratur. Si quis stans in ripa fluminis videns aquā continuo fluentem,sic argueret. Aqua ista,quam nunc oculis meis video est media inter aquam præteritam,& futuram;ergo aqua illa fluminis huius constat ex aqua præterita,& futura; ergo flumen istud nō habet principium; Certè hæc argumentatio esset nulla: quia patet, quod etsi aqua illa constet ex aqua præterita,& futura: tamen non sequitur illam non habere principium. Vnde ergo oritur hæc fallacia? oritur ex hoc; quia ille imaginatur quod eo modo, quo aqua se habet in prospectu oculi sui, sic se habeat in toto flumine; hoc tamen est falsum: quia si progrediatur ad principium à quo oritur flumen videbit aquam habere principium, & futurum, sed nullam præteritam; quia aqua ibi incipit. Ita tempus illud,quoniam creatum est cum cęlo, & Mundo,habuit principium, sed apud nos, qui sumus in fluxu illius,nec videmus eius principium, dicimus tempus habere prius, & posterius, & semper ante primum tempus fuisse aliud prius sic in infinitum. & sic patet quod ratio Aristotelis, quam putabat demonstrationem esse nullius momenti.

84 Per hoc idem respondetur ad confirmationem de nunc. Concedimus,quod tempus non potest esse sine nunc;sed secunda propositio,quod nunc sit finis præteriti, & principium futuri, & quod ideo non possit esse nunc quin sit finis præteriti, est falsa. Patet eodem exemplo. Nam licèt aqua fluminis præsens oculis mei sedentis in ripa fluminis sic se habeat,quod est finis præteritæ,& principium futuræ,tamen hoc non est verum de omni aqua fluminis: nam aqua,quæ à

Ad confirmationē quę est 10. ratio.

principio fluminis oritur, est tantum principium futuræ aquæ, non autem finis præteritæ; quia nulla aqua ante erat producta.

Ad 11. 85 Ad vndecimam, possent multa afferri, sed hoc sufficiat, quod licèt Cœlum non constet ex contrarijs, neque extra se contrarium aliquod habeat a quo corrumpatur; non tamen sequitur ex se ipso esse incorruptibile absolutè. Ratio est, quia constat ex finitis viribus, & proinde nisi à virtute infinita conseruaretur, deficeret. Quam sententiam tenet Proclus ipse in eo opere, quod inscribitur, Obseruationes eorum, in quibus Platonis Timeo contradixit Arist. Plato enim dixit Mundum ipsum, & Cœlum esse corruptibile, quia est genitum, Arist. autem probauit esse incorruptibile, quia non constat ex contrarijs, nec habet contrarium; quidquid autem fit, & corrumpitur à contrario fieri dixit. Quæ propositio est insufficiens secundum Proclum, & Platonem: quia quod est finitum, etsi nullum habeat contrarium propter vires finitas est corruptibile.

Ad 12. 86 Ad duodecimam, multa dicit Ioannes Grammaticus contra Proclum argumento 9. & 11. vt hoc argumentum dissoluat, breuiter dicimus falsam esse illam propositionem, quidquid gignitur ex subiecto aliquo gignitur. Omitto illas rationes, quod natura est præstantior arte, ideo cum natura minus præsupponat in productione rerum, quam faciat ars; ars enim præsupponit compositum perfectum in quod inducit formam artificiatam; natura autem præsupponit solum materiam informem; ergo Deus nullum subiectum præsupponere debet; ideo quæ à Deo immediatè producuntur, non est necesse, vt ex alio subiecto fiant. Omitto etiam aliam rationem, quæ est satis euidens, neque ita facilè dissolui potest; formæ continuo producuntur in materia, & corrũpuntur, nec tamen ex aliquo subiecto fiunt. Nam non fiunt ex materia; quia materia non conuertitur in formas, sed ipsa incorruptibilis manet secundum Arist. neque ipsæ formæ componuntur ex materia; quia sunt simplices; ergo ex nihilo producuntur licèt in materia ab efficiente.

87 Sed ratio principalis est: quia fundamentum illius propositionis est vanum. Nam eius fundamentum est, quod in hac continua generatione videmus, quidquid generatur ex alio generari non autem ex nihilo: hoc autem fundamentum non est idoneum ad probandum vniuersaliter quidquid gignitur ex alio generari: Quia aliud est loqui de generationibus continuis compositorum ex materia, & aliud loqui de productione materiæ. Verùm est quidem continuam generationem fieri ex alio: at non sequitur ob hoc quod materia prima si fieret deberet fieri ex alia materia: quod declaratur exemplo. Ex auro nunc fiunt diuersæ res artificiales, & generatio vnius est corruptio alterius,

terius, & eadem materia auri ſemper eadem manet: tamen non ſequitur ex hoc, quod compoſita omnia ex auro fiunt ex auro alio, & quod cum aurum ipſum generatur fiat ex auro alio; vel quod ipſum ſit ingenerabile: patet enim quod gignitur, & non gignitur ex auro, ſed ex non auro, ac perinde quaſi ex nihilo; quia id, ex quo fit, non eſt aurum. ergo licèt compoſita, quæ fiunt ex materia, ſemper ex alio gignantur; non tamen ſequitur, quod ſi materia prima generaretur, illa fieret ex alia materia, ſed ipſa fieret ex non materia, & conſequenter ex nihilo. Et fundamentum huius rationis eſt, quia hæc eſt veriſſima, nihil fit ex ſe ipſo, ſed ex contrario: domus ex non domo &c. ergo ſi materia gigneretur, non gigneretur ex materia, ſed ex non materia: non materia autem eſt idem quod nihil.

88 Confirmatur. Quia Mundus à Deo conſeruatur, conſeruatio eſt continua productio rei conſeruatæ in eſſe. ergo ſi omne quod fit ex alio fit, neceſſe eſt, quod Mundus continuò fiat ex alio, ſeu ex alia materia; quod eſt abſurdum: quia tunc materia prima, ex qua conſtat Mundus, non eſſet ingenerabilis, & incorruptibilis, ſed illa continuo fieret, & corrumperetur ex alio in aliud.

Accedit, quod modus producendi per emanationem, non requirit materiam ex qua quid educatur; datur autem hic modus producendi res, vt ſupra vidimus; ergo non eſt neceſſarium, quod quidquid fit ex alio fiat, vt intellectio, viſio, illuminatio, &c.

89 Ad tertiamdecimam iam dictum eſt oppoſitum eſſe verum. *Ad 13.* nam Barbari, ſeu Ægyptij, & Babylonij quos Simplicius 1. de Cœlo, Tex. 22. ſecundũ Auerroem. com. 28. aſſerit à quinque millibus annis obſeruaſſe, eoſdem eſſe motus cœlorum, neque vnquam aliquod aſtrum corruptum, vel genitum eſſe, &c. concludit quidem cœlum eſſe incorruptibile actu: at nõ concludit fuiſſe ſic à Deo creatum, vt non corrumpatur à principio, neque concludit quod ex ſe ſit incorruptibile: oſtendimus enim ſupra omnes antiquos vſque ad Platonem aſſeruiſſe Mundum voluntate diuina creatum eſſe, ex ſe quidem corruptibile, & voluntate ſua tamen incorruptibile manere.

90 Ad quartamdecimam patet reſponſio ex dictis ſupra ad quartam. *Ad 14.* Dictum eſt enim diffinitionem illam motus traditam ab Ariſt. 3. Phyſic. motus eſt actus mobilis, non continere omnia genera mutationis, & motus accipiendo motum large pro omni actione productiua; ſiquidem datur productio per emanationem, etiam ſecũdum Ariſtotelem, per quàm multa entia producũtur in eſſe; huiuſmodi potuit eſſe prima productio Mundi à Deo: ideo Deus potuit pro libito in tempore producere primum mobile, & Mundum.

Reſponſio cõfirmatur ratione.

Quod præter rationes ſupra in reſponſione ad quartam adductas

DISPVTATIO QVARTA.

Vtrùm myſteria principalia fidei Chriſtianæ ſolo lumine naturali poſſint cognoſci, & cognita fuerint Gentilibus, & antiquis Philoſophis. Vbi oſtenditur omnem Philoſophiam à diuina reuelatione ortam eſſe, & ad poſteros, ſe ſemper magis, ac magis vitiatam, & corruptam deſcendiſſe; ex quo doctrina fidei magis roboratur.

Auctoritates ex antiquis Philoſophis, & Scriptoribus, quibus ipſos myſterium Trinitatis, & alia arcana fidei Chriſtianæ nouiſſe videntur. Caput Primum.

QVicunque perſcrutari voluerit Philoſophias, ſeu doctrinas antiquorum Philoſophorum, & Scriptorum Gentilium, certè inueniet pronuntiata non pauca, quæ ita propè accedunt ad fidem noſtram Chriſtianam, vt meritò iudicare poſſit, myſteria noſtræ fidei præcipua etiam Trinitatis, non omninò illos latuiſſe, ſed immò nouiſſe, & deprędicaſſe, licèt procedentibus temporibus magis huiuſmodi cognitio obſcurata ſit. Alexander Alenſis p.p. q.2. m.1.art.3. D.Thomas p.p. quæſt.32.art.1. & alij adducunt quædam teſtimonia ex antiquis, vt illum ex Triſmegiſto Dialogo 4. qui inſcribitur, Monas. *Monas genuit Monadem, & in ſe ſuum reflectit ardorem.* per quod videtur inſinuari generatio filij, & ſpiratio Spiritus ſancti: ego autem hoc non lego in Pimandro, neque in Monade, qui habetur in operibus Marſilij Ficini ſaltem ſub his verbis, ſed forſan habetur in alijs libris, quos plures compoſuiſſe Triſmegiſtum, fertur; ſed ad nos non peruenerunt. Alex. Alẽſis.

Proferuntur etiam alia plura teſtimonia ab Eugubino in lib. perennis Philoſophiæ, quę difficilè eſt inuenire in his auctoribus quos citat, cum nec librum, nec caput citet, ego adducam aliqua, quæ in proprio fonte vidi, vt patebit, & alia ex Eugubino, & alijs ſubijciam.

2 In primis autem ſupponendum eſt, Antiquiores ſapientes fuiſſe Chaldæos, à quibus Hebræi (Hebræi enim ab Abraham venerunt, Abraham autem fuit Chaldæus) deinde Ægyptij, Phenices, tandem Græci, & nouiſſimè Romani nati ſunt; hoc enim poſteriores Plato, & Ariſtoteles fatentur ſcilicet ſapiētiam ab Ægyptijs ad Græcos deſcendiſſe, à Græcis deinde ad Latinos tranſiuiſſe clarum eſt. Princi-

pes

bant eam habere genitorem & Patrem. Ideo isti Sapientes notificauerunt per hanc assertionem id quod homines communiter ignorabant, & solum Sapientes sciebat scilicet mentem hanc, quæ est principium omnium rerum, habere genitorem Patrem; qui eidem menti secundæ tradidit omnia idest eandem potestatem, & vim, quam ipse habet cõicauit; quod est illud, quod nos Theologi dicimus Patrem creare auctoritatiuè & à se, filium subauctoritatiuè & à Patre creare.

4 Confirmatur hanc fuisse veram assertionem Chaldæorum. Quia Philosophi posteriores Græcorum hanc assertionem in suis scriptis posuerũt. Anaxagoras enim, Hesiodus, & alij, quos postea videbimus posuerunt mentem esse principium omnium rerum; & denique Plato ipse, qui est compendium antiquorum posuit bonum esse primum, & mentem esse secundum principium: quod est ponere Deum Patrem esse primum, mentem seu Deum filium esse secundam personam; & sic habemus Patrem, & filium in Diuinis, & Patrem generare filium, & communicare ei eandem potentiam, & consequenter eandem essentiam, & sic habemus hucusque nouisse duas personas Trinitatis.

5 Aliud assertum valdè euidens, quod Gentiles non obscuram, sed claram cognitionem nedum Trinitatis, sed Aduentus Christi habuerint, est assertum Sibyllæ Erithreæ (quæ ex serie Magorum Chaldæorum ipsa quoque fuit, & ex Eusebio in vita Cõstantini vixit sæculo.6. à Diluuio, & secundum D. Augustinũ lib. 18. de Ciuitate Dei cap. 23. eodem tempore vixit quo regnauit Oseæ Rex Israel, & Romulus Romam ædificauit, quod fuit circa 6. sæculum post Diluuium, quæ etiã Sibylla Babylonica dicitur, quia orta est Babyloniæ; de qua cum alijs Sibyllis sermonem facit Lactantius Firmianus lib. 1. de falsa Religionè cap. 6. vbi ex Marco Varrone de omnibus decem Sibyllis verba facit. Hæc Sibylla Erithrea in Carminibus suis multa clara protulit de Aduentu Christi, vt postea videbimus; sed de generatione Verbi æterni postquã in suis Carminibus de Deo Patre a quo auspicata fuerat principium Carminis plura dixisset, de Verbo profert hæc Carmina, quæ refert Lactantius lib. de falsa sapientia cap. 5. Græcè, quæ Latinè sic habent.

Secundus locus ex Sibylla cõfessione.

Lactantius Firmianus mentionẽ facit de Sibyllis.

Omnium nutritorem, creatoremque, qui dulcem spiritum omnibus
Apposuit: ac principem omnium Deorum fecit
Eum dedit Deus fidelibus viris honorari
Ipsum tuum agnosce Deum, qui Dei filius est.

Quibus Carminibus non obscurè innuit Deum Patrem fecisse, seu produxisse principem Deorum, qui cuncta aleret, & crearet, & daret dulcem vitam homini. At supra dixerat Deum Patrem omnia creasse; ergo constituit duos creatores; hoc autem esse non potest nisi intelli-

telligat eos esse eiusdem substantiæ, & essentiæ, & consequenter non esse essentia distinctos, sed solum personaliter, at eandem potentiam esse vtriusque sed à patre communicatam esse huic duci, & principi, & sic est ac si fateretur hunc ducem esse filium Dei. Id ergo obscure dixit, quod nos Theologi post reuelationem Euãgelij clare docemus. Diuus Augustinus in oratione lib. de quinque hæresibus cap 3. produ cit hoc aliud assertum ex Sibylla. *Alium dedit Deus filijs hominum colendum*. Ecce quod aperte fatetur reperiri alterum, qui sit Deus, sicut pater Deus, ergo agnouit patrem habere filium, qui sit ipse Deus, ac pater.

Sibylla est testis fidelis.

6 Obseruandum est autem testimonia Sibyllarũ esse fidelia: quia libros Sibyllinos compositos à Sibyllis fuisse est certissimum, atque illos ante Christi aduentum. Nam Diuus Augustinus eodem lib. 18. de Ciuitate Dei cap. 23. apertè ait eos libros sibi ostensos fuisse à clarissimo viro Flacciano, qui etiam Proconsul fuit, & homo facillimę facundiæ, multęque doctrinæ; qui cum aliquando D. Augustino colloqueretur de Christo, attulit Græcum codicem dicens esse carmina Sibyllæ Ærithreæ, & refert carmina ipsa è Græco in Latinum versa, quæ infra adducemus. Et Lactantius Firmianus de falsa Religione cap. 6. de his libris habet hæc verba. *Omnes igitur hæ Sibyllæ vnum Deum prędicant; maximè tamen Ærithræa, quæ celebrior inter cęteras, ac nobilior habetur; siquidem Fenestella diligentissimè scriptor de XV. viris dicens ait, restituto Capitolio retulisse in Senatum C. Curionem Consulem, vt legati in Ærithream mitterentur, qui carmina Sibyllæ conquisita Romam deportarent: itaque missos esse P. Gabinum, M. Octocinium, L. Valerium, qui descriptos à priuatis versus circa mille Romam deportarunt. In ijs ergo versibus, quos legati Romam attulerunt de vno Deo hæc sunt testimonia, &c.*

Testimoniũ Ciceronis.

Cicero etiam lib. 2. de diuinatione mentionem facit de versibus Sibyllæ: sed quia in illis continetur quod cito nasciturus erat Rex Romanorum, quem si adorassent ab omni malo liberati fuissent, & ipsorum interpres quidam illud intellexit de Regè homine; Cicero despiciens hanc interpretationem, eo quia Romani non poterant audire, quod Rex temporalis esset dominaturus Romæ, protulit hæc verba. *Quorum inquit carminum interpres nuper falsa quædam hominum fama dicturus in Senatu, putatur eum, quem reuera Regem habebimus, appellandum esse Regem, si salui esse vellemus.*

Ciceronis testimoniũ val de efficax quia concordat cũ D. Augustino quoad versus Sibyllæ.

7 Verùm, quia Ciceronis testimonium est magni ponderis, & optimè describit quinam essent versus Sibylle; & cum D. Augustino maximè conuenit, & nostram sententiam mirificè confirmat, adduco totam sententiam ex verbis ipsius Ciceronis. Disputat ibi aduersus diuinatores omninò contendens nullam esse diuinationem, & postquã dispu-

disputauit contra omnes aliàs species diuinationis Aruspices, Fulgura tores, Interpretes ostentatorum, Augures, Sortilegos, Chaldæos, seù Astrologos, disputare incipit contra vacinatores, & diuinatores. Vaticinium autem fiebat per Sibyllas Bacchas, & qui furore diuino instigati prædicebant futura, & habet hæc verba. *Quid verò habet auctoritatis furor iste, quem diuinum vocatis, vt quæ Sapiens non videat, ea videat insanus, & is qui humanos sensus amiserit, diuinos assecutus sit? Sibyllæ versus obseruamus, quos illa furens fudisse dicitur: quorum interpres nuper falsa quadam hominum fama, dicturus in Senatu putabatur, eum, quem reuera regem habebamus appellandum quoque esse regem, si salui esse vellemus. Hoc si est in libris, in quem hominem & in quod tempus est? callidè enim qui illa composuit perfecit, vt quodcunque accidisset, prædictũ videretur, hominum, & temporum definitione sublata. Adhibuit etiam latebram obscuritatis, vt ijdem versus aliàs in aliam rem posse accomodari viderentur; Non esse autem illud carmen furentis, cum ipsum poema declarat, (est enim magis artis, & diligentiæ, quàm incitationis & motus) tum verò ea quæ ἀκροστιχὶς dicitur, cum deinceps ex primis versus litteris aliquid connectitur, vt in quibusdam Ennianis.* Q. ENNIVS FECIT. *Id certè magis est attenti animi quàm furentis, atque in Sibyllinis ex primo versu cuiusque sententiæ primis litteris illius sententiæ carmen omne prætexitur. hoc Scriptoris est, non furentis; adhibentis diligentiam, non insani. Quã obrem Sibyllam quidem sepositam & conditam habeamus, vt, id quod proditum est à maioribus, iniussu Senatus ne legantur quidem libri, valeantque ad deponendas potius, quàm ad suscipiendas religiones: cum antistibus agamus, vt quiduis potius ex illis libris, quam regem proferant: quem Romæ posthac, nec Dij, nec homines esse patientur.* Hæc Cicero. Cum ergo tam apertis testimonijs hi libri nitantur, non est dubium fuisse compositos ab his Sibyllis, quibus tribuuntur, quæ fuerunt mulieres fatidicæ, siue Sacerdotes Apollinis, & Deorum falsorum.

Notandum magni momenti.

Loquitur de illis verbis Iesus Chrs filius Dei Saluator, de quibus infra nume. 42.

8 Adest etiam testimonium egregium Constantini Imperatoris in Oratione de Religione Christiana, quem infra adducemus, cum ex eadem Sibylla adducemus alia, quæ de Christo Domino prædixit.

Testimoniũ Constantini Imperatoris.

9 Tertio loco sit assertio, & confessio Sapientum Aegyptiorum, qui mirabiliter cum Chaldæis consentiunt. Nam Mercurius Trismegistus in Pimandro in primo commentario, qui reperitur apud Marsilium Ficinum de Deo habet hæc verba. *Ait ergo Pimander lumen illud ego sum mens, Deus tuus antiquior, quam natura humida, quæ ex vmbra effulsit, mentis verò germen lucens Dei filius.* Et paulò infra habet hæc alia verba. *Mens autem Deus vtriusque sexus fœcundissima fœcunditate plenissimus, vita, & lux cum verbo suo mentem alteram opificem peperit, qui quidem Deus ignis, atque spiritus numen.* D. August. libro de

Tertia auctoritas ex Aegyptijs, scilicet ex Trismegisto.

quinque

quinque hæresibus cap.3. adducit ex Mercurio eodem libro Pimandro, qui est idem, quod de Verbo, seu Sapientia hæc verba. *Dominus omnium factor Deorum secundum fecit Dominum.* Et post pauca subiungit Mercurius. *Quoniam ergo hunc fecit primum, & solum, & vnum: bonus autem ei visus est, & plenissimus omnium bonorum.* Ex his verbis habemus ita apertam confessionem productionis secundæ personæ Trinitatis, vt ferè nihil apertius habeatur in sacris litteris. Hìc enim habemus duas mentes sicut Christiani habent duas personas; habemus etiam quomodo mens prima generet secundam, quam dicit esse filiũ Dei, quia se appellat lumen gignens, quod est illud, quod nos Christiani dicimus cum Euangelista *lumen de lumine.* Et Paulus appellat Christum candorem lucis æternæ.

Mercurius agnoscit personam Spiritus sancti.

10 Mercurius ibidem paulò infra tertiam personam, quæ est Spiritus sanctus, ab vtraque mente Patre, & Filio productam explicat his verbis. *Mens autem Deus vtriusque sexus fœcunditate plenissimus, vita, & lux cum verbo suo mentem alteram Opificem peperit, qui quidem Deus ignis, atque spiritus numen.* Hìc habemus primam mentem, quæ est lux cum suo verbo, quam germen mentis lucens supra appellauerat, & filium Dei dixerat, producere aliam mentem, quæ ignis, & spiritus est; quæ est tertia persona sanctissimæ Trinitatis. Non est autem mirandum quod dicat mentem primam esse plenissimam fœcunditate vtriusque sexus, quasi velit dicere, quod in Deo sit sexus masculinus, & fœmininus; quia hoc dixit quasi rem diuinam per exempla carnalia explicans. Nam nos hìc videmus generationem oriri ex sexu masculino, & fœminino, nec ferè alio modo generationem fieri posse intelligimus; ideo vt ostenderet in Deo esse fœcunditatem ad generandum, licèt alio longè diuerso modo, quam hìc apud creaturas, vsus est eo modo loquendi, quod Deus est plenissimus fœcunditate vtriusque sexus. Profert alia testimonia ex Mercurio Eugubinus in lib. 1. perennis Philos. cap. 23. 24. & alijs. Sed ista in fonte ipso inueni ego.

Prædicta testimonia verè esse scripta à Mercurio, non à posterioribus conficta.

11 Non est autem vt aliquis dubitet hæc non esse scripta à Mercurio, sed ab aliquibus posterioribus conficta. Notissimum enim est doctrinam huius viri laudatissimam esse à tota antiquitate, atque eum propter admirabilem, & diuinam doctrinam appellatam fuisse ter maximum. Huius doctrinam ferè totam hausit Plato, & in suis libris inseruit. Vnde cum videmus Platonem aliqua ad nostram Theologiam accedentia dicere non à Moyse eum accepisse, sed à Mercurio dicendum est. Iamblicus id testatur in principio sui operis de mysterijs Ægyptiorum his verbis. *Ægyptij Scriptores omnia inuenta esse à Mercurio, suos libros Mercurio inscribebant. Mercurius præest sapientiæ, & eloquio. Pitagoras, Plato, Democritus, Eudoxus, & multi ad Sacer-*

Iamblici testimoniũ de Mercurio.

dotes

dotes Ægyptios accesserunt. Dogmata huius libri sunt Assiriorum, & Ægyptiorum ex columnis Mercurij. Pitagoras, & Plato didicerunt Philosophiam ex columnis Mercurij ex Aegypto. Et confirmatur, quia Plato hæc ferè omnia dicta Mercurij in suis scriptis posuit, vt infra videbimus, & in Philebo, & Phedro eum adeò comēdat, vt dicat propter eius sapientiam habitum fuisse pro Deo, & quod ei sacra esset auis Ibis. Eiusque testimonio vtuntur Lactātius Firmianus sępissimè, sed præsertim libro de ira Dei cap. 11. his verbis. *Idem ait Hermes scilicet vnum solum esse Deum, quem Cicero ait in numero Deorum ab Aegyptijs haberi, eum scilicet, qui ob virtutem multarum artium scientiā Trismegistus nominatus, & erat non modò Platone, verū etiā Pitagora, septēq; illis Sapientibus longè antiquior.* Et D. Aug. lib. de quinque hęresibus, vt sup. dixi, honorificè vtitur eius testimonio aduersus Paganos, qđ profectò nō faceret nisi sciuisset eius auctoritatē esse autēticā.

Plato omnia ferè ex Mercurio accepit

Lactātij Firmiani testimonium de Mercurio.

D. August.

12 Quarto loco sit auctoritas Græcorum Sapientum. Ex his plures possunt adduci auctoritates quæ eodem modo procedunt, quo superiores adductæ ex Chaldæis, & Aegyptijs de Deo, & mente ab eo genita; ex quibus semper magis confirmatur, eam doctrinam fuisse eorum Sapientum, siquidem semper à posteris eorum discipulis repetitur. Primo loco sit Orphæus, quem D. Augustinus lib. 13. contra Faustum Manichęum cap. 18. supponit cū Sibylla, & Mercurio Trismegisto multa de Deo, & Verbo eius scripsisse, vt proinde non sit dubitandum Orphæum hæc scripsisse, Hic habet hos versus.

Quarta auctoritas ex Gręcis, et primò ex Orphęo.

Testimoniū Orphęi.

Inque Dei verbum aspiciens, huic semper adesto.
Defigens animi altas luces, perge, viamque
Rectam, factoremque vnum nate aspice Mundi,
Immortalem, quem patrum fert fama piorum
Vnum, perfectumque sibi, tum perfici ab illo
Cætera, cumque illis versari, non tamen vllis
Cerni animis hominum, sed sola mente videri.

Ecce Orphæum statuentem Dei Verbum factorem vnum immortalem esse Mundi ex testimonio patrum piorum scilicet Trismegisti, & aliorum supra adductorum; atque hunc non cerni nisi animo, licèt sit in omnibus rebus; & hunc esse ad orandum, & suspiciendum. Et rursus alijs Carminibus.

Te Cœlum obtestor sapiens opus omnipotentis,
Vocem te Patris adiuro, quam protulit ipse,
Primum consilijs eius cum consistit orbis.

Vocat hic secundam personam Trinitatis, & Dei filium, vocem, quod idem est quod Verbum, atque asserit Patrem per hoc Verbum, seu filium Mundum creasse.

Sed

Quintum testimoniū ex Platone, & sectatoribus

13 Sed dimissis alijs auctoribus Græcis, quos longo sermone refert Eugubinus in opere de perenni Philosophia, accedamus ad Platonem, & eius sectatores, qui diffusè de his mysterijs locuti sunt, & quæ antiqui dixerunt ipsi repetiuerunt, licèt multa deinde falsa miscuerint. Certum est Platonem posuisse tres esse causas rerum æternarum scilicet bonum, mentem, & animam Mundi: hæc autem tria vidētur esse tres personæ in Deo, quas nos Christiani asserimus, quod declaratur sic. Nam Plato in Philebo disputans de principijs rerum, & Mundi huius parum a principio in persona Socratis habet hęc verba. *Omnes siquidem Sapientes se se extollentes consentiunt intellectum esse cæli, terraque Regem, ac fortè rectè loquuntur; quod si vis hoc genus diffusius examinabimus.* Respondet Protacchus. *Dic arbitratu tuo ò Socrates, nihil prolixitatem veritus, neque enim molestus eris.* & paulò infra Socrates exorditur his verbis. *Vtrum ò Protacche dicendum est Vniuersum hoc agi ab irrationali, quadam temerariaque, & fortuita potestate. An cōtra quemadmodum maiores nostri senserunt, ordine quodā mentis, & sapientiæ mirabilis gubernari?* Rn̄det Protacchus, & affirmat, sentiendum esse cum maioribus Vniuersum à mente, & sapientia ordine quodam maximo regi, & gubernari, & qui aliter sentiunt errare: Socrates subiungit. *Vis ne igitur, quod à priscis assertum est nos item confiteamur? hæc videlicet ita sese habere, nec modò putemus alia sine periculo proferri non posse, verum etiam vnà cum illis vituperationis periculum subeamus, si quando cur aliquis durus ac vehemens ista non scit, sed sine ordine fieri contenderit.* & respondens Protacchus his verbis. *Quid ni velim?* prosequitur Socrates his verbis. *Age igitur quod sequitur contemplare.* Et deinde adducit rationes, quibus probat omnia fieri, & gubernari à mente, & sapientia, atque ab anima Mundi, & tandem paulò post concludit in hæc verba. *Quamobrem rationem illam vlterius prosequentes licebit asserere ea quæ sæpenumero prædicauimus. Infinitum prorsus in omni consistere sufficientemque terminum, causamque illis haud ignobilem semper adesse ornantem, disponentemque horas, & menses, & annos, mentem, & sapientiam merito nuncupatam.* Respondet Protacchus. *Merito.* sequitur Socrates. *Sapiētia vero atque mens absque anima nunquam essent.* Respondet Protacchus. *Nunquam certè.* sequitur Socrates. *ergo in Iouis ipsius natura regiam animam, regiamque mentem inesse propter vim causæ confiteberis; & in alijs item alia pulchra, vt illorum cuique dici placet.* Respondet Protacchus. *Maximè.* sequitur Socrates. *Præcedentem sermonem, ò Protacche nequaquam temere inductum putes; his enim qui olim mentem omni Mundo præsidere ostenderunt adminicula præbet.* Respondet Protacchus. *præbet sanè.* sequitur Socrates. *Nec vero petitioni responsum porrigis, quod Mens est progenies omnium*

Trinitas apud Platonem.

Discursus Platonis de Deo factore & gubernatore Mundi.

Anima Mūdi est de natura Dei.

omnium causæ, quæ vnum quidem ex quatuor his, quæ relata sunt asseris, habes igitur iam nostram expositionem. Ecce quod Plato apertè asserit mentem esse progeniem causæ omnium: causam autem omnium dixit esse Iouem, seu Deum.

Auctor Academicarũ cõtemplationũ lib. 2. c. 1.

Mens & anima Mundi non sunt realiter separata à Deo, vt aliqui male putant.

14 Vbi est obseruandum aliquos Platonicos, qui dicunt secũdum Platonem mentem, & animam Mundi esse realiter separatas à Deo, quod bonum infinitum, & prima causa à Platone vocatur, errare. Nam in verbis allatis aperte patet Socratem asserere mentem, & animam esse in ipsius Iouis natura. Verba enim Socratis sunt ista. *ergo in Iouis ipsius natura regiam animam, regiamque mentem inesse propter vim causæ confiteberis.* Si ergo sunt in natura Iouis, non sunt ab illo realiter distincta; licèt ergo Plato in multis differat à Theologis, quia multa falsa miscuit, tamen in hoc conuenit, quod ponit in Deo mentem, & animam eiusdem essentiæ, & naturæ cum Deo.

Plato in multis conuenit cum Theologis, licèt multa falsa miscuerit.

Plato approbat dicta à Mercurio Trismegisto, & alijs antiquis de Trinitate ĩ Deo.

15 Quod autem ait mentem esse vnum ex his quatuor, non vult significare, quod in Deo sint quatuor principia; sed illud quartum intelligit de termino, seu vmbra Idearum, quam dicebat produci à mente, & ab anima Mundi in rebus ipsis, & eas in esse constituere quæ ob hanc causam dicitur principium rerum, sed non est principium immortale, & incorruptibile, & ęternum, sed corruptibile veluti formæ apud Aristotelem, vt patet ex dictis à Platone ibidem paulò supra. Ex his habemus Platonem comprobare ea, quæ à Mercurio Zoroastre, & alijs antiquis dicta sunt de mente, & spiritu in Deo.

Aliud testimoniũ Platonis ex 7. de Rep.

16 Eandem sententiam, quod mens producatur à Deo habet Plato in 7. de Rep. ferè in principio, licèt non ita clarè, vt in Philebo his verbis. *Nempè arbitror in ordine ipso intelligibili boni ipsius ideam supremam existere, vixque videri; si autem visa fuerit, asserendum eam omnibus omnium rectorum, atque bonorum, causam esse: cum ipsa in loco visibili lumen creauerit, & luminis auctorem; in ipso verò intelligibili regnet ipsa, veritatemque & mentem protulerit.* Hic vides apertè Platonem asserere ideam boni in ipso vero intelligibili, qui est Deus regnare, & producere veritatem, & mentem.

Aliud testimonium ex Epistola ad Dionysium.

Trinitas apud Platonem.

17 Sed clarius testimonium videtur haberi in Epistola 2. ipsius Platonis, quæ est ad Dionysium. Plato enim interrogatus à Dionysio, vt ei explicet distinctè naturam Dei, respondet per quædam verba, quæ licèt sint enigmatica, tamen ipsum Deum esse trinum ostendunt. Verba Platonis sunt hæc. *Illud autem preciosius, & diuinius de quo per illum me interrogas omninò ipsi est ostendendum. Ais enim, vt ille fert, non sufficienter tibi à me de prima natura demonstratum fuisse. Dicendum est igitur nunc tibi per enigmata quædam, vt siquid huic tabellæ vel mari, vel terra contingat, qui eam legerit, intelligere non valeat. est autem*

ita. Circa omnium Regem cuncta sunt; ipsius gratia omnia sunt, ipse pulchrorum omnium causa; circa secundum secunda; circa tertium tertia. & quia reuera verba ista, quibus explicat diuinam naturam, quæ sunt illa vltima, *circa omnium Regem, &c.* sunt enigma quoddam, subiungit Plato. *Humanus animus affectat qualia illa sint intelligere aspiciens in ea, quæ sibi cognata sunt, quorum nihil sufficienter se habet, sed in Rege ipso, & in his, quæ dixi nihil tale est. Quod autem post hoc est, animus dicit.* Quibus verbis vult significare quod ex his sensibilibus non possumus venire in cognitionem illius enigmatis, & naturæ diuinæ, sed solum per animi puri contemplationem. Verùm licèt hoc enigma sit obscurum, nihilominus hoc est clarum, quod ait in natura diuina esse tria scilicet Regem ipsum; esse secundum; & esse tertium. Videtur autem velle, quod in rebus sit triplex gradus. Primus est auctor, & causa rerum. Secundus est creatio earumdem rerum. Tertius est viuificatio, & substentatio earumdem. In primo gradu est Auctor, & causa prima & pater, cui principaliter, & fontaliter ascribuntur omnia; quia est genitor mentis, quæ est opifex rerum earumdem; est primum esse, & prima origo, & prima dignitas. In secundo gradu est secundum esse, siue secundum existens, quod est proles eius scilicet mens á qua est secunda origo, seu secunda existentia rerum. In tertio gradu est tertium esse, seu tertium subsistens, quod est anima Mundi, tertiam rerum existentiam sustinens, seu viuificans res ipsas. Sunt ergo tres origines tanquam vna, tres habentes, ac sustinentes rerum existentia tãquam vnam. Cum ergo dicit *circa omnium Regem cuncta sunt, ipsius gratia omnia sunt, ipse pulchrorum omnium causa*, Vult significare, quod in Patre tanquam in prima causa est omnis virtus secundi, & tertij idest mentis, & animæ, seu spiritus; & est prima origo, & fons omnium. Cum dicit. *Circa secundum secunda*, est ac si dicat, circa mentem, & prolem creatricem & secunda rerum origo. Cum dicit circa tertium tertia. est ac si dicat circa animam est tertia origo, tertium esse. Et sic vt patet videtur significare id quod nos Theologi de diuinis personis dicimus, licèt obscuro modo, neque cũ ea puritate, quâ tenemus nos.

Confirmatio dictorum.

18 Hoc confirmatur: Quia spiritus Latinè est idem quod anima Græcè: Nam Anemos Græcè, idem est quod ventus; spiritus autem & ventus idem sunt; ergo anima & spiritus idem sunt. Quem ergo diuinæ scripturæ appellant spiritum, vt Moyses in Genesi, *Spiritus Domini ferebatur super aquas*, veteres dixere modo animam Mundi, modò spiritum. Habemus ergo Trinitatem apud Platonem.

Confirmatur ex Plotino, & Porphyrio.

19 Confirmatur hanc fuisse mentem Platonis ex suis sectatoribus. Primò sit Plotinus qui lib. de tribus rerum originibus sic habet. *Bonum idest Pater gignit mentem, mens gignit animam*. Porphyrius exponens

nens quasi Platonem, & Plotinum exponit omnia esse circa omnium Regem. Secundò, omnia esse circa Deum ex illo Rege. Tertiò, omnia esse circa Deum ex isto. Vnde tres quasi Deos, seu tria Numina demonstrant, quæ alterum ex altero nascantur.

20 Confirmatur ex Numenio adducto à Proclo super Timeum. *Numenius celebrat, & laudat tres Deos, primumque vocat Patrem, secundum creatorem; ipsum Opificium idest Animam Mundi tertium.* Et in libro de tribus intelligentijs refert dictum hoc Amulij Platonici celeberrimi. *Amulius triplicem facit Opificem, & mentes tres, & Reges tres. Eum qui esse; eum qui habet; eum qui aspicit: differunt autem hi quoniam Prima mens verè est: Secunda est quidem intellectuale quod est in ipso; habet autem ante se, & participat omnino ipsum, & propter hoc est secunda: Tertia verò est quidem & ipsa quod in eo intellectuale; omnis enim mens consociata intellectuali eadem est. Habet autem quod est in secundo, & videt primam. Quanto enim fit maior discessus, tanto id quod habet est obscurius.* Postquam hæc recitauit Proclus addit ipse. *Has igitur tres mentes, & Opifices statuit Amulius, & qui sunt apud Platonem tres Reges; & qui apud Orphęum tres Phanes Vranos eronos.* Hæc Proclus. ex quibus apparet etiam Platonem, & antiquos secundum Proclum de natura diuina idem sensisse, ac Trinitatem subsistentium posuisse in eo..

Confirmatur ex Numenio.

21 Plotinus insuper lib. contra Prognosticos sic habet. *Quoniam apparuit nobis boni natura simplex, & prima: Omne enim quod non est primum non est simplex, & nihil habens in se ipso alia vnum est quid.* & infra. *Non est igitur cur ad alia principia eatur, sed hoc præsupposito deinceps mens est statuenda, & id quod primo intelligit; deinde Anima post mentem: is enim est ordo secundum naturam neque plura hic in intellectuali, neque pauciora. si enim pauciora, aut Animam, & mentem idem dicent, aut mentem, & ipsum primum, sed quod alia sint ab inuicem ostensum est sæpenumero.* Possem multa alia similia adducere, sed ista sufficiant.

Aliud testimonium ex Plotino.

22 D. Augustinus etiam lib. 10. de Ciuitate Dei cap. 29. probat Porphyrium quem Platonicorum maximum sæpe vocat nouisse, & confessum esse cum suis Trinitatem Dei, licèt incarnationem Verbi diuini nollent agnoscere. Verba eius sunt. *Prędicas Patrem, & eius Filium, quem vocas paternum intellectum, seu mentem, & horum medium, quem putamus te dicere Spiritum sanctum, & more vestro appellatis tres Deos. Vbi & si verbis indisciplinatis vtimini, videtis tamen qualitercunque, & quasi per quędam tenuis imaginationis vmbracula, quo nitidum fit. sed incarnationem incommutabilis filij Dei, qua saluamur, vt ad illa, quæ credimus, vel ex quantulacunque parte intelligimus, peruenire possimus, non vultis agnoscere.* Quod autem Diuus Augustinus ait hic Porphy-

Testimoniũ Diui Augustini, quod Porphyrius Platonius nouerit Trinitatem.

rium noluisse confiteri incarnationem Verbi, ostendit idolatras Platonicos inimicos Religionis Christianæ mysterium incarnationis noluisse confiteri, non autem quod hoc mysterium etiam non fuerit aliqualiter notum ipsis Gentibus, vt videbimus ex Sibyllis, & alijs.

De vnitate Dei.

23 Diximus de mysterio Trinitatis, quod est difficilius; nunc de reliquis principalibus articulis facilius est comprobare Gentiles habuisse cognitionem. Et quidem cognouisse quod vnus tantum sit verus Deus, licèt multos coluerint Deos, certum esse videtur. Nã quod spectat ad Platonem, & Platonicos, vt colligitur ex auctoritatibus superius adductis apertè fassi sunt vnicum esse verum Deum creatorem omnium. Nam cum dixerint mentem esse filiam Boni, & à patre genitam, & cum Patrem esse omnium creatorem, & fontem, & etiam esse Deorum factorem apertè confessi sunt vnum esse Deum verum; ille enim est verus Deus, qui à nullo dependet, & omnia ab ipso sunt. Vnde Plato in Epistola 2. ad Dionisium supra adducta hoc significauit, dum dixit. *Circa omnium Regem omnia sunt, ipsius gratia omnia sunt, ipse pulchrorum omnium causa.* dixit. *circa omnium Regem*, non dixit Reges: ergo vnum Deum agnouit verum. Deinde Plato in Timeo explicans generationem Mundi eam à Deo vero vno factam esse disertissimè dixit. Nam habet hæc verba. *Dicamus igitur quam ob causam ille rerum auctor generationem, & hoc vniuersum constituit.* Ecce quod vnum auctorem Mundi, non plures ponit. & paulò infra. *Itaque cum vellet Deus bona omnia fore, nihil verò quoad natura pateretur malum, quidquid erat, quod incernendi sensum, cadere posset, assumpsit, &c.* Ecce quod semper loquitur de Deo in numero singulari; & hoc eodem modo semper loquitur in explicatione illa generationis mundi. Et paulò infra habet ista verba. *Dij Deorum, quorum Opifex ego & pater sum, hæc attendite. Quæ à me facta sunt, me ita volente indissolubilia sunt, &c.* Ex quibus habetur secundum Platonem vnum esse Deum creatorem tam rerum sublunarium, quam ipsorum Deorum, siue intelligentiarum, seu Angelorum, & Dæmonum. Præterea in Epistola 3. quæ est secunda ad Dionisium in principio habet hæc verba. *Tu quidem, vt aiunt hi, qui tecum in Delphis affuerunt Deum ipsum blande alloqui, ac similiter scribere consueuisti. Gaude, vitamque Tirrani iocundam serua. Ego autem neque Deum hoc modo, neque hominem salutarim. Non Deum: quia contra illius naturam loqueris. Nam procul à molestia, & voluptate diuinitas. Non hominem, quia sæpius detrimentum, & dolorem affert sibi voluptas, hebetudinem in animo, & obliuionem, insipientiam, & petulantiam pariens.* Et in Protagora Plato, quod ante ipsum Ehilō dixerat, afferit solum Deum esse incommutabilem, & bonum his verbis. *bonum quidem virum fieri difficile esse, licèt tamen*

Platonici cõfessi sunt vnũ esse solũ Deũ verum.

ad ali-

ad aliquod tempus esse; sed cum fueris in hoc habitu permanere, virumque bonum esse impossibile, & non humanum, sed Deus, hoc habeat decus.

24 Alia multa adduci possent ex antiquioribus Poetis, & Philosophis, Platone, vt ex Simonide, Sophocle, Calimaco, Mercurio, & alijs, quos refert Diuus Cyrillus Alexandrinus lib. 1. contra Iulianū; & Eugubinus de perenni Philosophia ex ipso, & alijs decerpsit. Sufficiant hæc. Sophocles de Deo hæc Carmina scripsit auctore D. Cyrillo aduersus Iulianum Apostatam lib. 1. *Testimonia Sophoclis de vnitate Dei.*

Vnus vero duntaxat vnus est Deus
Pontique lętos fluctus, ventorumque impetus
Mortales autem multa, animo vagi.
Erreximus erroris, & cladis animi
Deorum simulacra è lapidibus materięque
Siue constructa auro, vel ebore
His sacrificia festosque celebrauimus Dies
Sic pietatem ratione credimus.

25 Orphæus etiam teste D. Cyrillo eodem lib. primo contra Iulianum, cum prius composuisset odas, & hymnos falsis Dijs, errata sua corrigens pallinodiam recantauit his carminibus. *Pallinodia Orphęi d plu ribus Dijs.*

Dicam quibus fas est, ianuas occludite prophani.
Omnes simul, tu vero audito Lucifere Mercuriæ fili.
Museæ effabor enim vera, neque te ea, quæ prius
In pectoribus apparent dulci sęculo priuent,
Sed ad diuinum verbum spectans illi assidę
Dirigens cordis mentalem profunditatem. Bene autem incede.
In via solumque intuere Mundi Regem
Vnus est per se existens, vnius progenies omnia facta sunt.
Ipse autem in illis melior est. Neque illam quis
Intuitus est ex mortalibus, ipse vero omnes videt.

Et post alia iterum.

Ipse enim firmatus est in aereo Cęlo
Aureo in trhono, super terram autem pedibus vadit
Manumque dexteram ad fines Oceani
Vndequaque extendit: tremunt enim in circuitu montesque magni.
Et flumina, ciuitates, profundumque iocundi Maris.

Ex his conspicitur Orphæum asserere vnum esse Deum Regem vniuersi, à quo omnia facta sunt, qui in Cœlo residet, & habet terram sub pedibus significans incircumscriptam naturam eius.

26 Pithagoras apud D. Cyrillum eodem lib. cap. 1. inquit, *Deus quidem vnus, & ipse non, vt quidam suspicantur extra Mundi gubernationem, sed in ipso toto circulo omnes generationes considerat contemperatio* *Testimoniū Pithagoræ d vnitate Dei.*

existens omnium sęculorum, & lux suarum virtutum, & operum principium omnium, lumen in Cœlo, & pater omnium, mens, & animatio omnium, omnium circulorum motio.

Testimoniū Mercurii Trismegisti, de vnitate Dei.

27 De Trismegisto Mercurio multa adducuntur ab alijs, ego hoc solum profero ex Pimandro cap. 1. in fine. Vbi cum Mercurius intellexisset totam visionem à Pimandro gratias agit Deo sub his verbis. *Hæc mihi contigerint ex mente haurienti idest ex Pimandro diuinæ potentiæ verbo, vnde ipse diuino afflatus spiritu veritatis compos effectus sum, quamobrem omnibus animi viribus Patri Deo gratias ago. Sanctus Deus Pater omnium. Sanctus Deus cuius voluntas à proprijs potestatibus adimpletur. Sanctus Deus qui suis familiaribus innotescit. Sanctus es, qui verbo cuncta constituisti. Sanctus es, cuius imago est omnis natura. Sanctus es, quem nunquam natura creauit. Sanctus es omni potestate validior. Sanctus es omni excellentia maior. Sanctus es omni laude melior. excipe verborum sacrificia sancta ab animo, & corde debito tibi manantia ineffabilis solo silentio prædicantibus ab eo, qui fallacias veræ cognitioni contrarias declinauit. Annue, corrobora me, atque huius gratiæ participes effice eos, qui in ignorantia versantur cognatione mihi quidem fratres, tibi autem filij. Etenim tibi fidem præsto, testimonium de te perhibeo; in vitam, ac lumen assurgo; ipse Pater es venerandus, homo autem tuus sanctitate vna tecum potiri desiderat, cum potestatem illi omnium arbitriumque concesseris.* Hęc Mercurius ille ter maximus antiquitati, & omnibus Philosophis, & Sapientibus adeò admirabilis, & venerabilis. His autem verbis patet non solum asserere vnum Deum, sed etiam omnia prædicata ferè, quę Theologi illi attribuunt explicasse.

Ex Theophrasto adducto à Simplicio 1. Physicorū tex. 6.

28 Sed adducamus testimonium omnibus notum, quod antiqui Philosophi vt Parmenides posuerit Deum esse vnum, atque principiū omnium rerum; hoc autem sit testimonium Simplicij 1. Physic. tex. 6. vbi parum à principio recensens opinionem Parmenidis dicit Theophrastum asserere Parmenidem per vnum principium intellexisse Deum, non aliquod creatum. Verba Simplicij sunt. *Vnum autem principium, siue vnum quod est, & vniuersum, omneque neque finitum, neque infinitum, neque motum, neque quiescens Xenophanem Colophonium Parmenidis præceptorem statuisse Theophrastus refert, qui dum mentionem de hac opinione facit, eius sententiam potius ad alias enarrationes, atque historias, quàm ad naturalem spectare fatetur. Nam hoc vnum, & Vniuersum, omneque Deum esse Xenophanes dixit, quem vnum esse ostendit, eo quod omnium optimus, ac imperio præstantissimus est. Nam inquit, cum multa sint ea, quæ sunt similiter necesse est cunctis rebus imperium, atque optimum principatum esse, Deus autem est imperio omnium præstantissimus, atque optimus.* Hæc Simplicius, & vlterius prosequitur declarare

re quomodo Xenophanes posuerit Deum esse ingenitum, item neque infinitum, neque finitum, neque mutabilem; & deinde confutat opinionem Ioannis Damasceni, & Alexandri, qui dixerũt Xenophanem posuisse Deum, siue illud primum principium esse finitum.

29 Hoc idem apertè fassus est Aristoteles. Nam cum 12. Met. tex. 51. ostendisset dari vnum primum principium Vniuersi, & illud declarasset exemplo familiæ, & exercitus, ostendit in textibus sequentibus quàm rationabilius præ alijs antiquis ipse posuerit, & declarauerit hoc principium, à quo omnia pendent, & fiũt; & quia aliquis obijcere potuisset etiam Anaxagoram ante ipsum Aristotelem posuisse hoc primum principium, quia posuit mentem, seu intellectum vnum esse omnium principium, Respondet tex. 55. quod Anaxagoras rectè fecit ponendo primum principium esse mentem, & intellectum primum, tamen defecit, quia hoc non bene declarauit: Absolutè enim hæc sententia prolata est falsa; quia si primus intellectus mouet, non poterit esse primum principiũ; quia omne quod mouet propter aliud mouet; ergo illud primum principium haberet aliud principium ante se; & sic non esset primum. Subiungit deinde Aristoteles, quod si Anaxagoras intellexisset, vt intelligit ipse Aristoteles, quod primus intellectus moueat non propter aliud distinctum à se ipso, sed moueat propter semetipsum, ita quod intellectus ille primus sit mouens, & finis, rectè dixit Anaxagoras; Et Aristoteles dat exemplum de Medicatiua Arte, quam, dicit, efficere sanitatem, & esse quodammodo sanitatem ipsam; adeò q̃d ipsa in se est efficiens, & finis: quia efficit propter sanitatem. Vnde Alexander Aphrodiseus inquit ibi in Commentario, quod si Anaxagoras in hunc modum de intellectu primo disseruit, vt faciat idem mouens, idem cuius gratia mouet, & omne quod mouet gratia ipsius rem motam mouere dicat, rationi consentanea dicere posse videtur. Verba Aristotelis, etsi obscura, sunt hæc. *Anaxagoras autem, quod bonum principium, intellectus enim mouet, quare alterum excepto, vt nos dicimus. Nã medicatiua est sanitas quodammodo.* & tex. 56. inquit, quod tàm illi Philosophi, qui posuerunt duo principia, quàm illi, qui posuerunt ideas, coacti sunt ponere aliud principium prius: quia non potest haberi quomodo materia fiat particeps idearum; nisi sit aliquod principium efficiens, quod moueat materiam, & defluxum à formis in materiam. Illud autem primum principium ait Alexander Aphrodiseus ibidem ex Aristot. est hic primus intellectus, qui est principium primum. Præterea verbis sequentibus inquit, quod nisi statuatur vnum primum principium incorporeũ, & intelligibile, non poterit saluari ordo Vniuersi, neque generatio, neque corpora cœlestia erunt, quia dabitur processus in infinitum in principijs, quod est

Arist. testimonium, de vnitate Dei.

Disputatio Arist. aduersus Anaxagorã de primo prĩcipio.

Arist. aduersus Platonicos de primo principio.

abſurdum. Verba Ariſtotelis ſunt. *Amplius ſi non erunt præter ſenſibilia alia non eſt principium, & ordo, & generatio, & cæleſtia, ſed ſemper principij principium, vt Theologis, & Phyſicis omnibus.*

Ariſt. aduerſus Pitagoricos, de primo principio.

Tandem in eodem tex. vltimo reprehendit Pitagoricos, eo quia poſuerunt numeros eſſe principia rerum: quia ſi illud eſſet verum, non eſſet vnum principium omnium rerum, ſed multa, & diuerſa. Vnde neque res poſſent vniri inter ſe in Vniuerſo; neceſſe eſt ergo ponere vnum principium omnium, & illud eſſe primum intellectum, vt poſuit Ariſtoteles, quia entia nolunt malè diſponi; vnus ergo princeps. Verba Ariſtotelis ſunt. *Dicentes autem numerum mathematicum, & ſic ſemper aliam habitam ſubſtantiam & principia cuiuslibet; alij inconnexam ipſius mundi ſubſtantiam faciunt. Nihil enim alia; Alii confert aut ens, aut non ens, & principia multa: entia verò nolunt malè diſponi, vnus ergo princeps.* Verba ſunt difficilia, ſed hic eſt ſenſus. Pitagorici poſuerunt numeros eſſe principia rerum; & poſuerunt diuerſos ordines principiorum; primus erat numerorum, ſecundus magnitudinum, & ſic deinceps, aliam, & aliam eſſe ſubſtantiam rerum. Cuiuslibet ordinis etiam ponebant vnum diuerſum principium ab alio; & ſic conſequenter cogebantur dicere ſubſtantias ipſas eſſe diuerſas nullam habentes inter ſe connexionem, & hoc tàm de entibus inter ſe, quàm de entibus, & non entibus inter ſe. cum autem plura principia prima nullum habentia ordinem inter ſe ſint cauſa confuſionis, & ordo Vniuerſi ſit rectè diſpoſitus; dicendum eſt vnum eſſe principium Vniuerſi à quo omnia proueniunt, & hunc eſſe intellectum, & mentem, quã Deum appellamus. Ex his habemus etiam Ariſtotelem nouiſſe hunc articulum eſſe vnum Deum.

Philoſophos cognouiſſe creationẽ tẽporalẽ Mundi.

30 Ex teſtimonijs, & confeſſionibus Philoſophorum hucusque adductorum videtur haberi non ſolum ipſos lumine naturali nouiſſe Deum eſſe trinum in perſonis, vnum tantum in eſſentia, ſed etiam eſſe productorem, & creatorem Mundi; atque de ijs, qui præceſſerunt Ariſtotelem videtur eſſe apertum, licèt Ariſtoteles, & ſui ſectatores Trinitatem non agnouerint, neque creationem temporalem, vt in alia quæſtione, An Mundus ſit æternus diximus. Vbi etiam alias auctoritates ex antiquis adduximus, quibus probauimus eos poſuiſſe Mundum in tempore eſſe creatum à Deo. Ideo quo ad hunc articulum non occurrit amplius laborare.

Philoſophi cognouerunt plura vera prædicata de Deo.

31 Aliud myſterium principale noſtræ Theologiæ eſt vera prædicata de Deo cognoſcere; At iſta optimè ijdem Accademici nouiſſe videntur. Deum enim vnum eſſe, & ſingularem faſſi ſunt, quem appellarunt vnitatem excellentiſſimam, à qua cuncta emanaſſe volunt, rurſum eum appellarunt immobile principium; appellarunt ipſum

eſſe;

esse; ipsum vniuersam; ipsam infinitatem creatorem Deorum idest creatorem substantiarum abstractarum, eas enim Deos appellabant; dixerunt eum esse inscrutabilem, quod neminem pecantem eum lateat; quod omnia prospiciat. At ista omnia prædicata sunt ea, quę de Deo in sacris litteris habemus.

32 De Angelis, & Dæmonibus non exigua pars est Theologiæ nostræ, at de his non est dubium Accademicos diseruisse; quos enim sæpissimè Plato in Phedone Deos vocat, ac inquit præpositos esse rebus humanis, fęlices, & beatos esse, non potest asserere esse veros Deos, cũ iam ipse vnum tantum Deum asserat creatorem Deorum, Mundi, & omnium rerum; cum vnitate autem Deitatis non potest stare pluralitas Deorum. Intellexit ergo spiritus Cœlestes, quos Nos Theologi cum Sacra scriptura appellamus Angelos. Hos etiam aliquando Aristoteles dixit non solum voluere orbes Cœlestes, sed esse extra Cœlum, extra tempus, extra locum, & sempiterno æuo frui, vt in primo de Cœlo tex. 100. & licet in duodecimo Metaph. aliter senserit, tamen loco citato hanc fuisse opinionem antiquorum asserit, & eam ibi laudat.

Plurima de Angelis, & Dæmonibus nouerũt Philosophi.

Sententia Arist. de substantiis separatis.

33 De creatione hominis, & quantum ad corpus, & quantum ad animam nemo potest negare agnitam fuisse antiquis. Apertissima enim est sententia Architæ Tarentini, qui præcipuus fuit Pitagoricus apud Iamblicum, qua directè & creationem Mundi esse à Deo, & dona indita ipsi Mundo dixit: omitto ea, quæ Plato in Timeo, & alij passim scripserunt.

De creatione hominis, opinio Architæ Tarentini.

34 Ad extremum ne per cuncta mysteria Theologica vagando alicui sim fastidio, si quæ ad religionem, & cultum diuinum dogmata spectant conferantur cum antiquis in vnum ferè conuenire videbimus. Omnia eorum scripta in hanc conclusionem colimant. Rerum humanarum finem esse pietatem, primumque pietatis gradum esse, *Deum agnoscere, eum colendum esse, ac bonis nostris factis ad meliorem, ac fæliciorem vitam, quàm hæc mortalis sit perueniri, & malis ad vitam pœnalem*. Hoc probatur, quia fuit celebre illud Pitagoreorum dictum apud Iamblicum lib. de eorum placitis. *omnis vita ad id ordinata est, vt sequaris Deum*. Vnde illud inualuit sequere Deum. Hanc sententiã deinde multis prosecutus est Plato in Teeteto, & alij Platonici dum hortantur ad fugam huius vitæ: fuga enim huius vitæ nihil aliud esse potest, quàm recolectio mentis in Deum, & in eius sequellam. De futura autem vita, de animorum immortalitate clara sunt, quæ inter alios docuit Plato in Apologia, dum definiens mortem; dixit, mors est quasi hinc in alium demigrare locum, & eodem loco Socra tes miris laudibus extulit, dum dixit *nil melius contingere vnquam posse,*

Phi. quid nouerint de rebus moralibus, & spectantibus ad Religionem. Antiquorũ scripta ad pietatem tendebant.

Dictum celebre Pitagoreorum, sequere Deum.

De animæ imortalitate.

Definitio mortis ex Platone.

posse, quàm cum sapientissimis, iustissimisque viris versari, quos Græcorum optimos fuisse scirent omnes. Denique de præmijs bonorum, malorumque pęnis post hanc vitam, quod est scopus vltimus Theologiæ Christianæ præter alios, Plato ipse vbi supra protulit illa verba. *Nefas est ad gentem diuinam aspirare cuiquam, qui Philosophatus non fuerit, purusque ex hac vita prorsus non abierit. ob quam causam viri Philosophi ab omnibus cupiditatibus corporeis se continent, neque seipsos eis dedunt vnquam.*

Sentētia Platonis de præmijs, & pœnis post hanc vitam.

De mysterio incarnationis quid D. August. repererit apud Gentiles.

35 De mysterio incarnationis propter eius altitudinem est maior difficultas, an Gentiles illud nouerint. Diuus Augustinus lib. 7. confessionum cap. 9. dicit se legisse quemdam librum Platonicorum, in quo principium Euangelij D. Ioannis inuenit, licèt non in eijsdem verbis, præterquam illud *& Verbum caro factum est*, & illud quod *mortuus sit pro nobis*, & quædam alia. Verba D. Augustini sunt hæc. *Procurasti mihi* (loquitur ad Deum) *per quemdam hominem immanissimo typo turgidum quosdam Platonicorum libros ex Græca lingua in Latinum versos: & ibi legi non quidem his verbis, sed hoc idem omninò multis, & multiplicibus suaderi rationibus. Quod in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est in eo vita est, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Et quia hominis anima quamuis testimonium perhibeat de lumine non est tamen ipse lumen; sed Verbum Dei Deus est lumē verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; & quia in hoc mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum nō cognouit; quia verò in sua propria venit, & sui eum non receperunt, quotquot autem receperunt eum dedit eis potestatem filios Dei fieri, credentibus in nomine eius; credentibus in nomine eius ibi non legi. Item ibi legi. Quia Deus Verbum non ex carne, non ex sanguine, non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo natus est. Sed quia Verbum caro factum est; & habitauit in nobis ibi non legi. indagaui quippè in illis litteris variè dictum, & multis modis, quod sit filius in forma Patris non rapinam arbitratus esse æqualem Deo, quia naturaliter idipsum est. Sed quia semetipsum exinaniuit formam serui accipiens in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo, humiliauit se factus obediens vsque ad mortem, mortem autem Crucis, propter quod Deus exaltauit illum à mortuis, & donauit ei nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genuflecteretur cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus in gloria est Dei Patris, non habent illi libri. Quod enim ante omnia tempora, & supra omnia tempora incommutabiliter manet vnigenitus filius tuus coæternus tibi, & quia de plenitudine*

eius accipiunt. animæ vt beatæ sint, & quia participatione mentis in se sapientiæ renouantur vt Sapientes sint, est ibi. quod autem secundum tempus pro impiis mortuus est, & filio vnico tuo non pepercisti, sed pro omnibus nobis tradidisti eum, non est ibi. Abscondisti, n. hęc à Sapientibus, & reuelasti ea paruulis, &c. Hæc D. Augustinus, ex quibus apparet Gentiles multa mysteria de Verbo cognouisse, licèt de mysterio incarnationis, & mortis Christi ibi non inuenerit D. Augustinus.

36 Tamen ex alia parte videtur apertè Chaldæos illud nouisse. Nam Chaldæorum Magi prædicabant aliquando futurum esse, vt Filius Dei, mens illa progenies æterni Regis ventura esset in Mundū facturam se hominem. Vnde Sibylla Aerithrea seu Persica, cuius libros aliquos, vt supra retuli, Romani diligentissimè conquisiuerunt, & asseruauerunt, apertè prophetauit de Aduentu isto Christi in illis Carminibus, deinde à Virgilio recantatis.

Chaldęi nouerunt mysteriū incarnationis.

Testimoniū Sibyllarū de ĩcarnatione.

Iam noua progenies cœlo demittitur alto.

& alio loco Bucolicorum.

Sicęlides Musæ paulò maiora canamus.

Vltima Cumeæ iam venit Carminis ætas.

& iterum.

Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.

Iam reddit & Virgo; iam redeunt Saturnia regna.

Carmina Sibyllę recitata à Virgilio.

Certum est Virgilium his Carminibus alludere ad Carmina Sibyllæ, quam Cumanam vocat, quia dubium erat an illa Carmina essent Ærithreæ, vel Cumanæ Sibyllæ: quia libri integri illarum Sibyllarum non habebantur, & aliqui dicebant illos esse Ærithreæ, & aliqui Cumanæ, vt apertè sentit Constantinus Imperator, vt est videre apud Eusebium in eius vita, & Diuum Augustinum oratione contra paganos cap. 15. Tomo Sexto, licèt Virgilius horum Carminum verum sensum non sit assecutus (de qua re Marsilius Ficinus lib. Christianæ religionis cap. 34.) sicut nec Cicero, qui de his carminibus testimonium clarum perhibuit, vt supra diximus. Nam Virgilius illa voluit applicare filio Polionis nuper nato. Cicero verò lib. 2. de diuinatione dicit interpretem Carminum Sibyllæ prædictorum intellexisse de Rege vero Romanorum, quem ipsa diceret esse adorandum, vt Deum, si vellent esse salui: quam interpretationem intelligentes de Rege mundano respuebant; non intelligebat autem Sibylla de Rege aliquo homine, sed de Christo filio Dei, qui paulò post Ciceronem natus est. Et fortasse Sibylla descripserat tempus, quo Christus erat nasciturus, & Cicero intellexit illud esse proximum, & quia Romani putabant, & curabant Rempublicam nunquam debere subijci Regi temporali, subiungit. *Cum Antistibus agamus vt quiduis potius*

Carmina Sibyllę nō verè intellecta à Virgilio, neque à Cicerone.

tius ex libris, quam Regem proferant, quem Roma posthac nec Dei, nec homines patientur.

37 Colligitur adhuc Chaldæos, & Gentiles cognouisse Christum venturum; ex eo quod vt testatur Suetonius in Vespesiano Tito fama erat in toto oriente Filium Dei venturum esse in Mundum; ostendendumque esse signum in Cœlo Magis sui Aduentus; & hac de causa Magi diligenter obseruabant huiusmodi signa futuri Regis, & fortasse prædixerat Sibylla signum illud futuram esse stellam nouam, & præceperat, vt illam deberent sequi, quia eos duxisset ad Regē hunc, atque eum debere adorare, muneribus honorare. Nam vt ait Diuus Ioannes Chrysostomus homil. 2. Tomo 2. relatus à D. Thoma 3. par. quæst. 36. art. 5. ad 4. in quibusdā scripturis Apocryphis legitur, quod quædam gens in extremo Orientis iuxta Oceanum habebat quādam scripturam ex nomine Seth, in qua de stella orta in Natiuitate Christi sermo habebatur, & de muneribus huiusmodi offerendis, quæ gens diligenter obseruabat huius stellæ exortū positis exploratoribus duodecim, qui certis temporibus de nocte ascendebāt in montem, in quo postmodum eam viderunt habentem in se quasi formam paruuli, & super se similitudinem Crucis: hoc autem est signum, eas gentes notitiam habuisse de Natiuitate Christi.

De Sibylla, & Magis.

De prędictione Balaā ad uentus Christi.

38 Præterea. Balaam, qui erat Gentilis Chaldæus, vt supra diximus, vt habetur Num. cap. 24. prædixit stellam nouam, quæ in Natiuitate Christi apparuit futuram esse signum natiuitatis Regis Iudęorum Christi, vt habet D. Augustinus in quæstionibus veteris, & noui testamenti quæst. 39. citatus à D. Thoma 3. p. quæst. 36. artic. 5. ad 4. Balaam enim vt loco prædicto habetur, cum non voluisset maledicere populo Israel, sed illum benedixisset iuxta præceptum Domini, & vellet discedere à Rege Balac in suam regionem, & Balac esset iratus aduersus eum; quia non maledixerat, sed benedixerat populum Israel contra voluntatem suam, Balaam prosequens laudes populi Israelis, inter alia eum populum commendauit, quia ex illo erat nasciturus Messias, qui inimicos Israelis (intellige spirituales) erat destructurus, & habet hæc verba. *Respondit Balaam ad Balac;* post pauca; *Verumtamen pergens ad populum meum dabo tibi cōsilium quid populus tuus populo huic faciat extremo tempore.* sequitur Sacer textus. *sumpta igitur parabola rursum ait dixit Balaam filius Beor; dixit homo, cuius obturatus est oculus; dixit auditor sermonum Dei; qui nouit doctrinam Altissimi, & visiones Omnipotentis videt; qui cadens apertos habet oculos.* his verbis parabolicis ostendit se ea quæ dicit non litteraliter, sed spiritualiter intelligenda esse, deinde ponit Prophetiam, dicens. *Videbo eum, sed non modo intuebor illum, sed non prope. orietur Stella ex Iacob, & consurget*

virga

virga de Israel; & percutiet duces Moab. vastabitque omnes filios Seth, & erit Idumæa possessio eius,&c. & superiori cap.23. dixerat Balaam similiter prophetans de futuro Messia. *temporibus suis dicetur Iacob, & Israel quid operatus sit Deus. Ecce populus vt læna consurget,& quasi leo erigetur; Non accubabit donec deuoret prædam,& occisorum sanguinē bibat.* Ex his conspicitur, quod etsi Magus fuit Balaam; tamen fuit quoque Propheta ex speciali reuelatione Dei in hoc mysterio incarnationis Verbi Dei. Vnde partim est laudandus, partim vituperandus, vt ait D. Augustinus serm. 103. de tempore.

Testimoniū Nabucdonosor.

39 Confirmatur: quia Nabucdonosor Danielis 3. erat Gentilis, & idolatra, & tamen cognouit Deum habere Filium. vnde dixit. *Nonne tres viros misimus in medio ignis compeditos?* Respondentes autem Satrapæ eius dixerunt. *Verè Rex.* Respondit autem Rex, & ait. *Ecce video viros quatuor solutos, & ambulantes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis est, & species quasi similis Filio Dei.* Cognouit ergo Nabucdonosor, quod ille quartus erat similis Filio Dei,ergo habebat aliquam priorem cognitionem de Filio Dei, alioquin non potuisset scire illum quartum similem esse Filio Dei; hoc testimonium profert Diuus Augustinus oratione contra Paganos cap.15. Et Marsilius Ficinus profert testimonia de Christo ex oraculis Apollinis, & Ecate, vbi supra. & D. Augustinus lib.19. de Ciuitate Dei cap.23. quæ omitto.

Testimoniū Melchisedech.

40 Præterea. Genesi cap.14. habemus Melchisedech fuisse Sacerdotem Dei Altissimi,& benedixisse Abraham; & tamen non erat ex stirpe, & ex generatione Abraham, cum eodem tempore cum illo vixerit;ergo erat Gentilis,& tamen habuit cognitionem veri Dei; & fuit Sacerdos eius; & in suo sacrificio figurauit sacrificium nostrum Altaris.

Testimoniū Iob, qui erat Gentilis.

41 Præterea. Iob non fuit ex populo Hebræo, sed ex Idumæa,& fuit Gentilis teste D. Augustino lib.18. de Ciuitate Dei cap.47. & D.Thomas 2.2. quæst.2. art.7. ad 3. & tamen scimus mysterium incarnationis nouisse: dixit enim. scio quod Redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & in carne mea videbo Deum Saluatorem meum. Et D.Thomas 2.2. quæst.2. art.7. ad 3. dicit in historijs Romanorum haberi quod tempore Constantini Imperatoris, & Helenæ eius matris inuentum fuit quoddam sepulchrū, in quo iacebat homo habens auream laminam in pectore,in qua scriptum erat Christus nascetur ex Virgine,& ego credo in eum.

Testimoniū Sibyllæ, de incarnatione filij Dei.

42 Denique est Prophetia Sibyllæ tota clara Aduentus, Incarnationis, Mortis, Resurrectionis, & aliorum mysteriorum Christi adducta à D.Augustino lib. eodem orationis contra Paganos; de qua Pro-

phetia

phetia Sibyllæ non est dubium esse veram: ea enim Prophetia, & versus, vt vidimus ex Cicerone, & Constantino Imperatore, & Lactantio Firmiano reperiebantur apud Romanos ante Aduentum Christi multo tempore; ideo non potest esse suspicio, quod ab aliquo Christiano compositi fuerint. Versus autem sunt isti apud D. Augustinum ea oratione contra Paganos adducta, & lib. 18. de Ciuitate Dei cap. 23.

Iudicij signum, tellus sudore madescet.
E Cælo Deus adueniet per secla futurus.
Scilicet in carne præsens, vt iudicet orbem.
Vnde dum cernent, incredulus, atque fidelis.
Celsum cum Sanctis, æui iam termino in ipso.
Sic animæ cum carne aderunt quas iudicat ipse.
Cum iacet incultus densis in vepribus orbis.
Deijcient simulacra viri cunctam quoque gazam.
Exuret terras ignis, pontumque polumque.
Inquirens, tetri portas effringet auerni.
Sanctorum, sed enim cunctæ lux libera carni,
Tradetur, fontes æternaque flamma cremabit.
Occultos actus retegens, tunc quisque loquetur
Secreta, atque Deus reserabit pectora luci.
Tunc erit, & luctus, stridebunt dentibus omnes.
Eripitur solis iubar, & chorus interit astris.
Voluetur Cælum, lunaris splendor obibit.
Deijciet colles, valles extollet ab imo.
Non erit in rebus hominum sublime, vel altum.
Iam æquantur campis montes, & cerula ponti.
Omnia cessabunt, tellus confracta peribit.
Sic pariter fontes torrentur, fluminaque igni.
Et tuba nunc sonitum tristem demitet ab alto.
Orbe gemens facinus miserum, variosque labores,
Tartareumque Chaos monstrabit terra dehiscens.
Et coram Domino reges sistentur ad vnum.
Decidet è Cælo, ignisque & sulphuris amnis.

Ex his Carminibus elicitur Christi Natiuitatem, Passionem, & Resurrectionem, atque secundum eius Aduentum ad Iudicium, notafuisse Sibyllis, & consequenter Gentilibus; Et eo maximè, quia ista Carmina sunt ita in Græco composita, vt siquis capitales litteras horum versuum in Græco compositorum obseruet, inquit D. Aug. vbi supra, & confirmat Cicero lib. 2. de Diuinatione, vt vidimus supra hoc capite, nu. 7. inspiciet significari hæc verba IESVS CHRISTVS FILIVS DEI SERVATOR. quod non inspicitur

in ipsis

in ipsis in Latinum translatis apud D. Augustinum, quia Græcarum litterarum proprietas non potuit adeò plenè obseruari, vt eædem litteræ in principio cuiusque versus in Latina lingua ponerētur. Verùm quia eadem Carmina in Latinum versa apud Sixtum in Bibliotheca Sancta accomodatius illas litteras capitales habent, hìc ea subiungere decreui. sunt autem illa.

I udicij in signum tellus sudore madescet,
E t rex æternus summo descendet olympo,
S cilicet vt carnem, mundumque vt iudicet omnem,
V nde Deum fidi, diffidentesque videbunt
S ummum cum Sanctis in sæcli fine sedentem.
C orporeum animas hominum quò iudicet, olim.
H orribit totis cum densis veporibus orbis,
R eijcient simulacra viri, gazasque repostas;
E xuretque ignis terras, cælumque salumque;
I ncendetque fores angusti carceris orci;
S anctorumque omnis caro libera reddita lucem
T unc repetet; semper cruciabit à flamma scelestos;
V tque quis occultè peccauerit, omnia dicet;
S ub lucemque Deus reserabit pectora clausa:
D entes stridibunt; crebrescent vndique luctus,
E t lux deficiet; solemque nitentiaque astra,
I nuoluent tenebræ, tum lunæ splendor obibit:
F ossas attollet, iuga deprimet ardua montis;
I mpedietque nihil mortales amplius altum.
L onga carina fretum non scindet, montibus arua
I psa æquabuntur. nam fulmine torrida tellus,
V naque & sicci fontes, & flumina hiabunt;
S idereisque sono tristi tuba clanget ab oris.
S tultorum facinus mœrens, mundique dolores,
E t Chaos ostendet, & tartara terra dehiscent;
R egesque ad solium sistentur numinis omnes;
V ndaque de Cælo fluens ignea sulphure misto;
A tque omnes homines signum præsigne notabit
T empore eo lignum, cornu peramabile fidis
O ppositus mundo casus, sed vita piorum,
R espergendo lauans duodeno fonte necatos.

Subiungit deinde D. Augustinus quosdam alios versus Sibyllinos Christi Passionem apertius demonstrantes, & sunt isti.

In manus iniquas, & infidelium postea veniet.
Dabunt Deo alapas manibus incestis.

Et

Et oribus imundis expuent saliuas venenosas.
Dabit autem in verbera omnino innocans dorsum.
Et colaphos accipiens tacebit, ne quis agnoscat.
Quod verbum, & vnde venit, vt mortuis loquatur.
Et coronam portabit spineam.
In cibum autem fel, & ad sitim acetum dederunt,
In hospitalitatis hanc monstrabant mensam.
Ipsa enim stulta, Deum tuum non cognouisti.
Ludentem mortalibus mentibus, sed ex spinis
Coronasti Corona, horridumque fel miscuisti.
Templi verò velum scindetur, & die
Media non tenebrosa nimis tribus horis.
Et mortis factum finiet trium dierum somno suscepto,
Et nunc à mortuis regressus in lucem venit.
Primus Resurrectionis initium reuocatus ostendit.

Posteriores isti versus adeò clarè Passionem Christi describunt, vt nihil clarius.

In quo conueniant Theologi in proposita difficultate, & in quo discrepent. Caput Secundum.

43 *Primum in quo cōueniūt Theologi.* Communiter Theologi ad hanc quæstionem respondent esse impossibile lumine naturali venire in cognitionem distinctam Trinitatis diuinarum personarum. Asserunt enim Philosophos non habuisse, nec potuisse habere cognitionem diuinarum personarum secundum propria: potuisse tamen habere, & habuisse de facto cognitionem diuinarum personarum quo ad appropriata; & sic habuerunt cognitionem quandam confusam, & obscuram Trinitatis, & longè diuersam ab ea, quam habent Theologi. *Arist. cum celebrat numerum ternarium non vult asserere Deū esse trinum et vnū.* Vnde cum Aristoteles 1. de Cœlo celebrat numerum ternarium, & ait nos honorare Deum numero ternario, non vult asserere Deum esse trinum, vt Theologi dicunt, sed vult dicere, quod in numero ternario est quædam perfectio, propter quam applicatur sacrificijs. Quod etiam Trismegistus dixit. *Monas genuit Monadem*, inquiunt non referendum esse ad generationem filij, vel productionem Spiritus sancti, sed ad productionem Mundi; voluit enim dicere, quod Deus produxit Mundum propter sui ipsius amorem. Et Platonici cum posuerunt Patrem, mentem, & animam, non voluerunt hæc tria esse vnam numero substantiam, sed tres esse realiter distinctas, quarum primam appellabant Patrem, quia omnia ab illo pendent. D.Thomas. Hæc D.Thomas 1.par.quæst.32.art.1.ad primum. vbi etiam asserit per rationem naturalem esse impossibile peruenire

uenire ad cognitionem Trinitatis diuinarum personarum, idem habet Scotus in quolib. 14. per totum. Alensis 1. par. quæst. 2. m. 4. art. 3. Diuus Bonau. 1. dist. 3. quæst. 4. Durandus in Prologo quæst. 1. & alij Doctores in primo dist. 3. & alibi.

Scotus. Alensis. D. Bonau. Durandus.

44 Conueniunt etiam in alio consequenter, quod qui habuerunt cognitionem diuinarum personarum Trinitatis, & aliorum articulorum hoc habuerunt ex reuelatione, & traditione aliqua. Differunt verò aliquo modo in explicando rationem propter quam non potuerunt naturaliter peruenire ad cognitionem diuinarum personarum; & quomodo per reuelationem Gentiles illam cognitionẽ habuerint.

Secũdum in quo cõueniũt
Primum in quo differũt.
Secũdum in quo differũt.

45 Quantum ad primum in quo differunt. Diuus Thomas vbi supra adducit hanc rationem, homo non potest venire in cognitionem Dei, nisi per creaturas, quæ sunt effectus Dei: creaturæ autem non ducunt in cognitionem Dei quatenus est trinus, sed solum quatenus est vnus Deus; quia omnes creaturæ proueniunt à Deo, quatenus est vnũ principium; actiones enim Dei ad extra creatio, cõseruatio, & huiusmodi sunt communes toti Trinitati; & proinde ex his effectibus non potest homo venire nisi in cognitionem vnitatis Dei, non autem Trinitatis diuinarum personarum. Scotus etiam quolib. 14. art. 4. ferè hac eadem ratione vtitur, licèt diuerso modo, vt postea videbimus explicando modum, quo probat hominem ex puris viribus naturalibus nõ posse cognoscere Trinitatem diuinarum personarum. Verùm Diuus Thomas vbi supra subiungit, quod qui vellet probare Trinitatẽ personarum naturali ratione derogat fidei dupliciter. Primò derogat fidei dignitati. Nam dignitas fidei est quod sit de rebus inuisibilibus, quæ rationem humanam excedunt. Vnde Apostolus ad Hebr. ij. dicit, quod fides est de non apparentibus; & prima Corinth. 2. ait. *Sapientiam loquimur inter perfectos, sapientiam verò non huius sæculi, neque principium huius sæculi, sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ est abscondita*. Secundò quantum ad vtilitatem trahendi alios ad fidem. Cum enim aliquis ad probandam fidem inducit rationes, quæ non sunt cogentes cadit in irrisione infidelium. Credunt enim quod huiusmodi rationibus humanis innitamur, & propter eas credamus. Vnde concludit non esse tentandum probare ea, quæ sunt fidei, nisi per auctoritates his, qui auctoritates suscipiunt; his verò qui auctoritates non suscipiunt sufficit, defendere non esse impossibile quod prædicat fides.

Ratio D. Thomæ propter q̃ Philosophi naturaliter non potuerũt cognoscere Trinitatem.

In quo D. Th. et Scotus differunt.
Velle probare Trinitatẽ rõnibus naturalibus facit iniuriam fidei, ait Diuus Thomas.

46 Scotus autem in 2. sentent. dist. 1. quæst. 3. in q. an Mundus potuerit produci ab æterno soluendo secundam rationem Diui Thomę has duas rationes vltimas Diui Thomæ, quod si quis tentaret probare rationibus naturalibus Deum esse trinum, & alios articulos derogaret

Scotus reijcit allatam opinionẽ D. Thomæ.

ret dignitati fidei, & consequenter euacuaretur meritum fidei, confutat. Quia D. Augustinus, Diuus Anselmus, & alij Sancti, & Doctores, qui laborauerunt rationibus ostendere, & comprobare articulos fidei contra Paganos, & Infideles non putauerunt se derogare dignitati fidei, & meritum fidei amittere, sed in hoc studio mereri. Vnde si possit quis aliquas rationes necessarias adducere pro confirmatione alicuius articuli, non est periculosum illas adducere, vt contingit in probatione articuli vnitatis Dei. Nam Scotus ipse in primo dist. 1. efficacissimis, & demonstratiuis rationibus probat Deum esse vnum tantum, ideo tētare inuenire huiusmodi rationes necessarias pro alijs articulis, si fieri posset, non est inutile, nec vanum. Vnde Esaias 7. dicebat, *nisi credideritis non intelligetis*. Vnde D. Augustinus, D. Anselmus, & alij Catholici quærunt scire per rationes, quod fide credūt.

Ad fundamentum rationis D. Thomæ.

47 Ad auctoritatem ergo ex D. Paulo potest dici eam concludere, quod stando præcisè in lumine naturæ non est possibile venire in cognitionem Trinitatis, & aliorum articulorum difficillimorum, vt est mysterium Incarnationis, & similium; tamen præmisso lumine fidei laborando, fortasse non esset impossibile reperire aliquas rationes necessarias iuxta illud Esaiæ allatum, *nisi credideritis non intelligetis*. quasi dicat, si credideritis, intelligetis. Vnde articulus de vnitate Dei videmus esse clarè probatum contra pluralitatem Deorum, quę inualuerat in Mundo, vt demonstratiuè sit conclusa. Vel possumus dicere non esse inutile laborare in quęrendo rationes pro articulis fidei, quia licèt non possint demonstratiuè probari, possunt tamen rationes multæ probabiles valdè adduci, quibus ipsi articuli persuadeātur, licèt non demonstrentur. Nam neque etiam omnes conclusiones Philosophicæ demonstratiuè probantur. Vnde videmus esse tot contentiones inter Philosophos. Adde esse quodammodo impossibile probare articulos fidei non includere repugnantiam, nisi aliquo modo probetur esse possibiles.

48 Quod si dicas, siquis demonstratiuè probaret articulos fidei, amitteret meritum fidei. Respondetur ex Scoto in 3. dist. 24. in responsione ad primum, & secundum principale, quod sic sciens non amitteret meritum fidei, quia iam haberet habitum fidei, quo crederet si non haberet scientiam; Quia autem scientia superuenit, cessat per medium fidei cognoscere, & cognoscit per medium sciētiæ: ideo non sequitur, quod cesset meritum fidei, licèt per illum habitum actu non crederet; quia crederet per illum, nisi scientia superuenisset; vt patet de duobus Apostolis Petro, & Ioanne, qui viderunt Christum crucifigi, & tamen ille est articulus fidei; cum ergo vnus sit habitus fidei omnium articulorum, dicendum est etiam illos Apostolos de illo arti-

Cognoscēs articulum fidei alter quam per fidem nō amittit meritum fidei.

articulo habuisse fidei habitum, sed illum tunc in illis non habuisse actum, quia superueniente visione, quæ est medium alterum causans totaliter eundem effectum, ille effectus cognoscendi non potuit prouenire ab habitu fidei.

49 Secunda ratio D. Thomæ reijcitur à Scoto: quia non est periculosum quantum ad infideles tentare demonstrare articulos fidei: quia si rationes necessariæ possent haberi, patet hoc fore vtile: quia conuincerentur infideles; si autem rationes necessariæ haberi non possunt, habeantur autem rationes ad probandum possibilitatem articuli, etiam esset vtile illas adducere contra infidelem: Quia per hoc aliqualiter persuaderetur infidelis, ne resisteret talibus creditis, sicut impossibilibus. Adducere tamen sophysmata pro demonstrationibus periculosum esset apud infideles; quia tunc fides exponeretur derisioni, & ita est in omni materia alia, vt in geometria &c. nam melius est ignorantem se scire ignorare, quàm propter sophysmata opinari se scire. *Reiicitur secunda ratio D. Thomæ.*

50 Redeundo ad principalem difficultatem omnes conueniunt non posse viribus puris naturalibus creaturam rationalem cognoscere mysterium Trinitatis. Scotus autem inter alios Theologos hoc explicat diffusè quolib. 14. cuius doctrinam cap. sequenti explicabimus. Ideo ad ea quæ adducta sunt cap. præcedenti ex ipsis est dicendum quod Gentiles, qui de mysterijs fidei locuti sunt, in duplici differentia sunt. Quidam non explicant distinctè ipsa mysteria fidei, sed aliquo modo illa tangunt, vt patet de Zoroastre, Mercurio Trismegisto, Orphæo, & Platonicis, qui mysterium Trinitatis quadam sub vmbra tetigisse videntur. Quidam verò distinctè mysteria fidei nostræ explicarũt, vt patet de Sibyllis, quæ Carminibus expressis incarnationem, mortem, passionem, iudicium vltimum, & multa explicauerunt. Idem de Iob, de Balaam, & similibus, qui de Christo Domino Prophetauerunt vera. De primis posset dici cum Diuo Thoma, & alijs in principio huius capitis adductis eos illa dixisse ex quibusdam rationibus naturalibus, quod non est impossibile: quia non est cognitio clara mysterij Trinitatis, & aliorum sed obscura, & illi ad ea asserta comprobanda quasdam rationes naturales adduxerunt, quæcunque illæ sint: sed de secundis hoc nullo modo dici potest. Ideo melius de vtrisque est dicendum, quod id habuerunt ex reuelatione diuina. Non quidem quod Deus semper illis immediatè fecerit hãc reuelationem, sed quia si non habuerunt illam immediatè à Deo, vt Sancti Prophetæ, habuerunt illam ex prædicatione, & scripturis Prophetarum; & hoc maximè verum est de secundis. Hoc apertè tradit D. Thomas. 2. 2. quæst. 2. art. 7. ad tertium quod comprobat exemplo Iob, & aliorũ, & idem

Gentiles non potuerunt cognoscere mysteria fidei lumine naturali puro.

Philosophi, & Gẽtiles q̃ de mysterijs fidei locuti sunt, duplicis generis sunt.

Prima responsio.

Philosophi, et Gẽtiles habuerũt ex reuelatione cognitionem q̃ de mysterijs fidei tradiderunt & quomodo ex reuelatione habuerint.

habet Alensis vbi supra prima parte quæst.2.m.1.art.3.ad 2.& idem alij dicunt, vel supponunt. Et hoc ante illos asseruit D. Augustinus lib.1.de consensu Euangelistarum cap.20.Vbi loquens de Sibyllis, & alijs vatis Gentilium, quæ mysteria de Christo Domino pronuntiarunt, habet hæc verba. *Omitto enim dicere, quod ea, quæ in illorum libris leguntur pro nostra, hoc est, Christiana Religione testimonium dicunt, quod à Sanctis Angelis, & ab ipsis nostris Prophetis audire potuerunt, sicut & præsertim in carne Christum etiam Dæmonia coacta sunt confiteri.*

Alia responsio probabilissima.

51 Verùm etsi indubitatum sit, quod ait Diuus Augustinus hæc mysteria Gentiles potuisse didicere ex reuelatione Angelorum Sanctorum, & ex Prophetis: tamen videtur certum esse Zoroastrum, & Trismegistum præcessisse Prophetas, vnde ab illis non potuerunt didicere ea, quæ scripserunt. Possumus ergo dicere cum Eugubino in libro suæ perennis Philosophiæ notitiam mysteriorum nostræ fidei Christianæ ad gentiles peruenisse per reuelationem factam Adæ à Deo, & ab Adam deinde per traditionē ad posteros deuenisse vsque ad Accademicos, & ad Platonicos, sed semper quo magis à fonte primo Adam elongabatur magis impuram, & pluribus implicatam erroribus; ita quod tandem vltimi Gentiles vix vmbram diuinorum mysteriorum attigerint. Nam cum Adam perfectissima cognitione Dei Angelorum, totius Mundi rerum contentarum in ipso, creationis sui ipsius, sui vltimi finis, fęlicitatis, pœnæ æternæ, & aliorum mysteriorum diuinorum, & humanorum in sua creatione repletus fuerit; quippe qui vidit Deum, eius præsentia, & colloquio dignus fuit, atque hæc omnia nostra mysteria fidei Christianæ, vel ipse quasi viderit, vel ex ore Dei intellexerit non est verisimile tantarum rerum memoriam posteris non reliquisse. Vixit autem Adam mille annos demptis sexaginta, quo tempore innumerabiles homines licèt pauci numerentur, necesse est fuisse procreatos, qui Adam ipsum Patrem generationis humanæ viderūt; & hæc mysteria ab eo audierunt, quæ alijs suis posteris tradidisse vsque ad diluuiū credibile est. Noe aūt qui diluuiū plus quingentis annis præcessit, & multis annis cum Matusalem versatus fuit, & post diluuium trecentis annis vixit, hæc similiter nouisse, & eadem posteris suis tradidisse potuit. Antequam autem Noe moreretur natus est Abraham, vt patet ex Cronico Eusebij: Nam Abraham natus est anno Mundi. 3185.& Noe mortuus est anno Mūdi. 3253.ita quod Abraham erat annorum 69.quando Noe mortuus est. Cum ergo Abraham esset Deo gratissimus, & futurus esset princeps selecti populi Dei, omnia ista optimè potuit scire, & posteris tradere, & ea scriptis mandare sincerè, & purè; Hinc factum esse potuit, vt etiam ab Abraham ad alias gentes quoque ista peruenirent,

Ab Adam per traditionem cognitionem mysteriorum fidei peruenisse ad Philosophos, sed impurā.

ſed cum terrenis cupiditatibus, curiſque mortalibus occuparentur, peruenerunt quidem, ſed vt ſolet euenire cum veritas à ſuo fonte dilongatur, minus acuratè, & multorum errorum admixtione. Vnde ſincera veritas horum myſteriorum eſt obliterata, & ſola falſa quædã atque obſcura imago veritatis fabuloſis vulgi rumoribus ſimilis, per omnes gentes dimanauit. Nationes tamen illæ, quæ priores fuerunt natæ, & in quorum terris res geſtæ ſunt, horum myſteriorum clariora monimenta retinuerunt; quæ verò magis remotè pauciora, & cum pluribus mendatijs admixta. Hinc eſt, quod plura, & clariora de iſtis myſterijs habemus apud Chaldęos, vt apud Sibyllã Ærithreã dictam, quæ Chaldęa, ſeu Perſica fuit, vt ferunt. Nam iſta myſteria Theologię noſtræ Trinitatis, & præſertim Incarnationis Verbi Dei, mortis eius, extremi iudicij, vitæ futuræ immortalis, & pœnæ æternæ damnãdorum adeò clarè ęxplicauit, vt ſupra vidimus quod tempore Euangelij nata fuiſse videtur. A Chaldęis ad Ægyptios hæc reuelatio peruenit, ſed magis obſcura, immo pluribus erroribus aſperſa, & præſertim ido latriæ admixta. Vnde Moyſes, vt gentem Hebræã ab hac Ægyptiorum impietate auerteret, ſcripſit Geneſim, & alios libros, ac veritatem ipſam ſinceram in lucem edidit, vt pura perſeueraret, & conſeruaretur. Quod etiam faſſus eſt Strabo lib. 16. ſuæ Geographiæ, vt ſupra retulimus. Tandem ab Ægyptijs ad Græcos, & denique ad Platonem, & Accademicos peruenit notitia horum myſteriorum diuinorum, ſed adhuc minus pura, & fabulis pluribus ſimilis; quo factum eſt vt Philoſophi poſteriores, vt Ariſtoteles, & eius ſectatores Accademicorum doctrina ſpreta de rebus diuinis, & humanis alia via Philoſophari cœperint: nimirum ſpreta traditione antiquorum viribus luminis naturalis ſolis de ijs diſquirendo, & docendo; & proinde alia multa dogmata diuerſa tradiderunt de omnibus rebus diuinis, & humanis, vt eſt videre in eorum operibus.

Sibylla Aerithrea vnde cognitionem myſteriorum fidei noſtræ habere potuerit tam claram.

Cõfeſſio Strabonis.

52 Vnde hæc ſit firma concluſio, & reſponſio ſolida ad rationes adductas ſuperiori capite, quidquid veteres Accademici, & alij antiquiores ſcripſerunt, & intellexerunt de noſtris myſterijs ea ex reuelatione à primo parente Adam per ſucceſſiones, & traditiones cõtinuas accepiſſe; ſed tandem ita admixta erroribus ad poſteriores peruenisſe, vt nullam rectam intelligibilitatem habeant niſi ex iam reuelato Euangelio, & Theologia noſtra explicentur.

Ad rationes & teſtimonia adducta ſuperiori capite vera reſponſio.

53 Sed aliquis dicet quomodo potuerunt Sibyllæ, & Philoſophi illi antiqui, vt Zoroaſter, quos Magos fuiſſe conſtat, & Idolatras, & Sacerdotes, & Vates Dæmonum. Sibyllæ enim erant vates, & ſagæ Deorum falſorum illa nouiſſe de Chriſto, cum conſtet, quod deinde errabant in fide, & non colebant verum Deũ, ſed idola, & dæmones?

Cur Sibyllæ cũ cognouerint Chriſtũ nõ coluerint verum Deũ.

T 3 (Diuus

(Diuus tamen Augustinus vbi supra dicit illam Sibyllam quæ tã præclara prædixit fortasse pertinere ad Ciuitatem Dei, sed quidquid sit cum Marcus Varro Gentilis, & non Sacra scriptura videtur dicendũ fuisse idolatras.)

Solutio. Apostolus ad Rom. 1

Respondetur. Hoc esse fortasse illud, quod ait Apostolus ad Romanos 1. cum loquens de Philosophis gentium, & eorum Sapientibus dixit. *Cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est cor eorum insipiens: dicentes se esse Sapientes, stulti facti sunt, & mutauerũt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentum, &c.* Certũ est Balaam habuisse cognitionem veri Dei, vt patet ex ijs, quæ diximus supra ex libro Numeri, & tamen erat idolatra: ideo puto dicendum accidisse Sibyllis, Zoroastro, & alijs prioribus Sapientibus, & Philosophis, quod accidit inter Christianos magicæ artis, & incantationibus incumbentibus. Hi enim cum sint Christiani cognoscunt Deum verũ, & Christum Dominum esse adorandum, & colendum; ipsi tamen vt suis desiderijs satisfaciant semper verum cultum Deo soli debitum impendunt dæmonibus, & à vero Deo auertunt se renuntiantes Baptismo, Sacramentis, & se Diabolo vouentes, & illum vt Deum adorantes. Sic Sibyllæ, & Magi illi Sapientes, qui veram cognitionẽ Dei habentes, tamen ob desideria, vt Balaam propter auaritiam, idolatrię, & seruituti dæmonum se se mancipabant; & licèt Deum verum cognoscerent, nõ tamen vt Deum glorificauerunt, & sic damnati sunt; & idolatria, & falsa Religio paulatim inualuit. Vnde nisi fuisset veritas scripta in veteri testamento, & postmodum in Euangelio iuxta illud Pauli ad Romanos 1. *ex fide in fidem*, vera cognitio Dei viui obliterata fuisset; vt ergo illa sincerè haberetur, voluit Deus non solũ per Prophetas, & Sanctos suos illam notificari Mundo, sed coegit dæmones ipsos, & eorum adoratores ipsam quandoque prædicare, & explanare, vt sic credentes verum Deum, & eum non glorificantes, vt decet, essent inexcusabiles, & fideles etiam ex inimicis veræ fidei testimonium veritatis haberent.

Balaam habuit cognitionẽ veri Dei, & tamẽ fuit idolatra.

Sibylla, & alii antiqui fuerunt similes professoribus artis magicę iter christianos.

Ex dictis patere potest ob quam causam antiqui Patres Ecclesiæ magis commendauerint doctrinam Platonis, Stoicorum, & Philosophorum antiquorũ; Aristotelem verò despexerint, vt est videre apud D. Hieronymum, in Epistola ad Dioscorum, & libro de vera Religione, Gregorium Nazianzenum in institutione hominis Theologi; Epiphanium libro contra hæreses, Tertulianum libro de proscriptione aduersus hæreses, & alios, sed præsertim apud D. Augustinum libro 8. de Ciuit. Dei per multa cap. pręsertim vero cap. 9. & 12. Cum enim

enim Plato, & alij antiquiores dogmata Catholica præcipua vt vidimus confessi fuerint, licèt admixta erroribus, & præsertim cum asseruerint finem boni esse viuere secundum virtutem, atque Philosophari esse amare Deum, Deum esse incorporeum, effectorem omnium; immortalem esse animam hominis, & similia, quæ vidimus esse conformia fidei nostræ; Et ex aduerso Aristoteles posuerit æternitatem Mundi, impugnauerit Platonem quo ad Mundi generationem, de animæ rationalis immortalitati anceps fuerit, de beatitudine hominis in altera vita nihil dixerit, prouidentiam Dei non agnouerit, de generatione æterni Verbi Dei nec tantilum insinuauerit, & similia, quæ apertè fidei nostræ repugnat, satius duxerunt in primitiua Ecclesia Platonem comendare qui fidei mysterijs quoquo modo faciebat, quā Aristotelem qui omninò illis aduersabatur. Verùm cum doctrina fidei robustior euasit Theologi agnoscentes errores Platonis, de quo Tertulianus non timuit in libro de Anima proferre illa verba. *Doleo bona fide Platonem omnium hæreticorum condimentarium factum*, & aliarum sectarum, & considerantes errores Aristotelis esse manifestos, nec ita facilè incautos posse decipere; cætera verò in quibus non errauit tàm de Deo, quàm de alijs rebus egregia esse: Atque ex doctrina huius viri quē D. Augustinus eodem 8. lib. de Ciuitate Dei cap. 12. hominem excellentis ingenij, licèt imparem Platoni vocauit, optimè discerni posse quousque lumen naturæ se se extollat, & vbi diuina reuelatio vera incipiat, Aristotelē celebrare Platonē, & alios antiquos despicere cœperunt, & iungendo ea quæ lumine naturæ Aristoteles cognouit doctrinæ reuelatæ non paruam vtilitatem Ecclesiæ attulerunt in declarandis mysterijs fidei fidelibus confirmandis, Gentilibus docendis, & hæreticis confutandis. Vt patet præsertim in mysterijs Trinitatis, & Incarnationis.

Atque hoc modo Ecclesia Catholica, & Doctores eius incedendo, vt optimè notauit D. Augustinus eodem lib. 8. de Ciuitate Dei cap. 9. per regulam Apostolicam ad Coloss. 2. *Cauete ne quis vos decipiat per Philosophiam, & inanem seductionem secundum traditionem hominum, & elementa Mundi, & non secundum Christum*, errores Philosophorum despexerunt; Et per alteram regulam ad Rom. 1. *Quia quod notum est Dei manifestum est in illis: Deus enim illis manifestauit, inuisibilia enim eius à constitutione Mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur sempiterna quoque eius virtus & Diuinitas*, eorum doctrinam sanam lumine naturali procedentem maximè Aristotelis complexi sunt. Gratia enim non destruit, sed perficit naturam; Euangelium, & Sacra scriptura est gratia, quæ iuncta lumini naturali a Deo naturæ humanæ inserto altiora ad quæ ipsum lumen naturale peruenire non

potuit, nec poteſt, docet, & vbi propter eius imbecillitatem errauit, correxit, & corrigit.

Quod non intelligentes noſtrorum temporum miſeri nouatores Logicam, Phyſicam, Metaphyſicam, omnem Philoſophiam ſpeculatiuam, & practicam altè deſpiciunt, irrident, & poſthabent; & ſicut lumen ſupernaturalis reuelationis, quod eſt lumen fidei Chriſtianæ peruertere tentant, ſic lumen naturæ labefectare contendunt; aduerſus Ariſtotelem, Platonem, & Philoſophos eorum ſectatores, & interpretes debachantur, eos Sophiſticos appellantes; Quaſi lumen naturæ non ſit à Deo, & quidquid Philoſophi eo ducti dixerunt, error ſit; cum tamen Apoſtolus ad Romanos eodem loco apertè dicat *Irā Dei reuelari ſuper* Philoſophos, *qui veritatem Dei in iuſtitia detinent, & cum Deum cognouerint, non vt Deum glorificauerint*. Ex quo teſtimonio veritatem aliquam cum iniuſtitia Philoſophos habuiſſe clarè conſpicitur; Vnde cum omnis veritas ſit à Deo, neque hæc eſt deſpicienda in Philoſophis. Sed habeant cæci nouatores pro vera ſapientia humaniores quas vocant litteras, Poetas, & Ethnicos authores quorum dictis ſcripta ſua muniunt doctrina vacuuos; Nos interim iuxta regulas Apoſtolicas ex Philoſophis veritates certas libenter depromimus, & errores abijcimus.

Opinio Scoti cur homo viribus naturalibus non poſſit cognoſcere Trinitatem, & myſteria diuina pro hoc ſtatu & rationes Raimundi Lulli confutantur, & explicatur artic. 1. quæſt. 14. quolibetalis in quo diſſeritur de cognitione naturali hominis & Angeli. Caput Tertium.

54 Scotus in quæſt. 14. quolibetali diffusè agit de cognitione, quam homo ex viribus ſuis naturalibus habere poteſt de myſterio Trinitatis, & alijs ſupernaturalibus non ſolum pro ſtatu iſto, ſed etiā pro ſtatu beatitudinis non ex vi beatificæ cognitionis, ſed ex viribus naturæ ſolis, & idem ſimul tractat de Angelis, ideo hìc eam breuius, & facilius quam fieri poſſit explicare decreui, quia eſt repleta magna eruditione, quæ ad multas materias inſeruit.

55 Diuiditur igitur iſta quæſtio in tres articulos. In primo agit de cognitione, quam homo ex viribus naturalibus habere poteſt de Trinitate, & alijs myſterijs ſupernaturalibus pro hoc ſtatu, quæ eſt imperfecta. In ſecundo de cognitione perfecta immediata, quam viribus naturalibus habere poterit homo de eiſdem myſterijs in patria extra beatitudinem. In tertio agit de cognitione mediata, ſeu habita in aliquo obiecto medio in quocunque ſtatu.

56 Pro cognitione terminorum eſt obſeruandum quod vires naturæ

turæ humanæ possunt considerari duobus modis. Vno modo quatenus sunt vires naturæ habentis perfectionem naturalem sibi requisitam ex naturæ necessitate. Alio modo secundum perfectionem supremam naturalem, quam habere potest. Nam anima humana, licèt in quocunque statu siue naturæ institutæ, siue destitutæ, siue restitutæ habeat eandem perfectionem naturalem, quam ex necessitate naturæ requirit; tamen in primo, & secundo statu non habet supremam perfectionem, quam habere potest, sed illam solum habet in tertio statu scilicet beatitudinis, in quo non solum habebit perfectionem naturalem, quæ est beatifica, sed etiam supremam ipsius naturæ, quam nec in statu naturæ conditæ, neque in hoc secundo statu scilicet naturæ corruptæ attingit. Quæstio ergo ista tractatur à Scoto secundum vires, & perfectionem naturæ, quam semper habet, & hoc in primo articulo, & de viribus, ac perfectione suprema naturali, ad quã in patria erit reducta, & hoc in 2. articulo. Principaliter autem tractabitur in hoc secundo art. an natura ad supremam naturalem perfectionem redacta possit suis viribus cognoscere Trinitatem diuinarũ personarum, & hoc idem de Angelis. *Duplex perfectio naturalis in anima rationali*

57 Secundò, obseruandum est, quod cum anima in nostra intellectione duplici modo concurrat scilicet passiuè recipiendo intellectionem de obiecto, & actiuè producendo, & efficiendo intellectionem in nobis, vt aliàs dictũ est, quæstio potest intelligi vtroque modo. Sed de passiuitate nulla est difficultas; ideo respondet Scotus affirmatiuè scilicet animam ipsam posse recipere cognitionem mysterij Trinitatis naturaliter. Probat; quia intellectus possibilis est potentia propria receptiua cuiuscunque intellectionis, ita quod licèt requiratur aliquod preuium intellectioni, non tamen requiritur tanquam potentia receptiua, vel ratio recipiendi, vt est superficies respectu colorum; sed requiritur propter actiuitatem ipsius animæ scilicet tãquam instrumentum adiuuans animam ad eliciendum illam visionem, vt est lumẽ gloriæ, de quo diximus in 3. dist. 14. ideo quodcunque ens, q̃ habet in natura sua intellectũ possibilẽ, põt ex natura sua cognoscere quodcũque cognoscibile, hoc est recipere cognitionẽ eius quantũ est ex parte sui. *Secundum notabile.* *Intellectus ex puris naturalibus viribus potest recipere cognitionẽ mysterij Trinitatis.*

58 Tertiò, obseruandum est quæstionem intelligi de cognitione perfecta non ratione intensionis, sed ratione obiecti, quæ scilicet attingit obiectum sub ratione propria, & distincta suæ cognoscibilitatis, & contradistinguitur ab imperfecta, quæ est illa, qua obiectum attingitur tantum per accidens, vel solum in aliquo conceptu communi, vel confuso. Ita quod sensus est. An anima rationalis ex viribus suis naturalibus possit attingere cognitionem distinctam, & perfectam sub proprio conceptu Dei Trini, & vnius. *Tertium notabile.*

Vlti-

Quartũ notabile. 59 Vltimò. Cognitio de Trinitate potest esse duplex. Altera immediata, altera mediata. Immediata est, quæ attingit obiectum ipsum in se absque vllo medio, in quo cognoscatur, siue absque medio cognito, non tñ absque medió, quod sit ratio cognoscendi, vel intelligẽdi præcisè. Mediata est, quæ habetur in aliquo alio obiecto, quo cognito cognoscatur, & intelligatur per se Deus Trinus. Quæstio tractatur in primo art. de cognitione imperfecta: in 2. articulo de cognitione perfecta immediata: in 3. articulo de cognitione mediata; & semper est sermo de cognitione perfecta, & distincta, vt dictum est.

Prima conclusio. 60 His explicatis Scotus in primo articulo huius quæstionis ponit quatuor conclusiones. prima est. Homo pro isto statu potest habere cognitionem imperfectam de terminis simplicibus istis. Deus, & trinus; non autem perfectam. declaratur conclusio; & primò de hoc termino Deus. *Quam cognitionem habere possit homo à Deo trino ꝑ hoc statu.* Nam prima operatio intellectus ex Arist. 3. de anima tex. 21. est simplicium apprehensio: potest autem intellectus in apprehensione cuiuscunque simplicis termini apprehendere illum sub proprio, & distincto conceptu, vel sub conceptu communi, vt apprehendere hominem sub ratione communi entis, vel substantiæ, & apprehendere illum sub ratione propria, rationalis. *Prima assertio declaratur.* Ita hic terminus, Deus, potest concipi sub ratione communi, & sub ratione propria, & distincta illi soli, quatenus est Deus, conueniente. Quod possit concipi sub ratione communi probatur. Quia cum Deus conueniat cum creaturis in conceptibus trascendentibus, vt diximus in primo dist. 3. quæst. 1. cum Scoto, vt in ente, vero, & bono: Deus enim est ens, est verus, est bonus, quando intellectus à creaturis cognitis abstrahit hos conceptus transcendentes sub illis, concipit etiam Deum in confuso, sicut qui apprehendit, & cognoscit animal, apprehendit quoque hominem, sed sub ratione confusa, & communi tantum; cum autem tale transcendens in communi intelligitur sub ratione alicuius specialioris perfectionis, vt sub ratione summi, vel infiniti, habetur conceptus proprius Dei, licèt non sit conceptus explicans Deum sub propria ratione, qua Deus, & hæc essentia, vt diximus etiam in primo dist. 3. quæst. 1. conclu. 4. & sequentibus; sed dicitur proprius Dei; quia soli Deo, non alicui creaturæ cõpetit; qui à nostris solet dici conceptus proprius sumptus ex communibus, non autem conceptus proprius sumptus ex proprijs, de quo hìc loquimur, quando querimus an anima possit habere distinctam, & propriam cognitionem Trinitatis. Vnde si quis concipiat conceptus omnium perfectionum simpliciter in summo, vt si quis concipiat summam bonitatem, summam sapientiam, ens infinitum, habebit conceptum proprium Dei sumptum ex communibus, & hic erit perfectior conceptus, qui possit haberi de Deo pro hoc

statu,

ſtatu, vt dixit etiam Scotus in primo diſtinct. 3. quæſtio. 1. concluſ. quarta.

61 Confirmat hanc aſſertionem Scotus ex doctrina Diui Auguſtini. Nam 8. de Trinitate cap. 3. docet hoc modo veniendum eſſe in cognitionem Dei, ait enim. *Ecce iterum vide ſi potes, non amas certè niſi bonum, quia bona eſt terra altitudine montium, & temperamento colliū, & planitie camporum; & bonum prædium, amenum, ac fertile; & bona domus, &c. & bonum carmen canorum numeris, & ſententijs graue. Quid plura, & plura? bonum hoc, & bonum illud. tolle hoc, & illud, & videbis ipſum bonum, ſi potes, & ita videbis Deum, non alio bono bonum, ſed bonum omnis boni.* Videmus enim Diuum Auguſtinum in hac argumentatione procedere à bono particulari reperto in quacunque creatura particulari ad abſtractionem boni in communi; deinde abſtrahendo bonum à bonis particularibus, & conſiderando ipſum ſecūdum eſſentiam, & diſtinctum à bonis per participationem, dicere ipſum eſſe Deum. Vnde eodem capite paulò infra habet hæc verba. *Cum itaque audis bonum hoc, & bonum illud, quæ poſſunt alias dici etiam non bona, ſi potueris ſine illis, quæ participatione boni bona ſunt:* perſpicere ipsū bonum, cuius participatione bona ſunt: *ſimul enim & ipſum intelligis, cum audis hoc, & illud bonum; ſi ergo potueris illis detractis per te, ipſum perſpicere bonum, perſpexeris Deum.* Concludit ergo Scotus, quod ad cognitionem huiuſmodi de Deo ſcilicet in conceptu communi confuſo, vt quod Deus eſt ens, verum, bonum; & in conceptu proprio ſed deſumpto ex conceptibus communibus Deo, & creaturæ per conſiderationem illorum in ſummo, poteſt anima rationalis viribus naturalibus peruenire pro hoc ſtatu, & ſic habere cognitionem ſimplicem iſtius termini Deus. & de hac aſſertione nulla eſt dubitatio.

62 Hoc idem dicēdum eſt de termino, Trinus, abſtrahendo enim ab hoc vel illo numero diſcreto rationem ternarij in communi concipimus quid ſit ternarius; ſicut abſtrahendo ab hoc, & illo bono rationem boni cognoſcimus, & videmus quid ſit bonum in ſe. Ex his concludit Scotus, quod anima ex puris naturalibus etiam pro hoc ſtatu poteſt aſcendere, & attingere cognitionem Dei Trini, & myſterij Trinitatis quantum ad apprehenſionem ſimplicem terminorum. Quæ tamen eſt imperfecta cognitio, abſolutè loquendo, quia non eſt cognitio iſtius termini Deus ſecundum eius propriam rationem, qua eſt Deus, & hæc eſſentia; ſed dicitur propria, quia non conuenit creaturis, ſed ſoli Deo, vt ſupra dicebamus.

63 Hæc concluſio probatur tribus rationibus à Scoto, licèt ſit per ſe clara. Prima eſt. fidelis, & infidelis contradicentes ſibi de hac propoſitione Deus eſt vnus, & trinus, non tantum contradicunt ſibi de no- 1. Ratio pro allata cōcluſione.

de nominibus, sed de conceptibus; sed hoc fieri non posset, nisi vterque haberet in intellectu suo conceptum terminorum.

2. Ratio. 64 Secundò, fides, quæ distinguit fidelem ab infideli, non docet terminos, sed præsupponit notitiam terminorum; ergo necesse est, quod homo ex viribus proprijs possit cognoscere, & de facto cognoscat naturaliter hos terminos Deus, & trinus, alioquin per fidem non posset cognoscere complexionem illorum terminorum Deus est trinus, & vnus, esse veram. Antecedens patet, quia fides non est habitus inclinans ad assentiendum propositioni creditæ ex simplici apprehensione terminorũ, vt est intellectus, sed ex reuelatione; ideo necessariò præsupponit cognitionem simplicem terminorum. Consequentia est euidens: quia cognitio illorum terminorum non habetur supernaturaliter per fidem, ergo habetur naturaliter.

3. Ratio. 65 Tertiò, probatur, quia intellectus naturaliter cognoscit hunc cõceptum, ens summum, bonum summum, non includere repugnantiam intelligibilitatis, nec destruere semetipsum, sicut iste, *homo irrationalis*; Quomodo Aristoteles loquitur de falso 5. Met. tex. 34. Conceptus ergo iste est intelligibilis naturaliter, ens summum, qui est conceptus Dei; & ideo hic conceptus potest vnico actu apprehendi, & concipi ab intellectu pro hoc statu: similiter iste terminus, *trinus*, & sic patet prima conclusio, quod loquendo de cognitione imperfecta simplici terminorum, hæc potest haberi naturaliter pro isto statu naturæ destitutę, qui est imperfectior inter illos tres, de Trinitate diuina.

Quid dicendum de cognitione complexa p̃ hoc statu. 66 Viso quid sit dicendum de cognitione simplici terminorum, accedit Scotus ad determinandum quid sit dicendum de cognitione complexa, quæ pertinet ad secundam operationem intellectus, quæ est compositio, & diuisio. Quantum ad hanc partem distinguit Scotus, quod cognitio, & notitia de complexione, seu propositione ista. Deus est vnus, & trinus, potest esse triplex scilicet credulitatis, scientiæ propter quid, & scientiæ quia. Videndum est quænam istarum possit haberi de ista propositione. Deus est vnus, & trinus. Ideo ponit hanc secundam conclusionem. Loquendo de notitia credulitatis saltem acquisitę potest haberi etiam ex puris naturalibus ab homine pro hoc statu notitia huius propositionis, Deus est vnus, & trinus (& hoc idem dicendum de alijs propositionibus de fide.) Hæc conclusio probatur. Viator audita, & intellecta communi doctrina Ecclesiæ de fide, & moribus potest illi firma credulitate ita assentire, vt apud eum sit scientia euidens. Sed inter ea, quæ docet Ecclesia de fide, & moribus principale est articulus de Trinitate; ergo viator puris naturalibus potest attingere notitiam, quæ est credulitas de mysterio Trinitatis. Maior probatur à Scoto; quia secundum D. Augustinum 2. de

Secunda conclusio.

Ciui-

Ciuitate Dei cap.3.& 15.de Trinitate cap.12. credimus ea,quę remota sunt à sensibus nostris ex testimonio eorum, quos proprijs sensibus ea vidisse credimus. Credimus enim esse Oceanum indubitanter,credimus esse terras, & Vrbes, quæ clarissima fama commendat, & tamen nec Oceanum,nec illas terras,& Vrbes vidimus,sed solum ex testimonio aliorum, quibus indubitanter credimus, nouimus. *Absit,* inquit, *vt scire nos negemus, quæ testimonio didicimus aliorum, alioquin nescimus esse Oceanum,nescimus esse terras, atque Vrbes, quæ celeberrima fama commendat.* Cum ergo ita firmiter ista credimus, multo magis credere possumus,& debemus ea,quæ etsi nos non vidimus,nec videmus, tamen referuntur nobis à testibus multo magis dignis fide, & magis veracibus, quam ij, à quibus didicimus Oceanum esse, &c. qui sunt Ecclesia Catholica,quæ est communitas maximè verax: quia illa maximè veritatem commendat, & mendacium damnat. *Fides humana ex Diuo Augustino.*

67 Confirmatur per illud Apostoli ad Rom. 10.vbi inquit *fides ex auditu* scilicet sanæ doctrinæ Christi, de qua subdit *auditus autem per Verbum Christi.* Et de ista etiam accipi potest illud D. Augustini contra Epistolam fundamenti cap.4.vel 3. *Ego Euangelio non crederem nisi me Ecclesiæ Catholicæ auctoritas compelleret.* Loquuntur enim istæ auctoritates de fide acquisita.

68 Sed contra hanc assertionem Scoti est obiectio: Quia ex Diuo Augustino contra Pelagianos fides est donum Dei, & dicere oppositum est hæresis Pelagiana; ergo falsum est viatorem pro hoc statu viribus naturalibus posse habere fidem de Trinitate, & alijs mysterijs supernaturalibus. *Obiectio grauis, quod fides viribus naturalibus haberi non possit.*

69 Ad hoc dubium patebit ex dicendis. Subiungit enim Scotus, quod vltra fidem acquisitam habemus fidem infusam, & ad illam habendam, licèt homo possit se disponere ex viribus naturalibus (intellige cum influentia generali, quæ apud Scotum est gratia præueniens, quæ omnibus datur vt dixi in quarto agendo de contritione) non tamen ex natura sua intrinseca, neque etiam concurrentibus quibuscunque causis naturaliter motiuis intellectus ad eam potest pertingere: quia illam solus Deus infundit. *Solutio.*

70 Ex hoc patet ad dubium propositum. Nam fidem esse donum Dei contingit duobus modis. Vno modo accipiendo fidem pro assensu fidei acquisitæ: quod enim quis prædicanti fidem Christi assentiat, & credat quæ prædicantur esse vera est donum Dei,quia hic assensus non habetur sine gratia præueniente Dei, non autem habetur ex puris naturalibus viribus. Vnde cum D. Augustinus multo tempore tenuisset reliqua opera bona esse ex gratia præueniente, fidem autem esse ex viribus nostris puri liberi arbitrij, hanc opinionem tandem retracta- *Quomodo fides sit donũ Dei.*

tracta-

tractauit, & confessus est etiam fidem esse donum Dei. Alio modo accipiendo fidem pro fide infusa. Hæc enim est quæ est donum Dei, nō simplex fides acquisita; quia fides acquisita sola potest esse fides, & credulitas mundana; sicut est credulitas, quod Oceanus sit, vt supra diximus, & vt est fides, quam habet hæreticus de ijs articulis fidei, quos credit, vt Scotus docet hic, & obseruauit quoque Molina 1. par. quæst. 32. art. 1. Vnde fides quæ est in viatore Christiano & est necessaria ad salutem, & sine qua de lege ordinaria nemo potest placere Deo, est fides infusa; non tamen sola fides infusa de lege ordinaria sufficit, sed requiritur quoque fides acquisita. Et ratio est, quia nemo ex sola fide infusa potest de lege ordinaria exire in actum credendi. Vnde si puer baptizatus nutriretur inter infideles, & nullam haberet doctrinam de credendis nunquam exiret in actum credendi. Requiritur ergo vtraque fides acquisita, & infusa ad eliciendum actum credendi; & quando vtraque est in anima, vt contingit infideli, actus prouenit ab vtraque, & secundum inclinationem vtriusque, & hæc est perfecta fides; & quando actus credendi elicitur ab vtraque est semper verissimus, nunquam falsus; quia fides infusa non potest inclinare nisi ad actum verum; & licèt fides acquisita quantum est ex se possit errare, tamen cum concurrit cum fide infusa non potest errare; quia actus ad quem inclinat fides infusa est determinatè verus, & est impossibile non esse verum; ideo licèt fides acquisita quantum est ex se possit errare, non tamen cum concurrit simul cum fide infusa.

Fides hæretici de articulis quos credit qualis sit. Fides in viatore Christiano necessaria quę sit. Fides acquisita cum concurrit cū fide infusa nō potest errare.

71 Vnde triplex est differentia inter fidem infusam, & acquisitā. Prima, quod fides infusa nunquam potest exire in actum sine fide acquisita; fides autem acquisita sine fide infusa maximè; vt supra dictū est de puero baptizato, & nutrito in syluis, vel inter infideles. Ratio huius differentiæ est, quia fides infusa inclinat ad credendum ea, quæ non habent euidentiam ex terminis, nec includit aliquam euidentiā connexionis terminorum; fides autem acquisita licèt non habeat euidentiam ex terminis, tamen habet aliquam euidentiam nimirum per auditum, & per testimonium afferentium. Vnde res creditæ per fidē acquisitam dicuntur esse aliquo modo præsentes per testimonium aliorum, quibus credimus. Secunda differentia est, quia fides infusa semper inclinat ad actum verum, nunquam ad falsum: quia dirigitur lumine supernaturali, vt dictum est fides acquisita quandoque potest esse falsa, quia innititur communiter testi, qui posset deficere: frequenter tamen non subest ei falsum de facto, scilicet qn̄ innititur testimonio, cui non potest subesse falsum, vt est fides acquisita Christianorū. Tertia differentia est quod per fidem acquisitam cognoscit quis se habere fidem, & habere actum credendi, per fidem infusam nequaquam,

Triplex differentia inter fidem infusā et acquisitā. Prima differentia. Secunda differentia. Tertia differentia.

quam, vt probatum est ex dictis ad primam differentiam cum qua ista ferè coincidit. Et confirmatur à Scoto; quia siquis cognosceret se habere actum credendi secundum fidem infusam, cognosceret actum suum credendi esse verum: quia sciret actum fidei infusæ esse determinatè verum: At nullus quantuncunque habeat vtranque fidem infusam, & acquisitam experitur se habere huiusmodi actum credendi infallibiliter verum. Scimus ergo certè, quod fides infusa inclinat ad actum infallibiliter verum; quis autem sic per fidem infusam tendat ad huiusmodi actum infallibiliter verum, nemo, neque ipse tendens cognoscit certitudinaliter.

72 Sed contra hoc est auctoritas D. Augustini 13. de Trinitate cap. 1. *illud, quod credere iubemur, videre non possumus: ipsam tamen fidem quando est in nobis videmus in nobis.* Scotus dat duas responsiones. Secunda, & facilior est hæc, quod D. Augustinus ibi non loquitur de fide infusa, sed de actu credendi, qui est in nobis, hic autem oritur quoque à fide acquisita, ideo per hunc actum, non possumus cognoscere in nobis esse fidē infusam, vel actum fidei infusæ. Quod autē D. Aug. loquatur de actu credendi, patet; quia ibidem paulò infra inquit, *Aliquando rebus falsis accomodatur fides, hoc est actus credendi.* *Dubium.* *Solutio.*

73 Viso quid sit dicendum de notitia credulitatis accedit Scotus ad declarandum quid sit dicendum de notitia, quæ est scientia; & primo de scientia, quia, & ponit hanc conclusionem, quæ est. Nemo scientia, quia in hoc statu potest viribus naturalibus attingere cognitionem Trinitatis in diuinis. Hæc assertio probatur. Demonstratio quia est qua per effectum, vel effectus deuenimus in cognitionem causæ. Si ergo demonstratione quia nos possemus pro hoc statu habere cognitionem Trinitatis, hoc esset per effectus productos a Deo ad extra. At hoc est impossibile; ergo Maior est euidens. Minor probatur. Effectus deducunt in cognitionem causæ secundum eam rationē secundum quam procedunt à causa; at effectus proueniunt à Deo vt est vnus non vt est trinus; ergo Maior patet: Quia effectus non deducit nos in cognitionem causæ nisi secundum eam rationem, quæ necessariò concurrit ad causandum, & qua circumscripta non esset causa, non autem secundum eam rationem, qua circumscripta adhuc esset causa: illam enim respicit accidentaliter, & quæ sunt per accidens non veniunt in considerationem. Minor verò probatur: quia circumscripta Trinitate per impossibile, & relicto vno supposito tantum. s. Patre in illo esset tota causalitas, quæ nunc est in tribus personis: quia in ea esset essentia, esset intellectus, & voluntas, & suppositū: & denique principium formale perfectū, vt diximus in 2. sent. dist. 1. q. 1. & quæst. 8. quolib. ergo causalitas est à Deo vt est vnus, non autē trinus. *Quid dicendum de notitia quæ est scientia.* *Conclusio 3.*

Demum

Quarta conclusio. Quid de sciẽtia pp quid.

74 Demum loquendo de scientia propter quid ponit quartam conclusionem, quæ est Anima ex puris naturalibus non potest pro hoc statu attingere ad sciendum propter quid, Deum esse Trinum. Probatur. Notitia proprietatis subiecti non continetur virtualiter primo, & euidenter nisi in per se, & proprio cõceptu, & diffinitione subiecti illius proprietatis: sed sic est quod esse Trinum, & vnum est proprijssimum ipsius Dei; ergo non potest sciri scientia propter quid Deũ esse Trinum, & vnum nisi habito conceptu, & diffinitione per se Dei. Subsumit: sed sic est quod de lege communi conceptus quidditatiuus proprius ipsius Dei non potest haberi pro hoc statu de lege communi, vt visum est in prima conclusiõne huius articuli, quæ fuit de simplici notitia terminorum; ergo pro hoc statu non potest sciri propter quid Deum esse vnum, & Trinum. Maior primi argumenti probatur. Quia si proprium scitur de suo subiecto, aut scitur de ipso propriè, & per se concepto, & sic patet veritas maioris. Aut scitur de subiecto concepto in vniuersali, vel indistinctè; & tunc etiam propria passio necessariò scitur de illo per proprium conceptum, & quidditatem. Et ratio est: quia propria passio virtualiter continetur in proprio conceptu, & quidditate subiecti; ideo non potest vnquam sciri propter quid, siue per causam, nisi per propriam diffinitionem subiecti; quia illa est causa proprietatis ipsius subiecti. Dat Scotus exemplum. Esse primam figurarum est passio circularis figuræ, quę causatur à quidditate circuli; ideo de nulla figura in communi accepta, seu de circulo in cõi vt figurã accepto non potest sciri nisi per diffinitionem circuli: quia illa proprietas pendet à diffinitione circuli tanquam a causa.

Proprietas subiecti non põt sciri nisi per diffinitionem subiecti cuius est.

Obiectiones Raimũdi Lulli adducuntur, & reijciuntur.

75 Verùm Raimundus Lullus apud Vasquez p.p. disp. 133. & Suarez p.p. lib. 1. de Trinitate cap. ij. vt hanc rationem fugeret adinuenit aliud genus demonstrationis, quod ipse appellat non propter quid, non quia, sed æquiperantiæ, & hoc genere demonstrationis asserit se demonstrare Deum esse Trinum; sed de rationibus eius nunc infra quid sit dicendum ostendam.

76 Confirmatur auctoritatibus Sacræ scripturæ Paulus 1. ad Corint. 2. inquit. *Sapientiam autem loquimur inter perfectos; sapientiam vero non huius sęculi, neque principium huius sæculi, quam nemo principium huius sæculi cognouit.* Et Matt. 10. cum Petrus dixisset. *Tu es Christus filius Dei viui.* subiunxit Christus. *caro, & sanguis non reuelauit tibi sed pater meus qui est in Cęlis.* & Ioan. 1. *Deum nemo vidit vnquam vnigenitus, qui est in sinu patris, ipse enarrauit.* istæ enim auctoritates probant fidem esse donum Dei, neque viribus naturalibus quemquam eam assequi posse, sed sola reuelatione, & gratia Dei intrinsecus per fidem infusam adiuuante.

77 In hac conclusione conueniunt omnes Doctores Scholastici, vt diximus superiori cap. & Recentiores, Vasquez p. p. disp. 133. Molina p. p. quæst. 32. art. 1. Suarez p. p. libr. 1. de Trinitate cap. ij. & alij. Obseruandum est ex dictis non sequi hoc mysterium Trinitatis esse contra naturalem rationem, vt nonnulli dixerunt sensisse Holkot in primo dist. 3. licèt ibi non ita loquatur; sed bene est asserendum esse supra rationem naturalem, & captum humanum. Nam quod tres personæ realiter distinctæ sint in vna essentia numero, ita quod sint vnū indiuiduum numero, videtur quidem esse cōtra rationem naturalem: quia videmus personas creatas realiter distinctas esse etiam plura distincta numero, & plura indiuidua. At reuera non est contra rationem naturalem: quia non dicit repugnantiam, quod personæ, & supposita multiplicentur in eadem natura, & essentia; immo hoc maxime est proprium cuiuscunque quidditatis creatę: quia est communicabilis vt quod, & vt quo; persona vero, & suppositum est incommunicabile vt quod, & vt quo; vt declarauit Scotus in primo dist. 2. quæst. illa an cum vnitate essentiæ stare possit pluralitas personarum, & nos ibi in disp. explicauimus.

Mysterium Trinitatis nō est contra rationem naturalem, sed supra.

78 Obseruandum est secundò, Raimundum Lullum, vel vt alij dicunt Raimundum Lullium in quodam suo libro, quē vocat Apostrophen, & in alio libro, quem vocat de Demonstratione æquiparantiæ, & in libro sententiarum in principio, vt refert Gabriel Vasquez p. p. disp. 133. asseruisse, posse demonstrari euidenter mysterium Trinitatis, ac fieri demonstrationes, quæ euidenter conuincant Gentilē, & Maumethanum, si semel illas penetrare velit; atque ipse nonnullas fecit in prædictis libris, quorum tres adducit Vasquez, qui videtur legisse eos libros, quos tamen Suarez vbi supra inquit, se non potuisse reperire. Prima est hæc. Vbicunque est concordia, est etiam pluralitas: in diuina bonitate est concordia; ergo in diuinitate est pluralitas. Maiorem supponit veram. Minorem probat. Vbicunque est actus est concordia agentis, & acti in ipso actu; in diuina autem bonitate est actus, quem ipse appellat bonificare; ergo ibi est concordia bonificatiui, & bonificabilis cum actu bonificandi. Secunda demonstratio eius apud Vasquez illa essentia censetur esse in maioritate actionis, in qua sufficit vnica actio, vnica passio, & vnicus actus (hanc maiorem explicat Vasquez sic. Hoc est, illa essentia est perfectissima in agendo, in qua tantùm reperitur vnicum agens, seu producens; vnicum productum, & vnicus actus) ponit exemplum vt bonificatiuum, bonificabile, & bonificare: sed diuina essentia est in maioritate actionis; (exponit Vasquez hoc est, perfectissima est in producendo;) ergo in illa ea tria tantùm esse debent. Maiorem huius demonstrationis probat:

Raimundus Lullus.

Prima demonstratio Lulli, sed vana.

Secunda demonstratio Lulli.

quia si in eadem essentia essent plures actiones, vna limitaret aliam, quod magnæ esset imperfectionis, ac proinde talis natura non esset in maioritate actionis.

Confirmatio. Confirmat hanc demonstrationem alia ineptiori sic. illa essentia nō est in maioritate distinctionis in qua est vnicus distinctiuus, generatiuus, & productiuus, vnicus etiam distinguibilis, generabilis, & producibilis, & vnicum distinguere, perspirare, & amare. At diuina bonitas est in maioritate distinctionis; ergo in diuina bonitate illa tria sufficiunt.

Tertia demonstratio. 79 Tertia demonstratio eius est apud eundem Vasquez omne illud cōcedi debet in diuina bonitate per quod bonificatiuus est in maioritate actionis, & bonificabile in maioritate passionis (exponit Vasquez hoc est, id tribuendum est Deo, quod habet perfectiorem modum producentis, & producti) hoc autem fit per paternitatem, & filiationem; ergo in Deo ratione actionis, & passionis (hoc est exponit Vasquez, ratione producentis, & producti) est pater, & filius; quare hoc bonificatiuum est pater, bonificabile erit filius. Minorem probat. Quia perfectissimus modus producendi est patris respectu filij. Debere autem etiam esse Spiritum sanctum in Deo probat: quia omne illud est concedendum in diuina bonitate, per quod bonificare est in maioritate actus (id est exponit Vasquez per quod est perfectissimus actus bonificantis, & bonificabilis) hoc autem fit per amare; ergo in diuina bonitate concedendum est amare, quod appellamus Spiritum sanctum. Minorem probat: quia bonificare sine amare non esset infinitum, & proinde non esset in maioritate actus.

Doctrina Raimūdi Lulli indigna vt p manus hominum vagetur ob eius ineptiam. 80 Hæ sunt demonstrationes Raimundi Lulli, quas ego adduxi, quia audiui quosdam admirari doctrinam huius hominis, non autem quia existimauerim esse alicuius momenti: reuera enim doctrina huius hominis indigna est, vt per manus hominum vagetur; cum nihil aliud sit nisi coaceruatio stultarum assertionum; vt verissimum esse appareat, quod Emericus in Directorio Inquisitorum parte 2. quæst. 9. dixit. Asserit enim hunc Raimundum Lullum fuisse Mercatorem quendam Catelanum oriundum de ciuitate Maioricarum laicum, phantasticum, imperitum, qui quamplures libros, nimirum viginti volumina edidit in vulgari Catalanico, quia totaliter ignorabat grammaticam, & dicebat hanc suam doctrinam accepisse a Christo Domino, quem dicebat sibi apparuisse, crucifixum in quodam monte (putatur autem fuisse diabolum, qui in forma crucifixi ei apparuerit, & huiusmodi doctrinam plenam erroribus, & ineptijs eum docuerit ad decipiendum simplices fideles) continebat autem plusquam quingentos articulos (quorum centum adducit ibi Emericus) erroneos, idest

Raimundus Lullus fuit Mercator Catelanus īperitus.

varijs

varijs gradibus in fide peccantes, vt habet Pegna in commentario illius quæstionis, quæ est 34. neque enim omnes sunt hæreses, sed plurimi sunt imperitæ assertiones: ibi tamen non fit mentio de hac assertione, quod tenuerit posse demonstrari Deum esse vnum, & Trinum, nec de his suis demonstrationibus sermo fit: habentur tamen ibi aliquæ propositiones, quæ in his suis demonstrationibus assumuntur.

81 Cum ergo hic homo fuerit imperitus, & doctrinam seminauerit plenam erroribus, quæ damnata fuit à Gregorio XI. cuius Bullam adducit Emericus 2. parte Directorij quæst. 26. non est multum curandum de eo; & multo minus est mirandum si hæ ab eo putatæ demonstrationes, neque etiam vllius probabilitatis, vel momenti sint. Quod ex eo in primis liquet; quia inquit Vasquez, quod Lullus supponit has demonstrationes inniti lumine supernaturali, & tamen inquit esse efficaces ad conuincendum efficaciter Gentilem, & Maumethanum. Deinde quis non videt in prima demonstratione, Maiorem illam assumptam ad probationem Minoris esse ineptam, inquit, vbicunque est actus, est concordia agentis, & acti in ipso actu. Concordia enim non ponitur inter agens, & passum, seu actum, sed inter agentes, & operantes; ideo ineptè dicitur quod vbicunque est actus est concordia agentis & acti in ipso actu. Minor quoque est magis inepta: Quia bonificare in Deo non est actus, quo pater producit filium, sed vel est actus productus ad extra communicando bonitatem suam creaturis. Vel est actus formalis, quo Deus est formaliter bonus, eo modo, quo dicimus album albificat, seu facit album: qui nō est actus productiuus, sed formalis dans esse formale, non productum, & effectum.

Reiicitur prima demonstratio.

82 In secunda etiam demonstratione, nisi propositiones explicentur, vt explicat Vasquez, sunt inanes, & ineptę; sed neque etiam explicatæ, vt explicat Vasquez aliquid concludunt. Maior enim non facit ad rem; quia admisso, quod in illa essentia sit vnicum producens, vnicum productum, & vnicus actus, non sequitur in essentia illa esse Trinitatem personarum diuinarum eo modo, quo fides catholica docet; Quia in Trinitate sunt duo producentes scilicet pater, & filius, & duo producti scilicet filius, & Spiritus sanctus, & duo actus notionales scilicet generare, & spirare. Deinde qui negat productionem in diuinis, vt Gentilis, & Mahumetanus negaret illam maiorem, & dicere sufficere ad hoc, vt aliqua essentia sit in maioritate actionis, seu sit perfectissima in agendo, sufficere, quod res ad extra pendeant ab ipso in esse, vel conseruari. Præterea dicit patrem esse bonificatiuum, filium esse bonificabilem, & Spiritum sanctum esse bonificare; hoc autem stante sequeretur Spiritum sanctum non esse ab vtroque sed potius Spiritum sanctum producere filium: quia bonificatiuum per bonifi-

Secunda demonstratio reiicitur.

care producit bonificabile, & sic Pater per Spiritum sanctum produceret Filium. Deinde ineptè dicitur bonificare esse à bonificabili, cum potius oppositum esset dicendum. Tandem in alia confirmatione aperta absurda ponit: Nam ait in essentia diuina esse vnicum distinctiuum, & hunc ait esse Patrem. Hoc autem est falsum, quia vna persona non est distinctiua vnius ab altera, sed distinguuntur per proprietates. Falsum est etiam distinctiuum esse vnicum, sunt enim tres proprietates distinctiuæ: falsum est etiam esse vnicum distinguibile, quia sunt tres personæ, quæ distinguuntur ab inuicem. Sunt ergo istæ rationes non rõnes, sed ineptiæ, & hoīs imperitī nugæ; ideo omitto alios defectus.

Reiicitur tertia demonstratio.

83. Tertia demonstratio non est minus inepta: continet enim easdem propositiones quas priores. Et insuper Minor primi argumenti non rectè probatur, quia falsum est, quod in humanis filius producatur de tota substantia Patris: producitur enim de parte non de tota substantia Patris; neque tota substantia Patris communicatur Filio sed pars: in diuinis autem communicatur tota substantia Filio. Vnde tres personæ sunt vnus numero Deus, & tamen realiter distinctę. Deinde Spiritus sanctus est de tota substantia Patris, & tamen non est Filius. Cum etiam vult probare Spiritum sanctum esse in Trinitate: quia bonificare non est perfectissimus actus, nisi per amare, Aduersarius diceret, neque bonificare esse perfectissimum actum sine sapere; ergo concluderet ratio, tertiam personam non solum esse amorem, sed sapientiam. Denique quod summa est, omnes istæ suæ rationes supponunt has personas bonificabile, bonificare, amare esse productas; non autem probant. Vnde stultitia est conterere tempus circa illarum intellectum, & confutationem.

An anima rationalis pro quocunque statu naturæ etiam perfecto ex perfectione sua naturali possit habere cognitionem perfectam immediatam Trinitatis, & idem de Angelo; in quo explicatur secundus articulus quæst. 14. quolibetalis Scoti. Caput Quartum.

84 IN secundo articulo illius 14. quæstionis Quolibetalis tractat Scotus de cognitione perfecta, propria, & immediata Trinitatis; & ponit hanc conclusionem. Siue loquamur de cognitione abstractiua, siue intuitiua, anima pro quocunque statu naturæ, etiam in patria ex perfectione sua naturali, etiam concurrentibus quibuscunque causis naturaliter motiuis ipsius animæ ad cognoscendum, non potest attingere ad notitiam propriam, & immediatam Dei. Et hoc idem dicendum est de Angelo. Hanc eandem conclusionem habet Scotus in 4. dist. 49. quæst. ij. in corpore. Hæc conclusio apertè habetur in hac

Conclusio Scoti.

quæst.

quæſt.art.2. & 4.lib. loco citato. Vnde valde miror Vaſquez 1.par. diſp.134.cap.1.& 2. & Suarez 1.par. lib. 1.de Trinit. cap.ij. & quoſdam alios dicere Scotum in 4.ſent.diſt.49.quæſt.ij.tenere Angelum, & hominem proprijs viribus poſſe habere perfectam cognitionem Trinitatis per ſpeciem aliquam: ſed hoc diſcutiam articulo ſequenti; magis enim hæc diſputatio ad illum ſpectat. Cõcluſio ergo Scoti pro nunc eſt clara, quod anima rationalis (nec Angelus) in quocunque ſtatu, etiam perfectiſſimo, qui erit in patria, in quo anima reducta erit ad perfectionem naturalem ſupremam, non poteſt ex ſua perfectione naturali habere cognitionem perfectam, propriam, & immediatè de Trinitate, loquendo nedum de cognitione intuitiua, ſed de abſtractiua quoque. Cognitio autem abſtractiua, vt habet Scotus in 2. ſentent. diſt.3. quæſt.9. §. *Ad quæſtionem*, eſt cognitio obiecti quatenus abſtrahit ab omni exiſtentia actuali, & præſentia in ſe ipſo, ſed repræſentatur in aliquo alio vt in ſpecie, cuiuſmodi eſt cognitio intellectiua, quam de rebus habemus pro hoc ſtatu. Cognitio verò intuitiua eſt cognitio obiecti quatenus eſt præſens in aliqua exiſtentia actuali ſcilicet propria; (vel eminenti, vt eſt cognitio rerum in eſſentia diuina) Scotus negat Angelum viribus proprijs habere poſſe vllam ex his cognitionibus neque abſtractiuam, neque intuitiuam. Vnde cum cognitio abſtratiua fiat per ſpeciem aliquam, & neget Scotus Animam, & Angelum viribus proprijs poſſe habere cognitionem abſtractiuã Dei trini, & vnius, ſequitur falſum eſſe Scotum aſſerere hominem, vel Angelum ex propria perfectione naturali poſſe cognoſcere Deum trinum per ſpeciem aliquam.

Vaſquez, et Suarez non intelligũt Scotum.

Cognitio abſtractiua & ĩtuitiua quæ nam ſit.

85 Verùm, quod decepit hos viros eſt, quia Scotus in 2.diſt.3.q.9. tenet potuiſſe creari à Deo ſpeciem repręſentantem Deum diſtinctè in intellectu Angeli in ſua creatione, & tunc per illam ſpeciem virtute naturali potuiſſe cognoſcere Deum diſtinctè; de qua re egimus in 2. ſuper diſtinctione illa. At hoc eſt longè aliud quæſitum ab iſto, quẽ tractamus nunc. Aliud eſt enim quærere, an homo ex perfectione ſua naturali ſuprema poſſit attingere ad cognitionem diſtinctam Trinitatis; & aliud quærere, an Angelus, & homo per ſpeciem concreatam ſibi à Deo repręſentantem diſtinctè Deum, poſſit cognoſcere diſtinctè Deum. Nam primum excludit omnem actionem Dei; hoc ſecundum nequaquam, ſed includit ſpecialem actionem Dei concurrentẽ: ideo hæc non diſtinguere eſt cauſa confuſionis, & erroris.

Vnde deceptio Vaſquez & Suarez oriatur.

86 Allatam ergo concluſionem, quod nec Angelus, nec anima etiam pro perfectiſſimo ſtatu ſuo non poſſit attingere ad diſtinctam cognitionem Trinitatis cognitione abſtractiua, vel intuitiua per ſe proprié, & immediatè probat Scotus hac ratione principali, & fundamen-

Prima ratio Scoti pro allata concluſione.

damentali. Omnis talis intellectio scilicet per se propria, & immediata de obiecto abstractiua, vel intuitiua requirit obiectum ipsum sub propria ratione obiecti præsens; & hoc vel in propria existentia, puta, si est intuitiua, vel in aliquo perfecto repræsentante ipsum sub propria, & per se ratione cognoscibilis, si fuerit abstractiua. At Deus sub propria ratione diuinitatis non est præsens alicui intellectui creato nisi mere voluntariè; ergo anima quantumcunque perfecta viribus suis non potest attingere ad cognitionem distinctam intuitiuam, vel abstractiuam Trinitatis. Maior supponitur vera ex declaratione illius distinctionis de cognitione abstractiua, & intuitiua; & de cognitione per se propria, & immediata. Minor probatur à Scoto & primo de præsentia in existentia propria reali, quæ pertinet ad cognitionem intuitiuam, per illud Diui Ambrosij super Lucam. *in eius potestate satis est videri cuius naturæ non est videri; si vult videtur, si non vult non videtur.* Ex hoc elicitur, quod pro tanto naturæ Dei est non videri; non quod absolutè non possit videri; sed quia non naturaliter videtur à creatura: Natura enim eius non est causa naturaliter actiua huius visionis; & per hoc etiam probatur, quod nulla natura creata actiua potest esse causa huius visionis siue perfectæ præsentiæ essentiæ, & obiecti diuini; quia non potest continere in se perfectè essentiam diuinam secundum entitatem suam; & cum non possit continere secundum essentiam, neque etiam potest continere secundum cognoscibilitatẽ.

Conclusio probatur quo ad cognitionem abstractiuã.

87 Ex hoc fundamento probatur etiam de cognitione abstractiua: quoniam cum nullum creatum contineat in se perfectè essentiam diuinam non potest causare aliquod repræsentatiuum proprium, & per se diuinitatis sub propria ratione cognoscibilis: quia tale repræsentatiuum non potest causari nisi vel ab ipsomet cognoscibili, vel ab aliquo perfectè continente ipsum sub ratione suæ cognoscibilitatis.

Et subiungit Scotus, quod licèt Deus possit cognosci per aliquod repræsentatiuum, illud tamen non posset causari nisi à Deo immediatè, voluntariè illud causante. Ex hoc patet, quod licèt Scotus concedat Angelum cognoscere posse Deum distinctè, si in eo à Deo concrearetur species repræsentans distinctè Deum, vt dicit in 2. Sent. non tamen vult absolutè, quod Angelus, & Anima possint distinctè per proprias vires cognoscere Deum. quod est illud, in quo Vasquez, & Suarez decepti sunt.

Ratio Scoti contra allatã conclusionẽ.

88 Contra hanc conclusionem adducit Scotus obiectionem: Quia obiectum adæquatum intellectus est ens, sub quo continetur quoque Deus: potentia autem potest in quodcunque contentum sub obiecto suo adæquato.

Solutio.

Respondet, quod ens est obiectum adæquatum ratione inclinationis potentiæ, non ratione attingentiæ; quæ distinctio, & solutio

ſolutio explicata eſt in prima quæſtione, prologi in ſolutione primi argumenti principalis; Ratione verò attingentiæ, obiectum intellectus pro hoc ſtatu cum concurſu omnium cauſarum naturalium actiuarum eſt quidditas rei ſenſibilis; quia ſola quidditas rei ſenſibilis eſt attingibilis ab intellectu viatoris pro hoc ſtatu, quia ab illa ſola mouetur intellectus.

89 Contra hanc reſponſionem arguit adducendo opinionem Diui Thomæ p. p. quæſt. 12. art. 4. & quæſt. 85. art. 1. qui aſſerit, quod quidditas rei materialis eſt obiectum adæquatum intellectus noſtri; & probat ea ratione: quia obiectum debet proportionari potentiæ. Triplex autem eſt potentia intellectiua. Altera ſeparata à materia quo ad eſſe, & quo ad operari, vt intellectus Angelicus; & obiectum eius adæquatum eſt quidditas omnino ſeparata à materia. Altera eſt coniuncta materiæ quo ad eſſe, & cognoſcere, ſeu operari, vt potentia ſenſitiua, & hæc habet pro obiecto ſingulare materiale. Alia eſt coniuncta materiæ quo ad eſſe, ſed eſt ſeparata quo ad operari, & cognoſcere, vt eſt anima rationalis; & hæc habet pro obiecto adæquato quidditatem rei materialis; quæ quo ad eſſe eſt in materia, ſed non intelligitur in materia, ſed vt eſt ſeparata à materia. *Opinio Diui Thomæ.*

90 Eandem opinionem reijcit; quia ſi hæc opinio eſſet vera, ſequeretur, quod beatus non poſſet videre eſſentiam Dei, quod eſt falſum. Conſequentia patet; quia potentia non poteſt in illud, quod eſt extra latitudinem ſui obiecti adæquati; patet autem, quod eſſentia diuina non continetur ſub quidditate materiali. Vel eſſet dicendum, quod potentia Beati mutaretur, nec maneret eadem, quæ eſt in via, quod eſt pariter abſurdum. Nec valet ſi quis dicat, quod eleuatur per lumen gloriæ; quia habitus luminis gloriæ non poteſt habere aliud obiectum, quam obiectum potentiæ, quia tunc non eſſet habitus talis potentiæ; vel mutaret ſubſtantiam, & eſſentiam talis potentiæ, quæ omnia ſunt abſurda. De hac quæſtione egimus contra Thomiſtas in Philoſophia naturali Theoremate 85. & in 4. diſt. 13. quæſt. 8. diſput. 43. ideo hìc ſuperſedeo. *Reiicitur à Scoto.*

91 Concludit ergo Scotus quod obiectum adæquatum intellectus noſtri pro ſtatu iſto eſt quidditas rei ſenſibilis, intelligendo per ſenſibile non ſolum illud, quod eſt propriè ſenſibile, ſed etiam illud, quod includitur eſſentialiter, vel virtualiter in ſenſibili. ſed obiectum adæquatum noſtri intellectus ex natura potentiæ non eſt aliquid ſpecialius abiecto intellectus Angelici; quia quidquid poteſt intelligi ab vno, poteſt intelligi ab alio. Et hoc concedere debet Theologus, qui ponit hunc ſtatum præſentis vitæ non eſſe naturalem, ſed pœnalem ſaltem reſpectu multorum intelligibilium. Quod probat Scotus aucto- *Reſolutio opinionis Scoti.* *Obiectum adæquatum intellectus p hoc ſtatu ex natura potẽtiæ quodnã ſit.*

ritate Diui Augustini 15. de Trinitate cap. 27. *quæ est causa cur acie fixa lucem ipsam videre non poßis, nisi vtique infirmitas? & quis tibi eam fecit? nisi iniquitas.* Et alia multa secus secundum Philosophum: qui quoniam alium statum non agnouit, diceret quidditatem rei sensibilis esse obiectum adæquatum ex natura potentiæ, quod pro hoc statu illi adæquatur: hoc autem est quidditas rei sensibilis.

92 Verùm, vt magis declaretur principalis conclusio, quæ est, quod nec homo, nec Angelus potest naturaliter attingere cognitionem Trinitatis, adducit Scotus nonnullas rationes contra eam, & eas soluit. Intendit autem probare quod ex eo, quod ens est obiectum adæquatum intellectus ex natura potentiæ in communi, sequitur quod intellectus creatus possit naturaliter cognoscere Deum: quia Deus continetur sub ente. Prima ergo ratio est hæc. Obiectum adæquatum alicui potentiæ secundum totam suam indifferentiam habet eundem modum mouendi potentiam sibi adæquatè respondentem secundum totam suam indifferentiam, ita quod mouet eam eodem modo scilicet vel naturaliter, vel non naturaliter. At ens illimitatum, quod est species entis in communi, mouet naturaliter intellectum diuinum, qui est species intellectus in communi; ergo debet mouere quemcunque intellectum scilicet Angelicum, & humanum eodem modo scilicet naturaliter; & sic naturaliter intellectus creatus potest intelligere Deum. Minor est clara. Maior probatur primo inductione: quia omnes potentiæ, quæ habent aliquod obiectum primum, & adæquatum eodem modo mouentur ab illo obiecto primo, & adæquato, & ab obiectis per se contentis sub illo obiecto primo. Nam obiectum adæquatum visus est color; eodem autem modo potentia visiua mouetur à colore in se, & ab albedine, nigredine &c. & probatur ratione: quia obiecta contenta sub obiecto primo respiciunt potentiam illam, secundum rationem primi obiecti, quod includunt; vt albedo, & nigredo &c. respiciunt potentiam visiuam secundum quod sunt colores; ideo omnes respiciunt eandem potentiam secundum eandem rationem, & modum; & sic eodem modo omnes mouent. Vnde cum essentia diuina contineatur sub ente quod est obiectum adæquatum intellectus in communi ex natura potentiæ, & moueat intellectum diuinum naturaliter, sequitur quod moueat quoque naturaliter intellectum creatum.

1. Ratio contra conclusionem assertam.

93 Secunda ratio. omnis actus præcedens actum voluntatis est merè naturalis; sed essentia diuina prius mouet intellectum creatũ, quàm voluntas diuina habeat aliquem actum circa illam cognitionem; ergo. Maior est clara. Minor probatur: quia essentia vt essentia est obiectum beatificum, non autem essentia vt voluntas, vel vt volens; ergo essentia

2. Ratio.

essentia mouet ad actum beatificum qua est essentia, non quatenus est volens: & sic prior est actio motionis essentiæ ad actum beatificum, quàm actus voluntatis.

94 Confirmatur. Quia si per impossibile Deus non esset volens, adhuc essentia naturaliter moueret intellectum ad vidēdum seipsam; ergo etiam modò licèt sit volens eodem modo mouebit: quia nō mouet volens, sed vt est hæc essentia. *Cōfirmatio.*

95 Tertiò, omne obiectum gignit notitiam actualem sui naturaliter, & propter hoc notitia dicitur proles secundum D. Augustinum 9. de Trinitate cap. vlt. ergo visio essentiæ in intellectu beati naturaliter gignitur in eo. 3. Ratio.

96 Quartò, si essentia diuina non mouet naturaliter intellectum creatum ad sui cognitionem, hoc non potest aliunde prouenire nisi, quia voluntas concurrit cum essentia diuina ad causandum actum cognitionis, & ipsa impedit ne essentia moueat, & propter hoc dicitur quod essentia est obiectum voluntarium. At hoc esse non potest, quia tunc vel voluntas esset prima ratio motiua, & essentia secunda quasi ratione voluntatis mouens; & hoc non, quia essentia habet à se quod sit motiua intellectus diuini; ergo oportet dicere, quod è conuerso essentia sit prima ratio motiua etiam intellectus creati. At prima ratio motiua semper retinet suum proprium modum mouendi: non enim determinatur ad mouendum per illud, quod est secundum: Causa enim prima determinat secundam non è conuerso. Vnde cum voluntas est prima causa in mouendo, facit essentiam mouere cōtingenter; ergo cum essentia est prima causa in causando, & voluntas secunda, essentia determinat voluntatem ad agendum, non voluntas essentiā; ergo essentia naturaliter mouet intellectum creatum ad cognoscendum se; ergo naturaliter intellectus creatus potest cognoscere Deum, & consequenter potest cognoscere Trinitatem. 4. Ratio.

97 Pro solutione istarum obiectionum Scotus iacet quædam fundamenta, ex quibus patebit solutio ad illas; & repetit doctrinam de ordinibus, & signis originis in diuinis, de quibus egimus in primo in propria disputatione; ideo hìc breuiter est declarandum id, quod hìc dicit Scotus. Primū ergo fundamentum est istud, quod prima motio, quæ fit in entibus, est naturalis, non libera. Hoc fundamentum patet, quia omni motioni voluntatis semper præsupponitur aliqua prior motio, nimirum intellectus, quæ est naturalis. Secundum fundamentum est, quod si admittenda est in entibus aliqua motio, quæ non sit naturalis, maximè huiusmodi debet dici motio voluntatis: Voluntas enim sola est, quæ habet libertatem, ideo soli voluntati potest competere, quod non moueatur naturaliter, sed liberè ab obiecto. Tertium funda- *Fundamenta pro solutione obiectionum adductarum.* *Primū fundamentum.* *Secundū fundamentum.* *Tertium fundamentum.*

fundamentum est, quod aliqua motio potest intelligi esse ad terminũ simpliciter infinitum; aliqua autem ad terminum finitum, vel ad infinitum includentem finitum; & illa, quæ est ad terminum infinitum simpliciter est prior; quia non potest infinitum præexigere finitum accipitur autem hic motio non propriè, sed largè, & extendendo nomen: in Deo enim non est motio propriè, sed impropriè, & extendendo nomen motionis.

Quis sit ordo motionũ in entibus.

98 Ex his suppositis assignat Scotus quis sit ordo motionum in entibus; & inquit primam motionem omninò esse motionem intellectus diuini ab essentia diuina. Ratio est, quia essentia diuina, quæ est obiectum primum, & adæquatum intellectus diuini, est infinita, ideo mouet priusquam aliquod obiectum finitum moueat ex tertio supposito. Mouet etiam naturaliter; quia motio naturalis est omninò prior quàm non naturalis, & libera ex primo supposito. Ex hoc vlterius deducit, quod essentia diuina in illa prima motione naturali habet quosdam gradus, seu signa secundum quæ est quidam ordo. Nam primò mouet ad intellectionem sui ipsius, & hoc in intelligentia ingenita illius personæ in qua primò est essentia idest mouet ad actum operatiuum, quo Pater est beatus, quod est primum signum originis in ordine ad intra. Secundò ad actualem notitiam sui genitam idest mouet ad actum productiuum filij, quod est secũdum signum originis ad intra, in quo Pater generat Filium intelligendo essentiam. Quod autem essentia diuina moueat ad vtrunque horum actuum, & ordine quodam probat: Quia obiectum, quod naturaliter mouet, mouet suum mobile inquantum potest; cum ergo possit mouere ad vtrunque prædictorũ actuum naturaliter, sequitur quod actu moueat ad vtrunque; & cum actus operatiuus, seu essentialis, & beatificus sit prior quàm notionalis, & non beatificus, sequitur quod prius origine moueat ad actum operatiuum, quàm ad actum productiuum: nam requiritur quod Pater in se sit prior beatus, & perfectus quàm generet Filium.

Producere Verbũ quomodo sit actio immanens, & quomodo non.

99 Quod siquis obijciat, inquit Scotus, nullam esse rationẽ quod Pater prius debeat habere actum operatiuum, quàm productiuum; quia vtraque est operatio immanens. Respondet Scotus, (& hoc nota,) quod adest magna differentia; quia actus operatiuus, quo Pater est beatus est omninò immanens, quia immanet nedum in eadem essentia, & natura diuina; sed etiam in eadem persona. At actus productiuus scilicet generare Verbum licèt sit immanens quo ad essentiam, quia terminatur ad personam, & notitiam, quæ manet intra eandem essentiam diuinam. tamen non immanet quantum ad personam, sed est extra personam producentem: quia est secunda persona Trinitatis.

Habita

100 Habita hac prima motione naturali ad intra, esſentia diuina habet aliam motionem naturalem, quæ eſt, quod mouet intellectum diuinum naturaliter ad intelligendum quodcunque intelligibile ſimplex ideſt mouet intellectum diuinum ad producendum res omnes in eſſe intelligibili. ſed hæc motio eſt in ſecundo ordine originis, qui reſpicit res ad extra, & ſupponit productionem completam ad intra diuinarum perſonarum; non quia ſine productione omnium diuinarum perſonarum eſſentia diuina non eſſet ſufficiens principium actiuum mouendi intellectum diuinum ad producendum creaturas in eſſe intelligibili, ſed quia ordo originis ad intra eſt neceſsarius, ideo prius cõmunicatur eſsẽtia tribus perſonis, quàm ipſa moueat intellectũ ad producendum creaturas in eſse intelligibili. Vnde motio voluntatis ab eſsentia diuina ad producendum amare ſimplex, & amorem productum ideſt ad amorem eſsentialem, & ad amorem notionalem, qui eſt Spiritus ſanctus, licèt non ſit naturalis, quia tamen eſt motio neceſsaria; hinc eſt quod præcedit notionem eſsentiæ ad producendum res in eſse intelligibili. Et per hoc tollitur obiectio, quæ fieri poſset, ſic. Actio naturalis præcedit actionem non naturalem; motio eſsentiæ ad producendum in eſse intelligibili creaturas eſt naturalis; productio Spiritus ſancti non eſt naturalis; ergo motio ad producendum creaturas in eſse intelligibili præcedit productionem Spiritus Sancti. Reſpondetur enim non valere conſequentiam. Ratio eſt, quia ſunt diuerſi ordines, qui diſtinguuntur pęnes obiecta, & terminos. Primus terminatur ad obiectum primarium, qui eſt eſsentia. Vnde illa debet eſse omnino communicata ante ſecundum ordinem originis. Secundus autem ordo originis terminatur ad obiectum ſecundarium; & ſic motio ad producendũ creaturas in eſse intelligibili eſt in ſecundo ordine originis; ideo motio ad producendum amorem ſimplicem, & notionalem, licèt non ſit naturalis, tamen quia eſt neceſsarius præcedit hanc motionem ad obiectum ſecundarium; ratio autem illa valeret, ſi procederet in eodem ordine.

101 Completo ergo primo ordine originis ad intra eſsentia diuina mouet intellectum diuinum ad producendum res ad extra in eſse ſimplici, & hæc eſt motio naturalis, non mouet autem naturaliter ad cognoſcendum res futuras, & contingentes in eſse complexo; quia illæ in hoc eſse dependent à voluntate diuina, quæ pro illo ſigno nondum aliquid futurum vel non futurum eſse decreuit. Vnde ſi eſsentia diuina moueret naturaliter intellectum ad cognoſcendum res futuras ſecundum eſse complexum determinatum, tunc tolleretur contingentia, & omnes res neceſsario euenirent, quod eſt abſurdum. Hic eſt totus ordo motionis neceſsariæ ad terminum infinitum Simpliciter,

ter,

ter, qui est ordo ad intra, & ad terminum infinitum continentem finitum, qui est ordo secundus ad extra; quos ordines & ea signa diligenter explicauimus in primo in propria disput. de ordine naturæ, & originis in diuinis, quæ hìc non oportet repetere.

102 Completo ergo toto ordine motionis necessariæ, sequitur motio non naturalis, sed contingens. Hæc non potest esse ab essentia sic absolutè sumpta, quia, vt dictum est, illa mouet naturaliter. Necessarium est ergo illam esse à voluntate diuina, quia hæc est principium liberum, & contingens. In hac autem motione est quoque ordo: Quia voluntas diuina primò ad intra determinat se ad volendum hoc fore determinatè. Secundò, intellectus videns hanc determinationem voluntatis infallibilem nouit hoc esse futurum. Completa motione ad intra sequitur motio ad extra. (vbi nota, quod Scotus appellat actum voluntatis, quo determinat hoc, & illud futurum in se, motionem ad intra; & in 2. distinct. 1. quæst. 1. & primo dist. 39. appellat motionem illam, qua determinat res futuras, motionem ad extra. Vbi videtur sibi contradicere. Respondetur quod istam motionem vocat hìc ad intra in comparatione ad motionem temporalem, qua ad extra in esse realis existentiæ producit creaturas, quæ hìc appellatur ab ipso motio ad extra; ibi autem appellatur motio ad extra respectu motionis, quæ fit in primo ordine originis per productiones diuinarum personarum: in illo enim ordine nullus est respectus ad extra scilicet ad creaturas; at in productione rerum in esse simplici, & in esse complexo determinato, licèt fiat intra Deum ipsum, est respectus ad extra; ideo dicitur productio ad extra, sed in esse ideali, & intelligibili) Ex hoc deducit Scotus, quod motio tota, quæ fit à Deo ad extra in esse reali est contingens, & proinde tota fit à volũtate creata; & sic quicunque intellectus creatus mouetur ad producendũ aliquam notitiam de aliquo intelligibili est contingens, non naturalis, & facta à voluntate diuina, non ab essentia diuina, vt est essentia.

Contradictio apparens soluitur.

103 Hinc respondet ab obiectiones superius factas. Ad primam Respondet quod maior est vera, intelligendo eam de motione immediata, non de motione mediata; obiectum enim habens potentiam adæquatam eodem modo mouet illam secundum totam suam indifferentiam, quando illam mouet immediatè; non est vera quando mouet illam mediante aliquo alio principio libero. Tunc autem ad minorem dicitur, quod non est par ratio de intellectu diuino, & creato: quia verum est, quod essentia diuina mouet naturaliter, & immediatè intellectum diuinum, at non est verum, quod moueat naturaliter, & immediatè intellectum creatum, sed mouet illum mediante voluntate, quæ est principium liberum. & contingens; ideo, ratio non concludit.

Ad primã rationem.

Ad se-

104 Ad secundam respondetur, quod licèt essentia diuina sit obiectum primum, & immediatum visionis beatificæ in ratione terminantis; tamen non est obiectum immediatum ratione mouentis, sed tantum est mouens remotum: quia non mouet nisi mediante actu voluntatis diuinæ, quo vult essentiam illam mouere actu intellectum creatum ad illam visionem. *Ad secundam.*

105 Ad confirmationem dicitur, quod essentia mouet vt volens: si enim non esset formaliter volens nihil omnino posset causare ad extra: tunc enim non posset causare, nisi naturaliter; quod autem causaretur naturaliter à Deo esset necesse esse: esse autem necesse esse repugnat rebus creatis ad extra seipsum, quia sunt formaliter possibiles, non autem necesse esse; ideo necessariò prouenit à principio libero, & contingenti. *Ad confirmationem.*

106 Ad tertiam. Respondetur, quod essentia vt visa causat notitiam vt prolem suam naturaliter; sed non potest videri, nisi actus voluntatis præcedat, & faciat essentiam ipsam videri. Quòd si quis arguat, voluntas non potest facere, vt esentia quatenus esentia videatur ab intellectu creato, sed solum vt voluntas ipsa diuina videatur, quia voluntas est posterior natura esentia: est enim voluntas diuina quasi proprietas esentiæ diuinæ: proprietas autem est posterior esen tia natura. Respondetur, quod voluntas & esentia sunt idem realiter, differunt solum formaliter, ideo potest esse ratio videndi esentiam vt esentia est, & vt est obiectum beatificum, & licèt fundetur in essentia, est tamen perfectè idem illi, & est formaliter infinita eadem infinitate esentiæ. Vnde propter hoc est ratio communicandi eandem esentiam. *Ad tertiam.*

107 Præterea. Respondetur, quod licèt quæcunque notitia actualis obiecti sit similitudo naturalis obiecti, non tamen quæcunque notitia naturalis obiecti est verbum, & proles eius, sed solùm notitia naturalis, & naturaliter genita. Et ideo notitia, quam habet beatus de obiecto beatifico, licèt sit naturalis similitudo illius esentiæ, non tamen est verbum, quia non est naturaliter genita, sed immediatè est producta per voluntatem diuinam. Vnde esentiæ diuinæ est tantùm vnicum verbum, & hoc in solo intellectu diuino, in quo solo potest esse notitia ipsius obiecti naturaliter genita. Quare cum D. Aug. loco citato dicit quod genita notitia est proles; loquitur de notitia, quæ est verbum, & naturaliter producitur, & est tantùm in diuinis, non de notitia, quæ producitur mediante actu voluntatis. *Notitia beatorum nō est verbum, & ratio.*

108 Vbi est obseruandum, quod esentia diuina non repræsentatur intellectui beatorum ante actum visionis, ita quod intelligatur, esentiam diuinam prius esse præsentem intellectui, & postea gignere *Notandum.*

visionem,

visionem, vt contingit in obiectis à nobis naturaliter cognitis; sed est præsens solum per ipsam visionem essentiæ, quæ visio est actus contingens. Vnde si quis instet, quod in hac visione debet esse repręsentatio quodammodo prior intellectione actuali; quia intellectio causatur ab obiecto, & intellectu; causæ autem præcedunt effectum. Respondet Scotus quod ista repręsentatio prior habetur tantum in memoria respectu actus, & notitiæ suæ genitæ. Quia obiectum per pręsentiam suam est principium immediatum actus secundi; in visione autem beatifica non habetur; quia illa non nascitur ex memoria, siue ex obiecto diuino naturaliter, sed per actum diuinæ voluntatis, Vnde essentia diuina non mouet intellectum beati vt præexistens in memoria, sed vt per voluntatem diuinam gignit.

Obiectio Scoti.

109 Sed tunc est obiectio, inquit Scotus, quia non est intelligibile quomodo beatus videat lapidem in essentia, quod est obiectum secundarium, si essentia ipsa non repręsentatur ante actum intellectionis; nam lapis non videtur, nisi quia repręsentatur in essentia. Nam voluntas non est speculum, in quo lapis videatur, licèt per voluntatem videatur; ergo debet repręsentari per essentiam, & sic essentia repręsentatur ante actum visionis. Respondet Scotus, quod lapis videtur in essentia non vt in speculo, in quo reluceat, vt obiectum præsens ante actum visionis; sed ipsa essentia se solam, & soli suo intellectui se repręsentat ante actum intelligendi; lapis verò, & obiecta secundaria videntur in essentia diuina post actum intellectus; Vnde non sunt obiectum motiuum, vt est essentia, sed sunt obiecta terminatiua; adeò quod est imaginandum, quod voluntas diuina est quæ mouet intellectum beati ad videndum essentiam diuinam, quę est obiectum primarium tanquam ad primum terminum visionis, & ad lapidem, & obiecta secundaria tanquam ad terminum secundum virtute primi; ita quod voluntas diuina mouet ad actum visionis vtriusque obiecti, sed ordine quodam; ita quod visio terminatur ad essentiam primò, secundariò ad lapidem, & obiecta secundaria. Et sic habemus quomodo visio essentiæ in beatis non sit actus naturalis idest naturaliter, & necessariò productus, sed contingenter, & liberè à Deo causatus.

Quomodo lapis in Deo videatur à beatis.

Solutio.

Ad vltimũ.

110 Ad vltimum non respondet Scotus, sed solutio patet ex dictis. Nam non est par ratio de essentia diuina respectu intellectus diuini, & respectu intellectus creati; Nam verum est, quod essentia diuina de se est motiua intellectus diuini; sed respectu intellectus creati ipsa non est causa prima motiua, sed voluntas; ideo non sequitur quod si mouet intellectum diuinum naturaliter, moueat quoque intellectũ creatum naturaliter, sed sequitur quod mouet solum contingenter, & liberè, vt dictum est.

An Anima pro quocunque statu ex naturalibus, vel Angelus possit cognoscere essentiam diuinam sub ratione propria per aliquod medium. Vbi explicatur tertius articulus quæstionis prædictæ Scoti. Caput Quintum.

IN tertio articulo quęstionis 14. quolibetalis disputat de tertio principali proposito, scilicet an Anima rationalis pro quocunque statu, etiam in patria naturaliter possit habere perfectam notitiam de Deo, siue de Trinitate in aliquo medio, quo cognito cognoscatur perfectè, & distinctè Trinitas diuina. Ad hoc respondet vnica conclusione negatiua. Probatur hac ratione vnica. Nihil potest per se distinctè intelligi per aliquod medium quo cognito illud per se, & propriè cognoscatur nisi in illo medio contineatur essentialiter, & virtualiter, & hoc perfectè scilicet secundum totam rationem suæ cognoscibilitatis. At essentia diuina in nullo alio à se sic cōtinetur; ergo Minor patet: Quia nihil aliud à diuinitate continet perfectè diuinitatem sub ratione entitatis, igitur neque sub ratione cognoscibilitatis: quia cognoscibilitas sequitur entitatem, & ideo qualis est continentia entitatis, talis est continentia cognoscibilitatis. Maior propositio verò probatur. Quia obiectum quodcunque mouet ad gignendum notitiam sui, mouet secundum vltimum virtutis suæ; ergo non potest mouere ad gignendū perfectiorem cognitionem, quam sit propria cognoscibilitas sui, & per consequens non potest mouere ad notitiam propriam obiecti perfectioris se ipso; quia hæc superat virtutem ipsius obiecti. Quare nullum obiectum creatum potest gignere propriam notitiam essentiæ diuinæ, cum illam non contineat, & illa excedat vires, & virtutem motiuam obiecti creati.

Responsio per cōclusionem negatiuam.

112 Hæc est assertio clara Scoti; & hæc est ratio clara pro confirmatione prædictæ assertionis, ideo patet Gabrielem Vasquez p. p. disput. 134. cap. 1. & 2. & Suarez p. p. lib. 1. de Trinitate cap. ij. malè tribuere Scoto, quod asserat propriam, & perfectam notitiam Trinitatis viribus naturalibus, & ex propria perfectione in quocūque statu posse habere. Ipsi citant Scotum in 4. dist. 49. quæst. ij. sed Scotus de hac re nihil ibi dicit. Sed volunt citare secundum librum dist. 3. quæst. 9. vt patet ex citationibus, & locis assignatis à Vasquez. Eo enim loco probat Scotus Angelo potuisse infundi à Deo in sua creatione speciē repręsentātem essentiam diuinam distinctè, & consequenter Trinitatem; atque illam ex hac specie cognoscere potuisse. Sed vt diximus superiori capite, aliud est quærere an Angelo potuerit infundi in sua creatione species repræsentans Deum distinctè, & aliud an possit Angelus,

Vasquez, & Suarez tribuunt Scoto opinionē falsam quā Scotus reijcit.

gelus,& homo per propriam perfectionem naturalem cognoscere Trinitatem propriè, & per se in aliquo medio cognito non causato immediatè à Deo: Quia ibi non concurrunt solę vires naturales Angeli, & animæ, sed actio diuina supernaturalis, per quam illud repræsentatiuum producitur in esse a Deo; In hoc verò secundo non concurrit actio aliqua supernaturalis Dei, sed solum vires naturæ cum concursu generali Dei, & causarum naturalium, ideo si isti auctores legissent hanc quęstionem Scoti, eam opinionem ei non tribuissent. Quomodo autem sit possibile creari à Deo speciem repræsentantem Deum distinctè in eodem secundo distinctione & quæst. illa, diximus; ideo ea hìc non sunt repetenda.

Prima ratio Scoti contra seipsum.

113 Nunc redeundo ad Scotum, posita, & probata hac conclusione sua, aduersus eam arguit tribus rationibus, vt magis declaretur, & eas soluit. Primò arguit contra rationem. Secundò contra conclusionem. Contra rationem sic. Causa ad hoc vt sit causa non est necesse quod contineat virtualiter illud cuius non est causa, sed sufficit quod contineat virtualiter illud cuius est causa. At aliquod medium cognitum licèt non contineat essentiam diuinam virtualiter, potest tamen continere virtualiter notitiam Trinitatis; ergo per aliquod medium creatum potest Angelus, & anima cognoscere distinctè Trinitatem. Maior est euidens. Minor probatur. Non est inconueniens quod perfectius contineat imperfectius in se virtualiter; sed substantia Angeli est perfectior illa notitia distincta, & perfecta ac propria de Deo, quia substantia est perfectior accidente; illa autem notitia esset accidens. Præterea est multo immediatior essentiæ diuinæ, quàm illa notitia; ergo videtur quod Angelus per propriam essẽtiam, & anima per propriam essentiam possit eminenter continere notitiam propriam Trinitatis, & consequenter venire in cognitionem Trinitatis per cognitionem suæ essentiæ tanquam per medium cognitum.

2. Ratio.

114 Secundò, arguit contra conclusionem sic. Obiectum quodlibet potest cognosci per propriam imaginem distinctè. At Angelus, & anima sunt imago Dei secundum D. August. 14. de Trinitate cap. 8. & anima noscit seipsam naturaliter distinctè, de qua minus videtur, secundum D. Augustinum lib. 14. de Trinitate cap. vlt. ergo multo magis Angelus; ergo vterque cognoscere potest Trinitatem per cognitionem sui ipsius, quæ sunt media cognita.

3. Ratio.

115 Tertiò, contra eandem conclusionem arguit sic. Intellectus creatus beatus potest naturaliter videre, & intelligere actum suum beatificum; ergo potest per illum naturaliter cognoscere obiectum beatificum, quod est essentia diuina; Actus autem ille beatificus esset medium cognitum; ergo. Antecedens supponitur verum. Consequentia

tia verò probatur dupliciter. Primò, quia actus est similitudo naturalis obiecti: immo videtur esse expressior similitudo obiecti, quàm species intelligibilis essentiæ diuinæ, si daretur. Actus enim videtur clarius exprimere obiectum, quàm species impressa, quia actus est species expressa; ergo essentia diuina per actum illum tanquam per naturalē similitudinem sui potest cognosci ab Angelo, & anima. Secundò, quia non videtur quod actus possit cognosci vt est huius obiecti, nisi cognoscatur hoc obiectum sub ea ratione sub qua ipsius est actus. Quicunque ergo cognoscit actum beatificum, naturaliter cognoscit quoque obiectum, vt est illius actus obiectum; & consequenter cum Angelus, & anima cognoscant naturaliter actum suum beatificum, sequitur quod cognoscat Deum naturaliter propriè.

116 Respondet Scotus ad primum argumentum, negando Minorem. Ad probationem respondet nihil continere virtualiter notitiam alicuius obiecti, nisi sit repræsentatiuum obiecti formaliter, vel virtualiter: substantia autem Angeli, & anima non est repræsentatiuum formaliter essentiæ diuinæ, nec virtualiter, ideo licèt sit perfectior non propter hoc continet virtualiter notitiam illius: quia non est repræsentatiua formaliter: quia hoc modo est sola species ipsius obiecti, quæ licèt sit diminuta quo ad entitatem, tamen quo ad repræsentationem formalem non est diminuta. Neque virtualiter: quia tale est solum illud quod continet in se entitatem obiecti; cuiusmodi non est substantia Angeli respectu essentiæ diuinæ, vt patet. Medium autem repræsentans vt cognitum debet continere obiectum, quod per ipsum repræsentatur per entitatem. *Ad primum argumentū.*

117 Ad alia duo argumēta simul dat respōsiones. Prima est, quod aliquis posset negare minorem vtriusque argumenti scilicet quod Angelus, & homo possint cognoscere se, & actum beatificum ex proprijs viribus naturalibus: sed inquit Scotus illam minorem non posse negari: quia tam essentia Angeli, & animæ, quā actus beatificus sunt entia, & sic continentur sub ente, quod est obiectum adæquatum intellectus, sed continentur etiam sub ente limitato, & finito, quod est obiectum attingibile ex perfectione naturali ipsius Angeli, & animæ in statu tertio scilicet beatitudinis, vbi Angeli, & anima habent supremam perfectionem naturalem, & sic est concedendum quod poterunt cognoscere perfectè suam essentiam, & actum beatificum. *Ad alia duo argumenta.*

118 Vbi obserua, quod licèt homo pro statu viæ non possit cognoscere animam rationalem esse naturaliter capacem beatitudinis, & Deum esse suum finem naturalem, vt dixit Scotus in prima quæstione prologi in solutione cuiusdam responsionis ad primum argumentum pro Theologis contra Philosophos: tamen pro alio statu patriæ *Anima rationalis, licèt pro hoc statu nō cognoscat inclinationē suam ad beatitudinem, tamen hanc cognoscet in patria viribus naturalibus.*

in quo habebit supremam perfectionem, poterit cognoscere hanc capacitatem, & ordinationem.

Alia solutio 119 Dat ergo Scotus aliam solutionẽ ad prædicta duo argumenta, quę est, quod licèt anima posset cognoscere quantum ad entitatem absolutam suam essentiam, & similiter actum beatificum quantum ad entitatem absolutam, non tamen potest cognoscere se sub illa relatione, qua est imago Dei, & qua actus repræsentat essentiam diuinam. Ratio est, quia relatio non potest cognosci naturaliter nisi extrema, inter quæ insurgit, cognoscantur: ideo cum Angelus, & anima naturaliter non possint cognoscere essentiam diuinam, quæ est alterum extremum inter quod & animam insurgit relatio imaginis, & similitudinis, & idem dicendum est de actu beatifico; ideo naturaliter non potest hanc relationem imaginis, & similitudinis inter se, & Deum cognoscere.

120 Hanc responsionem confirmat auctoritate Diui Augustini 15. de Trinitate cap. 24. vbi inquit, quod qui vident in sua mente hanc Trinitatem, memoriam, intelligentiam, & voluntatem, vident quidẽ speculum, sed non vident per speculum, ita scilicet vt sciant speculum ipsum quod vident esse speculum idest imaginem Trinitatis diuinæ. Videtur ergo verissimum, quod etsi anima, & Angelus possint se cognoscere quo ad absoluta, non tamen possint se cognoscere quo ad hanc relationem.

Prima obiectio. 121 Contra hanc responsionem, quæ tamen est probabilis adducit Scotus duas obiectiones, vt magis declaretur. Prima est. Relatio imaginis, vel est idem quod essentia animæ (idem de Angelo) vel saltem necessariò consequitur naturam eius; ergo cognita essentia animæ, cognoscitur quoque ipsa relatio. Consequentia est euidens; quia quando aliqua sunt idem, vel vnum naturaliter consequitur ad alterum, vno cognito, cognoscitur & reliquum. Antecedens probatur. Quia relatio imaginis videtur esse relatio dependentiæ imitantis ad imitabile; relatio autem dependentiæ essentialis vel est idem quod natura, & essentia dependentis, vel saltem necessariò ad illam sequitur; alioquin si contingenter aduenirer illi naturæ, natura posset esse sine illa dependentia essentiali, quod est absurdum.

Secunda obiectio. 122 Secunda ratio. Relatio illa imaginis, & imitationis est ens finitum; At ens finitum est obiectum adæquatum non solum inclinationis, sed attingentiæ naturalis intellectus creati; ergo potest illam anima rationalis per propriam perfectionem attingere.

Ad primam 123 Ad primam respondet Scotus, & responsio breuiter est hæc, quod licèt relatio sequatur naturaliter essentiam animæ, quæ est quid absolutum, non tamen ob hoc sequitur, quod cognita essentia cognoscat

ſcat relationem. Ratio eſt, quia eſſentia non includit illam relationem in ratione cognoſcibilitatis totaliter, ſed ſolum partialiter, ſicut etiā includit illam relationem in entitate non totaliter, ſed ſolum partialiter. Nam relatio oritur ex vtroque extremo, ideo partialiter continetur tantùm in vno extremo, non autem totaliter; ideo poteſt concedi, quod ſicut anima partialiter continet entitatem relationis, ſic etiam continet partialiter cognitionem ipſius. At non poteſt illam in actu producere niſi cognito altero extremo, quia ſicut non habet entitatem actu niſi ex vtroque extremo, ita neque cognoſcibilitatem; alterum autem extremum naturaliter non eſt cognoſcibile ipſi animæ, & Angelo, ideo neque ipſa relatio imaginis.

124 Ad ſecundam reſpondetur, quod ens limitatum eſt duplex; Alterum eſt limitatum, & eſt ad ſe; Alterum verò eſt limitatum, ſed tamen eſt ad aliud, & illud eſt illimitatum. Ad propoſitum vtrunque limitatum ad ſe, & ad alterum in quantum ſunt entia limitata cadunt ſub obiecto adæquato intellectus; at quod eſt limitatum, ſed tamen refertur ad illimitatum, in quantum refertur ad illimitatum non cadit ſub obiecto intellectus creati, ſicut nec illud extremum illimitatum cadit ſub obiecto naturalis attingentiæ intellectus creati. Et hæc ſolutio eſt notanda ad ſoluendum multas obiectiones contra illam aſſertionem, quod Deus ſit finis naturalis hominis. Concludit ergo Scotus ex his reſponſionibus, quod poteſt intelligi animæ, & Angeli eſſentia quantum ad entitatem abſolutam, abſque eo, quod cognoſcatur relatio ipſius ad Deum, & hoc viribus naturalibus. *Ad ſecūdā.* *Notabilis ſolutio valens ad obiectiones, q̄d Deus non ſit finis naturalis hominis.*

125 Cæterùm licèt reſponſiones allatæ ſatisfaciant illis obiectionibus adductis, tamen non videntur ſatisfacere adæquatè duobus primis illis argumentis. Vnde adſunt aliquæ aliæ difficultates propter quas videntur illa duo argumenta eſſe efficacia contra concluſionem principalem. Prima difficultas valet ad confirmandum vtrunque argumentum, & eſt hæc. Quando aliquid eſt imago naturalis obiecti poteſt facere cognoſcere obiectum abſque eo quod cognoſcatur eſſe imaginem illius obiecti. At anima rationalis eſt naturalis imago Dei; ergo poteſt deducere nos in cognitionem Dei, licèt non cognoſcatur eſſe imaginem Dei. Minor eſt clara. Maior probatur exemplo. Nam per ſpeciem albi in oculo, videtur album in oculo, licèt non cognoſcatur relatio illius ſpeciei ad album; & idem eſt de intellectu ponendo quod intelligat per ſpeciem intelligibilem impreſſam. Et ratio eſt quia illa relatio ſimilitudinis ſpeciei ad obiectum non eſt formalis ratio propter quam ſpecies illa faciat videre obiectum, ſed eſt forma ipſa ſpeciei abſoluta, in qua fundatur relatio. Ita ergo in propoſito cum anima ſit ſimilitudo, & imago naturalis Dei poterit anima per *Duæ aliæ obiectiones confirmātes duo illa priora argumenta.* *Prima obiectio.*

ipsam venire in cognitionem Dei, licèt non cognoscat illam relationem imaginis in anima ad Deum.

2. Ratio. 126 Hæc ratio videtur concludere etiam de actu beatifico, immo magis de actu beatifico, quam de specie: Quia actus, quo cognoscitur aliquod obiectum, est similitudo actualior, quam sit ipsa species impressa: est enim species expressa; ergo videtur quod cum per speciem possit obiectum distinctè cognosci, multo magis possit per actum.

2. *Obiectio.* 127 Secunda obiectio est specialiter pro confirmatione rationis secundæ deductæ ex actu. Ratio enim illa videtur habere maximam efficaciam: quia quod actus intelligatur vt est obiecti, & non intelligatur obiectum sub illa ratione, sub qua terminat actum, videtur esse cōtradictio. At anima ex naturalibus suis potest cognoscere actum beatificum, vt est beatificus, & per consequens vt est obiecti beatifici; ergo ex viribus naturalibus potest cognoscere Deum sub propria ratione. Maior est euidens. Minor probatur; quia licèt anima ex puris naturalibus non possit habere actum beatificum, tamen postquam illum habet ex gratia potest reflectere se super illum actum iam existentem, & hoc virtute sua naturali, & illum cognoscere in se, ille autem est obiecti beatifici, & consequenter potest cognoscere illum, vt est beatificus, & simul obiectum beatificum. Quod autem anima possit reflectere se super actum beatificum probat Scotus primò per illud 15. de Trinitate cap. 15. vbi D. Augustinus apertè concedit actus reflexos multiplicari posse super eundem actum: Ait enim. *Qui dicit scio me viuere, vnum aliquid se scire dicit. proinde si dicat. scio me scire me viuere, duo sunt.* & sequitur. *sic potest tertium, & quartum, & innumerabilia, si sufficiat istos actus reflexos.* Secundò probatur eadem Minor. Quia non

2. *Probatio.* est dicendum, quod ad habendum hunc actum reflexum requiratur aliquid supernaturale; quia si requireretur, sequeretur, quod ad quemlibet actum nouum reflexum, nouum supernaturale requireretur, & tunc sicut in infinitum potest procedi in actibus reflexis, sic in infinitum requireretur aliud, & aliud supernaturale, quo reflecteretur: hoc autem est absurdum; ergo dicendum est, quod sine aliquo supernaturali possit anima reflectere se super illum actum beatificum, & cognoscere obiectum beatificum.

128 Confirmatur, quod si esset necessarium aliquid supernaturale ad actum reflexum, daretur processus in infinitum. Nam actus tertius reflexus se haberet ad secundum, sicut secundus ad primum, qui est actus rectus; si ergo non posset actus secundus reflectere se super rectum nisi mediante alio supernaturali eleuante intellectum, pariter nec tertius sine aliquo supernaturali eleuante, & sic in infinitum.

3. *Probatio.* 129 Tertiò probatur naturaliter posse haberi actum hunc reflexū

super

ſuper actum beatificum. Nam quæcunque potentia poteſt percipere, & experiri actum, quem producit ex propria perfectione, & ſecundũ propriam perfectionem actus; ergo intellectus poteſt percipere, & experiri actum beatificum, quem habet. Antecedens probatur. quia potentia viſiua ſicut naturaliter videt, ſic etiam naturaliter poteſt percipere, & experiri ſe videre, etſi eſſet reflexiua, poſſet habere actum reflexum ſuper illam viſionẽ ex propria perfectione. Conſequẽtia patet.

130 Ad hæc argumenta reſpondet Scotus, & ad primum diſtinguit: Duplex eſt medium, ſeu ſpecies per quam aliquid cognoſcitur. Prima eſt ſpecies, quæ eſt ratio cognoſcendi ſolum vt cognita. Exemplum. Principium eſt ratio cognoſcendi concluſionem ſolum vt cognitam. Secunda eſt ſpecies, quæ eſt ratio cognoſcendi non vt cognita, ſed quia eſt ratio cognoſcendi tantùm. Exemplum. Vt ſpecies ſenſibilis in oculo ad videndum colorem: hæc enim eſt ratio videndi colorem, & tamen ipſa non videtur. Medium autem primo modo non poteſt repræſentare diſtinctè obiectũ niſi contineat virtualiter cognoſcibilitatem perfectam illius; non poteſt autem perfectè continere cognoſcibilitatem eius, niſi contineat entitatem illius in ſe actualiter, vel eminenter, vt ſupra dictum eſt: medium autem & ſpecies ſecundo non eſt neceſſarium quod contineat cognoſcibilitatem obiecti in ſe, ſed ſufficit, quod ſit natum ducere in cognitionem illius obiecti. Vnde ſpecies ſenſibilis, licèt in ſua viſibilitate deficiat à viſibilitate obiecti viſibilis, tamen quia eſt nata ducere in cognitionem obiecti viſibilis ſecundum ſuum eſſe formale, hinc eſt quod repræſentat vt non cognita. Ad propoſitum anima rationalis, & eſſentia Angeli eſt mediũ cognoſcendi tantùm, vt cognita, ideo non poteſt ducere naturaliter in cognitionem Dei, quia non continet in ſe entitatem Dei actualiter, nec eminenter; & conſequenter neque eius cognoſcibilitatem perfectam, ſed ſolum diminutè, & ſic Deus poteſt intelligi in anima tanquã in aliquo diminuto intelligibili imitante, & participante intelligibilitatem eius.

Ad primum argumentũ.

Duplex eſt ſpecies quæ eſt ratio cognoſcendi.

131 Per hoc idem reſpondetur ad ſecundum, quia etiam actus eſt medium faciens cognoſcere, vt cognitum tantum, non autem vt ratio cognoſcendi præciſè: quia eſt ſimilitudo cognita obiecti; ideò cũ non contineat obiectum, non poteſt eſſe ratio cognoſcendi diſtinctè & propriè obiectum. Dat exemplum Scotus, vt ſpecies intelligibilis de aliquo obiecto in illo intellectu à quo non videtur, ſed eſt illi ſolum ratio videndi, facit videre obiectum, cuius eſt ſpecies diſtinctè; At in alio intellectu vidente illam non eſſet ratio videndi perfectè obiectũ illud cuius eſt ſpecies: Ratio eſt, quia in primo intellectu eſt ratio videndi ſolum, in ſecundo intellectu eſt ratio vidẽdi vt viſa, & cognita.

Ad ſecundũ

Contra

SUperesset vt hic poneremus quaestionem primam Scoti ex Primo Sententiarum Distinct. 2. qua probat dari vnum ens infinitum in rerum natura multis vijs efficacissimis, quae ad propositum contra Atheos maximè facit. Verùm, ne opusculum plus equò crescat, ea cum alijs disputationibus in duodecim libros Metaphysicorum Aristotelis edendis Deo dante in lucem prodibit. Interim satis superque, cum probatum puto, Numen aliquod supra naturam corpoream dari; atque proinde Atheorum tentationibus non leuiter consultum esse: quid autem, & quale Numen illud sit, non esse petendum ex Philosophorum doctrinis, vel Gentium superstitionibus, sed ex reuelatione, & fide Catholica Christi Domini lumen naturale dictare non obscurè conclusimus disputatione secunda, cap. vltimo. Adeò vt homo ratione praeditus si aliter sapiat, meritò iudicio Apostoli damnationis suae nullam habeat excusationem.

Libri stampati da Marco Ginammi.

D. Laurentij Iustiniani opera omnia f.
Quæstiones, & Expositio Scoti in Metaphisicam Aristotelis f.
Fauentinus in quattuor Libros Sententiarum f.
Idem De Prædestinatione f.
Idem De Pœnitentia f.
Idem De Restitutione, & Extrema Vnctione f.
Idem Aduersus Atheos 4.
Dioscoride del Mattiolo Volg. con figure f.
F. Petri Posnaniensis in primum lib. Sententiarum f.
F. Andreæ Rochmanij in primum librum Sententiarum f.
Vite di Plutarco Volg. 4.
Parere sopra li Caratteri del Manico del Coltello di S. Pietro 4.
Considerationi Politiche, e Morali del Zuccoli 4.
Discorsi dell'Honor del medesimo 4.
Discorso delle Ragioni del numero del Verso Italiano del medesimo 4.
Dialogi del medesimo 4.
Discorso della Nobiltà commune, & Heroica del medesimo 4.
Discorsi sopra Cornelio Tacito del Maluezzi 4.
De coniectandis cuiusque moribus Scipionis Claramontij 4.
De operibus Sex Dierum 4.
Istoria della distruttione dell'Indie di Monsig. Vescouo di Chiappa 4.
Lettere di D. Antonino Collurassi 4.
Maschera Iatropolitica, ouero Ceruello, e Cuore Principi Riuali 4.
Tragedie di Seneca tradotte in Volg. dal Nini 8.
Sommario delle Scienze del Signor Domenico Dolfino 8.
Capricci del Bottaio del Gelli 8.
Horribile Inferno del Glissenti 8.
Il Parto della Vergine Rappresentatione 8.
La Maddalena rauueduta Rappresentatione 8.
Rime del Salomoni 12.
Concerto di Rime del Petrelli 12.
Sentiero al Paradiso del Petrelli in Rame, & in legno 12.
Spensierato fatto pensieroso 12.
Morte Innamorata 12.
Diligente, ò sollecito 12.
Giusta Morte 12.
Possanza della Carne 12.
Mercato della vita humana 12.
} Fauole del Glissenti.
Ninfa Guerriera Pastorale 12.
Regole di San Francesco 32. Lat. & Volg.
Libri diuersi in lingua Slaua, & in carattere Slauo.